

ROBERT GRAVES

Eu, Claudius împărat

ROBERT GRAVES (1895-1985) este unul dintre cei mai prolifici scriitori britanici ai secolului XX. S-a născut la Wimbledon, într-o familie aparținând clasei mijlocii. Tatăl său, inspector școlar, i-a trezit gustul pentru poezie, iar mama, nepoata istoricului german Leopold von Ranke, i-a deschis interesul pentru istorie. A studiat la Oxford, însă declanșarea primului război mondial l-a obligat să-și întrerupă studiile. S-a înrolat în armata britanică, a luptat pe frontul de vest și a fost grav rănit. După război, a fost profesor la Universitatea din Cairo, apoi s-a stabilit la Mallorca. Războiul civil l-a silit să părăsească Spania, iar în 1939 ajunge în America, pentru ca, după război să se întoarcă la Mallorca, locul de care s-a simțit cel mai legat sufletește. Între 1961 și 1966 este profesor la catedra de poezie de la Oxford, împletind cariera didactică cu cea de traducător din greacă și latină. Robert Graves s-a considerat înainte de toate poet, dar din versurile sale, impregnate de un romantism târziu, n-a putut să-și câștige existența. Prieten cu T. E. Lawrence, a publicat în 1927 o biografie a acestuia (Lawrence și arabii) de mare succes. La începutul anilor '30 devine tot mai preocupat de istorie și mit, surse de inspirație pentru marile romane care i-au adus celebritatea: *Eu, Claudius împărat*, *Claudius zeul*, *Regele Isus*.

Între cele peste 140 de cărți publicate, menționăm: *Lawrence and the Arabs* (1927), *Good-bye to All That* (1929), *I, Claudius* (1934), *Count Belisarius* (1938), *Claudius the God* (1943), *King Jesus* (1946), *The White Goddess* (1948), *The Isles of Unwisdom* (1949).

Din autobiografia lui Tiberius Claudius împărat al romanilor
NĂSCUT ÎN ANUL 10 Î.HR.,
ASASINAT ȘI ZEIFICAT
ÎN ANUL 54D.HR.

Sunt îndatorat domnului A. K. Smith pentru versiunea latină a
versurilor sibiline menționate în primul capitol. Iată-le în forma lor inițială:

Punica centenos durabit poena per annos!
Res Omana viro parebit caesariato.
Calvus caesarie dominus dominabitur urbi!
Omnibus iile viris mulier mas iile puellis:
Rex equitabit equo bifidis equus unguibus ibit!
Filius imbelli fictus mactaverit ictu.
Imperium hinc alter ficto patre caesariato
Caesariae crini tus habet, qui marmore Romae
Mutabit lateres. Non visis vinciet Urbem
Compedibus. Fictae secreto coniugis astu
Occidet ut fictus bona filius occupet heres.
Tertius hinc sumet ficto patre caesariato
Calvus caesarie regnum cui sanguine limus
Commixtus. Victrix penes ilium et victa vicissim
Roma erit. Iile instar gladii pulvinar habebit,
Filius et fictus regni potietur iniqui.
Quartus habet solium ficto patre caesariato
Calvus caesarie invenis, cui Roma ministrae est.
Feta veneficiis Urbs impia serviet uni.
Quo puer ibat equo vectus calcatus eodem
Se iuvenem ferro cecidisse fatetur equino
Caesariatus ad hoc quintus numerabitur hirtus
Caesarie, toti genti contemptus avitae.
Imbecillus iners, aestivas addere Romae
Aptus aquas populo frumenta hiemalia praebet.
Iile tamen fictae secreto coniugis astu
Occidet ut fictus bona filius occupet heres
Sextus habet regnum ficto patre caesariato.
Flamma pavor citharoedus eunt tria monstra per urbem.
Sanguine dextra rubet materno.
Septimus heres Nemo erit, at sexti busto cruor ibit ab imo.
R. G.
Galmpton, Brixham
1941 "

...E o povestire care a făcut obiectul multor interpretări greșite nu numai din partea celor care au trăit atunci, dar și în vremurile ce au urmat: și aceasta e atât de adevărat, încât toate faptele de primă importanță sunt învăluite în îndoială și obscuritate; în timp ce unii susțin ca fapte sigure cele mai neîntemeiate zvonuri, alții transformă faptele în născociri; și unele, și altele sunt exagerate de posteritate.

TACIT

Capitolul I

Eu, Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus și așa mai departe (fiindcă n-o să vă plictisesc de la început înșirându-vă toate numele și titlurile mele!), poreclit până deunăzi de prieteni, de rude și de intimi "Claudius Idiotul", "Claudius ăla", "Claudius Bâlbâitul", "Clau-Clau-Claudius" sau, rareori, "Sărmanul unchi Claudius", mă pregătesc să scriu pentru posteritate ciudatele întâmplări ale vieții mele; încep, așadar, cu frageda mea copilărie și-mi voi urma povestirea an cu an, până voi ajunge la acea dată fatidică a vieții mele, cu vreo opt ani în urmă, când, la cincizeci și unu de ani, s-a abătut asupra mea "nenorocirea aurită", din care nu m-am mai putut apoi niciodată descurca.

Lucrarea de față nu este întâia mea carte. De fapt, literatura și mai ales scrierea istoriei — pe care ca tânăr am studiat-o aici, la Roma, cu cei mai buni maeștri — mi-au fost timp de treizeci și cinci de ani singura me-serie și singura pasiune. Cititorii mei să nu se mire deci de iscusința stilului meu; să se știe că eu însumi, Claudius, scriu această carte, și nu secretarul meu sau vreunul din scribii oficiali, pe care-i întrebuințează de obicei oamenii însemnați, pentru a le "imortaliza" amintirile, nădăjduind prin asta că retorica va înlocui sărăcia subiectului și că lingușirea va acoperi viciile. Aici, o jur pe toți zeii, eu sunt și secretarul, și cronicarul meu oficial; totul e scris de mâna mea. Și, de altfel, ce răsplată aș putea să aștept — lăudându-mă — de la mine însumi?

Țin să subliniez, de asemenea, că această scriere nu e singura istorie a vieții mele ieșită de sub pana mea. Am mai alcătuit odinioară una, în opt volume, destinată arhivelor orașului. E o poveste lungă, plictisitoare, cu care nu m-am fălit niciodată și pe care am scris-o doar la cererea publică. Adevărul e că pe atunci (cu doi ani în urmă) aveam multe alte lucruri de făcut, așa că am dictat cea mai mare parte din primele patru volume secretarului meu grec, cerându-i să nu schimbe nimic (decât dacă era neapărată nevoie, spre a păstra echilibrul frazelor și spre a suprima contrazicerile și repetările). Dar mărturisesc că aproape întreaga a doua jumătate a operei și cel puțin câteva capitole din prima parte le-a scris, după indicațiile mele, acest Polibiu. (Sclavului i-am dat eu însumi numele vestitului istoric¹, încă de pe când era copil.) El și-a format stilul după al meu cu atâta dibăcie încât, după terminarea operei, nimeni n-ar fi putut deosebi ceea ce fusese scris de mine de ce scrisese el.

¹ Polibiu — (aprox. 210-125 î.Hr.), istoric grec, autor al unei lucrări în patruzeci de volume.

Repet, era o carte plictisitoare. Situația mea nu-mi îngăduia să-l critic pe împăratul Augustus, fratele bunicului meu din partea mamei, și nici pe Livia Augusta, cea de a treia și ultima soție a sa, bunica mea. Amândoi fuseseră zeificați oficial, iar eu devenisem slujitorul acestui cult. Cât despre cei doi nedemni urmași ai lui Augustus, i-aș fi putut veșteji cu asprime, dar, din decență, m-am abținut. Ar fi fost nedrept din parte-mi s-o dezvinovățesc pe Livia sau chiar pe Augustus, în măsura în care s-a lăsat influențat de femeia aceasta, ce-i drept remarcabilă — și vreau s-o spun de pe acum, odioasă — și să spun adevărul despre ceilalți doi, a căror memorie nu era apărată de religie.

Am lăsat-o dinadins să fie o carte plicticoasă, pomenind doar de faptele ce nu puteau fi puse la îndoială, de pildă, cutare s-a însurat cu cutare, fiică a cutăruia, ale cărui demnități le-am amintit, dar n-am spus nimic despre motivele politice ale căsătoriei, nici despre tocmeala din culise între cele două familii. Sau cutare a murit subit, după ce a mâncat niște smochine africane. Dar nu pomeneam nimic de otravă sau despre cei cărora întâmplarea asta le-a fost de folos, decât doar atunci când faptul fusese confirmat de hotărârea unui tribunal.

Așadar, n-am mințit niciodată, dar nici n-am spus adevărul, așa cum înțeleg să-l spun acum, în toată goliciunea lui.

Consultând această carte astăzi, în Biblioteca lui Apolo de pe colina Palatin, pentru a-mi reîmprospăta unele amănunte și date, am avut surpriza să întâlnesc anumite capitole pe care aș fi jurat că le-am scris sau dictat eu însumi, într-atât de asemănătoare erau cu stilul meu obișnuit, dar pe care nu-mi amintesc să le fi scris sau dictat vreodată. Dacă sunt ale lui Polibiu, vădesc o artă desăvârșită a imitației (e drept că a avut la îndemână și celelalte opere istorice ale mele), dar dacă sunt cumva într-adevăr ale mele, atunci memoria mi-e și mai proastă decât pretind inamicii mei. Recitind cele scrise mai sus, îmi dau seama că mai curând stârnesc decât potolesc bănuiala, în primul rând în privința paternității mele asupra celor ce urinează, apoi în privința integrității mele de istoric și, în sfârșit, asupra posibilităților mele de memorizare a faptelor. Dar nu voi stărui; scriu ceea ce simt și, pe măsură ce povestirea va înainta, cititorul va fi din ce în ce mai înclinat să creadă că nu ascund nimic — atâtea din cele arătate nefiind spre cinstea mea.

În lucrarea de față dezvălui o serie de întâmplări confidențiale. Dar, veți întreba, cine sunt confidenții mei? Iată răspunsul: ea se adresează posterității. Nu am în vedere nici pe strănepoții și nici pe stră-strănepoții mei, ci posteritatea foarte îndepărtată. Speranța mea e ca voi, eventualii mei cititori de peste o sută de generații sau mai mult, să aveți impresia că vă vorbesc direct, ca și cum aș fi unul dintre voi, după cum Herodot² și Tucidide³, deși morți de mult, îmi vorbesc mie. Dar de ce mă refer la o posteritate atât de îndepărtată? Iată explicația.

² Herodot — (aprox. 480-425 î.Hr.), istoric grec, supranumit "Părintele istoriei" (n. ed.).

³ Tucidide (Tucydides) — (aprox. 460-395 î.Hr.), istoric grec, autor al lucrării "Războiul peloponesiac".

Cu vreo optsprezece ani în urmă m-am dus la Cumae, în Campania, ca s-o vizitez pe sibilă⁴ în peștera ei de pe muntele Gaurus. Știți că există întotdeauna o sibilă la Cumae, deoarece, când una moare, îi urmează no-vicea care o secundase. Dar desigur că nu toate se bucură de aceeași faimă. Unele nu obțin de la Apolo, în întreaga lor carieră, nici măcar o singură dată harul unei profeții. Altele prezic cu adevărat, dar dacă te gândești mai bine la bazaconiile lor fără noimă, ai spune că sunt inspirate mai degrabă de Bacchus decât de Apolo; de aceea oracolul a pierdut din faimă, înaintea lui Deifobe, pe care însuși Augustus o consulta adeseori, și înaintea Amalteei, care trăiește încă și e foarte vestită, s-au perindat vreme de trei sute de ani nenumărate sibile mediocre.

Peștera e așezată în spatele unui mic templu plin de farmec, închinat lui Apolo și Artemis — căci Cumae a fost o colonie grecească eoliană⁵. Deasupra porticului se afla o friză veche aurită, atribuită lui Dedal⁶ ceea ce e evident absurd, deoarece friza nu are mai mult de cinci sute de ani, și se știe că sunt cel puțin o mie și o sută de ani de când a trăit Dedal. Reprezintă povestea lui Teseu și a Minotaurului, pe care cel dintâi l-a omorât în Labirintul din Creta.

Înainte de a primi îngăduința s-o vizitez pe sibilă, a trebuit să jertfesc un bou în cinstea lui Apolo și o oiță spre slava lui Artemis.

Ne găseam în decembrie și se lăsase un frig groaznic. Peștera erau un loc înfiorător, săpat în stâncă tare, cu o intrare prăpăstioasă, întortocheată, cufundată în beznă, în care roiau liliicii. Cu toată deghizarea mea, sibilă mă recunoscuse imediat: m-a trădat cu siguranță gângăveala. Încă din copilărie mi se împleticea grozav limba în gură; mai apoi însă, urmând sfaturile unor specialiști în elocință, am ajuns, încetul cu încetul, să fiu stăpân pe vocea mea în cuvântările publice pregătite dinainte; dar, luat pe neașteptate, mi se întâmplă încă din când în când, deși mai rar ca altă dată, să simt cum mi se încurcă limba. Așa mi s-a întâmplat la Cumae.

Am pătruns în interiorul peșterii, urcând scara pe băjbăite, în patru labe, și m-am pomenit în fața sibilei. Semănând mai curând a maimuță decât a femeie, ea ședea pe un scaun, într-o cușcă agățată de tavan. Veșmintele ei erau purpurii, iar snopul de raze roșietice care cădeau de sus îi aprindeau ochii neclintiți ce păreau de jărat. Gura-i fără dinți rânjea. În jurul meu plutea un miros de moarte. Am izbutit să îngân salutul pe care-l pregătisem. Ea nu-mi răspunse. De-abia mai târziu am aflat că arătarea de

⁴ Sibilă — nume dat în Antichitatea greco-romană unor femei cărora li se atribuia darul profeției; erau considerate de obicei preotese ale zeului Apolo. Legenda vorbea de o sibilă din Eritreea ioniană, de o alta din Samos, etc. Cea mai vestită a fost o sibilă din Cumae; ea a trăit nemăsurat de mult și, pe măsură ce îmbătrânea, devenea tot mai mică la trup. Se spunea că pe vremea lui Tarquinius Superbus i-a oferit acestuia "cărțile sibiline", în care erau adunate toate pretenziile ei preziceri, precum și o sumă de prescripții religioase, respectate la Roma până târziu, în vremea republicii.

⁵ În secolul X î.Hr., una din principalele grupe de triburi grecești vechi — eolienii — a fost silită să emigreze din cauza invaziei dorienilor. Parte din triburi au întemeiat pe coastele de nord-vest ale Asiei Mici și în insulele din apropiere — Eolida. Alții au migrat în Italia meridională, întemeind o colonie grecească eoliană.

⁶ Dedal — personaj din mitologia greacă, considerat un iscusit meșteșugar, sculptor și arhitect. Potrivit legendei, el a construit labirintul pentru regele Minos al Cretei, în care avea să fie închis Minotaurul.

sus era doar corpul mumificat al Deifobei, ultima sibilă, care murise de curând, în vârstă de o sută zece ani. Pleoapele ei erau susținute de bile de sticlă, argintate pe partea dinapoi, pentru a fi strălucitoare. Sibila care oficiază are totdeauna lângă ea pe preoteasa care a precedat-o.

Plin de emoție și cutremurat de spaimă, am rămas în picioare înaintea Deifobei timp de câteva minute ce-mi părură o veșnicie, în sfârșit, sibila în viață, Amaltea, o femeie foarte tânără, se arătă. Lumina roșie se stinse: Deifobe dispăru. Cineva, probabil novicea, astupase fereștrăuica roșie. Deodată, altă lumină — de astă dată albă — o lovi în plin pe Amaltea așezată pe un tron de fildeș, în semiîntunericul din fund. Avea un chip de o frumusețe tulburătoare, cu o frunte înaltă; stătea tot atât de încremenită ca și Deifobe. Dar ochii îi erau închiși.

Genunchii îmi tremurau și am fost cuprins de o gângăveală de care nu m-am putut dezbăra:

— O, sib... sib... sib... — îngânai.

Ea deschise ochii, încruntă sprâncenele și mă imită:

— O, Clau... Clau... Clau...

Cu greu am reușit să stăpânesc rușinea ce mă cuprinsese și să-mi amintesc de întrebarea ce voiam să i-o pun.

— O, sibilă — zisei cu mare greutate — am venit să te întreb despre soarta Romei și a mea.

Treptat, chipul i se transformă și fu cuprinsă de extazul profetic, începu să se zbată și să gâfâie.

Deodată se auzi un zgomot ca de goarnă prin coridoare, apoi niște porți se trântiră și un fâlfâit de aripi îmi atinse fața. Lumina pieri și sibila, cu glasul zeului, rosti câteva versuri în grecește:

Cea care sub blestemul punic astăzi geme
Și-n băierile pungii se sugrumă,
Boli-va făr-de lecuire multă vreme.
Viermii și-or face-n ochii ei cuibar,
Muște albastre-i vor roi din gură
— De ziua morții ei n-o fi habar.

Își azvârli brațele deasupra capului și reluă:

Ani zece, cincizeci zile și-ncă trei:
Clau-Clau-Claudius primi-va
Un silnic dar, râvnit de toți să-l aibă ei.
Către slugarnica-i mărire :
Păși-va fonf și-n poticneală,
Cu gura îmbăiată în neștire.
Dar țărâna rece și-amuțită când va fi
De secolii douăzeci, ori pe aproape,
Clau-Clau-Claudius limpede va grăi.

Zeul râse apoi prin gura ei — un sunet armonios, dar înspăimântător:
Ha! Ha! Ha!

M-am înclinat adânc, m-am răsucit iute pe călcâie și am ieșit împleticindu-mă. Pe scara șubredă m-am întins cât eram de lung, zdrelindu-mă la frunte și la genunchi, în sfârșit m-am văzut afară, dar parcă urmărit de râsul acela sinistru.

Astăzi, fiind augur⁷ încercat și istoric de profesie, ba având și prilejul, ca preot, să cercetez cărțile sibiline, revăzute de Augustus, pot cu temei pătrunde tâlcul acelor versuri. Fără îndoială că prin "blestemul punic" sibila înțelegea dărâmarea Cartaginei⁸ de către noi, romanii, ceea ce ne-a atras pentru multă vreme blestemul zeilor. Juraserăm Cartaginei prietenie și protecție, în numele celor mai de seamă zei — printre care și Apollo; dar mai târziu, pătrunși de pizmă față de cetatea care se refăcuse atât de repede după dezastrele celui de-al doilea război punic, am uneltit să o atragem în cel de-al treilea război. Astfel am distrus orașul din temelie, i-am măcelărit locuitorii și am presărat sare pe câmpii.

"Băierile pungii" arată desigur miezul blestemului — nebunia de care a fost cuprinsă Roma din pricina lăcomiei de bani, după ce și-a înlăturat rivala cea mai primejdioasă și a ajuns stăpână pe toate bogățiile Mediteranei. O dată cu bogăția au apărut și trândăvia, lăcomia, cruzimea, necinstea, lașitatea, moleșeala și toate celelalte vicii antiromane. Care a fost acel "dar" râvnit de toți, afară doar de mine — și pe care eu, Claudius, l-am primit într-adevăr peste "ani zece, cincizeci zile și încă trei" — veți vedea la timpul potrivit. Cuvintele "Claudius limpede va grăi" m-au frământat ani de zile și abia acum cred că am reușit să le înțeleg. Socot că ele îmi poruncesc să încep opera aceasta. Când va fi gata, voi trata pergamentul cu o soluție care să-l conserve, îl voi închide într-o casetă de plumb și-l voi îngropa adânc în pământ, pentru ca posteritatea să-l afle nevătămat. Dacă socoteala mea e bună, el va fi descoperit cam peste o mie și nouă sute de ani. Atunci, toți ceilalți autori ale căror opere se vor fi păstrat vor părea neînsemnați și peltici, căci ei au scris doar pentru ziua de azi, ferindu-se de orice neajunsuri; pe când vorbele mele vor spune adevărul, limpede și cu îndrăzneală.

Gândindu-mă mai bine, poate că nu o să-mi dau osteneala să-mi închid manuscrisul într-o casetă de plumb, îl voi lăsa pur și simplu la voia întâmplării. Căci experiența de istoric mi-a arătat că mai multe documente supraviețuiesc mulțumită întâmplării, decât unei strădanii anume. Și pentru că Apollo a făcut profeția, îl voi lăsa pe Apollo să se îngrijească de manuscris.

După cum vedeți, scriu în grecește, pentru că socotesc că greaca va fi întotdeauna limba literară a lumii, iar dacă Roma urmează să piară — precum a spus sibila — nu va pieri și limba sa o dată cu ea? De altfel, greaca este chiar limba lui Apollo.

⁷ Augur — preot roman, însărcinat să interpreteze semnele desprinse din zborul sau cântul păsărilor, din felul cum cădea trăsnetul, etc. Membrii Colegiului augurilor erau consultați întotdeauna în împrejurările mai însemnate.

⁸ Cartagina — cetate întemeiată în secolul al IX-lea î.Hr. de fenicienii din Tir, în nordul Africii, pe coasta Golfului Tunis, care s-a transformat într-o putere dominantă în bazinul occidental al Mării Mediterane. În urma a trei războaie cu Roma (264-241, 218-201 și 149-146 î.Hr.), numite războaie punico (romanii îi numeau pe cartaginezi "puni"), Cartagina a fost înfrântă și dărâmată. Refăcută de Cezar, ea a devenit capitala provinciei romane Africa.

Voi fi grijuliu cu datele (după cum vedeți, le trec pe margine) și cu numele proprii. Alcătuind istoria Etruriei⁹ și a Cartaginei, m-am chinuit ore în șir întrebându-mă în ce an s-a întâmplat un eveniment sau altul, și dacă omul numit Cutare era într-adevăr el însuși sau fiul, nepotul sau strănepotul lui Cutare, ba poate nici nu-i era rudă. Am de gând să-i scutesc pe urmașii mei de acest fel de supărări. Iată, de pildă, fiecare dintre diferitele personaje ale acestei povestiri care poartă numele de Drusus, — tatăl meu, eu însumi, unul dintre fiii mei, vărul meu primar, nepotul meu — va fi în mod deosebit desemnat de câte ori va fi pomenit. Sau, iarăși, vorbind despre tutorele meu, Marcus Porcius Cato, trebuie să spun lămurit că nu e vorba de Marcus Porcius Cato Cenzorul¹⁰, instigatorul celui de-al treilea război punic, și nici de fiul său, cu același nume, cunoscutul jurist; nici de nepotul său, cu același nume, consulul, și nici de strănepotul său, cu același nume, inamicul lui Iulius Cezar; nici de stră-strănepotul său cu același nume, care a căzut în bătălia de la Philippi¹¹; ci de un stră-strănepot cu totul neînsemnat, tot cu același nume, care nu a avut nici o demnitate publică și nici nu a meritat vreuna. Augustus l-a numit tutorele meu și apoi învățător al altor tineri nobili romani sau fii ai unor regi străini, căci, deși numele său îl hărăzea celor mai înalte demnități, felul său de a fi, uscat, stupid și pedant, nu-l îndreptățea decât la postul de dascăl de școală elementară.

Pentru a fixa data acestor evenimente, cred că nu pot alege un fel mai potrivit decât a arăta că m-am născut în al 744-lea an după întemeierea Romei de către Romulus și în al 767-lea an după prima Olimpiadă, și că împăratul Augustus, al cărui nume nu e de crezut că are să dispară chiar după o mie nouă sute de ani, domnea atunci de douăzeci de ani. Înainte de a încheia aceste rânduri introductive, trebuie să mai adaug ceva despre sibilă și profețiile ei. Am mai spus că la Cumae, când moare una dintre sibile, o alta îi ia locul, dar că unele sunt mai vestite decât altele. De pildă, celebra Demofile a fost consultată de Enea¹² înainte de coborârea în Tartar. Una din urmașele ei, Herofile, se înfățișă regelui Tarquinius¹³ și îi oferì o

⁹ Etruria — regiune istorică în nord-vestul Peninsulei Italice (corespunde azi provinciei Toscana), locuită de etrusci. A fost leagănul unei civilizații care a înflorit înaintea Romei, și chiar după ce a fost inclusă în Republica romană (sec. al III-lea î.Hr.) și-a păstrat încă vreme îndelungată particularitățile etnice și culturale.

¹⁰ Cato Cenzorul sau Cato cel Bătrân — (234-149 î.Hr.), scriitor și om de stat roman. Consul în anul 195 î.Hr., a cerut cu insistență distrugerea Cartaginei — principalul concurent comercial al Romei. A combătut fără efect influența greacă. Este autor al mai multor scrieri, între care o istorie a Romei în șapte cărți, discursuri, precum și al unui tratat despre agricultură (De rustica) — singura lucrare care s-a păstrat.

¹¹ Philippi — oraș în vechea Macedonie, unde Antoniu, August și Lepidus, care formaseră în anul 43 î.Hr. al doilea triumvirat, i-au învins pe Cassius și pe Brutus, conducătorii partidului senatorial-republican.

¹² Enea (Aeneas) — erou legendar, fiul prințului troian Anchise și al zeiței Afrodita, personajul central din "Eneida" lui Virgiliu. După căderea Troiei, ascultând porunca zeilor, Enea ar fi plecat în Italia pentru a întemeia un oraș. După ce a rătăcit șapte ani pe mare, poposind în insulele grecești, pe țărmurile Africii, apoi la Cumae, unde sibila îl conduce în Infern, Enea ajunge pe coasta occidentală a Italiei, în Latium, unde, căsătorindu-se cu fiica regelui Latinus, a devenit părintele gintei romane.

¹³ Tarquinius Superbus — ultimul dintre cei șapte regi legendari ai Romei. Regimul autocratic instaurat de el a determinat răscoala populară care l-a detronat și a instituit,

colecție de profeții, cu un preț mult mai mare decât era el dispus să plătească. Povestea spune că, la refuzul lui, ea arse o parte și îi oferî restul cu același preț, pe care el refuză iarăși să-l plătească. Atunci ea mai arse o parte și îi propuse ceea ce mai rămăsese tot la vechiul preț. De astă dată, din curiozitate, el plăti. Oracolele Herofilei conțineau atât avertismente și profeții ale unor evenimente fericite, cât și îndrumări asupra sacrificiilor cu efect favorabil ce trebuiau aduse pentru a preveni diverse nenorociri. La acestea se adăugară cu timpul preziceri remarcabile, și împlinite, care fuseseră făcute unor persoane particulare. De aceea, de câte ori Roma părea primejduită de întâmplări funeste sau dezastre, Senatul ordona consultarea cărților sibiline de către preoții care le aveau în grijă, și de fiecare dată se găsea și câte un leac. De două ori cărțile fuseseră în parte distruse de incendii, dar profețiile pierdute erau restaurate din memorie de către preoții titulari. Amintirile acestea păreau însă de multe ori a fi fost cu totul greșite; de aceea Augustus s-a apucat de redactarea unui canon autorizat al profețiilor, respingând adăugirile și restaurările evident neinspirate. De asemenea, a strâns și a distrus toate culegerile particulare, neautorizate, ale oracolelor sibiline, ca și toate cărțile de preziceri pe care a putut pune mâna, și astea în număr de două mii de exemplare. Cărțile sibiline revizuite le-a închis într-o ladă, așezată sub pedestalul statuii lui Apolo din templul ce i-l ridică pe colina Palatin, în preajma palatului său.

Putin timp după moartea lui Augustus, mi-a căzut în mână o operă istorică unică, din biblioteca sa particulară. Se numea: Curiozități sibiline sau profeții cuprinse în canonul original și respinse de către preoții lui Apolo ca neautentice. Versurile erau copiate cu scrisul frumos al lui Augustus, cu greșelile de ortografie pe care la început le făcea fără voie, iar după aceea dinadins, din mândrie. Cele mai multe nu fuseseră, desigur, dictate de sibilă, nici în timpul extazului, nici altcând, ci erau isprava unor oameni iresponsabili, dornici fie să se preamărească și să preamărească gloria caselor lor, fie să arunce blestemul asupra unor familii rivale, atribuind o origine divină unor preziceri născocite de ei. Familia Claudienilor pare să fi fost deosebit de rodnică în asemenea opere apocrife. Am găsit totuși câteva fragmente de un arhaism impunător și de inspirație cu adevărat divină, dar pe care Augustus — al cărui cuvânt era lege pentru preoții lui Apolo — le înlăturase din canon, din pricina înțelesului lor prea limpede și amenințător.

Nu mai am această carte. Totuși, îmi amintesc aproape cuvânt cu cuvânt de cea mai memorabilă dintre profețiile ce păreau autentice. Textul exista deopotrivă în greaca originalului (asemeni celor mai multe dintre glăsurile mai vechi din canon) și într-o proastă traducere latină, iat-o:

O sută de ani din Ziua blestemului punic,
Roma sclavă supusă fi-va unui pāros —
Unul cu plete jalnice prădate de chelbe,
Bărbat cu muierea, muiere bărbaților toți.
Armăsar va avea cu dește-n loc de copite.

potrivit tradiției, în anul 510 î.Hr. Republica romană. Lui i-a oferit sibila din Cumae "cărțile sibiline".

De mâna feciorului, ce fiu nu-i va fi,
Cădea-va răpus. Și nu pe câmpul de luptă.

Al doilea păros ce va înrobi Cetatea,
Fiu celui dinainte, fără să fie,
Falnic bogat în chică, va da Romei
Marmuri mărețe pentru-a ei argilă,
Strâns ferecând-o-n lanțuri nevăzute.
De mâna soaței, soată fără să-i fie,
Pieri-va în folosul cui nu-i va fi fecior.
Al treilea păros ce va înrobi Cetatea,
Fiu celui dinainte, fără să fie,
Plămadă de noroiuri și de sânge,
Purtând și el rărită pleată,
Acoperi-va de victorii și înfrângeri Roma.
De pernă va pieri, și nu de spadă,
Și-anume în folosul cui nu-i va fi fecior.

Al patrulea păros ce va înrobi Cetatea,
Fiu celui dinainte, fără să fie,
Purtând, așijderi pleată rară,
Romei va da otravă și blesteme.
Și va pieri de izbitura gloabei
Care-l purta-n spinare din pruncie.

Al cincilea păros ce va înrobi Cetatea —
Și-o va-nrobi potrivnic vrerii sale —
Tocmai nerodul răs de toți va fi.
Fălos și el în chică, va da Romei
Pâine și apă cu prisos cerinței.
De mâna soaței va pieri întru folosul cui nu-i va fi fiu.

Al șaselea păros ce va înrobi Cetatea,
Fiu celui dinainte, fără să fie,
Cântec și foc și groază va da Romei
Și părintescul sânge striga-va pe-a lui numi.
Al șaptelea păros nu-i va urma nicicum.
Iar dintr-al său mormânt țâșni-va sânge.

Augustus va fi înțeles că primul dintre păroși, adică dintre Cezari —
căci Cezar înseamnă claie de păr — era Iulius, fratele bunicului său, care îl
adoptase. Iulius era chel, și cunoscut pentru orgiile sale cu amândouă se-
xele. Iar calul său de luptă, după cum știe oricine, era un monstru, având
degete în loc de copite. Iulius a scăpat din multe lupte grele, pentru a fi a-
sasinat — în cele din urmă — de Brutus, chiar în Senat. Iar acesta, deși
recunoscut de un alt tată, trecea drept fiul său natural. "Și tu, Brutus, fiul
meu!" spusese Iulius, în timp ce Brutus se apropia cu pumnalul. Despre
blestemul punic am mai vorbit. În cel de-al doilea Cezar, Augustus s-a pu-
tut recunoaște pe sine însuși. Spre sfârșitul vieții, privind templele și clădi-

rile publice, măreț reconstruite de el, și gândindu-se de asemenea la strădania lui de o viață întreagă de a întări și înălța imperiul, se lăuda că a găsit o Romă de argilă și că lăsa una de marmură.

În ceea ce privește împrejurările morții sale, profeția îi va fi părut de neînțeles sau de necrezut; totuși, vreun scrupul l-a împiedicat să distrugă cartea.

Povestirea de față va arăta cine sunt al treilea, al patrulea și al cincilea dintre păroși. Și aș fi într-adevăr un idiot dacă, față de exactitatea desăvârșită a amănuntelor date până astăzi de oracol, nu l-aș recunoaște și pe al șaselea. Din dragoste pentru Roma, însă, binecuvântează zeii că nu va mai exista și al șaptelea.

Capitolul II

Nu-mi amintesc de tata, care a murit pe când eram în leagăn, dar în tinerețe n-am pierdut nici un prilej să întreb în modul cel mai amănunțit pe oricine îl cunoscuse — senator, soldat sau sclav — despre viața și felul său de a fi. Prima mea lucrare de istoriograf a fost o biografie a tatii, și deși bunica mea Livia s-a grăbit să o interzică, am continuat să adun material, nădăjduind să o pot termina într-o bună zi. Am terminat această carte de curând, dar nici acum nu are rost să încerc să o pun în circulație. E atât de republicană ca tendință, încât ar fi suficient ca Agrippinilla — actuala mea soție — să audă doar de apariția ei, pentru ca toate exemplarele să fie distruse, iar nenorociții mei scribi să plătească scump imprudența mea. Ar fi fericiți să scape cu brațele întregi și doar cu degetul gros și arătătorul retezate — aceasta fiind cea mai nevinovată exteriorizare a supărării Agrippinillei. Cât mă urăște femeia asta!

Exemplul tatălui meu m-a călăuzit în viață mai presus de oricare altul, în afară de cel al fratelui meu Germanicus. Dar Germanicus era, după părerea tuturor, icoana vie a tatălui meu, ca trăsături, ca trup (în afara picioarelor sale subțiri), ca înțelepciune, curaj și noblețe; de aceea, în mintea mea sunt suprapuși într-o singură imagine. Dacă aș putea începe doar cu descrierea copilăriei mele, fără să urc cu povestirea dincolo de părinții mei, aș face-o bucuros, căci genealogiile și istoriile familiale sunt plicticoase. Dar nu voi putea evita să scriu mai pe larg despre bunica mea Livia (singura bunică pe care am mai apucat-o în viață) deoarece, din nefericire, ea e unul din personajele principale în prima parte a povestirii mele, și dacă nu voi povesti amănunțit viața ei trecută, toate faptele ei de mai târziu nu vor fi de înțeles. Am spus că era soția împăratului Augustus: se căsătorise cu el după ce divorțase de bunicul meu. După moartea tatălui meu, ea deveni de fapt capul familiei noastre, înlocuind pe mama mea Antonia, pe unchiul meu Tiberius (capul legal al familiei) și pe Augustus însuși, sub a cărui înaltă ocrotire ne lăsase tatăl meu, pe noi, copiii, prin testamentul său.

Livia, ca și bunicul meu, făcea parte din familia Claudia, una dintre cele mai vechi familii ale Romei. Și astăzi mai cântă bătrânii o baladă populară al cărei refren spune că arborele Claudienilor dă două soiuri de fructe: mere dulci și mere pădurețe, cele pădurețe fiind în număr mai ma-

re. Din categoria merelor pădurețe balada îi pomenește pe Appius Claudius cel Mândru, care a provocat revoltă în Cetate violând o tânără libertă, numită Virginia, apoi pe Claudius Drusus, care a vrut — în timpul republicii — să devină regele întregii Italii. În sfârșit pe Claudius cel Frumos, care, atunci când găinile sacre refuzară să mănânce, le aruncă în mare strigând: "Atunci să bea!" Și astfel pierdu o însemnată bătălie navală.

Din categoria "merelor dulci" făceau parte Appius Claudius Orbul, care a ferit Roma de o periculoasă alianță cu regele Pirus¹⁴, Claudius Trunchi-de-Arbore, care i-a gonit pe cartaginezi din Sicilia, Claudius Nero (adică, în dialect sabin, cel Tare), care l-a învins pe Hasdrubal¹⁵, venit din Spania în ajutorul fratelui său, marele Hanibal¹⁶. Toți trei fuseseră virtuoși și totodată îndrăzneți și înțelepți.

Cântecul adaugă că și printre femeile Claudiene au existat mere dulci și mere pădurețe, și că printre ele, de asemenea, cele pădurețe au fost cele mai numeroase.

Bunicul meu era unul dintre cei mai buni Claudieni. Socotind că Iulius Cezar e singurul bărbat în stare să dea Romei pace și securitate în acele zile grele, se alătură partidului său și luptă cu vitejie în războiul din Egipt. Dar când bănuie că Cezar țintește spre puterea supremă, nu mai vru să-l susțină la Roma, fără să riște însă o ruptură fățișă. De aceea ceru sarcina de pontif¹⁷ și, în această calitate, primi misiunea să creeze în Franța colonii de veterani. Întorcându-se la Roma după asasinarea lui Iulius, își atrase dușmănia fiului adoptiv al acestuia, tânărului Augustus, cunoscut pe atunci sub î.Hr. numele de Octavian, cât și a aliatului său, marele Marc Antoniu, propunând cu îndrăzneală cinstirea omorătorilor tiranului. Fu deci silit să fugă din Roma. În timpul tulburărilor ce urmau, el sprijini pe rând pe unii sau pe alții, după cum i se păru că dreptatea e de o parte sau de alta. Într-un timp fu alături de tânărul Pompei¹⁸, apoi luptă împreună cu fratele lui Marc Antoniu împotriva lui Augustus, la Perusia, în Etruria. Convingându-se în cele din urmă că Augustus, deși obligat moralmente să-l răzbune pe tatăl său adoptiv Iulius — o îndatorire pe care o îndeplini fără milă — nu era un tiran în adâncul sufletului și urmărea să restabilească vechile drepturi ale poporului, trecu de partea sa și se instalează la Roma împreună cu bunica mea Livia și cu unchiul meu Tiberius, pe atunci în vârstă de doi ani. Nu mai luă parte la războaiele civile, mulțumindu-se să-și îndeplinească îndatoririle de pontif.

¹⁴ Pirus (Pyrrhos) — rege al Epirului (295-272 î.Hr.). A urmărit crearea unui mare stat monarhic occidental, asemănător cu cel oriental al lui Alexandru Macedon, și a organizat o mare campanie militară în Italia și Sicilia împotriva romanilor și a cartaginezilor, asupra cărora a fost la început victorios. Apoi, înfrânt de cartaginezi pe mare și de romani pe uscat la Beneventum (275 î.Hr.), Pirus a părăsit Italia.

¹⁵ Hasdrubal — fratele lui Hanibal și comandantul armatei cartagineze trimise în ajutorul acestuia. A fost înfrânt de romani și omorât în luptă.

¹⁶ Hanibal — (247-183 î.Hr.) om politic și conducător militar cartaginez, unul din cei mai mari comandanți de oști din Antichitate.

¹⁷ Pontif — în Roma antică, membru al Colegiului Sacerdotal suprem, în atribuțiile căruia intrau, în afară de supravegherea cultului, întocmirea calendarului, a listelor consulare, evidența analelor ș.a. În fruntea colegiului se afla Marele Pontif (Pontifex Maximus).

¹⁸ Probabil că este vorba de Sextus Pompeius, unul din cei doi fii ai lui Cneius Pompeius, marele general roman.

Bunica mea Livia făcea parte dintre cei mai răi Claudieni. Era parcă reîncarnarea acelei Claudia, sora lui Claudius cel Frumos, care fusese acuzată de înaltă trădare pentru că strigase în timpul unei încurcături de circulație, când mulțimea stânjenea mersul lecticei sale: "Ah! De-ar mai trăi fratele meu! Cum știa el să risipească mulțimea cu lovituri de bici!" Un apărător al poporului — un tribun, cum se spune în latină — se apropie de ea și îi porunci cu severitate să tacă, aducându-i aminte că fratele său pricinuisese prin impietatea sa pierderea unei flote romane. "Cu atât mai mult trebuie să-l regret — replică ea. Ar fi putut, cu ajutorul zeilor, să mai piardă vreuna sau două și să mai rărească puțin mulțimea asta blestemată!" Și adăugă: "După câte văd, ești tribun al poporului și pare-se că ești inviolabil, dar nu uita că neamul nostru a mai pus să fie biciuiți și alți tribuni, și afurisit să fii cu toată inviolabilitatea ta!"

Cu același ton vorbea și bunica mea Livia despre poporul roman: "Pleavă de sclavi! Republica n-a fost niciodată altceva decât o farsă. Romei îi trebuie un nou rege". Cel puțin în felul acesta îi vorbea bunicului meu, arătându-i că Marc Antoniu, Augustus (sau mai bine zis Octavian) și Lepidus (un patrician bogat, dar molatic), care guvernau pe atunci Roma, vor sfârși prin a cădea într-o zi. Dacă ar ști să profite de acel moment politic și și-ar întrebuița cu dibăcie rangul de pontif și renumele de integritate de care se bucura în toate partidele, ar putea ajunge rege. Bunicul meu îi răspunse cu asprime că dacă va mai vorbi astfel, o va repudia — căci în vechea căsătorie romană, soțul își putea izgoni soția, fără a da motive legale, înapoia zestrea și păstra copiii. Bunica tăcu și simulă supunerea. Dar din acea clipă se depărta de el și — în taină — începu a-l seduce pe Augustus.

Nici nu se osteni prea mult, căci Augustus era tânăr și ușor de prins în mreje, iar ea îi cercetase cu grijă toate gusturile — de altfel, după părerea tuturor, era una dintre cele trei mari frumuseți ale timpului. Augustus îi părea un instrument mai potrivit decât Antoniu pentru a-i satisface ambiția (Lepidus nici nu intra la socoteală). Știa că el nu s-ar da înapoi de la nimic spre a-și atinge scopul, așa cum i-o dovediseră cu doi ani înainte prescripțiile: două mii de cavaleri și trei sute de senatori aparținând opoziției fuseseră uciși fără judecată, cei mai mulți la cererea lui Augustus. În clipa când fu sigură de Augustus, îl puse să-și repudieze soția, pe Scribonia — o femeie mai în vârstă decât el, pe care o luase din motive politice. Livia o acuză pe Scribonia de adulter cu un prieten intim al bunicului meu. Augustus o crezu cu ușurință, fără să caute vreo confirmare a acuzaării. Divorța de Scribonia, deși era nevinovată, chiar în ziua când se născu fiica lor, Iulia. Copilul fu smuls mamei, mai înainte ca biata lehză să-l fi văzut măcar, și fu dat spre creștere soției unui libert. Bunica mea, care pe atunci n-avea decât șaptesprezece ani, cu nouă mai puțin decât Augustus, se duse la soțul ei și îi spuse "Repudiază-mă, căci sunt de cinci luni însărcinată și nu ești tu tatăl. Am jurat să nu mai fac copii unui laș și mă voi ține de cuvânt!"

Fără a-și da pe față simțămintele, bunicul meu se mulțumi să-i spună Liviei să-și cheme complicele, ca să discute lucrurile fără martori. De fapt, copilul era al lui, dar Livia nu voia ca el s-o știe; îi spuse deci că era al altuia, iar el o crezu.

Așa află cu uimire de trădarea lui Augustus, pe care-l socotea prieten. Fără îndoială că acesta, om slab, nu putuse rezista farmecelor Liviei, gândi el, și îi mai păstra pesemne dușmănie pentru că, odinioară, în Senat, propusese răsplătirea omorătorilor lui Iulius. Pe scurt, nu-i făcu nici o impu-tare, îi spuse doar atât: "Dacă o iubești, ia-o, dar cu respectul tradițiilor".

Augustus jură că se va căsători de îndată cu Livia și că nu o va repu-dia niciodată dacă îi va fi credincioasă; se legă să-și respecte cuvântul prin jurămintele cele mai înfricoșătoare. Atunci bunicul o repudie.

Mi s-a povestit că el socotea orbirea aceasta a soției sale ca o pedeap-să divină hărăzită lui deoarece odinioară, în Sicilia, înarmase, după sfatul ei, sclavi împotriva unor cetățeni romani.

Apoi ea făcea parte, ca și dânsul, din familia Claudienilor, și din aces-te două motive nu putea îngădui să fie dezonorată în mod public. Fără îndoială că nu de frica lui Augustus asistă el însuși după câteva săptămâni la căsătoria ei și o conduse la altar ca un părinte, intonând chiar imnul nupțial. Când mă gândesc cât o iubise și că datorită generozității lui risca să fie socotit drept un laș și un proxenet, mă cuprinde admirația pentru a-semenea purtare.

Dar Livia nu-i fu recunoscătoare; era furioasă și înciudată că el părea să ia lucrurile atât de ușor și să renunțe liniștit la ea, ca la un lucru fără preț.

Iar când copilul ei, tatăl meu, veni pe lume după trei luni, Livia prinse o ură grozavă pe Octavia, sora lui Augustus și soția lui Marc Antoniu — ei erau ceilalți doi bunici ai mei — din pricina unei epigrame compuse în gre-cește, care felicita pe fericiții părinți că au căpătat în trei luni un copil: ges-tații atât de scurte nu se întâlniseră până atunci decât la cățele și la pisici. Nu cred ca Octavia să fi fost cu adevărat autoarea epigramei, dar, de a fost, Livia i-a plătit-o scump. Nici nu era plauzibil să fi fost ea autoarea, căci și ea se căsătorise cu Marc Antoniu fiind însărcinată din căsnicia cu răposatul ei soț; și, vorba bătrânească, nu vorbești de funie în casa spân-zuratului. Dar, oricum, căsătoria Octaviei fusese o căsătorie politică, lega-lizată printr-un decret special al Senarului: nu era întemeiată pe patimă, pe de o parte, și pe ambiție, pe de alta. Dacă veți întreba cum de-și dăduse acordul Colegiul Pontifilor la căsătoria lui Augustus cu Livia, răspunsul va fi că bunicul meu și Augustus erau amândoi pontifi, iar Mare Pontif era Lepidus, care nu ieșea din cuvântul lui Augustus.

Când pruncul care avea să fie tatăl meu fu înțărcat, Augustus îl tri-mise înapoi în casa bunicului meu, pentru a fi crescut împreună cu un-chiul meu Tiberius, mai mare cu patru ani decât el. De îndată ce copiii ajunseră la vârsta înțelegerii, în loc să-i încredințeze unui preceptor, după cum se răspândise moda pe vremea aceea, bunicul meu îi crescă singur, neîncetând să le insuflă ura față de tiranie și cultul vechilor idealuri de dreptate, libertate și virtute.

Bunica mea Livia se plângea adesea că băieții nu-i sunt încredințați ei — deși veneau zilnic s-o vadă în palatul lui Augustus, așezat în apropiere casei lor de pe colina Palatin — și când descoperi felul în care erau educați, fu nespă de supărată.

Bunicul meu muri pe neașteptate, în timp ce se afla la masă cu niște prieteni. Se bănuie că fusese otrăvit, dar deoarece Livia și Augustus se gă-

seau printre invitați, afacerea fu înăbușită. Copiii fură încredințați, prin testament, grijii lui Augustus. Unchiul meu Tiberius, în vârsta doar de nouă ani, rosti cuvântarea solemnă la funeraliile bunicului meu.

Augustus ținea mult la Octavia, sora lui, și fusese necăjit când, puțin după căsătoria ei, aflase că Marc Antoniu, plecând în Orient să lupte cu parții¹⁹, se oprise în drum și-și reluase legătura cu Cleopatra, regina Egiptului. Dar o și mai mare supărare îi pricinui scrisoarea disprețuitoare pe care Octavia o primi din partea lui Antoniu, când porni, în anul următor, în ajutorul lui, cu soldați și bani. Scrisoarea, care o ajunse la jumătatea drumului, îi poruncea cu răceală să se întoarcă acasă și să se ocupe de gospodărie; el primi însă soldații și banii. Livia fu încântată în sinea ei de acest incident. Doar de mult se străduise să stârnească neînțelegeri și invidie între Augustus și Antoniu, neînțelegeri pe care Octavia se străduise tot atât de mult să le potolească. Când Octavia se întoarse la Roma, Livia îi ceru lui Augustus să o invite să părăsească locuința lui Antoniu și să se mute la ei. Octavia refuză, căci pe de o parte nu avea încredere în Livia, iar pe de alta nu dorea să pară a fi cauza războiului ce amenința să izbucnească. În cele din urmă, Antoniu, îndemnat de Cleopatra, trimise o scrisoare de divorț Octaviei și-i declară totodată război lui Augustus. Acesta fu ultimul război civil, o luptă pe viață și pe moarte între cei doi ultimi supra-viețuitori ai încăierării generale de pe arena lumii.

Deși Lepidus mai era în viață, era de fapt un prizonier, fiind cu totul inofensiv. Trebui să cadă la picioarele lui Augustus ca să-și cerșească viața. De asemenea, tânărul Pompei, rămas singurul dintre oamenii mai cu vază și a cărui flotă stăpânise multă vreme Mediterana, fusese învins de Augustus, apoi prins și ucis de Antoniu. Lupta dintre Augustus și Antoniu fu scurtă. Înfrânt în bătălia navală de la Actium, în Grecia, Antoniu se refugie la Alexandria și acolo își curmă viața, urmat în curând și de Cleopatra. Augustus dobândi provinciile orientale ale lui Antoniu și rămase singurul stăpânitor al lumii romane, așa cum dorise Livia.

Octavia rămase credincioasă copiilor lui Antoniu — nu numai fiului acestuia dintr-o primă căsătorie, dar și celor trei copii avuți cu Cleopatra, o fată și doi băieți — crescându-i laolaltă cu cele două fete ale ei, dintre care cea mai tânără, Antonia, a devenit mama mea. Această noblețe de caracter stârni admirația generală la Roma.

Augustus domnea asupra lumii, iar Livia domnea asupra lui. Cred că e momentul să vorbesc de puterea extraordinară pe care o poseda această femeie asupra lui. A produs întotdeauna uimire faptul că ei n-au avut copii, căci Livia dăduse dovada fecundității ei, iar despre Augustus se știa că are cel puțin patru copii naturali, în afară de fiica sa Iulia, de care nimeni nu se îndoia că ar fi a lui. Pe de altă parte, se știa că o iubește cu pasiune pe Livia. Adevărul nu va fi ușor de crezut. Și adevărul e că această căsătorie nu s-a consumat niciodată. Augustus, deși normal în raporturile sale cu alte femei, se arăta față de bunica mea neputincios ca un copil. Singura explicație plauzibilă e că Augustus, în ciuda crimelor și înșelătoriilor pe care momentele politice grele ce au urmat asasinării lui Iulius Cezar l-au

¹⁹ Parți — vechi popor scit, care s-a stabilit în Asia Anterioară și a fondat un puternic regat între anii 250 î.Hr. și 22 d.Hr. A purtat îndelungate războaie cu romanii, stăvilindu-le, timp de peste două secole, înaintarea la răsărit de Eufrat.

silit să le săvârșească, era un om foarte religios. El considera căsătoria a-
ceasta ca o nelegiuire, din care pricină se simțea atât de terorizat, încât
nervii îi paralizau pur și simplu simțurile.

Livia, care căutase în el mai mult un instrument pentru ambiția sa
decât un amant, era mai curând bucuroasă decât necăjită de neputința
lui. Vedea într-asta un mijloc de a-și impune voința, îi reproșa neconținut
că o smulsesse de lângă soțul ei pe care, susținea ea, îl iubise, amăgind-o
pe ea cu patima lui adâncă, iar pe el amenințându-l în taină că, de nu o va
ceda de bunăvoie, va fi denunțat ca dușman al statului. (Ceea ce era o
minciună sfruntată.) Cum se păcălise! Amantul atât de aprins nu era băr-
bat! Oricare cărbunar, oricare sclav valora mai mult decât el. Și nici Iulia
nu era fata lui, precum o știa el prea bine. Nu era bun, adăuga ea, decât
să mângâie, să sărute, să pipăie și să-și rostogolească ochii ca un cântăreț
eunuc, în zadar protesta Augustus că, în fața altor femei, era un adevărat
Hercule. Femeia sau nu voia să creadă, sau îl acuza că risipește cu altele
ceea ce îi refuza ei. Totuși, ca să înlăture răspândirea adevărului, ea se
prefăcu însărcinată și simulă chiar un avort. Rușinea și dorința nesatisfă-
cută îl atașară pe Augustus de această femeie mai mult decât ar fi făcut-o
posesiunea zilnică, sau chiar o duzină de copii frumoși. Livia se îngrijea
mult de sănătatea și de confortul soțului ei. Și nefiind din fire dornică de-
cât de putere, nu-și înșela bărbatul. Din care pricină Augustus îi fu atât de
recunoscător, încât se lăsă condus de ea în toate acțiunile lui, publice sau
particulare.

Câțiva bătrâni ofițeri ai palatului mi-au mărturisit în taină că, după
ce se căsătorise cu bunica mea, Augustus nu se mai uitase la altă femeie.
Cu toate acestea, tot felul de zvonuri se răspândeau prin Roma despre a-
venturile sale galante cu soțiile și fiicele înalților demnitari. După moartea
lui, Livia explica puterea fără seamăn pe care o avusese asupra lui Augus-
tus arătând nu numai că-i fusese credincioasă, dar că nici nu-i reproșase
vreodată aventurile sale trecătoare. Sunt convins însă că ea însăși lansa
toate aceste zvonuri, pentru ca apoi să aibă ce-i imputa lui Augustus.

Dacă sunt îndoieli în privința adevărului acestei ciudate istorii, iată
sursele mele: prima parte, cu privire la divorțul ei, am auzit-o din gura Li-
viei, în anul morții sale; iar restul, asupra impotenței lui Augustus, mi l-a
destăinuit o femeie pe nume Briseis, o servitoare a mamei mele, care în co-
pilărie o slujise și pe bunica mea și care, având doar șapte ani, fusese lă-
sată să surprindă unele conversații, fiind socotită prea tânără să le pricea-
pă. Cred și voi continua să cred că interpretarea mea e cea corectă, atâta
timp cât nu voi găsi alta care să se potrivească mai bine cu faptele. De alt-
fel, cuvintele sibilei: "De mâna soaței, soată fără-să-i fie" întăresc explicația
mea. Nu, nu pot încheia aici.

Scriind acest capitol — de teamă, cred, de a nu dăuna reputației lui
Augustus — am ascuns până acum unele lucruri pe care vreau să le des-
tăinuiesc, căci, după o vorbă veche, adevărul ajută povestirea. Livia își
consolida în mod abil influența asupra lui Augustus aducându-i — în se-
cret și din proprie inițiativă — tinere femei frumoase de câte ori îl vedea
tulburat de dorință. Ea își asuma această grijă fără a rosti vreo vorbă nici
înainte și nici după, nearătându-i gelozia pe care el socotea că ea ca soție o
resimțea; totul se petrecea simplu și decent: Livia alegea singură femeile la

piața siriană de sclavi (Augustus avea preferință pentru siriene); cu o bătaie în ușă, le împingea seara în dormitorul lui Augustus și, cu același semnal, le îndepărta în zori, față de el fetele fiind tăcute ca niște arătări de vis; atâta grijă curtenitoare și totodată atâta credință, în ciuda neputinței lui, Augustus le va fi socotit ca dovada dragostei celei mai desăvârșite. Veți spune poate că, dată fiind calitatea sa, Augustus nu avea nevoie tocmai de Livia pentru a-și procura din belșug cele mai frumoase femei din lume, sclave sau libere, matroane sau fecioare. Totuși, el însuși a spus într-o zi — desigur, cu înțeles foarte subtil — că, de la căsătoria lui cu Livia, nu atinsese nici o bucată de carne pe care ea să n-o fi admis ca bună de mâncat.

La drept vorbind, Livia nu avea nici un motiv să fie geloasă pe vreo femeie, în afară de cumnata sa, Octavia, cealaltă bunică a mea, admirată atât pentru frumusețea, cât și pentru virtutea ei. Livia simțea o adevărată plăcere răutăcioasă să o compătimească pentru necredința lui Antoniu. Ea insinua chiar că Octavia avea și ea o parte de vină, pentru că se îmbrăca prea modest și se purta cu prea multă rezervă. Pentru a păstra un bărbat înflăcărat ca Marc Antoniu, spunea ea, o femeie trebuie să unească puritatea unei matroane cu arta și extravaganța unei curtezane orientale. Astfel, Octavia ar fi putut lua pildă de la Cleopatra, căci egipteanca, deși mai puțin frumoasă și mai în vârstă cu vreo opt, nouă ani, știuse totuși să-l țină în mrejele sale pe Antoniu.

— Bărbații ca dânsul, bărbații adevărați — adăuga Livia sentențios — preferă lucrul ciudat celui cinstit. Astfel ei găsesc că brânza verzuie și plină de viermi are un gust mai plăcut decât laptele de curând covăsit.

— Păstrează-ți viermii pentru tine! — izbucni Octavia.

În ceea ce o privea, Livia se îmbrăca luxos și întrebuința parfumurile cele mai scumpe ale Asiei, dar nu îngăduia nici un fel de lux în casa ei, pe care se lăuda că o conduce după vechile obiceiuri romane. Principiile sale erau: hrană simplă, dar îmbelșugată, observarea regulată a cultului familiei, nici o baie caldă după mese, muncă pentru toată lumea și nici o risipă. Prin "toată lumea" înțelegea nu numai pe sclavi și pe liberi, ci și pe membrii familiei. Sărmana Iulia, fata sa vitregă, trebuia să fie un exemplu de sânguință. Ducea o viață foarte searbădă. Avea în fiecare zi o anumită cantitate de lână de pieptănat și de tors, pânză de țesut, lucruri de mână de sfârșit și, în lunile de iarnă, era sculată din patul ei tare din zori sau chiar de cu noapte, ca să poată face totul. Deoarece mama ei vitregă era partizana studiilor clasice pentru fete, fu silită — între altele — să învețe pe de rost întreaga Iliadă și întreaga Odisee ale lui Homer.

Era de asemenea obligată să țină un jurnal amănunțit al lucrului, lecturilor și conversațiilor sale, pentru a-l arăta Liviei — ceea ce îi venea foarte greu. Deși toată lumea îi lăuda frumusețea, nu-i era permisă nici o prietenie masculină, într-o zi, la Baiæ²⁰ fiul unui consul, tânăr de familie bună și cu reputație integră, avu îndrăzneala să intre în vorbă cu ea, din politețe, în timpul jumătății de oră de plimbare pe malul mării ce i se îngăduia să facă însoțită doar de o guvernantă. Geloasă pe frumusețea Iuliei și pe dragostea părintească ce i-o purta Augustus, Livia îi trimise o scrisoare

²⁰ Baiæ — oraș în vechea Italie, lângă Napoli de azi.

foarte aspră tânărului, arătându-i că n-are nici o șansă să ocupe vreodată o funcție publică sub conducerea unui om căruia încercase să-i compromită fiica prin familiarități neîngăduite. Cât privește pe Iulia, i se opriră plimbările dincolo de marginile vilei. Cam în această perioadă, biata fată cheli complet. Nu știu precis dacă Livia a fost sau nu vinovată de această întâmplare, ceea ce nu pare improbabil, deși căderea părului era frecventă în familia Cezarilor. Augustus găsi însă un renumit frizer egiptean care-i meșteri Iuliei o măreață perucă blondă, și cum ea nu avusese niciodată un păr prea frumos, accidentul acesta, în loc să o urâtească, o înfrumuseța. Se spunea că peruca nu era făcută, ca de obicei, din plasă de păr, ci că fusese scalpul fiicei unui șef de trib german, redus la dimensiunile capului Iuliei, părul păstrându-și luciul și mlădierea prin masaje făcute cu pomezi speciale. Trebuie să precizez însă că eu nu cred nimic din toate acestea.

Oricine știe că Livia îl ținea pe Augustus din scurt, și chiar dacă nu putem spune că se temea de ea, avea totuși mare grijă să nu o supere, într-o zi, în calitatea lui de cenzor, muștră pe câțiva cetățeni bogați pentru luxul exagerat al soțiilor lor.

— Nu se cade ca o femeie să se gătească fără rost. Datoria unui soț — spuse el — este să-și pună soția la respect.

Și, transportat de propria lui elocință, făcu greșeala să adauge:

— Și eu sunt uneori silit să fac la fel.

Vinovații scoaseră un strigăt de bucurie.

— Augustus — strigară ei — spune-ne, te rugăm, cu ce vorbe o dojenești pe Livia? Ne va sluji de lecție!

Augustus rămase încurcat și speriat.

— M-ați înțeles greșit — căută el s-o scalde. Nu spun că am avut vreodată nevoie să-i fac muștrări Liviei, care, după cum știți, este un model de modestie feminină. Dar n-aș ezita să o fac, dacă și-ar uita demnitatea și s-ar împopoțona ca unele dintre soțiile voastre, care parcă ar fi niște dansatoare din Alexandria devenite peste noapte regine-mame în Armenia.

Chiar în aceeași seară, pentru a-și bate joc de Augustus, Livia apără la masă în cea mai fastuoasă îmbrăcăminte pe care o putuse găsi, croită dintr-una din rochiile de ceremonie ale Cleopatrei. Dar el ieși cu abilitate din încurcătură, lăudând-o că parodiază atât de spiritual defectul pe care-l condamnase la alte femei.

Livia căpătase mai multă experiență decât avea pe vremea când îl sfătuisă pe bunicul meu să-și pună cunună regală și să se proclame rege. Titlul de rege era urât la Roma de când cu nepopulara dinastie a Tarquinilor, căreia Brutus întâiul (îl numesc astfel spre a-l deosebi de cel de-al doilea, care l-a ucis pe Iulius) i-a pus capăt gonind familia regală din Cetate și devenind unul dintre primii doi consuli ai Republicii romane. Livia înțelesese că acest titlu nu însemna nimic din moment ce Augustus avea în mână toate puterile reale ale unui suveran. După sfatul ei, Augustus dobândi treptat toate demnitățile însemnate ale republicii. Astfel trecu sarcina de consul unui prieten sigur și luă în schimb "înaltul comandament", care, în teorie, egala consulatul, dar în realitate era superior tuturor magistraturilor. Exercita acum o autoritate absolută asupra provinciilor, numea guvernatorii generali, comanda toate armatele, avea dreptul de a înrola trupe, de a purta război și de a încheia pace. La Roma fusese numit "Protector al po-

porului" pe viață, ceea ce îi acorda inviolabilitate personală, drept de veto și îi făcea hotărârile fără apel. Titlul de "Imperator", care pe vremuri însemna doar conducător de oști și numai în timpul din urmă a căpătat înțelesul de monarh suprem, îl împărțea cu alți generali victorioși. Prin dreptul de cenzură, avea sub puterea sa ordinul senatorilor și pe cel al cavalerilor; sub pretext de purtare imorală, putea să anuleze demnitățile și privilegiile oricui — ceea ce însemna o dezonoare adânc resimțită. Avea de asemenea controlul Tezaurului Public. Se presupunea că din când în când era obligat să dea socoteală, dar nimeni nu îndrăznise vreodată să i-o ceară, deși se bănuia că există dese schimburi între tezaur și caseta lui particulară. Deținea astfel comandamentul armatei, controlul legilor — căci înrăurirea sa asupra Senatului era atât de mare, încât i se vota orice propunere — controlul finanțelor publice, controlul asupra comportării obștești și inviolabilitatea persoanei. Avea de asemenea dreptul de a condamna la moarte sau la exil perpetuu pe orice cetățean, fie el plugar sau senator, iar în cele din urmă își atribui demnitatea de Mare Pontif, ceea ce îi dădu prilejul să conducă întregul sistem religios al țării.

Senatul îi vota cu ușurință orice titlu, în afară de cel de rege, care ar fi putut atâta mânia poporului. Augustus ar fi dorit să i se dea numele de Romulus, dar Livia îi schimbă gândul. Romulus fusese rege, și deci numele lui putea trezi asociații primejdioase, iar pe de altă parte, era una dintre divinitățile protectoare ale Romei și a-i lua numele putea trece drept un sacrilegiu, în sinea ei însă, Livia găsea acest titlu prea neînsemnat. Căci, la urma urmei, cine fusese Romulus? Un șef de bandiți, iar printre zei, nici măcar unul dintre cei mai de frunte. După sfatul ei, el aduse la cunoștința Senatului că numele de Augustus i-ar fi pe plac. Așa că i-l votară de îndată. "Augustus" avea un sens pe jumătate divin, pe lângă care titlul de rege apărea destul de vulgar. Și apoi, câți regi nu-i plăteau tribut lui Augustus? Câți nu fuseseră mânați, încărcăți de lanțuri, în triumfurile romane! Iar mărețul rege al îndepărtatei Indii, auzind de faima lui Augustus, nu trimisese oare ambasadori la Roma, căutându-i înalta prietenie prin tot soiul de daruri, mătăsurii scumpe și mirodenii rare, rubine, smaragde și onixuri, și tigri, văzuți atunci pentru întâia oară în Europa, și dăruindu-i pe Hermes indianul, vestitul băiat fără brațe, care putea face cele mai năzdrăvane isprăvi numai cu picioarele? Și nu pusese Augustus capăt în Egipt aceluia șir de regi care dăinuise timp de 5 000 de ani înainte de întemeierea Romei? Și nu apăruseră semne prevestitoare când se săvârșise această intervenție în mersul istoriei? Nu se văzuseră scânteieri de platoșe printre nori și nu căzuse o ploaie însângerată? Nu apăruse un șarpe înspăimântător pe cea mai mare stradă a Alexandriei, scoțând un șuierat asurzitor? Nu se arătaseră fantomele faraonilor morți? Nu se încruntaseră statuile? Iar Apis, boul sfânt din Memfis, nu scosese un muget de durere și nu izbucnise în lacrimi? Iată cum gândea bunica mea.

Mai toate femeile își limitează ambiția la un țel modest; puține dintre ele urmăresc un țel îndrăzneț, însă Livia se deosebea de celelalte femei prin faptul că ambiția sa nu avea margini, ea rămânând cu mintea limpede și rece în urmărirea unor țeluri care ar fi părut nebunie curată la oricare altă femeie. Și doar încetul cu încetul am reușit eu însumi, deși aveam atâtea prilejuri s-o urmăresc îndeaproape, să bănuiesc care erau intențiile ei.

Dar și așa, în fața revelației finale, am rămas împietrit de uimire. Poate ar fi însă mai bine să povestesc faptele în ordinea lor istorică, decât să stărui asupra motivelor ei ascunse.

După îndemnul Liviei, Augustus ceru Senatului să creeze două noi divinități și anume: zeița Roma, care personifica principiul feminin al Imperiului roman, și semizeul Iulius, eroul războinic, care reprezenta apoteoza lui Iulius Cezar. (Lui Iulius i se oferiseră onoruri divine în Orient chiar în timpul vieții; faptul că le acceptase fusese una din cauzele asasinării sale.) Augustus știa că religia creează o legătură mult mai puternică între provincii și Cetate decât teama sau recunoștința. Se întâmplase chiar unor romani, după ce trăiseră mult timp în Egipt sau în Asia Mică, să-și uite zeii proprii și să-i adore pe cei locali, devenind de fapt străini, în afară de nume. Pe de altă parte, Roma importase atâtea religii de prin cetățile pe care le cucerise, ridicând chiar temple, mărețe în Cetate unor zeități străine, cum erau Isis²¹ sau Cibeles²² — și asta nu doar spre folosul oaspeților străini — încât părea natural ca, la rândul său, să introducă pe unii dintre zeii romani în teritoriile ocupate. Roma și Iulius urmau deci să fie adorați de provincialii care erau cetățeni romani și voiau să-și amintească de Cetatea-mumă.

Cât privește pe locuitorii provinciilor care n-aveau norocul să fie cetățeni romani, Livia îi făcu să trimită delegații la Roma ca să ceară un zeu roman căruia să i se poată închina. După sfatul ei, Augustus declară în Senat, pe un ton care putea fi luat drept glumă, că nu se putea îngădui unor oameni de jos să adore divinități superioare ca Roma și Iulius; cu toate acestea, nici nu li se putea refuza dreptul de a avea un zeu, chiar mai modest. Atunci Mecena, unul dintre miniștrii lui Augustus, cu care acesta se sfătuisese asupra oportunității de a lua numele de Romulus, spuse:

— Să le dăm un zeu care le va purta de grijă. Să le dăm chiar pe Augustus!

Augustus se prefăcu încurcat, dar lăsă să se înțeleagă că ideea lui Mecena nu era rea. Căci, la urma urmei, de ce să nu se adopte și în folosul romanilor bunul obicei oriental de a aduce onoruri divine șefilor de stat? Și cum nu se putea cere cetățitorilor din Orient să adore Senatul în totalitate și să ridice pe fiecare altar câte șase sute de statui, soluția cea mai bună era ca ei să fie adorați în persoana conducătorului lor, adică a lui Augustus. Măgulit că fiecare dintre membrii săi dobândește astfel a șase suta parte de divinitate, Senatul vota cu entuziasm propunerea lui Mecena, și imediat începură a se ridica statui lui Augustus în Asia Mică. Cultul său se întinse la început doar în provinciile de margine, care se aflau sub controlul său direct, dar nu și în provinciile din peninsulă, aflate, cel puțin cu numele, sub controlul Senatului, sau în Cetate.

Augustus era de acord cu metodele educative ale Liviei față de Iulia, cu felul în care-și conducea gospodăria și cu economiile ce le făcea. El în-

²¹ Isis — una din divinitățile principale ale religiei vechilor egipteni, zeiță a naturii fecunde și a maternității, soră și soție a lui Osiris. În epoca greco-romană, cultul zeiței Isis s-a răspândit sub diverse forme în tot bazinul mediteranean.

²² Cibeles — zeităte de origine frigiană, considerată drept "mama tuturor zeilor" și protectoare a vegetației. Cultul orgiastic al Cibelei a persistat până târziu în Imperiul roman.

suși avea obiceiuri simple. Gustul îi era atât de necioplit, încât nu putea deosebi uleiul proaspăt de măslina de ultimele picături râncede stoarse după ce terciul de măslina trecuse a treia oară prin teasc. Purta haine din stofă țesută în casă. Deși e drept că Livia era aprigă ca o Furie, totuși, fără munca ei neobosită, Augustus n-ar fi putut niciodată dovedi sarcina uriașă pe care și-o impusese: să restaureze pacea și liniștea la Roma, după lungile nenorociri ale războiului civil în care el însuși jucase un rol atât de distrugător.

Dacă ziua de muncă a lui Augustus avea paisprezece ore, a Liviei se spunea că umple douăzeci și patru. Nu numai că își conducea cu pricepere gospodăria uriașă, dar era părtaşă egală cu el la toate treburile statului. Discutau între ei toate reformele juridice, sociale, administrative, religioase și militare, iar dacă ar fi să pomenim toate lucrările publice pe care le-a întreprins, templele pe care le-a reclădit, coloniile pe care le-a înființat, am umple multe volume. Și totuși, se mai găseau destui fruntași romani, aparținând vechii generații, care nu puteau uita că această aparent admirabilă refacere a statului fusese clădită pe înfrângerea militară, pe asasinarea secretă sau pe execuția publică a oricui se împotrivise stăpânirii acestei perechi energice. Dacă nu și-ar fi deghizat puterea absolută și arbitrară sub aparențele vechilor libertăți, Augustus n-ar fi putut s-o păstreze multă vreme. Chiar și așa, în timpul vieții lui Augustus s-au urzit nu mai puțin de patru conspirații de către imitatori ai lui Brutus.

Capitolul III

Numele "Livia" se leagă de un cuvânt latin însemnând răutate. Bunica mea era o comediantă desăvârșită: aparenta nevinovăție a purtării sale, ascuțimea spiritului și grația gesturilor sale înșelau aproape pe toți. Cu toate acestea, nimeni n-o iubea cu adevărat; răutatea atrage respectul, dar nu și dragostea. Avea însușirea de a-i face pe oamenii de obicei degajați să devină brusc stânjeniți în prezența ei. Să mi se ierte că vorbesc iar despre Livia, dar e inevitabil. Ca orice cronică romană cinstită, și aceasta prezintă faptele de la alfa la omega. Prefer această manieră, care nu omite nici un amănunt, celei a lui Homer și a grecilor în general, care intră deodată în mijlocul subiectului și o iau înainte sau înapoi, după inspirația clipei.

Adesea am avut dorința să rescriu istoria Troiei în proză latină, pentru cetățenii mai săraci, care nu știu să citească grecește. Pentru asta aș începe cu oul din care a ieșit Elena și aș urma — capitol după capitol — până la ultimul fel de mâncare servit la ospățul dat în cinstea reîntoarcerii lui Ulise și a triumfului său asupra pretendenților la mâna Penelopei.

În locurile în care textul lui Homer este obscur sau chiar mut, aș recurge la poezii ce i-au urmat, sau chiar la povestirea anterioară a lui Dares²³, care, deși plină de licențe poetice, e totuși mai autentică decât cea a

²³ Dares — frigian care a participat la războiul troian. L-a sfătuit pe Hector să nu lupte împotriva lui Patrocle, știind că, dacă-l va ucide, va pieri și el, la rândul lui, de mâna lui Ahile. Trecând mai târziu în tabăra grecilor, Dares a fost omorât de Odiseu (Ulise).

lui Homer, Dares luând parte la război, la început de partea troienilor, apoi de partea grecilor.

Am văzut într-o zi un tablou ciudat, pictat în interiorul unui cufăr vechi de lemn de cedru, adus — cred — din Siria de Nord. Tabloul purta o inscripție în limba greacă: "Otrava domnește". Ei bine, chipul Otrăvii, deși pictat cu mai mult de o sută de ani înainte de nașterea Liviei, era leit al ei.

Cu acest prilej trebuie să amintesc de Marcellus, fiul Octaviei dintr-o primă căsătorie. Iubindu-l mult, Augustus îl adoptase, dându-i funcții de stat care-i depășeau cu mult anii, și-l căsătorise cu Iulia. Toată lumea din Roma credea că avea de gând să-l lase moștenitor. Departe de a se împotrivi adopției, Livia arătase că se bucură din toată inima, dragostea ei pentru Marcellus părând de netăgăduit. Chiar ea îl îndemnă pe Augustus să-l înalțe atât de repede în rang; Marcellus, care aflase asta, nu-i putea fi decât recunoscător.

Unii observatori cu spirit mai pătrunzător gândeau că Livia încerca să-l facă gelos pe Agrippa favorizându-l pe Marcellus. După Augustus, Agrippa era omul cel mai însemnat din Roma. Deși de origine modestă, era nu numai cel mai bun general și amiral al lui Augustus, dar și cel mai vechi prieten al său. Până atunci, Livia făcuse totul pentru a păstra această prietenie. Agrippa era ambițios, totuși ambiția lui avea margini; n-ar fi îndrăznit niciodată să se măsoare cu Augustus, pe care-l admira nespus. El nu cerea altă glorie decât aceea de a fi cel mai credincios ministru al său. De altfel, se simțea stânjenit de originea-i umilă, iar Livia îl intimidă și mai mult, dându-și aere de mare doamnă. Agrippa le era prețios nu numai pentru serviciile sale, credința sa și pentru popularitatea de care se bucura în rândurile poporului și ale Senatului. O punere în scenă, pregătită de Livia însăși, făcuse din Agrippa, pentru întreaga națiune, chează bunei-credințe politice a lui Augustus.

După căderea lui Antoniu, Augustus și prietenii săi Agrippa și Mecena avuseseră în Senat un simulacru de dezbatere; rolul lui Agrippa era de a-l sfătui pe Augustus să renunțe la puterea supremă, ca acesta să se lase apoi înduplecat de argumentele lui Mecena și de rugămințile Senarului. Atunci el declarase că-l va servi pe Augustus cu credință atât timp cât acesta se va abține de la orice despotism. Astfel, Agrippa era prezentat ca un scut împotriva unei eventuale instaurări a tiraniei, căci ceea ce tolera Agrippa tolera și națiunea.

Deoarece aceiași observatori cu spirit pătrunzător socoteau că Livia se joacă cu focul încercând să stârnească gelozia lui Agrippa împotriva lui Marcellus, evenimentele erau urmărite cu deosebit interes. Poate că prietenia ei față de Marcellus era doar o prefăcătorie, iar intenția ei adevărată era să-l împingă pe Agrippa în a-l înlătura pe Marcellus. Se zvonea că un membru al familiei lui Agrippa s-ar fi arătat gata să-i caute ceartă lui Marcellus și să-l ucidă; însă Agrippa, deși nu mai puțin gelos decât plănuiise Livia, era prea cinstit pentru a îngădui o asemenea uneltire.

Toată lumea socotea că Augustus l-a ales pe Marcellus ca moștenitor, lui urmând să-i revină nu numai averea imensă a lui Augustus, ci și monarhia (căci cum aş putea-o numi altfel!). Odinioară, Agrippa declarase că, în ciuda dragostei ce i-o purta lui Augustus și a faptului că nu regretase niciodată sprijinul acordat domniei acestuia, în calitatea sa de bun patriot

nu va îngădui niciodată ca monarhia să devină ereditară. Acum însă Marcellus era aproape la fel de popular ca și Agrippa. Mulți tineri de familie, pentru care chestiunea "monarhie sau republică" prezenta doar un interes teoretic, căutau să-și atragă bunăvoința lui, în nădejdea că vor obține favoruri după ce el îi va urma lui Augustus. Acest consimțământ tacit la continuitatea monarhiei păru să-i placă Liviei. Totuși, ea spuse în intimitate că, în trista eventualitate a morții sau a incapacității lui Augustus, conducerea imediată a treburilor publice, până la trecerea lor sub jurisdicția Senatului, ar cere o mână mai experimentată decât cea a lui Marcellus. Și cu toate că sugestiile Liviei se transformau mai întotdeauna în edicte publice, lumea, văzându-l pe Augustus atât de legat de nepotul său, de astă dată nu dădu prea mare ascultare cuvintelor ei, tot mai mulți continuând să-l lingusească pe Marcellus.

Observatorii cu spirit pătrunzător se întrebau cum va ieși Livia din această încurcătură, dar soarta o favoriza. Augustus răci, iar boala i se înrăutăți pe neașteptate; avu friguri și vărsături. Deși Livia îi pregătea singură hrana, stomacul îi era atât de gingaș, încât nu păstra nimic. Slăbea din zi în zi și în cele din urmă se simți pe moarte.

Adesea i se ceruse să-și numească succesorul, dar nu o făcuse de teama urmărilor politice și mai ales pentru că ideea morții îi era neplăcută. De data aceasta, simțind că era de datoria lui să numească pe cineva, ceru sfatul Liviei. Boala — spunea el — îi tulburase judecata, așa că îi lăsă ei alegerea. Ea urma să hotărască, iar el să aprobe. Arunci ea chemă la căpătâiul lui pe celălalt consul, pe magistratii orașului și pe câțiva membri reprezentativi ai Senatului și ai cavalerilor. Prea slab ca să poată vorbi, Augustus întinse consulului un tablou al forțelor navale și militare, precum și bilanțul veniturilor publice. Apoi, făcându-i semn lui Agrippa, îi remisese sigiliul ce-l purta la deget. Aceasta însemna limpede că Agrippa va fi succesorul său, deși urma să lucreze în strânsă legătură cu consuli. Noutatea provocă o mare surpriză. Toată lumea se așteptase la alegerea lui Marcellus.

Din acea clipă, Augustus începu să se restabilească în mod miraculos: febra scăzu, iar stomacul său primi hrană. Meritul nu-i fu atribuit Liviei, care continuase să-l îngrijească, ci unui medic numit Musa, care avea mania nepericuloasă a poțiunilor și a loțiunilor reci. Augustus îi fu atât de recunoscător lui Musa pentru preținsele-i servicii, încât îi dăruie o cantitate de aur egală cu greutatea lui proprie. Senatul îndoi suma. Deși simplu libert, Musa fu făcut pe dată cavaler, ceea ce îi permitea să poarte inelul de aur și să aspire la funcții publice. Senatul emisese un decret și mai ciudat, scutind de impozite întregul corp medical.

Marcellus fu adânc jignit de faptul că nu fusese desemnat moștenitorul lui Augustus. Era foarte tânăr, avea doar vreo douăzeci de ani. Favorurile lui Augustus îi dăduseră o idee exagerată atât despre talentul, cât și despre importanța lui politică, în cursul unui banchet, îl insultă în mod deliberat pe Agrippa. Acesta se stăpâni cu greutate; dar faptul că incidentul nu avu urmări îi făcu pe partizanii lui Marcellus să creadă că lui Agrippa îi era frică, își spuneau chiar că, dacă Augustus nu se va răzgândi în decurs de un an sau doi, Marcellus va uzurpa puterea imperială. Mai apoi, obrăznicia și îndrăzneala lor întrecură orice margini, căci Marcellus nu se

străduia să-i țină în frâu. Câteva ciocniri avură loc între ei și partidul lui Agrippa. Acesta era jignit de obrăznicia "cățelului", cum îl numea pe Marcellus, față de un om ca el, care îndeplinise cele mai înalte funcții în stat și care purtase câteva campanii victorioase. Dar jignirea îi era amestecată cu oarecare îngrijorare. Incidentele petrecute păreau să arate că el și cu Marcellus se luptau fără rușine pentru a pune mâna pe sigiliul lui Augustus, după moartea lui. Agrippa era gata de orice jertfă, numai pentru a nu apărea într-un asemenea rol. Marcellus fusese acela care începuse, așa că toată rușinea urma să cadă asupra lui.

Agrippa se hotărî să părăsească Roma. El i se înfățișă deci lui Augustus și-i ceru să fie numit guvernator al Siriei. Când Augustus îl întrebă care era pricina acestei hotărâri neașteptate, el îi spuse că în această funcție nădăjduia să încheie un acord folositor cu regele parților. Voia să-l facă pe acesta să înapoieze vulturii regimentelor și prizonierii romani luați cu treizeci de ani în urmă, în schimbul fiului regelui, pe care Augustus îl ținea prizonier la Roma. Nu suflă nici un cuvânt despre cearta avută cu Marcellus. Augustus, care fusese și el frământat de aceste întâmplări, sfâșiat între vechea prietenie ce i-o purta lui Agrippa și indulgența părintească față de Marcellus, nu o pomeni nici el; se temea că, recunoscând generozitatea lui Agrippa, și-ar mărturisi propria slăbiciune. Se arătă plin de interes pentru întoarcerea vulturilor și a prizonierilor — dacă vreunii dintre ei mai erau în viață — și-l întrebă pe Agrippa când avea de gând să plece, înțelegându-i greșit atitudinea, Agrippa fu jignit. Bănuî că Augustus voia să scape de el, deoarece dăduse crezare zvonului că se certa cu Marcellus pentru moștenire, îi mulțumi deci și-l asigură cu răceală de credința și de prietenia sa, apoi spuse că se va imbarca chiar a doua zi.

Nu se duse însă în Siria. De la Lesbos²⁴, unde se opri, își trimise locotenenții să guverneze provincia în locul lui. Știa că șederea lui la Lesbos va fi considerată ca un fel de exil pricinuit de Marcellus. Dacă s-ar fi dus el însuși în Siria, partizanii lui Marcellus ar fi spus cu siguranță că a plecat în Orient ca să recruteze o armată și să se îndrepte apoi asupra Romei. Agrippa socotea însă că Augustus va avea în curând nevoie de ajutorul său: era convins că Marcellus va încerca să cucerească tronul. Și Lesbos nu era prea departe de Roma. Cu toate acestea, începu negocieri indirecte cu regele parților, fără a crede că ele se vor sfârși prea repede. Trebuie timp și răbdare pentru a încheia o tranzacție avantajoasă cu un monarh oriental.

Marcellus fu ales în magistratură. Era prima sa demnitate oficială și cu acest prilej organiză niște jocuri mărețe. Nu numai că acoperi amfiteatrele, ferindu-le de soare și ploi și împodobindu-le cu tapițerii fastuoase, dar făcu din întregul Forum un cort gigantic, acoperit cu țesături pestrițe. Efectul era somptuos, mai ales din interior, când bătea soarele. Fu nevoie de o cantitate enormă de pânze roșii, verzi, galbene, care se împărțiră după jocuri cetățenilor, pentru a-și face haine și cearșafuri. Un număr imens de fiare, printre care nenumărați lei, fu adus din Africa pentru luptele din amfiteatru; se organizează și o luptă între cincizeci de prizonieri germani și tot atâția războinici negri din Maroc. Augustus contribui generos la cheltuielă, ca și Octavia, mama lui Marcellus. Când aceasta își făcu apariția, fu acla-

²⁴ Lesbos — insulă în Marea Egee

mată atât de puternic, încât Livia își stăpâni cu greu lacrimile de mânie și de invidie.

După două zile, Marcellus căzu bolnav. Simptomele fiind aceleași ca și la Augustus, fu chemat din nou Musa. Acesta, acum bogat și celebru, cerea o mie de monede de aur pentru o vizită — și încă socotea o consultație ca o mare favoare. Dacă pacientul nu era prea bolnav, era suficient doar numele lui Musa ca boala să-i treacă pe loc; dar meritul său consta în faimoasele poțiuni și loțiuni reci, al căror secret îl păstra cu strășnicie. Augustus avea o atât de mare încredere în el, încât trată cu destulă ușurință boala lui Marcellus, și jocurile continuă. Dar, cu toate îngrijirile Liviei și cu toate poțiunile cele mai reci ce le putu prescrie Musa, Marcellus muri.

Durerea Octaviei și a lui Augustus fu imensă; moartea lui Marcellus fu plânsă ca o nenorocire publică. Totuși, mulți oameni înțelepți priveau această dispariție fără regret. Neînțelegerea sa cu Agrippa ar fi provocat, cu siguranță, după moartea lui Augustus, un război civil, pe când așa, Agrippa rămânea singurul candidat la succesiune. Dar ei uitaseră, se vede, de Livia, căci ea era hotărâtă ca, atunci când va muri Augustus — Claudius, Claudius, ai făgăduit să nu vorbești de intențiile Liviei, ci numai de actele ei! — era hotărâtă, zic, să continue a guverna imperiul prin intermediul unchiului meu Tiberius și cu ajutorul tatălui meu. Așa că trebuia să-l convingă pe Augustus să-i adopte.

Moartea lui Marcellus o eliberă pe Iulia pentru căsătoria cu Tiberius, astfel că planurile Liviei se desfășurau cu bine, când o violentă agitație politică se dezlănțui la Roma. Poporul cerea cu vehemență restabilirea republicii, încercând să vorbească populației de pe treptele palatului, Livia fu primită cu ouă clocite și gunoaie. Augustus tocmai călătorea cu Mecena prin provinciile orientale și ajunsese la Atena când primi această veste.

Livia îi scria pe scurt că situația devenise gravă și că sprijinul lui Agrippa trebuia asigurat cu orice preț.

Augustus îl chemă îndată de la Lesbos și îl rugă, în numele prieteniei lor, să revină cu el la Roma și să restabilească încrederea publică. Dar Agrippa era supărat de prea multă vreme ca să accepte atât de ușor. Rămăse deci rece. Timp de trei ani de zile, Augustus îi scrisese doar de trei ori — niște scrisori uscate, oficiale; și apoi, s-ar fi convenit să-l recheme după moartea lui Marcellus. De ce l-ar ajuta acum? De fapt, Livia purta vina acestei înstrăinări; ea apreciasse greșit situația politică și se dezbăraseră prea curând de Agrippa. Ea îi dăduse chiar să înțeleagă lui Augustus că Agrippa, deși plecat la Lesbos, ar fi știut mai multe decât alții despre boala misterioasă și moartea lui Marcellus; cineva îi povestise, adăugase ea, că Agrippa, auzind această veste, nu se arătase mirat, ci mai curând mulțumit.

Agrippa îi răspunse deci lui Augustus că părăsise Roma de prea mult timp pentru a mai fi la curent cu treburile politice și că nu se mai simțea în stare să corespundă așteptărilor, înțelegând că Agrippa, dacă s-ar întoarce la Roma într-o asemenea stare de spirit, ar risca să apară mai curând drept apărătorul libertăților populare decât susținătorul imperiului, Augustus se despărți de el cu vorbe amabile de regret și îl chemă în grabă pe Mecena, spre a-i cere sfatul. Mecena îi ceru lui Augustus încuviințarea de a-l întreba pe Agrippa, deschis și în numele lui, în ce condiții ar accepta să facă cele ce i se cereau.

— Pe toți zeii, fă-o repede! îi răspunse Augustus.

Mecena îl luă pe Agrippa deoparte:

— Spune, vechiul meu prieten, ce te doare, îmi dau seama că te socoțești jignit, dar te asigur că și Augustus are motive să se simtă supărat. De ce n-ai fost sincer cu el? Păreai să te îndoiești și de dreptatea, și de prietenia lui. Dacă i-ai fi explicat în ce situație te pune clicka lui Marcellus și că el însuși te insultase — îți jur că Augustus n-a aflat nimic despre toate acestea decât deunăzi — ar fi făcut totul să îndrepte lucrurile. Sincer vorbind, te-ai purtat ca un copil capricios, iar el, ca un tată care nu vrea să ia în seamă purtările unui copil răsfățat. Spui că scrisorile lui erau reci — dar ale tale cum erau? Ți-ai luat măcar bun-rămas la plecare? Vreau să vă împac pe amândoi, căci ruptura dintre voi ar fi sfârșitul nostru, al tuturor. De fapt, voi vă iubiți mult, așa cum se cuvine să se iubească cei mai de seamă romani ai timpului nostru.

Dinspre partea lui, Augustus e gata să reînnoiască prietenia cu tine în aceeași măsură ca odinioară, sau chiar mai strâns.

— A spus el asta?

— Sunt propriile lui cuvinte. Vrei să-i spun lui Augustus că regreti din suflet jignirea ce i-ai adus, că totul nu a fost decât o neînțelegere și că ai părăsit Roma crezându-l la curent cu insultele lui Marcellus? Iar că acum vrei și tu să uitați vechile neînțelegeri și că-l aștepti la jumătatea drumului?

— Mecena — răsă Agrippa — ești un om de treabă și un adevărat prieten. Spune-i lui Augustus că sunt, ca și altădată, la ordinele lui.

— I-o voi spune cu bucurie — zise Mecena. Dar voi adăuga din partea-mi că ar fi imprudent să te trimită acum la Roma, fără a-ți da mai înainte o dovadă deosebită de încredere.

Apoi Mecena se întoarse la Augustus.

— L-am potolit pe Agrippa. Va face tot ce vei voi — îl asigură el. Dar, ca un copil gelos, vrea să fie sigur de dragostea ta. Ca să-l liniștești, singurul lucru de făcut ar fi să i-o dai pe Iulia în căsătorie.

Augustus chibzui repede. Agrippa și soția sa — sora lui Marcellus — trăiau rău încă din vremea neînțelegerii dintre cei doi bărbați; se spunea însă că Agrippa ar fi îndrăgostit de Iulia. "Dacă Livia ar fi aici — își zise el — ca să-mi dea vreun sfat!"

Dar nu era timp de pierdut, căci, dacă l-ar fi jignit și acum pe Agrippa, nu s-ar fi putut bizui niciodată pe el. "Sprijinul lui Agrippa trebuie asigurat cu orice preț" — scrisese Livia, așa că Augustus avea mână liberă.

Trimise să-l cheme pe Agrippa, și Mecena pregăti o împăcare în regulă. Augustus îi oferă lui Agrippa mâna fiicei sale, ca să așeze pe o bază solidă — spuse el — prietenia lor, care-i era mai scumpă ca orice pe lume. Plângând de bucurie, Agrippa îi ceru iertare lui Augustus pentru greșelile sale și-i făgădui să se dovedească demn de această generozitate.

Agrippa se întoarse la Roma cu Augustus, își repudie de îndată soția și se căsătoră cu Iulia. Căsătoria aceasta fu atât de bine primită de popor și ceremoniile fură atât de mărețe, încât tulburările politice se spulberară într-o clipă. Agrippa făcu să crească mult popularitatea regimului, ducând la bun sfârșit tocmeala cu vulturii pierduți, care-i fură înmânați oficial lui Tiberius, reprezentantul lui Augustus. Vulturii aceștia erau obiecte sacre,

mai dragi inimilor romane decât orice statui divine. Se întoarseră și câțiva prizonieri, dar, după treizeci și doi de ani de lipsă, nimeni nu se mai bucură de sosirea lor; de altminteri, cei mai mulți dintre ei preferară să rămână printre parți, unde se stabiliseră și se căsătoriseră cu femei de prin partea locului.

Bunica mea Livia nu fu câtuși de puțin încântată de târgul încheiat cu Agrippa. Singura lui parte bună era insulta adusă Octaviei, prin repudierea fiicei ei. Cu toate acestea, Livia își ascunse bine sentimentele. Vreme de nouă ani, îi fu cu neputință să se lipsească de serviciile lui Agrippa. Apoi el muri subit, la țară. Augustus se afla în Grecia și nu avu loc nici o anchetă. Agrippa lăsa o droaie de copii — trei băieți și două fete — care deveniseră moștenitorii legitimi ai lui Augustus. Părea greu ca Livia să le poată răpi drepturile, în folosul fiilor ei.

Totuși, Tiberius se însura cu Iulia, care ușurase manevrele Liviei îndrăgostindu-se de el și implorându-l pe Augustus să-și întrebuițeze influența în favoarea ei. Cum Iulia amenința să se omoare, Augustus sfârși prin a consimți. Iar Tiberius, deși căsătoria aceasta îl îngrozea, nu îndrăzni să refuze. El trebui să-și repudieze soția, pe Vipsania — fiica lui Agrippa dintr-o primă căsătorie — o femeie pe care o iubea cu pasiune. Câtva timp după aceea, întâlnind-o întâmplător pe stradă, o urmări cu ochii atât de pasionat, încât Augustus, care află întâmplarea, porunci în numele decenței ca, de-aici încolo, asemenea întâlniri să fie evitate. Ofițerii celor două case primiră consemn să vegheze la îndeplinirea poruncii. Ceva mai târziu, Vipsania se mărită cu un tânăr patrician ambițios, numit Gallus. Și — fiindcă veni vorba — trebuie să amintesc și de căsătoria tatălui meu cu mama mea Antonia, fiica mai mică a lui Marc Antoniu și a Octaviei. Căsătoria avu loc în anul bolii lui Augustus și al morții lui Marcellus.

Unchiul meu Tiberius făcea parte din ramura Claudienilor răi. Era întunecat la față, închis la suflet și plin de cruzime, dar până atunci existaseră trei oameni a căror influență bună împiedicase precumpănirea trăsăturilor lui rele. Primul era tatăl meu, unul dintre cei mai buni Claudieni, vesel, deschis și generos; apoi era Augustus, om cinstit și prietenos, care, fără să-l iubească, îl trata cu bunăvoință, din dragoste pentru Livia; în sfârșit, era Vipsania. Influența tatălui meu scăzu când, ajunși amândoi la vârsta militară, fură trimiși în campanie în regiuni diferite ale imperiului. După aceea veni despărțirea de Vipsania, urmată de o oarecare răceală din partea lui Augustus, care era jignit de dezgustul greu ascuns al lui Tiberius față de Iulia. Lipsit acum de cele trei influențe bune, Tiberius nu întârzie să decadă.

Cred că e momentul să-l descriu. Era înalt, cu părul brun și pielea albă, puternic, cu umeri lați, putând sparge o nucă sau despica un măr numai între degetul gros și arătător. De n-ar fi fost atât de încet în mișcări, ar fi fost bun de luptător, într-o zi, într-o luptă prietenească, își ucise partenerul sfărâmându-i țeasta cu pumnii goi, nu cu obișnuitele mânuși de metal, în mers, ținea gâtul ușor aplecat înainte, iar ochii în pământ. Fața i-ar fi fost frumoasă fără bubele care-l desfigurau, ochii holbați și obișnuita expresie mohorâtă. Statuile lui, care omit aceste defecte, îl arată deosebit de frumos. Vorbea puțin și cu greutate, încât, stând cu el de vorbă, îți venea să-i sfârșești frazele înainte de a-i răspunde; dar, când voia, era

un orator elocvent. Cheli devreme, în afară de ceafă, unde — după moda vechii nobilimi — purta părul lung. Nu fusese niciodată bolnav.

Deși puțin popular în societatea romană, se remarcă în armată. Reintroduse, ca în vechime, o disciplină aspră, dar cum nu se cruța nici pe sine, dormind rar în cort, împărțind hrana și băutura cu soldații, pornind totdeauna la asalt în prima linie, luptătorii îl preferau șefilor veseli și indulgenți, în care nu aveau tot atâta încredere.

Tiberius nu dăruia niciodată un zâmbet sau un cuvânt de laudă oamenilor săi; adesea îi forța la marșuri grele și la munci obositoare. "Să mă urască — spusese el o dată — dar să mă asculte."

Era la fel de aspru cu ofițerii și cu soldații, și nimeni nu-l putea acuza de parțialitate. Pentru unii era atrăgător să servească sub ordinele sale, căci lagărele și orașele ce le cucerea erau lăsate pradă jafului. A condus campanii victorioase în Armenia, Parția, Germania, Spania, Dalmația, în Alpi și în Franța.

Tatăl meu — după cum am spus — era unul dintre cei mai buni Claudieni. Tot atât de voinic ca și fratele său, dar mult mai frumos, cu vorba și gestul mai vii, nu era un conducător de armată mai puțin norocos, îi trata pe toți soldații ca pe niște cetățeni romani, deci egali cu el, deși se deosebea de ei prin educație și grad. Nu-i plăcea să pedepsească; pe cât era cu putință, toate încălcările disciplinei erau judecate de camarazii celui vinovat, doritori să păstreze bunul renume al companiei. Totuși, aceștia nu aveau dreptul de a condamna la moarte sau la vreo pedeapsă ce atrăgea descalificarea vinovatului; când pedeapsa depășea atribuțiile lor, raportau colonelului regimentului. Dar, pe cât era cu putință, tatăl meu voia ca oamenii să-și asume singuri răspunderile. Cu știrea colonelului, căpitaniile aveau dreptul să-l biciuiască pe vinovat, dar numai în cazul unei greșeli dezonorante, ca lașitatea în luptă sau furtul între camarazi. Cel biciuit nu mai putea purta armele; era trimis la serviciul transporturilor sau scriptelor. Cei care se socoteau condamnați pe nedrept de camarazii sau de căpitaniile lor puteau face apel chiar la tatăl meu. Dar el nu socotea că asemenea sentințe ar trebui revizuite.

Sistemul funcționa admirabil pentru că personalitatea tatălui meu însufla trupelor o virtute de care nici un alt general nu le-ar fi crezut în stare. Dar se înțelege cât era de periculos ca unitățile ce fuseseră tratate astfel să ajungă sub comanda unui general obișnuit. Se știe că nu renunți bucuros la independență, după ce ai gustat din ea. De aceea se produceau întotdeauna tulburări când trupele ce serviseră sub ordinele tatălui meu ajungeau sub comanda unchiului meu. Se întâmpla și dimpotrivă, ca trupe ce serviseră sub unchiul meu să privească metodele disciplinare ale tatălui meu cu neîncredere și dispreț. Se obișnuiseră ca fiecare om să acopere greșelile celorlalți și să fie mândru de iscusința lui în a se sustrage pedepsei. Și cum în trupele unchiului meu cineva putea fi biciuit pentru că adresase neîntrebat cuvântul unui ofițer, vorbea prea pe șleau, sau dovedise în vreun mod independență, era mai curând demn de cinste, decât de rușine, faptul că purtai pe spate urmele nuielilor.

Cele mai însemnate victorii fuseseră cucerite de tatăl meu în Alpi, în Franța, în Țările de Jos, dar mai ales în Germania, unde numele lui, cred, nu va fi uitat niciodată, întotdeauna se afla în mijlocul bătăliilor celor mai

înverșunate. Cea mai mare dorință a tatălui meu era să săvârșească o faptă care nu se petrecuse decât de două ori în istoria romană: să-l ucidă pe generalul inamic cu mâinile lui și să-i ia armele, în câteva rânduri fusese pe punctul de a reuși, dar prada îi scăpase întotdeauna. Uneori, omul fugea sau se preda fără luptă; alteori, un soldat bine intenționat îi dădea prima lovitură. Veteranii care-mi povesteau isprăvile tatălui meu mi-au spus adesea, cu un râs de admirație: "Ah! Doamne! Îți creștea inima văzându-l pe calul său negru, cum se joacă de-a v-ați-ascunselea, în timpul luptei, cu vreunul dintre conducătorii germanilor... Uneori trebuia să doboare până la nouă sau zece soldați din garda personală a generalului — și toți erau băieți voinici! — dar, când ajungea la țel, păsărică zburase!" Dar fala cea mai mare a soldaților care luptaseră sub comanda tatălui meu era faptul că fusese cel dintâi general roman care coborâse Rinul pe toată lungimea lui, din Elveția până la Marea Nordului.

Capitolul IV.

Tatăl meu nu a uitat niciodată învățăturile bunicului meu asupra libertății. De mic copil îl înfruntase pe Marcellus, care era cu cinci ani mai în vârstă decât el și căruia Augustus îi acordase titlul de "șef al tineretului". Acest titlu, spunea tatăl meu, îl căpătase Marcellus într-o împrejurare anumită (un simulacru de luptă călare, denumit "grecii și troienii", ce avusese loc pe Câmpul lui Marte între două cete de copii nobili, fii de cavaleri și de senatori) și nu-i permitea să-și aroge nici unul din drepturile de judecător pe care și le luase după aceea. Ca roman liber, tatăl meu refuza să se supună acestei tiranii. Îi aminti lui Marcellus că tabăra adversă în lupta pomenită fusese condusă de Tiberius și că Tiberius cucerise laurii victoriei. Apoi îl provocă pe Marcellus la duel. Când află întâmplarea, Augustus făcu mult haz și, o bună bucată de vreme, de câte ori îl pomenea pe tatăl meu, îl striga în glumă "romanul liber".

De câte ori venea la Roma, pe tata îl supăra spiritul de supunere pasivă față de Augustus ce domnea peste tot, și tânjea după viața din tabără. În timpul unei călătorii în Franța a lui Augustus și Tiberius, el ocupă pentru un timp o înaltă funcție judecătorească în cetate; dominația arivismului și a politicianismului îl dezgustă. Pe atunci îi spusese în taină unui prieten, care mi-o repetase după mulți ani, că într-o singură companie de a lui se găsea mai mult vechi spirit de libertate roman decât în întreg ordinul senatorilor.

Cu puțin înainte de moarte, el îi scrisese lui Tiberius dintr-o tabără din Germania o scrisoare amară, în această privință. Spunea că ar fi dorit din inimă ca Augustus să urmeze pilda glorioasă a dictatorului Sylla, care, singur stăpânitor al Romei după primul război civil — toți dușmanii lui fiind învinși sau împăcați — se mărginise să rezolve câteva treburi publice după gândul său, înainte de a depune însemnele puterii și de a redeveni un simplu cetățean. Dacă Augustus nu va face la fel cât de curând — și el doar întotdeauna spusese că aceasta îi era intenția — pe urmă va fi prea târziu. Rândurile vechii nobilimi se răreau, căci prescripțiile și războaiele civile îi

răpiseră floarea. Supraviețuitorii, pierduți în mijlocul nobilimii noi — dacă se mai putea numi nobilime — se purtau ca slugile față de Augustus și Livia. În curând, Roma va uita până și de înțelesul cuvântului libertate și va cădea sub o tiranie la fel de barbară și de arbitrară ca acelea din Orient. Nu pentru a ajunge la asta purtase el atâtea războaie aspre, sub comanda supremă a lui Augustus. Dragostea și admirația sa pentru Augustus, care îi fusese ca un al doilea părinte, nu-l împiedicau totuși să-și exprime sentimentele. Cerea părerea lui Tiberius. N-ar putea ei, împreună, să-l convingă, sau chiar să-l silească pe Augustus să renunțe la putere? "De consimte — adăuga — îl voi admira și-l voi iubi de o mie de ori mai mult ca înainte. Dar, vai! cea mai mare piedică de care ne vom lovi va fi, probabil, vanitatea secretă și nelegitimă pe care mama noastră Livia o soarbe din exercițiul puterii supreme..."

Nenorocul voi ca această scrisoare să-i fie înmănată lui Tiberius în fața lui Augustus și a Liviei.

— O scrisoare de la nobilul tău frate! strigă curierul imperial, întinzându-i-o.

Tiberius, fără a bănui conținutul, ceru Liviei și lui Augustus permisiunea de a o deschide pe loc.

— Desigur, Tiberius — răspunse Augustus și trimise afară servitorii — dar cu condiția să ne-o citești. Haide, să nu pierdem timpul, care sunt ultimele lui victorii? Sunt grăbit să o știu. Scrisorile sale sunt întotdeauna atât de interesante — mai mult decât ale tale, dragul meu prieten, iartă-mă că ți-o spun.

Tiberius citi primele rânduri și roși violent. Se gândi să sară peste părțile periculoase, dar toată scrisoarea era explozivă, în afară de sfârșit, în care tatăl meu povestea marșul său asupra Elbei și se plângea de o rană la cap ce-i dădea amețeli. Semne ciudate se iviseră în ultimul timp, scria el. Noapte de noapte apărea o puzderie de stele căzătoare; sunete ce aduceau a gemete de femei răsunau în pădure. Iar în zori, doi tineri soli cerești, îmbrăcați în haine grecești, nu germane, străbătuseră mijlocul lagărului pe cai albi. În sfârșit, o femeie germană de mărime supranaturală apăruse la ușa cortului său și-i spusese în grecește să nu meargă mai departe pentru că destinul îi va fi potrivit.

Tiberius citi câte un cuvânt ici și colo, se poticni, spuse că scrisul era neciteț, reîncepu, se opri din nou și în cele din urmă se scuză că nu poate citi.

— Cum așa? spuse Augustus. Sunt sigur că poți citi foarte bine.

Tiberius își recapătă stăpânirea de sine.

— La drept vorbind, Augustus, scrisoarea nici nu merită osteneala să fie citită. Fără îndoială că fratele meu nu se simțea bine când a scris-o.

Augustus se arătă neliniștit:

— Nădăjduiesc că nu e serios bolnav?

Dar Livia — deși ghicise de îndată că scrisoarea cuprindea critici la adresa lui Augustus sau a ei, pe care Tiberius se temea să le citească — prefăcându-se că grija maternă depășește de astă dată buna-cuviință, îi smulse scrisoarea din mână. O citi până la capăt, încruntă sprâncenele, apoi i-o întinse lui Augustus, spunându-i:

— Lucrul acesta te privește doar pe tine. Nu e treaba mea să pedepesc un fiu, chiar și denaturat, ci sarcina aceasta îți revine ție, ca tutore și ca șef de stat.

Speriat, Augustus se întrebă despre ce era vorba. Citi scrisoarea, dar ea îi păru reprobabilă mai curând prin ofensa ce i-o aducea Liviei decât lui însuși. Într-adevăr, în afară de termenul nepotrivit "a sili", în sinea lui era de fapt de acord cu tot ce se spunea în scrisoare. Evident, insulta adusă bunicii se răsfrângea și asupra sa, pentru că era scris că se lasă condus de dânsa. Fără îndoială că Senatul devenise rușinos de servil față de el și de ai săi, ceea ce îl dezgusta în aceeași măsură ca și pe tatăl meu. De altfel, făgăduise solemn, chiar înaintea înfrângerii și a morții lui Antoniu, să se retragă de îndată ce nu va mai avea în față nici un dușman public; și de atunci pomenise de mai multe ori în cuvântările sale de ziua fericită în care misiunea sa fusese îndeplinită. Era obosit de veșnicele treburi publice și de veșnicele onoruri; dorea să se odihnească odată în pace. Dar bunică-mea nu-i îngăduia să renunțe; îi repeta mereu că misiunea lui nu era decât pe jumătate săvârșită și că plecarea lui ar provoca numai tulburări. Da, e adevărat, el muncea din greu — dar ea muncea și mai mult și fără vreo răsplată directă. De altminteri, să nu se amăgească: odată ieșit din funcție și redevenit simplu cetățean, ar putea fi pus sub acuzare și exilat, ba chiar mai rău. Uita oare ura secretă a familiilor celor pe care îi omorâse sau îi dezonorase? Devenit simplu cetățean, ar trebui să renunțe la garda sa personală, să renunțe la armată. Să mai aștepte încă zece ani și, până atunci, totul se va schimba poate în bine... Augustus se supunea și continua să domnească. Accepta privilegiile regale în rate. Și ele îi erau votate pe câte cinci sau zece ani, de obicei zece.

După ce Augustus sfârși de citit această nenorocită scrisoare, bunica îl privi aspru și întrebă:

— Ei bine?

— Sunt de părerea lui Tiberius — zise el cu blândețe. Băiatul trebuie să fie bolnav. E la capătul puterilor. Observă partea de la sfârșit, în care vorbește de rana de la cap și de veneniile sale; e o dovadă că are nevoie de odihnă. Noblețea naturală a sufletului său a fost pervertită de frământările acestei campanii. Pădurile Germaniei nu-s făcute pentru un om cu creierii bolnavi, nu-i așa, Tiberius? Urletele lupilor îți tocesc nervii — gemetele de femeie, de care vorbește, erau cu siguranță urletele lupilor. Ce-ar fi să-l rechemăm, acum că le-a dat germanilor o lecție pe care n-o vor mai uita? Mi-ar face plăcere să-l revăd la Roma. Trebuie neapărat să-l aducem înapoi. Și tu, scumpă Livia, vei fi bucuroasă să-ți vezi iarăși băiatul, nu-i așa?

Bunica nu răspunse de-a dreptul. Zise, tot cu sprâncenele încruntate:

— Tu ce spui, Tiberius?

Unchiul meu era mai diplomat decât Augustus. Își cunoștea mai bine mama.

— Fratele meu — răspunse el — pare cu adevărat bolnav, dar boala nu poate scuza nici o purtare atât de denaturată, nici o astfel de nebunie. Trebuie rechemat, fără îndoială, ca să i se arate greșeala enormă de a fi nutrit gânduri atât de josnice împotriva unei mame devotate și neobosite și, în afară de asta, nebunia de a pune pe hârtie astfel de lucruri și de a le trimite cu un curier printr-o țară dușmană. Raționamentul cu privire la

Sylla e copilăresc. De îndată ce Sylla a părăsit puterea, războiul civil a re-început și noua sa constituție a fost răsturnată.

Tiberius scăpă astfel cu iscusință din încurcătură, dar asprimea sa față de tata nu era cu totul prefăcută: era furios pe el că-l pusese într-o situație atât de grea.

Livia fierbea de mânie văzând cum lasă Augustus să treacă — tocmai în fața fiului ei — insulta ce i se adusese. Furia ei împotriva tatălui meu nu era mai puțin violentă. Știa că la întoarcere el va încerca să-și execute planul de a-l face pe Augustus să abdice, își dădea seama în același timp că nu va mai putea domni prin intermediul lui Tiberius, chiar dacă ar izbuti să-i asigure succesiunea, cât timp tata, cu popularitatea lui imensă la Roma și având în spate toate regimentele din Vest, ar fi hotărât să restaureze cu forța libertățile populare. Iar puterea supremă — pentru care jertfise atâtea — îi devenise mai scumpă decât viața, ba chiar decât cinstea.

Știu totuși să-și ascundă sentimentele. Prefăcându-se a crede — ca și Augustus — că tata era doar bolnav, îl mustră pe Tiberius pentru severitatea sa. Fu însă de acord ca tatăl meu să fie rechemat de îndată, îi mulțumi lui Augustus pentru generozitatea lui față de bietul ei fiu, spunând că-i va trimite, prin propriul ei medic, un pachet cu elleboră din Tesalia, un medicament faimos pentru boli mintale.

Medicul plecă a doua zi, împreună cu trimisul care ducea scrisoarea lui Augustus. Acesta îl felicita prietenește pe tata pentru victoriile sale și-l plângea sincer pentru rană; îi îngăduia să se reîntoarcă la Roma, dându-i a înțelege însă că trebuia să revină neapărat, cu sau fără voie.

Tata răspunse după câteva zile, mulțumindu-i lui Augustus pentru bunătatea sa. Se va reîntoarce de îndată ce sănătatea i-o va permite; din nenorocire, cu o zi înainte căzuse de pe cal în plin galop și își zdrobise piciorul de o piatră ascuțită. Mulțumea mamei sale pentru grija arătată și pentru medic, ale cărui servicii le și folosisese. Totuși, se temea că toată iscusința cunoscută a medicului nu putuse împiedica ca rana să ia o întorsătură serioasă. Adăuga la sfârșit că ar prefera — desigur — să rămână la postul său, dar dorințele lui Augustus erau ordine pentru dânsul. Îndată ce va putea, se va întoarce la Roma. Tabăra lui se afla pe atunci în Turin-gia.

La primirea acestor știri, Tiberius, care se găsea la Pavia cu Augustus și Livia, ceru pe dată îngăduința să plece la căpătâiul fratelui său. Augustus acceptă și Tiberius plecă în galop, cu o mică escortă, pe drumul cel mai scurt, prin Alpi. Avea de străbătut vreo două sute de leghe, dar pe tot întinsul drumului se găseau cai de schimb; uneori, când era prea obosit pentru a se ține în sa, putea să rechiziționeze o trăsură ușoară și să se bucure de câteva ore de somn. Vremea îl favoriza. Trecu Alpii, coborî în Elveția și luă drumul cel mare al Rinului, fără a se opri măcar pentru o masă caldă. Trecu fluviul la Mannheim și porni spre nord-est, pe drumuri rele, printr-o regiune dușmănoasă. Când ajunse, în seara celei de-a treia zile, era singur: prima escortă îi rămăsese de mult în drum, și nici cea luată la Mannheim nu putuse ține pasul cu dânsul. Se spunea că în a doua zi și în a doua noapte străbătuse aproape o sută de leghe.

Sosi la vreme ca să-l salute pe tata, dar nu ca să-i salveze viața, căci piciorul i se cangrenase până la pulpă. Deși era pe moarte, tata avu des-

tulă prezență de spirit spre a porunci să i se aducă lui Tiberius onorurile cuvenite unui șef de armată. Cei doi frați se îmbrățișară. Tata murmură:

— A citit și ea scrisoarea?

— Chiar înaintea mea — gemu Tiberius.

Tăcură, apoi tata suspină:

— Roma are o mamă severă, Lucius și Caius au o mamă vitregă periculoasă.

Acestea i-au fost ultimele cuvinte. După puțin, Tiberius îi închise ochii pe vecie.

Amănuntele acestea le știu de la Xenofon, un grec din insula Cos, care fusese tânăr de tot pe vremea aceea. Era medicul tatălui meu și fusese adânc jignit văzând că medicul bunicii mele i-a luat bolnavul. Lucius și Caius erau nepoții lui Augustus, fiii Iuliei și ai lui Agrippa, pe care Augustus îi adoptase din leagăn. Un al treilea fiu, Postumus, venise pe lume — cum arată și numele — după moartea tatălui său; pe acesta Augustus nu-l adoptă, spre a lăsa să se perpetueze numele lui Agrippa.

Lagărul unde murise tata fu botezat de atunci Lagărul Blestemat. Trupul său fu purtat cu cortegiu militar până la Maiența (Mainz), în lagărul de iarnă al armatei, Tiberius urmând procesiunea funerară pe jos. Armata ar fi vrut să-l înmormânteze acolo, dar Tiberius îl aduse la Roma, unde un rug enorm fu așezat pe Câmpul lui Marte. Augustus rosti el însuși cuvântarea funebră. "Rog zeii — spuse el — să facă din fiii mei Caius și Lucius bărbați virtuoși și nobili ca acest Drusus și să-mi acorde darul unei morți la fel de glorioase ca a sa."

Livia nu știa până la ce punct putea avea încredere în Tiberius. La întoarcerea din Germania, condoleanțele lui i se părură silite, și când Augustus vorbi de glorioasa moarte a tatălui meu, ea văzu jucând pe buzele fiului ei un zâmbet ușor. Tiberius, care se pare că știa de mult că bunicul meu nu murise de moarte naturală, era hotărât să nu se împotrivescă în nici un fel voinței mamei sale. Prânzind atât de des cu ea, se simțea în puterea ei. Se strădui deci din răspuțuri să-i fie pe plac. Când Livia înțelese gândul lui, nu fu deloc nemulțumită. Singur Tiberius o bănuia de a fi folosit otravă, dar era limpede că-și păstra bănuielile pentru sine. De mult fusese uitat scandalul căsătoriei ei cu Augustus și era citată la Roma ca un exemplu de cea mai severă și posacă virtute. Ca să o mângâie pentru doliul ei, Senatul îi ridică Liviei patru statui în piețele publice; printr-un fel de ficțiune legală, ea fu admisă printre așa-numitele "Mame a trei copii", care, sub legislația lui Augustus, se bucurau de privilegii speciale, mai ales în privința moștenirilor. Fetele bătrâne și femeile sterile nu aveau drept la moștenire, partea lor revenind surorilor fecunde.

...Claudius, Claudius, flecar bătrân, iată-ne aproape la capătul celui de-al patrulea sul al autobiografiei tale și n-ai ajuns nici măcar la nașterea ta... Haide, vorbește odată de ea fără să mai întârzii, altfel nu vei mai ajunge niciodată măcar la jumătatea povestirii. Scrie: "M-am născut la Lyon, în Franța, la 1 august, cu un an înainte de moartea tatii". Iată, s-a făcut. Părinții mei avuseseră șase copii înainte de mine, dar cum mama își urma totdeauna soțul în campanii, copiii trebuiau să fie foarte viguroși ca să reziste. Numai fratele meu Germanicus, cu cinci ani mai mare decât mine, și sora mea Livilla, cu un an mai mare decât mine, supraviețuiseră; moșteni-

seră amândoi constituția robustă a tatălui meu. Cu mine nu se întâmpla la fel. Am fost de trei ori la un pas de moarte, înainte de a împlini doi ani, și dacă pieirea tatii nu ne-ar fi readus la Roma, mai mult ca sigur că rândurile de față n-ar mai fi fost scrise niciodată.

La Roma, locuiam în vasta clădire care aparținuse bunicului meu și pe care acesta o lăsase bunicii prin testament. Era așezată pe colina Palatin, lângă palatul lui Augustus și Templul lui Apolo clădit de Augustus, templu care conținea și biblioteca. Palatinul domina Forumul; dedesubt se găsea templul zeilor gemeni, Castor și Pollux. (Acesta era vechiul templu din lemn, pe care, după șaisprezece ani, Tiberius l-a înlocuit, pe cheltuiala lui, cu un monument măreț de marmură, cu interioarele pictate, aurite și mobilate somptuos, ca apartamentul unei patriciene. Bunica mea Livia îl silise să o facă spre a capta bunăvoința lui Augustus, fiindcă Tiberius nu era religios și, pe deasupra, era cam strâns la pungă.) Pe colină, aerul era mai sănătos decât jos, lângă fluviu, și deci cele mai multe case de aici aparțineau senatorilor.

Eram un copil plâpând — "un adevărat câmp de luptă al bolilor", după cum spuneau medicii — și poate că dătoresc viața doar faptului că maldiile nu s-au putut înțelege niciodată căreia îi va reveni cîntea să mă răpună. M-am născut înainte de termen, la numai șapte luni; apoi laptele doicii mi-a provocat o erupție groaznică; după aceea m-am îmbolnăvit de malarie, apoi un pojar mă lăsă tare de-o ureche; am avut erizipel, colită și, ca încheiere paralizie infantilă, care îmi scurtă piciorul stâng și mă făcu șchiop pentru toată viața. Din pricina uneia sau alteia din multele mele boli, am fost întotdeauna slab de picioare și niciodată n-am putut alerga sau merge mult: cele mai multe călătorii am fost nevoit să le fac în lectică. Adesea, după masă, mă apucă o durere groaznică la stomac. Este atât de înnebunitoare, încât — în două sau trei rânduri — dacă prietenii mei nu m-ar fi oprit, mi-aș fi împlântat un cuțit în locul dureros. Asta se numește "durere cardiacă" și mi s-a spus că nu e alta mai rea pe lume, decât poate cistita. Trebuie, deci, să fiu fericit că n-am avut niciodată cistită.

S-ar putea crede că mama mea Antonia, femeie nobilă și frumoasă, educată desăvârșit de Octavia și singura dragoste a tatălui meu, m-a îngrijit în mod deosebit, fiind cel mai mic copil al ei, și m-a îndrăgit mai mult, din pricina suferințelor mele. Ei bine, nu e așa. E drept că și-a făcut datoria față de mine, dar nu m-a iubit niciodată; dimpotrivă, nu mă putea suferi, nu numai pentru slăbiciunea mea, ci și pentru că avusese din pricina mea o sarcină grea și o naștere nespuse de dureroasă, din care de-abia a scăpat cu viață și de pe urma căreia a pățimit câțiva ani. Nașterea mea prematură s-a datorat unei spaima avute în timpul ospățului dat în cinstea lui Augustus, când acesta l-a vizitat pe tatăl meu la Lyon pentru a inaugura altarul "Romei și al lui Augustus": tatăl meu era guvernatorul celor trei provincii din Franța, și Lyon era cartierul său general. Un sclav sicilian pe jumătate nebun, care servea la masă, scoase deodată un pumnal și-l flutură în spatele tatălui meu. Gestul acesta l-a văzut doar Antonia. Ea avu prezența de spirit să zâmbească și să dea din cap negativ, făcându-i semn să pună pumnalul la loc. În timp ce el șovăia, doi servitori care urmăriseră privirea mamei îl putură prinde și dezarma. Dânsa leșină și durerile facerii începură imediat. Poate de aceea am avut întotdeauna o spaimă

bolnăvicioasă de asasinat; se spune doar că o zguduire prenatală se moștenește. Dar ce nevoie am să caut explicații de acest fel? Doar nu se moare des de moarte naturală în familia imperială.

Aveam o natură afectuoasă și purtarea mamei mă făcu să sufăr mult. Sora mea Livilla, o fată frumoasă, ușuratică, ambițioasă și crudă — tipul Claudienilor răi — îmi repeta că Antonia mă numește "piază rea" și că la nașterea mea ar fi trebuit consultate cărțile sibiline. Natura — spunea ea — mă lăsase neisprăvit, lepădându-mă ca pe o încercare neizbutită. Cei vechi se arătau mai înțelepți decât noi atunci când, pentru binele neamului, îi abandonau pe noii născuți plăpânzi pe o colină pustie. Poate că Livilla mai adăuga de la ea, exagerând niște observații mai puțin crude — căci copiii născuți la șapte luni sunt într-adevăr hidoși — totuși, îmi amintesc cum într-o zi, mama, supărată de o frază absurdă a unui senator oarecare, izbucni:

— Omul ăsta ar trebui izgonit! E prost ca un măgar — dar ce spun? Măgarii sunt deștepți față de el! E prost ca... uite, ca fiul meu Claudius!...

Germanicus era copilul ei preferat, după cum era și favoritul tuturor. Departe de a-l invidia pentru dragostea și admirația ce i se arătau, mă bucuram pentru dânsul. Lui îi era milă de mine și făcea tot ce-i sta în putință spre a mă face mai fericit. Mă socotea un copil bun la inimă, care ar înflori la o purtare generoasă și grijulie. Asprimea — spunea el celorlalți — nu reușește decât să mă sperie și să mă îmbolnăvească mai tare. Era adevărat. Ticurile mele nervoase, mișcările capului, bâlbâiala, digestiile însoțite de greață, saliva ce mi se scurgea fără încetare din gură, toate erau consecința spaimelor la care eram supus în numele disciplinei. Când Germanicus îmi lua apărarea, mama râdea indulgent și zicea: "Un suflet nobil ca al tău trebuie să găsească un obiect mai demn de dragoste!" Bunica mea Livia obișnuia să spună: "Nu fi prost, Germanicus. Dacă răspunde mulțumitor la disciplină, îl vom trata cu blândețea pe care o merită. Nu așeza căruța înaintea boilor". Ea nu-mi adresa — de obicei — cuvântul decât spre a-mi spune, fără să mă privească: "Băiete, ieși din camera asta, căci vreau să stau eu în ea". Nu mă certa niciodată direct, dar îmi trimitea câte un bilet, scurt și înghețat. De pildă: "S-a adus la cunoștința nobilei Livia că tânărul Claudius pierde vremea cotrobăind prin Biblioteca lui Apollo. Atât timp cât nu va stăpâni cărțile elementare ce i le dau profesorii săi, n-are ce căuta printre lucrările serioase de pe rafturile bibliotecii. De altminteri, prezența sa îi tulbură pe studenții serioși. Să înceteze aceste vizite".

Deși Augustus nu mă trata niciodată cu o cruzime voită, îl dezgusta, ca și pe Livia, să stea în aceeași cameră cu mine. Având un suflet de copil, el îndrăgea grozav băiețașii, dar numai pe cei pe care îi numea "micii bărbați viteji", cum erau fratele meu Germanicus sau nepoții săi Caius și Lucius, copii foarte frumoși toți trei. Nepoții săi erau crescuți la Colegiul băieților, laolaltă cu fiii senatorilor mai de seamă și cu copiii regilor sau șefilor de trib străini din Franța, Germania, Partia, Africa de Nord, Siria, care erau ținuți ca ostatici drept chezășie pentru buna-credință a părinților lor. El venea deseori în curtea colegiului să joace cu ei arșice, bile sau de-a prinselea. Avea slăbiciune pentru copiii cu piele brună — mauri, parti, sirieni — și pentru cei care pălăvrăgeau cu dânsul copilărește, ca de la egal la egal. O singură dată, învingându-și dezgustul, mă chemă să joc bile cu

preferații săi, dar pentru mine asta înseamnă o efortare atât de mare, încât începui să mă bâlbâi și să tremur ca un nebun. De atunci, el renunță la asemenea experiențe. Nu putea suferi piticii, infirmii, diformii, spunând că aceștia trebuie ținuti ascunși pentru că aduc nenoroc. Totuși, nu l-am putut urî niciodată pe Augustus ca pe bunica mea; antipatia lui nu cuprindea răutate și el încerca mereu să și-o învingă. Eram, negreșit, un mic monstru nenorocit, o rușine pentru niște părinți frumoși și maiestuoși ca ai mei. Augustus era de asemenea frumos, deși prea scund: avea păr blond și buclat, care a încărunit foarte târziu, ochi strălucitori, fața deschisă și ținuta plăcută.

Într-o zi, îmi amintesc că am auzit fără să vreau o epigramă în versuri grecești pe care Augustus o scrisese despre mine, adresându-se lui Athenodor, un filozof stoic din Tars, pe care îl consulta adesea. Aveam șapte ani; ei mă întâlneau întâmplător lângă bazinul cu crapi din grădina mamei. Nu-mi amintesc exact epigrama, dar sensul ei era: "Antonia e de școală veche, nu cumpără cu aur maimuțe dresate de la negustorii din Orient. De ce? Pentru că le face singură". Athenodor se gândi o clipă, apoi răspunse cu asprime, în același metru:

— Antonia, departe de a cumpăra o maimuță, nici măcar nu-l hrănește pe nenorocitul fiu al nobilului ei soț!

Augustus se simți oarecum stânjenit. Trebuie să spun că nici el și nici Athenodor, căruia îi eram prezentat drept un idiot, nu-și închipuiau că i-aș putea înțelege. Athenodor, chemându-mă lângă el, mă întrebă în glumă în latinește:

— Și ce părere are tânărul Tiberius Claudius?

Corpul său puternic mă ferea de Augustus; nu am găgăvit, ci am răspuns limpede în grecește:

— E drept că mama mea Antonia nu mă răsfăță, dar profesoara de greacă pe care mi-a dat-o a învățat limba chiar de la Apollo.

Intenția mea era să le arăt că înțelegeam ce vorbeau.

Profesoara mea de greacă era într-adevăr o fostă preoteasă a lui Apollo, de pe una din insulele grecești, dar fusese capturată de pirați și vândută unui lupanar din Tir²⁵. Reușind să scape, nu putuse redeveni preoteasă, deoarece fusese prostituată. Dar mama mea Antonia, apreciindu-i meritele, o luase în casă ca guvernantă. Femeia aceasta pretindea că își datorează știința chiar lui Apollo, și eu nu făceam decât s-o citez; dar cum Apollo era zeul științei și al poeziei, cuvintele mele păreau să aibă un înțeles mai adânc decât le dădusem eu. Augustus tresări, iar Athenodor îmi spuse:

— Adevărat grăiești, micule Claudius, maimuțoi nu înțeleg nici o vorbă grecească, nu-i așa?

I-am răspuns:

— Nu, și apoi ei au cozi lungi și fură mere de pe masă.

Dar când Augustus, nerăbdător, începui să-mi pună întrebări, luându-mă din brațele lui Athenodor, redevenii timid și începui să găgăvesc ca de obicei. Dar din acea zi Athenodor îmi deveni prieten.

²⁵ Tir — oraș din Fenicia antică, întemeiat în mileniul al II-lea î.Hr. A fost unul din cele mai importante centre comerciale și meșteșugărești ale lumii antice.

Există o poveste despre Athenodor și Augustus, care le face cinste amândurora. Athenodor îl avertiză o dată pe Augustus că nu e destul de gri-juliu în alegerea celor ce capătă dreptul să i se înfățișeze și că n-ar fi de mirare să se aleagă într-o bună zi cu un pumnal în inimă. Augustus îi răspunse că vorbește prostii. A doua zi, lui Augustus i se anunță că sora sa, nobila Octavia, se găsea afară și că voia să-l salute de ziua morții tatălui lor. El dădu ordin să fie introdusă îndată. Pe vremea aceea — era anul morții ei — Octavia era complet invalidă și era purtată peste tot într-o lectică închisă. Când lectica fu adusă înăuntru, perdelele se dădură la o parte și Athenodor sări afară cu o sabie pe care o îndreptă spre inima lui Augustus. Departe de a fi mâniat, acesta îi mulțumi lui Athenodor și recunoscă că greșise privind cu atâta ușurință sfatul lui.

Trebuie să nu uit să povestesc o întâmplare extraordinară din copilăria mea. Într-o vară, pe când aveam opt ani, mă găseam cu mama, Germanicus și Livilla la mătușa mea Iulia, în frumoasa ei vilă de pe malul mării, la Antium. Era aproape ora șase seara și ieșisem la răcoare, în livadă. Iulia lipsea, dar fiul lui Tiberius — acel Tiberius Drusus pe care obișnuiam să-l numim Castor — împreună cu Postumus și Agrippina, copiii Iuliei, erau cu noi. Deodată auzirăm țipete puternice deasupra noastră. Ridicând capul, văzurăm mai mulți vulturi luptându-se. În jurul nostru pluteau pene; noi încercam să le prindem. Germanicus și Castor prinseră câte una din zbor și și le înfipseră în păr; cea a lui Castor era o pană mică de la o aripă, a lui Germanicus însă era o pană superbă din coadă. Amândouă erau pătate de sânge. Pe fața ridicată a lui Postumus și pe rochiile Livillei și Agrippinei picură sânge. Apoi ceva întunecat străbătu cerul în cădere; instinctiv, am întins haina să-l prind. Era un pui de lup rănit, tremurând de frică. Vulturii coborâră în cercuri mari, ca să-l înhațe din nou, dar îl ascunsei bine și, când începurăm să strigăm și să aruncăm cu bețe după ei, se ridicară în văzduh și se depărtară țipând. Nu știam ce să fac, neavând nici un fel de simpatie deosebită pentru puiul de lup. Livilla mi-l smulse, dar mama, cu un aer grav, o sili să mi-l înapoieze.

— Claudius l-a prins — spuse ea — el trebuie să-l păstreze.

Îl întrebă apoi pe un patrician bătrân, membru în Colegiul augurilor, care se găsea împreună cu noi, ce însemna întâmplarea aceasta.

— Ce ți-aș putea spune? răspunse bătrânul. Poate că înseamnă multe lucruri, dar se poate să nu însemne nimic.

— Nu-ți ascunde gândul: spune ce crezi.

— Îndepărtează mai întâi copiii! porunci el.

Nu știu dacă el îi tălmăci întâmplarea în felul în care — după ce îmi veți citi istoria — îl veți socoti singurul posibil. Tot ce știu e că, după ce ne îndepărtarăm, scumpul meu Germanicus îmi găsi într-un tufiș o pană frumoasă pe care mi-o pusei cu mândrie în păr. Dar Livilla, strecurându-se după un desiş, prinse câteva cuvinte. Ea izbucni într-un râs zgomotos:

— Vai de Roma, când va ajunge să-l aibă tocmai pe el ca protector! Nădăjduiesc să fiu moartă până atunci!

Augurul se întoarse către ea, cu degetul întins.

— Neobrăzate — îi spuse el — zeii îți vor îndeplini dorința, dar într-un fel ce nu-ți va fi pe plac.

— Vei fi închisă în odaie, fără mâncare, copilă — spuse mama.

Erau cuvinte profetice, după cum văd acum, când mi le aduc aminte.

Până la sfârșitul vacanței, Livilla a fost ținută la arest și se răzbună pe mine printr-o mulțime de răutăți iscusite. Dar nu putu să ne repete ceea ce spusese augurul, fiind legată printr-un jurământ față de Vesta²⁶ și de zeii casei noastre să nu pomenească niciodată de prezicere, de-a dreptul sau într-un fel ocolit, atâta timp cât vreunul din cei prezenți va mai fi în viață. Și noi, ceilalți, furăm puși să jurăm același lucru. De mult am rămas cel din urmă supraviețuitor din grup — mama și augurul, deși cu mult mai în vârstă, au murit ultimii — și nimic nu mă mai obligă acum la tăcere. După incidentul acesta, am surprins adesea privirea curioasă și aproape respectuoasă a mamei îndreptată spre mine; cu toate acestea, nu mă trată mai bine ca înainte.

Nu am fost admis în Colegiul de băieți, din cauza slăbiciunii picioarelor mele, care nu-mi permiteau să iau parte la exercițiile de gimnastică; de altfel, bolile îmi întârziaseră mult studiile, încetinite încă de surzenie și bâlbâială. Așa că mă întâlneam rar cu băieți de vârstă și de rangul meu. Fiii sclavilor casei erau chemați să se joace cu mine; doi dintre ei, niște greci, Callon și Pallas, au devenit mai târziu secretarii și oamenii mei de încredere. Callon a fost tatăl altor doi secretari ai mei, Narcis și Polibiu. Petreceam de asemenea mult timp cu slavele mamei; le ascultam stând de vorbă în timp ce torceau, dăăceau sau teșeau. Multe din ele erau femei culte, ca și guvernanta mea, și mărturisesc că simțeam mai multă plăcere în societatea lor decât, mai târziu, în a celor mai mulți bărbați, căci aveau mintea luminată, erau istețe, modeste și plăcute.

Profesorul meu de care am mai pomenit, Marcus Porcius Cato, era — cel puțin după a sa părere — încarnarea vechii virtuți romane pe care o ilustraseră strămoșii săi. Se lăuda mereu cu acești strămoși, cum fac proștii când își dau seama că nu-i nimic de capul lor. Vorbea mai ales de Cato Cenzorul, pe care îl urăsc cel mai mult dintre toate personajele istorice romane, fiindcă s-a proclamat apărătorul virtuții antice și a prefăcut-o, în ochii poporului, într-un sinonim al grosolăniei posomorâte și al pedantis-mului. Mă puneă să-i citesc operele — scrise toate spre propria-i laudă — dar atunci când se lăuda că distrusese în Spania un număr de orașe mai mare decât cel al zilelor petrecute acolo, eram mai curând scârbit de cruzimea sa, decât mișcat de iscusința sa militară sau de patriotismul său. "Menirea romanului — spunea poetul Virgil — este să-i îmblânzească pe cei mândri și să-i cruțe pe cei învinși." Cato îi învinsese pe cei mândri, dar nu prin lupte, ci folosind cu abilitate zăzania dintre triburi; uneori puneă chiar asasini să-i înlăture pe adversarii mai primejdioși. Cât privește cruțarea învinșilor, el trecu prin sabie o mulțime de oameni dezarmați, care se predaseră fără condiții, și povestea cu mândrie că sute de spanioli preferaseră să se omoare cu întreaga lor familie decât să suporte răzbumarea Romei. Ne mai putem mira atunci că triburile spaniole s-au răsculat din nou, imediat ce au putut strânge arme, și că de atunci n-au încetat a ne hărțui? Dar tot ce căuta Cato era jaful și triumful: acesta din urmă nu pu-

²⁶ Vesta — În religia romană, zeiță străveche a focului din vatră și, prin extensie, a căminului familial, a familiei. În vremurile istorice, în sanctuarul zeiței, aflat în Forumul din Roma, ardea un foc sacru, considerat simbol al eternității statului roman și păzit de vestale — fecioare alese din rândurile aristocrației.

tea fi obținut decât în baza unui anumit număr de cadavre — cinci mii, pare-mi-se, pe timpul acela — și voia să fie sigur că nimeni nu-l va putea acuza, așa cum făcuse el cu rivalii săi, că reclama triumful având o recoltă de morți neîndestulătoare.

În treacăt, fie spus, triumfurile acestea erau o plagă a Romei. Câte războaie inutile nu s-au purtat pentru că un general roman visa să defileze pe străzile orașului cu coroana pe cap, urmat de prizonieri în lanțuri și de care înșesate de pradă! Augustus înțelese lucrul acesta; după sfatul lui Agrippa, el decretă că triumfurile publice vor fi rezervate numai generalilor care făceau parte din familia imperială. Cum el era prea bătrân să poarte război, iar membrii familiei sale erau pe atunci prea tineri, decretul emis în anul nașterii mele lăsa să se creadă că era gelos pe generalii săi; de fapt, el nu mai dorea lărgirea hotarelor imperiului și voia totodată să-i împiedice pe generali să ațâțe la răscoală triburile de la hotare. El admise totuși "po-doabele triumfale": o togă brodată, o statuie, o coroană și altele, care se decernau celui ce ar fi meritat un triumf; socotea că pentru un bun soldat acestea trebuiau să fie un imbold suficient de a purta un război necesar. De altfel, triumfurile sunt periculoase pentru disciplină: soldații se îmbată, se împrăstie și sfârșesc ziua spărgând toate cârciumile, dând foc prăvăliilor cu ulei, insultând femeile — într-un cuvânt, purtându-se ca și cum ar fi cucerit Roma și nicidecum câteva colibe din Germania sau vreun cătun înfundat în nisipurile Marocului.

După un triumf celebrat în cinstea unui nepot de-al meu — despre care voi mai vorbi în curând — patru sute de soldați și aproape patru mii de civili și-au pierdut viața într-un fel sau altul; cinci clădiri mari din cartierul prostituatelor au ars până la temelie, trei sute de cârciumi au fost jefuite, nemaivorbind de toate celelalte pagube aduse.

Dar să ne întoarcem la Cato Cenzorul. Manualul său de agricultură și economie casnică mi-a fost carte de citire; de câte ori greșeam, primeam două palme, una pe obrazul stâng, pentru prostie, cealaltă pe obrazul drept, pentru că-l ofensasem pe nobilul Cato. Îmi amintesc de un pasaj din cartea sa, care îl caracterizează perfect pe acest individ meschin: "Stăpânul unei gospodării trebuie să-și vândă boii bătrâni și toate vitele slăbănoage, toate oile care nu sunt zdravene, lâna și chiar pieile lor; să-și vândă căruțele vechi și uneltele de arătură învechite; de asemenea, pe sclavii care sunt bătrâni sau bolnavi, și tot ce nu-i mai poate fi de folos".

În ceea ce mă privește, pe când trăiam la moșioara mea de la Capua, puneam întotdeauna vitele îmbătrânite la o treabă mai ușoară și le trimiteam apoi la pășune; iar când vârsta prea înaintată le devenea o povară, porunceam să li se curme viața cu o lovitură în moalele capului. Niciodată nu m-am înjosit vânzându-le pe nimica toată vreunui țăran, care le-ar fi pus la muncă grea până la ultima lor suflare. Iar pe sclavii mei tineri sau bătrâni, sănătoși sau bolnavi, îi tratam totdeauna cu bunătate și mă puteam bizui pe recunoștința lor. Eram fără milă doar cu aceia care abuzau de blândețea mea, dar asta se întâmpla rar. Nu mă îndoiesc că sclavii lui Cato se îmbolnăveau mereu, în nădejdea că vor fi vânduți unui stăpân mai omenos, și cred, de asemenea, că până la urmă el s-a ales cu mai puțină muncă cinstită sau folos de la sclavii săi, decât am obținut eu de la ai mei. E o prostie să-ți tratezi sclavii ca vitele, în primul rând, sunt mai deștepți

decât vitele, și apoi te pot face să pierzi într-o săptămână, prin rea-voință sau neglijență, mai mult decât au costat ei înșiși. Cato se lăuda că n-a plătit niciodată mai mult de câteva monede pe vreunul din ei; orice urâcios cu ochii cruciși era bun pentru el, dacă avea mușchi și dinți zdraveni. Mă întreb cum de mai găsea cumpărători pentru asemenea oameni după ce storsese toată vloga din ei. Din câte l-am cunoscut pe urmașul lui, care se spunea că-i semăna întocmai, atât la înfățișare — cu părul spălăcit, ochii verzi, vocea stridentă și corpul mătăhălos — cât și la fire, bănuiesc că atâta își teroriza bieții vecini, până îi cumpărau marfa scoasă din uz, cu preț de marfă nouă.

Scumpul meu prieten Postumus, care era doar cu vreo doi ani mai mare decât mine și mi-a fost cel mai credincios prieten, în afară de Germanicus, mi-a povestit că a citit într-o operă a timpului că bătrânul Cato nu fusese numai un zgârie-brânză, ci și un pungaș. Ca armator, a făcut afaceri destul de murdare și a scăpat de rușine doar trecând toată afacerea pe numele unui fost sclav al său. Cenzor fiind, își rezolva răfuielele personale sub pretextul moralei, într-o zi a expulzat pe un membru al ordinului senatorilor, pentru "încălcarea demnității romane"; pretextul era că își îmbrățișase soția în plină zi, în prezența fiicei sale! Un alt senator, prieten al celui dintâi, punând la îndoială îndreptățirea hotărârii lui Cato, îl întrebă dacă el și cu soția sa nu se îmbrățișau niciodată în afara actului conjugal. "Niciodată!" răspunse cu îndârjire Cato. "Chiar niciodată?" "Ei, dacă vrei să-ți spun totul, acum doi ani soția mea s-a cuibărit în brațele mele în timpul unei furtuni ce o înspăimântase, dar din fericire nu era nimeni de față și te asigur că nu va mai repeta vreodată gestul." El voia să spună că-i ținuse soției sale o cuvântare grozavă despre lipsa ei de demnitate, dar senatorul se prefăcu a nu înțelege. "Sărmane Cato — îi zise — unele femei nu sunt prea drăgăstoase cu un soț pocit, oricât ar fi el de virtuos. Dar nu fi necăjit: Jupiter va avea poate bunătatea să reînceapă în curând a tuna!"

Cato nu i-o iertă senatorului, care-i era și rudă îndepărtată. După un an, în calitate de cenzor, îi luă la rând pe senatori, întrebându-i dacă erau căsătoriți. Exista pe vremuri o lege, care de atunci a căzut în desuetudine, și care cerea ca orice senator să fie căsătorit în mod onorabil. Când ajunse la rubedenia sa, Cato își repetă formula care cerea senatorului să răspundă "pe conștiința și pe cinstea lui". "Răspunde pe conștiința și cinstea ta dacă ai soție" — hârâi Cato cu vocea sa spartă. Omul se simțea stânjenit de gluma făcută odinioară cu privire la afecțiunea soției lui Cato pentru acesta, căci între timp descoperise că propria lui soție își pierduse în așa măsură afecțiunea ce i-o purta, încât fusese silit să divorțeze. Ca să-și dovedească bunăvoința, și cu intenția de a întoarce gluma împotriva lui însuși, răspunse: "Am într-adevăr o soție, dar nu se mai bucură de încrederea mea și n-aș da mult pe cinstea ei". La care Cato îl excluse din ordinul senatorilor, pentru necuviință.

Și la drept vorbind, cui datorează Roma blestemul punic, dacă nu tot bătrânului Cato? De câte ori i se cerea părerea în Senat, despre orice, își sfârșea cuvântarea spunând: "Iată ce gândesc, și cred de asemenea că trebuie dăruită Cartagina: e o primejdie pentru Roma". Tot stăruind asupra amenințării cartagineze, atâta poporul într-atâta, încât — precum am mai

spus — romanii și-au călcat jurământul și au ras Cartagina de pe fața pământului.

Am scris despre bătrânul Cato mai mult decât îmi pusesem în gând, dar e de înțeles: în mintea mea el e legat și de prăbușirea Romei, de care a fost tot atât de vinovat ca și aceia a căror "nebărbătească destrăbălare — cum zicea el — vlăguise statul", și de amintirea copilăriei mele nefericite, date pe mâna acelui conducător de catări care era stră-stră-strănepotul său. Sunt un om bătrân acuma și învățătorul meu e mort de cincizeci de ani, dar și astăzi e destul să mă gândesc la el, ca inima să mi se umple de indignare și de ură.

Dacă Germanicus mă apăra împotriva celor mari prin blândețe, Postumus se lupta pentru mine ca un leu. Nu se temea de nimeni și îndrăznește să spună în față, chiar și Liviei, ceea ce gândea. Aceasta, știindu-l favoritul lui Augustus, se prefăcea că râde de ceea ce numea ea spontaneitatea lui copilărească. La început Postumus avea încredere în ea, neștiind ce înseamnă prefăcătorie. Într-o zi, pe când eu aveam doisprezece ani, iar el paisprezece, trecu întâmplător prin fața odăii în care Cato îmi predă lecția și auzi lovituri și strigătele mele cerând îndurare. Intră furios, strigând:

— Încetează imediat să-l lovești!

Privindu-l cu o uimire disprețuitoare, Cato îmi mai dădu o lovitură, care mă răsturnă de pe scaun.

— Cine nu poate bate măgarul, bate șaua — spuse Postumus. (Era un proverb roman.)

— Obraznicule, ce vrei să zici? mugi Cato.

— Vreau să spun — răspunse Postumus — că te răzbuni pe Claudius pentru ceea ce ți se pare că este o conspirație generală spre a te umili. Meseria de profesor e nedemnă de tine, nu-i așa?

Postumus era inteligent; știa cum să-l scoată din sărite pe Cato. Într-adevăr, momeala prinse și acesta izbucni în blesteme violente. Pe timpul strămoșului său, pe care neisprăvitul de bâlbâit tocmai îl insultase, vai de copilul care s-ar fi arătat nerespectuos cu mai-marii săi, căci disciplina era menținută cu o mână grea. Pe când în epoca noastră degenerată i se trece cu vederea unui bădăran (asta era pentru Postumus) sau unui imbecil olog (asta îmi era adresat mie) să...

Postumus îl întrerupse cu un zâmbet amenințător:

— Am înțeles foarte bine. Degeneratul Augustus, încredințându-ți familia sa degenerată, insultă memoria Marelui Cenzor! Îmi închipui că i-ai spus nobilei Livia ce gândești?

Cato își mușcă limba de furie și de tulburare. Dacă i se repetau Liviei cuvintele sale, era pierdut — el care în mai multe rânduri își exprimase profunda recunoștință pentru cinstea ce i se făcea încredințându-i-se educația nepoților ei, ca să nu mai vorbim de toate bunurile familiei sale, care-i fuseseră înapoiate fără despăgubiri, bunuri ce fuseseră confiscate după bătălia de la Philippi, când tatăl său murise luptând împotriva lui Augustus. Avu înțelepciunea — sau lașitatea — să ia amenințarea în seamă și astfel chinurile mele zilnice fură mult micșorate. Iar după trei-patru luni, spre marea mea bucurie, încetă să-mi fie profesor și fu numit director al Colegiului de băieți, unde îl regăsi pe Postumus.

Acesta era deosebit de voinic. La paisprezece ani îndoia pe genunchi o bară de fier groasă de un deget; l-am văzut adesea străbătând terenul de jocuri cu câte un băiat pe fiecare umăr, ținând altul pe spate și câte unul, stând în picioare, pe fiecare mână. Nu era prea sânguincios la învățătură, dar era în orice caz mult mai inteligent decât Cato, și în timpul ultimilor doi ani de școală colegii săi îl aleseseră șef. În toate jocurile el era "regele" — căci, lucru ciudat, titlul de rege a supraviețuit mult timp în școli — și-și ținea colegii din scurt. Spre a se face ascultat de ceilalți elevi, Cato trebuia să țină seamă de Postumus; căci toți se luau după el.

Livia îi rugase pe Cato să-i trimită de două ori pe an câte un raport asupra elevilor săi, ca să-l arate lui Augustus — dacă ar fi găsit ea de cuviință. Cato înțelese că rapoartele trebuiau să fie de obicei rezervate, în afară de cazul când, la sugestia ei, le-ar face elogioase sau critice. Adesea, unii tineri erau căsătoriți încă de pe vremea când frecventau colegiul și un asemenea raport îi putea fi de folos Liviei ca argument în favoarea sau împotriva vreunei căsnicii proiectate. Căsătoriile nobililor romani trebuiau aprobate de Augustus, în calitate de Mare Pontif, dar, în general, erau hotărâte de Livia. Într-o zi, în timp ce vizita curtea colegiului, ea îl zări pe Postumus stând pe un scaun și dictându-și decretele regale. Văzând că Livia încruntă sprâncenele, Cato prinse curaj și în raportul următor scris: "Spre marea mea părere de rău, dar în interesul virtuții și al dreptății, trebuie să semnez că tânărul Postumus Agrippa dă dovadă de un caracter sălbatic, nedisciplinat și dominator". Drept care Livia se arătă atât de amabilă cu dânsul, încât raportul următor fu și mai nefavorabil. Ea îl puse la o parte, fără a-i spune nimic nici lui Augustus, nici lui Postumus.

"Regalități" lui Postumus îi datorez cei mai fericiți doi ani ai tinereții mele, aș putea spune chiar ai vieții mele. Porunci celorlalți băieți să mă lase să iau parte la Jocurile colegiului, deși nu învățam acolo; de asemenea, anunță că va socoti orice jignire sau supărare ce mi s-ar aduce ca fiind adusă lui însuși. Astfel am putut lua parte la jocurile permise de sănătatea mea și numai atunci când Augustus sau Livia se arătau pe acolo, mă ascundeam în curtea din dos.

În locul lui Cato, aveam acum profesor pe bătrânul și bunul Athenodor, care mă învăță în șase luni mai multe decât Cato în șase ani. Nu mă bătea niciodată și mă trata cu cea mai mare răbdare. Infirmitatea mea — spunea el — trebuia să-mi ascută inteligența. Vulcan, zeul lucrătorilor dibaci, era șchiop ca și mine. Demostene, cel mai mare orator al tuturor timpurilor, se născuse și el bâlbaș, dar se lecuise prin răbdare și stăruință. Athenodor întrebuiința metoda acestuia spre a mă vindeca și mă puse să declam cu gura plină de pietricele; încercând să înving rezistența pietricelor, uitam să mă bâlbaș, iar la urmă, după ce am îndepărtat pietricelele una câte una, am descoperit spre marea mea uimire că pot să vorbesc ca toată lumea, dar numai declamând; în convorbirile obișnuite tot mă mai bâlbașam. Progresul acesta a rămas o taină a noastră. "Într-o zi, maimuță mică — îmi spunea el — îi vom face o surpriză lui Augustus, dar să mai așteptăm." Mă numea "maimuță mică" din dragoste, nu din dispreț, și eram tare mândru de asta. Când voia să mă dojenească, îmi spunea cu solemnitate: "Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus, nu uita cine ești

și ia aminte la ce faci!" Cu ajutorul bunăvoinței arătate de Athenodor, Postumus și Germanicus, am căpătat puțin câte puțin încredere în mine.

Athenodor îmi spuse din prima zi a studiilor mele cu dânsul că avea de gând să mă învețe să nu rețin fapte ce le puteam găsi oriunde și fără ajutorul său, ci interpretarea corectă a faptelor. Și așa făcu. Într-o zi, de pildă, mă întrebă cu bunătate de ce eram atât de tulburat: nu eram în stare să mă concentrez asupra lecțiilor. I-am povestit că de-abia văzusem o grămadă de recruți defilând pe Câmpul lui Marte în fața lui Augustus, înainte de a fi trimiși în Germania, unde izbucnise de curând războiul.

— Ei bine — spuse Athenodor cu aceeași blândețe — dacă asta te preocupă într-atât încât nu poți aprecia frumusețile lui Hesiod²⁷, să-l lăsăm pe poet până mâine. La urma urmelor, așa cum a așteptat șapte sute de ani până acum, mai poate aștepta încă o zi. Așează-te, ia-ți tăblițele și scrie-mi ca și cum aș lipsi de cinci ani din Roma, iar tu îmi trimiți o scrisoare peste mări, acasă la mine în Tars, povestindu-mi ce-ai văzut pe Câmpul lui Marte. Asta o să-ți ocupe mâinile și va fi și un exercițiu folositor.

Încântat, am început să mângălesc ceara, apoi am recitit totul împreună și Athenodor mi-a explicat greșelile de ortografie și de compoziție. Am fost silit să recunosc că spusesem și prea mult și prea puțin totodată. De asemenea, faptele nu erau așezate în ordinea firească. Pasajul care descria plânsul mamelor și al logodnicelor, uralele de rămas-bun ale mulțimii ar fi trebuit pus la sfârșit, nu la început. Nu era nevoie să vorbesc de caii caveriei: lumea nu se îndoia de existența lor. Apoi repetasem de două ori că armăsarul lui Augustus se poticnise; era destul să o spun doar o dată, dacă numai o dată se întâmplase. Ceea ce îmi povestise Postumus pe drumul spre casă despre obiceiurile evreilor era interesant, dar cu totul în afara subiectului, pentru că recruții nu erau evrei, ci italieni; de altfel, Athenodor, la Tars, ar fi avut mai multe prilejuri să studieze obiceiurile evreilor, decât Postumus la Roma. Dimpotrivă, lăsasem la o parte multe lucruri care îl puteau interesa: câți recruți au luat parte la paradă, dacă aveau instrucție militară, în ce garnizoane erau trimiși, dacă oamenii păreau veseli sau triști că pleacă, ce le spusese Augustus în discursul său.

Trei zile mai târziu, Athenodor mă puse să descriu o ceartă între un marinar și un vânzător de haine, la care asistasem în aceeași zi, pe când ne plimbam prin târgul de haine vechi; am reușit mult mai bine. El introduse această disciplină întâi în lucrările mele scrise, apoi în declamații și în sfârșit în vorbirea de fiecare zi. Și-a dat toată osteneala cu mine și, treptat-treptat, am devenit mai puțin împrăștiat, căci nu lăsa să treacă nici o frază neîngrijită, nepotrivită sau inexactă, fără să o comenteze.

Încercă apoi să mă inițieze în filozofia speculativă, dar, văzând că nu aveam înclinație pentru aceasta, nu depăși elementele absolut necesare în societate. El, cel dintâi, îmi trezi gustul pentru istorie. Avea copia primelor

²⁷ Hesiod — (probabil sec. VIII sau sec. VII î.Hr.) poet grec, originar dintr-o familie de țărani din Beoția. A scris mai multe lucrări, dintre care cea mai importantă este poemul didactic "Munci și zile". Stilul lui Hesiod, uneori arid, devine vibrant când poetul cântă frumusețea muncii sau condamnă nedreptatea socială.

douăzeci de volume ale Istoriei Romei de Titus Livius²⁸, pe care mi le dădu să le citesc ca un exemplu de proză limpede și plăcută. Povestirile lui Titus Livius mă încântară și Athenodor îmi făgădui că, de îndată ce-mi voi stăpâni bâlbâiala, mă va prezenta lui Titus Livius, care îi era prieten. Se țină de cuvânt. După șase luni, la Biblioteca lui Apolo, el mă prezentă unui om de vreo șaizeci de ani, bărbos și încovoiat, cu tenul galben, ochii veseli și vorba limpede. Titus Livius mă salută prietenește, ca pe fiul unui tată pe care îl admirase mult. Era doar la jumătatea Istoriei sale, care trebuia să cuprindă o sută cincizeci de volume și să se întindă de la cele mai vechi timpuri legendare până la moartea tatălui meu, cu vreo doisprezece ani în urmă. De la această dată începuse el să-și publice opera, câte cinci volume pe an, și ajunsese la nașterea lui Iulius Cezar. Mă felicită că-l am de profesor pe Athenodor; acesta răspunse că îi răsplăteam ostenele din belșug. La rândul meu, îi spusei lui Titus Livius cât îmi plăceau operele sale, pe care Athenodor mi le dăduse drept pildă. Așa că toți eram mulțumiți, în special Titus Livius.

— Vrei să devii și dumneata istoric, tinere? mă întrebă dânsul.

Nu mă gândisem niciodată serios la lucrul acesta, dar am răspuns că nădăjduiam să ajung demn de acest nume onorabil. Atunci el mă sfătui să scriu viața tatălui meu și se oferă să-mi indice izvoarele istorice cele mai sigure. Foarte măgulit, m-am hotărât să încep cartea chiar a doua zi. Dar Titus Livius arătă că redactarea era ultima sarcină a istoricului; el trebuie mai întâi să-și strângă materialul și să-și ascută pana.

— O să-ți împrumute Athenodor cuțitașul său — îmi zise el râzând.

Athenodor era un bătrân impunător, cu ochii negri, foarte blânzi, cu nasul coroiat și cu cea mai frumoasă barbă ce a împodobit vreodată o față omenească: cobora în valuri până la brâu și era albă ca o aripă de lebădă. Nu fac o simplă comparație poetică fiindcă nu-mi intră în obicei să utilizez stilul poetic. Vreau să spun pur și simplu că avea într-adevăr culoarea unei aripi de lebădă. Văzusem câteva lebede îmblânzite pe un lac artificial din grădinile lui Salustiu²⁹. Athenodor și cu mine le aruncaserăm niște pâine din barcă, îmi amintesc că observasem asemănarea de culoare când Athenodor se aplecase peste marginea bărcii. Athenodor obișnuia să-și mângâie barba în ritmul vorbirii și-mi spunea că asta o face atât de bogată. Degetele sale dau naștere unor particule nevăzute de foc, care-i nutresc firele de păr. Era o glumă demnă de un stoic, adversar al filozofiei speculative a lui Epicur³⁰.

Barba lui Athenodor îmi amintește de cea a lui Sulpicius, pe care Livius mi-l dădu ca profesor de istorie când împlinii treisprezece ani. El avea,

²⁸ Titus Livius — (59 î.Hr. – 16 d.Hr.) istoric roman, unul dintre cei mai însemnați reprezentanți ai istoriografiei romane. Principala sa operă, *Ab Urbe Condita* ("De la întemeierea Romei"), în 142 de cărți (din care nu s-au păstrat decât 35), înfățișează istoria romană până în anul 9 î.Hr.

²⁹ Salustiu (Caius Sallustius Crispus) — (87-35 î.Hr.) istoric și om politic roman. A fost tribun al plebeilor și senator, partizan al lui Cezar, după moartea căruia s-a retras însă din viața politică, ocupându-se cu studiul istoriei. Din opera lui nu s-au păstrat complet decât "Despre conjurația lui Catilina" și "Despre războiul cu Iugurta" iar fragmentar lucrarea "Istoriile".

³⁰ Epicur — (341-270 î.Hr.) filozof materialist și ateist grec din perioada elenismului. El a dezvoltat materialismul atomist al lui Democrit.

dimpotrivă, barba cea mai sărăcăcioasă pe care mi-a fost dat s-o văd vreodată; era albă, dar de culoarea zăpezii ce se topește în drum — un alb murdar — și foarte jerpelită. Când era preocupat, și-o răsucea între degete, ba chiar uneori vâra capetele în gură și le mesteca. Cred că Livia îl alesese pentru că era omul cel mai plictisitor din Roma, nădăjduind să-mi potolească astfel ambițiile de istoric; aflase de ele foarte curând. Nu se înșelase; Sulpicius poseda geniul de a face ca și cele mai interesante lucruri să pară serbede și moarte. Dar nici uscăciunea lui Sulpicius nu mă dezgustă de lucrul meu. Și trebuie să recunosc că avea o memorie excepțional de fidelă a faptelor. Dacă aveam nevoie de o informație cât de lăturalnică, să zicem cu privire la legile de succesiune la conducerea triburilor alpine, împotriva cărora luptase tatăl meu, sau la sensul și etimologia strigătelor lor de luptă, Sulpicius știa care specialist tratase aceste probleme și pe care raft al cărui dulap, din care cameră a cărei biblioteci le puteam găsi. Nu avea deloc simț critic și întâmplările ce le povestea se înăbușeau una pe alta ca florile unui răsad, când nu sunt rărite. Dar mult mai târziu, după ce încetă a-mi fi profesor, memoria-i uimitoare mi-l făcu de neprețuit ca asistent. L-am utilizat ca atare. A lucrat pentru mine până la moarte — la vârsta de optzeci și șapte de ani — aproape cu treizeci de ani mai târziu; până în ultima zi, memoria i-a rămas neatinsă, iar barba tot atât de săracă, decolorată și încurcată.

Capitolul VI

Trebuie să mă întorc acum cu câțiva ani în urmă spre a vorbi de unchiul meu Tiberius, a cărui soartă n-a fost străină de întâmplările acestei povestiri. El nu era deloc fericit. Doritor de liniște și de odihnă, se găsea — fără voia lui — mereu în ochii lumii, fie ca general, conducând o campanie la graniță, fie în calitate de consul, la Roma, fie ca trimis special în provincii. Onorurile nu însemnau nimic pentru el, mai ales că i se acordau — cum se prinsese într-o zi tatălui meu — ca unui prim servitor al lui Augustus și al Liviei și nu ca unuia ce acționează conform drepturilor și responsabilităților proprii, în afară de asta, trebuind să susțină demnitatea familiei imperiale și să evite veșnicul spionaj al Liviei, era obligat la o mare prudență în viața sa particulară. Avea puțini prieteni, fiind, cum am mai spus, bănuitor, pizmaș, retras și închis la fire; iar pe puținii lingușitori care-l înconjurau îi trata — pe bună dreptate — cu un dispreț cinic. Între Iulia și el, lucrurile mergeau din ce în ce mai rău, după ce, cu cinci ani mai înainte, se căsătorise cu ea. Avuseseră un băiat, dar acesta murise și de atunci Tiberius refuzase orice raport cu soția sa; și aceasta din trei motive. Mai întâi, Iulia, cu vârsta, își pierde silueta, iar lui nu-i plăceau decât femeile neîmplinite, băiețoase, cum fusese Vipsania. Apoi, ea avea pofte pe care el nu voia să i le împlinească, și când o respingea, făcea crize de isterie. Și, în sfârșit, el descoperise că ea se răzbuna, cerând unor amanți ceea ce nu-i dădea el.

Din nenorocire, nu avea altă dovadă despre faptele Iuliei decât mărturiile unor sclavi, căci ea făcea totul cu multă prudență și asta nu era de a-

juns pentru ca Augustus să-i îngăduie a o repudia pe singura lui fiică. Și decât să se plângă Liviei, de care se ferea fiindcă o ura, prefera să sufere în tăcere. Îi veni în minte să părăsească Roma. Poate că Iulia se va arăta mai puțin prudentă și Augustus va observa singur purtarea ei. Dar pentru asta ar fi trebuit să izbucnească la hotare un război mai greu și lucrul nu era probabil. De altfel, se săturase de război, îl înlocuise pe tata la comanda armatei Rinului, unde Iulia îl urmase; acum se găsea la Roma doar de câteva luni. Augustus însă îl muncea, dându-i sarcinile cele mai grele și neplăcute; astfel, îl însărcinase cu inspecția muncii în cartierele sărace ale orașului.

Într-o zi, nemaiputând răbda, strigă în fața Liviei:

"Ah, mamă! Cum să scap, măcar pentru câteva luni, de viața asta nesuferită?!" Ea îl sperie nerăspunzându-i nimic și părăsind camera cu un aer semeț, dar în aceeași seară îl chemă și-i spuse — spre marea lui mirare — că se hotărâse să-i îndeplinească dorința și că-i ceruse lui Augustus un concediu pentru el. Se hotărâse să o facă pe de o parte pentru a-l lega printr-o datorie de recunoștință, iar pe de alta fiindcă aflase și ea de aventurile Iuliei și gândea, ca și Tiberius, că cel mai bun lucru de făcut era să i se dea Iuliei destulă libertate, ca să se piardă singură. Dar preocuparea ei principală se concentra asupra lui Caius și Lucius, fiii Iuliei și ai lui Agrippa, frații mai mari ai lui Postumus. Aceștia creșteau și relațiile cu tatăl lor vitreg, Tiberius, erau încordate.

Caius îl înlocuise oarecum pe Marcellus în inima lui Augustus. În realitate, nici el, nici Lucius nu erau băieți răi. Dar, în ciuda avertismentelor Liviei, Augustus îi răsfața atât de mult, încât era de mirare că nu deveniseră și mai răi. Trăiau într-un lux excesiv și se purtau obraznic cu superiorii lor, mai ales cu cei pe care Augustus nu-i iubea. Când Livia își dădu seama că era inutil să încerce să-l frâneze pe Augustus în dragostea sa nesăbuită pentru nepoții săi, schimbă tactica și-l îndemnă să-i răsfețe și mai mult. Spera astfel să le câștige încrederea. Se gândea apoi că ei vor sfârși prin a se crede atât de importanți, încât vor ajunge să poftască monarhia pentru ei înșiși. Sistemul ei de spionaj fiind perfect, ea va putea afla din timp de complot și-i va aresta pe amândoi.

După îndemnul ei, Augustus îl numi pe Caius consul la cincisprezece ani, pentru o perioadă de patru ani, deși vârsta fixată de Sylla era de patruzeci și trei și legea cerea să fi ocupat mai înainte trei magistraturi de însemnătate crescândă. Mai târziu, Lucius primi aceeași demnitate. Livia avu de asemenea ideea ca Augustus să-i prezinte Senatului ca "șefi ai tinerilor nobili". Titlul nu urma să li se acorde pentru un prilej anumit, ca în cazul lui Marcellus, ci să le asigure o autoritate permanentă asupra celor egali cu ei în vârsta și rang. Pe scurt, părea vădit că Augustus vrea să-l facă pe Caius succesorul său, și același tineret patrician care încurajase purtarea nesăbuită a lui Marcellus față de faima militară și de om de stat a veteranului Agrippa lua acum partea tânărului Caius față de veteranul Tiberius, cu care se purta necuviincios. Planul Liviei era ca Tiberius să urmeze pilda lui Agrippa. De s-ar fi retras — încărcat de onoruri și victorii — în vreo insulă greacă din vecinătate, lăsând drumul liber lui Caius și lui Lucius, s-ar fi bucurat de mai multă simpatie din partea poporului decât dacă ar fi rămas pe loc luptându-se cu ei pentru putere. (Paralela istorică

ar fi fost și mai completă dacă, în lipsa lui Tiberius, Caius și Lucius s-ar fi întâmplat să moară și Augustus ar fi avut iarăși nevoie de el.) Livia făgădui prin urmare fiului său să-i obțină un concediu nelimitat și permisiunea de a-și da demisia din toate funcțiile; în schimb, avea să facă să fie numit "Protector al poporului", ceea ce l-ar împiedica pe Caius să-l asasineze, de i-ar fi venit cumva gândul acesta.

Liviei îi fu deosebit de greu să-și țină făgăduiala, pentru că Tiberius era cel mai bun ministru și cel mai priceput general al lui Augustus, iar aceasta refuză cu desăvârșire să-i ia în serios cererea. Tiberius invocă sănătatea lui șubredă, dând a înțelege că plecarea lui ar fi pe placul lui Caius și Lucius, cu care nu se înțelegea câtuși de puțin. Dar Augustus nu voia să audă nimic. Caius și Lucius erau doar niște copii, nepricepându-se nici la război, nici la politică; în cazul unei primejdii la Roma, în provincii sau la hotare, nu i-ar putea folosi cu nimic, își dădu seama, poate pentru întâia oară, că Tiberius era acum singurul său sprijin în caz de pericol. Dar îl irita faptul că fusese silit s-o recunoască. Respinse deci cererea lui Tiberius și-i spuse răspicat că nu va lua în seamă nici un argument.

Acestuia îi mai rămânea doar un ultim mijloc: s-o întrebuințeze pe Iulia. Cu voită brutalitate, el îi declară că viața lor împreună a ajuns o farsă și că nu mai voia să trăiască nici măcar o zi sub același acoperiș cu dânsa. Îi sugeră să se ducă la Augustus și să se plângă de purtare brutală a soțului ei, spunând că nu va mai cunoaște fericirea până nu se va despărți de el. Din nenorocire, probabil că Augustus nu va consimți la divorț, din considerație pentru familia lor, dar s-ar putea să-l exileze din Roma. Cât îl privește, între exil și viața alături de ea, el preferă exilul.

Iulia hotărî să uite că-l iubise vreodată pe Tiberius. Prea mult o făcuse să sufere. Nu numai că se purta disprețuitor cu ea, când erau singuri, dar începuse pe furiș să încerce acele vicii oribile care mai târziu aveau să-i facă numele urât de orice om cinstit, și ea aflase totul. Așa că îi urmă sfatul și i se plânse lui Augustus în termeni mult mai violenți decât prevăzuse el — căci vanitatea îl făcea să creadă că, în pofida tuturor lucrurilor, ea tot îl mai iubea. Augustus lăsase dintotdeauna să se vadă că Tiberius nu-i plăcea ca ginere — sentiment care încurajase tabăra lui Caius. Ascultând-o pe Iulia, străbătea camera în lung și în lat, aducându-i lui Tiberius toate injuriile ce-i veneau la gură. Totuși, el îi spuse Iuliei că era singură vinovată. Oare nu o avertizase cât prețuiește Tiberius? Acum, cu toată dragostea și mila ce-o avea pentru ea, nu putea anula o căsătorie căreia îi atribuisese atâta însemnătate politică — era sigur, de altfel, că și Livia gândeste la fel. Atunci Iulia îi ceru să-l trimită pe Tiberius undeva departe, pentru un an sau doi, căci nu-i mai putea suferi apropierea. Augustus consimți și, după câteva zile, Tiberius naviga spre Rodos, unde visase dintotdeauna să se retragă. La cererea insistentă a Liviei, Augustus îl numise "Protector al poporului", dar îi arătase limpede că preferă să nu-l mai vadă niciodată.

În afară de cei în cauză, nimeni nu știa de ce părăsește Tiberius Roma, și Livia folosi în favoarea fiului său repulsia ce-o resimțea Augustus să vorbească despre Tiberius. Bunica mea povesti "în secret" prietenilor săi că Tiberius se hotărâse să se retragă pentru a protesta împotriva purtării scandaloase a partizanilor lui Caius și Lucius. Povesti de asemenea că Au-

gustus îi luase partea și-i refuzase demisia, promițând să-i reducă la tăcere pe vinovați; dar Tiberius insistase, arătând că nu dorește să mai ațâțe dușmănia dintre el și fiii soției sale, și-și arătase tăria hotărârii nemân-când nimic timp de patru zile. Livia împinse comedia asta până la capăt, întovărășindu-l până la Ostia — portul Romei — și implorându-l, în numele lui Augustus și al său, să revină asupra hotărârii lui. Toți membrii apropiați ai familiei — Castor, tânărul fiu al lui Tiberius, mama mea, Germanicus, Livilla și cu mine — trebuirăm să-l întovărășim și să ne unim rugă-mințile cu ale ei. Iulia nu fu de față: lumea deduse de aici — după cum do-rise și Livia — că lua partea fiilor săi împotriva soțului ei. Fu o scenă ridi-colă, dar bine pregătită. Mama își jucă rolul cu ușurință, iar cei trei copii mai mari, dăscăliți din vreme, părură cu totul naturali. Cât despre mine, am rămas zăpăcit și mut până când Livilla m-a ciupit; atunci am izbucnit în lacrimi și am avut singur mai mult efect decât toți ceilalți. Aveam patru ani pe vremea aceea; am împlinit doisprezece când Augustus trebui — împotriva voinței sale — să-l recheme pe Tiberius la Roma, situația politică fiind cu desăvârșire schimbată.

Lumea se arată, de obicei, prea aspră față de Iulia. Aceasta era, după părerea mea, o femeie de treabă și inimoasă, deși cam dedată plăcerilor; a fost de altfel singura femeie din familia mea care a avut vreodată un cu-vânt bun pentru mine. Cred, de asemenea, că a fost acuzată pe nedrept de a-l fi înșelat pe Agrippa, căci cei trei fii ai ei semănau mult cu tatăl lor. În realitate, lucrurile s-au petrecut astfel: rămânând văduvă, Iulia se îndră-gosti de Tiberius și-l convinse pe Augustus să i-l dea în căsătorie. Furios că trebuie să-și lase soția din cauza ei, Tiberius o trată cu răceală. Ea făcu atunci imprudența să ceară sfatul Liviei, de care se temea, dar în care avea încredere; aceasta îi dăruie o licoare ce trebuia băută o dată pe lună, în tim-pul lunii pline, spunând unele rugăciuni către Venus, și care urma s-o fa-că iubită de soțul său în mai puțin de un an, cu condiția strictă să nu spu-nă nimănui vreun cuvânt, căci altfel licoarea își va pierde puterea, ba chiar îi va face mult rău. Dar licoarea aceasta perfidă, făcută cu muște verzi din Spania, distilate, ațâță simțurile Iuliei până la nebunie. (Voi povesti mai târziu cum am aflat acestea.) Un timp, îl reținu pe Tiberius prin patima ei neobișnuit de lascivă, apoi el se dezgustă și refuză orice legătură cu dânsa. Înnebunită de băutură, ea fu nevoită să-și caute potolirea dorințelor în brațele acelor tineri în discreția cărora se putea încrede. Așa procedă la Roma; în Germania și Franța, ea corupea gărzile personale ale lui Tiberius sau chiar sclavi germani, pe care — dacă stăteau la îndoială — îi amenința să-i denunțe că și-au permis familiarități cu dânsa și să-i ucidă cu lovituri de bici. Cum pe atunci mai era o femeie frumoasă, e de presupus că ei nu stăteau prea mult la îndoială.

După exilul lui Tiberius, ea luă mai puține măsuri de precauție și în curând întreaga Romă află de aventurile sale. Livia nu-i suflă o vorbă lui Augustus, convinsă că mai devreme sau mai târziu va afla și singur. Dar dragostea părintească excesivă a lui Augustus era prea cunoscută ca să îndrăznească cineva a-i vorbi; după câțva timp, lumea presupuse că el cu-noștea desigur totul și indulgența lui bănuită fu un nou motiv să se păs-treze tăcerea. Orgiile nocturne ale Iuliei în Forum și pe tribuna oratorilor deveniră obiect de scandal public; totuși, patru ani se scurseră fără ca Au-

gustus să fi auzit ceva. Află într-o bună zi toată povestea chiar de la fiii Iuliei, Caius și Lucius, care veniră împreună la el și-l întrebară până când va îngădui să fie dezonozați și el, și nepoții săi. Grija pentru reputația familiei îl putuse face indulgent față de mama lor, dar toate aveau o limită; trebuiau oare să aștepte până când ea le va aduce o generație de bastarzi înainte de a se lua vreo măsură?

Augustus asculta cu gura căscată, cu buzele tremurânde, zdrobit de uimire și de groază. Când putu vorbi, o chemă pe Livia cu voce stinsă; în prezența ei, Caius și Lucius repetară povestirea. Atunci, prefăcându-se că suspină, ea spuse cât suferise timp de trei ani văzând că Augustus închide ochii, în câteva rânduri își adunase curajul ca să-i vorbească, dar era limpede că el nu voia să asculte nimic. "Mă gândeam că știi totul, dar că subiectul ți-e prea penibil ca să-l discuți, chiar cu mine." Augustus plângea cu capul în mâini. Niciodată nu-l atinsese nici cea mai ușoară bănuială, o socotea pe fiica sa drept femeia cea mai castă din Roma. Și de ce oare — întreabă Livia — se exilase Tiberius? De dragul exilului? Nu, dar cum nu putea pune capăt exceselor soției sale și cum credea că Augustus le trece cu vederea, era disperat. De teamă să nu-i nemulțumească pe Caius și Lucius repudiindu-le mama, luase singura hotărâre cu putință: aceea de a se îndepărta discret.

Aluzia la Tiberius scăpă lui Augustus. El își acoperi capul cu un colț al togei și plecă, năuc, prin coridorul ce ducea spre camera lui. Patru zile rămase închis fără să vadă pe nimeni, nici măcar pe Livia, fără mâncare sau băutură și — ceea ce era mai îngrozitor — fără a se rade. Nimeni, nici măcar Livia, nu putea intra la el. În sfârșit, trase cordonul care, trecând printr-o gaură în zid, răspundea la un clopoțel din camera Liviei. Ea sosi în grabă, cu fața plină de grijă afectuoasă. Augustus, nesigur de vocea sa, scrise pe tăblița de ceară o singură frază în grecește: "Exil pe viață, dar să nu mi se spună unde". Apoi îi dădu sigiliul Liviei, ca să facă demersurile necesare pe lângă Senat. (Sigiliul acesta era un smarald mare pe care era gravat capul cu cască al lui Alexandru cel Mare. Fusese furat din mormântul acestuia împreună cu spada și placa pectorală și cu alte podoabe ale eroului. Livia stăruise ca Augustus să-l întrebuințeze, în ciuda tuturor scrupulelor lui — i se părea o dovadă de înfumurare — până când Augustus visă într-o noapte că Alexandru, încruntat, îi retează degetul pe care îl purta. După aceea întrebuința doar sigiliul său propriu, un rubin indian, gravat de vestitul giuvaiergiu Dioscurides, sigiliu pe care toți urmașii săi l-au purtat ca semn al puterii lor.)

Livia scrise Senatului în termeni foarte energici. Scrisoarea ei reproducea chiar stilul lui Augustus, ușor de imitat, pentru că el jertfea totdeauna eleganța clarității, de exemplu prin repetarea voită a aceluiași cuvânt, în loc să vâneze sinonime ori perifraze (cum se obișnuiește în scrierile literare). Avea de asemenea tendința să abuzeze de prepoziții pe lângă verbe. Livia nu-i arată scrisoarea, ci o trimise direct Senatului, care votă exilul pe viață. Ea înșirase amănunțit crimele Iuliei și arătase, în numele lui Augustus, prea mult dezgust pentru ca el să-și mai poată schimba vreodată părerea și să ceară Senatului să revină asupra hotărârii sale. Cu același prilej, numi drept complici ai Iuliei trei sau patru oameni de care avea interes să se dezbrace. Unul dintre ei, Iulus, era unchiul meu, fiind un fiu al lui

Antoniū; Augustus îl numise consul din dragoste pentru Octavia. Livia insistă asupra nerecunoștinței arătate față de binefăcătorul său și insinua că el conspirase cu Iulia ca să cucerească puterea supremă, Iulus se omorî. Acuzația era probabil falsă, dar Iulus, singurul fiu în viață al lui Antoniū din căsătoria acestuia cu Fulvia — căci Antilus, fiul cel mai mare, fusese omorât de Augustus după sinuciderea tatălui său, iar ceilalți doi, Ptolomeu și Alexandru, fiii lui Antoniū și ai Cleopatrei, muriseră tineri — Iulus, deci, ca fost consul și ca soț al sorei lui Marcellus, de care divorțase Agrippa, părea primejdios. Nemulțumirea publică față de Augustus se exprima deseori în dorința ca Antoniū să fi fost învingătorul în bătălia de la Actium³¹. Ceilalți acuzați de adulter fură condamnați la exil.

După o săptămână, Augustus o întrebă pe Livia dacă "un anumit decret fusese votat". Deși se gândea neconținut la Iulia, nu mai voia să-i pronunțe numele; evita chiar să o pomenească printr-o perifrază. Livia îi răspunse că "o anumită persoană" fusese condamnată la exil pe viață într-o insulă și că se afla pe drum. El fu și mai zdrobit aflând că Iulia nu alesese singura cale onorabilă rămasă, aceea de a-și lua viața. Febe, doamna de onoare și confidenta ei, se spânzurase chiar în ziua publicării decretului. "De ce nu sunt tatăl lui Febe!" spuse Augustus. Cincisprezece zile nu apăru în public. N-am uitat luna aceea îngrozitoare. Livia puse pe toți copiii să se îmbrace în doliu; am fost opriți să ne jucăm, să facem zgomot și chiar să zâmbim. Când l-am revăzut pe Augustus, era îmbătrânit cu zece ani. Luni de zile trecură până când se simți în stare să se întoarcă la jocurile copiilor de la colegiu, sau chiar să reia exercițiile zilnice de dimineață: o plimbare rapidă în jurul curții palatului, urmată de o cursă de obstacole nu prea înalte.

Livia se grăbi să-i comunice noutățile lui Tiberius. Acesta — după sfatul ei — îi scrisese în două rânduri lui Augustus, rugându-l să ierte faptele Iuliei, după cum și el le ierta; oricât de urât se purtase Iulia ca soție, el dorea ca ea să păstreze toate bunurile pe care le dobândise de la el. Augustus nu-i răspunse. Era pe deplin convins că răceala, cruzimea și rebelele exemple ale lui Tiberius erau vinovate de decăderea morală a Iuliei. Nu numai că nu-l rechemă din exil, ci, în anul următor, refuză să-i reînnoiască titlul de Protector.

Mulți ani după aceea, regimentele din Germania cântau un marș compus în asprul stil tragicomic al taberelor, intitulat: Cele trei supărări ale lui Augustus. Acesta, spunea cântecul, a plâns mult timp moartea lui Marcellus, mai mult necinstea Iuliei, dar și mai mult pierderea vulturilor lui Varus, căci cu fiecare dispărea un regiment întreg dintre cei mai viteji soldați ai Romei.

Cântecul deplângea soarta nefericită a Regimentelor XVII, XVIII și XIX, care, pe când aveam eu nouăsprezece ani, fură atrase într-o ambuscadă și măcelărite de germani, într-o pădure mlăștinoasă și îndepărtată; el povestea, de asemenea, cum Augustus, după aflarea acestui dezastru fără seamăn, se lovise cu capul de pereți:

³¹ La Actium, Octavian Augustus a repurtat celebra sa victorie navală asupra flotei lui Antoniū și a Cleopatrei în anul 31 î.Hr.

Striga Augustus cu durere
Și în cap se tot izbea:
Varus, Varus, generale,
Vulturii să-i văd aș vrea!
Augustus sfâșia în furii
Așternut și perne — vai!
Varus, Varus, generale,
Legiunile să-mi dai!

Versurile următoare povestesc că el n-a format niciodată alte regimente purtând numerele celor distruse și că a păstrat locul gol în scriptele armatei. Mai departe, cântecul îl pune pe Augustus să jure că viața lui Marcellus și onoarea Iuliei n-au nici un preț pentru el față de viața și onoarea soldaților săi. Sufletul lui nu va găsi pacea, "ca și o găză prinsă în flacăra", până când cei trei vulturi nu vor fi salvați și depuși în siguranță în Capitoliu. Dar deși, de atunci, germanii fuseseră bătuți în câteva rânduri, nimeni nu reușise să găsească vulturii pierduți, atât de bine fuseseră doșiți. Astfel, trupele deplâneau durerea pricinuită lui Augustus de către Iulia, dar eu cred că pentru fiecare oră de jale pentru soldații săi, el a plâns o lună întreagă din pricina Iuliei.

Nu voia să știe unde se află, de teamă că n-ar fi putut rezista ispitei să ia o corabie și să se ducă să o vadă. Livia profită de asta ca s-o trateze pe Iulia cu o nemaipomenită asprime, îi erau oprite fardurile, veșmintele fine, vinul sau orice obiect de lux; garda ei era compusă doar din bătrâni și din eunuci. Nu putea primi pe nimeni; în fiecare zi i se dădea să toarcă — ca pe vremea când era fată — o anume cantitate de lână. Insula, așezată lângă coastele Campaniei, era foarte mică și Livia sporea suferințele Iuliei cu bună știință, lăsând acolo an după an aceeași gardă, fără s-o schimbe; și bineînțeles că toți acești oameni îi reproșau Iuliei exilul lor într-un loc atât de pustiu și de nesănătos, în această afacere murdară, o singură ființă avu un rol frumos: Scribonia, mama Iuliei, pe care Augustus o repudiase pentru a se căsători cu Livia. Ea era acum o femeie foarte bătrână, care trăia de mult timp retrasă; totuși, se duse cu îndrăzneală la Augustus și îi ceru îngăduința să împărtășească exilul fiicei sale. Îi fusese smulsă, spuse ea de față cu Livia, îndată după naștere, dar o adorase mereu de departe, iar acum, când întreaga lume se arăta potrivnică copilei sale, ea voia să arate ce înseamnă dragostea unei mame adevărate. După părerea ei, bietul copil nu era de osândit: i se făcuse viața grea. Livia râse disprețuitor, dar se vedea că nu se simte în apele ei. Stăpânindu-și emoția, Augustus semnă cererea.

Peste cinci ani, în ziua aniversării Iuliei, el o întrebă deodată pe Livia:

— Care e mărimea insulei?

— Ce insulă? făcu Livia.

— Insula... unde trăiește o nenorocită.

— Ah! Câteva minute de mers de la un capăt la celălalt — răspunse Livia cu prefăcută indiferență.

— Câteva minute? Glumești!

Și-o închipuise pe Iulia, tot timpul, într-o insulă ca Cipru, Lesbos sau Corfu. După o clipă, întrebă:

— Cum se numește insula?
— Pandataria.
— Cum, în locul acela nenorocit? Doamne, ce cruzime! Cinci ani la Pandataria!

Livia îl privi aspru.

— Doar nu cumva — zise ea — ai vrea s-o revezi la Roma!

Augustus se îndreptă spre zidul unde atârna o hartă a Italiei, gravată pe o foaie subțire de aur, cu pietre prețioase reprezentând orașele. Nu putu vorbi, dar arătă cu degetul frumosul oraș Reggio, din strâmtoarea Messinei.

Iulia fu trimisă deci la Reggio, unde i se dădu ceva mai multă libertate. Fu chiar autorizată să primească vizite, cu condiția ca fiecare vizitator să ceară personal permisiunea Liviei; acesta trebuia să explice pentru ce voia s-o vadă pe Iulia și să răspundă la întrebări amănunțite, arătând culoarea ochilor și a părului, semnele particulare și cicatricile, astfel ca nimeni altul să nu se poată servi de libera lui trecere. Puțini aveau îndrăzneala să facă față acestor preliminarii. Fiica Iuliei, Agrippina, ceru permisiunea să-și vadă mama, dar Livia refuză, din respect, zise ea, pentru virtutea Agrippinei. Iulia continua să fie supusă la o disciplină strictă și nu avea pe lângă ea nici un suflet apropiat; mama ei murise de friguri pe insulă.

În câteva rânduri, trecând pe jos pe străzile Romei, Augustus auzi strigându-se: "Recheamă-ți fata! A suferit destul! Recheamă-ți fata!" Strigătele acestea îi înteteau durerea, într-o zi puse gărzile să-i aducă pe doi dintre cei care strigaseră mai tare și le spuse că Jupiter îi va pedepsi, fără îndoială, făcând să fie și ei trădați și necinstiți de soțiile și fiicele lor. Dar aceste manifestări populare porneau mai puțin din mila față de Iulia, cât mai ales din ura împotriva Liviei, pe care toți o făceau răspunzătoare — și pe bună dreptate — de asprimea exilului fiicei ei vitrege și de ațâțarea mândriei lui Augustus, care nu-i permitea s-o ierte.

Cât despre Tiberius, el se simți bine în frumoasa lui insulă timp de un an sau doi. Hrana era bună, clima excelentă, în plus, avea răgazul să-și reia studiile literare. Nu scria rău în grecește și compuse câteva mici poeme elegiace, în genul unor poeți ca Euforion sau Partenius. Le am pe undeva, strânse în volum, își petrecea cea mai mare parte a timpului în discuții prietenești cu profesorii universității, îl amuza mitologia clasică; alcătui un arbore genealogic enorm, de formă circulară, ale cărui ramuri, plecând de la Haos³², primul nostru strămoș, se ramificau într-o circumferință confuză, semănată cu nimfe, regi și eroi. Îi plăcea grozav să-i încurce pe experții în mitologie cu întrebări ca acestea: "Cum se numea bunica după mamă a lui Hector?" sau "Himera a avut descendenți bărbați?" și îi sfida să citeze pasaje din poezii vechi, putând servi ca sprijin pentru răspunsul lor. Amintindu-și de arborele acesta, aflat acum în posesia mea, Caligula făcu — mulți ani mai târziu — faimoasa-i glumă asupra lui Augustus:

³² Haos — personificarea spațiului nelimitat care, în concepția celor vechi, ar fi existat înainte de crearea lumii. Divinitate străveche, Haos era considerat ca părintele Pământului (Geea), al Dragostei (Eros), al întunericului (Ereb) și al Noptii (Nyx), care, la rândul lor, ar fi dat naștere întregii existențe.

"Da, a fost unchiul meu de-al doilea. Era înrudit cu mine întocmai ca și câinele Cerber cu Apolo". Gândindu-mă acum, cred că se înșela. Unchiul de-al doilea al lui Apolo era Tyfon³³, tatăl sau bunicul lui Cerber, după diverși autori. Dar arborele genealogic al primilor zei e atât de încurcat prin căsătorii incestuoase — mamă și fiu, frate și soră — încât poate că totuși Caligula a avut dreptate.

Ca "Protector al poporului", Tiberius era foarte temut de locuitorii din Rodos: funcționarii care plecau să-și ocupe posturile în Orient sau care se întorceau de acolo aveau grijă să facă un ocol ca să-i prezinte omagii. Dar el pretindea că ține la calitatea lui de simplu cetățean și refuza toate onorurile ce i se aduceau. De cele mai multe ori renunța la escortă. O singură dată fu văzut întrebându-l puterea judiciară la care îi dădea dreptul titlul său de "Protector al poporului", când condamnă în pripă, la o lună de închisoare, pe un tânăr grec care, într-o discuție gramaticală prezidată de el, îi nesocotise autoritatea de prezident. Se menținea în formă călărind și luând parte la exercițiile Gymnaziului³⁴. Scrisorile lunare ale Liviei îl țineau la curent cu întâmplările din Roma. În afară de o casă în capitala insulei, mai avea o mică vilă pe un promontoriu înalt ce domina marea. Un drum secret ducea de la țărm până acolo și pe drumul acela un om de încredere, un libert voinic, îi aducea personajele puțin recomandabile — prostituate, sodomiți, magicieni, ghicitori — cu care își petrecea de obicei serile. Se spunea că, dacă-i displăcuseră lui Tiberius, oamenii aceștia făceau adesea un pas greșit pe drumul de întoarcere și cădeau în mare.

După cum am mai spus, după scurgerea celor cinci ani Augustus refuză să reînnoiască Protectoratul lui Tiberius. Refuzul său îl puse pe acesta într-o situație foarte penibilă la Rodos, unde nu era deloc iubit. Văzându-l lipsit de escortă, de demnitatea de magistrat și de inviolabilitate, localnicii începură a-l trata cu familiaritate, apoi cu insolență. De pildă, un renumit profesor de filozofie, căruia îi ceruse voie să-i urmeze cursurile, îi răspunse că nu are loc deocamdată, dar să revină peste șapte zile, că poate se va face unul. Apoi Tiberius află de la Livia de plecarea lui Caius în Orient, ca guvernator al Asiei Mici. Dar, deși Caius se găsea foarte aproape, la Chios, nu se osteni să-i facă o vizită. Un prieten îi explică lui Tiberius cauza: Caius credea în zvonurile false care circulasera la Roma, după care Tiberius și Livia ar pregăti o revoltă în armată. Mai mult, un membru al suitei lui Caius îi propusese chiar, la un ospăț public, după ce băuseră cu toții cam mult, să se imbarce spre Rodos și să revină cu capul "exilatului". Caius răspunsese că "exilatul" nu-i inspira teamă: n-avea decât să-și păstreze capul prost pe umerii lui proști.

Stăpânindu-și mândria, Tiberius plecă îndată spre Chios ca să se împace cu fiul său vitreg. O atare umilință provocă multe comentarii. Tiberius, cel mai de seamă roman, după Augustus, lingusea un adolescent, fiul soției sale dezonorate! Sub aparența sa rece, Caius fu în realitate foarte măgulit. Tiberius îl rugă să n-aibă nici o teamă: zvonurile care circulasera

³³ Tyfon (Typhon sau Typhoeus) — ființă monstruoasă care a zămislit mai mulți copii monștruoși: Cerber, Himera, Gorgonele, Hidra din Lerna, Ladon, Leul din Nemea etc.

³⁴ Gymnaziu — instituție ateniană (în Grecia antică) în care tinerii între șaisprezece și optsprezece ani din familiile înstărite își desăvârșeau educația fizică și intelectuală. Gymnaziul servea și ca loc de întâlnire pentru discuții politice și prelegeri filozofice.

pe socoteala sa erau pe cât de lipsite de temei, pe atât de tendențioase. N-avea deloc intenția să-și reia cariera politică întreruptă odinioară în folosul lui Caius și al fratelui său Lucius; tot ce dorea acum era să-și petreacă restul vieții retras și în pace, într-o existență pe care ajunsese să o aprecieze mai mult decât toate onorurile publice.

Încântat că are prilejul să se arate mărinimos, Caius sprijini personal față de Augustus o scrisoare a lui Tiberius, în care acesta afirma că părăsise Roma doar ca să nu stea în calea tinerilor prinți, fiii săi vitregi; acum, când ei erau mai în vârstă și cu o situație bine stabilită, nimic nu-l mai împiedica să trăiască liniștit la Roma. Se plictisise de Rodos și dorea să-și revadă familia și prietenii — Augustus răspunse — nu lui Tiberius, ci lui Caius — că Tiberius plecase, în ciuda muștrărilor alor săi, într-un moment când statul avea deosebită nevoie de el și că nu avea căderea să decidă condițiile întoarcerii sale. Cuprinsul acestei scrisori îl află toată lumea; Tiberius se neliniști, în Franța, locuitorii din Nâmes dăruind statuile ce aminteau de victoriile sale. Îi ajunse la ureche că Lucius credea în știrile false care circulau despre el. Părăsi orașul și se instala într-o căsuță la celălalt capăt al insulei, ducându-se doar din timp în timp la vila sa de pe promontoriu. Nu se mai îngrijea nici de sănătate, nici de înfățișarea sa, se rădea rar, umbla în haine de casă și papuci, în cele din urmă îi scrise Livia spre a-i arăta în ce primejdioasă situație se află. Dacă ea va dobândi pentru el permisiunea de întoarcere, jura să se lase călăuzit numai de ea, cât timp vor trăi amândoi. I se adresa ei, spunea, nu atât ca unei mame iubitoare, cât ca timonierului real, deși nemărturisit, al corăbiei statului.

Tocmai asta voise Livia. Până atunci, se ferise să intervină pentru el pe lângă Augustus: dorea să-l vadă pe Tiberius tot atât de obosit de lipsa de acțiune și de disprețul public, cât fusese înainte de activitate și de onoruri, îi răspunse scurt că a primit scrisoarea și că târgul e încheiat. După câteva luni, Ludus, care se afla în drum spre Spania, muri la Marsilia într-un chip destul de misterios, în timp ce Augustus se afla încă sub lovitura acestei vești, Livia încercă să-l înduioșeze spunându-i cât de mult îi lipsise sprijinul scumpului său fiu Tiberius în toți anii aceștia; dar în acest răstimp nu îndrăznise să-i pledeze cauza. Desigur, el se purtase rău, dar acum devenise mai înțelept: scrisorile lui respirau cel mai mare devotament și cea mai mare credință față de Augustus. De altfel, Caius, care sprijinise cererea sa de întoarcere, avea nevoie de un colaborator de încredere, acum când îi murise fratele.

Într-o seară, un ghicitor numit Thrasyll, arab de proveniență, veni la Tiberius în vila sa de pe promontoriu. Mai fusese de două-trei ori pe la el și-i făcuse multe preziceri încurajatoare, dintre care nici una nu se realizase. Devenit sceptic, Tiberius îi spuse libertului său că, dacă Thrasyll nu-l va mulțumi pe deplin nici de astă dată, va trebui să-i alunece piciorul când va coborî de pe stâncă. Thrasyll sosi.

— Cum arată stelele mele astăzi? întrebă imediat Tiberius.

Thrasyll se așeză și începu să facă socoteli astrologice complicate, cu o bucată de cărbune pe o masă de piatră.

— Sunt într-o conjunctură deosebit de prielnică — rosti el în cele din urmă. Epoca grea a vieții tale a trecut. De acum înainte vei avea parte doar de bucurii.

— Foarte bine — spuse Tiberius rece. Și ce spun stelele tale?

Thrasyl făcu din nou calcule, apoi ridică ochii cu o groază adevărată sau prefăcută.

— Cerule! strigă el. O primejdie grozavă mă pândește din aer și din apă.

— Nu e nici un mijloc să te ferești? întrebă Tiberius.

— N-aș putea spune. Dacă ajung să trăiesc încă douăsprezece ore, soarta mea va fi, păstrând proporțiile, tot atât de fericită ca a ta; dar toate planetele rău prevestitoare sunt unite împotriva mea și primejdia pare de neînălțurat. Numai Venus m-ar putea scăpa.

— Ce mi-ai spus despre ea? Am uitat.

— Intră în zodia Scorpionului, care e semnul tău, lucru ce vestește o schimbare foarte fericită în soarta ta. De aici mai deduc un lucru: în curând vei intra în familia Iulia, care, nu e nevoie să-ți mai amintesc, coboară chiar din Venus, mama lui Enea. Tiberius, umila mea soartă e în chip ciudat legată de a ta. Dacă primești vești bune până mâine, înaintea zorilor, e semn că am înainte-mi aproape tot atâția ani fericiți ca și tine.

Erau așezați sub porticul vilei. Deodată, o pitulice săltă pe genunchiul lui Thrasyl și, plecând capul într-o parte, începu a ciripi.

— Mulțumesc, surioară! zise Thrasyl păsăricii. Ai sosit tocmai la vreme.

Se întoarse apoi către Tiberius:

— Cerul fie lăudat! Pitulicea spune că această corabie care vine îți aduce vești bune, iar eu sunt salvat. Primejdia a fost înlăturată.

Tiberius sări în picioare și-l îmbrățișă pe Thrasyl, mărturisindu-i ce gânduri avusese, într-adevăr, corabia aducea scrisori imperiale. Augustus îi anunța lui Tiberius moartea lui Lucius și, binevoitor, îi permitea să se întoarcă la Roma, dar, pentru moment, în calitate de simplu cetățean. Cât despre Caius, Augustus avusese grijă să nu-i fie încredințate decât sarcini pe care era în stare să le ducă la bun sfârșit. Spera ca Răsăritul să rămână pașnic în timpul guvernării fiului său.

Din nefericire, regele Armeniei se răsculă; regele parților amenința să se unească cu el. Augustus era pus în încurcătură. Deși se arătase bun guvernator în timp de pace, Caius părea prea tânăr ca să ducă la bun sfârșit un război atât de însemnat. Iar Augustus era prea bătrân pentru a pleca în campanie; de altfel, nenumăratele sale ocupații nu-i îngăduiau să părăsească Roma. Totuși, Caius n-ar fi putut fi înlocuit din fruntea armatei fără a se da impresia că fusese numit consul un om incapabil de o înaltă comandă militară. Trebui să se încreadă în el, nădăjduind că o să reușească.

La început, norocul îl ajută. Regele Armeniei fu ucis pe când respingea atacul unor jefuitori nomazi la hotarele sale. Aflând de moartea lui, cât și de armata numeroasă strânsă de Caius, regele parților ceru să trateze cu acesta, spre marea ușurare a lui Augustus. Din nenorocire, noul rege al Armeniei, numit de Roma, un med, nu putea conveni nobililor armeni, și după ce Caius trimise înapoi la Roma întăririle ce le socotea inutile de aci înainte, războiul izbucni totuși. Caius își strânse trupele și porni spre Armenia; după câteva luni fu trădat și rănit de un general dușman care îi ceruse o întrevvedere. Rana era ușoară; el n-o luă în seamă și termină campa-

nia cu succes. Dar se pare că fu prost îngrijit; sănătatea sa, care, de doi ani, lăsa de dorit fără vreo cauză aparentă, se şubrezi tot mai mult: orice efortare mintală îi deveni cu neputinţă, în cele din urmă îi ceru lui Augustus — care consimţi cu părere de rău — să-l lase să reintre în viaţa particulară. Muri înainte de a ajunge la Roma. Dintre fiii Iuliei nu mai rămânea decât Postumus, pe atunci în vârstă de cincisprezece ani.

Augustus, care între timp se împăcase cu Tiberius, după cum prevestise Thrasyll, îl introduse în familia imperială, adoptându-l în acelaşi timp cu Postumus ca fiu şi moştenitor.

Răsăritul fusese pacificat pentru un timp. Dar războiul cu germanii — pe care îl povestisem în compoziţia şcolărească făcută sub îndrumarea lui Athenodor — lua o întorsătură serioasă. Augustus îl făcu pe Tiberius comandant-şef şi îi arătă o încredere reînnoită, numindu-l Protector pentru o perioadă de zece ani. Războiul fu aspru, dar Tiberius îl conduse cu vechea lui iscusinţă şi cu energie. Livia insistă ca el să facă vizite frecvente la Roma, pentru a nu pierde legătura cu evenimentele politice. Tiberius îşi respecta angajamentul şi se lăsa condus de ea în orice împrejurare.

Capitolul VII

M-am întors cu câţiva ani în urmă spre a povesti despre unchiul meu Tiberius, dar, întovărăşindu-l până la adoptarea sa de către Augustus, am pierdut firul propriei mele istorii. Vreau să consacru paginile următoare celor ce s-au petrecut între cel de-al nouălea şi cel de-al şaisprezecelea an din viaţa mea. Va fi mai ales cronica logodnelor şi a căsătoriilor noastre, a tinerilor. Germanicus ajunse cel dintâi la majorat — împlinea paisprezece ani la 30 septembrie — dar, după obicei, i se celebră majoratul în luna martie. După tradiţie, ieşi dis-de-dimineată din casa noastră de pe Palatin încununat cu flori şi purtând pentru cea din urmă oară haina tivită cu purpură a băieţilor tineri. Cete de copii alergau înaintea sa, cântând şi aruncând flori, prietenii săi nobili îl escortau şi o mulţime imensă îl urma, fiecare după rangul său. Procesiunea coborî încet în Forum; acolo, Germanicus fu primit cu urale nesfârşite, cărora le răspunse printr-o scurtă cuvântare; apoi, în capul cortegiului, urcă coasta colinei capitoline. La Capitoliu îl aşteptau Augustus şi Livia. El jertfi un taur alb lui Jupiter Capitolinul, Stăpânul Fulgerelor, şi îmbrăcă pentru prima dată toga albă a bărbatului. Spre marea mea dezamăgire, nu mi se îngăduise să-l întovărăşesc. Drumul era prea lung pentru mine şi ar fi produs un efect neplăcut să fiu purtat în lectică. L-am văzut doar pe Germanicus, întors acasă, dedicând toga şi podoabele sale de copil zeilor familiei şi aruncând mulţimii, de pe trepte, prăjituri şi bani.

După un an, el se căsătorii. Augustus îşi dădea toată osteneala să-i îndemne la căsătorie pe bărbatii de familie bună. Imperiul era foarte întins, aşa că era nevoie de mai mulţi funcţionari şi ofiţeri superiori decât putea procura nobilea, deşi aceasta se lărgia neconţinut prin înnobilarea oamenilor din popor. Când patricienii se plâneau de vulgaritatea noilor veniţi, Augustus răspundea iritat că alesese şi el ce găsisese mai bun; de altfel,

leacul era în mâinile lor: n-aveau decât să se căsătorească de tineri și să aibă cât mai mulți copii, împruținarea continuă a nașterilor și căsătoriilor în rândul claselor nobile devenise pentru el o obsesie.

Într-o bună zi, când cavalerii romani, dintre care se recrutau senatorii, se plânseră de asprimea legilor împotriva celibatarilor, el îi convocă pe toți în Forum spre a le vorbi. Când se adunară, îi împărți în două grupuri, celibatarii și oamenii căsătoriți. Celibatarii formau un grup mult mai numeros decât cel al oamenilor căsătoriți și el li se adresă pe rând. Tună și fulgeră împotriva celibatarilor, numindu-i fiare și tâlhari și, printr-o exagerată figură retorică, ucigași ai propriei lor posterități. Pe vremea aceea, Augustus era un bătrân cu vocea autoritară și arțăgoasă a unui om care toată viața s-a aflat în fruntea treburilor publice. Se considerau poate vestale? O vestală măcar se culcă singură, pe când ei nu se puteau lăuda cu un asemenea lucru. Ar putea ei să-i explice pentru ce, în loc să-și împartă patul cu femei cinstite, de rangul lor, care să le facă prunci frumoși, își risipeau forța virilă cu sclave urât mirositoare și cu prostituate murdare din Asia? Dacă ar fi să creadă ce se povestește, partenera jocurilor lor nocturne era mai adesea una din creaturile acelea cu îndeletniciri josnice, cărora nici nu vrea să le spună pe nume și a căror existență era o rușine pentru oraș.

De-ar putea, spuse Augustus, l-ar condamna pe bărbatul care fuge de obligațiile lui sociale, ca să ducă o viață de desfrâu, la aceeași pedeapsă cumplită care o lovește pe vestala care își calcă jurământul — să fie îngropat de viu.

Întorcându-se apoi spre noi, oamenii căsătoriți, căci pe vremea aceea mă număram și eu printre ei, ne aduse cele mai înflăcărate laude, deschizând brațele ca pentru a ne îmbrățișa pe toți. "Sunteți puțini față de populația uriașă a Cetății. Mult mai puțini decât cei de colo, care nu vor să-și îndeplinească fireasca datorie socială. Dar numărul vostru mic e pentru mine un motiv să vă laud mai mult și să vă fiu de două ori recunoscător: mi-ați ascultat dorințele și v-ați îndeplinit obligația față de stat. Datorită unor vieți ca ale voastre, Roma viitoare va fi prea rar capitala unei mari națiuni. La început am fost doar un pumn de oameni; ne-am căsătorit, am avut copii și am putut rivaliza cu popoarele vecine, nu numai prin bărbăția cetățenilor noștri, ci și prin numărul lor. Să nu uităm niciodată acest imperativ: să compensăm partea muritoare a firii noastre printr-un șir de generații fără de sfârșit, ca purtătorii torțelor într-o cursă, așa fel ca unul după altul să facem nepieritoare acea parte a firii noastre care ne deosebește de zei. Primul și cel mai mare dintre zei, cel care ne-a creat pe toți, a împărțit omenirea în două: o jumătate bărbătească și una femeiască. El a sădit în fiecare din aceste jumătăți dorința pentru cealaltă și a hărăzit ca legătura lor să fie fecundă, astfel ca oamenii să devină nepieritori. Tradiția ne spune că și printre zei sunt bărbați și femei și că sunt uniți prin legăturile sexului și ale rudeniei. Vedeti deci că chiar printre aceste ființe superioare, căsătoria și procrearea copiilor sunt considerate ca niște obiceiuri nobile."

Grozav îmi venea să râd! Nu numai că eram felicitat pentru ceea ce săvârșisem împotriva voinței mele — voi vorbi îndată de căsătoria mea cu Urgulanilla — dar totul îmi părea o simplă farsă. De ce ne vorbea Augus-

tus în felul acesta, ca și cum n-ar fi știut că nu bărbații fugeau de căsătorie — cum spunea el — ci femeile? Poate că, adresându-se acestora, ar fi obținut vreun rezultat, cu condiția să le fi spus ceea ce trebuia.

Am auzit într-o zi pe două liberte de-ale mamei discutând despre căsătoria modernă, din punctul de vedere al femeii de neam bun. Ce are de câștigat femeia? spuneau ele. Moravurile sunt atât de libere, încât nimeni nu mai ia căsătoria în serios. Ce-i drept, mai rămân unii oameni de modă veche, care o respectă îndeajuns ca să nu accepte ca vreun prieten sau vreun servitor să facă un copil soției lor; și câteva soții demodate, care respectă îndeajuns sentimentele soților, ca să caute să nu rămână însărcinate decât de pe urma lor. Dar, în general, în zilele noastre, o femeie frumoasă se poate culca absolut cu cine vrea. Dacă s-ar căsători și apoi s-ar plictisi de soțul ei, așa cum se întâmplă de obicei, și ar vrea să se desfete cu altcineva, ar avea de întâmpinat mânia și gelozia soțului. Și apoi, chiar din punct de vedere financiar, căsătoria nu-i aduce nici un avantaj. Zestrea ei trece în mâinile unui șef al familiei — soț sau socru — iar un soț sau un socru sunt, după cum se știe, persoane mult mai greu de mânuit decât un tată sau un frate mai mare, ale căror părți slabe femeia le cunoaște de multă vreme. Căsătoria nu-i aduce decât plictisitoare răspunderi casnice. Cât despre copii, cine-i mai dorește? Ei strică sănătatea și plăcerea femeii câteva luni înainte de naștere, și apoi, chiar luând îndată o doică, e nevoie de mult timp ca să te restabilești după facere. Foarte adesea, de ai mai mult de doi copii, îți pierzi silueta. Privești ce-a devenit frumoasa Iulia, pentru că a urmat prea îndeaproape sfaturile lui Augustus cu privire la posteritate! Mai mult, dacă îți iubești soțul, curm să-l împiedici, în tot timpul sarcinii, să alerge după alte femei? — fără să mai socotești că el nici nu se uită la copil după ce s-a născut. Și — ca și cum toate astea n-ar fi de ajuns — doicile au devenit atât de neglijente, încât noul născut moare în cele mai multe cazuri... Din fericire, există medici greci dibaci, care pot să scape pe oricine în două-trei zile de un copil nedorit, dacă lucrurile n-au mers prea departe... Desigur, unele femei, chiar printre cele mai moderne, sunt stăpânite de patima demodată de a avea copii. Dar ele pot oricând pune familia soțului să adopte unul, cumpărându-l de la vreun om de neam bun hărțuit de creditori...

Augustus autorizase pe cavalerii romani să se însoare cu plebeiene, și chiar cu liberte, dar aceasta nu rezolva problema. Când se căsătoreau, cavalerii nu o făceau nici din dragoste, nici pentru a avea copii, ci pentru zestre; iar căsătoria cu o libertă era arareori o afacere bună; de altfel, cea mai mare parte dintre ei — mai ales cei deveniri de curând cavaleri — aveau prejudecata rangului lor. În familiile de viță veche era și mai rău; nu numai că mai puține femei puteau fi alese datorită legăturilor de rudenie, dar chiar căsătoria era mai strictă. Femeia se găsea aproape pe deplin sub stăpânirea șefului familiei. Orice femeie cu bun-simț șovăia înainte de a se lega printr-un contract de care nu putea scăpa decât prin divorț; dar chiar după divorț se răceau mii de greutatea pentru redobândirea zestre. E drept că, în afara familiilor de veche noblețe, se instituise o formă de căsătorie care îngăduia femeii să-și păstreze libera administrare a bunurilor sale, cu condiția să petreacă trei nopți pe an în afara domiciliului conjugal; prin această formalitate, ea scăpa de drepturile stăpânului asupra avutului său.

Felul acesta de căsătorie plăcea femeilor pentru motive bine întemeiate, pentru aceleași motive, desigur, pentru care displăcea bărbaților. Răspândit la început numai în familiile de rangul cel mai de jos, obiceiul începu să se extindă și deveni regula generală, cu excepția vechilor familii nobile, în aceste cazuri i se opunea un motiv religios. Preoții cultului oficial se alegeau tocmai din aceste familii; iar după lege, trebuiau să fie atât ei, cât și părinții lor, căsătoriți după regimul strict. Cu timpul, candidații potriviți pentru preoție deveniră extrem de rari și, în cele din urmă, nu se mai găsiră preoți destui. Atunci se recurse la un compromis: se îngădui patricienilor care contractau o căsătorie sub regimul strict să stipuleze că nu-și cedează complet persoana și bunurile decât "în materie sacră"; cu această restrângere, se bucurau de toate drepturile căsătoriei sub regim liberal.

Dar acestea s-au întâmplat mai târziu. Tot ce putu face atunci Augustus, în afară de aplicarea de amenzi asupra celibatarilor și asupra căsătoriilor fără copii, fu să-i silească pe capii de familie să-și însoare copiii (cu indicația de a crește și de a se înmulți) atâta timp cât aceștia erau încă prea tineri ca să-și dea seama de ceea ce fac. El însuși dădu pilda cea mai bună, logodindu-i și căsătorindu-i pe ai săi de îndată ce lucrul era cu puțință. Oricât de ciudat ar părea, a fost străbunic la cincizeci și patru de ani și stră-străbunic la șaptezeci și șase, când a murit. Cât despre Iulia, aceasta, ca urmare a celei de-a doua căsătorii, a avut o nepoată nobilă pe vremea când ea însăși mai putea avea copii. Generațiile se cam suprapuneau și arborele genealogic al familiei imperiale ajunsese să rivalizeze în complicație cu cel al Olimpului. Aceasta nu se datora numai adopțiilor frecvente și căsătoriilor încheiate între persoane cu un grad de rudenie mai apropiat decât îngăduia tradiția religioasă — căci familia imperială începuse a se așeza deasupra legilor; dar de cum murea un soț, văduva lui era îndată căsătorită și întotdeauna în același cerc restrâns de rude. Voi încerca să descurc toate legăturile acestea de rudenie fără să mă întind prea mult.

Am pomenit de copiii Iuliei, care deveniseră principalii moștenitori ai lui Augustus, după ce ea însăși fusese exilată și ștearsă din testament, a-nume de cei trei fii: Caius, Lucius și Postumus, și de cele două fiice: Iulilla și Agrippina. Din partea Liviei, cei mai tineri membri ai familiei erau: Castor, fiul lui Tiberius, și noi, cei trei veri primari ai săi: Germanicus, Livilla și cu mine. Dar nu trebuie s-o uit pe nepoata Iuliei — căci Iulilla, din lipsa unui soț potrivit din familia Liviei, se căsătorise cu un senator bogat numit Emilius (de altfel, acesta era vărul ei din partea primului soț al Scriboniei). Ea născu o fată care fu numită Emilia. Căsătoria displăcu Liviei, care nu admitea ca o nepoată a lui Augustus să se poată căsători cu altcineva decât cu un nepot de-al ei — dar vom vedea că ea nu rămase mult timp în încurcătură. Între timp, Germanicus se căsători cu Agrippina, o fată frumoasă și serioasă, pe care o iubea de ani de zile. Caius o luă pe sora mea Livilla, dar muri curând după aceea, fără să lase moștenitori; Lucius, care fusese logodit cu Emilia, murise înaintea căsătoriei.

Moartea lui Lucius readuse la ordinea zilei căsătoria Emiliei. Augustus bănuia că Livia are de gând să mi-o dea mie, dar, iubind-o pe fetiță, nu se putea obișnui cu gândul să o mărite cu o ființă bolnăvicioasă ca mine. Se hotărî să se opună căsătoriei și-și făgădui că de data aceasta Livia nu

va face după voia ei. Puțin timp după moartea lui Lucius, el se găsea la masa unuia dintre cei mai vechi generali ai săi, Medullinus, coborător al dictatorului Camillus. După ce goliseră mai multe cupe, Medullinus, zâmbind, îi vorbi de nepoata sa, pe care o adora. Ea făcuse de curând progrese uimitoare în studiile literare datorită — adăugă el — unei tinere rude a nobilului său invitat.

Augustus se arătă mirat.

— Cine ar putea fi? N-am auzit vorbindu-se de nimic. Ce se întâmplă? Nu cumva e o dragoste tănuită, preparată cu sos literar?

— Cam așa ceva — răspunse zâmbind Medullinus. Am stat de vorbă cu tânărul și, cu toate lipsurile sale fizice, îmi place. E o fire deschisă și nobilă, și e un tânăr erudit.

Augustus întrebă neîncrezător:

— Nu cumva vrei să vorbești de tânărul Tiberius Claudius?

— Ba da — zise Medullinus — de dânsul.

Fața lui Augustus se luminează de o bruscă hotărâre și el întrebă cu mai multă grabă decât s-ar fi convenit:

— Ascultă, Medullinus, vechiul meu prieten, l-ai vrea de soț pentru nepoata ta? Dacă ți-e pe plac, aș fi prea fericit să mijlocesc căsătoria aceasta. Tânărul Germanicus e acum capul familiei, dar în treburi de felul acesta urmează sfatul celor mai vârstnici. Desigur, nu există multe fete care și-ar stăpâni dezgustul pentru acest sărman infirm, surd și bâlbâit. Din delicatețe, Livia și cu mine șovăim să-l logodim. Dar dacă nepoata ta, de bunăvoie...

— Ea mi-a vorbit de această căsătorie — spuse Medullinus. S-a gândit bine: îl găsește pe Tiberius Claudius modest, cinstit și bun. Ea spune că, fiind infirm, nu va merge la război ca să fie ucis...

— De asemenea, nu va alerga după alte fuste — glumi Augustus. Și apoi, nu e surd decât de o ureche. Cât despre sănătatea lui... Șireata cea mică a ghicit, fără îndoială, că nu este infirm de acea parte a corpului de care se interesează o soție cinstită. Pentru ce, la urma urmei, n-ar avea cu el copii pe deplin sănătoși? Bucefal, bătrânul meu armăsar șchiop, n-a procreat mai mulți câștigători de curse decât oricare alt cal din Roma? Fără glumă, Medullinus, casa ta este dintre cele mai nobile și familia soției mele ar fi mândră să i se alieze. Dorești cu adevărat căsătoria asta?

Medullinus răspunse că fata putea nimeri mai rău, fără a vorbi de cinstea însemnată de a intra în familia Părintelui Patriei.

Într-adevăr, Medullina Camilla, nepoata lui, a fost prima mea dragoste. Jur că niciodată n-am văzut pe lume o fată mai frumoasă. O întâlnisem într-o după-amiază de vară în grădinile lui Salustiu, unde mă dusesese Sulpicius, în timpul unei absențe a lui Athenodor. Fiica lui Sulpicius era căsătorită cu Furius Camillus, unchiul Medullinei, un oștean distins, care avea să fie ales consul peste șase ani. Citeam; ea s-a apropiat de mine din partea urechii mele slabe și, ridicând ochii, am zărit-o deodată deasupra mea, râzând că mă vede atât de absorbit. Era subțire, cu părul negru, bogat, cu pielea albă, cu ochii de un albastru închis; mișcările îi erau vioaie ca ale unei păsări.

— Cum te cheamă? mă întrebă ea prietenește.

— Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus.

— Doar atât! Și pe mine Medullina Camilla. Câți ani ai?

— Treisprezece ani — am spus, cu mare grijă să nu mă bâlbâi.

— Eu am doar unsprezece, dar pun rămășag că ajung înaintea ta la cedrul acela.

— Ești deci o alergătoare de forță?

— Întrec la fugă pe toate fetițele din Roma și chiar pe frații mei mai mari.

— De data asta vei câștiga fără greutate. Eu nu pot alerga: sunt schiop...

— Bietul băiat! Dar cum ai venit până aici? Schiopătând tot drumul?

— Nu, Camilla, în lexică, așa cu merg bătrânii.

— De ce mă chemi cu cel de-al doilea nume al meu?

— Pentru că ți se potrivește mai bine.

— Și de unde o știi, istețule?

— La etrusci, "Camilla" e numele tinerelelor preotese ale Dianei. Când te numești Camilla, trebuie să fii campioană la alergări.

— Uite ce drăguț! N-o știam. Voi cere tuturor prietenilor să-mi spună Camilla.

— Și tu să mă numești Claudius, vrei? E numele ce mi se potrivește: înseamnă "Șchiopul", în familie, mi se spune mai mult Tiberius, dar numele nu mi se potrivește, pentru că Tibrul curge repede.

Ea începu să râdă.

— Spune-mi, Claudius, ce faci toată ziua, dacă nu poți alerga, ca ceilalți băieți?

— Citesc, scriu. Am citit o mulțime de cărți anul acesta — și suntem abia în iunie. Asta e în grecește.

— Eu nu știu încă să citesc grecește; cunosc doar alfabetul. Bunicul meu e supărat pe mine — știi că nu am tată — spune că sunt leneșă. Când se vorbește, înțeleg, desigur; suntem puși să vorbim grecește la masă și când avem musafiri. Ce carte e asta?

— O parte din istoria lui Tucidide. Citeam pasajul unde un politician, un pielar numit Cleon, s-a apucat să-i critice pe generalii care îi asediau pe spartani într-o insulă. Le spunea că, dacă ar fi general, ar prinde armata spartană în mai puțin de douăzeci de zile. Atenienii s-au plictisit într-atât de vorbăria lui, încât l-au pus în fruntea trupelor.

— Ce idee bună! Și apoi?

— S-a ținut de cuvânt. Și-a ales un ofițer de stat-major capabil și i-a spus să lupte cum vrea, numai să câștige bătălia. Omul își cunoștea meseria și, în douăzeci de zile, Cleon a adus la Atena o sută douăzeci de spartani de rangul cel mai înalt.

— L-am auzit pe unchiul meu Furius spunând că cel mai bun conducător este acela care își alege oameni inteligenți ca să gândească în locul lui. Multe lucruri trebuie să mai știi tu, Claudius, adăugă ea.

— Se spune că sunt un desăvârșit imbecil, și asta cu cât citesc mai mult.

— Eu te găsesc foarte inteligent. Povestești lucrurile atât de plăcut!

— Dar mă bâlbâi. Limba din gură mi-e și ea un fel de Claudia.

— Poate din sfială. Nu cunoști multe fete, nu-i așa?

— Nu — i-am răspuns — și tu ești cea dintâi care nu și-a bătut joc de mine. Nu ne-am putea vedea din când în când, Camilla? Tu nu mă poți învăța să alerg, dar eu te pot învăța grecește. Nu ți-ar face plăcere?

— O! Da! Mă vei învăța să citesc pe cărți amuzante?

— Pe care vei voi tu. Ți place istoria?

— Mai mult îmi place poezia: în istorie sunt prea multe date și numiri de învățat. Sora mea mai mare adoră versurile de dragoste ale lui Parthenius. Le-ai citit?

— Numai unele, dar nu-mi plac. Sunt prea înzorzionate. Prefer cărțile "adevărate".

— Și eu! Dar există versuri grecești de dragoste care să nu fie înzorzionate?

— Da... la Teocrit³⁵. Îmi place mult de tot. Spune-i mătușii tale să te aducă mâine aici: îl voi lua pe Teocrit și vom începe îndată.

— Îmi făgăduiești că nu e plictisitor?

— Nu, e foarte plăcut.

De atunci ne-am întâlnit în grădină aproape în fiecare zi. Ne așezam la umbră, citindu-l pe Teocrit și pălăvrăgind. L-am făcut pe Sulpicius să-mi făgăduiască să nu spună nimănui nimic, de teamă să nu afle Livia și să mă împiedice s-o văd. Camilla îmi declară într-o zi că eram cel mai plăcut băiat din câți cunoscuse și că mă prefera tuturor prietenilor fraților ei. Atunci i-am spus și eu cât de mult îmi place; a fost foarte mulțumită și ne-am îmbrățișat cu sfială. Mă întrebă dacă ar fi cu putință să ne căsătorim vreodată. Bunicul său nu căuta decât să-i facă pe plac: îl va aduce într-o după-amiază în grădină și mă va prezenta lui — dar ce va zice tatăl meu? Când i-am spus că n-am tată și că totul depinde de Augustus și de Livia, ea a fost mâhnită. Până atunci, nu prea vorbiserăm de familiile noastre. Ea nu auzise decât lucruri rele despre Livia; dar i-am spus că poate își va da consimțământul, căci îi era atât de silă de mine, încât nu se sinchisea de ce fac, atâta timp cât faptele mele n-o dezonorau.

Medullinus era un bătrân demn — și apoi se ocupa cu studiul istoriei, lucru ce ne înlesni apropierea. Fusesse unul dintre ofițerii superiori ai tatălui meu în prima sa campanie... și mi-a povestit multe întâmplări despre el, pe care le-am notat recunoscător, ca să-mi servească pentru biografie. Într-o zi, venind vorba despre Camillus, strămoșul Camillei, îmi ceru să-i spun care din acțiunile lui o admiram mai mult. "Fără îndoială — i-am răspuns — felul în care l-a tratat pe dascălul trădător din Phalera, omul care adusesse până sub zidurile Romei pe copiii încredințați lui, spunând că phalerioții ar accepta orice condiții, numai să-i capete înapoi. Camillus nu numai că a disprețuit propunerea, dar l-a dezbrăcat pe trădător, i-a legat mâinile la spate și a dat copiilor nuiiele ca să-l mâne cu lovituri înapoi la Phalera. Nu e măreț?" Citind istoria aceasta, mi-l închipuisem pe Cato în locul dascălului, iar pe Postumus și pe mine în locul copiilor, astfel că en-

³⁵ Teocrit — (sec. IV î.Hr.) poet grec, originar din Sicilia. A făcut parte din pleiada poezilor alexandrini. A lăsat o culegere de "Idile", poeme în hexametri cu conținut variat, în care predomină poezia pastorală, bucolică. Opera lui Teocrit, lipsită de manierismul poeziei pastorale de mai târziu, remarcabilă prin imaginație, autenticitatea peisajului și a sentimentului, prin măiestria expresiei, a servit drept model pentru "Bucolicele" lui Virgiliu.

tuziasmul meu față de Camillus nu era chiar absolut dezinteresat. Dar lucrul acesta îi făcu plăcere lui Medullinus.

Germanicus, căruia îi vorbisem de dragostea mea pentru Camilla, își dădu bucuros consimțământul la căsătoria noastră. Unchiul meu Tiberius nu făcu nici o obiecție; cât despre Livia, ea își ascunse mânia ca de obicei și-l felicită pe Augustus că l-a convins pe Medullinus cu atâta dibăcie. Trebuie să fi fost beat — spuse ea — dacă acceptase căsătoria. Dar, la urma urmei, zestrea era mică și onoarea alianței era însemnată pentru un om din neamul său. Căci familia lui Medullinus nu număra în rândurile ei nici un om mai răsărit.

Germanicus îmi spuse că înțelegerea fusese încheiată și logodna va avea loc în prima zi favorabilă. Noi, romanii, suntem foarte superstițioși în privința zilelor faste; nimeni nu s-ar gândi — de pildă — să poruncească o luptă, să se căsătorească sau să cumpere o casă în ziua de 16 iulie, aniversarea dezastrului de la Allia³⁶, de pe vremea lui Camillus. Nu îndrăzneam să cred în fericirea mea. Mă temusem că voi fi silit să mă căsătoresc cu Emilia, o fetiță răzgâiată și rea, care o imita pe sora mea Livilla și își bătea joc de mine de câte ori ne vizita, adică adeseori. Livia ținea ca logodna să fie serbată în strictă intimitate, de teamă să nu mă fac de râs în fața lumii. Eram și eu mai mulțumit astfel, căci uram ceremoniile. Nu trebuiau să fie prezenți decât martorii obligatorii și nici să se dea vreun banchet: numai jertfa rituală a unui berbec, ale cărui măruntaie urmau să fie apoi cercetate pentru a se vedea dacă augurii îmi erau favorabili. În privința aceasta n-aveam nici o grijă, căci Augustus oficia el însuși și, în cinstea Liviei, avea să se îngrijească de asta. Apoi urma să se facă legătura prin contract, menționându-se mărimea zestre — urmând ca cea de-a doua ceremonie să aibă loc îndată după majoratul meu. Camilla și cu mine ne vom lua de mână, vom schimba un sărut, apoi eu îi voi da un inel de aur și ea se va întoarce la bunicul său, în liniște, fără muzică, așa cum venise.

Mă doare și astăzi când trebuie să scriu despre ziua aceea, îmbrăcat de gală, cu cunună pe cap și tare neliniștit, stăteam cu Germanicus înaintea altarului familiei, așteptând-o pe Camilla. Era în întârziere. În foarte mare întârziere. Martorii începură să-și piardă răbdarea și să murmure împotriva lipsei de politețe a lui Medullinus, care îi făcea să aștepte într-o astfel de împrejurare, în sfârșit, portarul îl anunță pe Furius, unchiul Camillei; acesta intră, cenușiu la față și îmbrăcat în doliu. După ce se scuza față de Augustus și de restul adunării pentru întârziere și pentru înfățișarea sa nepotrivită, spuse:

— S-a întâmplat o mare nenorocire. Nepoata mea e moartă.

— Moartă? strigă Augustus. Ce glumă e asta! Nu e nici o jumătate de oră de când ni s-a anunțat că e în drum spre noi.

— A murit otrăvită. Aflând că fiica stăpânului merge să se logodească, mulțimea — ca de obicei — s-a adunat în fața porții. Când nepoata mea a ieșit, femeile s-au strâns în jurul ei să o admire. Camilla a scos un strigăt ușor, ca și cum ar fi călcat-o cineva pe picior, dar nimeni nu a luat în seamă asta și ea s-a urcat în lectică. Nici n-am ieșit în stradă, când soția mea,

³⁶ Allia — râu în vechea Italie, afluent al Tibrului, pe malurile căruia, în anul 390 î.Hr., romanii au fost bătuți de galii conduși de Brennus.

care era alături de dânsa, văzând că pălește, a întrebat-o dacă îi e teamă. "Ah, mătușă — a suspinat ea — femeia aceea mi-a înfipt un ac în braț și mă simt tare rău." Acestea, prieteni, au fost ultimele ei cuvinte. După câteva minute era moartă. Mi-am schimbat hainele și am alergat în grabă aici. Iertați-mă.

Am izbucnit în plânsete sfâșietoare. Mama, furioasă pentru lipsa mea de stăpânire, porunci unui libert să mă ducă în camera mea; am rămas acolo câteva zile, fără să pot bea sau mânca, în prada unei febre nervoase. Fără scumpul meu Postumus, cred că aş fi înnebunit. Ucigaşa n-a fost niciodată descoperită; nimeni nu a putut ghici motivul acţiunii sale. După câteva zile, Livia i-a spus lui Augustus că în mulţime se aflase şi o tânără grecoaică ce se socotea — fără motiv, desigur — nedreptăţită de unchiul Camillei; poate că încercase să se răzbune în felul acesta monstruos.

Când m-am simţit mai bine — sau măcar mai puţin rău ca de obicei — Livia i-a spus lui Augustus că moartea tinerei Medullina Camilla fusese o întâmplare nefericită. În pofida sentimentului uşor de înţeles al lui Augustus, va trebui acum fără îndoială s-o logodească pe Emilia cu nesuferitul ei nepot. Toată lumea, zise ea, se miră că nu a făcut-o încă. Ca întotdeauna, Livia avu câştig de cauză; după câteva săptămâni am fost logodit cu Emilia. Am suportat ceremonia fără a mă face remarcat — moartea Camillei mă lăsase indiferent la orice; dar Emilia avea ochii roşii, nu atât de durere, cât de furie.

Postumus, bietul băiat, era îndrăgostit de sora mea Livilla, pe care o vedea adesea la palat, unde se mutase după căsătoria ei cu Caius, fratele lui Postumus, şi unde rămăsese şi după moartea soţului ei. Lumea gândea că o va lua în căsătorie şi va reface alianţa ruptă prin dispariţia fratelui său. Pasiunea lui o măgulea pe Livilla; ea cocheta cu dânsul, dar nu-l iubea, îl alesese pe Castor, un tânăr frumos, crud şi depravat, care părea făcut anume pentru ea. Aflasem din întâmplare de legătura lor şi sufeream pentru Postumus, cu atât mai mult cu cât acesta nu bănuia firea ei adevărată, iar eu nu îndrăzneam să-i deschid ochii. Când eram toţi trei împreună, ea simula faţă de mine o dragoste care mă revolta tot atât pe cât îl înduioşa pe Postumus — dar abia pleca el, şi răutăţile reîncepeau.

Livia prinse de veste de legătura dintre Livilla şi Castor şi începu să-i supravegheze de aproape, într-o noapte fu înştiinţată de un servitor credincios că tânărul Castor intrase prin balcon în camera Livillei; Livia puse o santinelă în faţa ferestrei şi apoi bătu la uşa nepoatei sale, strigând-o pe nume. După o clipă, două, aceasta îi deschise, prefăcându-se somnoroasă, dar Livia intră în cameră şi-l găsi pe Castor după o perdea. Ea le vorbi pe şleau şi îi făcu să înţeleagă că ar primi să nu-i denunţe lui Augustus, care altfel i-ar exila cu siguranţă, în schimbul unor anumite condiţii; ba le făgădui chiar să le uşureze căsătoria, dacă aceste condiţii vor fi respectate cu strâşnicie, într-adevăr, puţin timp după logodna mea cu Emilia, Postumus fu logodit, spre marea lui disperare, cu o fată numită Domitia, o vară de-a mea din partea marnei; iar Livilla se căsătorii cu Castor. Era anul în care Tiberius şi Postumus fură adoptaţi ca fii ai lui Augustus.

Livia considera că fiica Iuliei, Iulilla, şi soţul acesteia, Emilius, ar putea deveni nişte piedici în îndeplinirea planurilor sale. Avu norocul să descopere că un nepot al marelui Pompei, Cornelius, plănuia împreună cu E-

milius să-l răstoarne pe Augustus și să împartă puterea între ei și câțiva foști consuli, printre care și Tiberius, deși acestuia încă nu-i ceruseră încuviințarea. Conjurația nu merse departe, căci primul fost consul căruia se adresară cei doi refuză să-i asculte. Augustus nu-i pedepsi pe Emilius și Cornelius cu moartea sau exilul. Socoti nereușita complotului lor drept dovada propriei lui tărie și se simți destul de puternic ca să se arate generos. Se mulțumi să-i cheme și să le țină o predică asupra nebuniei și nerecunoștinței lor. Aruncându-i-se la picioare, Cornelius îi mulțumi cu slugărnicie pentru clemența sa. Augustus însă îl rugă să nu se facă și mai ridicol. Nu era un tiran ca să fie răsturnat sau adorat; era un simplu funcționar al republicii, înzestrat pentru o vreme cu puteri mai întinse, în interesul ordinii publice. Fără îndoială că Emilius îi rătăcise mintea cu scornelile lui. Cel mai bun leac pentru nebunia lui Cornelius ar fi să fie numit consul anul viitor și să i se satisfacă ambiția acordându-i-se onoruri egale cu ale lui Augustus — căci la Roma nu exista alt rang mai înalt, (în teorie, era adevărat.) Emilius, care era mândru, rămase în picioare. Augustus îi declară că ar fi trebuit să dovedească mai multă delicatețe, ca rudă, și mai multă inteligență ca fost consul. După aceea îi anulă toate titlurile.

Partea cea mai comică e că toată cinstea pentru clemența lui Augustus reveni Lievei, care pretinse că a intervenit, din blândețe feminină, pentru viața celor doi conspiratori; Augustus fusese hotărât, zicea ea, să se arate necruțător, pentru a da un exemplu. Ea obținu permisiunea să publice o cărticică dezvăluind unele trăsături intime ale lui Augustus, pe care o intitula: *Forța și blândețea: discuție de alcov*. Acesta era zugrăvit ca un om neliniștit, agitat, neputându-și găsi somnul. Livia îi cerea cu drăgălășenie să-i spună ce are pe suflet și, împreună, discutau soarta lui Emilius și a lui Cornelius. Augustus se temea că, deși nu o dorește, va fi silit să-i condamne la moarte, pentru a nu se putea spune că-i este frică de ei, încurajând și pe alți conspiratori. "Obligația aceasta de a se răzbuna și de a pedepsi neconținut e foarte dureroasă pentru un om de onoare, iubita mea soție". "Ai dreptate — răspundea Livia — și de-aș îndrăzni, ți-aș da un sfat — bineînțeles, dacă ai vrea să-l accepți și să nu mă mustri că, deși nu sunt decât o femeie, mă încumet să ți-l dau, căci nimeni — nici cel mai bun prieten al tău — n-ar cuteza să ți-l dea." La care Augustus răspundea: "Vorbește, orice ar fi". Livia spunea: "Îți vorbesc fără șovăire, căci împărtășesc cu tine soarta, bună sau rea: cât timp domnești tu, domnesc cu tine, și sfârșitul tău — de care zeii să ne păzească — va fi și sfârșitul meu".

Ea îl sfătuia să ierte. "Cuvintele blânde alungă mânia, după cum cuvintele aspre iscă mânia; iertarea înmoaie inimile cele mai aspre, după cum pedeapsa îndârjește pe cei mai potoliți... Nu vreau să spun că toți criminalii, fără excepție, trebuie iertați, căci sunt cazuri de stricăciune deșănțată și de nevindecă, față de care ți-ai irosi bunătatea. Omul vinovat de asemenea rele ar trebui extirpat fără întârziere, ca un cancer al vieții publice. Dar dacă e vorba de greșeli tinerești sau din neștiință, cred că e mai bine să dojenești doar sau să pedepsești cât mai blând cu putință. Hai să încercăm această cale și în cazul de față." Augustus îi admira înțelepciunea și se declara convins.

Observați cu ce îndemânare liniștea Livia întregul univers, afirmând că sfârșitul lui Augustus va fi sfârșitul ei. Și amintiți-vă formula "stricăciune de nevindecă". Bunica știa ce face!...

Ea îl sfătui apoi pe Augustus să-și arate nemulțumirea imperială față de părinții Emiliei, anulând logodna mea cu fata lor. Augustus consimți, cu atât mai bucuros cu cât aceasta i se plângea amar că e silită să se mărite cu mine. Livia nu mai avea să se teamă de nimic din partea Iulillei, pe care Augustus o bănuia că fusese complicea soțului ei. La timpul potrivit, avea să aibă însă grijă s-o facă inofensivă. Pe de altă parte, Livia avea o datorie de onoare față de prietena sa Urgulania, o femeie despre care n-am vorbit încă și care e unul din cele mai urâte personaje ale istoriei mele.

Capitolul VIII

Urgulania era singura confidentă a Liviei, de care o legau cele mai puternice sentimente de recunoștință și interes. Soțul ei, un partizan al tânărului Pompei, fusese ucis în timpul războiului civil și Livia, măritată atunci cu bunicul meu, îi protejase pe Urgulania și pe fiul ei nou-născut de brutalitatea soldaților lui Augustus. Căsătorindu-se cu acesta, Livia îi ceru să-i redea Urgulaniei bunurile confiscate ale soțului ei și o invită să locuiască la ei ca un membru al familiei. Datorită influenței sale — căci, în numele lui Augustus, Livia îi putea cere lui Lepidus, Marele Pontif, să facă orice numiri dorea ea — i se dădu Urgulaniei autoritatea spirituală asupra tuturor soțiilor nobile din Roma.

Lucrul acesta are nevoie de o mică explicație, în fiecare an, la începutul lui decembrie, patricienele trebuiau să asiste la marele sacrificiu închinat Zeiței Bune³⁷, sacrificiu prezidat de Fecioarele vestale, de a căror purtare depindea bogăția și siguranța Romei în tot timpul anului următor. Sub pedeapsa cu moartea, nici unui bărbat nu-i era îngăduit să profaneze misterele. Livia, care câștigase prietenia vestalelor reclădindu-le templul, mobilându-l luxos și acordându-le prin Senat numeroase privilegii, sugera Marii Vestale că puritatea unor patriciene care participau la aceste sacrificii nu era în afară de orice bănuială. Nenorocirile Romei în timpul războaielor civile se datorau, poate, mâniei Zeiței Bune față de desfrâul acelora care asistau la misterele ei. Dacă s-ar făgădui prin jurământ tuturor celor care vor mărturisi vreo lipsă de virtute că mărturisirea lor nu va fi dată pe față niciodată, fiind astfel ferite de oprobriul public, ar fi mai multe șanse ca Zeița să fie slujită numai de femei pure, și mânia ei să fie potolită.

Marea Vestală, o femeie cu spirit religios, găsi ideea bună, dar o întrebă pe Livia de unde îi venise. Livia răspunse că o văzuse pe Zeiță în vis cu o noapte mai înainte; aceasta îi spusese că vestalele nu aveau experiență în chestiuni sexuale și că se cuvenea să fie aleasă o văduvă de familie bună, care să aibă rolul de Confesoare. Marea Vestală întrebă dacă păcatele mărturisite vor rămâne nepedepsite. Livia răspunse că n-ar putea să se

³⁷ Zeița Bună (Bona Dea) — în mitologia antică, zeiță a fertilității câmpurilor și a castității femeii; cultul ei era încredințat femeilor.

pronunțe asupra acestui punct dacă Zeița nu i-ar fi indicat voința ei în același vis. Confesoarea va avea drept să aplice pedepse care vor rămâne o taină între ea și vinovată. Marea Vestală va fi doar informată că o anumită persoană nu va asista la mistere în acest an sau că alta și-a ispășit pedeapsa.

Marea Vestală fu de acord, dar nu îndrăzni să indice un nume, ca să nu displace Liviei. Atunci Livia spuse că Marele Pontif era cel mai potrivit să facă numirea acesteia și că, având îngăduința Marii Vestale, ea îi va explica totul, cerându-i să numească o persoană potrivită, iar ceremoniile vor arăta dacă alegerea făcută e plăcută Zeiței. Astfel fu numită Urgulania. Bineînțeles că nici Lepidus și nici Augustus nu știau ce puteri îi conferea titlul acesta. Livia le vorbise doar de nevoia unei consilieri de moravuri pe lângă Marea Vestală, căci "biata femeie se pricepe atât de puțin".

Sacrificiul anual avea loc de obicei în casa unui consul, dar în timpul din urmă se ținuse doar în palatul lui Augustus, ceea ce pentru Urgulania era foarte comod. Chema femeile în camera sa (aranjată în așa fel încât să insuflă teamă și sinceritate) și le silea, cu jurămintele cele mai cumplite, să spună adevărul, iar după terminarea mărturisirii, le îndepărta spre a se gândi la pedeapsa cuvenită. Aceasta în general i-o indica Livia, care stătea ascunsă după o perdea. Jocul le amuza pe amândouă foarte mult: Livia scotea din el tot felul de informații folositoare, care-i erau de ajutor în planurile ei.

În calitate de Confesoare în slujba Zeiței Bune, Urgulania se socotea deasupra legilor. Am să povestesc mai târziu cum într-o zi un senator, căruia îi datora o mare sumă de bani, o chemă în fața judecății, dar ea refuză să se prezinte și — spre a înlătura un scandal — Livia plăti datoria. Altă dată, citată ca martoră într-o anchetă senatorială și nedorind să fie hărțuită cu întrebări, se recuză. Un magistrat trebui să vină să-i ia depozitia în scris. Era o bătrână îngrozitoare, cu bărbia căzută, cu părul vopsit cu furingine (doar rădăcina rămânea cenușie) și care a trăit până la o vârstă înaintată. Fiul ei, Silvanus, fusese consul și făcea parte dintre cei pe care Emilius căutase să-i atragă în complot. Numai de câțiva ani, el se duse întins la Urgulania și-i destăinui planurile lui Emilius, pe care ea le comunică Liviei. Aceasta făgădui să-l răsplătească pe Silvanus dându-mi-o în căsătorie pe fiica lui, Urgulanilla, înrudindu-l astfel cu familia imperială. Fiind confidenta Liviei, Urgulania știa că viitorul împărat nu va fi Postumus, moștenitorul cel mai apropiat al lui Augustus, ci unchiul meu Tiberius, lucru ce făcea căsătoria și mai de dorit pentru ei decât părea pe atunci.

Nu o văzusem niciodată pe Urgulanilla. Nimeni n-o văzuse vreodată. Știam că trăiește cu o mătușă la Herculaneum, un oraș pe coasta Vezuviului, unde Urgulania avea o proprietate, dar nu venea niciodată la Roma, nici măcar în trecere. Trăsesem de aici concluzia că avea o sănătate delicată. Dar, când unul dintre bilețelele reci ca gheața ale Liviei m-a anunțat că o voi lua în căsătorie și că mi se potrivea de minune, am ghicit că trebuia să aibă un cusur mai mare decât o sănătate delicată. Poate că avea gură de lup sau o pată pe jumătatea feței? În orice caz, nu era în stare să iasă în lume. Era oare infirmă ca și mine? Aceasta mi-ar fi fost indiferent. Se putea să fie o fată foarte cumsecade, dar oropsită: am fi avut în cazul aces-

ta multe lucruri în comun. Desigur, era altceva decât căsătoria cu Camilla, dar, oricum, ar fi fost mai bună decât Emilia.

Ziua logodnei a fost fixată. L-am întrebat pe Germanicus de Urgulanilla, dar nici el nu știa mai multe decât mine. Părea puțin rușinat că-și dăduse consimțământul fără să fi luat înainte informații mai amănunțite. Era foarte fericit cu Agrippina și îmi dorea aceeași fericire. Pe scurt, "ziua favorabilă" sosi. Iată-mă din nou îmbrăcat de gală, încurcat, așteptând sosirea logodnicei în fața altarului.

— A treia oară aduce noroc — îmi spuse Germanicus — și sunt sigur că e frumoasă, bună, inteligentă — tocmai potrivită pentru tine.

Așa să fi fost oare?

Multe farse stupide mi s-au făcut în viață, dar aceasta cred că a fost cea mai crudă și cea mai stupidă. Urgulanilla era... pe scurt, își merita numele, care în latină înseamnă tânăra Hercule. Un Hercule feminin, asta era. La cincisprezece ani, avea șase picioare și trei degete și încă mai creștea. Pe cât era de lată, pe atât era și de voinică, având cele mai mari mâini și picioare ce le-am văzut vreodată la o ființă omenească, în afară de cele ale unui part uriaș, care a figurat ca ostatic într-un triumf, cu mulți ani mai târziu. Trăsăturile îi erau regulate, dar grosolane și totdeauna mohorâte. Stătea strâmb și vorbea tot atât de încet ca și Tiberius (cu care, de altfel, semăna mult; se șoptea chiar că ar fi fost fiica lui). Nu avea nici spirit, nici cultură, nici talent, nimic care să o poată face iubită. Lucru ciudat: primul gând ce m-a izbit văzând-o a fost că femeia aceasta era în stare de crimă. "Trebuie să-i ascund dezgustul ce mi-l inspiră, căci, dacă ajunge să mă urască, viața mi-e în pericol." Sunt un actor destul de bun, și dacă solemnitatea ceremoniei fu tulburată de șoaptele și de râsetele înăbușite ale celor de față, cel puțin Urgulanilla nu mă putu acuza pe mine de nici o necuviință. Când totul se isprăvi, furăm chemați amândoi în fața Liviei și a Urgulaniei. După ce se închise ușa, rămaserăm în picioare în fața lor, eu neliniștit și frământat, Urgulanilla masivă și posomorâtă, strângând și desfăcându-și pumnii uriași. Aerul solemn al celor două bunici veninoase se risipi și ele fură apucate de un râs nebun. Nu le-am văzut niciodată râzând cu atâta poftă; era înspăimântător. Nu era un râs obișnuit, ci un schelălăit infernal, amestecat cu sughițuri, ca acela a două prostituate amețite de băutură, desfătându-se în fața unei cazne sau a unei ținuturi pe cruce.

— Ah! Frumuseților! suspină Livia, ștergându-și ochii. Ce n-aș da să vă văd în pat în noaptea nunții. De la potopul lui Deucalion nu s-a pomenit ceva mai caraghios.

— Dar ce s-a întâmplat atât de caraghios cu prilejul ăsta, draga mea? întrebă Urgulania.

— Cum, nu știi? N-ai citit *Potopul* lui Aristofan? Dintre toate lucrările lui, este piesa mea preferată. Scena se petrece în Parnas. Toate soiurile de animale sunt strânse acolo. Zeii au distrus întreaga lume potopind-o, în afară de Deucalion cu familia sa și cu câteva animale, care s-au adăpostit pe un vârf de munte; și fiecare se socotește singurul supraviețuitor al speciei sale. Pentru a se repopula pământul trebuie deci împerecheate animalele la întâmplare, în ciuda scrupulelor morale și a greutăților ce le ghidești. Deucalion logodește masculul cămilă cu elefantul femelă...

— Cămila cu elefantul! Admirabil! cotcodăci Urgulană. Privește gâtul deșirat al lui Claudius, corpul lui slăbănog, fața lui lungă și bleagă! Și picioarele groase ale Urgulanillei mele, urechile ei mari și fluturânde, ochișorii ei de purcel! Ha! Ha! Ha! Și ce-au ieșit copiii lor? Girafe? Ha! Ha! Ha!

— Piesa nu merge cu acțiunea până acolo. Iris apare pe scenă și anunță că niște animale s-au refugiat pe muntele Atlas. Căsniciile sunt întrerupte astfel tocmai la timp.

— Și cămila a fost dezamăgită?

— Oh! Foarte!

— Dar elefantul?

— Doar s-a strâmbat.

— Și nu s-au sărutat oare înainte de a se despărți?

— Aristofan nu ne-o spune, dar e mai mult ca sigur. Hai, dihăniilor, sărutați-vă!

Eu zâmbii prosteste. Urgulanilla încruntă sprâncenele.

— Sărutați-vă, când vă spun! repetă Livia cu un glas care însemna că nu ne rămânea decât să ne supunem.

Ne-am îmbrățișat și cele două bătrâne au avut un alt acces de râs isteric. Ieșind, i-am șoptit Urgulanillei:

— Iartă-mă. Nu e vina mea.

Dar nu-mi răspunse decât încruntând și mai tare sprâncenele.

Trebuia să ne căsătorim abia peste un an, deoarece familia mea hotărâse să-mi amâne majoratul până la vârsta de cincisprezece ani și jumătate. Până atunci se puteau întâmpla multe. De-ar fi voit zeița Iris să apară! Dar nu apărui.

Și Postumus avea necazurile sale: ajunsese la majorat și mai erau numai câteva luni până ce logodnica sa Domitia avea să ajungă la vârsta măritişului. Bietul Postumus! Tot o mai iubea pe Livilla, deși nu mai era liberă! Dar înainte de a continua istoria lui Postumus, trebuie să vă povestesc întâlnirea mea cu "Ultimul roman".

Capitolul IX

Se numea Pollion³⁸ și l-am cunoscut la o săptămână după logodna mea cu Urgulanilla. Lucram la Biblioteca lui Apolo când l-am văzut intrând pe Titus Livius, întovărășit de un bătrânel sprinten, în togă de senator.

— Cred — spunea Titus Livius — că ar fi mai bine să renunțăm, dacă nu... A! Iată-l pe Sulpicius! Dacă există cineva care s-o știe, el trebuie să fie. Bună ziua, Sulpicius. Vrei să ne faci un serviciu, lui Asinius Pollion și mie? Vrem să consultăm o carte: un comentariu asupra Tacticii militare a lui Polibiu, scris de un grec cu numele de Polemocles. Îmi amintesc că am văzut-o aici odinioară, dar cataloagele nu pomenesc de ea și bibliotecarii nu sunt buni de nimic.

³⁸ Pollion (Asinius Pollion) — (76 î.Hr.-4 d.Hr.) istoric și orator roman, protector al literelor și prieten cu Virgiliu și Horațiu.

Sulpicius își mestecă o clipă barba, apoi răspunse:

— Greșești. Autorul se numește în realitate Polemocrate și, cu tot numele său, nu e grec, ci evreu. Țin minte că, acum cincisprezece ani, am văzut cartea asta în rândul de sus, al patrulea după fereastră, în fund; pe etichetă scria doar: Disertații asupra tacticii. Așteaptă, am să ți-o caut. Nu cred să i se fi schimbat locul.

În clipa aceea, Titus Livius mă zări.

— Cum îți merge, prietene? îl cunoști pe faimosul Asinius Pollion?

I-am salutat.

— Ce citești, băiete? mă întrebă Pollion. Sunt sigur că niște prostii, după felul în care te ascunzi. Tinerii din zilele noastre nu citesc decât prostii.

Se întoarse către Titus Livius:

— Mă prind pe zece piese de aur că e vorba de vreo Artă a iubirii sau de vreo pastorală din Arcadia.

— Primesc prinsoarea — zise Titus Livius. Claudius nu e un băiat ca ceilalți. Ei bine, Claudius, cine a câștigat?

Gângăvind, i-am spus lui Pollion:

— Sunt fericit, nobile Asinius, să pot spune că ai pierdut.

El încruntă sprâncenele.

— Cum asta? Ești fericit că am pierdut? Așa se vorbește unui bătrân ca mine și mai ales unui senator?

— Am spus-o cu tot respectul. Sunt fericit că ai pierdut, pentru că n-aș vrea să fie numită cartea aceasta o "prostie". Este chiar lucrarea ta Istoria războaielor civile, o carte foarte frumoasă, de mi-e îngăduit să-mi spun părerea.

Figura lui Pollion se luminează. El zâmbi, își scoase punga și împinse cu sila piesele de aur spre Titus Livius. Acesta, cu care părea că se află într-un fel de război prietenesc — înțelegeți ce vreau să spun — le tot refuza cu un ton pe jumătate serios, pe jumătate glumeț.

— Scumpul meu Pollion, mi-e cu neputință să iau banii ăștia. Aveai dreptate: tinerii de astăzi citesc numai prostii.

— Nici o vorbă, te rog: recunosc că am pierdut. Iată cele zece piese de aur: ți le plătesc cu plăcere.

Pollion mi se adresă mie:

— Ascultă-mă — nu știu cine ești, dar îmi pari un om cu bun-simt — ai citit operele prietenului meu Titus Livius? Te întreb, nu sunt, în orice caz, mai superficiale de cât ale mele?

Eu am zâmbit:

— Sunt în orice caz mai ușor de citit.

— Mai ușor? Cum asta?

— Da, căci el îi pune pe vechii romani să vorbească și să se poarte ca oamenii de astăzi.

Pollion era încântat.

— Ți-am atins punctul slab, Titus Livius! Tu atribui romanilor de acum șapte secole idei și cuvântări ridicol de moderne. E ușor de citit, fie, dar nu e istorie.

Înainte de a povesti mai departe, trebuie să spun două vorbe despre bătrânul Pollion, poate cel mai înzestrat om al epocii sale, fără să-l excep-

tăm nici pe Augustus. Avea aproape optzeci de ani, mintea pe deplin limpede și era mai viguros decât mulți oameni de șaizeci de ani. Trecuse Rubiconul cu Iulius Cezar, luptase cu el împotriva lui Pompei, servise apoi sub bunicul meu, Marc Antoniu, înaintea rupturii sale cu Augustus. Fusesse consul și guvernator al Spaniei și Lombardiei și fusesse primit în triumf pentru o victorie în Balcani. Fusesse protectorul poezilor Virgiliu și Horațiu și prieten personal al lui Cicero, până în ziua când acesta îl scârbise. Pe lângă toate, mai era și un orator distins și autor de tragedii. Dar strălucea mai ales în istorie, căci dragostea lui pentru adevărul absolut, care atingea pedanteria, se împăca greu cu convențiile celorlalte genuri literare. Cu prada adunată în campania sa din Balcani, fondase o bibliotecă publică, cea dintâi la Roma. Acuma mai existau încă două: cea în care ne găseam și alta, care purta numele bunicii mele Octavia, dar biblioteca lui Pollion era cea mai bine organizată din toate trei.

Sulpicius găsisse cartea și, după ce-i mulțumiră, Pollion și Titus Livius își reluară discuția.

— Nenorocirea lui Pollion — zise Titus Livius — este că, scriind istoria, se crede obligat să suprimă orice sentiment înalt sau poetic: își pune personajele să se poarte în modul cel mai șters și, când le face să vorbească, le refuză orice talent oratoric.

— Da — spuse Pollion — poezia e poezie, elocvența, elocvență și istoria, istorie. Nu trebuie amestecate.

— Nu zău? spuse Titus Livius. Eu socotesc că se poate. Altminteri n-aș putea să aleg un subiect epic, deoarece s-ar pretexta că aparține literaturii, nici să pun în gura generalilor mei proclamații înălțătoare, în ajun de bătălie, deoarece s-ar pretexta că asta încalcă domeniul oratoriei!

— Chiar așa. Istoria este un raport exact a ceea ce s-a întâmplat, a ceea ce au făcut și au spus oamenii, a modului în care au trăit și au murit. Un subiect epic nu face decât să falsifice raportul. Proclamațiile generalilor tăi sunt admirabile, dar sună grozav de fals. Nu numai că nu există nici o urmă de dovadă că ar fi adevărate, dar sunt și cu totul nepotrivite. Eu am auzit mai multe proclamații din ajun de bătălie decât oricare altul. Ei bine! Cezar și Antoniu, deși oratori excelenți în adunările publice, erau prea buni soldați ca să-și încerce elocvența asupra oamenilor lor. Le vorbeau de la om la om, nu le țineau discursuri. Ce cuvântare ne-a ținut Cezar înaintea luptei de la Pharsala³⁹? Ne-a vorbit oare de soțiile și de copiii noștri, de templele sacre ale Romei, de gloria ultimelor campanii? Pe zei, nu! S-a cățărât pe un trunchi de pin, cu o ridiche uriașă într-o mână și cu un colț de pâine soldățească în cealaltă, și, între două înghițituri, glumea cu noi. Și nu glume subțiri: spunea, pur și simplu, lucrurilor pe nume, fără să clipească. Spunea că viața lui Pompei era castă față de propria lui viață. Tot ce făcea cu ridiche ar fi făcut să rădă și un bou. Îmi amintesc de o anecdotă piperată, despre felul în care își câștigase Pompei porecla de "cel Mare" — ah, ridiche aia! — și alta mai fără perdea, despre felul în care el însuși își pierduse părul la bazarul din Alexandria. Dacă n-ar fi tânărul ăsta aici, ți le-aș povesti pe amândouă — de altfel, sunt convins că nici nu le-ai pricepe, căci n-ai fost educat în tabăra lui Cezar. Nici un cuvânt despre

³⁹ Pharsala — oraș în nord-estul Greciei, în Tesalia, unde Cezar l-a înfrânt pe Pompei.

lupta ce se pregătea, decât doar la sfârșit: "Sărmanul Pompei! Ce sorți de izbândă are el împotriva lui Iulius Cezar și a oamenilor lui?"

— N-ai scris asta în istoria ta — spuse Titus Livius.

— Nu în edițiile publice — răspunse Pollion. Nu sunt un imbecil. Dacă vrei să-ți împrumut suplimentul secret pe care tocmai l-am isprăvit, o vei găsi acolo. Dar poate că nu te vei osteni să mi-l ceri. Ascultă sfârșitul povestirii: după cum știi, Cezar era un actor de mâna întâi. Îl imita pe Pompei ținându-și cuvântarea supremă înainte de a se arunca în sabie — iarăși ridică pe jumătate mâncată! În numele lui Pompei, îi insulta pe Zeii Nemuritori, care îngăduie viciului să învingă virtutea. Oamenii se tăvăleau de răs. În cele din urmă urlă: "Și e adevărat, chiar dacă o spune Pompei! N-o s-o tăgăduiți voi, desfrânaților!" A azvârlit apoi în ei cu bucata de ridiche. Ce hohot de răs! Dar nu s-au mai văzut soldați ca ai lui Cezar, îți amintești ce cântau la triumful său, după întoarcerea din Franța?

Păzea! L-aducem acasă pe chelbosul înrăit în dezmățuri —
Romani, nevestele voastre sub veghea zăvoarelor puneți!

— Dragul meu Pollion — spuse Titus Livius — noi nu discutăm moravurile lui Cezar, ci doar modul cel mai bun de a scrie istoria.

— Ai dreptate. Tânărul și inteligentul nostru prieten aici de față ți-a criticat doar metoda, sub pretextul respectuos de a-ți lăuda ușurința de a fi citit. Mai ai, băiete, alte acuzații de adus împotriva nobilului Titus Livius?

— Nu mă face să roșesc, nobile Pollion — am spus. Admir mult opera lui Titus Livius.

— Adevărul, băiete! N-ai observat niciodată la el inexactități istorice? Pari un om care citești multe.

— N-aș prea vrea să mă încumet...

— Haide, haide. Trebuie să fie ceva la mijloc.

— Mărturisesc — am spus — că există un punct care mă nedumerește. E istoria lui Porsenna⁴⁰. După Titus Livius, Lars Porsenna nu a cucerit Roma; a fost împiedicat întâi de purtarea eroică a lui Horațius⁴¹ pe pod, apoi de îndrăzneala surprinzătoare a lui Scaevola⁴²; Titus Livius povestește că Scaevola, prins când încerca să-l omoare pe Porsenna, și-a băgat mâna în flacăra altarului și a jurat că trei sute de romani făcuseră același jurământ ca și el, să făptuiască acest omor. După care Porsenna a încheiat pace. Dar am văzut mormântul lui Porsenna la Clusium; friza îi reprezintă pe romani ieșind înjugați pe porțile orașului. Se vede și un preot etrusc tăind cu niște foarfeci mari barba senatorilor. Și chiar Dionysios din Halicar-

⁴⁰ Porsenna — (sec. VI î.Hr.) rege antic al etruscilor din Clusium (vechi oraș din Etruria), care a purtat câteva războaie împotriva Romei, încercând să reinstaureze dominația etruscă asupra acesteia.

⁴¹ Horatius (Horatius Cocles) — roman devenit celebru prin faptul că a apărat singur intrarea podului Sublicius, din Roma, împotriva armatei lui Porsenna; în felul acesta, ai lui au avut vreme să taie podul din spatele său. A scăpat înot, dar a pierdut un ochi, de unde și porecla de "chiorul" (Cocles).

⁴² Scaevola (Mucius Scaevola) — tânăr roman care, în timpul asediului Romei, a încercat să-l ucidă pe Porsenna.

nas⁴³, deși binevoitor cu noi, afirmă că Senatul i-a votat lui Porsenna un tron de fildeș, un sceptru, o coroană de aur și o togă triumfală — ceea ce arată limpede că i s-au adus onoruri regești. Se prea poate deci ca, în pofida faptelor lui Horațius și Scaevola, Porsenna să fi cucerit într-adevăr Roma. Și Aruns, preotul de la Capua (se zice că el e ultimul om în stare să citească inscripții etrusce), mi-a spus vara trecută că din surse etrusce se știe că omul care i-a alungat pe Tarquini⁴⁴ din Roma n-a fost Brutus, ci Porsenna și că Brutus și Collatinus, primii doi consuli ai Romei, n-au fost decât percepatorii municipali ai lui Porsenna.

Titus Livius se supără:

— Mă uimești, Claudius. Ai atât de puțin respect pentru tradiția romană, încât te încrezi în minciunile născocite de foștii noștri dușmani pentru a ne micșora gloria?

— Întreb numai — am spus umil — ce s-a întâmplat atunci cu adevărat.

— Haide, Titus Livius, răspunde-i tânărului. Ce s-a întâmplat?

— Altă dată — răspunse Titus Livius. Să nu ne îndepărtăm de subiectul nostru, care tratează în general de spre cel mai bun mijloc de a scrie istoria. Prietene Claudius, și tu ai ambiții de felul acesta. Pe care dintre noi doi l-ai alege de model?

— Îl încurcați pe bietul băiat cu invidia voastră — interveni Sulpicius. Ce vreți să vă răspundă?

— Adevărul nu va jigni pe nici unul dintre noi — replică Pollion.

I-am privit pe rând pe amândoi, spunând în cele din urmă:

— Cred că-l voi alege pe Pollion. Neputând nădăjdui să ating eleganța literară a lui Titus Livius, îmi voi da toată osteneala să imit exactitatea și grija lui Pollion.

Titus Livius bombăni și se pregăti să plece. Dar Pollion, care-și ascundea cu greu bucuria, îl împiedică.

— Haide, Titus Livius, nu te supăra pe mine pentru un mic discipol, când tu ai regimente în întreaga lume. Băiete, ai auzit vreodată povestindu-se de istoria bătrânului din Cadix? Nu, nu e o anecdotă fără perdea — de fapt, e mai curând tristă. Bătrânul din Cadix a venit pe jos la Roma. Ce voia el să vadă? Nici templele, nici teatrele, nici statuile, nici mulțimea, nici prăvăliile, nici Senatul, ci un Om. Care om? Acela care apare pe monede? Nu, unul mai mare. Voia să-l vadă pe prietenul nostru Titus Livius, ale cărui opere se pare că le cunoștea pe de rost. Îl văzu, îl salută și se întoarse îndată la Cadix, unde muri curând; dezamăgirea și drumul lung fuseseră peste puterile lui.

⁴³ Dionysios din Halicarnas — (sfârșitul sec. I. î.Hr.) istoric roman de limbă greacă. Este autorul unei istorii a Romei ("Antichități romane"), scrisă cu scopul de a dovedi înrudirea dintre instituțiile romane și cele grecești. A scris și numeroase opere de retorică și de critică literară.

⁴⁴ Tradiția istorică fixează instituirea republicii la sfârșitul sec. VI î.Hr. (anul 509) și o leagă de alungarea celui de-al șaptelea rege roman, Tarquinius Superbus. Numeroasele legende, înfrumusețate cu povestiri despre eroicele fapte ale romanilor în lupta împotriva etruscilor, care se spune că veneau în ajutorul lui Tarquinius, reflectă ultimele etape din lupta romanilor împotriva dominației etrusce și faptul că federația etruscă, odinioară puternică, se destrămase.

— Oricum — spuse Titus Livius — cititorii mei sunt adevărați cititori. Știi tu, băiete, cum și-a stabilit Pollion reputația? E bogat, are o casă mare și frumoasă și un bucătar desăvârșit. El invită un număr de persoane care se interesează de literatură și le servește o masă fără cusur, după care pune mâna încet pe ultimul volum al istoriei sale. "Prietenii, le spune el umil, iată aici câteva pasaje de care nu sunt tocmai sigur. Am lucrat mult la ele, dar le lipsește cizelarea finală și sper că voi le-o veți da. Cu îngăduința voastră..." Și începe să citească. Nimeni nu ascultă: toți au burta plină. Se gândesc: "Bucătarul ăsta e un geniu. Chefalii cu sos acru, sturzii umpluți, mistrețul cu trufe... N-am mai mâncat atât de bine de la... de la ultima lectură a lui Pollion, mi se pare. Ah, iată-l din nou pe sclavul cu vin... Vinul ăsta excelent de Cipru! Pollion are dreptate: întrece toate vinurile grecești de pe piață", în timpul acesta, vocea lui Pollion îngână blând, ca cea a unui preot la un sacrificiu într-o seară de vară. Din când în când, el întreabă umil: "E bine? Ce spuneți?" Și toată lumea, gândindu-se din nou la sturzi și poate la dulciuri, exclamă: "Admirabil, admirabil, Pollion!" Câte-odată se oprește și întreabă: "Să vedem, ce cuvânt se potrivește aici? Trebuie să spun că, la întoarcerea lor, trimișii au convins tribul să se revolte sau că l-au ațâțat la revoltă? Sau că raportul făcut de ei a influențat tribul în sensul revoltei? De fapt, cred că ei fac o relatare imparțială a ceea ce au văzut". Un murmur se ridică de pe paturile de odihnă: "Influențat, Pollion. Pune influențat". "Mulțumesc, prieteni, răspunde el, sunteți prea buni. Sclavule, adu stiletul! Dacă îmi îngăduiți, voi face corectura pe loc." Apoi publică volumul și trimite fiecărui oaspete câte un exemplar gratuit. La baia publică, pălăvrăgind cu prietenii, aceștia spun: "I-ai citit cartea? E minunată... E cel mai mare istoric al epocii. Și nu pregetă totuși să-i consulte pe oamenii de gust asupra amănuntelor de stil. Cuvântul ăsta, influențat, eu l-am găsit..."

— E adevărat — spuse Pollion — bucătarul meu este prea bun. Data viitoare îl voi împrumuta pe-al tău, împreună cu câteva duzini de sticle din așa-zisul tău vin de Falern: voi fi astfel sigur că găsesc critici sinceri.

Sulpicius făcu un gest rugător.

— Vă rog, prieteni, discuția devine personală.

Titus Livius tocmai se pregătea să plece. Dar Pollion, zâmbind către prietenul său întors cu spatele, spuse tare, ca să fie auzit:

— Titus Livius e un om de treabă. Păcat că are boala asta... E numită boala din Padova.

La aceste cuvinte, Ti tuș Livius se opri scurt.

— Ce vrei să spui despre Padova? Nu voi îngădui să se vorbească rău de ea.

Pollion explică:

— E locul unde s-a născut, știi doar: undeva, în provinciile de Nord. Există acolo un faimos izvor cu apă caldă, înzestrat cu însușiri extraordinare. Pe un padovan îl poți recunoaște întotdeauna. Fie că se scaldă în apa izvorului, fie că o beau — și mi se spune că le fac pe amândouă în același timp — padovanii sunt în stare să creadă tot ce vor și să-i facă și pe alții s-o creadă, în felul acesta și-a dobândit orașul o atât de mare reputație comercială. Păturile și covoarele lor nu valorează mai mult ca altele, dimpo-

trivă, oile lor sunt galbene și au lâna grosolană. Dar ei le văd albe și moi ca puful de găscă, ba au reușit să convingă și restul lumii de asta.

Am luat și eu parte la glumă:

— Oi galbene! Ce raritate! Cum de capătă culoarea asta?

— Desigur că bând apa izvorului, care conține sulf. Toți locuitorii din Padova sunt galbeni. Privește-l pe Titus Livius.

Acesta se apropie încet de noi.

— Gluma e glumă, Pollion, și știu s-o înțeleg. Dar la mijloc e și o problemă serioasă: care e modul corect de a scrie istoria? Uneori poate m-am înșelat — căruia istoric nu i s-a întâmplat vreodată? Cel puțin n-am mințit cu bună știință, de asta nu mă poți învinui. Adopt bucuros toate episoadele legendare ce se referă la subiectul meu — la străvechea măreție a Romei — căci chiar dacă nu sunt adevărate în amănunte, cu siguranță că sunt adevărate în spirit. Când găsesc două versiuni ale aceluiași episod, o aleg pe aceea care se apropie mai mult de subiectul meu. Nu voi merge să scotocesc cimitirele etrusce ca să descopăr o a treia versiune, care le-ar contrazice poate pe amândouă. La ce bun?

— Pentru a servi cauza adevărului — spuse blând Pollion. Asta nu înseamnă nimic?

— Și dacă, servind cauza adevărului, ajungem să-i prezentăm pe strămoșii noștri ca pe niște lași, mincinoși și trădători?

— Îl las să răspundă pe băiatul ăsta, care-și începe viața. Haide, tinere, răspunde!

Am răspuns la întâmplare:

— La începutul istoriei sale, Titus Livius deplânge viciile moderne și făgăduiește să arate că îmbogățirea Romei a atras decăderea virtuților antice. Declară că primele capitole îi vor fi cele mai plăcute la scris, pentru că în acest timp va putea uita de perversitatea timpurilor moderne. Dar, uitând de perversitatea modernă, n-a uitat el uneori și de cea veche?

— Ei? întrebă Titus Livius, clipind din ochi.

— Ei bine — am bâiguit eu — există oare o deosebire atât de mare între perversitatea celor vechi și a noastră? Este poate numai o deosebire de grad și de prilej.

— Văd — spuse Pollion — că padovanul nu te-a făcut să vezi în alb oile lui galbene.

Mă simțeam foarte stânjenit.

— Îmi place să-l citesc pe Titus Livius mai mult decât pe oricare altul — am repetat.

— Da, da — zâmbi Pollion — tocmai asta spunea și bătrânul din Cadix. Dar și tu ești cam dezamăgit acum, nu-i așa? Porsenna, Scaevola, Brutus și ceilalți îți rămân în gât.

— Nu e vorba de o decepție, îmi dau seama însă, deși nu m-am gândit până acum la asta, că există două moduri de a scrie istoria: să-i îndemni pe oameni la virtute sau să le arăți adevărul. Tu și cu Titus Livius reprezentați aceste două moduri. Dar s-ar putea ca ele să nu fie chiar de neîmpăcat.

— Băiete, văd că ești un orator — spuse Pollion încântat.

Sulpicius stătea într-un picior, ținându-și laba celuiilalt picior în mână, și-și făcea noduri în barbă, cum avea obiceiul când era nerăbdător sau nervos.

— Da — zise el iarăși — lui Titus Livius nu-i vor lipsi niciodată cititorii. Lumii îi place să fie "îndemnată la virtutea antică" de un scriitor fermecător, mai ales când are în același timp grijă să te asigure că civilizația modernă face de acum înainte cu neputință această virtute. Dar simplii povestitori de adevăr, "groparii care îmbălsămează cadavrul istoriei", ca să citez epigrama lui Catul⁴⁵ adresată nobilului Pollion, cei care nu povestesc mai mult decât s-a întâmplat într-adevăr, au nevoie, ca să-și rețină auditorii, de un bucătar bun și de o pivniță plină cu vin de Cipru.

De astă dată, Titus Livius se înfurie.

— Pollion — spuse el — toate astea-s vorbe de clacă. Tânărul Claudius a fost întotdeauna socotit de familie și de prieteni drept un imbecil desăvârșit; numai eu n-am crezut-o până astăzi. Poți să-ți păstrezi discipolul, iar Sulpicius să-l perfecționeze: în tot orașul nu există un mai bun profesor de stupiditate.

Apoi, la despărțire, ne dădu o ultimă lovitură, ca parții, spunând:

— Et apua Apollinem istum Pollionis Pollinetorem diutissime polleat — ceea ce înseamnă, deși jocul de cuvinte se pierde în grecește: "Să trăiască întru mulți ani la altarul acelui Apolo funebru al lui Pollion!" — după care plecă pufnind.

Pollion strigă vesel în urma lui:

— Quod certe pollicitur Pollio. Pollucibiliter pollebit puer. ("Pollio ți-o făgăduiește, iar băiatul va înflori strașnic".)

Când ramaserăm singuri — Sulpicius plecase să caute o carte — Pollion mă întrebă:

— Cine ești, băiete? Te numești Claudius, nu-i așa? Se vede că faci parte dintr-o familie bună, dar nu te cunosc.

— Sunt Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus.

— Doamne sfinte! Dar Titus Livius are dreptate: treci drept un idiot.

— Da. Familiei mele îi e rușine de mine pentru că sunt bâlbaș, infirm și adesea bolnav. Așa că ies rar în lume.

— Dar de aci până să te socotească idiot! Ești unul dintre cei mai inteligenți tineri pe care l-am întâlnit de ani de zile.

— Ești prea bun.

— Nicidecum, pe zei! Și ce bine l-ai încurcat pe Titus Livius în privința lui Lars Porsenna! Titus Livius n-are conștiință, ăsta-i adevărul. L-am prins adesea. Într-o zi l-am întrebat dacă și lui îi vine tot atât de greu ca și mie să descopere în învâlmășeala arhivelor publice tableta de aramă de care are nevoie. "Ah, nicidecum", mi-a răspuns, închipuie-ți că nici n-a pus vreodată piciorul acolo ca să verifice măcar un singur fapt. Dar, spune-mi, pentru ce citeai istoria mea?

— Citeam despre asediul Perusiei⁴⁶. Bunicul meu — primul soț al Liviei — se afla acolo. Strâng materiale pentru a scrie istoria tatălui meu;

⁴⁵ Catul (Caius Valerius Catullus) — (84-54 î.Hr.) poet liric latin, care a introdus în poezia latină metri grecești necunoscuți până atunci.

⁴⁶ Perugia — oraș în Italia peninsulară; în Antichitate, unul dintre principalele orașe ale etruscilor, cucerit de romani în 309-295 î.Hr.

profesorul meu Athenodor mi-a indicat cartea ta, spunându-mi că e o operă cinstită. Fostul meu profesor, Marcus Porcius Cato, mi-a spus pe vremuri că e un șir de minciuni, și tocmai acest lucru m-a îndemnat să-l cred pe Athenodor.

— Da, cartea mea nu poate să-i placă lui Cato. Catonii au luptat de cealaltă parte și eu am contribuit la izgonirea bunicului său din Sicilia. Dar mi se pare că tu ești primul istoric tânăr pe care l-am întâlnit vreodată. Istoria e o distracție de moșnegi. Când vei începe să câștigi bătălii ca tatăl și bunicul tău?

— Poate când voi fi bătrân.

El începu să râdă.

— Nu văd de ce un istoric versat în studiul tacticii n-ar putea fi și un comandant de neînvins, cu condiția să aibă îndrăzneală și oaste bună...

— Și ofițeri buni — l-am întrerupt eu, gândindu-mă la Cleon.

— Și ofițeri buni, desigur — chiar dacă el n-a purtat niciodată în viață sabia și scutul.

Am îndrăznit atunci să-l întreb de ce fusese poreclit "ultimul roman". Aceasta păru a-i face plăcere. Răspunse:

— Augustus mi-a dat titlul ăsta, când m-a invitat să mă unesc cu el pentru a lupta împotriva bunicului tău Antoniu. L-am întrebat drept cine mă ia — Antoniu fusese unul dintre cei mai buni prieteni ai mei. "Asinius Pollion, îmi spuse, cred că ești într-adevăr ultimul roman. Ucigașul ăsta de Cassius nu merita un asemenea titlu!" "Și dacă sunt, am răspuns, a cui e vina? Și a cui va fi vina dacă, după ce îl vei fi zdrobit pe Antoniu, nimeni altul decât mine nu va îndrăzni să mai ridice capul în prezența ta sau să vorbească neîntrebat în fața ta?" "Nu va fi vina mea, Asinius, spuse el pe un ton de scuză. Nu eu am declarat războiul, ci Antoniu. Îndată ce-l voi învinge, fără îndoială că voi restabili republica." "Dacă nobila Livia nu va spune veto", i-am răspuns eu. Apoi bătrânul mă luă de umeri: Și, fiindcă veni vorba, Claudius, îți voi destăinui ceva. Sunt foarte bătrân și, deși par încă verde, mă apropii de sfârșit. Până în trei zile voi muri, o știu. În apropierea morții devii ciudat de lucid. Ascultă-mă. Dorești să ai o viață lungă și bine împlinită, și bogată în onoruri la sfârșit?

— Da.

— Ei bine! Exagerează-ți șchiopătatul, bâlbâie-te înadins, prefă-te bolnav, lasă-ți gândul să rătăcească, dă din cap și scutură-ți mâinile cu orice prilej public sau semipublic. Dacă ai vedea ceea ce văd eu, ai înțelege că e singura ta șansă de salvare și poate chiar de glorie.

I-am răspuns:

— Istoria lui Brutus, a primului Brutus, pe care o povestește Titus Livius e poate inexactă, dar e potrivită. Și el s-a prefăcut idiot ca să poată restabili mai lesne libertățile poporului.

— Ce tot spui? Libertățile poporului? Crezi în ele? Gândeam că tânăra generație a uitat și de numele lor.

— Tatăl și bunicul meu credeau în ele...

— Da — mă întrerupse Pollion deodată — și din cauza asta au murit.

— Ce vrei să spui?

— Vreau să spun că pentru asta au fost otrăviți.

— Otrăviți?! De cine?

— Sst! Nu atât de tare, băiete. Nu-ți voi spune nici un nume. Dar îți voi dovedi că nu repet numai pălăvrăgeli lipsite de temei. Scrii viața tatălui tău, nu-i așa?

— Da.

— Ei bine! Vei vedea că n-ai să fii lăsat să treci cu povestirea de un anumit punct. Și persoana care te va opri...

Sulpicius se întorcea, târându-și picioarele. Până la plecare nu ne-am mai spus nimic interesant. Când m-am despărțit de Pollion, acesta mă luă la o parte și murmură:

— Adio, tinere Claudius! Nu face nebunii pentru libertățile poporului. Nu e încă momentul, înainte de a se îmbunătăți lucrurile trebuie mai întâi să se înrăutățească.

Spuse apoi mai tare:

— Încă ceva. Dacă după moartea mea vei descoperi vreo greșală însemnată în cărțile mele, îți permit — îți voi da și autorizația oficială — să faci corecturi în supliment. Ține-le la zi; o carte îmbătrânită nu mai e bună decât să învești peștele cu ea.

— Mă voi simți nespus de onorat — i-am răspuns.

Peste trei zile, Pollion muri. Îmi lăsa prin testament colecția lui de istorii latine din primele secole. Totuși, colecțiile nu mi s-au dat; unchiul meu Tiberius pretinse că era la mijloc o eroare: de fapt îi erau destinate lui și că asemănarea numelor noastre crease confuzia. Cât despre autorizația oficială de a-i corecta cărțile, ea fu luată de toți drept o glumă. Mi-am ținut totuși făgăduiala făcută lui Pollion, dar abia după douăzeci de ani. Îl trata-se foarte aspru pe Cicero — un om vanitos, nehotărât, fricos. Cu toate că eram de părerea lui, am găsit de cuviință să atrag atenția că Cicero nu fusese un trădător, după cum spunea Pollion, întemeindu-se pe anumite scrisori. Recunoscusem în aceste scrisori mâna lui Clodius Pulcher⁴⁷, care-l ura pe Cicero pentru că depusese mărturie împotriva lui, arunci când fusese acuzat că luase parte — deghizat în muzicantă — la sacrificiul Zeiței Bune. Clodius Pulcher era și el unul dintre Claudienii cei răi.

Capitolul X

Când am ajuns la majorat, Tiberius, deși îl avea moștenitor pe Castor, îl adoptă, din ordinul lui Augustus, pe Germanicus, care trecu astfel din familia Claudia în familia Iulia. M-am pomenit deci, dintr-o dată, șeful ramurii principale a Claudienilor și singurul stăpân al bunurilor tatălui meu. Mama, care nu se remăritase, trebui să mă accepte ca tutore, lucru ce o umili mult. Ea mă trată cu și mai multă severitate decât până atunci, deși toate hărțile noastre de afaceri trebuiau să poarte semnătura mea și eram preotul altarului familiei. Ceremonia majoratului meu se deosebi cu totul de cea a lui Germanicus. Am îmbrăcat toga virilă la miezul nopții; am fost dus în lectică — fără procesiune sau suită — până la Capitoliu, unde

⁴⁷ Clodius Pulcher (Publius Appius) — orator roman, celebru prin violența sa, care l-a atacat vehement pe Cicero, provocându-i exilarea.

am oferit sacrificiul ritual; apoi am fost readus în pat. Germanicus și Postumus ar fi dorit să mă întovărășească, dar pentru ca atenția publică să fie cât mai puțin îndreptată asupra-mi, Livia dădu în acea seară un banchet la palat, la care fură nevoiți să ia parte.

Nunta mea cu Urgulanilla se petrecu cam în același fel. Puțini aflară de căsătoria noastră înainte de a doua zi după ceremonie. Totul se petrecu după datini. Vălul de culoarea focului și pantofii galbeni ai Urgulanillei, auspiciile, prăjitura sacră, cele două taburete acoperite cu piele de oaie, libațiunea mea, ungerea pervazului de către logodnică, cele trei monede, ofranda focului și a apei — toate avură loc, în afară de procesiunea cu torțe; dar toate fură făcute de mântuială, prea în grabă și fără tragere de inimă. Ca să nu se împiedice de pragul conjugal când îl trece prima oară, o mireasă romană este întotdeauna ridicată în brațe deasupra lui. Cei doi membri ai familiei care aveau această misiune erau oameni mai în vârstă, cu totul incapabili să facă față greutății Urgulanillei. Unul dintre ei alunecă pe marmură și nenorocita se prăbuși zgomotos, târându-i după ea pe amândoi, într-un amestec confuz de brațe și picioare. Era cea mai rea prevestire cu putință.

Totuși, nu pot spune nici măcar că această căsătorie a fost nenorocită; raporturile noastre au rămas întotdeauna prea vagi ca să îndreptățească numele de nenorocire. Ne-am culcat la început împreună fiindcă toată lumea părea că se așteaptă la asta; am avut chiar din timp în timp raporturi conjugale — prima mea experiență sexuală — numai pentru că acest lucru părea că face parte din căsătorie, dar fără dorință sau dragoste. Am fost întotdeauna cât mai curtenitor cu putință față de Urgulanilla; ea mă răsplăti prin indiferență. Era lucrul cel mai bun la care mă puteam aștepta de la o femeie ca dânsa. La trei luni după căsătoria noastră, rămase însărcinată și-mi născu un fiu cu numele de Drusillus, față de care nu am putut să am niciodată vreun sentiment părintesc. Semăna, ca răutate, cu sora mea Livilla, iar în rest, cu fratele Urgulanillei, Plautius. În curând vă voi povesti despre acest Plautius, pe care Augustus îl desemnă ca îndrumătorul meu și mi-l dădu drept model.

Augustus și Livia obișnuiau să nu ia niciodată vreo hotărâre importantă privind treburile familiei sau ale statului fără a consemna prin scris — de obicei sub formă de scrisori — nu numai hotărârea, ci și deliberările ce o precedaseră. Am regăsit în noianul de corespondență lăsată de ei mai multe scrisori ce explică atitudinea lui Augustus față de mine, în acel timp. Prima e scrisă cu trei ani înainte de căsătoria mea.

Scumpă Livia,

Vreau să-ți semnalez un fapt ciudat petrecut astăzi și despre care nu știu ce să cred. Vorbind din întâmplare cu Athenodor, i-am spus: "Mă tem că sarcina de profesor al tânărului Claudius trebuie să fie deosebit de grea. Pe zi ce trece arată mai hidos, devine mai nervos și mai incapabil". "Nu-l judeca prea aspru, mi-a răspuns Athenodor. Băiatul suferă din pricina dezamăgirii familiei sale și a disprețului ce-l întâlnește pretutindeni. Dar e departe de a fi incapabil și, de o crezi sau nu, să știi că-mi face plăcere să discut cu el. Nu l-ai auzit nici odată declamând?" "Declamând!" am exclamat eu râzând. "Da, declamând, a repetat Athenodor. Fă o încercare. Pro-

pune un subiect oarecare și întoarce-te peste o jumătate de oră: vei vedea de ce e în stare. Dar ascunde-te după o perdea, altfel nu vei auzi nimic demn de luat în seamă." Am ales subiectul "Cuceririle romane în Germania" și după o jumătate de oră m-am întors, ascunzându-mă după o perdea, în viața mea n-am avut o asemenea surpriză. Tânărul Claudius cunoștea perfect faptele, planul expunerii era bine întocmit, amănuntele bine potrivite. Mai mult: își stăpânea vocea și nu se bâlbâia! Zeii să mă creadă, am avut o adevărată plăcere ascultându-l. Cum poate un băiat a cărui conversație obișnuită e atât de stupidă să alcătuiască într-un timp atât de scurt un discurs perfect rațional și chiar erudit — asta mă depășește. M-am strecurat afară, poruncindu-i lui Athenodor să nu-i spună de prezența sau de uimirea mea, dar nu mă pot reține să-ți povestesc faptul. Aș fi de părere că i-am putea îngădui lui Claudius să cineze din când în când seara cu noi, când nu e lume multă, recomandându-i să închidă gura și să deschidă urechile. Căci dacă urmează să devină, după cum aș vrea să cred, un membru normal al familiei, trebuie — oricum — să-l obișnuim treptat să se amestece cu egalii săi. Nu-l putem lăsa tot timpul mărginit la profesorii și la libertii săi. E drept că părerile asupra facultăților lui mintale sunt împărțite. Unchiul său Tiberius, mama sa Antonia și sora sa Livilla îl socotesc în unanimitate un idiot. Pe de altă parte, Athenodor, Sulpicius, Postumus și Germanicus afirmă că, atunci când vrea, are tot atâta bun-simț ca și oricare altul, dar că nervozitatea sa îl face să se zăpăcească ușor. Cât despre mine, repet, nu am ajuns încă să-mi fac o părere.

La aceasta, Livia răspunse:

Scumpul meu Augustus,

Surpriza ta de după perdea îmi amintește de cea pe care am resimțit-o când ambasadorul Indiilor a ridicat învelitoarea de mătase a coliviei de aur pe care ne-a trimis-o stăpânul său, Marele Rege, și când, zărind pentru prima oară papagalul, cu penele sale de smarald și colierul său de rubin, l-am auzit strigând: "Salut, Cezar, Părinte al Patriei!" Nu formula în sine ne mira — orice copilăș ar fi putut-o bâigui — ci faptul că o auzeam rostită de o pasăre. Și totuși, nimeni nu s-ar gândi să admire papagalul pentru că a spus tocmai ce se cuvenea, căci n-a înțeles nimic din cele spuse. Toată cinstea revine celui care l-a dresat cu nesfârșită răbdare să repete fraza. Știi doar că, alteori, pasărea înșiră cele mai mari absurdități și că trebuie să-i acoperim colivia ca s-o silim să tacă. Același lucru e și cu Claudius — deși jignesc papagalul, care e o pasăre frumoasă, comparându-l cu nepotul meu. Ceea ce ai auzit este fără îndoială o bucată învățată pe de rost. Subiectul ales este dintre cele mai cunoscute. Athenodor va fi putut prea bine să-l învețe, cuvânt cu cuvânt, o duzină de declamații de felul acesta. Nu spun că nu-mi face plăcere văzându-l pe Claudius atât de ușor de dresat: vom putea — de pildă — să-l învățăm astfel ceremonia căsătoriei sale. Dar ideea de a-l pune să cineze cu noi e ridicolă. Refuz să mănânc în aceeași cameră cu băiatul acesta: aș face indigestie.

Cât despre cele ce se spun referitor la inteligența sa, privește lucrurile mai de aproape. Germanicus a jurat tatălui său muribund să-și iubească și să-și apere fratele; cunoști doar noblețea sufletească a lui Germanicus,

care, decât să trădeze acest jurământ sacru, va prefera să pună în lumina cea mai favorabilă inteligența fratelui său, sperând ca într-adevăr acesta să se mai dezvolte cândva. E la fel de limpede de ce Athenodor și Sulpicius îl consideră educabil: sunt plătiți, și plătiți bine, spre a susține inteligența lui Claudius; funcțiile lor le oferă un motiv să se lăfăie prin palat și să-și dea aere de consilieri particulari. Cât privește pe Postumus, sunt multe luni de când mă plâng de el, și susțin că nu-l pot înțelege. Socotesc că moartea a fost nedreaptă răpindu-i pe cei doi frați ai lui atât de înzestrați și lăsându-mi-l tocmai pe el. Îi place grozav să discute în contradictoriu cu cei vârstnici — chiar când faptele sunt atât de limpezi, încât nu încap nici o discuție — numai din dorința de a ne exaspera și de a-și sublinia importanța, fiind singurul tău nepot în viață. Atitudinea lui față de Claudius constituie un exemplu. Zilele trecute a fost de-a dreptul obraznic cu mine când am spus că Sulpicius își pierde vremea instruindu-l pe Claudius. Postumus a replicat că, după părerea sa, Claudius are mai multă rațiune decât cele mai multe dintre rudele sale apropiate — printre care bănuiesc că se referea și la mine! Dar cazul lui Postumus e o altă problemă. Pentru moment, vorbim de Claudius și îți repet că nu pot mânca împreună cu el din motive de ordin fizic, pe care sper că le vei lua în considerare.

Livia

După un an, Augustus îi scria Liviei, aflată pentru câteva zile la țară: ...Cât despre tânărul Claudius, voi profita de lipsa ta ca să-l invit în fiecare seară la cină. Mărturisesc că prezența lui mă mai încurcă încă, dar cred că nu e bine pentru el să cineze mereu singur, cu Sulpicius și Athenodor. Conversația lor e prea livrescă și, cât de cumsecade ar fi amândoi, nu sunt tovarășii ideali pentru un băiat de vârstă și de rangul său. Aș dori să-și găsească vreun tânăr de familie bună, după care să-și poată modela purtarea și ținuta, îl împiedică timiditatea și rezerva sa. Pe scumpul nostru Germanicus îl adoră, dar își simte prea tare inferioritatea pentru a încerca vreodată să-l imite — este ca și cum eu aș îmbrăca o piele de leu, aș lua o măciucă în mână și mi-aș închipui că sunt Hercule. Bietul băiat e de plâns, căci în problemele importante (când mintea îi e la locul ei) se observă ușor noblețea inimii sale...

O a treia scrisoare, scrisă curând după căsătoria mea, după ce fusem numit preot al lui Marte, prezintă și ea interes:

Scumpă Livia,

Urmându-ți sfatul, am discutat cu Tiberius al nostru despre ceea ce trebuie să facem cu tânărul Claudius cu prilejul jocurilor în cinstea lui Marte. Acum, când a devenit major și a fost numit preot al lui Marte, nu mai putem amâna la nesfârșit hotărârile privitoare la viitorul său: știi doar că așa ne-am înțeles. Dacă e destul de întreg la minte și la trup spre a fi recunoscut ca membru responsabil al familiei — și eu așa îl socotesc, căci altfel nu l-aș fi lăsat, prin adoptarea lui Tiberius și Germanicus, șeful ramurii principale a Claudienilor — trebuie să ne ocupăm de el și să-i dăm aceiași sorți de izbândă ca lui Germanicus. Accept posibilitatea să mă înșel — căci progresele sale recente n-au fost izbitoare. Iar dacă, dimpotrivă, ad-

mitem că infirmitățile sale fizice sunt legate de o infirmitate mintală definitivă, nu trebuie să dăm prilej oamenilor răuvoitori să râdă de el și de noi. Repet, trebuie să hotărâm repede, o dată pentru totdeauna, ce facem cu băiatul acesta, căci, amânând hotărârea, ne vom găsi întotdeauna în încurcătură, trebuind să decidem de fiecare dată dacă îl socotim sau nu apt să facă față sarcinilor de stat la care nașterea lui îl îndrituiește.

Cea mai grabnică problemă e ceea ce vom face cu el în timpul jocurilor. Socotesc că poate rămâne la masa preoților, recomandându-i-se să nu facă decât ce i se spune și să urmeze în toate exemplul cumnatului său, tânărul Plautius Silvanus. În felul acesta va putea învăța multe și n-ar exista nici un prilej să se facă de râs dacă-și va învăța bine lecția. Desigur, nu poate fi vorba să-l așezăm împreună cu mine în loja de onoare, alături de statuia sacră, asupra căreia asistența are ochii ațintiți tot timpul. Ciudățeniile lui ar da, cu siguranță, loc la comentarii.

Altă problemă se ridică în legătură cu festivalul Latin. Germanicus se va duce împreună cu consulii pe muntele Alban, pentru a participa la sacrificii, și înțeleg că Claudius ar vrea să-l însoțească. Dar, iarăși, nu pot fi sigur că nu se va face de râs. Germanicus va fi prins cu sarcinile sale și nu va putea să-l supravegheze tot timpul. Iar dacă se va duce, lumea va vrea să știe ce face acolo; se va întreba de ce nu a fost numit "Străjer al Cetății" în timpul festivalului, în lipsa magistraților — o cinste pe care, după cum îți amintești, am acordat-o pe rând lui Caius, Ludus, Germanicus, lui Tiberius în tinerețe și lui Postumus, de îndată ce au devenit majori, ca o primă sarcină oficială. Mai bine ar fi, cred, să-l declarăm bolnav, căci, bineînțeles, nici nu se poate pune problema numirii sale ca "Străjer al Cetății".

Dacă dorești, îi poți arăta scrisoarea aceasta Antoniei, spune-i că în curând vom lua o hotărâre, într-un fel sau altul, cu privire la fiul ei. Și pentru ea e ridicol să se găsească, după lege, sub tutela lui.

Augustus

Organizarea mesei preoților a fost prima mea funcție publică. Altminteri, nu s-a petrecut nimic neobișnuit. Plautius, un omuleț elegant și vanitos ca o vrabie, s-a ocupat de toate în locul meu. Nici nu și-a dat osteneala să-mi explice orânduirea felurilor de mâncare sau regulile ierarhiei sacerdotale; nici măcar nu mi-a răspuns la întrebările ce i le-am pus în această privință, ci m-a făcut doar să repet cuvintele și gesturile rituale cu care trebuia să salut preoții și pe care trebuia apoi să le rostesc la diferite intervale în timpul mesei, interzicându-mi să adaug vreun cuvânt. Aceasta îmi era foarte neplăcut, căci adeseori aș fi putut interveni cu folos în conversație, iar muțenia și docilitatea mea față de Plautius făceau, probabil, impresie rea. Cât despre jocuri, nici nu le-am văzut.

Ați observat reflecțiile depreciative ale Liviei cu privire la Postumus. Din clipa aceea, ele devin din ce în ce mai dese în scrisori; la început, Augustus tinde să-și apere nepotul, dar mai apoi recunoaște treptat că Postumus l-a dezamăgit. Bănuiesc că Livia i-a spus lui Augustus mult mai multe decât apare în scrisorile lor, căci altfel Postumus n-ar fi fost lipsit atât de curând de favoarea lui Augustus; Livia începe să formuleze acuzații precise: Tiberius s-a plâns de un cuvânt nerușinat al lui Postumus cu privire la Universitatea din Rodos. Apoi Cato se plânge de influența rea a lui Pos-

tumus asupra școlarilor mai tineri, pe care îi ațâță la indisciplină — iar acum, Livia dă la iveală rapoartele secrete ale lui Cato, despre care spune că le-a ținut mult timp ascunse, nădăjduind că lucrurile se vor îndrepta. Urmează aluzii îngrijorate la dispoziția mohorâtă și supărăcioasă a tânărului — era tocmai perioada deziluziei lui Postumus cu privire la Livilla și a doliului său în urma morții fratelui său Caius. Livia recomandă ca la majorat să nu i se încredințeze întreaga avere a tatălui său, Agrippa, "de teamă să nu fie ispitit la o viață și mai dezmătată". Când ajunge la vârsta serviciului militar, el e numit doar locotenent de stat-major în gardă, fără onorurile extraordinare de care fuseseră acoperiți Caius și Lucius. Augustus însuși socotește că e preferabil să se procedeze astfel, pentru că Postumus e ambițios: nu trebuia să se mai ajungă la aceleași încurcături ca pe vremea când tinerii nobili îl susțineau pe Marcellus împotriva lui Agrippa, sau pe Caius împotriva lui Tiberius. În curând, scrisorile ne informează că Postumus e jignit; el îi spune lui Augustus că nu dorește onorurile în sine, dar că lipsa lor a fost greșit interpretată de prietenii săi, care îl cred în dizgrație la palat.

Apoi tonul devine mai grav. Postumus s-a certat cu Plautius — nici unul nu voiește să-i spună Liviei din ce motiv — și l-a aruncat într-o fântână, în fața mai multor nobili și a servitorilor lor. Augustus îl cheamă la dânsul: el nu arată nici o părere de rău, ci susține că Plautius a meritat baia pentru că a vorbit insultător cu mine. În același timp, i se plânge lui Augustus că i se reține moștenirea pe nedrept. Puțin timp după aceasta, Livia îl dojenește pentru schimbarea ce s-a produs în felul lui de a fi și pentru insolența pe care i-o arată. "Ce te-a otrăvit așa?" îl întreabă dânsa. El răspunde râzând: "Poate mi-ai pus tu ceva în supă". Când ea îi cere explicații pentru o asemenea nemaiauzită glumă, el răspunde, râzând și mai grosolan: "Este un vechi obicei al mamelor vitrege". După un timp, generalul său se plânge lui Augustus de faptul că Postumus nu se amestecă printre ceilalți ofițeri, ci își petrece tot timpul liber pescuind pe mare, ceea ce i-a atras porecla de "Neptun".

Sarcinile mele ca preot al lui Marte nu erau grele: Plautius, care era preot în același colegiu, fusese pus să mă supravegheze în timpul ceremoniilor. Ajunsesem să-l urâsc. Reflecția insultătoare, pentru care Postumus îl aruncase în fântână, nu fusese singura de felul ei. El mă poreclise "Lemur" și jura că doar respectul său pentru Augustus și Livia îl împiedica să mă scuie la fiecare din întrebările mele prostești și inutile.

Capitolul XI

Anul ce preceda căsătoria și majoratul meu fu pentru Roma un an nefast. Un șir de cutremure distruse mai multe orașe în sudul Italiei. Ploile fuseseră rare primăvara și în toată țara recoltele arătau jalnic; apoi chiar în momentul secerișului izbucniră furtuni cumplite și puținul grâu ce stătea în picioare fu pierdut. Inundațiile fură atât de violente, încât Tibrul sfărâmă podul și timp de șapte zile, în partea de jos a orașului, circulația se făcu în bărci. Foametea bătea la ușă și Augustus trimise delegați să cum-

pere cantități mari de grâu din Egipt și din alte locuri. Nici anul precedent nu fusese bun și grânarele publice erau goale. Delegații reușiră să cumpeze o cantitate oarecare de grâu, dar foarte scump plătită și neîndestulătoare. Iarna fu cu atât mai grea, cu cât Roma era plină de lume. În ultimii douăzeci de ani, populația se dublase. Portul Ostia era impracticabil în timpul iernii și corăbiile cu grâne sosite din răsărit așteptau săptămâni întregi înainte de a putea descărca.

Augustus făcu tot ce-i stătea în puteri ca să îngrădească foametea. Expulza temporar din oraș, spre regiuni îndepărtate cu cel puțin o sută de mile, pe toți locuitorii, în afară de proprietari și de familiile lor, și numi o Comisie a Restricțiilor, compusă din foști consuli; interzise orice banchet public, chiar cu prilejul aniversării sale. Importă grâu pe cheltuiala sa și-l împărți săracilor. Dar, ca întotdeauna, foametea aduse dezordine și dezordinea, focul. Străzi întregi cu prăvălii fură incendiate noaptea de jefuitori din cartierele populare. Pentru a lupta cu incendiile, Augustus înființă o brigadă de paznici de noapte, împărțită în șapte divizii; brigada se dovedi atât de utilă, încât nu mai fu desființată niciodată. Dar dezordinile provocaseră pagube enorme. Tocmai se votase un nou impozit, menit să acopere cheltuielile de război cu Germania: ațâțați de foamete, foc și impozite, plebeii începură să se agite. Se vorbi pe față de revoluție. Manifeste amenințătoare fură ținute noaptea pe porțile clădirilor publice. Se zvonea că se pregătește o conspirație uriașă. Senatul făgădui o răsplată pentru orice informație care ar duce la arestarea vreunui agitator. Mulți oameni căutau să câștige bani acuzându-și vecinii și zăpăceala sporea neconținut. Se pare că nici nu exista vreo conspirație — erau doar vorbe goale, în sfârșit, grâul începu să sosească din Egipt, unde secerișul se făcea mai devreme decât la noi, și atmosfera se însenină.

Printre cei evacuați din Roma în timpul foametei se găseau și gladiatorii. Nu erau numeroși, dar Augustus se temea să nu devină o primejdie pentru oraș, în caz de tulburări. Formau o ceată periculoasă; unii din ei erau tineri de familie bună, vânduți ca sclavi pentru datorii, căroră cumpărătorii le îngăduiau să-și câștige prețul libertății în arenă, în general, când un patrician tânăr făcea datorii, fără vină sau târât de valurile tinereții neștiutoare, familia lui sau chiar Augustus interveneau la vreme ca să-l scape de sclavie; gladiatorii aceștia nobili erau deci cei pe care nimeni nu-i socotise demni de a fi smulși soartei lor. În mod natural, ei deveneau conducătorii celorlalți și era mereu de temut că se vor găsi în fruntea unor revolte înarmate.

Când se îmbunătăți situația, ei fură rechemăți la Roma și, pentru a se restabili buna dispoziție generală, fu hotărât că Germanicus și cu mine vom organiza mari jocuri în memoria tatălui nostru. Livia dorea să redeștepte amintirea faptelor sale, spre a atrage atenția asupra lui Germanicus, care îi semăna mult și care urma să plece în curând în Germania spre a-l ajuta pe unchiul său Tiberius, alt soldat încercat, să obțină noi victorii. Mama și Livia au contribuit la cheltuieli, dar suma cea mai mare am plătit-o noi doi. De altfel, deoarece Germanicus avea, dată fiind situația sa, mai multă nevoie de bani decât mine, mama mă lămuri că trebuie să plătesc o parte îndoită. Eram prea fericit să-i pot face un serviciu lui Germanicus. Dar la sfârșit, când am aflat la cât se ridica totalul, am rămas în-

mărmurit; spectacolul fusese organizat fără a se ține seamă de cheltuieli; în afară de costul obișnuit al luptelor cu spada și cu fiarele, se aruncase o adevărată ploaie de bani mulțimii.

În virtutea unui decret special al Senatului, Germanicus și cu mine am fost duși la amfiteatru în carul de război al tatii. Am oferit un sacrificiu în memoria sa la marele mormânt pe care și-l construise Augustus și în care depusese cenușa tatălui meu, alături de cea a lui Marcellus. Am coborât Calea Appiană, am trecut pe sub arcul de triumf al tatii, a cărui uriașă statuie ecvestră era încununată — cu acest prilej — cu lauri. Vântul sufla de la nord-est și medicii nu-mi îngăduiseră să ies fără mantie; cu o singură excepție, numai eu din toată asistența purtam mantie — așezat fiind în loja prezidențială, alături de Germanicus. Excepția era Augustus însuși, care ședea de cealaltă parte a lui Germanicus. Augustus, care era foarte sensibil la frig și căldură, purta iarna nu mai puțin de patru mantii, fără a mai socoti o togă groasă și o haină lungă. Câteva persoane văzură o prevestire în asemănarea îmbrăcămintei noastre; fu remarcat de asemenea că mă născusem în prima zi a lunii care îi poartă numele, la Lyon, în aceeași zi când se consacra acolo altarul său. Cel puțin așa se lăudară unii după mulți ani că au spus. Livia se găsea și ea în loja noastră — o onoare deosebită ce i se făcea ca mamă a tatălui nostru. De obicei, ea se așeza printre vestale. Obiceiul cerea ca femeile să fie separate de bărbați.

Era prima luptă de gladiatori la care mi se îngăduise să asist și mă simțeam cu atât mai încurcat, cu cât mă găseam în loja de onoare. Germanicus își îndeplini funcțiile cu multă siguranță și demnitate, prefăcându-se că mă consultă la nevoie. Am avut norocul să nimeresc cea mai bună luptă ce s-a dat vreodată în amfiteatru. Cum nu mai văzusem alta, n-am putut să-mi dau seama de asta, neavând termen de comparație. Dar de atunci încolo n-am mai întâlnit vreuna mai bună, deși am văzut aproape o mie de spectacole mai importante: Livia, care cultiva popularitatea lui Germanicus cinstind amintirea tatălui său, angajase cu prețul aurului săbiile cele mai bune din Roma. În general, gladiatorii de profesie aveau mare grijă să nu se rănească și luptau cu atitudine în aparență homerice, dar de fapt cu desăvârșire inofensive, așa cum sunt loviturile de baston ce le schimbă sclavii în comediile populare. Ei nu deveneau interesați decât arunci când se înfuriau sau când aveau de lichidat între dânșii vreo dușmănie veche. Dar de data aceasta, Livia îi înștiința pe conducătorii lor că voia lupte serioase pentru banii ei. Dacă fiecare lovitură nu va fi dată de-a binelea, gruparea va fi dizolvată, în vara ce trecuse fuseseră prea multe lupte aranjate dinainte. Gladiatorii fură preveniți că de astă dată nu mai era vorba să se joace de-a v-ați ascunselea, sub pedeapsa de a fi izgoniți.

În timpul primelor șase lupte, un om fu ucis, altul rănit atât de grav, încât muri chiar în aceeași zi; un al treilea avu brațul stâng tăiat dintr-o singură lovitură, aproape de umăr, ceea ce dădu naștere la o furtună de râsete. În fiecare din următoarele trei lupte, unul dintre adversari îl dezarma pe celălalt, dar învinsul se purtase atât de brav, încât Germanicus și cu mine, ridicând degetul cel gros, exprimam — lăsându-i viața — sentimentul general. Unul dintre învingători fusese un cavaler bogat numai cu un an sau doi înainte. Regula luptei impunea ca potrivnicii să aibă arme deosebite: sabia împotriva lăncii, sabia împotriva securii sau lancea împo-

triva ghioagei, în lupta a șaptea, unul dintre adversari avea o sabie militară și un scut rotund, de modă veche, tivit cu aramă, iar celălalt, un trident de păstrăvi și o plasă scurtă. Omul cu sabia, sau "Urmăritorul", era un soldat din gardă, condamnat de curând la moarte pentru că se îmbătase și își lovise căpitanul; sentința îi fusese comutată în lupta cu omul cu tridentul. Acesta, un profesionist din Tesalia, primea onorarii foarte mari. Omorâse în cinci ani peste douăzeci de adversari, îmi spuse Germanicus.

Țineam cu soldatul, care intră în arenă palid și amețit — stătuse mai multe zile la închisoare și lumina zilei îl zăpăcea. Pare-se că întreaga lui companie îi ținea partea, căci căpitanul pe care-l lovise era un tiran și o fiară. Camarazii îi strigară în cor să se țină tare și să apere onoarea companiei. El se încorda și strigă: "Lăsați pe mine, băieți!" Când se află că în tabără era poreclit "Peștele", cei mai mulți dintre spectatori trecură de partea lui, deși, altminteri, soldații din gardă erau nepopulari. Ar fi fost o glumă bună ca "peștele" să ucidă "pescarul"!

Pentru un om care își apără viața, să simtă că are amfiteatrul de partea sa înseamnă o jumătate de bătălie câștigată. Tesalianul, un bărbat zvelt, cu brațele și picioarele lungi, intră îngâmfat în arenă, îmbrăcat numai cu o tunică de piele și cu o tichie rotundă și tare, tot de piele. Era bine dispus și glumea cu cei din primele rânduri, căci avea drept adversar un amator și apoi primea de la Livia o mie de piese de aur pentru o singură după-amiază, și cinci sute în plus dacă și-ar fi ucis adversarul după o luptă frumoasă. Ei înaintară împreună până în fața lojii noastre și-i salutară mai întâi pe Augustus și pe Livia, apoi pe Germanicus și pe mine, cu formula obișnuită: "Salut! Din umbra morții!" Răspunserăm printr-un gest convențional, dar Germanicus îi spuse lui Augustus:

— Oh, Cezar, acest "Urmăritor" e unul din veteranii tatălui meu! Îl recunosc: a câștigat o cunună, în Germania, pentru că a intrat cel dintâi într-o fortăreață dușmană.

Augustus se arată interesat.

— Foarte bine — spuse el — vom avea deci o luptă frumoasă. Dar asta înseamnă că omul cu plasa e cu zece ani mai tânăr, iar aici anii contează.

Apoi Germanicus făcu semn să sune trompetele și lupta începu.

"Peștele" rămase pe loc, în vreme ce tesalianul dansa în jurul lui. Soldatul nu era atât de prost încât să-și risipească forțele urmărind un adversar ușor înarmat sau să riște să fie prins în plasă. Tesalianul încercă să-l ațâțe insultându-l, dar "Peștele" nu se lăsă păcălit. O singură dată porni la atac, adversarul apropiindu-se la îndemâna brațului său; rapiditatea loviturii smulse publicului un strigăt de entuziasm, dar tesalianul sări înapoi la timp. În curând, lupta se însufleți; tesalianul împungea ba sus, ba jos cu tridentul său lung; "Peștele" para loviturile cu dibăcie, fără a pierde din ochi plasa, presărată cu bile mici de plumb, pe care tesalianul o mânua cu stânga.

— Frumoasă treabă! am auzit-o pe Livia adresându-i-se lui Augustus. Este retiarul⁴⁸ cel mai bun din Roma. Se joacă efectiv cu soldatul. Ai văzut? L-ar fi putut doborî de mult dacă ar fi vrut. Dar face să dureze lupta.

— Da — zise Augustus. Cred că soldatul e sfârșit. N-ar fi trebuit să bea.

Abia sfârși de vorbit, că "Peștele" dădu tridentul la o parte cu o lovitură și se repezi, rupând tunica de piele a tesalianului de la umăr la brâu. Acesta sări fulgerător înapoi, dar totodată aruncă plasa în fața "Peștelui". Din nenorocire, una din bilele de plumb îl lovi pe acesta în ochi, orbindu-l. El se opri și retiarul, văzându-și avantajul, se întoarse și-i zbură sabia din mână. "Peștele" se repezi să o prindă, dar tesalianul o ridică primul și, alergând spre barieră, o aruncă unui patrician bogat, așezat în rândul întâi al băncilor rezervate cavalerilor. Apoi se întoarse la sarcina plăcută de a sfârși un adversar dezarmat. Plasa şuiera deasupra capului soldatului, tridentul îl împungea ici și colo, dar el nu-și pierduse curajul. La un moment dat, se aruncă asupra tridentului și fu aproape să-l apuce. Tesalianul îl adusesese, pas cu pas, înaintea lojii noastre, ca să ne ofere priveliștea unei ucideri frumoase.

— Ajunge — spuse Livia cu voce seacă. De-ajuns s-a jucat. Să-l termine.

Tesalianul nu avea nevoie de îndemnuri. Cu un singur gest, îl învălui pe soldat cu plasa și ridică tridentul ca să i-l înfigă în pânțele. Deodată mulțimea scoase un strigăt puternic: "Peștele" apucase plasa cu mâna dreaptă și, dându-se înapoi, izbi cu putere în mânerul tridentului, chiar lângă mâna dușmanului său. Arma zbură peste capul tesalianului și, vibrând, se implântă în balustradă. Celălalt rămase o clipă uluit, apoi, lăsând plasa în mâinile "Peștelui", se aruncă să ia din nou tridentul. Dar "Peștele", sărindu-i înainte, îl lovi în coaste cu partea ascuțită a scutului său; iar când tesalianul, cu răsuflarea tăiată, căzu în patru labe, îi trânti scutul peste ceafă.

— Lovitura iepurelui! spuse Augustus. N-am mai văzut așa ceva în arenă; dar tu, scumpă Livia? Mă prind că l-a ucis.

Tesalianul murise. Mă așteptam s-o văd pe Livia nemulțumită, dar ea zise numai:

— Bine i-a făcut. Așa e când nu-ți apreciezi îndeajuns adversarul. Mărturisesc că retiarul m-a dezamăgit. Dar cum îmi economisește cinci sute de monede de aur, presupun că nu pot să mă plâng.

Pentru a încununa spectacolul, se desfășură o luptă între doi ostatici germani aparținând unor clanuri dușmane și care — de bunăvoie — se provocaseră la luptă pe viață și pe moarte. N-a fost o luptă frumoasă, ci o învâlmășeală sălbatică, cu sabia și cu o secure lată cu coada lungă; fiecare purta un scut mic, dar foarte împodobit, prins pe brațul stâng. Era un tip de luptă neobișnuit, căci soldatul german e în general înarmat cu o lance cu capăt subțiat: securea lată și sabia lungă sunt semnele rangului înalt. Unul dintre luptători, un blond uriaș, înalt de mai bine de șase picioare, îl tocă pe celălalt în bucăți, înainte de a-l doborî cu o lovitură teribilă în gât.

⁴⁸ Retiar (retiarus) — gladiator care se luptă înarmat cu un trident și cu o plasă în care caută să-și prindă adversarul.

Mulțimea îl salută cu urale prelungite, care se vede că îl îmbătară, căci începu un discurs în germană, amestecat cu latină populară, spunând că ucisese în luptă șase romani, printre care un ofițer, înainte de a fi predat ca ostatic de un unchi invidios, care era căpetenia tribului. Acum provoca pe orice patrician să se măsoare cu el, cu sabia în mână, pentru a urca la șapte numărul victimelor sale.

Primul care sări în arenă fu un tânăr ofițer de stat-major, numit Cassius Chaerea. Alergă până la loja noastră și ceru permisiunea să primească provocarea. Tatăl său fusese ucis în Germania sub gloriosul general a cărui memorie o celebrau aceste jocuri; îi era oare îngăduit să-l jertfească pios manilor⁴⁹ săi pe acest lăudăros? Cassius era un luptător îndemânat; îl observasem adesea pe Câmpul lui Marte. Germanicus se întoarse către Augustus, apoi către mine: Augustus și-a dat consimțământul, eu l-am bâiguit pe al meu. Cassius primi poruncă să se înarmeze. El merse la vestiar și împrumută sabia, scutul și armura "Peștelui", pe de o parte ca să-i poarte noroc, iar pe de alta spre a-l cinsti pe acesta.

În curând începu o luptă mult mai înverșunată decât purtaseră gladiatorii de profesie. Germanul își legăna sabia uriașă, iar Cassius para cu scutul și încerca să pătrundă prin garda celuilalt. Dar germanul era tot atât de agil pe cât era de puternic și în două rânduri îl făcu pe Cassius să cadă în genunchi. Mulțimea păstra o tăcere adâncă, ca și cum ar fi asistat la un spectacol religios; nu se auzeau decât scrâșnetul oțelului și clinchetul scuturilor.

— Mă tem că germanul e prea puternic pentru el — spuse Augustus. N-ar fi trebuit să îngăduim lupta. Dacă e ucis Cassius, faptul va produce o impresie proastă la hotare.

Deodată Cassius a alunecat într-o baltă de sânge și a căzut pe spate; germanul s-a aplecat asupra lui cu un zâmbet triumfător și apoi... apoi urechile mi-au țuit, un vâl negru mi s-a întins în fața ochilor și am căzut leșinat. Vedeam pentru întâia oară ucigându-se oameni; în prima luptă tremurasem pentru soldat, iar acum, când mi se părea că eu însumi îmi apărăm cu deznădejde viața împotriva germanului, m-am pierdut cu firea. N-am văzut deci surprinzătoarea schimbare a lui Cassius, în clipa când germanul ridică deasupra capului său groaznică-i sabie, ca să-i zdrobească țeasta; nu l-am văzut lovind rapid cu scutul, de jos în sus, șalele germanului, care se rostogoli într-o parte, și dând adversarului lovitura de grație la subsuoară. Căci, într-adevăr, Cassius îl ucise pe german. Nu-l uitați pe acest Cassius, căci va juca în câteva rânduri un rol de seamă în povestirea mea. Cât despre leșinul meu, nimeni nu-l observă decât în clipa când mă deșteptam. Am fost proptit la loc în scaunul meu până la sfârșitul jocurilor. Ar fi fost o necinste pentru toți să fiu transportat afară.

A doua zi jocurile au continuat, dar n-am mai luat parte la ele: se anunțase că sunt bolnav. Am lipsit de la unul din cele mai curioase spectacole ale circului: lupta dintre un elefant din Indii — care e mult mai mare decât cel african — și un rinocer. Cunoscătorii pariau pe ultimul, căci, deși e mult mai mărunț decât elefantul, e apărat de o piele mult mai groasă și

⁴⁹ Manii (Manes) — ca și larii (Lares) — în mitologia romanilor și a vechilor popoare italice, erau sufletele morților, considerate divinități ocrotitoare ale căminului.

se presupunea că-i va veni repede de hac cu cornul său ascuțit. În Africa, explicau ei, elefantul se ferește de apropierea rinocerului, care domnește pe teritoriul său. Dar elefantul din India — după cum îmi povesti Postumus după aceea — așteaptă neclintit atacul rinocerului și îl primi cu lovituri de fildeș, iar când acesta se dădu înapoi uluit, îl urmări greoi, la rândul său. Dar văzând că nu e în stare să-i străpungă armura deasă, fantastică creatură se folosi de un șiretlic. Strânse cu trompa o mătură groasă de mărăcini, uitată pe nisip de un măturător, și o izbi cu putere pe capul dușmanului său, în timp ce-l ataca; izbuti astfel să-i crape amândoi ochii, unul după altul. Rinocerul, înnebunit de furie și de durere, se aruncă în urmărirea elefantului și până la urmă intră cu toată viteza în balustrada de lemn, străpungând-o, și, sfărâmându-și cornul, se izbi de zidul de marmură ce se găsea în spatele ei. Atunci elefantul se apropie cu botul deschis, de parcă ar fi răs, largi spărtura balustradei și începu să calce în picioare țeasta dușmanului său; apoi își legănă capul de parcă ar fi bătut măsura și se depărta liniștit. Conducătorul său indian sosi în fugă cu o tavă enormă plină de dulciuri, pe care elefantul le înfulecă în aplauzele furtunoase ale spectatorilor. Apoi elefantul îl așează pe indian călare pe gâtul său, oferindu-i trompa în chip de scară, și se îndreptă spre Augustus; ingenunche în fața lui și scoase strigătul de salut regal pe care aceste animale sunt învățate să-l adreseze numai monarhilor. Dar, după cum am mai spus, am pierdut această priveliște.

În aceeași seară, Livia îi scrisese lui Augustus:

Scumpul meu Augustus,

Leșinul rușinos al lui Claudius la vederea luptei — fără a mai vorbi de ticurile sale caraghioase, pe care solemnitățile sărbătorii le făcea și mai nepotrivite — a avut cel puțin partea bună să ne dovedească neîndoios că nu e în stare să apară în public. Nu e vorba de funcțiile sacerdotale, fiindcă acolo, de bine de rău, umple un gol, iar Plautius l-a învățat îndeajuns rolul său. Dar în afară de aceasta, nu e bun de nimic — poate doar pentru reproducere, pentru că am aflat că și-a îndeplinit datoria față de Urgulanilla. Nu voi fi totuși sigură decât după ce voi fi văzut copilul. Va fi poate un monstru ca și el.

Antonia a confiscat astăzi în camera lui un fel de carnet de note istorice destinate biografiei tatălui său; a găsit de asemenea și o introducere compusă cu osteneală, pe care ți-o trimit alăturat. Vei observa cum Claudius a ales, spre a face elogiul tatălui său, singurul punct slab al acestuia: orbirea voită față de mersul timpului, iluzia absurdă că unele forme politice potrivite pentru Roma atunci când era doar un orașel în luptă cu orașele vecine pot fi restabilite într-o Romă devenită cel mai mare regat cunoscut de la Alexandru încoace. Amintește-ți ce s-a întâmplat la moartea acestuia, când nu s-a găsit nimeni destul de puternic spre a-i urma la tron: imperiul s-a destrămat. Dar nu e nevoie să risipesc timpul tău și al meu cu banalități istorice.

Athenodor și Sulpicius, cu care am avut o convorbire, spun că n-au mai văzut niciodată această introducere până nu le-am arătat-o eu; sunt și ei de acord că e total nepotrivită. Se jură însă că nu i-au transmis niciodată idei subversive lui Claudius, pe care cred că el le va fi găsit în cărți

vechi. Eu bănuiesc însă că le-a moștenit — bunicul său, dacă îți amintești, suferise de aceeași boală ciudată, iar Claudius — ceea ce i se potrivește de minune — n-a moștenit sănătatea lui fizică și morală, ci doar singura lui slăbiciune! Mulțumită zeilor, îi avem pe Tiberius și Germanicus. Ei, cel puțin, după câte știu, nu cred în prostiile republicane.

Natural că i-am ordonat lui Claudius să renunțe la biografie. Dacă necinstește memoria tatălui său leșinând la jocurile dedicate lui, nu e desigur demn să-i scrie viața. Să găsească altă întrebuințare pentru pana sa.

Livia

Aluzia lui Pollion la otrăvirea tatălui și bunicului meu mă tulburase foarte mult. Mă întrebam dacă bătrânul vorbise fără temei, dacă își bătuse joc de mine sau dacă știa cu adevărat ceva. Cine oare, în afară de Augustus, ar fi putut avea atâta interes pentru păstrarea monarhiei, încât să otrăvească pe un nobil, numai pentru că acesta rămăsese credincios republicii? Totuși, nu puteam crede că Augustus ar fi ucigașul; otrava e o armă lașă, o armă de sclav, și niciodată Augustus nu s-ar fi înjosit astfel, în plus, el nu era prefăcut și, de câte ori vorbea de tatăl meu, o făcea cu admirație și afecțiune. Am consultat și două-trei scrieri istorice mai recente, dar nici acolo n-am putut afla mai multe despre amănuntele morții tatălui nostru decât știam din povestirile lui Germanicus.

Cu două zile înaintea jocurilor, stăteam de vorbă cu portarul nostru, care fusese ordonanța tatălui meu în toate campaniile. Bietul om băuse cam mult; numele tatii era atunci pe toate buzele și gloria lui se răsfrângea asupra tuturor veteranilor.

— Spune-mi — l-am întrebat cu îndrăzneală — ce știi despre moartea tatălui meu? S-a vorbit vreodată în lagăr că moartea nu i s-ar fi tras dintr-un accident?

— Stăpâne — îmi răspunse el — nu aș spune-o nimănui altcuiva; dar știu că mă pot încrede în tine. Ești fiul tatălui tău și n-a fost om care să nu aibă încredere în el. Da, au fost zvonuri în această privință și vorbe mai de crezut decât pălăvrăgelile obișnuite ale soldaților. Viteazul și nobilul tău tată a fost otrăvit — sunt sigur de asta. O anumită persoană — nu e nevoie să-ți spun numele ei — a fost invidioasă pe victoriile sale și l-a rechemat la Roma. Asta nu-i un zvon, e adevărul curat. Când a sosit ordinul, tatăl tău își rupsesse piciorul; accidentul nu era grav și îi mergea destul de bine, când iată că sosește din Roma, împreună cu scrisoarea, acel așa-zis medic, cu săculețul lui de otrăvuri. Cine l-a trimis? Tot persoana care a trimis și ordinul de rechemare. Două și cu două fac patru, așa-i, stăpâne? Noi, ordonanțele, voiam să-l ucidem pe medic, dar el s-a întors la Roma nevătămat, sub escortă specială.

Când am primit biletul Liviei poruncindu-mi să renunț la biografia tatii, nedumerirea mea a crescut. Pollion voise oare s-o indice pe bunica mea ca ucigașa primului ei soț și a propriului ei fiu? Părea de necrezut! Și apoi, pentru care motiv ar fi făcut-o? Totuși, privind lucrurile în față, îmi venea mai ușor s-o acuz pe Livia decât pe Augustus.

În vara aceea, Tiberius avu nevoie de oameni pentru luptele ce le ducea în Germania orientală și chemă recruți din Dalmația o provincie până atunci liniștită și ascultătoare. Dar chiar în timpul formării contingentului,

perceptorul își făcea vizita anuală prin acele locuri; impozitul fixat de Augustus întrecea puterea de plată a locuitorilor și ei protestară energic, amintind de sărăcia lor. Uzând de dreptul său, perceptorul puse să se ia și să se vândă copiii cei mai frumoși din satele care nu-și plătiseră taxele. Părinții unora dintre copii, care se aflau printre recruți, ridicară voci mâniașe. Întregul contingent se răsculă, omorându-i pe căpitani romani. Un trib din Bosnia ridică și el armele, din solidaritate, și în curând toată frontiera era în flăcări, din Macedonia până în Alpi. Din fericire, în acel moment germanii cerură pacea. Tiberius le-o acordă și se putu îndrepta împotriva răsculaților. Dalmațienii se împrăștiară în cete mici și începură un iscusit război de hărțuială. Aveau arme ușoare și cunoșteau bine locurile; când sosi iarna, ei se încumetară chiar să pătrundă până în Macedonia.

La Roma, Augustus nu-și dădea seama de greutatea cu care se lupta Tiberius. El bănuia că lungește războiul din motive ascunse și, ca să-l împingă la acțiune, i-l trimise pe Germanicus în fruntea unei armate. Germanicus, care avea acum douăzeci și trei de ani, tocmai primise, cu cinci ani înaintea vârstei legale, prima sa magistratură. Numirea sa la o comandă militară provocă mirare; toți se așteptau să fie numit Postumus. Acesta nu era magistrat; instruia pe Câmpul lui Marte recruți din noua armată și avea grad de șef de batalion. E drept că era cu trei ani mai tânăr decât Germanicus, dar fratele său Caius fusese numit la nouăsprezece ani guvernator al Asiei, iar în anul următor — consul. Postumus nu era mai puțin capabil decât Caius și oare nu era el singurul nepot în viață al lui Augustus?

Eu, aflând vestea, am fost împărțit între bucurie pentru unul și supărare pentru celălalt. M-am dus la Postumus și am ajuns la el, la palat, în același timp cu Germanicus. Ne primi afectuos pe amândoi și-l felicită pe fratele meu pentru numire.

— Tocmai de aceea vin, Postumus — spuse Germanicus. Știi prea bine că sunt mândru și fericit că am fost ales, dar gloria militară nu-mi spune nimic dacă trebuie să te jignesc cucerind-o. Ești tot atât de bun soldat ca și mine și funcția ți se cuvine de drept, ca nepot al lui Augustus. Dă-mi voie să mă duc la el și să renunț în folosul tău. Îi voi spune că lumea din Roma ar putea înțelege greșit preferința ce mi-o arată. Nu e încă prea târziu.

Postumus răspunse:

— Scumpe Germanicus, ești generos și nobil și de aceea voi vorbi deschis. Ai dreptate: Roma va vedea nedreptatea ce mi se face. Faptul că tu ești luat de la sarcinile tale de magistrat, pe când eu sunt liber, îngreunează și mai mult lucrurile. Dar, crede-mă, dezamăgirea mea e răsplătită din belșug prin dovada de prietenie ce mi-o arăți, îți urez întoarcere grabnică și cât mai mult succes.

La rândul meu, le-am spus:

— Iertați-mă, dar eu cred că Augustus a văzut lucrurile mai limpede decât credeți. Dintr-o conversație a mamei, pe care am auzit-o azi-dimineață, înțeleg că-l bănuiește pe Tiberius că încearcă să prelungească războiul. Dacă l-ar trimite pe Postumus cu o nouă armată, după vechea ceartă între frații lui Postumus și unchiul meu, Tiberius ar fi bănuitor și jignit. Ar vedea într-însul un spion și poate chiar un rival. Pe când Germanicus e fiul său adoptiv și pare cel mai indicat să-i aducă întăriri. Cred că nu mai tre-

buie să adaug că Postumus va avea, desigur, în curând alte prilejuri să se afirme.

Amândoi au fost mulțumiți de noua lumină în care apăreau lucrurile, care le era favorabilă amândurora, și ne-am despărțit în cei mai buni termeni.

În aceeași seară — sau mai bine zis a doua zi dis-de-dimineată — lucram în camera mea, la ultimul etaj al casei, când am auzit strigăte în depărtare, apoi un zgomot ușor de luptă sub balconul meu. M-am apropiat și am văzut apărând la marginea balconului un cap de om, apoi un braț. Era un om îmbrăcat în haine militare, care, punând un picior pe balustradă, sări pe balcon. Am rămas împietrit; primul meu gând a fost: "E un ucigaș trimis de Livia". Mă pregăteam să strig după ajutor, când omul spuse încet:

— Tac! Fii liniștit! Sunt eu, Postumus.

— Vai, Postumus! M-ai speriat îngrozitor. De ce te cațări, la ora asta, ca un hoț? Dar ce ai? Fața îți sângerează și mantaua ți-e ruptă.

— Am venit să-mi iau rămas-bun, Claudius.

— Nu înțeleg. Augustus și-a schimbat cumva intenția? Credeam că numirea e oficială.

— Dă-mi de băut, mi-e sete. Nu, nu merg la război. Dimpotrivă, mă trimite la pescuit.

— Nu vorbi în enigme. Iată vinul. Bea repede și spune-mi ce s-a întâmplat. Unde te duci la pescuit?

— Oh! într-o insulă oarecare... Nu cred să fie încă aleasă.

— Vrei să spui...

Inima mi se strânse; simțeam cum îmi vâjâie capul.

— Da, mă vor exila, ca pe sârmana mea mamă.

— Dar de ce? Ce crimă ai comis?

— Nici o crimă care să poată fi anunțată oficial în Senat. Cred că se vor servi din nou de expresia "stricăciune de nevindecată", îți amintești de Discuția de alcov?

— Oh! Postumus! Oare bunica...

— Ascultă cu atenție, Claudius, căci timpul e măsurat. Sunt în stare de arest, dar i-am doborât pe doi dintre paznicii mei și am fugit. Garda palatului e în alarmă, toate ieșirile sunt închise. Ei știu că mă aflu undeva prin palat și vor scotoci toate camerele. Trebuia însă să te văd fiindcă voiam să știu adevărul și să nu crezi tot ce s-a născocit împotriva mea. Și vreau să-i spui totul și lui Germanicus. Transmite-i prietenia mea frățească și spune-i întocmai tot ce-ți voi povesti ție. Nu-mi pasă de ce vor crede ceilalți despre mine, dar vreau ca Germanicus și cu tine să cunoașteți adevărul și să nu gândiți rău despre mine.

— Nu voi uita nici un cuvânt, Postumus. Repede, povestește-mi totul.

— Ei bine! Știi că de câțeva vreme nu eram bine văzut de Augustus. La început nu am ghicit motivul, apoi am înțeles că Livia mă ponegrește față de el. Când e vorba de ea, Augustus se arată de o slăbiciune extraordinară. Gândește-te: trăiește cu Livia de aproape cincizeci de ani și tot îi crede fiecare cuvânt! Dar Livia nu a fost singură în complot, mai era și Livilla.

— Livilla! Cât de rău îmi pare!...

— Da... Tu știi cât o iubesc și cât am suferit din pricina ei. Mi-ai sugerat odată, acum un an, că nu merită dragostea mea și îți amintești cât de supărat am fost pe tine. Multă vreme n-am vrut nici măcar să-ți vorbesc. Acum regret, Claudius. Dar știi ce înseamnă să fii îndrăgostit nebuște. Nu ți-am spus atunci totul, înainte de a se mărita cu Castor, ea mi-a explicat că Livia îi impune căsătoria aceasta, dar că ea numai pe mine mă iubește. Am crezut-o. De ce să n-o fi crezut? Nădăjduiam că într-o bună zi i se va întâmpla ceva lui Castor și că vom fi liberi să ne căsătorim. De atunci, zi și noapte, doar asta aveam în gând. Azi după-amiază, îndată după ce te-am întâlnit, stăteam cu ea și cu Castor sub boltă, lângă bazinul cel mare de crapi, când Castor a început să-mi caute ceartă. Acum îmi dau seama că totul fusese pregătit cu grijă, mai dinainte. "Va să zică, mi-a zis el, ca să începă, Germanicus ți-a fost preferat, nu-i așa?" I-am răspuns că socotesc alegerea dreaptă și că l-am și felicitat pe Germanicus. El urmă în bătaie de joc: "Așa? Lucrul are aprobarea Maiestății Tale? Și spune-mi, mai nădăjduiești să-i urmezi bunicului tău la tron?" M-am stăpânit din respect pentru Livilla și am spus că nu găsesc cuviincios să discut succesiunea lui Augustus în timpul vieții sale. Apoi l-am întrebat ironic dacă își depune și el candidatura. A avut un surâs răutăcios. "Dacă aş face-o, a spus el, aş avea fără îndoială mai mulți sorți de izbândă decât tine. Obțin în general ce vreau. Mă slujesc de inteligență. Așa am obținut-o pe Livilla; și acum râd când îmi amintesc cât de ușor mi-a fost să-l conving pe Augustus că tu nu ești un soț potrivit pentru ea. Poate că în același fel voi obține și celelalte lucruri pe care le doresc. Cine știe?" La aceste vorbe, m-a cuprins mânia. L-am întrebat dacă trebuie să înțeleg că a născocit minciuni pe socoteala mea. "Și de ce nu? a spus el. Am dorit-o pe Livilla și iată că am obținut-o." M-am întors atunci către Livilla și am întrebat-o dacă știe de toate acestea. Ea s-a prefăcut indignată și a jurat că nu a știut nimic, dar că-l credea pe Castor în stare de orice faptă necinstită. A vărsat câteva lacrimi, a spus că soțul ei e un om putred, că nimeni nu a bănuțit vreodată cât a suferit ea de pe urma lui și că regretă că mai trăiește.

— Da, e un vechi obicei al ei. Plânge când vrea, și toată lumea se lasă înșelată. De ți-aș fi spus tot ce știam despre ea, nu m-ai fi putut suferi câtva timp, dar te-aș fi cruțat de toate astea. Și apoi?

— Seara, ea mi-a trimis vorbă printr-o servitoare că, probabil, Castor va rămâne toată noaptea în oraș, pentru vreuna din orgiile lui obișnuite, și că voi putea veni la ea de cum voi vedea o lumină la fereastra ei, puțin timp după miezul nopții. O fereastră va fi lăsată deschisă și voi putea să mă cațăr liniștit. Avea ceva foarte însemnat să-mi spună. Acest "ceva" nu putea însemna decât un singur lucru și inima mi-a bătut să se spargă. Am așteptat ore întregi în grădină; în cele din urmă am văzut apărând o lumină. Am găsit fereastra deschisă și m-am urcat. Servitoarea ei mă aștepta și m-a condus. Ajunși sus, mi-a arătat cum să mă strecur dintr-un balcon într-altul până în camera Livillei, ca să mă feresc de santinela care veghea la ușa ei, în coridor.

Livilla mă aștepta în haină de casă, cu părul desfăcut, frumoasă ca un demon. Mi-a povestit cu ce cruzime o trata Castor. Nu-și recunoștea față de el nici o datorie ca soție, deoarece el mărturisise că o dobândise prin înșelăciune și — de altminteri — o brutaliza. M-a cuprins în brațe. Nebun

de dorință, am ridicat-o și am dus-o către pat. Deodată ea a început să strige și să mă lovească cu pumnii: am crezut c-a înnebunit și i-am pus mâna pe gură, ca s-o fac să tacă. Dar ea s-a smuls și a răsturnat o măsuță pe care erau o lampă și o cupă de sticlă. "Ajutor! ajutor!" a răcnit. Ușa a fost spartă: gărzile palatului au intrat cu torțe. Ghicește cine era în fruntea lor!

— Castor?

— Livia. Ea ne-a dus, așa cum ne găseam, înaintea lui Augustus. Castor se afla acolo, deși Livilla îmi povestise că cinează la celălalt capăt al orașului. Augustus a îndepărtat gărzile, și Livia, care nu deschisese încă gura, a început atacul. Ea i-a spus lui Augustus că, urmându-i sfatul, se dusesse la mine să-mi ceară personal o explicație cu privire la acuzațiile Emiliei.

— Emilia! Care Emilia?

— Nepoată-mea.

— Nu știam că și ea are ceva cu tine.

— Nu are nimica. Dar și ea făcea parte din complot. Livia a adăugat că, negăsindu-mă acasă, întrebuse gărzile. I s-a spus că o patrulă mă văzuse șezând sub un păr din grădină, în partea de sud. Ea a trimis un soldat să mă caute. Acesta s-a întors spunând că nu sunt acolo, dar că are ceva suspect de semnalat: văzuse un om cățărându-se, din balcon în balcon, până deasupra cadranului solar. Știind al cui era apartamentul, Livia se înfricoșase. Din fericire, sosise la timp. O auzise pe Livilla strigând după ajutor. Intrasem în camera ei prin balcon și eram pe cale să o violez. Atunci gărzile au spart ușa și mi-au smuls din brațe pe "tânăra femeie înspăimântată, pe jumătate goală". Ea mă adusesse îndată în fața lui, ca și pe Livilla, ca martoră. În timp ce vorbea, ticăloasa de Livilla suspina, cu fata în mâini. Rochia ei era sfâșiată de la un capăt la altul — o rupsesse, desigur, dinadins. Augustus m-a făcut brută și satir, și m-a întrebat dacă am înnebunit. Nu puteam nega că fusesem în camera Livillei, nici că am căutat să o posed. Am spus că fusesem rugat să viu și am încercat să povestesc totul de la început. Dar Livilla a început să strige: "Minte! Minte! Dormeam; a intrat pe fereastră și a vrut să mă violeze". Livia a întrerupt-o: "Îmi închipui, a spus ea, că și nepoata ta Emilia ți-a cerut să o violezi! Îmi pari a avea mult succes la femeile tinere!" Lovitura era dibace. A trebuit să las la o parte povestea cu Livilla, ca să mă justific de acuzațiile Emiliei. I-am explicat lui Augustus că prânzisem în ajun la sora mea Iulilla și că Emilia fusese acolo dar că o vedeam pentru întâia oară după șase luni. Când aș fi putut să abuzez de ea? Augustus a răspuns că știam prea bine — după-masă, în timp ce părinții ei, din pricina unei alarme false, se dușeseră să vadă dacă n-au intrat hoții, și că am fost împiedicat doar de întoarcerea părinților ei. Povestea era atât de caraghioasă, încât, în ciuda furiei mele, nu m-am putut împiedica să izbucnesc în râs, ceea ce i-a sporit mânia lui Augustus. Aproape că s-a ridicat de pe scaunul de fildeș ca să mă lovească.

— Nu înțeleg — am spus eu. S-a dat într-adevăr alarma?

— Da, și am rămas chiar câteva minute singur cu Emilia, dar conversația fusese dintre cele mai nevinovate și era și guvernanta ei acolo; am vorbit despre arbori fructiferi și despre insecte până la întoarcerea Iulillei

și a lui Emilius, care ne-au anunțat că fusese o falsă alarmă. Iulilla și Emilius nu sunt în solda Liviei, poți fi sigur, căci o urâsc — prin urmare, Emilia a născocit toată istoria. Mă întrebam ce poate avea împotriva mea. Nu vedeam nimic, apoi deodată m-am luminat. Iulilla îmi spusese în taină că Emilia și-a atins scopul: e pe cale să se mărite cu Appius Silanus. O cunoști pe secătura asta tânără?

— Da, dar nu văd...

— E simplu. I-am spus Liviei: "Ce câștigă Emilia prin minciuna asta? Căsătoria cu Silanus, nu-i așa? Și Livilla? I-ai promis poate să-i otrăvești soțul și să-i procuri altul mai frumos?" De cum am rostit cuvântul "otrăvă", mi-am dat seama că eram pierdut. M-am hotărât deci să-i spun tot ce aveam pe inimă, dacă tot se ivise prilejul. Am întrebat-o pe Livia cum a procedat pentru a-i otrăvi pe tatăl și pe frații mei? Avea preferință pentru otrăvurile repezi sau pentru cele lente? Claudius, și tu ești convins că ea i-a ucis, nu-i așa? În ce mă privește, eu sunt sigur.

— Ai cutezat s-o întrebi? E foarte probabil. Cred că i-a otrăvit și pe tatăl și pe bunicul meu, și nici nu sunt singurele ei victime. Dar nu am dovezi.

— Nici eu, dar eram fericit acuzând-o. Strigam din toate puterile: jumătate din palat trebuie să mă fi auzit. Livia a ieșit din cameră și a chemat garda. Am văzut-o pe Livilla zâmbind. M-am repezit s-o strâng de gât, dar Castor s-a vârât între noi și ea a luat-o la fugă. Atunci m-am aruncat asupra lui Castor: i-am rupt un braț, i-am sfărâmat doi dinți din față, care au căzut pe podeaua de marmură. Dar nu m-am luptat împotriva soldaților, căci n-ar fi fost demn; de altfel, erau înarmați. Doi dintre ei îmi țineau brațele, în timp ce Augustus tuna și fulgera, acoperindu-mă cu insulte și amenințări. Mi-a spus că mă va exila pe viață în insula cea mai pustie din imperiul său și că numai o fiică denaturată a putut să-i dea un asemenea nepot denaturat. I-am răspuns că, după titlu, el poate fi împăratul romanilor, dar că în realitate e mai puțin liber decât cea din urmă sclavă a unei proxenete bete. Într-o zi, ochii i se vor deschide și va vedea toate crimele monstruoase și minciunile îngrozitoare ale soției. Până atunci, dragostea și credința mea față de el nu se vor schimba.

Strigătele răsunau acum la etajele inferioare ale casei.

— Nu vreau să te compromit, scumpul meu Claudius mi-a zis Postumus. Nu trebuie să fiu găsit la tine. Dacă-ăș avea o sabie, aș ști s-o întrebuițez: mai bine să mor luptând decât să putrezesc pe o insulă.

— Răbdare, Postumus! Cedează acum: va veni și rândul tău, ți-o făgăduiesc. Când Germanicus va afla adevărul, nu va găsi odihnă până nu vei fi liber, și eu de asemenea. Dacă te lași omorât, faci jocul Liviei.

— Nici Germanicus, nici tu nu veți putea respinge toate acuzațiile adunate împotriva mea. Vă veți atrage doar necazuri.

— Ba va veni un prilej. Liviei îi merge prea de multă vreme totul din plin: va sfârși prin a nu se mai păzi. Trebuie să facă și ea un pas greșit odată. Altfel n-ar mai fi om...

— Nici nu cred că este — răspunse Postumus.

— Și când Augustus își va da dintr-o dată seama cât de înșelat a fost, nu crezi că va fi la fel de nemilos față de ea cum a fost și față de mama ta?

— Ea îl va otrăvi mai înainte.

— Germanicus și cu mine o vom împiedica, îl vom înștiința pe Augustus. Nu deznădăjdui, Postumus. Totul se va sfârși cu bine. Îți voi scrie cât de des voi putea și-ți voi trimite cărți. Nu mi-e teamă de Livia. Dacă n-ai să primești scrisorile mele, să știi că sunt oprite. Studiază cu grijă a șaptea pagină din toate cărțile cu paginile cusute ce le vei primi de la mine: dacă voi avea ceva deosebit să-ți spun, o s-o scriu acolo cu lapte. E o metodă egipteană: scrisul rămâne invizibil până ce-l încălzești la o flacăară. Ah, ascultă cum se trântesc ușile! Trebuie să pleci. Sunt la capătul coridorului.

Avea lacrimi în ochi. Mă îmbrățișă drăgăstos în tăcere și ieși repede pe balcon. Sări balustrada, îmi făcu cu mâna un gest de adio și se lăsă să alunece pe vița pe care se suise la venire. L-am auzit fugind prin grădină și, după o clipă, răsunară strigătele gărzilor.

Nu-mi amintesc nimic din ce s-a întâmplat în luna următoare. Am fost bolnav — atât de bolnav, încât toată lumea mă socotea ca și mort. Când am început să mă restabilesc, Germanicus era plecat la război, iar Postumus dezmoștenit și exilat pe viață. I se alesese insula Planasia, așezată la douăsprezece mile de insula Elba, în direcția Corsicii. Nimeni nu-și amintea să fi fost locuită vreodată, dar găsiră acolo niște colibe preistorice din piatră, din care înjghebară un corp de gardă pentru paznici și o locuință pentru Postumus. Insula avea aproximativ forma unui triunghi. Latura cea mai lungă măsoara cam două leghe și jumătate. Era stâncoasă, fără un arbore și doar pescarii din insula Elba veneau vara acolo să-și așeze plasele pentru languste. Din porunca lui Augustus, li se interzise s-o mai facă, de teamă ca Postumus să nu corupă pe vreunul din ei și să izbutească să evadeze.

Tiberius rămânea singurul moștenitor al lui Augustus, cu Germanicus și Castor ca să continue dinastia — dinastia Liviei.

Capitolul XII

Dacă ar fi să mărginesc povestirea doar la întâmplările vieții mele în următorii douăzeci și cinci de ani, n-aș avea nevoie de prea multă hârtie, și apoi ar fi și foarte plicticoasă; dar partea mai târzie a autobiografiei mele, în care rolul meu devine mai important, n-ar fi de înțeles dacă n-aș continua aici cu faptele Liviei, ale lui Tiberius, Germanicus, Postumus, Castor, Livillei și ale tuturor celorlalți, fapte care — pe zei! — sunt departe de a fi plicticoase.

Postumus fiind exilat, iar Germanicus plecat la război, doar Athenodor îmi mai rămăsese dintre prietenii adevărați, în curând însă mă părăsi și el ca să se întoarcă la Tars, orașul său natal. Nu-i puteam purta pică pentru plecarea lui, căci fusese chemat cu insistență de doi nepoți, care-i cereau ajutorul pentru a scăpa orașul de tirania guvernatorului său. Ei scriau că guvernatorul reușise să câștige în așa măsură încrederea Zeului Augustus, încât doar mărturia unui om de felul lui Athenodor, de a cărui cinste Zeul Augustus nu se putea îndoi, l-ar fi putut convinge de necesitatea expulzării guvernatorului. Athenodor reuși să scape orașul de acest vampir, dar nu se mai putu întoarce la Roma, după cum avusese de gând.

Nepoții săi îl opriră pentru a ajuta la restabilirea administrației orașului pe temelii sănătoase. Augustus, căruia el îi trimisese un raport amănunțit asupra activității lui, își arătă mulțumirea și încrederea acordând orașului Tars, ca o favoare personală, scutirea de taxe către imperiu pe timp de cinci ani.

Am corespondat regulat cu bunul bătrân timp de doi ani, până la moartea sa, la vârsta de 82 de ani. Orașul Tars i-a cinstit memoria instituind o sărbătoare și un sacrificiu anual: cei mai de seamă cetățeni ai orașului citeau pe rând, de la un capăt la altul, lucrarea sa *Scurtă istorie a orașului Tars*; lectura începea în zori și se sfârșea la apusul soarelui.

Germanicus îmi scria din când în când scrisori pe cât de scurte, pe atât de afectuoase. Un bun comandant de armată nu are vreme să scrie pe larg alor săi, tot timpul dintre bătălii fiindu-i prins de necesitatea cunoașterii oamenilor și ofițerilor, de organizarea lor, de creșterea eficacității lor militare și de strângerea informațiilor asupra așezării și planurilor inamicului. Germanicus era unul dintre cei mai conștiincioși comandanți care serviseră vreodată în armata romană, și mai iubit decât fusese tatăl nostru. Am fost foarte mândru atunci când el m-a rugat să rezum, cât mai repede și mai complet cu putință, toate rapoartele serioase ce le voi putea găsi prin biblioteci asupra obiceiurilor diferitelor triburi balcanice cu care se lupta el, asupra așezării și întăririi orașelor, a tacticii și vicleniilor lor de război, mai ales în războiul de hărțuire. Mi-a scris că nu putuse aduna la fața locului prea multe informații: Tiberius îi spusese puține lucruri.

Cu ajutorul lui Sulpicius și al unui mic grup de cercetători și scribi, care au lucrat zi și noapte, am reușit să adun exact ceea ce îi era necesar și să-i trimit un exemplar în mai puțin de o lună. Spre marea mea mândrie, el mi-a scris aproape numai decît, cerându-mi o ediție de douăzeci de exemplare, pe care voia să o pună în circulație printre ofițerii săi superiori. Cartea îi fusese de cel mai mare ajutor, îmi scria că fiecare paragraf era clar și cuprinzător, cele mai folositoare capitole fiind cele în care expuneam amănunțit fraternitatea militară secretă ce exista între triburi și care era mai periculoasă decît triburile: mai vorbeam și de arborii și de tufișurile sacre, deosebite pentru fiecare trib, sub care locuitorii satelor obișnuiau să-și îngroape rezervele de grâu, bani și arme, atunci când trebuiau să părăsească în grabă satele. Germanicus mi-a făgăduit să semnaleze lui Augustus și lui Tiberius serviciile ce i le adusesem.

Totuși, nicăieri nu se pomeni oficial de cartea mea, de teamă ca dușmanii, auzind de existența ei, să nu-și schimbe obiceiurile. Credința lor era că diferiți trădători îi vindeau romanilor. Augustus mă răsplăti în mod neoficial, numindu-mă membru în Colegiul augurilor, dar se vedea că-i atribuie întregul merit lui Sulpicius, deși acesta nu scrisese nici o vorbă măcar — doar îmi făcuse rost de unele dintre cărțile consultate. Unul din izvoarele cele mai sigure fusese Pollion, a cărui campanie în Dalmația era un model de inteligență și de perfecțiune militară. Deși descrierea obiceiurilor și condițiilor locale fusese făcută cu cincizeci de ani în urmă, Germanicus se bizui mai curând pe datele extrase din ea, decît pe cele ale altor istorii mai recente. Aș fi dorit ca Pollion să fi fost în viață, ca s-o audă. În lipsa lui, i-am spus-o lui Titus Livius; acesta îmi răspunse destul de acru că nu fă-

găduise niciodată meritul lui Pollion de a fi scris manuale militare bune; îi refuza doar titlul de istoric, în înțelesul cel mai înalt al cuvântului.

La aceasta ar trebui să mai adaug că, dacă aş fi dat dovadă de mai mult tact, nu mă îndoiesc că Augustus m-ar fi pomenit în discursul ținut în Senat, la sfârșitul războiului. Eu însă nu vorbisem de campaniile sale în Balcani, așa cum aş fi putut-o face dacă el însuși ar fi descris războaiele amănunțit, cum procedase Pollion; sau dacă istoricii oficiali, în loc să caute doar a-l lăuda pe împărat, ar fi povestit succesele și greutățile sale într-un chip mai puțin părtinitor și mai tehnic. Din elogiile lor hiperbolice n-am putut extrage însă prea mult material folositor și Augustus, citindu-mă, a avut, probabil, impresia că nu i-am dat prea mare importanță. El se socotea atât de indispensabil pentru reușita războiului, încât în timpul ultimelor două campanii părăsise Roma și se instalase la hotarul de nord-est al Italiei, spre a se găsi cât mai aproape de front; și, în calitate de comandant suprem al armatelor romane, îi trimitea lui Tiberius un noian de sfaturi militare nefolositoare.

Lucram pe atunci la un raport privitor la rolul bunicului meu în războaiele civile, dar nu ajunseseam prea departe, când Livia mă opri din nou. De-abia sfârșisem primele două volume. După spusele ei, nu eram mai calificat să scriu biografia bunicului decât pe cea a tatălui meu și mă purtasem necinstit începând-o fără știrea ei. Dacă voiam să-mi întrebuițez pana cu folos, era mai bine să aleg un subiect care să nu poată fi interpretat greșit. Ea îmi și propuse unul: reformele religioase ale lui Augustus, de la încheierea păcii. Nu era un subiect prea amuzant, dar nimeni nu-l tratase încă în amănunt și eram dispus să mă apuc de el.

Reformele religioase ale lui Augustus au fost, aproape fără excepție, excelente: el a reînființat câteva vechi asociații sacerdotale, a construit și înzestrat optzeci și două de temple noi la Roma și în împrejurimile ei, a re-clădit numeroase temple vechi ce cădeau în paragină, a introdus culturi străine pentru provincialii ce veneau în vizită la Roma și a reinstituit o serie de vechi festivaluri publice interesante, care căzuseră în părăsire în timpul luptelor civile din ultima jumătate de secol. Am adâncit subiectul cu seriozitate și amănunțime și am isprăvit studiul șase ani mai târziu, cu câteva zile înainte de moartea lui Augustus. Cuprindea patruzeci și unu de volume, fiecare cam de cinci mii de cuvinte, însă mare parte dintre ele conținea transcrierea unor prescripții religioase, listele nominale ale preoților, cataloage de daruri făcute templelor și așa mai departe. Volumul cel mai bun era introducerea, care trata despre ritualurile primitive la Roma. Scriindu-l, m-am găsit în încurcătură, deoarece reformele riturilor întreprinse de Augustus se bazau pe concluziile unei comisii care nu-și făcuse treaba ca lumea. Probabil că printre membrii comisiei nu se afla nici un specialist în istorie antică, astfel încât un mare număr de greșeli grosolane privind vechile forme religioase au fost încorporate în noile ceremonii oficiale, în plus, cine n-a studiat limbile etruscă și sabină nu poate interpreta cele mai vechi incantații religioase ale noastre; de aceea am petrecut timp îndelungat căutând să stăpânesc rudimentele acestor limbi. Mai existau pe vremea aceea doar puțini săteni care să mai vorbească sabina acasă. I-am convins pe doi dintre ei să vină la Roma și să-l ajute pe Pallas, care devenise secretarul meu, să alcătuiască un scurt dicționar sabin. Osteneala le-a

fost răsplătită din belșug. Pe Callon, cel mai bun dintre ceilalți secretari ai mei, l-am trimis la Capua să culeagă material pentru alcătuirea unui dicționar de limbă etruscă de la Aruns, preotul care-mi dăduse informația aceea cu privire la Lars Porsenna ce-i plăcuse lui Pollion tot atât pe cât îl dezgustase pe Titus Livius. Aceste două dicționare, pe care apoi le-am completat și publicat, mi-au permis să elucidez, spre marea mea mulțumire, un număr de probleme importante privitoare la vechile rituri. Trebuie să adaug că învățasem să fiu prudent și nimic din ce am scris nu putea face să fie pusă la îndoială erudiția și judecata lui Augustus.

Nu voi pierde vremea povestind războiul din Balcani. Cu toată iscusința lui Tiberius, a ajutorului substanțial ce i l-a adus socrul meu, Silvanus, și cu toate victoriile răsunătoare ale lui Germanicus, el s-a prelungit timp de trei ani. Într-un târziu, toată țara a fost pacificată, dar prefăcută într-un pustiu, deoarece triburile luptară cu deznădejde și nu se declarară învinse decât atunci când focul, foamea și ciuma scăzură populația la mai puțin de jumătate. Când șefii răsculaților veniră să-i ceară pace lui Tiberius, el îi întrebă pe larg care erau cauzele acestei rezistențe sălbătice. Cel mai însemnat dintre ei, un anume Bato, răspunse: "E vina voastră. Voi trimiteți să vă păzească turmele nu ciobani sau câini, ci lupi".

Nu era întru totul adevărat. Augustus își alegea singur guvernatorii, îi plătea bine și veghea ca ei să nu bage în buzunar vreo parte din veniturile imperiale. Impozitul se plătea direct, fără mijlocirea unor oameni lipsiți de scrupule. Guvernatorii lui Augustus nu erau niciodată lupi, cum fuseseră cei mai mulți dintre guvernatorii republicani, care nu se interesau de provinciile lor decât pentru a ști cât vor putea storce din ele. În general, erau niște câini buni — câteodată chiar păstori cinstiți. Dar se întâmpla adeseori ca Augustus, nefiind avertizat, să fixeze un tribut prea ridicat, fără a lua în seamă ravagiile produse de câte o recoltă proastă, de o boală printre vite sau de un cutremur; și decât să-i atragă atenția că taxele erau prea mari, guvernatorii preferau să le strângă până la ultimul ban, chiar cu riscul revoltei. Puțini guvernatori se interesau personal de poporul pe care aveau misiunea să-l guverneze. Ei se instalau în capitale, orașe romanizate, unde găseau case frumoase, teatre, temple, băi publice și piețe și nu se gândeau să viziteze regiunile mai depărtate ale provinciei. Adevăratul guvernământ era lăsat în mâna unor delegați și a unor delegați ai delegaților; fără îndoială că multe nedreptăți se datorau acestor subalterni și poate că pe ei îi numea Bato lupi — deși li s-ar fi potrivit mai curând numele de "ploșnițe". Un lucru e sigur: sub Augustus, provinciile erau mult mai înfloritoare decât în timpul republicii — mai mult, provinciile de frontieră, administrate chiar de delegații lui Augustus, erau mult mai bogate decât cele din interior, care depindeau de Senat. Această stare de lucruri constituia unul din puținele argumente plauzibile ce le-am auzit susținute împotriva republicii; mai mult, el se sprijinea pe ipoteza falsă că moralitatea mijlocie a elitei unei republici este în general inferioară moralității mijlociei a unui monarh absolut și a subordonaților aleși de el, și, de asemenea, pe o altă idee falsă, anume că modul de guvernare al provinciilor ar fi mai important decât ceea ce se petrecea la Roma. Să susții monarhia pentru că aduce prosperitate provinciilor este ca și cum ai susține că un om are dreptul

să-și trateze copiii ca pe niște sclavi, dacă pe sclavii săi îi tratează cu oarecare blândețe.

În urma acestui război ruinator, Senatul votă un mare triumf lui Augustus și lui Tiberius. Trebuie să reamintesc că numai lui Augustus și membrilor familiei sale li se putea acorda un triumf propriu-zis, celorlalți generali nefiindu-le permise decât "podoabele triumfale". Germanicus, deși cezar și el, nu obținu decât podoabele: Augustus ar fi putut insista, dar îi era atât de recunoscător lui Tiberius că dusesse războiul la bun sfârșit, încât nu voia să-l supere acordând lui Germanicus onoruri egale cu ale sale. Germanicus mai urcă o treaptă a magistraturii, devenind consul cu câțiva ani înainte de vârsta obișnuită. Și Castor, deși nu luase parte la război, primi încuviințarea să asiste la ședințele Senatului înainte de a deveni membru al acestei adunări, și fu înălțat în magistratură.

La Roma, populația aștepta nerăbdătoare triumful, care însemna pentru ea distribuire de grâu, bani și alte bunuri; dar o pândeau o mare dezamăgire. Cu o lună înainte de data hotărâtă, se arătă un semn prevestitor funest: trăsnetul căzu pe templul Zeului Războiului de pe Câmpul lui Marte și-l distruse aproape în întregime. Peste câteva zile, se primi din Germania vestea celei mai groaznice înfrângeri suferite de romani, după Carrhae⁵⁰, sau chiar de la Allia încoace, deci cu patru secole în urmă. Trei regimente măcelărite, toate cuceririle de la est de Rin pierdute dintr-o dată: nimic nu-i mai împiedica pe germani să treacă fluviul și să pustiască bogatele provincii din Franța.

Am mai spus cât de zdrobit a fost Augustus de această știre. Se simțea cu atât mai lovit cu cât nu purta numai răspunderea oficială a dezastrului, fiind omul însărcinat de Senat și de poporul roman cu apărarea frontierelor, dar având și răspunderea morală. Dezastrul se datorase grabei cu care încercase să impună barbarilor civilizația romană.

Germanii învinși de tatăl meu se adaptaseră treptat la obiceiurile romane; învățaseră să se slujească de monedă, să aibă târguri regulate, să zidească și să mobileze case într-un stil civilizat, ba chiar să țină adunări care să nu se termine, ca până atunci, prin răfuieli sângeroase. Purtau numele de aliați și, de i-am fi lăsat să-și uite puțin câte puțin obiceiurile barbare și să se deprindă a recurge la garnizoana romană pentru a-i apăra împotriva vecinilor lor încă necivilizați, în timp ce ei se bucurau de binefacerile păcii provinciale, puteam spera că vor deveni, după una sau două generații, tot atât de liniștiți și de ascultători ca și francezii din Provence. Dar Varus, o rudă îndepărtată a mea, numit de Augustus guvernator al Germaniei de dincolo de Rin, începu să-i trateze nu ca aliați, ci ca supuși — era un om vicios și arăta prea puțină considerație susceptibilității extraordinare a germanilor față de castitatea femeilor lor. Apoi Augustus avea nevoie de bani pentru a umple vistieria golită de războiul din Balcani. El stabili o serie de noi impozite, de care germanii de peste Rin nu fură scu-

⁵⁰ Carrhae — oraș în Mesopotamia, unde, în anul 53 î.Hr., la 6 mai, s-a desfășurat o mare bătălie între legiunile romane, aflate sub comanda lui Crassus, și parți. Cu acest prilej, aproape toată oastea romană, în frunte cu Crassus, a pierit. Victoria parților a avut o mare însemnătate pentru popoarele din Orient, întrucât a oprit înaintarea romanilor la Eufrat, a zdruncinat pozițiile lor în Asia Mică, Siria și Palestina și a instaurat un oarecare echilibru politic între Roma și Parția.

tiți. Varus îi fu sfetnic în legătură cu posibilitățile de plată ale provinciei și, vrând să facă exces de zel, indică o sumă mult prea mare.

În lagărul lui Varus se găseau două căpetenii germane, Hermann și Siegmyrgth, care vorbeau curent latina și păreau cu desăvârșire romanizați, în războiul trecut, Hermann comandase trupele auxiliare germane și loialitatea lui părea sigură. El petrecuse câțva timp la Roma, unde fusese admis printre cavaleri. Amândoi prânzeau adesea la masa lui Varus și erau prieteni intimi cu el. Ei îl lăsau să creadă că și compatrioții lor erau la fel de credincioși și recunoscători Romei pentru roadele civilizației sale ca și ei înșiși. Cu toate acestea, continuau să comunice în secret cu șefii nemulțumiților, îi îndemnau să se supună pentru moment și să plătească impozitele, simulând cea mai mare bunăvoință. Semnalul răscoalei generale nu va întârzia să sune.

Hermann, al cărui nume înseamnă "luptătorul", și Siegmyrgth — sau Segimerus — care înseamnă "victorie fericită", erau mult mai iscusiți decât Varus. Membrii statului-major îl preveneau neîncetat pe acesta că liniștea germanilor, în timpul lunilor precedente, nu era naturală și că de fapt încercau să-i adoarmă bănuielile înainte de a începe răzmerița; Varus îi lua însă în râs. Spunea că germanii sunt un neam stupid, incapabil să născocască sau să ducă la bun sfârșit un asemenea plan fără a-și trăda secretul înainte de realizarea lui. Docilitatea lor ascundea de fapt lașitatea: cu cât lovești mai vârtos un german, cu atât te va respecta mai mult; e arogant când e bogat și liber, dar, odată învins, se așterne la picioarele tale ca un câine, urmându-te supus pentru totdeauna. Varus refuză chiar să-l asculte pe un alt șef german, care îl ura pe Hermann și îi înțelegea limpede planul, în loc să-și concentreze forțele, lucru neapărat necesar într-o țară incomplet pacificată, el le risipi.

După instrucțiunile secrete ale lui Herman și Segimerus, niște triburi îndepărtate îi cerură lui Varus trupe care să le asigure protecția militară împotriva tâlharilor și să escorteze mărfurile venite din Franța. Apoi o răscoală izbucni la capătul de est al provinciei: un perceptor și personalul lui fură măcelăriți. Când Varus strânse forțele de care dispunea și plecă într-o expediție de pedepsire, Hermann și Segimerus îl întovărășiră o parte din drum, apoi își luară rămas-bun, făgăduindu-i să adune o armată auxiliară și să-i vină în ajutor, dacă va fi nevoie. Dar armata auxiliară era de mult sub arme, stând la pândă pe drumul pe care urma să-l aleagă Varus, după câteva zile de mers. Între timp, cele două căpetenii trimiseră vorbă triburilor îndepărtate să atace detașamentele romane însărcinate să păzească mărfurile și să nu lase să le scape nici un om.

Varus nu află nimic de acest măcel, pentru că nu rămăsese nici un supraviețuitor care să-i aducă vestea; de altfel, el pierduse orice contact cu cartierul său general. Drumul urmat era o simplă potecă prin pădure. Dar el nu avu prevederea să trimită o avangardă de cercetași sau să-și asigure flancurile, ci lăsă întreaga trupă — care conținea un mare număr de ne-combatanți — să se răsfire într-o coloană dezordonată, cu o asemenea lipsă de grijă de parcă s-ar fi găsit la cincizeci de leghe de Roma. Înaintarea era foarte înceată; neconținut trebuiau doborâți arbori și înjghebate punți peste torenți, pentru a face drum carelor, între timp, din ce în ce mai multe triburi se uneau cu trupele germane ce stăteau la pândă în pădure. De-

odată, timpul se strică: un potop care ținu peste douăzeci și patru de ore se abătu peste soldați, îmbibând scuturile de piele, îngreunându-le peste măsură și făcând corzile arcurilor cu neputință de întrebuințat. Poteca argiloasă devenise atât de alunecoasă, încât cu greu puteai să te ții în picioare, iar căruțele se împotmoleau fără încetare. Distanța între fruntea și capătul coloanei creștea mereu, în sfârșit, un fum se ridică de pe o colină vecină; la semnalul acesta, germanii atacară brusc, din toate părțile deodată.

Germanii n-ar fi putut face față romanilor într-o bătălie organizată. La început, ei nu cutezară să-i atace decât pe cei rămași în urmă și pe conducătorii carelor. Evitau lupta corp la corp, dar, ferindu-se pe după copaci, aruncau stoluri de săgeți și de sulițe, fugind în pădure în clipa când un roman punea mâna pe sabie. Dar cu tactica aceasta reușiră să ucidă mulți. Grupurile conduse de Hermann, de Segimerus și de alte căpetenii ridicau baricade pe drum, îngrămădind carele capturate, rupându-le roțile și îndeșând crengi printre ele; oameni de-ai lor, lăsați în urmă, îi hărțuiau pe soldații care încercau să le dărâme. Toate astea îi întârziu în urmă pe soldații de la sfârșitul coloanei, încât, înfricoșați că ar putea pierde legătura cu ceilalți, aceștia lăsară în drum căruțele pe care le mai aveau cu ei și o luară repede înainte, sperând că germanii vor fi atât de ocupați cu jefuirea lor, încât măcar un timp nu-i vor mai ataca.

Regimentul din frunte ajunsese la un deal despădurit în urma unui recent incendiu și aici se regrupa în siguranță, așteptându-le pe celelalte două. Își păstrase toate proviziile și nu pierduse decât câteva sute de oameni. Celelalte două regimente erau mult mai grav atinse. Oamenii fură separați de companiile lor și formară unități mai mici, de 50 până la 200 de soldați, fiecare având avangardă, ariergardă și pază pe flancuri. Cei de pe flancuri înaintau foarte încet din cauza desişului pădurii și a mlaștinilor, și adeseori pierdeau legătura cu micile lor unități. Avangărzile erau decimate la baricade, iar ariergărzile primeau pe la spate sute de sulițe. La apelul din seara aceea, Varus văzu că aproape o treime din soldații lui fuseseră uciși sau dispăruseră.

A doua zi își putu deschide drum până la un teren descoperit, dar pentru asta trebui să-și părăsească restul bagajelor. Hrana lipsea; după două zile trebui să reintre în pădure. Pierderile din ziua a doua nu fură mai grele, căci o mare parte din dușmani erau ocupați cu jefuirea carelor și punerea prăzii la adăpost. Dar în seara celei de-a treia zile, numai un sfert din totalul trupelor răspunse la apel. A patra zi, Varus continuă să înainteze, fiind prea încăpățânat ca să-și recunoască înfrângerea și să renunțe la planul său inițial, dar vremea, care începuse să se mai lumineze puțin, se înrăutăți deodată. Germanii, obișnuiți cu ploile mari, prinseră curaj, pe măsură ce rezistența romanilor slăbea, și se apropiară.

La prânz, Varus, văzând că totul e pierdut, se omorî, ca să nu cadă viu în mâinile dușmanului. Cea mai mare parte a ofițerilor superiori și mulți soldați făcură la fel. Un singur om rămase stăpân pe sine — tocmai acel Cassius Chereas pe care-l văzusem luptând în amfiteatru. El comanda o ariergardă compusă din munteni din Savoia, oameni mai obișnuiți cu pădurea decât ceilalți; când veni știrea, adusă de un fugar, că Varus era mort, vulturii regimentelor capturați și că mai puțin de trei sute de oameni din grosul trupelor se aflau încă în picioare, el se hotărî să salveze de la

măcel ce se mai putea salva. Făcu calea întoarsă și-și croi drum printre dușmani, printr-un atac fulgerător. Curajul neînfricat al lui Cassius, care se transmise și oamenilor lui, îi îngrozi pe germani. Ei lăsară să treacă aceea mână de oameni hotărâți și o luară înainte, spre victorii mai ușoare. E poate cea mai frumoasă acțiune militară a timpurilor moderne faptul că, din o sută douăzeci de oameni, câți avusese cu el când pornise pe drumul de întoarcere, Cassius a reușit, după o săptămână de mășăluit printr-o țară dușmană, să readucă optzeci de oameni, cu steagul companiei în frunte, până la fortul de unde plecaseră cu douăzeci de zile înainte.

Cum să zugrăvesc panica pe care vestea dezastrului o provocă la Roma? Oamenii își strângeau lucrurile și le îngrămădeau în căruțe, ca și cum germanii se și aflau la porțile Cetății. De fapt, existau motive serioase de neliniște. Pierderile războiului din Balcani fuseseră atât de grele, încât aproape toate rezervele armatei din Italia erau sfârșite. Augustus nu știa de unde să scoată trupe noi spre a le trimite cu Tiberius să asigure podurile de pe Rin, pe care se părea că germanii nu le ocupaseră încă. Dintre cetățenii romani mobilizabili, foarte puțini răspunseră de bunăvoie la apelul ce li se adresă: a merge împotriva germanilor însemna a merge la moarte sigură. Augustus anunță că dintre cei ce nu se vor fi prezentat în trei zile, un om din cinci va fi decăzut din drepturi și depozat de toate bunurile. Cum nici măsura aceasta nu-i hotărî, el puse să fie executați câțiva pentru a servi de exemplu, iar pe ceilalți îi încorporă cu forța. Astfel, mulți dintre ei, fie spus în trecere, deveniră soldați excelenți. Augustus convocă sub arme și un contingent de oameni trecuți de treizeci și cinci de ani și rechemă în serviciu pe mulți veterani care-și îndepliniseră stagiul de șaisprezece ani sub drapel. Cu aceștia și cu vreo două regimente de liberti, care de obicei nu erau mobilizați (deși întăririle ce le dusesese Germanicus în Balcani erau în mare parte formate din ei), se alcătui o armată impunătoare, care porni spre nord, companie după companie, pe măsură ce fiecare era înarmată și instruită.

Pentru mine era o rușine și o durere nemăsurată de a nu putea servi Roma ca soldat în clipa aceea de primejdie supremă. M-am dus la Augustus și l-am implorat să mă trimită acolo unde slăbiciunea mea fizică nu putea constitui o piedică. M-am oferit să-i servesc lui Tiberius ca ofițer de informații: puteam să strâng și să verific toate informațiile asupra mișcărilor dușmanului, să interoghez prizonierii, să alcătuiesc hărți și să instruiesc spionii, în lipsa acestei funcții (pentru care mă simțeam cu deosebire calificat, deoarece studiasem în amănunt campaniile din Germania și mă obișnuisem să gândesc cu rigoare și să conduc scribi), mă ofeream să-i servesc lui Tiberius ca ofițer de intendanță, să rechiziționez proviziile la Roma, să țin socoteala lor și să le distribui la sosire. Augustus păru mulțumit văzând că mă ofer de bunăvoie și spuse că-i va vorbi lui Tiberius de cererea mea. Dar propunerea mea nu avu urmări. Poate că Tiberius mă socotea incapabil să servesc cu folos, poate că era jignit văzându-mă că fac această cerere, în timp ce fiul său, Castor, rămânea în spatele frontului, obținând de la Augustus misiunea să mobilizeze și să instruiască trupe în Italia de sud. Mă mângâia puțin faptul că și Germanicus se găsea în aceeași situație. Se oferise să plece în Germania, dar Augustus avea nevoie de

el la Roma, unde era foarte popular, pentru a-l ajuta să potolească tulburările ce se puteau ivi după plecarea trupelor.

În acest timp, germanii îi urmăreau pe fugarii din armata lui Varus și jertfeau zeci dintre ei zeităților pădurii, arzându-i de vii în cuști de răchită; restul era dus în captivitate. (Unii dintre ei fură răscumpărați de rudele lor la prețuri fantastice, dar Augustus le interzise să se mai întoarcă vreodată în Italia.) Germanii traseră un șir de chefuri strașnice cu vinul ce ni-l capturaseră; certuri sângeroase izbucneau în tot locul la atribuirea gloriei și a prăzii. Le trebui mult timp ca să-și vină în fire și să-și dea seama că un marș înspre Rin n-ar întâlni decât o rezistență foarte slabă. De îndată ce vinul se sfârși, ei atacară fortărețele de la hotare, care nu erau aproape deloc apărate; le cuceriră una după alta și le jefuiră. Singura care opuse rezistență fu aceea apărată de Cassius. Germanii ar fi putut-o cuceri ca și pe celelalte, căci garnizoana era redusă, dar Hermann și Segimerus erau ocupați în altă parte și nici o altă căpetenie nu știa să ducă un asediu în stilul roman, cu catapulte, mașini de aruncat pietre și șanțuri de împresurare. Cassius avea un mare număr de arcuri și săgeți în cetate și-i învăța pe toți, inclusiv femeile și sclavii, să le mânuiască. El respinse câteva asalturi sălbatice la porți; oale mari cu apă clocotită erau întotdeauna pregătite pentru germanii care ar fi încercat să escaladeze zidurile cu ajutorul scărilor. Aceștia pierdură atâta vreme în fața fortăreței, unde nădăjduiau să găsească o pradă bogată, încât nu mai înaintară până la capetele de pod de pe Rin, care erau slab apărate.

Știrea apropierei rapide a lui Tiberius, în fruntea noii sale armate, se răspândi. Hermann își adună îndată trupele ca să cucerească podurile înaintea sosirii romanilor, în fața fortăreței — despre care se aflase că poseda puține provizii — fu lăsat numai un detașament.

Fiind înștiințat de planurile lui Hermann, Cassius se hotărî să iasă din cetate cât mai era timp. Într-o noapte furtunoasă, se strecură afară cu toată garnizoana. Depășiseră două din avanposturile dușmane, când plânsetele unor copii pe care-i luaseră cu ei dădură alarma. La al treilea avanpost, se înclăștară într-o luptă corp la corp, și dacă germanii ar fi fost mai puțin grăbiți să jefuiască orașul, trupa lui Cassius ar fi avut puțini sorti de salvare. Totuși, ei scăpară nu se știe cum și, după o jumătate de oră, Cassius puse trompetele să sune "pasul accelerat", spre a-i face pe germani să creadă că le sosiseră întăriri; așa că nu fură urmăriți. Cum vântul sufla dinspre est, garnizoana podului celui mai apropiat auzi sunetul îndepărtat al trompetelor romane și, ghicind ceea ce se petrecuse, trimise un detașament în întâmpinarea lui Cassius. Două zile mai târziu, acesta apără podul împotriva unui atac în masă al oamenilor lui Segimertus. Apoi sosi avangarda lui Tiberius; situația era salvată.

Sfârșitul anului aduse exilul Iulillei, pentru adulteruri repetate, ca și în cazul mamei sale, Iulia. Fu trimisă la Tremerus, o insulă mică în dreptul coastei Apuliei⁵¹. Adevăratul motiv al exilului era faptul că urma să nască; dacă ar fi născut un băiat, ar fi apărut un nepot al lui Augustus neînruit cu Livia; iar aceasta nu mai voia să-și asume riscuri. Iulilla mai avea, ce e

⁵¹ Apulia — regiune în vechea Italie, situată în sud-estul peninsulei.

drept, un fiu, dar era un băiat delicat, sperios și plătând, care nu intra la socoteală, însuși Emilius îi oferi Liviei pretextul acuzației.

Se certase cu Iulilla și o acuzase, în fața fiicei lor Emilia, că încearcă să treacă drept al lui copilul altuia, îl numise chiar pe complicele presupus: Decimus, un patrician din familia Silana. Destul de inteligentă ca să înțeleagă că viața și siguranța ei proprie depindeau de Livia, Emilia se duse drept la aceasta și-i povesti tot ce auzise. Livia o puse să repete povestirea în prezența lui Augustus. Acesta, chemându-l pe Emilius, îl întrebă dacă era adevărat că nu el era tatăl copilului Iulillei. Departe de a bănui trădarea fiicei sale, Emilius își închipui că relațiile dintre Iulilla și Decimus, pe care el le suspecta doar, deveniseră obiect de scandal public, își menținu acuzația, deși era bazată mai mult pe gelozie decât pe certitudini. Augustus porunci ca pruncul să fie expus pe o stâncă chiar de la naștere. Decimus plecă în exil voluntar, ca și alții care fură acuzați de a fi fost cândva amanții Iulillei. Printre ei se găsea și poetul Ovidiu, pe care, în mod ciudat, Augustus îl făcu principalul țap ispășitor, deoarece odinioară poetul scrisese Arta iubirii. Poemul acesta, spuse Augustus, pervertise sufletul nepoatei sale. El porunci să fie aruncate în foc toate exemplarele ce se vor putea găsi.

Capitolul XIII

Augustus trecuse de șaptezeci de ani. Până atunci, nimeni nu-l socotea un om în vârstă. Dar recentele nenorociri publice și particulare îl îmbătrâniseră mult; caracterul i se schimbase, îi venea din ce în ce mai greu să-și păstreze calmul la banchetele publice sau să-i primească pe vizitatorii întâmplători cu amabilitatea sa obișnuită, începuse chiar să-și piardă răbdarea față de Livia. Totuși, continua să lucreze cu conștiinciozitatea sa dintotdeauna și admise chiar să i se voteze încă zece ani de monarhie. Cât timp erau în Cetate, Tiberius și Germanicus îndeplineau o mulțime de sarcini care în mod normal îi reveneau lui, iar Livia muncea mai din greu decât oricând. În timpul războiului din Balcani, în lipsa lui Augustus, ea rămăsese la Roma, unde, înarmată cu copia sigiliului, pe care i-o încredințase Augustus, și ținând o legătură strânsă cu dânsul prin curieri, făcuse față singură tuturor sarcinilor de stat.

Augustus se obișnuia treptat cu ideea că Tiberius îi va succeda, îl socotea în stare să guverneze chibzuit, cu ajutorul Liviei, și să continue politica sa; dar, mai ales, se mângâia cu gândul că Părintele Patriei le va lipsi tuturor după moartea sa și că se va vorbi de Epoca lui Augustus așa cum se vorbea de Epoca de Aur a regelui Numa⁵². Deși adusesse Romei servicii însemnate, Tiberius nu era popular și fără îndoială că nici nu avea să devină popular după ce va fi ajuns împărat. Augustus se bucura la gândul că Germanicus, fiind mai în vârstă decât Castor, fratele său adoptiv, îi va urma în mod natural lui Tiberius, iar fiii lui Germanicus, tinerii Nero și Dru-

⁵² Numa Pompilius — (714-671 î.Hr.) al doilea rege legendar al Romei, după Romulus, sabin de origine. Potrivit legendei, ar fi instituit cultul diferiților zei și ar fi organizat colegiile de preoți și de meseriași.

sus, erau propriii lui strănepoți. Deși soarta îi înlăturase pe nepoții săi de la tron, el avea să domnească încă o dată în persoana strănepoților săi. Căci pe atunci Augustus — ca toată lumea, de altminteri — uitase de republică și, după patruzeci de ani de servicii credincioase aduse Romei, își aroga dreptul să-și aleagă succesorii la tron, până la a treia generație.

Cât timp Germanicus fusese în Dalmația, nu i-am pomenit de Postumus în scrisorile mele, de teamă să nu fie citite de vreun agent al Liviei, dar de îndată ce s-a întors în țară i-am povestit totul. El se arătă foarte tulburat și îmi spuse că nu știe ce să creadă. Din principiu, Germanicus refuza să accepte existența răului, până ce nu i se aduceau dovezi de neînlăturat. Dimpotrivă, îi socotea pe toți ceilalți animați de cele mai nobile sentimente. În general, simplitatea aceasta desăvârșită îi folosea. Cei mai mulți dintre oamenii cu care avea de-a face, măguliți de buna lui părere despre ei, se străduiau să se arate demni de ea. Dacă s-ar fi găsit vreodată la cheremul vreunui om cu adevărat josnic, această curățenie a inimii l-ar fi dus neapărat la pierzanie. Dar, pe de altă parte, oricât de puțină bunătate ar fi existat în cineva, Germanicus putea s-o facă să înflorească, îmi spuse că-i venea greu să le creadă pe Livilla sau pe Emilia în stare de o crimă atât de josnică — totuși, recunosc că în ultima vreme Livilla îl dezamăgise, îmi spuse de asemenea că eu nu reușisem să explic motivele decât amestecând-o și pe bunica noastră, Livia, ceea ce era, vădit, ridicol.

— Cine oare, în afară de un nebun — întrebă el cu o bruscă indignare — ar putea bănuî că Livia le-a împins la asemenea fapte? E ca și cum ai bănuî-o pe zeița Vesta că otrăvește puțurile Romei.

La rândul meu, l-am întrebat dacă îl credea cu adevărat vinovat pe Postumus de două încercări de viol în două nopți de-a rândul și în împrejurările cele mai imprudente, sau dacă îl credea capabil să-l mintă pe Augustus și apoi pe noi, chiar dacă ar fi fost vinovat. Germanicus tăcu. Îl iubise întotdeauna pe Postumus și avea încredere în el. M-am folosit de acest prilej ca să-l pun să jure pe manii tatălui nostru că, dacă va descoperi vreodată cea mai mică dovadă a nevinovăției lui Postumus, îi va spune lui Augustus tot ce știe și-l va sili să-l recheme pe Postumus și să le pedepsească pe mincinoase așa cum meritau.

În Germania nu se petrecea nimic de seamă. Tiberius stăpânea podurile, dar nu încerca să treacă Rinul, neavând încă suficientă încredere în armata lui, pe care abia o instruia. Nici germanii nu forțară podurile. Augustus își pierdu din nou răbdarea și îl grăbi să-l răzbune pe Varus și să recucerească vulturii pierduți. Tiberius răspunse că nu avea altă dorință mai fierbinte, dar că trupele lui nu erau încă pregătite de atac. Atunci Augustus îl trimise pe Germanicus, după încheierea termenului de magistratură al acestuia, și Tiberius fu silit să întreprindă ceva; de fapt, nu era nici leneș și nici laș, doar extrem de prudent. El trecu Rinul și pustii o parte din provincia pierdută, dar germanii evitară o bătălie adevărată. Nevrând să nimerească într-o cursă, Tiberius și Germanicus se mărginiră să dea foc câtorva tabere dușmane din preajma Rinului și să-și desfășoare forțele. Avură câteva ciocniri din care ieșiră cu bine, luând și câteva sute de prizonieri. Rămaseră pe loc până toamna, când trecură înapoi Rinul.

În primăvară, Roma sărbătorește în sfârșit triumful mult-așteptat pentru victoriile dalmate; ca să se inspire încredere poporului, se adăugă și un tri-

umf german. N-aș vrea să nu amintesc aici un gest de mărinimie al lui Tiberius, sugerat, e drept, de Germanicus: după ce-l plimbase pe Bato, conducătorul dalmat răsculat, în cortegiul său de triumf, Tiberius îi dădu libertatea și o sumă mare de bani, instalându-l cu generozitate la Ravenna⁵³. Bato merita pe deplin recunoștința lui Tiberius: odinioară îi îngăduise cu mărinimie să scape dintr-o vale unde fusese împresurat cu întreaga sa oștire.

Germanicus era acum consul și Augustus compuse o scrisoare pentru a-l recomanda Senatului; în același timp, recomanda Senatul lui Tiberius. (Recomandând Senatul lui Tiberius și nu invers, Augustus voia să arate atât că-l indică pe acesta ca urmaș la tron, având autoritate asupra Senatului, cât și că nu dorește să-i pronunțe elogiul, așa cum făcuse pentru Germanicus.)

Agrippina îl însoțea întotdeauna pe Germanicus când pleca la război, după cum îl însoțise și mama pe tatăl meu. Ea o făcea în primul rând din dragoste pentru dânsul, dar și fiindcă nu voia să rămână singură la Roma și să fie adusă în fața lui Augustus sub vreo acuzație ticluită de adulter. Nu putea ști niciodată ce avea Livia de gând cu ea. Agrippina era întruchiparea legendarei matroane romane — puternică, neînfricăată, modestă, înțeleaptă, pioasă, fertilă și castă. Până atunci îi dăruise patru copii lui Germanicus și avea să mai aducă pe lume încă cinci.

Livia tot nu mă primea la masa ei și inima mamei tot nu se schimba-se față de mine; numai Germanicus mă introducea — de câte ori avea prilejul — printre nobilii ce-i erau prieteni. Din pricina lui mi se arăta oarecare respect, dar părerea familiei despre mine era cunoscută și, cum se știa că Tiberius o împărtășește, nimeni nu căuta să aibă raporturi mai strânse cu mine. Germanicus mă sfătui să fac o lectură publică din ultima mea operă istorică și invită o seamă de personalități ale lumii literare să o asculte. Cartea din care urma să citească îmi ceruse o muncă îndârjită și nădăjduiam că va prezenta interes pentru auditoriul meu: era o expunere a formulelor întrebuintate în timpul îmbăierilor rituale de către preoții etrusci, cu traducerea lor latină, ceea ce explica multe dintre ceremoniile noastre, al căror înțeles exact se pierduse cu timpul. Germanicus o citi în prealabil și o arătă mamei și Liviei, care o aprobară; apoi avu bunătatea să mă pună să repet lectura de la un capăt la altul și mă felicită pentru munca și dicția mea. Se vede că el vorbi cu multă lume despre aceasta, căci sala unde trebuia să fac lectura era plină. Nici Livia și nici Augustus nu veniseră, dar se găseau acolo mama, Germanicus și Livilla.

Eram bine dispus și câtuși de puțin nervos. După sfatul lui Germanicus, băusem o cupă de vin, ca să capăt curaj. Pentru cazul când Livia și Augustus s-ar fi ivit, li se rezervaseră două splendide jilțuri — cele pe care se așezau întotdeauna când veneau la noi. După ce fiecare s-a așezat, s-au închis ușile și am început să citesc. Totul mergea de minune: îmi dădeam seama că citeam nici prea repede, nici prea încet, nici tare, nici șoptit, ci tocmai cum trebuia și că auditorii, care nu se așteptaseră la mare lucru din partea mea, căpătau, fără voie, interes pentru lectură. Dar deodată s-a

⁵³ Ravenna — oraș în nordul Italiei, situat în apropiere de țărmul Mării Adriatice, datând de pe vremea etruscilor. A fost cucerit de romani în secolul I î.Hr. și a devenit reședința principală a împăraților romani, din anul 403 d.Hr.

produs un incident nenorocit. Cineva a bătut tare în ușa; și cum nimeni n-a deschis, a bătut din nou; apoi clanța ușii s-a mișcat zgomotos și l-am văzut intrând pe omul cel mai gras pe care l-am întâlnit vreodată, îmbrăcat cu o togă de cavaler și ținând în mână o uriașă pernă brodată.

M-am oprit din citit; ajunseseam la un pasaj important și dificil și nimeni nu mă mai asculta: toți ochii erau ațintiți asupra cavalerului. El îl recunoscuse pe Titus Livius și-l salută cu un accent cântător, care, după cum am aflat mai târziu, era cel din Padova; apoi, fără să-i dea vreo atenție specială lui Germanicus, în calitate de consul, sau mamei și mie, în calitate de stăpâni ai casei, el salută tot restul auditorilor, în mijlocul râsetelor înăbușite. După aceea căută din ochi un scaun și zări jilțul lui Augustus, dar, fiindcă i se păru prea strâmt, îl luă pe cel al Liviei. Puse perna pe el, își adună cutele togei și se așeză icnind. Bineînțeles că jilțul — o piesă veche egipteană, luată ca pradă de război din palatul Cleopatrei și lucrată cu deosebită gingășie — se prăbuși cu zgomot. Toată lumea izbucni în râs, în afară de Germanicus, Titus Livius, mama și membrii mai gravi ai adunării.

După ce cavalerul se ridică bombănind, suduind și frecându-și mădularele, și după ce un libert îl conduse afară, o tăcere atentă se restabili și am încercat să-mi continuu lectura. Dar căzusem pradă unui râs nebun, de nestăpânit. Poate că vinul ce-l băusem era de vină, sau poate că numai eu văzusem expresia feței cavalerului în timp ce jilțul se prăbușea sub el. Fiind așezat în rândul întâi, numai eu mă găsisem față în față cu el. În orice caz, mi-a fost cu neputință să mă mai adâncesc în ceremoniile lustrale⁵⁴ ale etruscilor. La început, auditorii îmi împărtășiră veselia și râseră cu mine. Dar, ajungând cu greutate la sfârșitul paragrafului, am zărit deodată cu coada ochiului jilțul proptit de bine de rău pe picioarele-i frânate. Am izbucnit din nou în râs; lumea începea să dea semne de nerăbdare. Dar, culmea nenorocirii, după ce, printr-o mare efortare, am reluat lectura, spre marea ușurare a lui Germanicus, ușile s-au deschis larg și i-am văzut intrând pe Augustus și pe Livia. Ei trecură maiestuos printre rândurile de scaune și Augustus se așeză. Livia se pregătea să facă la fel, când observă deodată ceva neobișnuit, întrebă cu voce răsunătoare:

— Cine s-a așezat pe jilțul meu?

Germanicus îi explică faptele pe cât putu mai bine, dar ea se socoti insultată și ieși, urmată de Augustus, care părea jenat.

Mi se poate oare imputa că restul lecturii se sfârși lamentabil? Fără îndoială, Momus⁵⁵, zeul cel crud, se ascundea în jilțul acela nenorocit, căci după cinci minute picioarele i se desfăcură și se prăbuși din nou; un mic cap de leu, din aur, se desprinse dintr-un braț, se rostogoli pe podea și alunecă până sub piciorul meu drept, pe care-l țineam puțin ridicat. Râsul nebun mă cuprinse din nou; pufneam, suflam din greu, mă înăbușeam.

Germanicus s-a apropiat de mine și m-a implorat să mă stăpânesc, dar n-am putut decât să ridic capul de leu și să arăt jilțul cu un gest de

⁵⁴ Lustral — purificator. Apa lustrală, care se obținea stingând în apă obișnuită un fier înroșit în focul sacrificiilor, servea în Antichitate la spălarea celor ce veneau la templu, fie de către ei înșiși, fie de către preoți. Apa aceasta sacră se găsea într-un vas aflat la poarta fiecărui templu.

⁵⁵ Momus — zeitățe romană, patron al comedianților, reprezentat de obicei în veșminte de bufon.

neputință. Dacă l-am văzut vreodată pe Germanicus supărat pe mine, a fost în acea clipă. Nemulțumirea sa mă potoli brusc. Dar pierdusem orice încredere în mine și am început să gângăvesc atât de tare, încât lectura sfârși în chip jalnic. Germanicus făcu tot ce era cu putință: îmi aduse mulțumiri pentru interesantul meu studiu, deplânse incidentul care mă întrerupsese la mijloc și ne lipsise de prezența Părintelui Patriei, precum și de cea a nobilei Livia, soția sa; în sfârșit, exprimă dorința de a citi în curând continuarea operei mele, în condiții mai bune. Era fratele cel mai devotat și cel mai nobil dintre oameni. Dar n-am mai încercat vreodată să-mi citesc operele în public.

Într-o zi, Germanicus veni la mine cu un aer grav. Câtva timp nu se putu hotărî să vorbească, dar în cele din urmă spuse:

— Am stat de vorbă cu Emilius în dimineața aceasta și conversația s-a oprit asupra bietului Postumus. El a adus vorba primul, întrebându-mă, cu aparentă bună-credință, care sunt, de fapt, acuzațiile ce i se aduc: i se povestise că Postumus încercase să violeze două patriciene, dar nimeni nu părea să știe despre cine e vorba. L-am privit drept în ochi, dar am văzut că spunea adevărul. Atunci i-am propus să-i spun tot ce știu, cu condiția ca și el să facă la fel și să se oblige să păstreze taina. Când i-am destăinuit că acuzația venea chiar din partea fiicei sale, rămase uluit; întâi nu voi să mă creadă, apoi se supără, îmi spuse că guvernanta Emiliei nu o părăsise nici o clipă. Voia să-și caute fiica, s-o întrebe dacă povestirea era adevărată și pentru ce nu i-a spus nimic până acum. L-am oprit, amintindu-i de făgăduiala sa, căci n-aveam încredere în Emilia. I-am sugerat să întrebăm guvernanta, dar pe ocolite, pentru a nu-i da nimic de bănuit. El o chemă și o întreabă ce anume vorbiseră între ei Postumus și Emilia, în timpul alarmei cu hoții, când Postumus prânzise ultima oară la ei. Ea a rămas la început nedumerită, dar când am întrebat-o: "Nu cumva au vorbit despre arbori fructiferi?" a răspuns îndată: "Într-adevăr! Au vorbit despre boliile care atacă arborii". Emilius o întreabă dacă mai vorbiseră și despre altceva în timpul absenței lui, dar ea răspunse că nu crede, își amintea că Postumus expusese o nouă metodă greacă pentru combaterea insectei numită "gândacul negru" și care o interesase mult, pentru că și ea se pricepea la grădinărit. Afirmă că n-a părăsit camera nici o clipă. M-am dus apoi la Castor și i-am vorbit întâmplător de Postumus. Îți mai amintești că bunurile acestuia au fost confiscate și vândute pe când eu mă aflam în Dalmația și că produsul vânzării a fost vărsat tezaurului armatei? Ei bine, l-am întrebat pe Castor ce se întâmplase cu unele vase de argint pe care Postumus le împrumutase de la mine cu prilejul unui banchet. El mi-a dat îndrumări cum să le regăsesc. Apoi am discutat despre exilul lui Postumus. Castor vorbea deschis — îmi pare bine s-o spun; sunt pe deplin convins că nu a participat la complot.

— Deci admiți acum că a existat un complot? l-am întrebat eu agitat.

— Mă tem că este singura explicație posibilă. Dar Castor e nevinovat, sunt convins de asta. Mi-a spus, fără să-l întreb, că în seara aceea, în grădină, Livilla îl împinsese să-l atâțe pe Postumus, după cum ți-a povestit-o și el. Ca soț, Castor era cam iritat de ochii dulci ce-i făcea Postumus soției lui. El recunoaște că glumele sale nu erau poate de cel mai bun-gust, dar

încercarea de viol a lui Postumus asupra Livillei și rănile grele pe care ne-bunul acela i le-a făcut lui însuși i-au răpit orice urmă de părere de rău.

— El crede într-adevăr că Postumus a vrut s-o necinstească pe Livilla?

— Da, și nu l-am contrazis. Nu vreau ca Livilla să afle de bănuielile noastre. Dacă ar afla, i-ar spune Liviei.

— Germanicus, acum ești convins că Livia a pus la cale totul?

El nu răspunse.

— Vei merge la Augustus?

— Ți-am dat cuvântul meu. Mi-l țin întotdeauna.

— Când te duci?

— Chiar acum.

Ce s-a petrecut la această întrevvedere nu știu și nu voi ști niciodată. Dar în acea seară, la cină, Germanicus părea mai înseninat; modul în care răspundea la întrebări m-a făcut să înțeleg că Augustus îi ceruse să păstreze secretul.

Ceea ce voi povesti acum am aflat cu mult mai târziu. Augustus le scrisese corsicanilor, care se plâneau de multă vreme de incursiunile piraților pe coastele lor, că va veni în curând să facă o anchetă personală: se va opri în drum spre Marsilia, unde voia să consacre un templu. Peste puțin timp porni la drum, dar se opri două zile pe insula Elba. În prima zi, dădu ordin ca garda lui Postumus la Planasia să fie înlocuită printr-un detașament în întregime nou. Chiar în aceeași noapte, el se îndreptă în taină spre insulă într-o barcă de pescari; luase cu el doar un prieten apropiat, pe Fabius Maximus, și pe un anume Clement, fost sclav al lui Postumus și care semăna în mod extraordinar cu stăpânul său. Mi s-a spus că acest Clement ar fi fost un fiu natural al lui Agrippa. Avură norocul să-l întâlnească pe Postumus chiar la debarcader. El așeza undițe în apa pentru pescuitul de noapte, când zări în depărtare pânza bărcii la lumina puternică a lunii. Era singur. Augustus se arătă și-i întinse mâna strigând: "Iartă-mă, fiul meu!" Postumus îi luă mâna și i-o sărută. Apoi ei se îndepărtară împreună, în timp ce Fabius și Clement stăteau de pază. Nimeni nu știe ce și-au vorbit, dar, când se reîntoarseră, Augustus plângea. Apoi Postumus și Clement își schimbă veșmintele; Postumus se întoarse în Elba cu Augustus și Fabius, iar Clement rămase să-i țină locul la Planasia, până în clipa când va sosi ordinul de eliberare, ceea ce, spusese Augustus, nu va dura mult. I se făgăduise lui Clement libertatea, precum și o mare sumă de bani, dacă își va juca bine rolul. Trebuia să se prefacă bolnav timp de câteva zile și să lase să-i crească barba și părul, în felul acesta, nimeni nu va remarca înșelătoria, mai ales că noua gardă nu-l văzuse pe Postumus decât timp de câteva minute.

Livia bănuia că Augustus plănuia ceva fără știrea ei. Știa că el nu poate suferi marea și că nu călătorește cu corabia decât când nu se poate altfel, chiar cu prețul pierderii unui timp prețios. E drept că nu putea ajunge în Corsica decât pe mare, dar pirații nu reprezentau o primejdie atât de gravă, și ar fi putut trimite ușor pe Castor sau pe vreun alt subaltern să facă cercetările în locul lui. Ea începu deci o anchetă discretă și află că în timpul opririi din insula Elba, Augustus schimbăse garda lui Postumus și

că în aceeași noapte plecase cu Fabius la pescuit într-o barcă, întovărășit numai de un sclav.

Fabius avea o soție, Marcia, căreia îi împărtășea toate tainele lui; Livia, care până atunci nu o luase deloc în seamă, începu să-i caute tovarășia. Marcia era naivă și ușor de înșelat. După ce Livia îi câștigă încrederea, o luă într-o zi deoparte și o întrebă:

— Spune-mi, draga mea, Augustus a fost foarte emoționat revăzându-l pe Postumus după atâta vreme? E mult mai simțitor decât ar vrea să pară.

Fabius o prevenise pe Marcia să nu sufle nici o vorbă nimănui pe lume de călătoria la Planasia, de teama celor mai funeste consecințe pentru dânsul. Așa încât, la început, ea refuză să răspundă.

— Ah! zise Livia râzând. Ce prudență! Îmi amintești de santinela care într-o seară, în Dalmația, l-a oprit pe Tiberius însuși să treacă, pe motivul că nu cunoștea parola? "Ordinul e ordin, generale" spusese imbecilul acela. Marcia, draga mea, Augustus nu are secrete față de mine, nici eu față de Augustus. Dar te felicit pentru discreția ta.

Marcia se scuză:

— Fabius — spuse ea — mi-a povestit că Augustus a plâns mult.

— Îmi închipuiam eu — zise Livia — dar, Marcia, e poate mai bine să nu-i spui soțului tău de convorbirea noastră. Lui Augustus nu-i place să se știe cât de mult se încrede în mine. Îmi închipui că Fabius ți-a vorbit despre sclav.

Aruncase plasa la întâmplare. Sclavul putea să nu aibă nici o importantă, dar întrebarea merita a fi pusă.

— Da — răspunse Marcia, Fabius mi-a spus că seamănă extraordinar cu Postumus: e doar ceva mai scund.

— Nu crezi că gărzile vor observa deosebirea?

— Fabius mi-a spus că nu crede. Clement a aparținut casei lui Postumus: dacă e prudent, nu se va trăda din neștiință; de altfel, după cum știi, garda a fost schimbată.

Nu-i mai rămânea Lievei decât să descopere ascunzătoarea lui Postumus, care, gândea ea, trăia desigur sub numele de Clement. Bănuia că Augustus avea de gând să-i redea încrederea sa și poate chiar să treacă peste Tiberius, lăsându-l pe Postumus moștenitor direct, încercând astfel să-l despăgubească pentru cele suferite, îi împărtăși, într-o oarecare măsură, lui Tiberius bănuielele ei. În Balcani se iviseră din nou tulburări și Augustus voia să-l trimită pe Tiberius acolo înainte de a se înrăutăți lucrurile. Germanicus era în Franța, ocupat cu strângerea tributului. Augustus intenționa să-l trimită și pe Castor în Germania. Avea de asemenea conversații dese cu Fabius, care, gândea Livia, era omul său de legătură cu Postumus. De îndată ce terenul va fi eliberat, Augustus îl va numi deodată pe Postumus în Senat, va obține anularea decretului emis împotriva lui și-l va lua părtaș la stăpânire în locul lui Tiberius. De îndată ce Postumus va fi reabilitat, viața ei va fi în primejdie. Postumus o acuzase de otrăvirea tatălui și a fraților lui și, de n-ar fi crezut acuzațiile lui, Augustus nu l-ar fi rechemat. Puse iscoadele sale cele mai pricepute să-l urmărească pe Fabius, în nădejdea de a prinde urma unui sclav numit Clement; dar ei nu putură descoperi nimic. Atunci Livia hotărî să nu mai târăgăneze înlătura-

rea lui Fabius. Într-o seară, pe când acesta se ducea la palat, fu atacat pe stradă și străpuns cu douăsprezece lovituri de pumnal de niște oameni mascați, care fugiră îndată. La înmormântare se produse un incident scandalos: Marcia se aruncă peste cadavrul soțului său, cerându-i iertare pentru că-i pricinuisse moartea prin neascultare și imprudență. Dar nimeni nu înțelese ce voia să spună: lumea crezu că durerea îi luase mințile.

Livia îi recomandă lui Tiberius să rămână tot timpul în legătură cu ea și să înainteze pe drumurile Balcanilor cât mai încet cu putință: se putea întâmpla să fie rechemat dintr-o clipă într-alta. Augustus, care-l întovărașise până la Napoli, de-a lungul coastei, căzu bolnav: avea tulburări la stomac. Livia se pregăti să-l îngrijească, dar el îi mulțumi și-i spuse că nu avea nevoie de nimic: se putea vindeca și singur. Luă din farmacia sa personală un purgativ energic, apoi posti o zi întreagă. O opri pe Livia cu desăvârșire să se ocupe de sănătatea lui; avea ea destule griji și fără asta. Răzând, el refuză să mănânce altceva decât pâinea de la masa comună, apa din ulciorul din care bea și smochinele verzi pe care le culegea el singur din pom. Nimic nu părea schimbat în purtarea unuia față de celălalt, dar fiecare dintre ei știa ce avea celălalt în minte.

În ciuda tuturor precauțiilor, starea lui Augustus începu să se înrăutățească. Trebui să-și întrerupă călătoria la Nola; de aici, Livia îl rechemă pe Tiberius. Când acesta sosi, i se spuse că Augustus era pe moarte și că avea insistentă nevoie de el. Își și luase rămas-bun de la câțiva foști consuli, veniți degrabă de la Roma la vestea bolii sale. Îi întrebăse zâmbind dacă farsa fusese bine jucată — întrebare ce o pun publicului actorii de comedii, la sfârșitul piesei. Zâmbind și dânsii, dar cu lacrimi în ochi, răspunseră: "Cum nu se poate mai bine, Augustus". "Atunci aplaudați-mă", spuse el.

Tiberius petrecu trei ore la căpătâiul său; când apărură, anunță cu o voce îndurerată că Părintele Patriei se stinsese în brațele Liviei și că avusese un ultim cuvânt de dragoste pentru el, pentru Senat și pentru poporul Romei. Tiberius mulțumi zeilor că-i îngăduiseră să se întoarcă la timp spre a închide ochii tatălui și binefăcătorului său. De fapt, Augustus murise de o zi încheiată, dar Livia ascunsese faptul și dăduse din oră în oră buletine când mai bune, când mai rele. Printr-o stranie coincidență, el muri în aceeași cameră în care, cu șaptezeci și cinci de ani înainte, își dăduse sufletul tatălui.

Îmi amintesc bine cum mi s-a anunțat vestea. Era pe 30 august. Mai dormeam încă, deși ora era târzie, pentru că toată noaptea lucrasem la istoria mea: vara mi se părea mai comod să lucrez noaptea și să dorm ziua. Am fost deșteptat de sosirea a doi cavaleri bătrâni, care s-au scuzat că mă scoală din somn, dar au adăugat că era vorba de o chestiune grabnică. Augustus murise, iar ordinul cavalerilor, adunați în grabă, mă alesese ca reprezentant al lui pe lângă Senat. Trebuia să cer în numele cavalerilor cinstea de a readuce corpul lui Augustus pe umerii lor. Adormit încă, neștiind ce spun, am strigat: "Otrava domnește! Otrava domnește!" Ei au schimbat priviri speriate. Dar mi-am redobândit cumpătul și le-am cerut iertare: le-am explicat că avusesem un vis urât și că repetasem niște cuvinte auzite în vis. Le-am cerut să repete mesajul, le-am mulțumit pentru cinstea ce mi-o făceau și m-am pregătit să execut ceea ce așteptau de la mine. De

fapt, nu era chiar o cinste să fii ales reprezentant al cavalerilor. Oricine putea fi cavaler, cu condiția să fie liber, să nu fi făcut vreo faptă necinstită și să posede o anumită avere. Ținând seama de neamul din care mă trăgeam, dacă aș fi arătat măcar cele mai mediocre aptitudini, aș fi fost un membru onorat al Senatului, cum era, la vârsta mea, Castor.

Fusesem ales pentru că eram singurul membru din familia imperială care mai aparținea unui ordin inferior și pentru că numirea mea înlătura rivalitatea dintre ceilalți cavaleri.

Era pentru prima oară când intram în Senat în timpul unei ședințe. Am prezentat cererea fără să mă gângăvesc, fără să uit cuvintele și fără să mă fac ridicol prin vreun gest.

Capitolul XIV

Deși fusese limpede că puterile lui Augustus erau în scădere și că nu mai avea mult de trăit, totuși Roma nu se putu obișnui cu ideea morții sale. Orașul era ca un copil care-și pierduse tatăl. Nu avea importanță dacă tatăl fusese un erou sau un laș, un om drept sau nedrept, generos sau meschin: fusese un tată, și nici unchiul, nici fratele mai mare nu-i vor putea lua vreodată locul. Căci domnia lui Augustus fusese deosebit de lungă și trebuia ca cineva să fi depășit de mult vârsta mijlocie ca să-și mai amintească de vremurile anterioare domniei lui. Nu e deci de mirare că Senatul se întruni pentru a delibera dacă onorurile divine ce-i fuseseră aduse în timpul vieții în provincie nu trebuiau să-i fie aduse acum chiar la Roma.

Fiul lui Pollion, Gallus, fu cel dintâi senator care îndrăzni să pună la îndoială rostul acestei propuneri. Tiberius îl ura pentru că se căsătorise cu Vipsania (prima soție a lui Tiberius — după cum vă amintiți — pe care aceasta o repudiasse pentru a se însura cu Iulia), pentru că Gallus nu dezmințise niciodată în public șoaptele care-l desemnau drept adevăratul tată al lui Castor, și pentru limba lui ascuțită. El se ridică și ceru să i se spună în virtutea cărui semn divin se presupunea că Augustus va fi bine venit în Locuința Cerească, numai pe baza recomandării prietenilor și admiratorilor săi muritori.

Răspunsul fu o tăcere apăsătoare. În cele din urmă, Tiberius se ridică încet.

— Vă amintiți desigur — spuse el — că, acum o sută de zile, piedestalul statuii tatălui meu Augustus a fost lovit de trăsnet. Prima literă a numelui său a fost distrusă: n-au mai rămas decât cuvintele ezar Augustus. Dar ce înseamnă litera C? Reprezintă numărul o sută. Și ce înseamnă Ezar? Vă voi spune-o eu. Înseamnă zeu, în limba etruscă. E limpede deci că, după o sută de zile de la căderea trăsnetului, Augustus va trebui să devină zeu la Roma. Voiți oare un semn mai explicit?

Deși Tiberius își însușea tot meritul interpretării, eu fusesem acela care dăduse cel dintâi un înțeles cuvântului Ezar, când se discutase întâmplarea, fiind singurul din Roma care mai cunoștea etrusca. Interpretarea aceasta i-o destăinuisem mamei, care mă făcuse nebun vizionar, dar

care fusese desigur destul de impresionată și îi povestise faptul lui Tiberius, căci în afară de dânsa nu mai vorbisem cu nimeni.

Gallus întrebă arunci pentru ce își dăduse Jupiter poruncile în limba etruscă și nu în greacă sau latină. Nu văzuse altcineva vreun semn mai convingător? Mai merge să crezi zei noi pentru provincialii asiatici neștiutori, dar Senatul trebuie să se gândească bine înainte de a porunci unor cetățeni culți să adore pe unul dintre ai lor, oricât de merituos ar fi fost. Adresându-se astfel orgoliului și bunului-simț roman, Gallus ar fi putut împiedica, votarea decretului, dacă n-ar fi intervenit un magistrat superior numit Atticus. Acesta se ridică solemn și declară că, în timp ce se ardea corpul lui Augustus pe Câmpul lui Marte, el văzuse coborând un nor care apoi s-a urcat la cer cu sufletul mortului, la fel cum s-a întâmplat, după tradiție, cu Romulus și cu Hercule. Era gata să jure pe toți zeii că spunea adevărul.

Aplauze răsunătoare întâmpinară această destăinuire, și Tiberius, triumfător, îl întrebă pe Gallus dacă mai avea și alte observații de făcut. Gallus răspunse că da. Își amintea, spuse el, de o altă tradiție primitivă cu privire la moartea și la dispariția bruscă a lui Romulus, pe care chiar istoricii cei mai serioși o propuneau ca o alternativă a celei pe care o citase prețuitul și cinstitul său prieten Atticus. Anume că Romulus inspirase atâta ură prin tirania sa asupra unui popor liber, încât într-o zi, folosindu-se de-o ceață bruscă, senatorii îl omorâră și îl tăiară în bucățele, pe care le duseră apoi de la locul crimei, ascunse sub togile lor.

— Dar Hercule? întrebă repede cineva.

— Tiberius însuși, în elocventa sa cuvântare funebră, a respins orice comparație între Augustus și Hercule. Acesta, ne-a spus el, n-a atacat în copilărie decât șerpi, mai târziu câțiva cerbi, un mistreț sau un leu — și acestea numai de nevoie și la porunca altuia. Augustus nu s-a luptat cu brute, ci cu oameni și a făcut-o din propriul imbold... și așa mai departe. Dar motivul pentru care eu resping comparația sunt împrejurările morții lui Hercule.

Apoi Gallus se așeză la loc. Aluzia era pe deplin limpede pentru cine voia s-o înțeleagă: legenda spunea că Hercule murise otrăvit de soția sa.

Cu toate acestea, propunerea fu votată. Se ridicară altare închinat lui Augustus la Roma și în cetățile vecine. Se institui un colegiu de preoți care să-i celebreze cultul; Livia, căreia i se acordau în același timp titlurile de Iulia și Augustusa, fu numită Mare Preoteasă. Ea îl răsplăti pe Atticus cu zece mii de monede de aur, numindu-l apoi printre noii preoți și scutindu-l de obligația de a plăti suma importantă cerută pentru inițiere. Am fost numit și eu, dar, ca nepot al Liviei, a trebuit să plătesc o taxă de inițiere mai mare decât toți ceilalți. Nimeni nu îndrăzni să întrebe cum se făcea că această înălțare la cer a lui Augustus fusese văzută numai de Atticus. Partea cea mai hazlie era că, în noaptea dinaintea funeraliilor, Livia ascunsese un vultur într-o colivie deasupra rugului, în clipa punerii focului, cineva urma să deschidă colivia, trăgând de o sfoară; vulturul ar fi zburat și ar fi fost luat drept spiritul lui Augustus. Din nenorocire, minunea nu reuși. Ușa coliviei nu voi să se deschidă, în loc să lase vulturul să ardă, ofițerul de serviciu se sui pe rug și deschise singur ușa. Livia trebui să explice că vulturul fusese pus acolo din ordinul ei, ca un simbol.

Nu voi mai povesti nimic despre funeraliile lui Augustus — deși nu s-au mai văzut la Roma altele mai mărețe! — căci trebuie să încep să las la o parte din istoria mea tot ce nu e de primă importanță: am și umplut peste treisprezece suluri din cel mai bun pergament provenit de la noua fabrică pe care am construit-o, și n-am ajuns nici la jumătatea povestirii. Nu pot trece însă sub tăcere testamentul lui Augustus, pe care toată lumea îl aștepta cu nerăbdare. Nimeni nu era mai grăbit să-l vadă decât mine: și vă voi spune de ce.

Cu o lună înaintea morții sale, Augustus — care venise s-o vadă pe mama, convalescentă după o boală grea — apăruse deodată la ușa cabinetului meu de lucru. După ce-și îndepărtă suita, începu să-mi vorbească de diferite lucruri, fără să mă privească în ochi și cu atâta timiditate, de parcă el ar fi fost Claudius și eu Augustus. Luă un volum din istoria mea și citi un pasaj.

— Excelent — spuse el. Și când crezi că vei termina cartea?

— Cel mai târziu într-o lună.

El mă felicită și îmi spuse că va organiza atunci, pe cheltuiala sa, o lectură publică, invitându-și prietenii. Am rămas uimit, dar el a continuat, întrebându-mă prietenește dacă nu prefer să pun un om de meserie să-mi citească opera în locul meu — căci trebuie să fie penibil să-ți citești operele în public! Chiar un bătrân experimentat ca Pollion mărturisea că acest lucru îl intimidază. I-am mulțumit din suflet și am recunoscut că un lector de profesie ar fi mai potrivit decât mine, dacă într-adevăr munca mea merita o asemenea cinste.

Deodată, el îmi întinse mâna.

— Claudius — mă întrebă el — ești supărat pe mine?

Ce puteam răspunde? Lacrimile îmi năpădiră ochii.

Am murmurat că am pentru dânsul un respect nemărginit și că nicio dată nu făcuse nimic care să mă supere.

— Dragostea lui Germanicus pentru tine se apropie de adorație — i-am răspuns. Mi-a spus-o adesea.

Fața i se luminează.

— Mi-o juri? Sunt foarte fericit. Iată, Claudius, că există o legătură puternică între noi: părerea bună a lui Germanicus. Și iată ce am venit să-ți spun: în toți anii aceștia m-am purtat foarte rău cu tine și o regret din suflet, dar vei vedea că lucrurile se vor schimba.

Apoi cită din grecește: "Cine te-a rănit, te va vindeca", și mă strânse în brațe, înainte de a ieși, adăugă peste umăr:

— Am făcut o vizită vestalelor; am schimbat multe lucruri într-un document al meu ce le este încredințat. Cum schimbările acestea îți sunt în parte datorate ție, am dat numelui tău mai multă importanță decât avea înainte. Dar nici un cuvânt!

— Te poți încrede în mine.

Toate acestea nu puteau avea decât un singur înțeles: că el credea povestirea lui Postumus, așa cum i-o relatasem lui Germanicus, și că testamentul său (încredințat într-adevăr vestalelor) îl recunoștea din nou pe cel exilat ca moștenitor. Cât despre mine, voi fi răsplătit pentru credința mea față de el. Pe atunci nu aflasem, desigur, de vizita lui Augustus la Pla-

nasia, dar aşteptam cu încredere să-l recheme pe Postumus şi să-l trateze cu cinste.

Am fost dezamăgit. Testamentul cel nou fusese făcut în taină, fără alţi martori decât Fabius Maximus şi câţiva preoţi bătrâni şi gârboviţi. Nimic mai uşor, deci, decât să fie suprimat în folosul altuia datând din timpul dizgraţiei lui Postumus, cu şase ani în urmă. Prima frază suna astfel: "De-oarece soarta crudă mi i-a răpit pe Caius şi Lucius, fiii mei, doresc ca Tiberius Claudius Nero Cezar să devină moştenitorul de gradul întâi a două treimi din averea mea; treimea care rămâne doresc să revină, tot în primul rând, iubitei mele soţii Livia, doar dacă Senatul va voi să admită, prin excepţie, ca această parte (care depăşeşte drepturile legale ale unei văduve) să i se atribuie ei pentru meritele deosebite ce le-a avut faţă de stat", în al doilea rând — dacă cei pomeniţi mai sus ar muri sau n-ar putea să-l moştenească — îi indicase pe nepoţii şi pe strănepoţii săi care erau membri ai familiei Iulia şi care nu suferiseră condamnări; Postumus fiind dezmoştenit, la rând venea Germanicus, ca fiu adoptiv al lui Tiberius şi soţ al Agrippinei, apoi Agrippina însăşi şi copiii ei, Castor, Livilla şi copiii lor. Dintre moştenitorii de gradul al doilea, Castor avea să ia o treime, iar Germanicus şi familia sa două treimi din avere, în al treilea rând, testamentul numea diferiţi senatori şi rude îndepărtate, dar mai curând în semn de preţuire decât ca având şanse să capete vreodată ceva. Căci Augustus nu se putea aştepta să supravieţuiască atâtor moştenitori de primul şi de al doilea grad. Moştenitorii de gradul al treilea erau grupaţi pe trei categorii: zece dintre cei mai favorizaţi urmau să-şi împartă jumătate din avere, apoi veneau cincizeci care trebuiau să împartă o treime, apoi ultima clasă, care conţinea încă cincizeci de nume şi cărora le rămânea ultima şesime.

Ultimul nume din ultima clasă a ultimului grad de rudenie era cel al lui Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus, adică a lui "Clau-Clau-Claudius", al lui "Claudius Idiotul" sau, cum îl mai numeau băieţaşii lui Germanicus, al "Sărmanului unchi Claudius", adică al meu. Cât despre Iulia şi Iulilla, Augustus nu le menţiona decât pentru a interzice depunerea cenuşii lor în mausoleul său, când vor muri.

Deşi în ultimii douăzeci de ani Augustus căpătase nu mai puţin de o sută patruzeci de milioane de monede de aur ca moştenire de la vechi prieteni cărora le supravieţuise şi deşi dusesese o viaţă foarte modestă, cheltuisese atât de mult cu înălţarea templelor şi a altor edificii publice, cu pomenile şi cu spectacolele publice, cu războaiele de la hotare (când vistieria armatei era secată), cât şi cu alte cheltuieli ale statului, încât din aceste o sută patruzeci de milioane, cât şi dintr-o grămadă de alte averi particulare strânse în decursul anilor, mai rămăseseră doar cincisprezece milioane moştenire, dintre care cea mai mare parte erau greu convertibile în bani. Printre aceste averi nu se includeau însă sumele importante de bani, netrecute în testament, legate în pungi şi păstrate sub bolţile Capitoliului ca donaţii speciale pentru regii aliaţi, pentru senatori şi cavaleri, pentru soldaţii săi şi pentru cetăţenii Romei. Acestea se ridicau la vreo două milioane. O altă sumă era păstrată pentru funeraliile sale.

Modestia averii sale pricinui o mirare generală: circulasera tot felul de zvonuri răuvoitoare până când, socotelile lui Augustus fiind date pe faţă, se dovedi temeinic că nu existase nici o fraudă din partea executorilor. Ce-

tăţenii erau furioşi din pricina moştenirii lor prea sărace: la o reprezentaţie dată pe cheltuiala publică, în memoria lui Augustus, avu loc o manifestaţie în plin teatru. Senatul strânsese într-atâta băierile pungii, încât unul dintre actori refuză să joace pentru salariul ce i se oferea. Voi vorbi mai târziu de nemulţumirea armatei. Pentru moment, să ne ocupăm de Tiberius.

Augustus îl făcuse coleg şi moştenitor, dar nu putea, cel puţin oficial, să-i transmită monarhia. Trebui să se mărginească a-l recomanda Senatului, căruia acum îi revenea toată puterea. Senatul nu-l iubea pe Tiberius şi nu-l dorea ca împărat. Dar Germanicus, care ar fi fost ales, dacă s-ar fi putut, era absent. Şi Tiberius avea drepturi de care trebuia să se țină seama.

Nimeni nu îndrăzni deci să pronunţe un alt nume şi nici să se opună propunerii făcute de consuli ca să i se încredinţeze sarcina lăsată de Augustus, aşa cum o indicase el. Tiberius dădu un răspuns în doi peri, vorbi de răspunderea enormă ce voiau să i-o impună, de lipsa lui totală de ambiţie. Numai Zeul Augustus, spuse el, fusese în stare să ducă povara aceasta atât de grea. După părerea lui, ar fi fost mai bine să se împartă sarcinile în trei şi astfel să se împartă şi răspunderea.

Căutând să-şi atragă bunăvoinţa sa, unii senatori declarară că triumviratul fusese încercat în mai multe rânduri, în secolul trecut, dar că numai monarhia se dovedise în stare să vindece relele războaielor civile. Urmă o scenă ridicolă. Prefăcându-se că plâng, senatorii îmbrăţişau genunchii lui Tiberius şi-l implorau să le asculte rugămintea. Iar Tiberius, căutând să scurteze toată scena, afirma că nu caută să se sustragă de la datorie, dar îşi mărturisea incapacitatea de a-şi asuma sarcina în întregime. Nu mai era tânăr: avea cincizeci şi şase de ani, iar vederea îi slăbea. Ar accepta însă bucuros, dar numai o parte din muncă. Toată comedia fusese înscenată ca să nu poată fi acuzat că s-a repezit cu prea multă lăcomie la putere: voia mai ales ca Germanicus şi Postumus (oriunde s-ar fi găsit) să fie asiguraţi de forţa şi de poziţia sa la Roma. Căci se temea de Germanicus, a cărui popularitate în armată era mult mai mare decât a sa. Nu-l credea în stare să ia puterea pentru sine, dar se gândea că, de-ar afla de suprimarea testamentului, ar putea încerca să-i redea lui Postumus moştenirea lui legitimă sau chiar să constituie un nou triumvirat — Tiberius, Germanicus şi Postumus. Agrippina îl iubea mult pe fratele ei Postumus, iar Germanicus se încredea în ea, ca şi Augustus în Livia. Dacă Germanicus ar porni asupra Romei, Senatul i-ar ieşi în întâmpinare în unanimitate — Tiberius o ştia. În cel mai rău caz, atitudinea aceasta modestă i-ar îngădui să-şi salveze capul şi să se retragă onorabil.

Senatorii înţeleseseră că de fapt Tiberius dorea ceea ce refuza acum cu atâtă modestie. Erau gata să-şi reînnoiască rugăminţile, când Gallus interveni şi spuse cu o voce liniştită:

— Foarte bine, Tiberius, ce domeniu de guvernare doreşti să-ţi încredinţăm?

La această întrebare stânjenitoare şi neaşteptată, Tiberius îşi pierdu cumpătul. Un timp rămase mut. În cele din urmă spuse:

— Cel care împarte nu poate să şi aleagă; şi chiar de s-ar putea, n-ar fi cuviincios din parte-mi să aleg sau să resping un anumit domeniu de gu-

vernământ, când, așa cum v-am mai explicat, aș vrea să fiu în întregime scutit de el.

Gallus insistă:

— Singura împărțire posibilă a imperiului ar fi: în primul rând Roma și întreaga Italie, în al doilea rând armata, în al treilea, provinciile. Ce alegi?

Tiberius tăcu. Atunci Gallus urmă:

— Bine. Știu că nu există nici un răspuns; de aceea am și pus întrebarea. Voiam să te oblig să recunoști că este absurd să ne gândim a împărți în trei un sistem administrativ alcătuit și coordonat de o singură persoană. Sau ne întoarcem la un guvernământ republican, sau menținem monarhia. Senatul părând a fi hotărât pentru monarhie, înseamnă să pierdem vremea continuând să vorbim despre triumvirat. Ți se oferă coroana. Urmează s-o primești sau nu.

Un alt senator, prieten cu Gallus, adăugă:

— Ca "Protector al poporului", ai drept de veto la propunerea consuliilor care-ți oferă monarhia. Dacă într-adevăr nu o vrei, ar fi trebuit să o faci de o jumătate de oră.

Tiberius trebui deci să se scuze față de Senat și să spună că onoarea fusese prea mare și că-l luase pe neașteptate. Ceru autorizația să se gândească înainte de a da răspunsul.

Senatorii se împrăștiară, însă la ședințele următoare Tiberius acceptă, una câte una, toate demnitățile lui Augustus. Dar nu se sluji niciodată de numele de Augustus, care i se acordase, decât pentru a scrie regilor străini, și avu grijă să împiedice orice propunere de a i se oferi onoruri divine. Mai exista o explicație a purtării lui precaute: Livia se lăudase în public că Tiberius dobândise monarhia din mâinile ei. Lăudăroșenia ei trebuia nu numai să-i consolideze poziția ca văduvă a lui Augustus, ci să constituie și un avertisment pentru Tiberius că, dacă crimele ei vor fi vreodată dezvăluite, el ar fi socotit complice, deoarece era principalul lor beneficiar. Era firesc deci ca Tiberius să caute să dea impresia că nu-i datora nimic ei, ci că monarhia îi fusese impusă de Senat, împotriva voinței sale.

Senatul, care o lingusea pe Livia fără măsură, voi să-i confere onoruri nemaiauzite. Dar Livia, ca femeie, nu putea asista la dezbateri și se găsea sub tutela lui Tiberius, devenit șef al familiei Iulia. După cum refuzase pentru sine titlul de Părinte al Patriei, el refuză pentru ea pe cel de Mamă a Patriei, sub pretext că modestia ei nu-i îngăduia să-l primească. Totuși, se temea de ea. La început avu nevoie de Livia ca să învețe secretele sistemului imperial. Nu era vorba numai de dobândit o deprindere. Dosarele tuturor personajelor mai importante din cele două Ordine⁵⁶, rapoartele secrete de tot felul, corespondența privată a lui Augustus cu regii aliați și cu rudele lor, copiile scrisorilor suspecte descoperite, toate acestea se găseau în paza Liviei, scrise într-un cifru secret, așa încât Tiberius nu le putea citi fără ajutorul ei. Știa însă totodată că și ea depindea de el. Între ei exista un fel de înțelegere tăcută de cooperare bănuitoare. Ea îl aprobă, deși refu-

⁵⁶ Autorul se referă la cele două ordine privilegiate din orânduirea de stat romană, și anume: ordinul senatorilor, care juca un rol principal în viața social-economică, și ordinul cavalerilor, în care intrau membrii cei mai bogați și cei mai de vază ai aristocrației municipale din Italia, precum și militarii cu merite excepționale.

zase în numele ei titlul ce i se oferea; iar el făgădui că va face să i se voteze toate titlurile ce le va voi, de îndată ce poziția lor va părea mai sigură. Ca dovadă a bunei sale credințe, puse numele Liviei alături de al său în toate scrisorile oficiale. În schimb, ea îi predă cheia cifrului obișnuit, însă cheia cifrului extraordinar dispăruse, pretindea ea, o dată cu moartea lui Augustus. Fapt e că dosarele erau toate scrise în cifrul extraordinar.

Să ne întoarcem acum la Germanicus. Aflând la Lyon de moartea lui Augustus, de cuprinsul testamentului său și de succesiunea lui Tiberius, el socoti de datoria sa să se arate credincios noului suveran. Era nepotul și totodată fiul adoptiv al lui Tiberius și, deși nu exista o adevărată afecțiune între ei, munciseră alături fără incidente, atât la Roma, cât și în campanii. Nu-l bănuia pe Tiberius de a fi fost părtaș la complotul care adusese exilarea lui Postumus. Nu știa nimic de suprimarea testamentului și, de altfel, îl mai credea încă pe Postumus la Planasia, căci Augustus nu spusese nimănui, în afara lui Fabius, de vizita lui și nici de substituirea făcută. Hotărî deci să se întoarcă la Roma de cum îi va fi cu putință și să discute fățiș cu Tiberius cazul lui Postumus. Voia să-i explice că Augustus îi spusese în mod neoficial că avea de gând să-l reabiliteze pe Postumus, de îndată ce va putea prezenta Senatului probele nevinovăției sale și că, deși moartea îl împiedicase să o facă, intenția lui trebuia respectată. Mai voia să ceară rechemarea imediată a lui Postumus, repunerea lui în posesia averii sale confiscate și numirea lui într-o funcție onorabilă; de asemenea, retragerea obligatorie a Liviei din toate treburile publice, deoarece ea pusese la cale, în mod nedrept, exilarea lui. Dar, înainte de a apuca să facă ceva, primi de la Maienta știrea unei revolte la Rin; în timp ce pleca în grabă într-acolo, i se anunță moartea lui Postumus. Acesta, se povestea, fusese ucis de căpitanul gărzilor, căruia Augustus îi poruncise să nu-l lase pe nepotul său să-i supraviețuiască. Execuția lui Postumus îl indignă și-l mâhni pe Germanicus, dar el nu mai avu răgaz să se mai gândească la altceva decât la revoltă, în timp ce bietul Claudius, care avea întotdeauna răgaz, resimți o durere sfâșietoare. Și, dimpotrivă, bietul Claudius găsea cu greu cu ce să-și ocupe gândurile. Căci nu poți scrie istorie mai mult de cinci-șase ore pe zi, mai ales când e foarte probabil ca nimeni să nu te citească vreodată. Și astfel m-am lăsat în întregime pradă durerii. Cum aș fi putut bănui că cel ucis fusese Clement și nu numai că omorul nu fusese ordonat de Augustus, dar că nici Livia, nici Tiberius nu erau vinovați de el?

Vinovatul era un cavaler bătrân numit Crispus, proprietarul Grădinilor lui Salustiu și prieten intim al lui Augustus. Aflând de moartea acestuia la Roma, nici nu-și mai dădu osteneala să-i consulte pe Livia și pe Tiberius la Nola, ci trimise imediat la Planasia căpitanului gărzii ordinul ca Postumus să fie executat, pecetluindu-l cu sigiliul lui Tiberius. Acesta îi încredințase lui Crispus o copie după sigiliul său spre a semna unele hârtii de afaceri pe care nu avusese timp să le încheie înainte de a pleca în Balcani.

Crispus știa că Tiberius va fi sau poate se va preface supărat, dar, îi explică el Liviei, sub a cărei protecție se puse de îndată, îl înlăturase pe Postumus căci aflate de un complot ce fusese pus la cale de unii ofițeri ai gărzii, care trebuiau să trimită o corabie pentru salvarea Iuliei și a lui Postumus și să-i ducă apoi spre regimentele din Colonia; acolo, Germanicus și

Agrippina i-ar fi primit cu brațele deschise, oferindu-le adăpost, iar ofițerii i-ar fi silit pe Germanicus și pe Postumus să pornească asupra Romei.

Tiberius se înfurie că se abuzase de numele lui, dar Livia caută să potolească lucrurile, prefăcându-se a crede că într-adevăr Postumus fusese cel omorât. Crispus nu fu urmărit, iar Senatul fu informat în mod neoficial că Postumus murise din porunca zeiescului său bunic, care prevăzuse că nesăbuitul tânăr va încerca să uzurpe puterea supremă de îndată ce va auzi de moartea lui; ceea ce și făcuse.

Dar nu ca să placă noului suveran și nici ca să înlăture un nou război civil pusese Crispus să fie asasinat Postumus, ci ca să răzbune o injurie personală. Căci Crispus, tot atât de leneș pe cât era de bogat, se lăudase într-o zi că nu căutase niciodată funcții înalte, fiind mulțumit să rămână simplu cavaler. "Un simplu cavaler roman? răspunsese Postumus. Atunci n-ar fi rău să înveți a călări un simplu cal roman."

Tiberius nu auzise încă de răscoală. El îi scrisese lui Germanicus o scrisoare prietenească, prezentându-i condoleanțe pentru pierderea lui Augustus și spunându-i că Roma se bizuia pe dânsul și pe fratele său adoptiv, Castor, pentru paza hotarelor, el însuși fiind prea bătrân pentru a mai servi statul în afara Cetății unde, de altfel, Senatul îl reținea pentru conducerea treburilor interne. Scriind despre moartea lui Postumus, spusese că, deși îi regreta violența, nu-și permitea să judece hotărârea lui Augustus. Nu pomeni de Crispus. Germanicus își închipui că Augustus își schimbase iarăși părerea, probabil pe baza unor fapte noi, de care el nu știa nimic; și de aceea, pe moment, se mulțumi să accepte cele întâmplate.

Capitolul XV.

Revolta de pe Rin izbucni în strânsă legătură cu o alta ce se iscase printre armatele din Balcani. Dezamăgiți de darul sărăcăcios lăsat de Augustus — patru luni de soldă, adică trei monede de aur de om — soldații își reamintiră de unele cauze mai vechi de nemulțumire; ei socoteau că instabilitatea poziției lui Tiberius îl va sili să accepte câteva dintre revendicările lor întemeiate, pentru a le câștiga bunăvoința. Ei cereau în special mărirea soldei, reducerea duratei serviciului militar la șaisprezece ani și îndulcirea disciplinei din tabără.

Fără îndoială, solda era neîndestulătoare: soldații trebuiau să-și procure singuri armele și echipamentul, iar prețurile erau în urcare. Și apoi, secarea rezervelor militare menținuse sub drapel mii de soldați care ar fi trebuit eliberați cu mulți ani în urmă; de asemenea, fuseseră rechemati sub drapel veterani care nu mai erau de mult în stare să poarte armele. Mai erau apoi și detașamentele formate din sclavi eliberați, care constituiau un material uman atât de slab, încât Tiberius socotise necesar să întărească disciplina. Numise niște instructori foarte severi, cu gradul de căpitan, și le poruncise să țină oamenii tot timpul ocupați cu corvezi și să-și întrebuințeze fără șovăire vergile — care erau semnul rangului lor — pe spinările oamenilor.

Când vestea morții lui Augustus ajunse la armata din Balcani, trei regimente se aflau cantonate într-o tabără de vară și generalul lor le dădu câteva zile scutire de instrucție și corvezi. Aceste zile de răgaz și de trândăvie îi scoaseră de pe făgașul lor obișnuit și, când fură chemați din nou la instrucție, refuzară să se mai prezinte. Făcură unele cereri. Generalul le spuse că nu era îndreptățit să le aprobe și îi preveni de primejdia unei încercări de rebeliune. Soldații nu-i făcură nimic, dar refuzară să asculte și până la urmă îl siliră să-și trimită fiul la Roma ca să prezinte lui Tiberius cererile lor. După plecarea solului, tulburările se întetiră. Cei mai puțin disciplinați începură să jefuiască tabăra și satele înconjurătoare, iar când generalul îi aresta pe capii răscoalei, ceilalți năvăliră în corpul de gardă și-i eliberară, ucigând un căpitan care încerca să-i oprească. Căpitanul acesta era poreclit "Bătrânul mai dă-mi una", pentru că, după ce rupea o vargă pe spinarea unui soldat, mai cerea de obicei una, și chiar și o a treia.

După ce fiul generalului ajunse la Roma, Tiberius îl trimise pe Castor pentru restabilirea ordinii, în fruntea a două batalioane de gardă, a unui escadron de gardă călare și a majorității batalioanelor din garda palatului, care erau formate din germani; un ofițer de stat-major, numit Sejanus, fiul unuia din comandanții gărzii și unul dintre puținii oameni apropiați lui Tiberius, îl însoți pe Castor în calitate de locotenent. Despre acest Sejanus voi mai avea prilejul să vorbesc. După sosire, Castor se adresă mulțimii cu demnitate și curaj, dând citire unei scrisori a tatălui său, prin care Tiberius promitea să aibă grijă de invincibilele regimente cu care odinioară împărțise greutățile atâtor lupte și să înceapă tratative cu Senatul pentru satisfacerea cererilor lor, de îndată ce-și va reveni din durerea pricinuită de moartea lui Augustus. Între timp, scria el, fiul său venise să facă toate concesiile posibile — restul rămânând în seama Senatului.

Răsculații delegară pe unul din căpitani lor să le exprime doleanțele, căci nici un soldat n-ar fi îndrăznit să o facă de teama de a nu fi apoi învinuit de instigare la răscoală. Castor răspunse că-i părea sincer rău, dar că limitarea serviciului militar la șaisprezece ani, eliberarea veteranilor și creșterea soldei la o piesă de argint pe zi erau cereri care depășeau împuțnicirile sale. Doar tatăl său și Senatul aveau căderea să le acorde.

Acest răspuns îi infurie pe oameni, îl întrebară de ce dracu' mai venise, dacă nu avea putere să facă nimic. Și taică-său, Tiberius, întrebunțase aceeași viclenie când i se prezentaseră cererile lor: se adăpostise îndărătul lui Augustus și al Senatului. Și apoi, ce mai era și Senatul ăsta? O ceată de bogătași care nu erau buni de nimic: cei mai mulți dintre ei ar muri de frică dacă ar zări un scut dușman sau ar vedea o sabie ieșind din teacă! Începură să arunce cu pietre în urma lui Castor. Situația devenea primejdioasă. Din fericire, întâmplarea rezolvă totul, în timpul nopții avu loc o eclipsă de lună. Soldații, superstițioși cum erau cu toții, fură puternic impresionați. Crezură că cerul își arăta astfel mânia pentru că-l ucisese pe "Bătrânul mai dă-mi una" și sfidaseră autoritatea conducerii.

Printre răzvrățiți se găseau și câțiva soldați care rămăseseră credincioși. Unul dintre ei veni la Castor, propunându-i să-i adune și pe ceilalți și să-i trimită în grupe de câte doi-trei prin corturile soldaților, încercând să le bage mințile în cap. Așa și făcură. Spre dimineață, atmosfera din tabără se schimbă și Castor, deși fu de acord să-l trimită din nou pe fiul ge-

neralului la Tiberius pentru a prezenta cererile soldaților, investite de astă dată cu autoritatea sa, îi arestă totuși pe cei doi soldați care se părea că fuseseră capii răscoalei și îi execută în fața trupei. Ceilalți nu se împotriviră, ba chiar îi predară pe cei cinci ucigași ai căpitanului, ca semn al supunerii lor. Totuși, ei refuzară în modul cel mai hotărât să mai iasă la instrucție sau să îndeplinească altceva decât corvezile strict necesare, înainte de sosirea răspunsului de la Roma.

Între timp, vremea se strică; o ploaie torențială inundă terenul și întrerupse comunicațiile între corturi. Oamenii văzură aici un nou semn ceresc și, chiar înainte de întoarcerea solului, revolta luă sfârșit. Regimentele se întoarseră supuse în cantonamentul de iarnă sub comanda ofițerilor lor.

Însă revolta de pe Rin fu mult mai gravă. Germania romană se mărginea la răsărit cu Rinul și era împărțită în două provincii: cea superioară și cea inferioară. Capitala provinciei superioare, care cuprindea și Elveția, se găsea la Maiența, iar cea a provinciei inferioare, care se întindea spre nord până la Scheldt și Sambra, era Colonia. O armată de patru regimente era așezată în fiecare provincie, Germanicus fiind comandantul suprem.

Tulburările începură într-o tabără de vară din provincia inferioară. Revendicările erau aceleași ca și în Balcani, dar purtarea răsculaților fu mult mai violentă, deoarece armata cuprindea un număr mai mare de noi recruți, proveniți din libertii din Roma. Acești liberti își păstraseră firea de sclavi; ei erau obișnuiți cu o viață mult mai trândavă și mai luxoasă decât cetățenii liberi, în majoritatea lor țărani săraci, care formau coloana vertebrală a oștirii. Libertii erau soldați foarte slabi și slăbiciunea lor nu era întărită de nici un fel de mândrie profesională. Regimentele acestea nu fuseseră comandate de Germanicus în ultima lui campanie — erau oamenii lui Tiberius.

Generalul își pierdu cumpătul din pricina obrazniciei răsculaților, care îl împrășcau cu cereri și cu amenințări. Slăbiciunea sa îi încuraja să-i atace pe căpitanii cei mai urâți și să omoare vreo douăzeci lovindu-i cu propriile vergi; cadavrele lor le aruncară în Rin; cei rămași fură batjocoriți, insultați și izgoniți din lagăr. Cassius Chaerea fu singurul ofițer superior care încercă să se opună acestei purtări monstruoase și nemaiauzite. Fu înconjurat de o gardă de răsculați, dar, în loc să fugă sau să ceară îndurare, se aruncă în mijlocul lor cu sabia în mână, lovind în dreapta și în stânga, croindu-și drum până la locul sacru al tribunalului, unde știa că n-o să îndrăznească să-l atingă nici unul dintre soldați.

Germanicus nu avea batalioane de gardă care să-l sprijine, dar porni de îndată călare spre tabăra răsculată, urmat doar de câțiva ofițeri. Nu știa încă nimic despre masacru. Oamenii se îmbulziră în jurul lui, cum făcuseră și cu generalul lor, dar Germanicus refuză liniștit să spună vreo vorbă până când nu se vor fi regrupat cuviincios în companii și batalioane, cu steagurile în frunte, ca să știe cu cine vorbea. Asta li se păru o concesie neînsemnată făcută autorității; apoi vrură să audă ce avea să le spună. De îndată ce se așezară în formație militară, recăpătară un oarecare simț al disciplinei. Și deși uciderea ofițerilor lor nimicea orice șansă de a-i redobândi încrederea sau iertarea, inimile lor se înduioșară în fața acestui om viteaz, bun și vrednic de cinste. Unul dintre soldații mai bătrâni — dintre cei care mai serviseră cu douăzeci sau chiar treizeci de ani înainte în Ger-

mania — strigă: "Cât de mult seamănă cu tatăl lui!", iar altul: "Trebuie să fie grozav de bun, trebuie să fie la fel de bun ca și celălalt!" Germanicus li se adresează cu o voce obișnuită, ca să-i silească să facă liniște. Vorbi întâi despre moartea lui Augustus, despre marea durere pricinuită poporului, însă îi asigură că Augustus lăsase o operă indestructibilă și un urmaș capabil să conducă țara și armatele în felul în care ar fi dorit-o el însuși.

— Cunoașteți victoriile glorioase ale tatălui meu în Germania. Mulți dintre voi ați luat parte la ele.

— Nnicând n-a existat un general mai vrednic și un om mai bun! strigă un veteran. Ura pentru Germanicus, tatăl și fiul!

Era un semn al deosebitei modestii a fratelui meu faptul că nu-și dăduse seama cât de greșit ar putea fi înțeles. Vorbind de tatăl său, el se referise la Tiberius (care era deseori denumit și Germanicus), dar veteranii crezuseră că vorbea de adevăratul său tată; referindu-se la urmașul lui Augustus, el îl înțelesese tot pe Tiberius, iar veteranii crezuseră că se referea la el însuși. Nedându-și seama de această confuzie, Germanicus continuă să vorbească despre pacea care domnea în Italia, despre credința francizilor de pe teritoriile cărora tocmai venea acum și spuse că nu putea pricepe valul de dezordine care-i copleșise. Ce era cu ei? Ce făcuseră cu căpitani lor, cu coloneii și cu generalii lor? De ce nu se găseau și aceștia în careu? Fuseseră într-adevăr îndepărtați din tabără, după cum auzise?

— Câțiva dintre noi mai suntem în viață, Cezar — rosti cineva și Cassius se apropie șchiopătând printre rânduri, salutându-l pe Germanicus. Dar nu prea mulți! M-au târât din locul tribunalului și m-au ținut legat în corpul de gardă, fără să-mi dea de mâncare patru zile de-a rândul. Un soldat bătrân s-a milostivit acum și mi-a dat drumul.

— Ție, Cassius? Ți-au făcut asta ție? Omul care a răzbătut cu cei optzeci de viteji prin Pădurea Teutoburgică? Omului care a salvat podul de peste Rin?

— Cel puțin mi-au cruțat viața — spuse Cassius.

Germanicus întreabă cu oroare:

— Soldați, e adevărat ce spune?

— Singuri și-au făcut-o! strigă cineva și apoi se iscă un vacarm îngrozitor.

Oamenii se dezbrăcau până la brâu ca să-și arate cicatricele rănilor glorioase de pe piept, iar pe spate, urma roșie și neregulată a biciului. Un bătrân gârbovit ieși din rânduri și înainta, desfăcându-și gura cu degetele spre a-și arăta gingiile goale.

— Cum vrei să mănânc fără dinți, generale? Vrei să fac marșuri și să lupt hrănindu-mă doar cu lături? Am servit sub tatăl tău în timpul primei lui campanii în Alpi și aveam și pe atunci șase ani de serviciu! Am doi nepoți în aceeași companie cu mine. Lasă-mă la vatră, generale! Te-am legănat pe genunchi când erai copil! Privește: am hernie și ei vor să fac zece leghes cu o sută de livre în spinare!

— Treci la loc, Pomponius! ordonă Germanicus, recunoscându-l pe bătrân, indignat că-l mai găsește sub arme. Uită disciplina. Voi cerceta cazul tău mai târziu. În numele zeilor, dă tu un exemplu bun celor tineri!

Pomponius salută și reintră în rânduri. Germanicus ridică mâna ca să obțină tăcere, dar soldații continuau să vocifereze cerând solda și să se

plângă de corvezile inutile ce li se cereau. N-aveau o clipă liberă, de la deșteptare până la stingere și singura eliberare ce le-o putea oferi armata era să moară de bătrânețe. Germanicus așteptă, pentru a lua cuvântul, ca liniștea să fie pe deplin restabilită.

Atunci declară:

— În numele tatălui meu Tiberius, vă făgăduiesc că vi se va face dreptate. El are la inimă, ca și mine, buna voastră stare și orice se va putea face pentru voi, fără a primejdui imperiul, se va face. Mă fac chezaș pentru asta!

— În infern cu Tiberius! strigă cineva.

Strigătul fu repetat din toate părțile, amestecat cu bombăneli și fluierături. Deodată, întreaga armată începu să strige:

— Ura pentru Germanicus! Tu ești împăratul nostru! În Tibru cu Tiberius! Trăiască Germanicus! Germanicus să fie împărat! În infern cu Tiberius! În infern și cu căteaua de Livia! Trăiască Germanicus! Pornește asupra Romei! Suntem oamenii tăi! Trăiască Germanicus, fiul lui Germanicus! Germanicus să fie împărat!

Germanicus rămase împietrit.

— Ați înnebunit! le strigă el. Drept cine mă luați? Mă socotiți un trădător?

Un veteran strigă:

— Lasă astea, generale! Doar ai spus singur că preiei treaba lăsată de Augustus. Nu da înapoi acum!

De-abia atunci își dădu seama Germanicus de neînțelegerea stârnită de cuvintele sale, și când strigătele: "Trăiască Germanicus" reîncepură, sări de pe tribună și se îndreptă grăbit spre locul unde-l aștepta calul său legat de un stâlp. Voia să sară în șa și să gonească departe de tabăra aceas- ta blestemată. Dar oamenii își traseră săbiile și-i tăiară calea.

Germanicus, scos din fire, strigă:

— Lăsați-mă să trec sau, pe zei, o să-mi fac singur seama!

— Tu ești împăratul nostru! răspunseră ei.

Germanicus își trase sabia din teacă, dar cineva îl apucă de mână. Orice om de omenie ar fi înțeles că Germanicus era sincer, dar o mare parte din foștii sclavi crezură că era doar un gest ipocrit menit să-i dovedească modestia și virtutea. Unul dintre ei izbucni în râs și strigă:

— Ia spada mea, e mai ascuțită!

Bătrânul Pomponius, care se afla lângă el, se înfurie și-l izbi peste gură.

Germanicus fu condus de câțiva prieteni până la cortul generalului. Acesta stătea în pat, pe jumătate mort de frică, ascunzându-și capul sub pătură. Trecu mult timp până când reuși să se ridice și să-l salute cum se cuvenea pe Germanicus. Viața lui și a statului său major fusese salvată de gărzile lui personale, formate din mercenari de la granița Elveției.

Se ținu în grabă un consiliu. Cassius îi raportă lui Germanicus cele auzite cât stătuse legat în corpul de gardă; înțelesese că răzvrățiții aveau de gând să trimită delegați la regimentele din Provincia superioară, ca să-și asigure sprijinul lor în dezlănțuirea unei revolte militare generalizate. Era vorba să lase Rinul lipsit de apărare și să se îndrepte spre Franța, jefuind orașele și răpind femeile, și să întemeieze un regat militar independent în

sud-vest, apărat din spate de Pirinei. Roma ar fi paralizată de această lovitură și ei ar putea rămâne netulburați un timp îndeajuns de lung ca să-și întărească statul și să-l facă inexpugnabil.

Germanicus se hotărî să pornească de îndată spre Provincia superioară și să ceară regimentelor să-i jure supunere lui Tiberius. Acolo se aflau trupele ce le comandase el însuși de curând și spera că-i vor rămâne credincioase, dacă va reuși să ajungă la ele înaintea delegației rebelilor. Aveau și ele aceleași doleanțe în privința soldei și a serviciului, dar căpitaniilor lor erau oameni de un soi mai bun, pe care-i alesese el însuși pentru însușirile lor militare și pentru priceperea cu care tratau oamenii, mai curând decât după faima lor. Dar înainte de toate trebuia acționat repede pentru a liniști regimentele răzvrătite.

Nu exista decât un singur drum de urmat. Germanicus făcu atunci prima și singura faptă incorectă din toată viața lui: falsifică o scrisoare ce trebuia să pară că venea din partea lui Tiberius și puse să-i fie adusă a doua zi de dimineață în cortul său. Solul fusese trimis în taină de cu noapte, cu porunca să fure unul dintre caii regimentului, să călărească douăzeci de leghe spre sud-vest și apoi să se întoarcă în galop pe un alt drum.

Scrisoarea spunea că Tiberius auzise de cererile legitime ale regimentelor din Germania și că se grăbea să le satisfacă. Se va îngriji ca darul lui Augustus să le fie plătit grabnic și, ca semn de prețuire pentru credința lor, adăuga aceeași sumă din tezaurul său propriu. Va duce tratative cu Senatul pentru mărirea soldei. Va elibera necondiționat pe toți cei ce îndeplinseseră douăzeci de ani de serviciu și, în mod condiționat, pe cei cu șaisprezece ani. Aceștia nu vor mai fi mobilizabili decât pentru serviciul în garnizoană.

Germanicus nu era un mincinos atât de iscusit ca unchiul său Tiberius, ca bunica sa Livia sau sora sa Livilla. Calul solului fu recunoscut de proprietarul său, ca și solul însuși, de altfel, care era una din ordonanțele lui Germanicus. Se răspândi zvonul că scrisoarea era ticluită. Dar veteranii preferară să o ia de bună și să reclame imediat lăsarea la vatră și darurile promise. Ceea ce și făcură, iar Germanicus le răspunse că împăratul era om de cuvânt și că demobilizările se puteau face pe loc. Le ceru să aibă însă răbdare în privința moștenirii lui Augustus, care le putea fi înmănată doar când se vor retrage în taberele lor de iarnă. Nu se găseau destui bani în tabără pentru a da fiecăruia cele șase monede de aur promise, dar se va îngriji ca generalul lor să le distribuie toți banii pe care-i avea. Asta îi mai liniști puțin, deși părerea bună ce-o aveau despre el fu cam știrbită. Nu era omul pe care-l crezuseră ei: se temea de Tiberius, și apoi nu se dădea înapoi să comită un fals. Trimiseră cercetași să-i aducă pe ofițerii goniți și reîncepură să asculte de ordinele generalului lor. Germanicus îl avertiză pe general că-l va acuza de lașitate în fața Senatului dacă nu își va veni în fire și nu va stăpâni situația.

După ce controlă dacă demobilizările se fac cu respectarea legalității, iar banii disponibili se împart, Germanicus plecă spre Provincia superioară. Găsi regimentele în așteptarea știrilor asupra celor întâmplate în provincia inferioară; răscoala nu izbucnise încă, deoarece Silius, generalul lor, era un om mai ferm. Germanicus citi soldaților aceeași scrisoare falsă și-i puse să jure credință lui Tiberius; ceea ce aceștia făcură imediat.

O tulburare grozavă cuprinsese Roma la știrea răscoalelor de pe Rin. Tiberius fusese foarte criticat pentru că îl trimisese pe Castor în Balcani, în loc să se ducă singur să potolească răzmerița, care nu se stinsese încă. Acum începu să fie huiduit pe străzi și întrebât de ce numai regimentele pe care le comandase el se răsculau, pe când celelalte rămăneau credincioase, (într-adevăr, nici regimentele pe care le comandase Germanicus în Dalmatia nu se răsculasera.) I se striga să se ducă imediat în Germania și să rezolve singur treburile murdare de la Rin, în loc să-l pună pe Germanicus să o facă. De aceea el declară Senatului că va pleca în Germania și începu fără grabă să-și facă pregătirile, alegându-și ofițerii și înarmând o mică flotă. Dar până să fie gata de plecare, veni iarna și navigația deveni primejdioasă. Pe de altă parte, știrile sosite de la Germanicus erau mai liniștitoare. Așa că nu se mai duse. Nici n-avusese vreodată de gând să se ducă.

Între timp, Germanicus îmi scrisese în grabă, cerându-mi să strâng de îndată și în mare taină suma de două sute de mii de monede de aur din bunurile sale; avea nevoie de ea pentru salvarea Romei. Nu adăuga nimic în plus, dar îmi trimitea o procură care-mi permitea să acționez în locul lui. M-am dus la intendentul său: acesta îmi spuse că nu-mi putea procura decât jumătate din sumă fără a vinde din proprietățile familiei, iar faptul ar fi stârnit zvonuri, lucru de care Germanicus se ferea în special. A trebuit deci să gădesc restul singur — cincizeci de mii din caseta mea particulară, ceea ce-mi lăsa doar zece mii după plata taxei de inițiere în noul ordin preoțesc — apoi alți cincizeci de mii din vânzarea unei case din Roma moștenită de la tatăl meu — din fericire, cineva se oferise dinainte să mi-o cumpere — și din vânzarea unor sclavi de care mă puteam dispensa, dar numai dintre aceia pe care-i știam nelegați de casa mea. Am trimis banii la două zile după primirea scrisorii. Mama a fost grozav de iritată aflând de vânzarea casei; dar cum nu-i puteam destăinui întrebuințarea banilor, i-am povestit că jucasem zaruri pe sume mari și, încercând să reduc din pagubă, pierdusem îndoit. Mă crezu, și numele de "risipitor" fu pentru ea o nouă armă împotriva mea. Dar convingerea că fusesem de folos lui Germanicus și Romei mă răsplătea cu prisosință de muștrările ei.

E adevărat că pe vremea aceea jucam des, dar fără a pierde sau a câștiga niciodată mult. Jucam ca să mă destind după muncă, îndată ce am terminat istoria reformelor religioase ale lui Augustus, am scris chiar o scurtă operă umoristică asupra zarurilor, pe care, ca s-o întărit pe mama, am dedicat-o Divinității lui Augustus. Citam acolo o scrisoare pe care Augustus, mare iubitor de zaruri, o scrisese odinioară tatii, pentru a-i spune câtă plăcere îi făcuse partida din ajun, căci era singurul om care știa să piardă frumos. Tatăl meu, scria Augustus, blestema în glumă soarta de câte ori nimerea Câinele, dar când un alt jucător dădea Venus, se bucura ca și cum ar fi câștigat el însuși. "E o plăcere să câștige cineva în fața ta, scumpul meu, și-ți spun drept că asta e cea mai mare laudă ce pot să ți-o aduc. De obicei mi-e silă să câștig, fiindcă asta îmi permite să văd prea bine în sufletul așa-zișilor mei prieteni. Toți, în afară de cei ce-mi sunt mai apropiați, se supără când câștig, sub cuvânt că sunt împărat și, după părerea lor, nesfârșit de bogat, și că zeii n-ar mai trebui să dăruiască nimic unui om care a primit atâtea de la soartă. De aceea — poate ai observat-o și singur — potrivesc întotdeauna lucrurile așa încât să mă înșel la soco-

teli; sau cer mai puțin decât mi se datorează, sau, ca din greșeală, plătesc mai mult decât s-ar cuveni; dar nimeni altul decât tine nu are onestitatea să-mi atragă atenția..." (Aș fi dat mult să pot cita rândurile următoare, unde era vorba de lipsa de corectitudine a lui Tiberius, dar, din păcate, nu mă puteam încumeta s-o fac.)

Cartea o începeam cu un studiu făcut în batjocură, dar cu tonul cel mai serios, asupra vechimii jocului cu zaruri, citind tot felul de autori inexistenți și descriind tot felul de moduri fanteziste de a scutura paharul de aruncat zaruri. Subiectul principal era însă câștigul și pierderea și titlul suna: Cum să câștigi la zaruri. Augustus scrisese într-o altă scrisoare că, pe cât încerca să piardă, pe atât părea să câștige mai mult și că, deși greșea cu bună știință socotelile în favoarea altora, rareori se ridica de la masă mai sărac decât se așezase. Am citat și o altă părere pe care Pollion o pune în gura bunicului meu Antoniu și care spunea, dimpotrivă, că pierde cu atât mai sigur cel ce încearcă mai tare să câștige. Alăturând aceste două păreri, am dedus că legea de bază a jocului de zaruri era că zeii îi îngăduiau să câștige celui căruia îi păsa cel mai puțin de câștig. Deci, singura cale de a câștiga la zaruri era să ai dorința sinceră de a pierde. Scrisă într-un stil greoi, parodiindu-l pe cel al nesuferitului Cato, cartea mi se părea foarte amuzantă, fiind bazată pe un desăvârșit paradox. Am citat și vechea istorioară în care se promit o mie de galbeni celui care, întâlnind un străin călare pe un catâr pestriț, nu se gândește la coada catărului până nu primește banii. Speram ca stilul acesta zeflemitor să placă oamenilor, care de obicei socoteau operele mele indigeste. Dar nu se întâmplă așa. Cartea n-a fost socotită o lucrare umoristică. Ar fi trebuit să-mi dau seama că oamenii de modă veche, care fuseseră crescuți cu cărțile lui Cato în mână, n-aveau suficient simț al umorului ca să guste o parodie după eroul lor, iar generația tânără, care nu-l cunoștea pe Cato, nu putea recunoaște că era vorba de o parodie.

În consecință, cartea a fost nesocotită și considerată o operă deosebit de plicticoasă și prostească, scrisă cu o seriozitate penibilă și dovedind, fără puțință de tăgadă, cunoscuta mea sărăcie cu duhul.

Iată însă o digresiune foarte nepotrivită, care îl lasă pe Germanicus așteptându-și banii cu nerăbdare, în timp ce eu scriu o carte despre zaruri. Bătrânul Athenodor, de-ar mai trăi, m-ar critica aspru.

Capitolul XVI

Germanicus a fost întâmpinat la Bonn de o delegație de senatori trimiși de Tiberius. De fapt, ei veniseră să vadă dacă nu cumva Germanicus exagerase sau poate subestimase întinderea revoltei. Aduceau cu ei o scrisoare personală din partea lui Tiberius, care aproba promisiunile făcute oamenilor din partea lui, cu excepția dublării moștenirii lăsate de Augustus, care ar fi trebuit extinsă asupra întregii armate, nu numai asupra regimentelor din Germania. Tiberius îl felicita pe Germanicus pentru aparenta reușită a vicleniei sale, dar deplângea necesitatea falsului. Mai adăuga că îndeplinirea promisiunilor depindea de purtarea soldaților. (Prin aceasta

nu înțelegea — cum credea Germanicus — că, de îndată ce oamenii se vor supune disciplinei, le va îndeplini făgăduiala dată, ci tocmai dimpotrivă.) Germanicus îi răspunse imediat, scuzându-se pentru cheltuiala suplimentară ce rezulta din dublarea moștenirii lui Augustus. Dar adăugă că banii vor fi plătiți din averea lui și că oamenii nu vor ști că nu-i datorau lui Tiberius această binefacere, apoi că scrisoarea falsă sublinia că doar regimentele germane vor beneficia de acest adaos, ca o răsplată pentru recenta lor campanie victorioasă dincolo de Rin. În privința celorlalte făgăduieli, veteranii cu douăzeci de ani de serviciu fuseseră demobilizați, rămânând în tabără doar până la sosirea soldei.

Germanicus nu putea face față unei sarcini bănești atât de grele, așa încât îmi scrise rugându-mă ca deocamdată să-l păsuiesc cu plata celor cincizeci de mii. I-am răspuns că nu fusese un împrumut, ci un dar, pe care fusesem mândru să i-l pot face. Dar să luăm lucrurile de la început.

La sosirea delegației de senatori, două dintre regimente se găseau în taberele lor de iarnă de la Bonn. Reveniseră acolo sub comanda generalului lor, dar într-o dezordine degradantă: sacii în care fuseseră ținuti banii erau legați cu gura în jos de niște prăjini lungi, purtate printre steaguri. Celelalte două regimente refuzară să părăsească tabăra de vară, până nu li se plătea toată datoria. Regimentele I și XX din Bonn, bănuind că delegații veniseră să anuleze promisiunile făcute, se răsculară iarăși. Unii dintre soldați voiau să pornească fără zăbavă spre regatul lor și, la miezul nopții, un grup pătrunse cu forța în cortul lui Germanicus, unde vulturul Regimentului XX era păstrat într-o raclă, îl scoaseră pe Germanicus din pat, rupându-i de la gât lăntșorul de aur cu care era legată cheia raclei, o deschiseră și înhățară vulturul. Pe când mășăluiau pe ulițe strigându-și camarazii "să urmeze vulturul", întâlniră delegația de senatori, care, auzind gălăgie, veniră în goană să-i ceară adăpost lui Germanicus. Soldații începură să-i blesteme și își traseră săbiile. Senatorii schimbă într-o clipă direcția și se repeziră spre cartierul general al Regimentului I, unde se refugiară în sanctuarul vulturului. Dar urmăritorii lor erau smintiți de furie și băutură, și dacă purtătorul vulturului n-ar fi fost un om neînfricat și iscusit spadasin totodată, conducătorului delegației i s-ar fi crăpat capul — o crimă care ar fi scos regimentul în afara legii, fără putință de iertare, ceea ce ar fi însemnat război civil.

Tulburările se prelungiră toată noaptea, dar din fericire fără vărsare de sânge, decât poate în urma unor încăierări între bețivani din companii rivale. Când apărură zorile, Germanicus porunci trâmbițașului să sune adunarea și se urcă la tribună, așezându-l pe conducătorul delegației de senatori lângă el. Oamenii erau iritați, simțindu-se cu musca pe căciulă, și într-o dispoziție gâlcevitoare, dar curajul lui Germanicus îi fascina. Acesta se ridică, porunci să se facă tăcere și apoi trase un căscat prelung, își duse mâna la gură și se scuză, spunând că nu dormise bine noaptea din cauza șoarecilor care mișunaseră prin cortul său. Gluma le plăcu oamenilor, care izbucniră în râs. Dar el nu râse cu ei.

— Cerul fie lăudat că a venit ziua! N-am mai petrecut o noapte atât de rea. La un moment dat am visat că vulturul Regimentului XX a zburat. Ce bucurie să-l vezi la lumina zilei, în careu! Spiritele rele au dat târcoale în tabără, trimise poate de un zeu pe care l-am mâniat. Toți ați fost cuprinși

de nebunie și doar o minune v-a împiedicat să săvârșiți o crimă neîntâlnită în istoria Romei — asasinarea fără rost a unui trimis al Cetății voastre, care s-a adăpostit de săbiile voastre în sanctuarul zeităților regimentului!

El le explică apoi că delegația venise doar ca să întărească făgăduielile date de Tiberius și să controleze dacă erau îndeplinite întocmai.

— Ei, și ce-i cu asta? Unde e restul banilor? strigă cineva și strigătul fu reluat de ceilalți:

— Vrem banii noștri!

Printr-o întâmplare fericită, carele cu bani fură zărite chiar în clipa aceea intrând în tabără, sub paza unei companii călare. Germanicus se folosi de prilej și-i trimise în grabă pe senatori la Roma sub paza aceleiași companii; apoi supraveghe împărțirea banilor, întâmpinând greutăți cu unii soldați care voiau să prade banii destinați altor regimente. Tulburările se întetiră în după-amiaza aceea; atâta aur în buzunarele oamenilor aduse după sine o beție cruntă și jocuri de noroc nesăbuite.

Germanicus hotărî că nu era prudent pentru Agrippina, care se afla cu el, să rămână în lagăr. Era din nou însărcinată; și deși copiii ei, nepoții mei Nero și Drusus, se aflau la Roma cu mama și cu mine, îl ținuse pe micul Caius cu ea. Acest copil drăgălaș era mascota armatei. I se făcuse un costum de soldat în miniatură, cu o armură, o sabie, o cască și un scut de tinichea. Toată lumea îl răsfața. Când maică-sa îi pune hainele și sandalele obișnuite, el plângea și-și cerea sabia și cizmulile, ca să dea o raită prin corturile soldaților. De aceea fusese poreclit Caligula, sau Cizmuliță.

Germanicus stăruia ca Agrippina să plece, dar ea jură că nu se temea de nimic și că prefera să moară acolo cu el, decât să afle, ajungând la loc sigur, de uciderea lui. Dar el o întrebă dacă socotea că Livia ar fi o mamă bună pentru orfanii ei și lucrul acesta o decise să-i îndeplinească voia. Mai multe soții de ofițeri cu copiii lor plecară cu ea, toate în lacrimi și îmbrăcate în doliu. Ele străbătură încet, pe jos, lagărul, fără suita lor obișnuită, asemenea unor fugare dintr-un oraș condamnat. O singură căruță grosolană, trasă de un catâr, le ducea lucrurile. Cassius Chaerea le întovărășea, fiindu-le călăuză și singurul ocrotitor. Caligula călărea pe umerii lui Cassius strigând și făcând cu sabia mișcările reglementare ale cavaleriei. Grupul femeilor părăsi lagărul foarte devreme și aproape nimeni nu le văzu plecând, căci porțile nu erau păzite; nu se mai suna deșteptarea și oamenii dormeau ca porcii până ia orele zece sau unsprezece. Numai câțiva soldați bătrâni, treziți de dimineată din obișnuință și care strângeau lemne pentru masă, întrebară unde merg doamnele.

— La Treves! le strigă Cassius. Comandantul-șef își trimite soția și copilul sub protecția aliaților francezi, care, deși barbari, sunt credincioși, decât să riște a-i vedea uciși de vestitul Regiment I. Spuneți-o și camarazilor voștri.

Soldații se întoarseră grabnic în lagăr, iar unul dintre ei, bătrânul Pomponius, apucă o goarnă și sună alarma. Oamenii săriră de prin corturi, pe jumătate adormiți, cu săbiile în mână.

— Ce e ? Ce s-a întâmplat?

— Ni l-au luat. S-a sfârșit cu norocul nostru. N-o să-l mai vedem nici odată.

— Pe cine? Pe cine ni l-au luat?

— Pe băiatul nostru. Pe Caligula. Tatăl său spune că nu se mai poate încrede în Regimentul I și îl trimite la blestemații de francezi. Cine știe ce-o să i se întâmple acolo! Știți doar cum sunt francezii. Și maică-sa a plecat — în luna a șaptea și pe jos, ca o sclavă, biata de ea! Vai, băieți! Soția lui Germanicus și fiica bătrânului Agrippa, pe care-l poreclisem "Prietenul soldaților"! Și Cizmuliță al nostru!

Soldații sunt într-adevăr niște oameni ciudați — aspri ca pielea unui scut, superstițioși ca niște egipteni și sentimentali ca niște sabine bătrâne. După zece minute, două mii de oameni, buimăciți de durere și remușcare, înconjurau cortul lui Germanicus, implorându-l să-și readucă soția și copilul.

Germanicus apărură cu fața palidă și mâniată și le spuse să-l lase în pace. Se necinstiseră singuri, îl necinstiseră și pe el, și numele Romei. Cât va trăi nu va mai putea avea încredere în ei. Nu-i făcuseră nici un bine smulgându-i sabia cu care voise să se străpungă.

— Spune-ne ce să facem, generale. Vom face tot ce vei voi. Jurăm să nu ne mai răsculăm niciodată! Iartă-ne! Te vom urma până la capătul lumii. Dar redă-ni-l pe micul nostru tovarăș de joacă.

Germanicus spuse:

— Iată care sunt condițiile mele. Veți jura credință tatălui meu Tiberius și veți scoate din rândurile voastre pe cei răspunzători de moartea căpitanilor voștri, de insultarea membrilor delegației, de furtul vulturului. De veți face așa, veți obține iertarea mea și-l voi aduce înapoi pe tovarășul vostru de joacă. Dar soția mea nu trebuie să nască în tabăra asta până nu vă veți spăla de vină. Sorocul ei e apropiat și nu vreau ca vreo piață rea să întunece soarta copilului. Dar pot s-o trimit la Colonia în loc de Treves, dacă nu vreți să se spună că am încredințat-o ocrotirii barbarilor. Veți căpăta iertarea mea întreagă doar când veți șterge din amintire crimele voastre sângeroase printr-o victorie și mai sângeroasă asupra dușmanilor țării, germanii.

Ei jurară să respecte condițiile. Atunci Germanicus trimise un curier care s-o ajungă din urmă pe Agrippina și să-l aducă înapoi pe Caligula. Oamenii alergară spre corturi și cerură camarazilor rămași credincioși să-i ajute la arestarea ațâțătorilor. Cam o sută de oameni fură prinși și duși cu forța la tribună, în jurul căreia cele două regimente se așezară în careu, cu sabia scoasă. Un colonel suia pe rând prizonierii pe un eșafod grosolan, ridicat alături de tribună: dacă oamenii din compania lui îl declarau vinovat, era aruncat jos și decapitat de ei. În timpul celor două ore cât dură acest scurt proces, Germanicus stătu așezat, fără un cuvânt, cu brațele încrucișate, cu o figură de nepătruns. Aproape toți prizonierii fură recunoscuți vinovați.

După căderea ultimului cap și după ce leșurile fură scoase din tabără spre a fi arse, Germanicus chemă pe rând pe fiecare căpitan la tribună și-l puse să-și prezinte statele de serviciu. Dacă avea reputație bună și nu fusese numit din favoritism, Germanicus se adresa veteranilor companiei pentru a le afla părerea. Dacă ei îl vorbeau de bine, iar colonelul batalionului nu avea nimic împotriva lui, era confirmat în rangul său. Dar dacă avea reputație proastă ori existau plângeri împotriva lui, era degradat și Germanicus îndemna compania să aleagă pe omul cel mai potrivit care să-i suc-

ceadă. Apoi le mulțumi pentru ajutor și le ceru să depună jurământul de credință față de Tiberius. Ei jurară cu gravitate.

După o clipă, izbucniră urale puternice. Trimisul lui Germanicus se întorcea în galop; înaintea lui, pe sa, se afla Caligula, strigând cât îl ținea gura și învârtindu-și săbiuța. Germanicus îl îmbrățișa pe băiat și spuse că mai avea de adăugat un singur lucru. Conform poruncilor lui Tiberius, o mie cinci sute de veterani care depășiseră termenul de serviciu fuseseră demobilizați din cele două regimente. Dar dacă vreunul dintre ei dorea să dobândească iertarea lui deplină, pe care camarazii lor o vor câștiga trecând Rinul și răzbunând înfrângerea lui Varus, putea să o facă. Va îngădui oamenilor mai în putere să se reangajeze în vechile lor companii; cei ce nu mai puteau face decât serviciu de garnizoană se puteau înrola într-un regiment special din Tirol, unde se semnalaseră de curând incursiuni din partea germanilor. Și ce să vezi? Toți ca unul pășiră înainte, iar peste jumătate se arătară gata să facă serviciul activ peste Rin. Printre aceștia din urmă era și Pomponius, care susținea sus și tare că era la fel de bun ca oricare altul din armată, în ciuda gingiilor dezgolate și a herniei. Germanicus îl luă ca ordonanță, iar pe nepoții lui îi numi în garda sa personală. Deci, totul reintrase în ordine la Bonn, oamenii îi spuneau lui Caligula că potolise răscoala de unul singur și că într-o bună zi va fi un împărat vestit și va câștiga victorii nemaiauzite; toate acestea aveau o influență rea asupra copilului, care, după cum am mai spus-o, era îngrozitor de răsfățat.

Mai rămăneau însă alte două regimente, cantonate într-o localitate numită Xanten, care trebuiau să fie pacificate. Chiar după plata soldei, ele stăruiseră în atitudinea lor răzvrătită, iar generalul lor nu reușise să-i potolească. Când sosi știrea despre schimbarea de spirit în regimentele de la Bonn, conducătorii revoltei se simțiră în nesiguranță și-și ațâțară tovarășii la noi acte de violență și jaf. Germanicus trimise vorbă generalului că în curând va coborî Rinul în fruntea unei oștiri însemnate; dacă oamenii rămași credincioși nu vor urma de îndată exemplul celor de la Bonn și nu-i vor executa pe ațâțători, îi va trece pe toți prin sabie, fără deosebire. Generalul citi în taină scrisoarea stegarilor, subofițerilor și unui mic număr de soldați mai în vârstă, în care putea avea încredere și le spuse că nu mai era timp de zăbavă: Germanicus putea sosi din clipă în clipă. Ei îi făgăduiră să facă tot ce puteau face și, încredințând taina încă unui număr restrâns de soldați credincioși, se repeziră la miezul nopții în corturi și, la un semnal convenit, începură să-i măcelărească pe rebeli. Aceștia se apărară din răspuțuri, omorând o parte din atacanți, dar fură în curând covârșiți. Cinci sute de oameni fură omorâți sau răniți în noaptea aceea. Ceilalți, lăsând doar câteva santinele în tabără, ieșiră în întâmpinarea lui Germanicus, rugându-l să-i ducă peste Rin, împotriva dușmanului.

Deși perioada de campanie era pe sfârșite, vremea bună se menținea și Germanicus le promise să le facă pe plac. Construind un pod de vase peste râu, el îl trecu în fruntea a douăsprezece mii de infanteriști romani, douăzeci și șase de batalioane aliate și opt escadroane de cavalerie. De la agenții săi din teritoriul dușman știa că în satele din Münster se afla o mare concentrare de forțe, reunite cu ocazia festivalului de toamnă în cinstea unui Hercule german. Știrea răzmeriței ajunsese la germani — de fapt, răsculații duseseră tratative cu Hermann, schimbând și daruri cu el — și a-

cum aşteptau doar retragerea regimentelor spre noul lor regat din sud-vest, pentru a trece Rinul şi a porni drept spre Italia. Germanicus apucă pe o cărare de pădure puţin umblată şi îi luă pe germani prin surprindere, în timp ce-şi beau berea. (Berea e o băutură fermentată, făcută din cereale macerate, pe care germanii o beau în cantităţi uriaşe la ospetele lor.) Îşi împărţi armata în patru coloane şi pustii regiunea pe un front de aproape douăzeci de leghe, incendiind satele şi omorând locuitorii, fără deosebire de vârstă sau sex. La întoarcere găsi grupuri de luptători din triburile vecine aşteptându-l pentru a-i tăia drumul prin pădure. El înainta în lanţuri de trăgători şi-l respinse pe inamic, când, deodată, se dădu alarma la Regimentul al XX-lea, care se afla în ariergardă. Germanicus descoperi că o armată numeroasă, sub comanda lui Hermann însuşi, era pe urmele lui. Din fericire, copacii nu erau prea apropiaţi şi rămânea destul loc pentru regroupare. Germanicus călări înapoi spre poziţiile cele mai primejdioase şi strigă: "Străpunge-i rândurile, al XX-lea, şi totul va fi iertat şi uitat!" Oamenii se luptară ca lei şi-i respinseră pe germani cu pierderi grele, urmărindu-i departe în câmp deschis, în spatele pădurii. Germanicus îl zări pe Hermann şi-l provocă la luptă, dar oamenii lui Hermann se retrăgeau în grabă: primirea luptei ar fi însemnat moartea. Hermann fugi în galop. Germanicus a fost la fel de nenorocos ca şi tatăl nostru în urmărirea şefilor duşmani; dar şi-a cucerit victoriile în acelaşi stil, iar numele de "Germanicus", pe care îl moştenise, îl purta acum cu deplină îndreptăţire, îşi conduse armatele îmbătate de glorie spre taberele de dincoace de Rin, în siguranţă.

Tiberius nu l-a înţeles niciodată pe Germanicus şi nici Germanicus pe Tiberius. După cum am mai spus, Tiberius era unul dintre Claudienii cei răi. Totuşi, uneori se lăsa ispitit de virtute. Într-o epocă de măreţie, ar fi putut trece drept un caracter nobil, căci nu era lipsit de însuşiri. Dar epoca nu era defel măreaţă şi inima lui se împietrise, fapt de care Livia, veţi recunoaşte o dată cu mine, era în cea mai mare parte răspunzătoare. Pe de altă parte, Germanicus avea o pornire fundamentală către virtute şi, oricât de decăzut era evul în care se născuse, el nu s-ar fi comportat niciodată împotriva firii lui. Astfel, când a refuzat monarhia oferită de regimentele din Germania şi le-a pus să-i jure supunere lui Tiberius, acesta n-a putut înţelege de ce-o făcuse. Socoti deci că Germanicus trebuia să fie mult mai subtil decât el însuşi şi că juca un joc foarte subtil. Explicaţia cea mai firească, anume că Germanicus punea onoarea deasupra oricăror altor considerente şi că era legat de Tiberius printr-un jurământ de credinţă şi prin adopţiune, nici nu-i trecu prin minte. Pe de altă parte, Germanicus nu-l bănuia pe Tiberius de a fi complice la urzelile Liviei. Şi cum Tiberius nu-l tratase niciodată fără consideraţie, ci, dimpotrivă, îl lăudase în mod deosebit pentru felul în care potolise răscoala şi îi decretase un triumf de mari proporţii pentru campania din Münster, îl socotea de bună-credinţă, ca şi pe el însuşi, dar cam sărac cu duhul, fiindcă nu fusese în stare să pătrundă intrigile Liviei. Se hotărî deci să vorbească pe faţă cu Tiberius de îndată ce se va întoarce la Roma pentru triumf. Dar moartea lui Varus încă nu era răzbunată; şi până la reîntoarcerea lui Germanicus trecură trei ani. Tonul scrisorilor schimbate între ei în acest răstimp fusese stabilit de Germanicus, care îi scria lui Tiberius pe un ton de afecţiune respectuoasă. Tiberi-

us îi răspunse prietenește, închipuindu-și astfel că îl învinge chiar cu armele lui. Hotărî chiar să-i înapoieze valoarea darului făcut armatei și să întindă dărnicia și la regimentele din Balcani. De fapt, el plăti într-adevăr acestor regimente — din motive tactice și sub amenințarea unei noi răscoale — cele trei monede de aur suplimentare. Cât privește plata datoriei către Germanicus, o amână cu câteva luni, pretextând greutatea financiară. Bineînțeles că Germanicus nu ceru înapoi banii; și bineînțeles că Tiberius nu-i mai plăti niciodată. Germanicus îmi scrisese din nou ca să mă întrebe dacă putea aștepta cu plata datoriei până ce Tiberius i-o va fi plătit pe a lui. I-am răspuns că intenționasem de la bun început să-i dăruiesc această sumă.

Puțin timp după urcarea pe tron a lui Tiberius, i-am scris că studiasem dreptul și administrația — ceea ce era adevărat — în nădejdea că voi putea servi statul într-un post de oarecare răspundere. El răspunse că era, desigur, anormal ca fratele lui Germanicus și propriul său nepot să fie văzut îmbrăcat ca un simplu cavaler: acum, când eram preot al lui Augustus, trebuia negreșit să mi se permită să port toga de senator; dacă făgăduiam că nu voi face nici o nebunie, el ar putea cere pentru mine dreptul de a purta toga de brocart, purtată acum de consuli și de foști consuli. I-am scris îndată că aș prefera sarcina fără togă, decât toga fără sarcină. Singurul său răspuns fu să-mi dăruiască patruzeci de monede de aur "ca să-mi cumpăr jucării de Sărbătoarea Nebunilor". Senatul îmi votă toga consulară și îmi propuse chiar, în semn de omagiu pentru Germanicus, care tocmai conducea o campanie victorioasă în Germania, să deliberiez împreună cu foștii consuli. Dar atunci Tiberius folosi dreptul său de veto: nu puteam, spunea el, să discut afaceri de stat, fără a pune răbdarea colegilor săi la prea grea încercare.

Cam în același timp el se opuse și unui alt decret. Agrippina adusese pe lume la Colonia o ființă căreia i se dăduse numele de Agrippinilla; trebuie să spun de la început că această Agrippinilla a ajuns una dintre cele mai rele Claudiene: de fapt, ea făgăduiește azi să-și întrecă toți înaintașii și înaintașele în aroganță și în vicii. Agrippina rămase suferindă câteva luni după naștere și, neputându-se ocupa de Caligula, îl trimise la Roma când Germanicus își începu campania de primăvară. Copilul ajunsese un fel de erou al cetății. De câte ori ieșea la plimbare cu frații săi, toată lumea îl admira și-l aclama, în vârstă doar de trei ani, dar excepțional de precoc, avea o fire capricioasă, drăgălaș numai când era răsfățat și docil doar când era tratat cu asprime. La început, fusese vorba să locuiască la străbunica sa Livia, dar cum ea nu avea vreme să se ocupe de el, își trecea timpul certându-se cu frații lui mai mari și făcând prostii; în cele din urmă ea ni-l trimise nouă, mamei și mie. Mama nu îl răsfăța, dar nici nu era destul de aspră cu el; într-o zi, într-un acces de furie, el o scuipă și atunci primi o păruială zdravănă. "Babă germană — strigă el — o să vezi că o să dau foc casei tale germane!" Folosea cuvântul "german" drept cea mai grozavă insultă.

După-amiază, el se strecură într-o magazie plină cu mobile și cu tot felul de vechituri, vecină cu mansarda sclavilor, și dădu foc unei grămezi de saltele de paie. Curând, focul cuprinse tot etajul de sus. Și cum casa era veche, cu grinzile putrezite și cu crăpături în dușumele, nu fu chip să se

stingă focul, deși se făcuse un lanț de oameni până la bazinul cu crapi, care să care gălețile cu apă. Am reușit să-mi salvez documentele, valorile și câteva mobile. N-au fost alte victime decât doi sclavi bătrâni, bolnavi; dar din casă nu rămăsese nimic în afară de cele patru ziduri și de pivnițe... Caligula nu fu pedepsit, focul îl speriasse îndeajuns. Fusese gata să ardă și el, căci, speriat de ceea ce făcuse, se ascunsese sub pat. Dar fumul îl izgonise de acolo, iar el alergase afară urlând.

Senatul voia să propună reconstruirea casei pe socoteala statului, deoarece fusese lăcașul atâtor membri distinși ai familiei noastre, dar Tiberius se opuse. Incendiul, afirmă el, se datora neglijenței mele; de altfel, dacă aș fi procedat cu mai mult cap, paguba s-ar fi putut mărgini numai la poduri. Și apoi, decât să impună cheltuiala aceasta statului, prefera să o ia în sarcina sa. Urmară aplauze zgomotoase din partea senatorilor. Dar cele spuse erau cu desăvârșire nedrepte și necinstite, mai ales că Tiberius nici nu avea de gând să se țină de cuvânt. Ca să reclădesc casa, a trebuit să-mi vând ultima proprietate din Roma — un grup de locuințe așezate lângă târgul de vite și un teren mare de construcții din împrejurimi. Nu i-am pominit nimic lui Germanicus despre vinovăția lui Caligula, de teamă să nu se socotească obligat a-mi plăti pagubele. De altfel, bănuiam că într-adevăr fusese vorba de un accident: nu putea fi tras la răspundere un copil atât de mic.

Pornind împotriva germanilor, soldații lui Germanicus mai adăugară câteva strofe la balada despre Cele trei supărări ale lui Augustus. Îmi mai amintesc de câteva strofe și versuri răzlețe, destul de caraghioase, de altfel:

Ne lasă la fiecare bani de aur câte șase,
Să ne cumpărăm fasole și costiță de purcel,
Brânză și covrigi șiraguri, pe măsura foamei noastre,
În cantinele germane cu bucate fel de fel.

și de asemenea:

Zeul Augustus se preumblă-n ceruri,
Marcellus — în Styxul cel vajnic înoată.
Iulia i-a luat urma degrabă —
S-a sfârșit cu isprăvile ei de al'tădat
Dar vulturii noștri pierduți au rămas...
Pătrunși de durere și arși de ocară.
La scumpul mormânt al Zeului Augustus
Să le chemăm veghea de odinioară.

Altă strofă începea cu:

Germanul Hermann, bietul, iubita-și pierdu
Și-ulciorul cu bere bălană...

Am uitat urmarea, dar cântecul nu are importanță decât fiindcă îmi aduce aminte să povestesc despre "iubita" lui Hermann. Era fiica unei căpetenii numită în germană Siegstoss sau ceva în genul ăsta; numele lui

roman era Segestes. Și el trăise la Roma, ca și Hermann, și fusese înscris în ordinul cavalerilor, dar, spre deosebire de Hermann, se socotea legat de jurământul de credință depus față de Augustus. Segestes fusese acela care îl prevenise pe Varus asupra intențiilor lui Hermann și Segimerus și-l sfătuisese să-i aresteze pe amândoi la banchetul la care îi invitasese în ajunul expediției lui nenorocite. Segestes avusese o fiică preferată, pe care Hermann o răpise și cu care se căsătorise, ofensă pe care Segestes nu i-o iertă nicio dată. Totuși, nu putu trece pe față de partea romanilor, împotriva lui Hermann, care era un fel de erou național; singurul lucru pe care-l putu face fu să rămână în corespondență secretă cu Germanicus, transmițându-i știri despre mișcările trupelor germane și asigurându-l de credința lui neclintită față de Roma, credință pe care aștepta doar prilejul nimerit să și-o dovedească. Acum îi scrisese însă că era asediat de Hermann în satul său fortificat și că acesta jurase să nu cruțe pe nimeni; iar el nu mai putea rezista multă vreme. Germanicus porni în marș forțat, înfrânse trupele asediatoare, care nici nu erau prea numeroase — Hermann, rănit, se retrăsese — și-l salvă pe Segestes; atunci descoperi că îl aștepta o răsplată de preț — soția lui Hermann, care venise să-și vadă tatăl tocmai când izbucnise cearta cu soțul ei; femeia era gata să nască. Germanicus îi trată cu blândețe pe Segestes și pe ai lui, dăruindu-le o moșie la apus de Rin. Înfurat de pierderea soției sale, Hermann se temu ca blândețea lui Germanicus să nu împingă și alte căpetenii germane să ceară pace. Alcătui atunci o nouă confederație puternică de triburi, cuprinzând unele care până atunci fuseseră în relații prietenești cu Roma. Dar Germanicus rămase neînfricat. Cu cât mai mulți germani găsea în fața lui pe câmpul de luptă, cu atât era mai mulțumit. Niciodată nu avusese încredere în ei ca aliați.

Înainte de sfârșitul verii îi bătu într-un șir de lupte, îl sili pe Segimerus să se predea și recâștigă primul dintre cei trei vulturi pierduți, cel al Regimentului XIX. Vizită și locul înfrângerii lui Varus și înmormântă cu cinste osemintele camarazilor săi de arme, sădind cu propriile mâini prima brazdă de iarbă pe mormântul lor. Generalul care fusese atât de moale în timpul răscoalei se luptă cu vitejie în fruntea trupelor sale și, într-un rând, transformă chiar o înfrângere sigură într-o victorie onorabilă. Știrea prematură a pierderii bătăliei și a înaintării germanilor victorioși spre Roma pricinui o asemenea panică în garnizoana unui pod vecin, încât căpitanul dădu ordin oamenilor săi să se retragă distrugând podul — adică părăsind în voia soartei trupele de pe malul celălalt. Dar Agrippina, care se afla acolo, contramandă ordinul. Declară soldaților că de aici înainte ea era căpitanul lor și că așa va rămâne până la sosirea soțului său.

Când în cele din urmă trupele victorioase sosiră, ea se afla la post spre a le ura bun venit. Popularitatea sa era aproape egală cu a soțului ei. Organizase pe cheltuiala ei un spital, unde Germanicus trimitea răniții după fiecare bătălie și unde li se dădea cea mai bună îngrijire medicală cu putință. De obicei, soldații răniți rămâneau la unitățile lor până se vindecau sau mureau.

Am vorbit mai înainte de moartea Iuliei. După urcarea pe tron a lui Tiberius, i se micșorase rația de mâncare la patru uncii de pâine și o uncie de brânză pe zi. Slăbită dinainte de insalubritatea locuinței sale, ea se stinse în curând, în urma acestui regim de foamete. Despre Postumus tot

nu se auzea nimic și Livia, cât timp nu era sigură de moartea lui, nu putea dormi liniștită.

Capitolul XVII

Tiberius guverna cu moderație și nu lua nici o hotărâre politică importantă fără a consulta mai întâi Senatul. Dar de atâta vreme acesta votase numai după poruncă, încât părea incapabil să mai hotărască singur. Iar Tiberius, oricât de interesat ar fi fost într-o chestiune, nu lăsa niciodată să se înțeleagă limpede în ce fel ar fi dorit să se voteze. Voia să evite orice aparență de tiranie, dar totodată să rămână în fruntea treburilor, în cele din urmă, Senatul descoperi că, dacă vorbea cu o elocvență căutată în favoarea unei propuneri, aceasta însemna că dorea să fie respinsă; și invers: în rarele ocazii când se exprima pe scurt și fără efecte retorice, voia să i se urmeze vorbele întocmai.

Gallus și un farsor bătrân numit Haterius se amuzau copios sprijinind cu căldură cuvântările lui Tiberius, dezvoltându-i argumentele până la absurd, apoi votând după dorința lui adevărată, pentru a arăta că pricepeau limpede viclenia. În timpul dezbaterii asupra succesiunii imperiului, Haterius strigase: "O, Tiberius, cât vei mai lăsa nefericita Romă fără cap?" Tiberius, știind bine că Haterius se prefăcea, fu jignit. A doua zi, continuându-și gluma, Haterius se aruncă la picioarele lui Tiberius și-i ceru iertare pentru că nu stăruise îndeajuns. Tiberius se dădu înapoi cu scârbă, dar Haterius îi apucă genunchii și Tiberius se rostogoli, lovindu-și zgomotos capul de lespede de marmură. Neînțelegând ce se petrecea, garda personală de germani a lui Tiberius sări să-l măcelărească pe agresorul stăpânului lor. Tiberius o opri la timp.

Haterius era un comedian de prim rang. Avea o voce puternică, o față caraghioasă și multă putere inventivă. De câte ori Tiberius, în cuvântarea sa, întrebuinta câte o frază mai pedantă sau arhaică, el o însemna și făcea din ea motivul principal al răspunsului său. (Augustus spusese totdeauna că roțile elocvenței lui Haterius aveau nevoie de frână chiar pentru a urca un deal.) Cu spiritul lui greoi, Tiberius nu-i putea face față. Cât despre Gallus, el afecta un zel exagerat. Tiberius se ferea să pară că dorea onoruri divine și nu permitea să i se adreseze cuvântul, de parcă ar fi avut puteri supranaturale; nu permitea nici provincialilor să-i ridice temple. De aceea lui Gallus îi plăcea să vorbească despre Tiberius spunând parcă din greșeală "Sacra Sa Maiestate". Haterius, gata oricând să continue zeflemeaua, se ridica și îl muștra pentru această expresie nepotrivită și Gallus se scuza cu vioiciune: departe de el ideea de a nu da ascultare ordinelor Sacrei Sa... O, ze! Cât de ușor era să greșești! Își cerea smerit iertare... că nu dădea ascultare, cum tocmai spunea, dorințelor preacinstului său coleg și prieten Tiberius Nero Cezar Augustus...

— Fără Augustus, nebunule! șuiera Haterius melodramatic. A refuzat de douăsprezece ori titlul. Se servește de el numai pentru a scrie altor monarhi...

Una dintre farsele lor îl irita în mod special pe Tiberius. Când Senatul îi mulțumea pentru vreun serviciu adus statului — de pildă, pentru terminarea construirii templelor pe care începuse să le ridice Augustus — și Tiberius afecta o atitudine modestă, Gallus și Haterius îl felicitau fiindcă era prea cinstit pentru a culege meritul muncii mamei sale și o fereceau pe Livia pentru că avea un fiu atât de respectuos. Când ei observară că nimic nu-l supăra mai mult pe Tiberius decât să audă că era lăudată Livia, meraseră și mai departe. Haterius dădu chiar ideea ca, după exemplul grecilor, care purtau numele tatălui lor, Tiberius să fie denumit după numele mamei sale. Să fie interzis, propuse el, de a-l numi altfel decât Tiberius Livides — sau poate în latină forma corectă ar fi Livigenus?

Gallus descoperi un alt punct vulnerabil în armura lui Tiberius: repulsia de a auzi vorbindu-se despre șederea sa la Rodos, într-o zi, el cuteză chiar să-l laude pe Tiberius pentru clemența sa — era tocmai ziua când se aflase de moartea Iuliei — și să povestească întâmplarea cu profesorul care refuzase să-l admită printre elevii săi, sub cuvânt că nu avea loc, și care îi ceruse să revină peste șapte zile. "Și ce credeți că a făcut Sacra Sa... iertați-mă, preacinstitul meu coleg și prieten Tiberius Nero Cezar când, la suirea sa pe tron, obraznicul profesor a venit să se închine noului zeu? A pus oare să fie tăiat acest cap nerușinat, ca să folosească gărzilor sale drept minge? Nicidecum! Cu un spirit egalat doar de clemența sa, el a răspuns că nu avea loc deocamdată printre lingușitorii săi și că îl ruga să revină peste șapte ani." Cred ca istoria era născocită, dar Senatul, care nu avea nici un motiv să nu o creadă, aplaudă atât de tare, încât Tiberius nu îndrăzni să protesteze.

În cele din urmă, Tiberius îl reduse la tăcere pe Haterius, spunându-i o dată, cu o voce cumplit de liniștită:

— Iartă-mă, Haterius, dacă-ți voi vorbi mai pe șleau decât obișnuiesc senatorii între ei, dar trebuie să-ți spun că ești grozav de sâcâitor și că n-ai nici un haz.

Apoi se întoarse spre senatori:

— Mă veți ierta, nobilii mei prieteni, dar am spus-o întotdeauna și repet că, de vreme ce ați avut bunătatea să-mi încredințați puterea absolută, nu trebuie să mă sfiesc s-o întrebuițez pentru binele obștesc. Dacă o întrebuițez acum pentru a reduce la tăcere niște măscărici care vă insultă atât pe domniile voastre, cât și pe mine prin caraghioslăcurile lor, nădăjduiesc că o fac cu încuviințarea dumneavoastră. Ați fost întotdeauna binevoitori și răbdători față de mine.

Fără Haterius care să-l secondeze, Gallus trebui să joace de unul singur.

Cu toate că își ura mama mai mult decât oricând, Tiberius continua să se lase condus de ea. Toate numirile de consuli și guvernatori erau făcute în realitate de ea, și făcute bine, căci alegea oamenii după merit și nu după rudenii, nici fiindcă ar fi lingușit-o sau i-ar fi adus servicii personale. Căci, trebuie să o spun răspicat, dacă lucrul n-a fost încă înțeles, oricât de criminale fuseseră mijloacele folosite de Livia pentru a-și asigura conducerea statului, în timpul lui Augustus mai întâi și apoi al lui Tiberius, se dovedise un cârmuitor excepțional de priceput și de drept; și doar atunci

când ea încetă să îndrume activitatea edificiului clădit timp de o viață, aceasta începu să se clatine.

Am vorbit de Sejanus, fiul comandantului gărzilor. El luă locul tatălui său, fiind unul din cei trei oameni față de care Tiberius își mai deschidea câteodată sufletul. Cel de al doilea era Thrasyll, care îl urmăsea pe Tiberius la Roma. Și-a păstrat întotdeauna influența asupra lui. Cel de-al treilea era un senator numit Nerva. Thrasyll nu discutase niciodată cu Tiberius despre treburile statului și, de asemenea, nu-i ceruse niciodată vreo funcție oficială; primea cu nepăsare sumele mari de bani pe care i le dădea Tiberius, ca și cum pentru el banii n-ar fi reprezentat nici o valoare. Avea, la palat, un observator mare în formă de dom, cu ferestre dintr-o sticlă atât de limpede și de transparentă, încât te îndoiai că există. Petrecea acolo multă vreme în tovărășia lui Tiberius, pe care îl învăța elemente de astrologie și multe alte arte magice — de pildă, aceea de a interpreta visele în maniera caldeeană.

Cât despre Sejanus și Nerva, Tiberius părea a-i fi ales pentru contrastul desăvârșit dintre firile lor. Nerva nu-și făcuse niciodată vreun dușman, nici nu pierduse vreun prieten. Singurul lui cusur, dacă i se poate spune așa, era că păstra tăcerea în fața relor ce nu puteau fi îndreptate prin cuvinte. Era blând, darnic, curajos, cu desăvârșire sincer și n-ar fi fost în stare să ia parte nici la cea mai mică înșelătorie, chiar într-un scop generos. Dacă ar fi fost în locul lui Germanicus, n-ar fi falsificat niciodată scrisoarea lui Tiberius, chiar dacă de asta ar fi depins mântuirea lui și a imperiului. Tiberius îl numise pe Nerva supraveghetorul apeductelor din Roma și-l ținea mereu pe lângă sine, poate în scopul de a avea la îndemână o măsură pentru virtute, după cum Sejanus era o măsură pentru viciu.

Sejanus fusese în tinerețe prietenul lui Caius, în al cărui stat-major servise în Orient. Destul de inteligent ca să prevadă reintrarea în grații a lui Tiberius, îl sprijinise pe lângă Caius, asigurându-l pe acesta că Tiberius era sincer în renunțarea lui la domnie și îndemnându-l să trimită scrisoarea de recomandare către Augustus; îl anunțase atunci pe Tiberius de stăruințele lui și primise în schimb o scrisoare pe care o mai păstra încă. Tiberius se obliga să nu-i uite niciodată serviciile. Sejanus era un mincinos, dar un artist atât de desăvârșit al minciunilor, încât știa să le așeze în formație activă și disciplinată, gata la hărțuiri împotriva bănuielilor și la bătălii organizate împotriva adevărului. (Comparația aceasta iscusită nu-mi aparține mie, ci lui Gallus.) Tiberius îl invidia pe Sejanus pentru acest talent, după cum îl invidia pe Nerva pentru cinstea lui; căci, deși foarte înaintat pe calea răului, mai era încă stânjenit de unele inexplicabile impulsuri spre bine.

Sejanus, cel dintâi, îl ațâța împotriva lui Germanicus, spunând că un om care e în stare să falsifice o scrisoare a tatălui său nu mai poate fi crezut vreodată; Germanicus râvnește desigur coroana, dar lucrează cu grijă — mai întâi caută să câștige dragostea soldaților săi prin mituire, apoi să se asigure de capacitatea lor de luptă și de trăinicia comandamentului său prin campania inutilă de peste Rin. Cât privește pe Agrippina, spunea Sejanus, ea era o ambițioasă primejdioasă. S-a văzut de ce e în stare: să se improvizeze căpitan și să primească trupele ca și cum ar fi fost cine știe cine! Fără îndoială că primejdia de pe pod existase doar în închipuirea ei. În afară de aceasta, Sejanus afirma că aflase printr-un libert al său, care fu-

sese sclav al lui Germanicus, că Agrippina îi socotea pe Livia și pe Tiberius vinovați de moartea celor trei frați ai ei și de exilul sorei sale, și că jurase să-i răzbune.

Sejanus începu de asemenea să descopere tot felul de comploturi împotriva lui Tiberius. Îl menținea într-o teamă continuă de asasinat, convingându-l, în același timp, că numai cât îl va avea lângă sine se va putea simți în siguranță. Îl îndemnă să se împotrivească Liviei în împrejurări neînsemnate, ca să-i arate că ea se socotea mai puternică decât era de fapt. El fu acela care, peste câțiva ani, reorganiză și disciplină corpul gărzilor. Până atunci, cele trei batalioane care se aflau la Roma fuseseră încartiruite pe secțiuni, în diferite părți ale orașului, în hanuri. Soldații erau împrăștiți, greu de adunat, murdari și leneși. Îi propuse lui Tiberius să construiască o singură tabără permanentă, în afara orașului, unde, fiind împreună, soldații din gardă vor căpăta sentimentul că formează o trupă de elită și vor fi totodată la adăpostul șușotelilor și al uneltirilor politice care agitau neconținut orașul; de asemenea, vor fi mai legați de persoana împăratului. Tiberius merse mai departe: rechemă celelalte șase batalioane din locurile unde erau cantonate prin Italia și construi o tabără destul de cuprinzătoare pentru toți soldații — erau nouă mii de infanteriști și două mii de călareți, în afara celor patru batalioane din Roma, dintre care unul fusese trimis la Lyon, și a câtorva colonii de veterani demobilizați, aceștia constituiau toată armata din Italia. Gărzile personale formate din germani nu treceau drept soldați, fiind în teorie sclavi. Cu toate astea, erau oameni aleși și mai credincioși împăratului decât orice roman de baștină. Nici unul dintre ei n-ar fi vrut să se întoarcă în țara lor înghețată, necioplită și barbară, deși totdeauna cântau coruri melancolice în care o pomeneau. Prea o duceau bine la noi.

De când se temea pentru viața sa, Tiberius dorea din ce în ce mai mult să poată citi dosarele secrete, dar Livia pretindea în continuare că cifrul fusese pierdut. Sejanus îi sugera lui Tiberius să-i spună Liviei că, deoarece dosarele nu-i serveau la nimic, se hotărâse să le ardă.

— Fă-o dacă vrei — spuse Livia — dar ar fi mai bine să le păstrezi, pentru cazul când se va regăsi cifrul. S-ar putea să mi-l amintesc chiar eu.

— Bine, mamă — răspunse Tiberius — le voi păstra la mine până ce ți-l vei reaminti, iar până arunci voi căuta să descopăr singur cifrul.

Închise dosarele într-un dulap din camera sa și încercă să le descifreze, dar în zadar. Codul obișnuit consta doar în a scrie E latin pentru Alfa, F pentru Beta, G pentru Gamma și așa mai departe. Dar codul secret era aproape cu neputință de descoperit. Trebuia ca, în timp ce scriai, să citești primele o sută de rânduri din Iliada. Fiecare literă din textul ce trebuia cifrat era reprezentată prin numărul de litere din alfabet care o despărțea de litera corespunzătoare din textul lui Homer. Astfel, prima literă din rândul întâi al primului cânt al Iliadei este un Miu⁵⁷. Să ne închipuim că vrem să transcriem litera Ypsilon; între Miu și Ypsilon sunt șapte litere, deci pentru Ypsilon se va scrie cifra 7. În acest cifru, alfabetul trebuia considerat ca fiind circular, și ultima literă, Omega, o preceda pe Alfa, care era prima. Astfel, distanța dintre Ypsilon și Alfa era de 4, iar distanța dintre Alfa și

⁵⁷ Miu — litera M din vechiul alfabet grecesc, așa cum se pronunță la rostirea alfabetului.

Ypsilon era de 18. Codul acesta fusese inventat de Augustus. Probabil că scrisul dura tot atât de mult ca și descifratul, dar cred că, dacă te obișnuiai, ajungeai să știi pe dinafară distanța dintre litere, ceea ce îți economisea o grămadă de timp.

Voi fi întrebat de unde știu toate acestea. După mulți ani, când dosarele mi-au căzut în mână, am descoperit singur cifrul. Am găsit întâmplător un sul din cartea întâi a lui Homer, scris pe pergament și pus printre celelalte suluri. Era limpede că numai primele o sută de rânduri fuseseră citite și răsцитite, fiindcă pergamentul era murdar și plin de cerneală doar la început, restul fiind cu desăvârșire intact. Privindu-l mai îndeaproape, am văzut câteva cifre foarte mici — 6, 23, 12 — scrise ușor sub literele primului rând. Am făcut îndată legătura cu cifrul și m-am mirat că Tiberius nu-l găsisese.

Fiindcă veni vorba de alfabet, trebuie să spun că pe vremea aceea mă preocupa un plan pentru a face din latină o limbă fonetică. Mi se părea că mai erau necesare trei litere. Astfel, era vorba de U consonantic, spre deosebire de vocala U — o literă care să corespundă grecescului Ypsilon (un sunet între latinescul I și U) — pentru cuvintele grecești asimilate de limba latină; apoi consonanta dublă pe care o scriem acum cu BS, dar pe care o pronunțăm ca grecescul Psi. Era important, socoteam eu, ca provincialii care învață latina s-o învețe corect; dar dacă literele nu corespundeau sunetelor, cum ar fi putut evita greșelile de pronunțare? Am propus deci ca U consonantic să se scrie ca F întors (cum făceau etruscii), ceea ce ar da LAIINIA în loc de Lauinia; un H înjumătățit pentru grecescul Ypsilon: s-ar scrie astfel BHBLIOTHECA în loc de BIBLIOTHECA; și, în sfârșit, un C întors pentru BS — deci, AD QUE pentru ABSQUE. Ultima nu mi se părea atât de importată, dar primele două litere le socoteam esențiale. Am propus H înjumătățit și F și C întors, fiindcă întrebuințarea lor ar fi ușurat munca celor care lucrau litere pentru ștanțarea metalului sau a argilei: acest mod de scriere i-ar fi scutit să facă noi ștanțe. Am publicat cartea cu propunerile mele și unii le-au găsit raționale; dar bineînțeles că n-au fost urmate de nici o măsură concretă. Mama mi-a spus atunci că trei lucruri nu erau cu putință pe lumea asta: ca prăvăliile să se întindă peste apele golfului, între Baiae și Puteoli, ca eu să cuceresc Insulele Britanice sau ca vreuna din aceste trei litere absurde să apară vreodată într-o inscripție romană. Mi-am amintit întotdeauna de aceste vorbe ale ei, căci n-au rămas fără urmări.

Pe vremea aceea, mamei îi sărea foarte ușor țandăra din pricina mea: pe de o parte, o supăra trăgăneala cu care se reconstruia casa noastră, apoi mobila nouă pe care o cumpărasem nu era la fel de bună ca cea veche și, mai ales, venitul ei era considerabil micșorat de partea ce trebuia s-o ia la cheltuieli — căci singur nu aș fi putut face față. Timp de doi ani, am locuit — destul de rău, de altfel — la palat. Atât de des își vărsa necazul pe mine, încât până la urmă n-am mai putut răbda și am părăsit Roma, stabilindu-mă în vila mea de la Capua. Mă întorceam în oraș numai când o cereau îndatoririle mele sacerdotale, ceea ce se întâmpla destul de rar. Dar Urgulanilla? mă veți întreba. Ea nu venea niciodată la Capua, dar chiar și la Roma ne vedeam rar. Când ne întâlneam, abia mă lua în seamă, și asta doar din obligație, când aveam musafiri. Nu ne culcam niciodată împreună.

nă. Părea că-l iubește pe fiul nostru Drusillus, dar se ocupa destul de puțin de el. Creșterea lui rămase în seama mamei, care conducea și casa fără să ceară ajutorul Urgulanillei. Mama îl trata pe Drusillus de parcă ar fi fost copilul ei și încerca să uite cine îi erau părinții. În ce mă privește, nu l-am putut iubi niciodată pe Drusillus; era un copil morocănos, încâpățânat și insolent, iar mama mă ocărăse de atâtea ori în fața lui, încât nu mai avea nici urmă de respect față de mine.

Nu știu cum își petrecea Urgulanilla timpul, dar nu părea să se plictisească niciodată: mânca enorm și nu avea, pe câte știu, nici o dragoste secretă. Ființa aceasta ciudată avea totuși o pasiune: pe Numantina, soția fratelui ei Silvanus, o mică zână blândă, aproape imaterială, care cândva spusese sau făcuse ceva (nu știu ce anume) care străpunsese pielea groasă și straturile de cărnuri revărsate, atingând ceea ce îi slujea Urgulanillei drept inimă. Ținea în camera ei portretul în mărime naturală al Numantinei și-l privea țintă ore întregi, când nu avea prilejul să o privească pe Numantina însăși. Când m-am mutat la Capua, ea a rămas la Roma împreună cu mama și cu Drusillus.

Singurul lucru care-mi lipsea la Capua era o bibliotecă bună. Cu toate acestea, am început acolo o carte pentru care nu aveam neapărată nevoie de bibliotecă: o istorie a Etruriei. Făcusem între timp progrese în învățarea limbii etrusce, iar Aruns, cu care petreceam zilnic câteva ore, îmi era de mare ajutor, lăsându-mă să consult arhivele templului său pe jumătate dăruit. Mi-a povestit că se născuse în ziua apariției cometei care vestea începutul celui de-al zecelea și ultim ciclu al neamului etrusc. Un ciclu era răstimpul măsurat de cea mai lungă viață omenească; altfel spus, un ciclu nu se încheia decât cu moartea celui din urmă participant la festivalul care celebrează încheierea ciclului precedent. Etruscii îl apreciau cam la 110 ani. Ciclul în curs era ultimul și urma să se încheie cu totala dispariție a limbii etrusce vorbite. Prevestirea aproape că se îndeplinise, căci Aruns nu avea urmași la slujirea templului, iar oamenii de la țară începuseră să vorbească latina și acasă; era bucurios să mă ajute la scrierea istoriei care, spunea el, trebuia să slujească drept mausoleu al tradițiilor unui neam odinioară vestit. Am început-o în al doilea an al domniei lui Tiberius și am încheiat-o după douăzeci și unu de ani. O socotesc cea mai izbutită operă a mea — am și muncit cel mai mult la ea. După câte știu, altă carte asupra etruscilor, care au fost fără îndoială un neam deosebit de interesant, nu mai există; de aceea cred că istoricii viitorului îmi vor fi recunoscători.

Duceam o viață liniștită și așezată, între secretarii mei Callon și Pallas. Mă ocupam de ferma de lângă vilă și din când în când primeam vizita unor prieteni din Roma veniți în vilegiatură.

Cu mine acolo trăia și o femeie numită Actea. Era prostituată de meserie, dar o femeie foarte de treabă. Nu mi-a făcut nici cel mai mic neajuns în tot timpul celor cincisprezece ani ce i-a petrecut lângă mine. Relațiile noastre erau clare, își alesese singură meseria de prostituată; o plăteam bine: nu cerea nimic mai mult. În felul nostru, țineam însă mult unul la altul. La un moment dat, îmi spuse că dorește să se retragă și să trăiască din economiile ei. Se va mărita cu un om de treabă, de preferință cu un veteran, se va așeza la casa ei și va avea copii, înainte de a fi prea târziu. Totdeauna visase o casă plină de copii. Am îmbrățișat-o, ne-am luat rămas-

bun și i-am dat o zestre frumoasă pentru a ușura lucrurile. Dar ea nu mă părăsi înainte de a-mi găsi o locțiitoare care să mă poată mulțumi. O găsi pe Calpurnia, care îi semăna atât de mult, încât am socotit adeseori că îi era fiică, îmi vorbise odată de o fată a ei, pe care o dăduse la o doică pentru că, spunea ea, nu poți să fii în același timp prostituată și mamă.

Acteea se căsătorii deci cu un fost soldat din gardă, care se purtă frumos cu ea; avură cinci copii. De atunci, am avut neconținut grijă de familia ei.

Pomenesc lucrurile acestea pentru că cititorii se vor fi întrebat, desigur, ce fel de viață sexuală am dus de când m-am despărțit de Urgulanilla. Nu e firesc ca un bărbat normal să trăiască mult timp fără femeie, și cum Urgulanilla era imposibilă ca soție, cred că nu mi se poate imputa că am trăit cu Acteea. Mă înțelesesem cu aceasta ca nici unul din noi să nu aibă raporturi cu altcineva cât timp vom fi împreună. Nu din sentiment, ci ca o prevedere medicală: pe atunci, bolile venerice făceau ravagii la Roma — tot ca o consecință a războaielor punico-romane, în treacăt fie zis.

Cu același prilej, vreau să spun că în nici o perioadă a vieții mele nu m-am dat la homosexualitate. Nu mă gândesc la argumentele lui Augustus — că aceasta împiedică pe un bărbat să dea copii statului. Dar întotdeauna mi s-a părut dezgustător și demn de milă să văd cum unui om matur — poate unui magistrat sau unui cap de familie — i se scurg ochii după câte un băiețuș rotofei, acoperit de farduri, sau pe câte un bătrân senator făcând pe Venus față de un Adonis înalt și bine legat din cavaleria gărzilor, și care îl tolerează pe bătrânul imbecil numai fiindcă are bani.

Când trebuia să mă duc la Roma, rămâneam acolo cât mai puțin timp cu putință. Nu mă simțeam în largul meu în atmosfera colinei Palatin, poate din pricina încordării crescânde dintre Tiberius și Livia. Tiberius își construise un palat uriaș la nord-vestul colinei: se instalase la parter, fără a aștepta măcar să fie terminate celelalte etaje, lăsând-o singura stăpână a palatului lui Augustus. Ea, ca să arate că noul palat, cu toată întreita lui mărime, nu va avea niciodată prestigiul celui vechi, ridică în sala de primire o măreață statuie de aur lui Augustus și vru, ca Mare Preoteasă a cultului, să invite la banchetul inaugural pe toți senatorii și soțiile lor. Tiberius arătă însă că era nevoie de un vot al Senatului: era o serbare oficială și nu o recepție particulară. El conduse astfel dezbaterile încât, în cele din urmă, banchetul fu împărțit în două: masa senatorilor, prezidată de el, avu loc în sala de primire, iar cea a soțiilor, prezidată de Livia, într-o sală alăturată. Ea înghiți jignirea fără să dea semne că o observase și spuse că era o împărțire înțeleaptă, care ar fi coincis chiar cu dorința lui Augustus; dar își luă tacâmurile și vasele cele mai costisitoare și ordonă bucătarilor palatului să rezerve pentru femei tot ce era mai bun dintre fripturi, dulciuri și vinuri. Avu deci câștig de cauză, iar soțiile senatorilor râseră cu poftă pe socoteala lui Tiberius și a soților lor.

Un alt lucru care-mi plăcea la Roma era că nu puteam niciodată să-l evit pe Sejanus. Nu-mi plăcea să am de-a face cu el, cu toată politețea căutată ce mi-o arăta totdeauna și deși nu mă jignise niciodată direct. Mă miram că un om cu înfățișarea și purtările lui se putea bucura de atâta succes la Roma, fără a fi nici de origine nobilă, nici comandant renumit și nici măcar deosebit de bogat: era omul cel mai însemnat după Tiberius și

foarte popular printre soldații din gardă. Avea o față care îți inspira neîncredere: era neregulată, prefăcută și crudă; singura trăsătură care îi dădea caracter era un soi de îndrăzneală și de hotărâre brutală. Se spunea, deși îmi venea greu s-o cred, că mai multe femei de neam se luptau pentru el. Nu se împăca bine cu Castor, lucru ușor de înțeles, dat fiind că se zvonea despre o legătură între el și Livilla. Dar Tiberius părea să aibă o încredere oarbă în el.

Am vorbit de Briseis, bătrâna libertă a mamei. Când am anunțat-o că părăsesc Roma și mă stabilesc la Capua, mi-a spus că îi voi lipsi, dar că a-veam dreptate să plec.

— Am avut un vis ciudat în noaptea trecută, stăpâne Claudius. Se făcea că erai un băiețaș infirm în casa căruia năvăliseră hoții, ucigându-i tatăl și întreaga familie; dar el s-a strecurat prin fereastra camerei și a mers șchiopătând până în pădurea vecină, unde s-a suit într-un copac. Hoții au ieșit din casă și s-au așezat sub copac, să-și împartă prada. Dar în curând s-au luat la ceartă; unul dintre ei a fost ucis, apoi încă doi; ceilalți s-au pus pe băutură prefăcându-se prieteni, dar vinul fusese otrăvit de unul dintre tâlharii uciși, așa că au murit cu toții. Atunci băiețașul cel șchiop a coborât din copac și a luat prada care cuprindea mult aur și giuvaeruri jefuite de la alte familii; a dus totul acasă și a devenit foarte bogat.

Am zâmbit.

— E un vis ciudat, Briseis. Dar băiatul a rămas la fel de șchiop ca mai înainte, iar toată bogăția lui nu l-a ajutat să redobândească viața tatălui și a familiei sale, nu-i așa?

— Nu, dragul meu, dar poate că s-a căsătorit și și-a întemeiat o familie a lui. Deci, caută-ți un copac solid, stăpâne Claudius, și nu coborî până nu mor toți tâlharii.

— N-o să cobor nici atunci, dacă va fi după voia mea, Briseis. Nu vreau să fiu moștenitorul unor bunuri furate.

— Vei putea oricând să le înapoiezi, stăpâne.

Toate acestea sunt remarcabile, în lumina celor întâmplate mai târziu. Nu prea cred în vise. Athenodor a visat într-o noapte că în pădurea vecină, în vizuina unui bursuc, se afla o comoară. A căutat locul exact și, deși nu mai fusese niciodată acolo, a descoperit într-un mal intrarea vizuinei. Atunci a luat doi țărani și i-a pus să sape până la fund. Au găsit acolo o pungă putrezită cu șase gologani vechi și o monedă falsă de argint — care n-au ajuns nici măcar să plătească munca țăranilor. Iar unul din chiriașii mei, un negustor, a visat și el într-o noapte că un stol de vulturi îl înconjoară și că unul dintre ei i se așează pe umăr. De aici a tras concluzia că va ajunge împărat. Dar singurul lucru care s-a întâmplat a fost vizita unui pluton de soldați din gardă care purtau un vultur pe scut. Veniseră să-l aresteze pentru un delict care cădea sub jurisdicția militară.

Capitolul XVIII

Într-o după-amiază de vară, eram așezat pe o bancă de piatră din spatele grajdurilor vilei mele de la Capua și meditam la o problemă oare-

care de istorie etruscă, jucând zaruri — mâna stângă împotriva drepte — pe masa zgrunțuroasă de lemn din fața mea. Un om în zdrențe se apropie de mine și mă întrebă dacă eu eram Tiberius Claudius Nero Germanicus: venise să mă caute de la Roma.

— Am o veste pentru tine, stăpâne. Nu știi dacă are vreo valoare, dar sunt un bătrân soldat vagabond — un veteran de-al tatălui tău, stăpâne — și, știi, uneori îți pare bine să ai un motiv pentru a alege un drum în locul altuia...

— Și cine te-a rugat să-mi aduci vestea?

— Un om pe care l-am întâlnit în pădure, pe lângă capul Cosa. Un om ciudat, îmbrăcat ca un sclav, dar vorbind ca un Cezar. Un om înalt și voinic, ce părea să moară de foame.

— Cum a spus că îl cheamă?

— Nu mi-a dat nici un nume. Mi-a spus că vei ști cine e după ce vei auzi înștiințarea și că vei fi surprins să auzi vești de la el. M-a pus s-o repet de două ori, ca să fie sigur că o știu bine. El îți trimite vorbă că tot mai pescuiește, dar că nu poate trăi numai din pește și că trebuie să-l previi pe cumnatul lui; că, dacă i s-a trimis lapte, el nu l-a primit niciodată și că tare ar vrea să aibă o carte de citit — măcar de șapte pagini, îți trimite vorbă să nu faci nimic înainte de a primi vești din parte-i. Poți să înțelegi ceva din asta, stăpâne, sau omul era nebun?

Auzindu-i vorbele, de-abia mi-am putut crede urechilor. Postumus! Dar Postumus murise!

— Are fălcile late, ochii albaștri și un anume fel de a înclina capul într-o parte când pune o întrebare?

— Chiar așa, stăpâne.

I-am turnat de băut cu o mână atât de tremurătoare, încât jumătate s-a vărsat pe jos. Apoi, făcându-i semn să mă aștepte, am reintrat în casă. Am găsit două togi în bună stare, rufărie, sandale, câteva brice și săpun. După aceea am luat prima carte cusută care mi-a căzut în mână — era un raport despre ultimele cuvântări ale lui Tiberius în Senat — și pe pagina a șaptea am scris cu lapte:

Ce fericire! Îți scriu pe dată lui G... Fii prudent. Cere-mi tot ce-ți va trebui. Unde te pot vedea? Cu toată dragostea. Ai aici douăzeci de monede de aur; e tot ce am pentru moment, dar nădăjduiesc că un dar grabnic face cât două.

Am așteptat să se usuce pagina și i-am înmănat omului cartea și hainele împăturite, împreună cu o pungă.

— Ia aceste treizeci de monede de aur — i-am spus. Zece sunt pentru tine; celelalte douăzeci, pentru omul din pădure. Adu-mi știri de la el și vei mai căpăta încă zece. Dar nici un cuvânt nimănui și întoarce-te repede.

— Bine, stăpâne — spuse el. Te poți încrede în mine. Dar cine m-ar împiedica să dispar cu pachetul și cu banii?

— De n-ai fi cinstit, n-ai pune o asemenea întrebare. Să mai bem o cupă împreună și apoi du-te.

Pe scurt, a plecat cu pachetul și cu banii și, după câteva zile, mi-a adus un răspuns verbal al lui Postumus. Acesta îmi mulțumea pentru aur

și pentru veșminte și îmi cerea să nu caut să-l văd; mama Crocodilului va ști unde să-l găsească. Purta acum numele de Pantherus și mă ruga să-i trimit prin ea, cât mai curând cu putință, răspunsul cumnatului său. I-am dat bătrânului soldat cele zece monede de aur făgăduite și încă alte zece, ca răsplată pentru cinstea lui. Știam ce înțelegea Postumus prin "mama Crocodilului". Crocodilul era un bătrân libert al lui Agrippa, poreclit de noi astfel din pricina mișcărilor lui încete, a lăcomiei și a fălcilor lui enorme. Maică-sa ținea un han la Perusia: cunoșteam locul. I-am scris de îndată lui Germanicus, ca să-l înștiințez de cele întâmplate; am trimis scrisoarea la Roma prin Pallas, spunându-i să o expedieze cu cel dintâi curier spre Germania, în scrisoare pomeneam doar de faptul că Postumus era viu și se ascundea — nu spuneam unde — și îl rugam pe Germanicus să-mi confirme primirea scrisorii. Am tot așteptat răspunsul, dar n-a venit nimic. Am scris din nou, de astă dată mai pe larg — iar fără răspuns. Am trimis atunci vorbă mamei Crocodilului, printr-un căraș, că n-a sosit încă nici o știre pentru Pantherus de la cumnatul lui.

Postumus nu mai dădu semne de viață. Nu voia să mă mai compromită, și acum, când avea bani și putea circula fără să riște să fie arestat ca sclav evadat, nu mai avea nevoie de ajutorul meu. Într-o zi, cineva îl recunoscu și trebui să părăsească hanul, din prudență. Zvonul că era în viață se răspândi în curând în toată Italia. La Roma, numele lui era pe toate buzele. Mai multe persoane, printre care trei senatori, veniră în taină la mine să mă întrebe dacă vestea era adevărată. Am răspuns că nu l-am văzut pe Postumus, dar că am întâlnit pe cineva care-l văzuse și că nu exista nici cea mai mică îndoială că el era. La rândul meu, i-am întrebat ce aveau de gând să facă dacă Postumus se va întoarce la Roma și va obține sprijinul populației. Dar întrebarea mea prea directă i-a pus în încurcătură și i-a jignit, așa că n-am obținut nici un răspuns.

Se zvonea că Postumus fusese văzut în mai multe orașe din împrejurimile Romei, dar el avea prevederea să nu intre în orașe decât noaptea și să plece deghizat înaintea zorilor. Nu se arăta în public, ci trăgea la câte un han, iar la plecare lăsa un cuvânt de mulțumire, semnat cu numele său adevărat, în sfârșit, într-o zi, el debarcă la Ostia de pe un mic vas de coastă. Populația din port aflase de sosirea sa cu câteva ore înainte și îi făcu o uriașă manifestație de simpatie. Postumus alesese Ostia pentru că era cartierul general de vară al flotei, al cărei amiral fusese tatăl său Agrippa. Vasul său purta pavilionul verde pe care Augustus i-l dăduse lui Agrippa — și, după el, fiilor acestuia — cu dreptul de a-l arbora ori de câte ori vor fi pe mare, în amintirea victoriei de la Actium. Iar Ostia cinstea memoria lui Agrippa aproape mai mult decât pe cea a lui Augustus.

Postumus își risca viața: era încă exilat și, în consecință, în afara legii, din clipa în care reapăruse în Italia. În câteva cuvinte mulțumi populației pentru primire. Spuse apoi că, dacă soarta îi va surăde și va recăpăta stima Senarului și a poporului roman, de care fusese pe nedrept lipsit datorită acuzațiilor mincinoase ale dușmanilor săi — calomniile de care bunicul său, Zeul Augustus, aflase prea târziu — va răsplăti regește credința bărbaților și a femeilor din Ostia. O companie din gardă se găsea acolo spre a-l aresta — căci Livia și Tiberius aflaseră și ei de sosirea lui — dar ce putea face o companie împotriva unei atare mulțimi? Căpitanul companiei

avu înțelepciunea nici să nu încerce a îndeplini sarcina; dar porunci ca doi soldați să se deghizeze în marinari și să nu-l piardă din ochi pe Postumus. Până își schimbară aceștia hainele, el dispăru din nou și nu mai putură să-i dea de urmă.

A doua zi, Roma era plină de marinari care păzeau străzile principale: îi cereau fiecărui cavaler sau senator întâlnit să le spună parola, care era "Neptun". Cei ce n-o știau trebuiau s-o învețe și s-o repete de trei ori, dacă nu voiau să fie bătuți. Nimeni n-avea chef de bătaie, iar sentimentul popular era atât de favorabil lui Postumus, și de potrivnic Liviei și lui Tiberius, încât un singur cuvânt al lui Germanicus ar fi fost de ajuns ca întreaga Romă, împreună cu gărzile și cu batalioanele orașului, să treacă de partea lui. Dar, fără sprijinul lui Germanicus, o răscoală în favoarea lui Postumus ar fi însemnat război civil; și nimeni nu putea lua în serios sorții de câștig ai lui Postumus într-o luptă cu Germanicus.

În mijlocul fierberii, acel Crispus care i se opusese lui Tiberius, trimițându-l pe Clement la moarte cu doi ani înainte — dar care fusese iertat — i se oferă lui Tiberius ca să-și răscumpere greșeala prinzându-l de data aceasta pe adevăratul Postumus. Tiberius îi dădu mână liberă. Crispus descoperi până la urmă cartierul general al lui Postumus. Îi aduse acestuia o mare sumă de bani, pentru a-i plăti — spunea el — pe marinarii care pierduseră două zile de muncă supraveghind orașul, își dăduse seama că va aduce gărzile personale de germani de partea lui Postumus la cel dinții semnal. Le și dăduse — spunea el — sume enorme de bani. Postumus îl crezu, își dădură întâlnire la ora două de dimineață într-un anumit colț de stradă, unde trebuiau să vină și marinarii lui Postumus. De acolo, vor porni împotriva palatului lui Tiberius. Crispus va porunci gărzilor personale să-l lase pe Postumus să treacă. Tiberius, Castor și Livia vor fi arestați. Cât despre Sejanus, Crispus declară că acesta făgăduise — deși nu va lua parte la complot — să treacă cu gărzile de partea noului regim, de îndată ce prima lovitură va fi fost încununată de succes; punea doar condiția să rămână în continuare comandant al gărzii.

Marinarii fură exacti la întâlnire, dar Postumus nu mai sosea. La ora aceea târzie, străzile erau pustii. Deodată, o trupă formată din gărzile personale germane și câțiva oameni aleși de-ai lui Sejanus se aruncară asupra marinarilor, care erau cu toții cam băuți și-și răsfiraseră rândurile; faimoasa lor parolă "Neptun" își pierduse puterea. Mulți dintre ei fură uciși pe loc, mai mulți încă pe când fugeau. Iar restul — ziceau unii — nu se opriră din fugă decât la Ostia, împreună cu doi soldați, Crispus îl pândise pe Postumus într-o străduță îngustă pe drumul spre întâlnire; îl amețiseră cu un sac de nisip, apoi îl legaseră punându-i și un căluș și, vârandu-l într-o litieră închisă, îl duseseră la palat.

A doua zi, Tiberius anunță în Senat că un anume Clement, sclav al lui Postumus Agrippa, provocase multă tulburare în Cetate, încercând să se dea drept defunctul său stăpân. Îndrăznețul individ fugise de la noul său stăpân și se ascunsese într-o pădure în Toscana, lăsându-și barba să crească pentru a-și ascunde bărbia teșită, care era singura deosebire mai vizibilă dintre el și Postumus. Câțiva marinari din Ostia, totdeauna gata de scandal, se prefăcuseră că-l cred pentru a avea pretext să pornească împotriva Romei și să provoace dezordini. Cu puțin înaintea zorilor se strânse-

seră într-un cartier mărginaș, pregătindu-se să pornească sub comanda lui spre centrul orașului, ca să jefuiască prăvăliile și locuințele. Dar, atacați de un detașament din gardă, ei se împrăștiaseră părăsindu-și șeful, care fusese omorât. Senatul nu mai avea deci nici un motiv să se neliniștească în această privință.

Mai târziu am aflat că Tiberius se prefăcuse a nu-l recunoaște pe Postumus când acesta îi fusese adus dinainte, îl întrebase în batjocură: "Cum ai devenit unul dintre Cezari?" "În același fel și în aceeași zi cu tine: ai uitat?" răspunsese Postumus. Tiberius poruncise unui sclav să-l pălmuiască pentru această obrăznicie; apoi fusese torturat ca să mărturisească numele complicilor săi. Dar el povestise numai anecdote scandaloase despre viața particulară a lui Tiberius, și cu atâtea amănunte dezgustătoare, încât Tiberius, ieșindu-și din fire, îi desfundase obrazul cu pumnii săi noduroși. Soldații sfârșiseră măcelul decapitându-l și tăindu-l în bucăți în subteranele palatului.

Poate fi închipuită o durere mai mare decât a mea? Să plângi un prieten scump, asasinat după un lung exil nemeritat, ca apoi, după bucuria prea scurtă de a-l ști scăpat de călăii săi, să afli că a fost prins prin trădare, torturat sălbatic și măcelărit și să ai a-l plânge din nou, de astă dată fără nădejde și chiar fără a-l fi revăzut! Singura mea mângâiere era gândul că Germanicus, de cum va afla totul, va opri campania și va porni împotriva Romei în fruntea tuturor regimentelor pe care le va putea aduna, răzbu-nând moartea lui Postumus în fața lui Tiberius și a Liviei. I-am scris, dar nu mi-a răspuns; am scris din nou: tot nimic. În sfârșit, într-o zi am primit o lungă scrisoare afectuoasă, în care îmi vorbea de succesul de necrezut al înșelăciunii lui Clement! Cum putuse acesta să treacă drept Postumus? Am înțeles astfel că nici una dintre scrisorile mele mai importante nu i-au ajuns: singura care sosise la destinație fusese trimisă cu același curier ca și a doua. În aceasta îi dădeam doar niște amănunte de afaceri de care mă rugase să mă ocup. Îmi mulțumea pentru informația trimisă, spunând că era tocmai cea de care avea nevoie. Mi-am dat seama, cu un brusc sentiment de groază, că Livia sau Tiberius le interceptaseră, pesemne, pe celelalte.

Digestia mea nu fusese niciodată bună, iar teama perpetuă de otrăvă nu o îmbunătăți. Am reînceput să mă bâlbâi; am avut crize de afazie — goluri subite în minte, care mă făceau cu desăvârșire ridicol, căci atunci când mă apucau în mijlocul unei fraze, o sfârșeam indiferent cum. Nu am mai fost în stare nici să-mi îndeplinesc funcția de preot al lui Augustus, de care mă achitasem până atunci fără a nemulțumi pe nimeni. Un vechi obicei roman cere ca, dacă se face cea mai mică greșală în ritualul unui sacrificiu, toată ceremonia să fie reluată de la capăt. Iar mie mi se întâmpla să mă pierd în mijlocul unei rugăciuni și să repet aceeași frază de două-trei ori una după alta, fără să observ, sau să iau cuțitul de piatră pentru a ucide victima, fără să-i fi stropit capul cu făină și sare. Trebuia atunci să reîncep totul; cei de față se plictiseau și își pierdeau răbdarea. Am sfârșit prin a-i scrie lui Tiberius, Marele nostru Pontif, cerându-i să-mi acorde un an de concediu, din motive de sănătate. Mi-a aprobat cererea fără comentarii.

Capitolul XIX

Al treilea an de război al lui Germanicus împotriva germanilor fu și mai strălucit decât ceilalți doi. Germanicus își alcătui un plan de luptă care urmărea să-i ia prin surprindere pe dușmani și totodată să scutească trupele de marșuri obositoare și primejdioase. Hotărî să construiască pe Rin o flotă de aproape o mie de vase, să-și îmbarce majoritatea trupelor, să coboare fluviul și, trecând printr-un canal tăiat pe vremuri de tatăl nostru printre lacurile olandeze, să ajungă la mare, la gurile râului Ems. Acolo își va ancora o parte din ambarcațiuni la țărmul apropiat, iar cu celelalte va forma un pod de vase. Apoi va ataca triburile de dincolo de Weser — un râu ce poate fi trecut prin vad și care e paralel cu Emsul cale de vreo douăzeci de leghe. Planul a fost îndeplinit întocmai.

Când avangarda ajunsese la Weser, îl găsi pe Hermann împreună cu câteva căpetenii aliate așteptând pe malul celălalt. Hermann strigă peste apă, întrebând dacă Germanicus se afla în fruntea trupelor. Când i se răspunse afirmativ, întrebă dacă i se putea transmite un mesaj. Acesta suna astfel: "Salut curtenitor lui Germanicus! Îmi îngăduie să vorbesc cu fratele meu?" Era vorba de un frate al lui Hermann, numit pare-se în germană Goldkopf, sau în orice caz ceva atât de barbar, încât nu fusese posibil să fie transformat într-un nume latin, așa cum Hermann devenise Arminius, sau Siegmyrgth — Segimerus. I se spunea deci Flavius, înțelegând prin asta "Cel cu capul de aur". Flavius făcea parte de ani de zile din armata romană și, găsindu-se la Lyon în timpul dezastrului lui Varus, făcuse o declarație de credință față de Roma, renegând orice legătură de familie cu trădătorul Hermann. În campania din anul următor a lui Tiberius și Germanicus se luptase cu vitejie și pierduse un ochi.

Germanicus îl întrebă pe Flavius dacă dorea să stea de vorbă cu fratele său. Flavius răspunse că nu ținea neapărat, dar poate că acesta avea de gând să facă propuneri de pace. Așezați față în față, cei doi frați se porniră să răcnească peste râu. Hermann începu în germană, dar Flavius îl avertiză că, dacă nu trecea la latină, nu va mai sta de vorbă cu el. Hermann nu voia să vorbească latina, căci celelalte căpetenii n-o înțelegeau și-i era teamă să nu fie socotit trădător, iar Flavius, la rândul său, nu dorea ca romanii, care nu înțelegeau germana, să-l creadă pe el trădător. Pe de altă parte, Hermann dorea să-i impresioneze pe romani, iar Flavius pe germani. Hermann continuă să vorbească germana, iar Flavius latina, dar, pe măsură ce se încălziră, ajunseră la un asemenea talmeș-balmeș de limbi, încât, după cum îmi scria Germanicus, te prăpădeai de râs ascultându-i. Citez din scrisoarea lui Germanicus.

Hermann: Bună ziua, frate. Ce-ai pățit la față? Ai o cicatrice groaznică. Ai pierdut cumva un ochi?

Flavius: Da, frate. Poate l-ai găsit chiar tu. L-am pierdut în ziua când tu fugeai în galop prin pădure, cu scutul acoperit cu noroi, ca să nu te recunoască Germanicus.

Hermann: Te înșeli, frate. N-am fost eu acolo. Probabil că iar ai băut. Totdeauna făceai așa înainte de bătălie: erai neliniștit până nu dădeai pe gât o vadră de bere, așa că trebuia să te prindă în chingi de șa când suna semnalul de atac.

Flavius: Totul nu e decât o minciună sfruntată, dar îmi aduc aminte ce leșie putredă mai e și berea voastră germană. N-o beau niciodată, chiar dacă se aduce un convoi întreg de care capturate prin satele voastre ocupate. Oamenii n-o beau decât când n-au încotro; spun că e mai bună decât apa mlăștinoasă spurcată de leșurile germane.

Hermann: E drept că-mi place și mie vinul roman. Mi-au mai rămas câteva sute de vase dintre cele capturate de la Varus. În vara asta o să mai capăt o provizie, dacă Germanicus nu va fi cu ochii în patru. Și fiindcă veni vorba, ce răsplată ai căpătat pentru ochiul tău pierdut?

Flavius (cu multă demnitate): Mulțumirile personale ale comandantului-șef și trei decorații, inclusiv Coroana și Lanțul.

Hermann: Ha, ha! Lanțul? Îl porți în jurul gleznelor, sclav roman ce ești!

Flavius: Prefer să fiu sclavul romanilor decât să-i trădez. Știi, frate, draga ta Thrusnelda o duce bine, la fel și băiatul tău. Când vii la Roma să le faci o vizită?

Hermann: La sfârșitul campaniei, frate. Ha, ha!

Flavius: Vrei să spui când vei pași în urma carului lui Germanicus și lumea va arunca cu ouă clocite după tine? Ce-o să mai râd!

Hermann: Mai bine ai râde înainte, că de crezi că o să mai ai gâtlee să râzi peste trei zile, nu mă numesc Hermann. Dar ajunge cu asta. Am o vorbă pentru tine din partea mamei noastre.

Flavius (deodată serios și scoțând un suspin adânc): Biata, buna mea mamă! Ce îmi trimite vorbă? Mai am sfânta ei binecuvântare, frate?

Hermann: Frate, ai rănit-o adânc în suflet pe înțeleaptă, nobila și fertila noastră mamă. Ea spune că va schimba binecuvântarea în blestem dacă mai continui să te porți ca un trădător față de familia, tribul și neamul tău, dacă nu treci imediat de partea noastră, ca să iei comanda trupelor alături de mine.

Flavius (în germană, izbucnind în lacrimi de furie): Niciodată n-a spus ea asta, Hermann! N-a putut s-o spună. E o minciună pe care ai scornit-o tu, ca să mă lovești. Recunoaște că e o minciună, Hermann!

Hermann: Ți-a lăsat doar două zile ca să iei o hotărâre.

Flavius (către ordonanța lui): Hai, sperietoare, adu-mi calul și armele! Trec apa să mă lupt cu fratele meu. Hermann, ticălosule, vin la tine să ne luptăm!

Hermann: Hai, vino, sclav chior ce ești, mâncătorule de fasole!

Flavius sări pe cal și porni să treacă râul înot, când un colonel roman îl apucă de picior și-l trase din șa: înțelegea germana și cunoștea venerația absurdă pe care o aveau germanii pentru mamele și soțiile lor. Dacă Flavius dorea de fapt să dezerteze? Îl povățui deci să nu-l ia în seamă pe Hermann și să nu-i creadă minciunile. Dar Flavius nu putu răbda să n-aibă el ultimul cuvânt. Își șterse deci ochii și strigă peste râu: "Ți-am văzut socrul săptămâna trecută. Are o moșioară frumoasă lângă Lyon. Mi-a spus că

Thrusnelda a venit la el fiindcă nu poate suporta rușinea de a fi soția unui om care și-a călcat jurământul solemn față de Roma și care l-a putut trăda pe acela la masa căruia a mâncat. A spus că singura cale de a-i recâștiga dragostea e să nu întrebuițezi armele pe care ți le-a dat în ziua nunții voastre împotriva prietenilor de care erați legați prin jurământ. Ea nu ți-a fost încă necredincioasă, dar nu va aștepta mult, dacă nu-ți vii în fire".

Atunci veni rândul lui Hermann să plângă, să se zbată și să-l învinuiască pe Flavius că scornea minciuni.

Germanicus delegă în taină un căpitan care urma să-l supravegheze pe Flavius în timpul bătăliei de a doua zi, iar la cel mai mic semn de trădare, să-l străpungă.

Germanicus scria rar, dar când o făcea, scria pe larg, povestind toate lucrurile interesante sau cu haz, dar care — cum spunea el — nu păreau potrivite pentru rapoartele oficiale către Tiberius: nu trăiam decât pentru aceste scrisori. Nu-mi era niciodată teamă pentru Germanicus, câtă vreme se lupta cu germanii. Avea aceeași siguranță față de ei ca un crescător încercat de albine printre albinele lui; acesta poate să înainteze cu îndrăzneală spre stup și să scoată mierea, iar albinele nu știu cum se întâmplă că nu-l înțepă niciodată, cum ar face-o cu altul.

La două zile după ce trecu Weserul prin vad, Germanicus dădu bătălia hotărâtoare cu Hermann. M-au interesat întotdeauna cuvântările rostite înainte de luptă: nimic nu aruncă o lumină mai vie asupra firii unui general. Germanicus nu ținea discursuri pompoase și nici nu făcea glume obscene cu soldații, ca Iulius Cezar. Era întotdeauna foarte sobru, precis și concret. De astă dată vorbi despre părerea lui asupra germanilor. Spuse că nu-i socotește soldați. Au o anumită trufie și luptă bine la înghesuială, ca și fiarele sălbătice, și mai au și o viclenie animalică, de care e prudent să ții seama când lupți împotriva lor. Dar după primul atac furios obosesc repede și nu sunt disciplinați, în înțelesul militar al cuvântului: sunt prea dezbinați de rivalități personale. Căpeteniile lor nu se pot niciodată bizui în întregime pe ei: ba fac prea mult, ba nu fac îndeajuns. "Asta e tot ce-am avut de spus, încheie el, în afară de un singur lucru: cea mai mare parte a luptei de mâine se va duce prin aceste păduri, unde dușmanii vor fi atât de înghesuți, încât nu vor avea loc de manevră. Repeziți-vă asupra lor, nu le luați în seamă sulițele și treceți îndată la lupta corp la corp. Înjunghiați-i în obraz, de asta se tem cel mai mult."

Hermann își alesese cu grijă câmpul de luptă: era un șes ce se îngusta spre un capăt, cuprins între Weser și un șir de coline împădurite. Avea de gând să dea lupta în partea cea mai îngustă, având în spate o pădure deasă de stejari și de mesteceni, râul la dreapta lui și colinele la stânga. Germanii se împărțiseră în trei detașamente. Primul, format din tineri luptători localnici, înarmați cu sulițe, trebuia să înainteze pe câmpie spre regimintele romane din avangardă, alcătuite probabil din aliați francezi, și să le respingă. Apoi, la sosirea întăririlor romane, va trebui să întrerupă lupta și să simuleze o retragere plină de panică. Romanii vor vrea să-i împingă spre pădure, și atunci al doilea detașament, format din oamenii din tribul lui Hermann, va ataca dinspre pădure, lovindu-i pe romani din flanc. Aceasta va produce învâlmășeală, ceea ce va permite întoarcerea primului detașament, susținut de către cel de-al treilea, format din oameni încercați

din triburile locale; romanii vor fi astfel împinși spre râu. În sfârșit, cavaleria germană, înconjurând dealul, îi va ataca pe romani din spate. Ar fi fost un plan chibzuit, dacă Hermann s-ar fi aflat în fruntea unor luptători disciplinați. Dar așa, a dat greș cu totul.

Germanicus își distribui trupele astfel: în primul rând, două regimente de infanterie grea franceză pe malul râului și două regimente auxiliare de germani pe coasta dealului, apoi arcașii pedestri, apoi patru regimente din armata permanentă, urmate de Germanicus în fruntea a două batalioane din gardă și a cavaleriei regulate, apoi încă patru regimente romane, apoi arcașii francezi călări și infanteria ușoară franceză.

În timp ce auxiliarii germani înaintau la poalele colinei, Hermann, care urmărea desfășurarea evenimentelor din vârful unui pin, strigă furios către nepotul său, care îi aștepta ordinele la rădăcina copacului: "Iată-l pe trădătorul de frate-meu! Nu cumva să părăsească viu lupta!" Prostănacul de nepot se grăbi să strige: "Hermann ordonă să atacăm imediat!" și se repezi în jos, spre șes, urmat de jumătate de trib. Hermann izbuti cu greu să rețină restul. Germanicus trimise imediat cavaleria romană să-i atace din flanc pe netoții aceia, înainte de a apuca măcar să ajungă la oamenii lui Flavius, iar arcașilor francezi le porunci să le taie retragerea.

Între timp, detașamentul de hărțuire german înainta dinspre pădure, dar atacul cavaleriei romane îi risipise pe oamenii de sub comanda nepotului lui Hermann, care năvăliră asupra lui, provocând panică și punându-l și pe el pe fugă. Al treilea detașament german, cel mai important, ieși atunci din pădure, așteptându-se ca trupele neregulate să se oprească și să pornească iarăși împreună la asalt, după cum fusese înțelegerea. Dar trupele neregulate nu se gândeau decât să scape de urmărirea cavaleriei și goniră spre adăpost, năpustindu-se chiar printre rândurile detașamentului german, în clipa aceea se arătă un semn fericit pentru romani. Opt vulturi, care fuseseră speriați de atac și se roteau în văzduh deasupra câmpiei, scoțând țipete ascuțite, se îndreptară toți deodată înspre pădure. Germanicus strigă: "Urmați vulturii! Urmați vulturii romani!" Întreaga armată reluă în cor strigătul: "Urmați vulturii!" între timp, Hermann atacase cu restul oamenilor săi, luându-i prin surprindere pe arcașii pedestri și omorând o bună parte dintre ei; dar regimentul francez de infanterie grea făcu cale întoarsă, venind în ajutorul arcașilor. Trupele lui Hermann, care numărau cam cincisprezece mii de oameni, ar mai fi putut salva bătălia, zdrobind infanteria franceză și deschizând astfel o breșă uriașă între avangarda romană și grosul trupelor. Dar, orbiți de razele de soare care se reflectau pe armele, platoșele, scuturile și căștile șirurilor lungi de infanteriști ce înaintau spre ei, germanii își pierdură curajul. Cei mai mulți o luară la goană înapoi spre colină. Hermann reuși să mai strângă în jurul lui o mie sau două de oameni, ceea ce era prea puțin, căci între timp două escadroane de cavalerie romană lansară un atac, tăind calea fugărilor. Cum de-a putut scăpa Hermann cu viață a rămas o taină. Se pare că, dând pînă la capăt, a străbătut pădurea și, ajungând printre trupele germane auxiliare, a strigat: "Lăsați drumul liber, vitelor! Sunt Hermann!" Nimeni n-a îndrăznit să-l ucidă fiindcă era fratele lui Flavius și acesta s-ar fi simțit dator să-i răzbune moartea, pentru a apăra cinstea familiei.

Ceea ce a urmat n-a mai fost o luptă, ci un măcel. Grosul trupelor germane fu înconjurat și împins spre râu, pe care mulți reușiseră să-l treacă înot, dar nu toți. Germanicus trimise a doua linie de infanterie romană spre pădure, zdrobind trupele neregulate germane, care așteptau acolo cu vaga nădejde că soarta bătăliei se va mai întoarce cumva în favoarea lor. (Arcașii își dovediră măiestria ținând în germanii ascunși prin frunzișul din vârful copacilor.) Orice împotrivire încetă. De la nouă dimineața până la șapte seara, când începu să se însereze, măcelul continuă. Până la zece leghe de jur-împrejur, câmpul de bătaie era presărat cu cadavre germane. Printre prizonieri se găsea mama lui Hermann și a lui Flavius. Ea ceru îndurare, spunând că de mult încercase să-l convingă pe Hermann de zădărnicia împotrivirii față de cuceritorii romani, în felul acesta, credința lui Flavius era asigurată.

După o lună se dădu o altă bătălie, într-o regiune împădurită de pe malurile Elbei. Hermann pregătise o ambuscadă și luase o serie de măsuri care ar fi fost foarte eficace dacă n-ar fi ajuns cu câteva ore înainte, prin niște dezertori, la urechile lui Germanicus. Și astfel, în loc ca romanii să fie împinși spre râu, germanii fură goniți înapoi în pădure, unde erau prea înghesuți pentru a pune în aplicare tactica lor obișnuită de atacuri și retrageri rapide; fură hăituiți apoi spre o mlaștină putredă, unde câteva mii se scufundară încetul cu încetul, urlând de furie și disperare. Hermann, care fusese rănit de o săgeată în bătălia precedentă, nu se prea arăta la față. Totuși, conducea cu încăpățănare lupta din adâncul pădurii, unde, întâlnindu-se din întâmplare cu fratele său Flavius, îl străpunse cu sulita. Reuși să scape din mlaștină sărind din piatră în piatră, cu o sprinteneală și un noroc nemaipomenit.

Germanicus puse să se ridice ca trofeu o stivă uriașă de arme germane, pe care atârână următoarea inscripție: "Armatele lui Tiberius Cezar, supunând triburile dintre Rin și Elba, dedică aceste semne ale victoriei lor lui Jupiter, Marte și Augustus". Despre sine nu pomenea nici un cuvânt. Pierderile se ridicau la aproape două mii cinci sute de soldați uciși sau grav răniți. Germanii pierduseră cel puțin douăzeci și cinci de mii de oameni.

Germanicus socoti că în anul acela făcuse îndeajuns și trimise o parte din oameni pe uscat, înapoi spre Rin, iar pe ceilalți îi imbarcă pe corăbii. Arunci se produse nenorocirea: curând după ridicarea ancorelor, furtuna izbucni pe neașteptate și risipi flota în cele patru zări. Multe vase se scufundară și doar corabia lui Germanicus reuși să ajungă la gurile Weserului, unde el se învinui; ca un al doilea Varus, de pierderea întregii armate romane. Cu greu reușiră prietenii săi să-l împiedice să se arunce în mare, pe urmele celor înecați. Totuși, după câteva zile, vântul își schimbă direcția înspre nord, și unul câte unul vasele risipite începură să apară, cele mai multe fără cârmă, iar altele cu cearșafuri întinse în loc de pânze. Vasele mai puțin avariate le remorcau pe cele ce abia se mai puteau ține pe apă.

Germanicus porunci să se înceapă imediat repararea corăbiilor deteriorate, iar dintre cele rămase întregi trimise cât mai multe să cerceteze insulele pustii din împrejurimi, în căutarea supraviețuitorilor. Mulți fură găsiți, dar pe jumătate morți de foame, căci se hrăniseră doar cu scoici sau cu cadavrele cailor aruncați pe țărm. Și mai mulți se întoarseră în cele din

urmă din regiuni mai îndepărtate ale coastei, unde fuseseră primiți cu cinste de localnici, care, supuși fiind de curând, juraseră credință Romei. Vreo douăzeci de corăbii fură trimise înapoi de către regii micilor ținuturi din Kent și Sussex, din îndepărtata Britanie, care, de la cucerirea ei de către Iulius Cezar, cu vreo șaptezeci de ani în urmă, plătea un tribut nominal Romei. Până la urmă nu se putu afla nimic doar de soarta unui sfert din oamenii pierduți, dar chiar dintre aceștia, vreo două sute fură regăsiți după un număr de ani în Britania Centrală. Fură salvați din adâncul minelor de plumb unde fuseseră puși la muncă silnică.

Auzind de această nenorocire, germanii din interiorul țării socotiră că fuseseră răzbunați de zeii lor. Dărâmară trofeul ridicat pe câmpul de bătălie și începură chiar să vorbească de un marș spre Rin. Dar Germanicus îi izbi dintr-o dată, trimițând șaizeci de batalioane de infanterie și o sută de escadroane de cavalerie împotriva triburilor de pe cursul superior al Weserului, în timp ce el însuși porni cu optzeci de batalioane și cu o sută de escadroane de cavalerie împotriva triburilor dintre gurile Rinului și Emsului. Ambele expediții fură încununate de succes și, mai presus de omorârea multor mii de germani, fu bucuria regăsirii vulturului Regimentului XVII, ascuns într-un templu subteran din pădure, și readucerii lui triumfale în tabără. Doar vulturul Regimentului XVIII mai rămăsese în captivitate și Germanicus le făgădui soldaților să-l recucerească și pe acesta în anul următor, dacă va mai rămâne în fruntea trupelor. Deocamdată însă îi condu-se înapoi spre taberele de iarnă.

Tiberius îi scrisese atunci lui Germanicus, insistând să se întoarcă la Roma pentru a-și celebra triumful: făcuse îndeajuns. Germanicus răspunse că nu-și va găsi liniștea până nu va fi înfrânt puterea germanilor, ceea ce se putea realiza acum în puține bătălii. Voia de asemenea să recucerească al treilea vultur. Tiberius îi scrisese din nou că Roma nu-și mai putea îngădui atâtea pierderi, chiar dacă erau prețul unor victorii splendide: nu punea în cauză priceperea militară a lui Germanicus, căci bătăliile duse de el crușaseră oamenii, dar, socotind pierderile în lupte și pe cele datorate naufragiului pe mare, se ajungea la două regimente, ceea ce era mai mult decât își putea permite Roma. Îi reamintea lui Germanicus că și pe el Augustus îl trimisese de nouă ori în Germania, așa că vorbea în cunoștință de cauză. După părerea lui, nu merita să dai viața unui singur roman chiar pentru zece vieți germane. Politica cea mai înțeleaptă față de germani era să mizezi pe disensiunile intertribale și să ațâți războiul dintre căpeteniile vecine, încurajându-i să se omoare între ei fără ajutor din afară. În răspunsul lui, Germanicus cerea să-i fie îngăduit să mai rămână un singur an, în care să-și încheie treaba începută. Dar Tiberius îi arătă că Roma avea nevoie de el în calitate de consul și apoi atinse o coardă sensibilă, reamintindu-i de fratele său Castor. Germania rămânea singura țară unde se mai dădeau lupte importante și, dacă el insistă să încheie singur războiul, Castor n-ar mai fi avut prilejul să obțină un triumf sau gradul de generalisim. Germanicus nu mai stăruie și răspunse că dorințele lui Tiberius erau legi pentru el; se va întoarce de îndată ce va fi înlocuit.

Se întoarse la începutul primăverii și își celebră triumful, întreaga populație a Romei ieși să-l întâmpine, până la douăzeci de leghe în afara orașului. Un arc de triumf măreț, dedicat recuceririi vulturului, fu ridicat

lângă templul lui Saturn. Procesiunea triumfală trecu pe dedesubt. Cuprindea care încărcate cu trofee provenite din templele germane, scuturi și arme dușmane; altele închipuiau lupte sau zei ai râurilor și munților germani, subjugați de soldați romani. Thrusnelda și copilul ei se aflau într-unul dintre care, purtând funii în jurul gâtului. Urma un șir de prizonieri germani încătușați. Germanicus încoronat înainta în carul său, cu Agrippina stând alături și cu cei cinci copii — Nero, Drusus, Caligula, Agrippinilla și Drusilla — așezați în spate. Aclamațiile cu care fu salutat fură mai puternice decât cele obținute de oricare general, după triumful lui Augustus de la Actium.

Dar eu nu eram de față. Nu veți ghici niciodată unde mă găseam. La Cartagina! Cu o lună înainte de întoarcerea fratelui meu, un bilet al Liviei mă preveni să fiu gata de plecare în Africa. Era nevoie de un reprezentant al familiei imperiale pentru consacrarea unui templu al lui Augustus și doar de mine se putea dispune. Urma să mi se dea instrucțiuni amănunțite asupra felului în care trebuia să mă port și să conduc ceremonia. Era de dorit să nu mă fac de râs, chiar față de niște provinciali africani.

Am ghicit de îndată de ce eram trimis. Pentru moment, nu era nevoie de nimeni acolo, căci mai trebuiau cel puțin încă trei luni până să se termine construirea templului. Dar voiau să scape de mine. Nu mă vor lăsa să mă întorc cât timp Germanicus va fi la Roma, iar toate scrisorile mele vor fi deschise și citite. N-am avut deci prilejul să-i destăinuiesc fratelui meu ceea ce păstrasem atâta timp în suflet. Dar el vorbi cu Tiberius, după cum avusese de gând. Îi spuse că avea dovezi sigure că exilul lui Postumus se datora unui complot perfid al Liviei și că aceasta trebuia să fie definitiv înlăturată de la conducerea statului. Acțiunile ei nu puteau fi justificate de vreo purtare nedemnă a lui Postumus. Era firesc ca el să fi încercat să scape dintr-o detenție nemeritată. Tiberius se prefăcu indignat de aceste destăinuiri, dar declară că nu putea provoca un scandal dezonorându-și brusc mama; o va acuza de crimă între patru ochii și îi va retrage pe rând toate împuternicirile.

În realitate, el se duse la Livia și-i povesti cu de-amănuntul cele spuse de Germanicus. Acesta — adăugă el — este desigur un prostănac naiv, dar cu el nu e de glumit, și apoi e atât de popular la Roma și în armată, încât Livia ar face poate mai bine, dacă nu socotește că ar fi sub demnitatea ei, să încerce a-l convinge că era nevinovată. El, Tiberius, îl va îndepărta cât de curând pe Germanicus — îl va trimite, probabil, în Orient și va cere Senatului s-o numească pe Livia Mamă a Patriei, titlu ce-l merita cu prisosință, îi vorbise în felul cel mai potrivit. Ea fu încântată că Tiberius se mai temea destul de dânsa ca să-i spună totul și declară că era un fiu devotat, îi jură că nu adusese nici o acuzație falsă împotriva lui Postumus — toată povestea era, probabil, o născocire a Agrippinei, pe care Germanicus o asculta orbește și care își îndemna soțul să cucerească monarhia. Planul Agrippinei — spuse Livia — era, fără îndoială, acela de a-l învrăjbi pe Tiberius cu iubitoarea lui mamă.

Tiberius o îmbrățișa afirmând că, în ciuda micilor neînțelegeri ivite între ei, nimic nu va putea desface legăturile ce-i uneau. Apoi Livia spuse oftând că începuse să îmbătrânească — trecuse de mult de șaptezeci de ani — și că munca începea să i se pară prea grea. N-ar vrea el, poate, s-o

scutească de treburile de rutină și s-o consulte numai în problemele cu adevărat importante, de numiri sau decrete? Nu s-ar supăra nici dacă el ar înceta să mai pună numele ei deasupra numelui său în toate documentele oficiale: n-ar vrea să se spună că-l tutelează ea. Dar, mai adăugă apoi, s-ar bucura dacă ar convinge Senatul să-i decerneze cât mai curând titlul de Mamă a Patriei. Părea deci că împăcarea se înfăptuise: dar nici unul nu avea încredere în celălalt.

Germanicus fu numit consul alături de Tiberius și acesta îi spuse că o convinsese pe Livia să se retragă din treburile publice, chiar dacă, de formă, el se va mai preface că o consultă.

Germanicus se arătă mulțumit. Dar Tiberius se simțea stânjenit. Agrippina abia îi adresa cuvântul și el, știind că dânsa era de partea lui Germanicus, nu putea crede în fidelitatea lor. De altfel, la Roma se petreceau lucruri care trebuiau neapărat să-l scârbească pe un om ca Germanicus. Mai întâi, denunțurile. Cum Livia nu voia să-i dea acces la citirea dosarelor secrete și nici nu-l lăsa să se folosească de puternicul ei serviciu de spionaj — avea un om plătit aproape în fiecare casă sau instituție mai de seamă — Tiberius recurse la o altă metodă. Decretă că, dacă cineva era dovedit vinovat de complot împotriva statului sau de sacrilegiu față de Zeul Augustus, bunurile îi vor fi confiscate și împărțite între acuzatorii săi. Comploturile erau mai greu de dovedit decât sacrilegiile. Primul caz de sacrilegiu împotriva lui Augustus fu cel al unui iubitor de glume prostești, un tânăr negustor care se afla din întâmplare lângă Tiberius în Forum, în timpul trecerii unei înmormântări. El se repezi și murmură câteva cuvinte la urechea mortului. Tiberius îl întrebă ce spusese. Tânărul povesti că-l rugase pe mort să-i spună lui Augustus, când îl va întâlni acolo jos, că moștenirea lăsată de el poporului roman nu fusese încă plătită. Tiberius porunci ca tânărul să fie arestat și executat, pentru că vorbise de Augustus ca de o umbră obișnuită și nu ca de un Zeu nemuritor: spuse că-l trimite acolo jos să se convingă singur de greșeala sa. În treacăt fie zis, Tiberius plăti după o lună sau două sumele datorate. În acest caz, Tiberius mai avusese o oarecare justificare, dar mai târziu cele mai nevinovate referiri la numele lui Augustus fură suficiente pentru a intenta un proces care punea în primejdie viața unui om.

Apăru astfel o clasă de spioni de profesie care puteau inventa oricând un denunț împotriva celor socotiți că n-ar fi pe placul lui Tiberius. În aceste condiții, dosarele criminale bazate pe dovezi reale deveneau de prisos. Sejanus slujea de intermediar între împărat și ticăloșii aceștia. În anul dinaintea întoarcerii lui Germanicus, Tiberius îi pusese pe denunțători să-l acuze pe Libo, un strănepot al lui Pompei și văr al Agrippinei prin bunica lor Scribonia. Sejanus îl avertizase pe Tiberius că Libo ar fi primejdios și că ar face observații lipsite de respect la adresa lui; dar pe vremea aceea Tiberius nu avea interesul să proclame ofensarea lui proprie drept delict pasibil de urmărire judiciară, deci trebui să născocască alte vini.

Pentru a ascunde raporturile sale cu Thrasyll, Tiberius îi izgonise din Roma pe toți astrologii, vrăjitorii, ghicitorii și tălmăcitorii de vise și oprise consultarea celor care mai rămăseseră clandestini; mai lăsase totuși câțiva, cu condiția să-și ofere consultațiile numai în prezența unui spion imperial ascuns în cameră. Un senator, ajuns informator de profesie, îl convin-

se pe Libo să consulte un asemenea prezicător. Spionul ascuns notă întrebările. Erau mai curând prostești decât suspecte: Libo voia să știe dacă va ajunge bogat, dacă va fi vreodată primul bărbat din Roma și altele de același fel. La procesul său fu adus un document fals, despre care se pretindea că fusese găsit în camera lui de culcare de niște sclavi! Era lista, scrisă în aparență de mâna lui, a tuturor membrilor familiei imperiale și a principalilor senatori, cu niște curioase litere caldeene și egiptene notate pe marginea fiecărui nume. Cei care consultau un vrăjitor erau exilați, dar cei care se dedau magiei erau condamnați la moarte.

Libo negă că documentul i-ar aparține și mărturia unor sclavi, obținută chiar sub tortură, nu era suficientă pentru a-l putea condamna — mărturia unui sclav nefiind valabilă decât în caz de incest. Cât privește pe libertii săi, ei nu putură fi hotărâți să se pronunțe împotriva lui, iar torturarea lor, pentru a obține o mărturie, nu era îngăduită. După sfatul lui Sejanus, Tiberius decretă o lege după care sclavii unui om acuzat de o crimă gravă puteau fi răscumpărați de președintele tribunalului, pentru ca mărturia lor sub tortură să fie valabilă. Libo, care nu putuse găsi un avocat destul de curajos ca să-l apere, văzu că era pierdut și ceru amânarea ședinței cu o zi. O obțină, se întoarse acasă și se omorî. Procesul continuă totuși după tot tipicul, ca și cum Libo ar fi fost în viață: fu recunoscut vinovat de toate capetele de acuzare. Tiberius spuse că era păcat că nesăbuitul tânăr se omorâse, căci ar fi intervenit pentru viața sa. Bunurile lui Libo fură împărțite între acuzatorii săi, printre care se găseau și patru senatori. O asemenea farsă sinistă nu s-ar fi putut niciodată petrece pe timpul lui Augustus, dar în timpul lui Tiberius ea se repetă, cu mici variații, de mai multe ori.

Singurul care protestă în mod public fu un anume Calpurnius Piso. El declară în plin Senat că, scârbit fiind de atmosfera de intrigi politice și de corupție a justiției, ca și de spectacolul degradant al colegilor săi senatori, care acționau ca niște informatori plătiți, părăsește definitiv Roma și se retrage într-un sat pierdut din fundul Italiei. Apoi ieși din încăpere. Cuvântarea sa făcu o adâncă impresie asupra Senatului. Tiberius trimise pe cineva să-l recheme și, când Calpurnius se întoarse în jilțul său, îi spuse că oricare senator avea dreptul să atragă atenția asupra unor erori judiciare. De asemenea, spuse el, erau inevitabile unele intrigi politice în cel mai însemnat oraș al celui mai mare imperiu cunoscut vreodată. Vrea să spună Calpurnius că senatorii n-ar fi adus acuzațiile dacă n-ar fi sperat la o recompensă? El admira seriozitatea și independența lui Calpurnius și-l invidia pentru talentele lui. Dar n-ar fi mai bine să-și întrebuițeze nobilele calități pentru a ridica nivelul moral al treburilor publice în Roma, decât să le îngroape într-un cătun pierdut în Apenini, printre ciobani și tâlhari? Calpurnius fu deci silit să rămână. Dar în curând el își dovedi curajul și independența chemând-o în judecată pe bătrâna Urgulania, înaintea tribunalului pentru datornici: ea îi datora o mulțime de bani pentru niște tablouri și sculpturi cumpărate la o licitație ce se ținuse după moartea surorii lui Calpurnius. Când Urgulania primi citația care o convoca neîntârziat, porunci să fie dusă drept la palatul Liviei. Calpurnius o urmări; în vestibul, el o întâlni chiar pe Livia, care vru să-l îndepărteze. El răspunse politicos, dar hotărât, că Urgulania trebuia să-l urmeze, în afară de cazul că ar

fi prea suferindă pentru a ieși din casă, ceea ce se vedea limpede că nu e-ra. Nici măcar vestalele nu erau scutite de a apărea în fața justiției când erau citate.

Livia declară că purtarea lui Calpurnius era insultătoare și că împăratul, fiul ei, va ști să o răzbune. Ea trimise după Tiberius, care încercă să împace lucrurile, spunându-i lui Calpurnius că Urgulania are de gând să vină de îndată ce-și va reveni din prima spaimă, iar Liviei spunându-i că la mijloc a fost o greșeală și că niciodată Calpurnius nu și-ar fi permis s-o trateze fără respect. Că se va duce el însuși la proces și va avea grijă ca Urgulania să aibă un apărător priceput și să i se facă dreptate. Părăsi palatul împreună cu Calpurnius și porni alături de el spre tribunal, vorbind de una și de alta. Prietenii lui Calpurnius încercară să-l facă să-și retragă plângerea, dar el le răspunse că era de modă veche: îi plăcea să i se plătească ce i se cuvine. Procesul totuși nu avu loc. Livia trimise un curier călare, purtând în sacii șei toată datoria în monede de aur: curierul îi ajunse din urmă pe Calpurnius și pe Tiberius în fața porții tribunalului.

Dar vorbeam despre denunțuri și despre efectul lor demoralizator asupra vieții de la Roma, ca și despre corupția judiciară. Voiam să semnez că, în timpul șederii lui Germanicus în Cetate, nu se făcu vreun denunț nici despre hulirea lui Augustus și nici despre vreun complot împotriva statului: spionii fuseseră sfătuiți să stea liniștiți. Tiberius se afla într-o perioadă bună: cuvântările sale din Senat erau niște modele de sinceritate. Sejanus stătea retras; Thrasyll fusese îndepărtat din Roma și trimis la vila lui Tiberius de pe insula Capri; Tiberius părea să nu aibă alt prieten intim decât pe cinstitul Nerva, pe care-l consulta cu orice prilej.

Pe Castor nu mi l-am putut apropia niciodată. Era un om cu gura spurcată, sângeros, violent și desfrânat. Firea lui ieșea cel mai bine la iveală în timpul luptelor cu spada, când se desfăta mai curând la vederea sângelui ce țâșnea din rană decât în fața vitejiei sau a îndemănării luptătorului. Trebuie să recunosc însă că se purta foarte frumos cu Germanicus și că în prezența lui părea chiar să vădească o adevărată schimbare în bine. Diferite cliци din Roma încercau să-i dezbine și să le ațâțe rivalitatea pentru succesiunea la tron, dar ei nu încurajaseră niciodată aceste intrigi. Castor îl trata pe Germanicus cu aceeași stimă frățească pe care i-o arăta și acesta. Castor nu era laș, dar era mai curând politician decât soldat. Când fu trimis peste Dunăre, în ajutorul unor triburi din Germania răsăriteană care erau înclăștate într-o luptă sângeroasă de apărare împotriva coaliției apusene a lui Hermann, el reuși printr-o uneltire iscusită să atragă în luptă și triburile din Boemia și Bavaria. Îndeplinea politica lui Tiberius, încurajând exterminarea reciprocă a germanilor.

Marobodus⁵⁸ ("Cel ce pășește pe fundul lacului"), regele-preot al Germaniei răsăritene, își căută scăparea refugiindu-se în tabăra lui Castor. I

⁵⁸ Marobodus — istoria consemnează faptul că Marobodus a izbutit să realizeze cea mai mare uniune de triburi germane, în secolul I. Petrecându-și tinerețea la Roma, el și-a folosit cunoștințele dobândite acolo organizându-și armata. Cu toate că n-a intrat în război împotriva Imperiului Roman, el a fost foarte primejdios pentru Roma datorită numeroaselor triburi care i se alăturaseră, ca și a transfugilor din imperiu. În anul 17, Marobodus a fost înfrânt de conducătorul tribului cheruscilor, Arminius, și a cerut ajutorul lui Tiberius, care s-a folosit de această împrejurare pentru a-i lua puterea.

se dădu un adăpost sigur în Italia; și deoarece germanii răsăriteni jurară Romei supunere veșnică, el rămase timp de optsprezece ani ostatic, chezaș al buneii lor credințe. Germanii răsăriteni erau un neam mult mai crud și mai puternic decât cei apuseni; Germanicus avusese norocul să nu-i aibă și pe ei adversari. Dar, după înfrângerea lui Varus, Hermann devenise un erou național și Marobodus era invidios pe renumele său. Ca nu cumva Hermann să ajungă regele suprem al tuturor germanilor, titlu la care râvnea și Marobodus, acesta refuză să-i acorde cel mai mic ajutor în lupta împotriva lui Germanicus, făcând chiar diversiuni la alte frontiere.

De multe ori m-am gândit la Hermann. În felul lui era un om deosebit și, deși e greu să-i uiți trădarea față de Varus, el a purtat cea mai mare răspundere în declanșarea revoltei; iar Hermann și oamenii lui au luptat de fapt pentru libertate. Aveau un dispreț sincer pentru romani. Nu puteau înțelege în ce măsură disciplina extrem de aspră care domnea în armatele romane de sub conducerea lui Varus, a lui Tiberius și aproape a oricărui alt general, exceptându-i pe tatăl meu și pe Germanicus, mai putea fi deosebită de o adevărată sclavie. Erau indignați de biciuirea disciplinară și priveau drept o josnicie sistemul de a plăti soldaților o anumită soldă pe zi, în loc de promisiuni de glorie și jaf. Germanii au fost totdeauna extrem de caști, pe când ofițerii romani se dedau pe față unor vicii care, dacă ar fi fost descoperite printre germani — ceea ce se întâmpla extrem de rar — ar fi fost pedepsite cu scufundarea celor doi vinovați într-o mlaștină.

Vulturii pierduți trebuiau bineînțeles recuceriți și, după înfrângerea lui Varus, Hermann se arătase fără milă când devastase provinciile; Germanicus, omul cel mai blând și mai generos, care avea în general oroare de masacre, trebuie să fi avut motive bine întemeiate pentru a le întreprinde.

Hermann nu muri în luptă. După ce Marobodus fugi din țară, Hermann socoti că drumul spre monarhia asupra tuturor triburilor germane îi era deschis. Dar se înșelase: nu putu deveni nici măcar monarhul propriu-lui său trib. Era un neam de oameni liberi, peste care căpetenia nu avea drepturi de stăpânitor, ci doar de sfetnic. Într-o bună zi, cu doi sau trei ani mai târziu, încercă să dea porunci ca și cum ar fi fost rege. Membrii familiei lui, care îl înconjuraseră până atunci cu toată credința, fură atât de indignați, încât, fără multe vorbe, se repeziră la el și-l tăiară în bucăți. Avea treizeci și șapte de ani, fiind născut cu un an înaintea lui Germanicus, marele său dușman.

Capitolul XX

Mă aflu la Cartagina de aproape un an. (În anul acela a murit Titus Livius la Padua — oraș de care inima lui fusese întotdeauna legată.)

Vechea Cartagină fusese rasă până în temelii; orașul nou, construit de Augustus în sud-estul peninsulei, era menit să devină principala cetate din Africa. Pentru întâia dată, din copilăria mea îndepărtată, păraseam Italia. Clima îmi păru istovitoare, iar băștinașii africani — sălbatici, bolnavi și zdrobiți de munci; coloniștii romani erau stupizi, certăreți, lacomi și înapoiați. Roiurile de insecte necunoscute, târătoare și zburătoare îmi păzură în-

grozitoare. Dar mai mult sufeream din pricina lipsei totale de păduri. La Tripolis nu exista nimic între pământul cultivat — livezi de smochini și măslini sau ogoare de grâu — și deșertul gol, acoperit de pietre și spini.

Locuiam în casa guvernatorului. Din întâmplare, era acel Furius Camillus, unchiul scumpei mele Camilla, de care am mai pomenit. El se arăta foarte bun față de mine. De cum am sosit, mi-a spus ce servicii îi adusesse lucrarea mea Rezumat despre Balcani și declară că opera aceasta ar fi trebuit să-mi aducă o răsplată oficială. A făcut tot ce i-a stat în putință ca ceremonia consacrării templului să fie încununată de succes și ca provincialii să-mi arate respectul datorat rangului meu. A fost, de asemenea, o călăuză neobosită, arătându-mi priveliștile locale. Orașul făcea un negoț înfloritor cu Roma, exportând, în afară de uriașe cantități de grâne și untdelemn, sclavi, purpură, bureți, aur, fildeș, abanos și fiare sălbatice pentru jocurile de circ. Cum nu aveam prea multe de făcut, Furius mă sfătui să profit de răgaz și să adun material pentru o istorie completă a Cartaginei. O asemenea carte nu exista în bibliotecile Romei. De curând, niște băștinași, făcând săpături printre ruine în căutarea unor comori ascunse, descoperiseră arhivele vechiului oraș; se aflau acum în mâinile lui și, dacă voiam să mă servesc de ele, îmi aparțineau. I-am spus că nu cunoșteam limba feniciană; dar el se oferă, dacă socoteam că lucrul prezenta interes, să pună pe unul dintre libertzii săi să traducă în grecește manuscrisele cele mai importante.

Ideea de a scrie această istorie îmi surâdea: aveam sentimentul că niciodată istoria nu făcuse dreptate cartaginezilor. Mi-am petrecut timpul liber cercetând ruinele vechii cetăți după o hartă contemporană și familiarizându-mă cu geografia regiunii. Am învățat să citesc inscripții simple și să înțeleg puținele cuvinte feniciene utilizate de istoricii romani care scriseră despre războaiele punice din punctul de vedere roman. După întoarcerea mea în Italia, am început să lucrez simultan la această carte și la istoria etruscilor. Îmi place să am în lucru două cărți deodată: când obosesc de una, mă apuc de cealaltă. Dar poate că sunt un scriitor prea conștiințios. Nu mă mulțumesc niciodată să transcriu pur și simplu din străvechii autori, dacă există cea mai mică posibilitate de a le controla afirmațiile utilizând și alte surse de informație asupra aceluiași obiect, mai ales când e vorba de scrierile autorilor făcând parte din tabere politice rivale. Și astfel, cele două cărți pe care aș fi putut să le scriu pe fiecare în parte în unul sau doi ani, dacă aș fi fost mai puțin tipicar, mi-au luat împreună vreo douăzeci și cinci de ani. Pentru fiecare cuvânt pe care l-am scris, am citit multe alte sute; în cele din urmă am ajuns un foarte bun cunoscător al limbilor etruscă și feniciană, având cunoștințe suficiente și din alte câteva limbi și dialecte, cum ar fi numida, egipteana, oscana și faliscana. Am terminat mai întâi Istoria Cartaginei.

Curând după consacrarea templului, care se desfășură fără incidente, Furius trebui să pornească brusc lupta împotriva lui Tacfarinas⁵⁹ cu toate forțele existente în provincie — un singur regiment activ, al III-lea, împreu-

⁵⁹ Tacfarinas — istoria menționează că a fost conducătorul marelui trib al berberilor în răscoala care a izbucnit în anul 17 d.Hr. În Africa. El a unit și a ridicat la luptă împotriva Romei pe toți nemulțumiții, dorind să scuture jugul proprietarilor funciari romani și cartaginezi. Romanii n-au izbutit decât cu mare greutate să înăbușe această mișcare.

nă cu câteva batalioane de trupe auxiliare și cu două escadroane de cavalerie. Tacfarinas era un șef numid, dezertor din rândul trupelor auxiliare și un tâlhar deosebit de norocos, își înjghebase de curând, în interiorul țării lui, un fel de oaste organizată după modelul roman și se aliase cu maurii ca să invadeze provinciile apusene. Cele două armate întreceau trupele lui Furius cam în proporție de cinci la unul. Se întâlniră în câmp deschis, la vreo cincizeci de leghe de oraș, și Furius trebui să hotărască dacă va ataca cele două regimente cât de cât disciplinate ale lui Tacfarinas, care erau înconjurate de trupele nedisciplinate ale aliaților săi. Își trimise cavaleria și batalioanele auxiliare, arcași în cea mai mare parte, să distragă atenția maurilor, și cu regimentul regulat porni drept asupra numizilor lui Tacfarinas. Eu urmăream lupta de pe un deal, la vreo cinci sute de pași depărtare — unde ajunsesem călare pe un catâr — și cred că niciodată înainte sau după aceea nu m-am simțit atât de mândru că sunt roman. Regimentul al III-lea mărșăluia într-o ordine perfectă: te puteai crede la o paradă pe Câmpul lui Marte. Soldații înaintau în trei detașamente, la o depărtare de vreo cincizeci de pași unul de altul. Fiecare detașament cuprindea o sută cincizeci de coloane de câte opt oameni fiecare. Numizii se opriră și se așezară în linie de apărare. Erau împărțiți în șase detașamente, prima coloană fiind asemănătoare cu ale noastre. Regimentul al III-lea nu se opri, ci înaintă fără șovăire drept asupra lor. Doar când ajunseră la vreo zece pași de primul rând al dușmanilor, soldații își aruncară sulitele într-un șuvoi scânteietor, apoi își traseră săbiile și porniră la atac, scut lângă scut. Respinseră prima linie, formată din lăncieri, spre cea de-a doua. Dădură peste cap și linia a doua, aruncând un nou rând de sulite — fiecare soldat purta câte două. Apoi soldații din rezervă trecură printre ei, spre a le da răgaz să se regrupeze, în curând am văzut o nouă ploaie de sulite aruncate simultan, zburând strălucitoare spre a treia linie a numizilor. Maurii de pe flancuri, răniți de săgețile trupelor auxiliare, îi văzură pe romani tăindu-și drum adânc printre trupele din centru, începură atunci să urle ca și cum bătălia ar fi fost pierdută și se risipiră care încotro. Tacfarinas trebui să dea o luptă grea de ariergardă pentru a se putea întoarce în tabăra lui. Singura amintire neplăcută pe care o am în legătură cu această victorie a fost ospățul dat în cinstea ei, la care fiul lui Furius, numit Scribonianus, a pomenit în zeflema de ajutorul moral pe care îl dădusem trupelor. Voia să atragă atenția în felul acesta asupra propriei lui vitejii care, după părerea lui, nu fusese îndeajuns lăudată. După aceea Furius îl sili să-mi ceară iertare. Senatul îi votă lui Furius ornamentele triumfale. Era primul membru al familiei sale care obținea o asemenea distincție militară, după strămoșul său Camillus, care salvase Roma cu patru sute de ani în urmă.

Când am fost în sfârșit rechemat la Roma, Germanicus plecase în Orient, unde Senatul îl numise guvernator-șef al tuturor provinciilor. Agripina și Caligula, acum în vârstă de opt ani, îl întovărășeau. Ceilalți copii rămăseseră la Roma, cu bunica lor. Deși dezamăgit că lăsa neisprăvit războiul din Germania, Germanicus se hotărî să ia partea bună a lucrurilor și să-și cultive spiritul, cunoscând locurile faimoase din istorie și literatură. Astfel, el vizită golful Actium, unde văzu lagărul lui Antoniu și capela comemorativă dedicată de Augustus lui Apolo.

Ca nepot al lui Antoniu, simțea o atracție melancolică față de acest loc. Tocmai îi explica lui Caligula planul bătăliei, când copilul îl întrerupse râzând prosteste: "Da, tată, bunicul Agrippa și străbunicul Augustus i-au tras o bătaie grozavă bunicului tău Antoniu. Mă întreb cum de nu ți-e rușine să mi-o povestești". Nu era prima oară când Caligula îi vorbea obraznic lui Germanicus. Acesta înțeluse atunci că era inutil să se poarte cu copilul blând și cu dragoste, așa cum se arăta față de ceilalți. Cu Caligula, singura cale de urmat era disciplina strictă și pedepsele aspre.

La Teba, în Beoția, văzură camera unde se născuse Pindar⁶⁰, iar în insula Lesbos, mormântul lui Safo⁶¹. Aici se născu o altă nepoată a mea, căreia i se dădu numele nenorocos de Iulia. Noi i-am spus însă întotdeauna Lesbia, în amintirea locului unde se născuse. Apoi Germanicus vizită Bizanțul, Troia și faimoasele orașe grecești din Asia Mică. De la Milet, îmi trimise o scrisoare lungă în care-mi descria cu atâta încântare călătoria pe care o făcuse, încât se vedea că nu-i mai părea atât de rău că fusese rechemat din Germania.

Între timp, la Roma lucrurile își reluară cursul obișnuit, ca și înainte de consulatul lui Germanicus; iar Sejanus redeșteptă vechile temeri ale lui Tiberius față de nepotul său. Îi povesti o observație făcută de Germanicus în timpul unui banchet la care asistase unul dintre spionii săi, observație referitoare la regimentele din est care, spusese Germanicus, ar avea fără îndoială nevoie de aceleași schimbări ca acelea de la Rin. Germanicus făcuse într-adevăr această afirmație, înțelegând însă că trupele fuseseră probabil la fel de rău tratate de către ofițerii lor ca și cele de la Rin și că primul lucru pe care l-ar face el ar fi să-i verifice pe toți ofițerii. Sejanus îi răstălmăci însă cuvintele, făcându-l pe Tiberius să creadă că Germanicus târăgăna preluarea puterii doar pentru că nu se putea bizui pe regimentele din est: avea însă de gând să le câștige bunăvoința, lăsând oamenii să-și aleagă singuri căpitani, acoperindu-i cu daruri și slăbind disciplina — întocmai cum făcuse și la Rin. Tiberius se înfricoșă și socoti de cuviință să o consulte pe Livia: conta pe ea să-l ajute. Ea găsi de îndată ce era de făcut. Numiră guvernator al Siriei pe un anume Gneius Piso, care avea astfel comanda părții celei mai însemnate a regimentelor din est, sub autoritatea supremă a lui Germanicus; acestuia i se dădu a înțelege că putea conta pe ajutorul lor dacă Germanicus s-ar împotrivi vreunor măsuri politice sau militare pe care le-ar lua Piso. Alegerea era bine făcută. Gneius Piso, unchi al celui Lucius Piso care o insultase pe Livia, era un bătrân plin de aroganță; cu douăzeci și cinci de ani înainte, fiind numit de Augustus guvernator al Spaniei, își câștigase ura amarnică a spaniolilor prin cruzimea și lăcomia sa. Era ros de datorii; dându-i-se a înțelege că putea acționa după bunul plac în Siria, cu condiția să-l contrazică pe Germanicus, părea invitat să-și refacă averea strânsă odinioară în Spania și de mult risipită. Îl ura pe Germanicus pentru seriozitatea și pietatea sa și-l poreclise "Babă superstițioasă"; era în același timp foarte invidios pe el.

⁶⁰ Pindar — (521-441 sau 438 î.Hr.) poet teban, unul dintre cei mai mari lirici ai antichității grecești.

⁶¹ Safo (Sappho) — (sec. VII-VI î.Hr.) poetă greacă, care a condus, în orașul Mitilene din insula Lesbos, o școală de poezie pentru tinerele fete.

Vizitând Atena, Germanicus își arătase respectul pentru gloria antică a orașului și intrase însoțit de un singur soldat. Rostise de asemenea un discurs solemn la un festival dat în cinstea lui, preamărind pe poeții, ostașii și filozofii atenieni. Piso străbătu la rândul lui Atena în drum spre Siria. Dar cum orașul nu făcea parte din provincia lui, el nu-și dădu osteneala să se arate curtenitor față de atenieni, după cum făcuse Germanicus, și nici aceștia nu se ostentă prea mult față de el. Un anume Theophil, fratele unui creditor al lui Piso, tocmai fusese condamnat pentru fals de către Adunarea orașului. Ca o favoare personală, Piso ceru să fie grațiat, dar cererea îi fu respinsă. Asta îl înfurie foarte tare, căci dacă Theophil ar fi fost grațiat, desigur că fratele său ar fi renunțat la datorie. Într-o cuvântare violentă, Piso declară că atenienii din zilele noastre nu aveau nici un drept să se identifice cu marii atenieni din timpul lui Pericle⁶², al lui Demostene⁶³, Eschil⁶⁴ și Platon⁶⁵. Vechii atenieni fuseseră exterminați de războaie și masacre; cei de astăzi erau doar niște bastarzi, niște degenerați, niște fii de sclavi. Orice roman, spuse el, care îi trata ca pe moștenitorii legitimi ai eroilor antici compromitea demnitatea numelui de roman. În ce-l privește pe el, nu putea uita că, în timpul războiului civil, atenienii luaseră partea trădătorului Antoniu împotriva marelui Augustus.

Piso părăsi apoi Atena și se imbarcă pentru Rodos, în drum spre Siria. Germanicus se afla și el în Rodos, vizitând Universitatea. I se povesti despre cuvântarea lui Piso, vădit îndreptată împotriva lui, tocmai în clipa când corăbiile acestuia apăreau la orizont. În clipele acelea izbucni o furtună bruscă și corăbiile lui Piso se găsiră în pericol. Două vase mai mici se scufundară sub ochii lui Germanicus; al treilea, cel al lui Piso, cu catargul rupt, fu târât către stâncile din nordul insulei. Cine altul, în afară de Germanicus, nu l-ar fi lăsat pe Piso pradă soartei sale? Dar el trimise două galere înzestrate cu vâslași buni, care ajunseră la timp epava și o remorcară până în port. Și cine în afară de un om atât de depravat ca Piso n-ar fi păstrat salvatorului său o recunoștință și un devotament etern? Piso pretinse însă că Germanicus trăgănese cu trimiterea salvatorilor până în ultima clipă, în nădejdea că vor ajunge prea târziu. Fără a se opri nici o zi la Rodos, el se reîmbarcă, în ciuda furtunii, pentru a sosi în Siria înaintea lui Germanicus.

Abia sosit la Antiohia, el începu să-i schimbe pe ofițerii regimentelor, dar tocmai invers de cum plănuise Germanicus. În loc să-i înlăture pe că-

⁶² Pericle — (490-429 î.Hr.) orator și om politic din Grecia antică, conducător al Atenei (443-429 î.Hr.). În timpul lui, Atena a devenit centrul economic, politic și cultural al lumii grecești antice.

⁶³ Demostene — (384-322 î.Hr.) cel mai mare orator al Greciei antice, om politic atenian, șeful partidului antimacedonean democratic, care se opunea tendinței lui Filip al II-lea, regele Macedoniei, de a supune Grecia. Discursurile sale împotriva lui Filip (Filipicele) au rămas celebre prin polemica vehementă, logica strânsă a argumentației și patosul patriotic.

⁶⁴ Eschil — (525-456 î.Hr.) poet tragic grec, considerat părintele tragediei antice. Este autorul pieselor: "Cei șapte contra Tebei", "Prometeu încătușat", trilogia "Orestia", "Perșii". Tragediile lui au exercitat o considerabilă influență asupra dezvoltării ulterioare a dramaturgiei.

⁶⁵ Platon — (427-347 î.Hr.) filozof antic, fondatorul idealismului obiectiv ca sistem încheiat în filozofia greacă. A întemeiat la Atena școala filozofică numită "Academia". A scris numeroase dialoguri filozofice, considerate capodopere ale prozei clasice grecești.

pitanii neglijenți sau gâlcevitori, îi retrogradă pe toți căpitanii bine notați și îi înlocui prin niște tâlhari de-ai săi, care se învoiseră să-i plătească jumătate din ce puteau scoate datorită gradului lor, numai să nu fie întrebați despre modul cum își procurau banii. Zile grele începură pentru sirieni. Negustorii din orașe și agricultorii de la țară trebuiau să plătească în taină o taxă pentru "apărarea" lor de către căpitani; dacă se împotriveau, oameni mascați năvăleau noaptea peste ei, le ardeau casele și le ucideau familiile. La început, corporațiile orășenești, asociațiile țărănești și alte grupări protestară pe lângă Piso împotriva acestei terori. El făgădui de fiecare dată o anchetă grabnică, dar nu luă nici o măsură. Iar cei care veneau să se plângă erau de obicei găsiți uciși în bătaie pe drumul de întoarcere. O delegație plecă la Roma spre a-l întreba în taină pe Sejanus dacă Tiberius știa de cele ce se petreceau la ei și dacă era de acord. Sejanus le răspunse că Tiberius nu știa oficial nimic; va porunci, probabil, o anchetă, dar și Piso făcuse la fel — nu-i așa? După părerea lui, cel mai bun lucru era să plătească taxa căpitanelor, fără vorba multă, între timp, disciplina din regimentele din Siria scăzu atât de mult, încât trupele lui Tacfarinas ar fi părut pe lângă ele un model de măiestrie și de conștiință militară.

O altă delegație veni la Germanicus, la Rodos, și el rămase uimit și scârbit de ceea ce află. În călătoria lui recentă prin Asia Mică, își făcuse obiceiul să cerceteze singur orice plângeri de necinste în administrație și să-i înlăture pe toți magistrații care comiseseră acte ilegale sau abuzive. Îi scrisese deci lui Tiberius despre ce aflate asupra purtării lui Piso, spunând că pleca de îndată spre Siria; îi cerea de asemenea autorizația să-l înlocuiască printr-un guvernator mai demn, chiar dacă numai unele dintre plângeri se vor dovedi îndreptățite. Tiberius răspunse că îi ajunseseră și lui la ureche unele reclamații, dar că ele i se păruseră tendențioase și lipsite de adevăr. Avea încredere în Piso și îl considera drept un guvernator competent și just. Germanicus, care nu-l bănuia pe Tiberius de necinste, fu întărit în părerea că era naiv și deci ușor de păcălit. Regretă doar că ceruse învoire pentru ceea ce ar fi trebuit să facă singur de la bun început și pe propria lui răspundere. Auzi apoi despre o altă învinuire gravă adusă lui Piso: se vorbea de un complot în favoarea lui Vonones, regele detronat al Armeniei, refugiat în Siria, pentru a-l repune pe tron. Vonones era imens de bogat: fugise luând cu el aproape în întregime tezaurul Armeniei, și Piso nădăjduia să tragă foloase din această afacere. Germanicus plecă imediat în Armenia, adună nobilii și, cu mâna sa, dar în numele lui Tiberius, puse coroana pe capul regelui ales de aceștia. Apoi îi ordonă lui Piso ca, în fruntea a două regimente, să facă o vizită de curtoazie în Armenia, pentru a-l felicita pe noul suveran; sau, dacă era reținut de treburi mai importante, să-și trimită fiul. Piso nu se duse nici el și nu-l trimise nici pe fiul său. După ce vizită câteva provincii mai îndepărtate și regate aliate, Germanicus se întoarce în Siria și-l întâlnește pe Piso în tabăra de iarnă a Regimentului al X-lea.

Mai mulți ofițeri erau de față la întrevvedere, căci Germanicus nu voia ca lui Tiberius să-i ajungă rapoarte mincinoase asupra celor ce le va spune. Începu prin a-l întreba cu o voce blândă pe Piso de pricina neascultării sale. Dacă nu era decât ura personală și lipsa de respect pe care le mai dovedise prin cuvântarea sa din Atena, prin vorbele lui nerecunoscătoare de

la Rodos, ca și cu alte prilejuri, împăratul va trebui înștiințat de îndată. Apoi Germanicus se plânse de starea revoltătoare de murdărie și indisciplină în care se găsea Regimentul al X-lea, deși se afla în condiții de pace, într-un cantonament sănătos și într-o regiune prietenoasă. Piso rânji.

— Da, așa e că sunt murdari? Ce-ar fi gândit poporul armean dacă i-aș fi trimis ca reprezentanți ai puterii și maiestății romane? ("Puterea și maiestatea romană" era una din expresiile favorite ale fratelui meu.)

Păstrându-și calmul cu greutate, Germanicus spuse că starea aceasta de lucruri data numai de la sosirea lui Piso în provincie și că va scrie împăratului în această privință.

Piso îi imploră ironic iertarea, adăugind o observație insultătoare asupra frumoaselor idealuri ale tinereții, care trebuiau, adeseori, în lumea aceasta crudă, să cedeze în fața unei politici mai puțin înalte, dar mai practice.

Germanicus îl întrerupse, cu ochii lucind de mânie.

— Adeseori, Piso, dar nu întotdeauna. Măine, de pildă, voi judeca împreună cu tine la Curtea de Apel: vom vedea dacă înaltele idealuri ale tinereții vor întâlni vreo piedică și dacă provinciile vor trebui să renunțe la dobândirea dreptății, din pricina unui sexagenar incompetent, lacom, sângeros și desfrânat.

Cu acestea, convorbirea se termină. Piso raportă numaidecât lui Tiberius și Liviei cele petrecute. Cită ultima frază a lui Germanicus în așa fel, încât îl făcu pe Tiberius să creadă că "sexagenarul incompetent, lacom, sângeros și desfrânat" era chiar el. Tiberius răspunse că avea deplină încredere în Piso. Dacă o anumită persoană sus-pusă va mai vorbi sau va mai acționa în chip atât de neleal, orice măsură — chiar îndrăzneată — luată de un subordonat pentru a împiedica trădarea va fi, fără îndoială, pe placul Senatului și al poporului roman.

Între timp, Germanicus prezida ședințele tribunalului, ascultând apelurile provincialilor făcute împotriva hotărârilor nedrepte luate de judecători. La început, Piso încercă să-l încurce, făcând obstrucție legală, dar când văzu că Germanicus rămâne calm și continuă să judece fără să țină seamă de orele de odihnă și masă, nici nu mai luă parte la ședințe, sub pretext de boală.

Soția lui Piso, Plancina, era invidioasă pe Agrippina, căci aceasta, fiind soția lui Germanicus, avea întâietate la toate ceremoniile. Ea născocea mii de jigniri mărunte ca să o supere, de pildă îndemnându-i pe unii subalterni să se poarte obraznic și să explice apoi că o făcuseră din întâmplare sau din neștiință. Când, în cele din urmă, Agrippina o puse la punct în public, Plancina încercă altceva. Într-o dimineață, în lipsa lui Piso și Germanicus, ea se așeză în fruntea escadroanelor de cavalerie și le ordonă o serie de manevre burlești în fața cartierului general al lui Germanicus. Îi puse pe soldați să se azvârle într-un ogor cu grâu, îi porni la atac împotriva unui rând de corturi goale care fură făcute bucăți, aruncă escadroanele unele împotriva altora și porunci să se sune toate semnalele existente, de la stingere până la alarmă. La urmă, îi puse să galopeze într-un cerc ce se micșora mereu, și când nu mai rămase la mijloc decât loc de câțiva pași, comandă: "La stânga împrejur!" pentru a porni rotirea în sens invers. Numeroși cai fură răsturnați, prinzându-și călăreții sub ei. În toată istoria ca-

valeriei nu s-a mai văzut vreodată o asemenea zăpăceală. Soldații mai zurbagii făceau totul pentru a spori vacarmul, înfigând pumnalele în caii vecinilor, ca să-i facă să se ridice în două picioare, sau încăierându-se în șa. Mai mulți soldați fură grav răniți sau își frânseră picioarele, fiind prinși sub caii căzuți. Unul muri. Agrippina trimise pe un tânăr ofițer de stat-major să-i spună Plancinei să înceteze jocul acela ridicol și să nu mai facă de râs armata. Plancina răspunse, maimuțărind cuvintele Agrippinei pe podul de la Rin: "Până la întoarcerea soțului meu, eu comand cavaleria. Pregătesc oamenii în vederea unei năvăliri a parților". Într-adevăr, niște ambasadori parți sosiseră în lagăr; ei priveau această comedie cu un dispreț plin de mirare.

Înainte de a deveni regele Armeniei, Vonones fusese rege al parților, dar aceștia îl izgoniseră în scurt timp. Urmașul său îi trimitea pe acești ambasadori lui Germanicus spre a-i propune reînnoirea alianței, spunând că în cinstea lui Germanicus va veni el însuși până la malul fluviului Eufrat (care despărțea Siria de Partia) pentru a-l saluta. Cerea însă ca Vonones să fie expulzat din Siria, unde îi era ușor să comunice pe ascuns cu anumiți nobili parți. Germanicus răspunse că, în numele tatălui său împăratul, va fi bucuros să-l întâlnească și să reînnoiască alianța și că Vonones va fi mutat într-altă provincie. Astfel, Vonones plecă în Cilicia, luând cu el și nădejdlile lui Piso. Plancina fu tot atât de furioasă ca și soțul ei, căci Vonones îi dăruia aproape în fiecare zi podoabe minunate.

În anul următor, Germanicus află că un început de foamete se ivise în Egipt. Ultima recoltă fusese slabă, dar, din fericire, în grânare rămăsese mult grâu din ultimii doi ani. Marii negustori de grâne mențineau prețurile ridicate, aruncând pe piață numai cantități mici de marfă. Germanicus se imbarcă spre Alexandria și îi sili pe misiți să vândă tot grâul de care era nevoie, la un preț mai accesibil. Era încântat că avea prilejul să viziteze Egiptul, care îl interesa chiar mai mult decât Grecia. Alexandria era pe atunci, cum este și astăzi, centrul intelectual al lumii, după cum Roma a fost și este centrul ei politic. Germanicus își arată respectul față de tradițiile cetății pătrunzând între zidurile ei îmbrăcat în haine simple grecești, desculț și fără escortă. De la Alexandria porni în susul Nilului, vizită Piramidele și Sfinxul, ca și giganticele ruine ale Tebei egiptene, vechea capitală, și marea statuie de piatră a lui Memnon, care cântă la răsăritul soarelui: fiind goală pe dinăuntru, când o încălzește soarele, aerul cald e împins pe gât ca într-un tub de orgă. Ajunse până la ruinele orașului Elephantis, ținând cu grijă un jurnal de călătorie. La Memfis vizită parcul marelui zeu Apis, încarnat de un taur marcat cu semne distinctive. Dar Apis nu i se arată binevoitor: zărindu-l, îi întoarse spatele și intră în "staulul rău prevestitor". Agrippina își întovărășea soțul, însă Caligula fusese lăsat în Antiohia, în grija profesorului său, ca pedeapsă pentru continua lui neascultare.

Acțiunile cele mai neînsemnate ale lui Germanicus iscau bănuielile lui Tiberius, dar această călătorie în Egipt a putut fi, desigur, socotită ca cea mai mare greșeală a sa. Trebuie să spun și de ce. Augustus, care își dăduse seama din vreme că Roma depindea în primul rând de Egipt pentru aprovizionarea ei cu grâne și că, dacă Egiptul ar cădea în mâinile unui aventurier, ar putea fi ușor apărat de o armată mică, stabilise drept regulă de neîncălcă ca senatorii și cavalerii romani să fie opriți să viziteze provin-

cia aceasta fără autorizație specială. Implicit, se admitea că interzicerea era în vigoare și sub Tiberius. Dar, îngrijorat de vestea foametei, Germanicus nu pierduse timp așteptând autorizația. Tiberius trase concluzia că lovitura, atâta timp amânată, se apropia: Germanicus plecase în Egipt ca să atragă armata de partea sa, excursia pe Nil fiind doar un pretext pentru a vizita garnizoanele de la hotare, în general, trimiterea acestui om în Orient fusese o greșeală. Tiberius se plânse în mod public Senatului de o încălcare atât de îndrăzneată a dispozițiilor severe ale lui Augustus.

La întoarcerea în Siria, Germanicus — jignit de dojana lui Tiberius — găsi toate ordinele sale, militare și civile, date uitării sau chiar anulate de ordine contrare ale lui Piso. El le repuse în vigoare și, pentru prima oară, își exprimă oficial nemulțumirea, dând ordin ca toate dispozițiile luate de Piso în timpul plecării sale în Egipt să fie anulate. Mai mult decât atât, orice ordin emis de Piso nu mai putea avea valabilitate în provincie fără a fi contrasemnat de el. Dar abia semnase proclamația și se îmbolnăvi. Stomacul îi era atât de răscolit, încât nu putea păstra nimic. Bănuie că hrana era otrăvită și luă toate prevederile cu putință. Agrippina însăși îi pregătea mesele: nici un slujitor nu atingea mâncărurile nici înainte, nici după preparare. Dar îi trebui destul de multă vreme ca să se poată măcar ridica din pat sau așeza într-un fotoliu. Foamea îi ascuți mirosul într-un chip anormal; declară că simțea un miros de hoit în casă. Nimeni nu-l mai simțea și la început Agrippina socoti că era o obsesie de bolnav. Dar Germanicus stăruie. Duhoarea, spunea el, creștea din zi în zi. În cele din urmă, o simți și Agrippina. S-ar fi spus că se răspândea în toată casa. Ea arse tămâie ca să purifice aerul, dar mirosul rămase. Servitorii fură cuprinși de groază, murmurând că la mijloc era o vrăjitorie.

Germanicus fusese dintotdeauna foarte superstițios, ca toți membrii familiei noastre, în afară de mine: sunt și eu, dar mai puțin. Nu credea numai în influența favorabilă sau nefastă a anumitor zile sau semne, dar își făurise singur o rețea întreagă de superstiții personale. Cele două lucruri de care se temea cel mai mult erau numărul șaptesprezece și cântecul de cocoș la miezul nopții. Socotea un semn de rău augur faptul că, după ce recucerise vulturii pierduți ai Regimentelor XVIII și XIX, fusese rechemat din Germania înainte de a-l putea recuceri pe cel al Regimentului XVII. Avea groază de magia neagră, așa cum o practicau vrăjitoarele din Tesalia, și totdeauna dormea cu un talisman sub pernă: o statuie mică de jasp verde a zeiței Hecate (care, singură, avea putere asupra vrăjitoarelor și fantomelor) ținând într-o mână o torță și în cealaltă cheile lumii subpământene.

Fiindcă Plancina avea reputația de a fi vrăjitoare, el bănuie că își exercita darul împotriva lui și-i sacrifică lui Hecate nouă căței negri nou-născuți, după cum se cuvenea în asemenea cazuri. A doua zi, un sclav îngrozit povesti că, spălând podeaua sălii, observase o lespede desfăcută; ridicând-o, descoperi dedesubt ceva ce îi păruse a fi cadavrul gol și descompus al unui copil, cu pânțele vopsit în roșu și cu niște coarne legate de frunte. Toate camerele fură scotocite de îndată, găsindu-se o mulțime de obiecte la fel de dezgustătoare, fie sub lespezi, fie în găuri săpate în pereți, ascunse de draperii. Între altele, se descoperi cadavrul unei pisici, având niște aripi rudimentare prinse pe spate, și capul unui negru din gura căreia ieșea mâna unui copil. Lângă fiecare dintre aceste descoperiri înspăimântătoare era

câte o tăbliță de plumb purtând numele lui Germanicus. Casa fu purificată ritual și el mai căpătă puțin curaj; dar stomacul îi rămase slăbit.

După puțin timp, casa fu năpădită de fantome. Sub perne se descopereau pene de cocos pătate cu sânge. Pe ziduri fuseseră mângălite cu carbune semne funeste — câteodată foarte jos, ca și cum ar fi fost făcute de un pitic, alteori foarte sus, ca de un uriaș. Se găsi câte un spânzurat desenat, sau numele Romei scris întors, sau o nevăstuică. Deși doar Agrippina cunoștea superstiția soțului ei cu privire la numărul șaptesprezece, el revenea mereu. Apoi apărură numele lui Germanicus scris pe dos și scurtat în fiecare zi cu câte o literă. Chiar dacă Plancina făcuse farmece în casă în timpul șederii lui Germanicus în Egipt, nu exista nici o explicație pentru aceste noi fenomene. Cu neputință să-i bănuiești pe servitori, căci semnele apăreau în camere unde ei nu puteau intra; o cameră închisă cu cheia, a cărei fereastră era prea strimță pentru trecerea unui om, fu acoperită cu semne până în tavan.

Singura mângâiere a lui Germanicus era curajul de care dădeau dovadă Agrippina și micul Caligula. Agrippina se silea să nu dea crezare prevestirilor. Cât despre Caligula, el spunea că era liniștit pentru că vrăjitoarele nu puteau face nimic împotriva strănepotului Zeului Augustus; dacă va întâlni vreuna, o va străpunge cu sabia. Dar Germanicus căzu din nou la pat. Într-o zi nu mai rămaseră pe zid decât trei litere din numele său; în mijlocul nopții următoare, el fu trezit brusc de cântecul cocoșului. Cu toată slăbiciunea sa, sări din pat, își luă sabia și alergă în camera vecină, unde dormeau Caligula și mica Lesbia. Acolo văzu un cocoș — un cocoș mare, negru, cu un inel de aur la gât — care cânta din toate puterile. El încercă să-i taie capul, dar cocoșul zbură pe fereastră. Germanicus căzu jos leșinat. Agrippina izbuti să-l aducă la patul său, dar, când își recapătă cunoștința, el îi spuse că era pierdut. "Ba nu, cât timp o vei avea pe Hecate!" îi spuse ea. El își pipăi talismanul și redobândi curaj.

În dimineața următoare, îi scrisese lui Piso după vechiul obicei roman, pentru a-i declara un război personal; îi porunci să părăsească provincia, sfidându-l să-i mai poată face vreun rău. De altminteri, Piso se și imbarcase spre Chio, unde aștepta vestea morții lui Germanicus pentru a se întoarce la conducerea provinciei. Starea sărmanului meu frate se înrăutățea din ceas în ceas. În ziua următoare, în timp ce Agrippina era plecată din cameră și el zăcea aproape fără cunoștință, simți mișcându-se ceva sub pernă. Însăpăimântat, se întoarse pe o parte și o căută pe Hecate. Dispăruse; în cameră nu era nimeni.

A doua zi, el își adună prietenii; le spuse că avea să moară și că Piso și Plancina erau ucigașii săi. Îi însărcină să le povestească lui Tiberius și lui Castor cum fusese tratat și îi rugă să răzbune cumplita lui moarte. "Spuneți poporului din Roma, adăugă el, că îi încredințez soția și pe cei șase copii ai mei. Să nu fie crezuți Piso și Plancina dacă pretind că li s-a poruncit să mă omoare — sau măcar, de sunt crezuți, să nu fie acesta un motiv de iertare." Muri la 9 octombrie, ziua când litera G apărură singură pe zidul camerei sale, în fața patului: era a șaptesprezecea zi a bolii sale.

Corpul lui scheletic fu expus în Piața Mare din Antiohia, pentru ca fiecare să-i poată vedea unghiile albastre și erupția roșie ce-i acoperea pântecul. Sclavii săi fură torturați; libertii săi fură de asemenea anchetați pe

rând, fiecare câte douăzeci și patru de ore în șir și mereu de către alți judecători; la sfârșit erau atât de istoviți, încât, dacă ar fi știut ceva, ar fi mărturisit-o fără îndoială, numai să fie lăsați în pace. Singurul lucru care se putu descoperi fu că o vrăjitoare cunoscută, o anume Martina, fusese văzută deseori în tovărășia Plancinei și că intraseră odată amândouă în casă, în timp ce nu era nimeni acolo, în afară de Caligula. Și că într-o după-amiază, chiar în preajma întoarcerii lui Germanicus, tot personalul se duse să vadă o reprezentație de lupte cu sabia dată de Piso în amfiteatru și casa rămăsese doar în paza unui bătrân portar surd. Dar aceasta nu explica nici cocoșul, nici inscripțiile de pe ziduri, nici dispariția talismanului.

Toți șefii militari și nobilii romani ai provinciei se adunară spre a numi un guvernator provizoriu. Alegerea lor căzu asupra comandantului Regimentului VI. Acesta puse de îndată să fie arestată Martina și o trimise la Roma sub escortă. Dacă Piso ar fi fost judecat, ea ar fi constituit unul dintre cei mai însemnați martori ai procesului.

La vestea morții lui Germanicus, Piso, departe de a-și ascunde bucuria, oferă sacrificii de mulțumire în temple. Plancina, căreia îi murise de curând o soră, renunță la doliu și își puse veșmintele cele mai țipătoare. Piso îi scrisese lui Tiberius că i se smulseseră funcțiile cu care acesta îl investise personal, numai pentru că se opusese cu îndrăzneală planurilor perfide ale lui Germanicus împotriva statului: acum se întorcea în Siria pentru a relua comanda. Mai pomenea și de "luxul și obrăznicia lui Germanicus". Într-adevăr, încercă să se reîntoarcă în Siria și adună chiar câteva trupe; dar noul guvernator asedie palatul din Cilicia, unde se întărise el, îl sili să se predea și îl trimise la Roma ca să răspundă acuzațiilor ce aveau să i se aducă.

Între timp, Agrippina se imbarcă spre a se întoarce în Italia cu cei doi copii și cu urna care cuprindea cenușa soțului ei.

La Roma, moartea lui Germanicus provocase o durere imensă; s-ar fi spus că fiecare familie pierduse pe cel mai iubit membru. Deși nici Senatul, nici magistrații nu dăduseră vreun ordin în această privință, viața publică se întrerupse timp de trei zile: prăvăliile erau închise, tribunalele pustii, toate treburile suspendate și întregul popor îmbrăcat în doliu. Am auzit pe un om spunând pe stradă că era ca și cum soarele ar fi apus spre a nu mai răsări niciodată. Despre durerea mea nici nu mă încumet să mai vorbesc.

Capitolul XXI

Livia și Tiberius se zăvoriseră în palatele lor sub cuvânt că erau doborâți de durere și nu-și puteau arăta măcar fața în lume.

Agrippina ar fi trebuit să călătorească pe uscat, căci sosise iarna și perioada de navigație se sfârșise. Dar alese marea, în ciuda furtunilor, și ajunse după câteva zile la Corfu, de unde se găsea la numai o zi de navigație cu vânt prielnic până în portul Brundisium. Acolo se odihni puțin și trimise mesageri să anunțe că venea să se pună sub protecția poporului din Italia. Castor, care între timp se întorsese la Roma, ceilalți patru copii ai ei

și cu mine i-am ieșit în întâmpinare. Tiberius trimisese neîntârziat înspre port două batalioane din gardă și-i înștiințase pe magistrații din regiunile ce urmau a fi străbătute de cortegiul funebru să aducă ultimele onoruri fiului său.

Când Agrippina puse piciorul pe pământ, o mulțime imensă o aștepta într-o tăcere respectuoasă. Urna fu așezată pe un catafalc și ofițerii din gardă o purtară pe umeri până la Roma. Drapelele erau lipsite de podoabe și fasciile ținute cu capul în jos, în semn de nenorocire publică. Procesiunea de câteva mii de oameni străbătu Calabria, Apulia, Campania. O mulțime de oameni se îngrămădeau la trecerea ei: țărani în veșminte negre, cavaleri în togă purpurie, toți înlăcrimați, jeluindu-se cu glas tare și arzând parfumuri pentru manii eroului.

Noi am întâlnit cortegiul la Terracina, cam la șazeci de leghe sud-est de Roma. Agrippina, care umblase cu ochii uscați și fata împietrită tot drumul de la Brundisium, neadresând cuvântul nimănui, dădu iarăși curs durerii sale la vederea celor patru copii orfani. Ea îi strigă lui Castor: "În numele dragostei ce-o purtai soțului meu scump, jură să-i aperi copiii cu prețul vieții tale și să-i răzbuni moartea! E ultima rugă ce ți-o trimite". Castor, care plângea poate pentru întâia oară din timpul copilăriei sale, jură că o va face.

Dacă veți întreba pentru ce nu venise și Livilla cu noi, răspunsul e că tocmai născuse doi gemeni, al căror tată, fie spus în treacăt, era probabil Sejanus. Dacă voi fi întrebat pentru ce nu venise mama noastră, răspunsul e că Tiberius și Livia nu îi îngăduiră nici măcar să asiste la funeralii. Dacă durerea lor era atât de copleșitoare încât îi împiedica să asiste, deși erau bunica și tatăl adoptiv al defunctului, cu atât mai mult era cu neputință pentru mama să o facă. Cât despre ei, procedară înțelept nearătându-se. De-ar fi făcut-o, chiar prefăcându-se îndurerați, populația s-ar fi aruncat fără îndoială asupra lor și nu cred că gărzile ar fi ridicat măcar un deget să-i apere. Tiberius neglijase toate pregătirile obișnuite chiar pentru personaje mult mai modeste: nu apărură nici măștile familiale ale Claudienilor, nici efigia mortului întinsă pe un pat; nu se rostiră cuvântări, nu se intonară cântece funebre. Tiberius pretinse că înmormântarea mai avusese loc o dată în Siria și că zeii ar fi jigniți de repetarea riturilor. Dar niciodată Roma nu a văzut o durere mai unanimă și mai sinceră ca în acea noapte. Câmpul lui Marte era o mare de torțe și când Castor puse cu respect urna în mormântul lui Augustus, mulțimea ce-l înconjura era atât de deasă, încât mulți oameni pieriră striviți. Pretutindeni se repeta că nu mai exista nădejde, că Roma era pierdută: Germanicus fusese ultima pavăză împotriva tiraniei și acum Germanicus zăcea ucis mișelește. Toți o slăveau pe Agrippina și o compătimeau, ridicând rugăciuni pentru salvarea copiilor ei.

După câteva zile, Tiberius emise o proclamație care arăta că, dintre toți romanii iluștri morți pentru republică, nici unul nu fusese mai unanim regretat ca scumpul său fiu. Dar poporul trebuia acum să se mângâie și să se întoarcă la treburile: prinții erau muritori, doar republica era eternă.

Cu toată proclamația, Sărbătoarea Nebunilor de la sfârșitul lui decembrie se scurse fără nici una din petrecerile obișnuite. Doar după Sărbătoarea Mamei, din aprilie, doliul se sfârși și treburile își reluară mersul obișnuit. Toate bănuielile lui Tiberius se îndreptară acum împotriva Agrip-

pinei. Ea veni să-l vadă la palat chiar în ziua ce urmă funeraliilor și-i declară cu îndrăzneală că-l va socoti vinovat de moartea soțului ei, până ce nu-și va fi dovedit nevinovăția și-i va fi pedepsit pe Piso și pe Plancina. El sfârși brusc întrevederea, citindu-i versurile grecești:

De nu mai ești regină, draga mea,
Socoti tu oare-a fi nedreptățită?

Câtva timp, Piso nu se mai arată la Roma. Îl trimisese pe fiul său la Tiberius, să-i vorbească în favoarea lui, iar el se duse să-l viziteze pe Castor, care revenise în tabăra legiunilor de la Dunăre. Se aștepta să-l găsească pe Castor recunoscător pentru suprimarea rivalului său la domnie și gata să creadă povestea trădării lui Germanicus. Dar Castor refuză să-l primească și îi trimise vorbă că, dacă cele aflate prin zvon public erau adevărate, răzbunarea ce-o jurase la moartea bietului său frate va cădea asupra-i și că, de altfel, ar fi bine să se țină deoparte atâta timp cât nevinovăția lui nu va fi dovedită.

Tiberius îl primi pe fiul lui Piso fără prea multă bunăvoință, dar și fără o asprime deosebită, ca pentru a-și arăta imparțialitatea până când o anchetă publică nu va fi clarificat împrejurările morții lui Germanicus.

În cele din urmă, Piso sosi la Roma cu Plancina. Ei coborâră Tibrul în barcă, însoțiți de câțiva servitori, și se dădură jos în fața mormântului lui Augustus, unde aproape că provocară o răscoală, plimbându-se sfidători prin mulțimea ostilă care se adunase numaidecât. Un car împodobit, înhamat cu doi cai albi bine potriviți, îi aștepta pe Calea Flaviană. Casa lui Piso, aflată lângă Forum, era și ea împodobită. El își invită rudele și prietenii la un banchet și petrecu zgomotos, numai ca să arate poporului din Roma că nu se temea și că se bucura de încrederea lui Tiberius și a Liviei.

Tiberius voise ca Piso să fie judecat într-o sesiune ordinară a Curții Criminale și încercase să numească acuzator pe un anumit senator. Spera că acesta își va îndeplini sarcina atât de stângaci, contrazicându-se și omițând să aducă probe convingătoare în sprijinul acuzării, încât procesul se va sfârși neîndoielnic printr-o achitare. Dar prietenii lui Germanicus — în special cei trei senatori care îl urmaseră în Siria și reveniseră cu Agrippina — se împotriviră la această alegere, în cele din urmă, Tiberius trebui să judece el însuși cazul și asta în fața Senatului, de la care prietenii lui Germanicus puteau aștepta tot sprijinul necesar. Senatul votase în memoria lui Germanicus o mulțime de onoruri excepționale — cenotafuri⁶⁶, arcuri de triumf, rituri semidivine — la care Tiberius nu îndrăznise să se împotrivească.

Lui Castor, reîntors de pe malurile Dunării, i se votase o ovație (adică un triumf restrâns) pentru modul în care încheiase povestea cu Marobodus. El intră în Cetate pe jos, ca un simplu cetățean, în loc să vină călare și cu o cunună pe cap. După ce-și vizită tatăl, se duse drept la Agrippina și îi jură că putea să se bizuie pe el și că va avea grijă să se facă dreptate.

⁶⁶ Cenotaf — mormânt ridicat pentru cinstirea unui mort al cărui corp nu se odihnește acolo.

Piso rugase patru senatori să-l apere. Trei dintre ei se recuzară, din motive de boală sau de incapacitate; al patrulea, Gallus, răspunse că nu apăra niciodată pe un acuzat de o crimă capitală pe care îl credea vinovat, decât dacă avea astfel prilejul să-i facă pe plac familiei imperiale. Calpurnius Piso, deși nu luase parte la banchetul unchiului său, se oferă atunci drept apărător pentru a salva onoarea familiei. Alți trei i se alăturară, fiind siguri că Tiberius îl va achita pe Piso, oricare ar fi fost dovezile, și că îi va răsplăti mai târziu și pe ei. Piso era bucuros să fie judecat de Tiberius, căci Sejanus îi făgăduise că acesta, după ce se va arăta foarte aspru, va amâna procesul sine die, până la noi dovezi. De Martina — principalul martor — scăpaseră, punându-i pe oamenii lui Sejanus s-o sugrume, și acuzatorii nu prea aveau probe.

Acuzării i se acordară numai două zile pentru a se pregăti. Senatorul care trebuia la început să saboteze ședința în folosul lui Piso se urcă la tribună și se strădui să tragă de timp, "acuzându-l" pe acesta de niște vechi afaceri de corupție în Spania, încă de pe vremea lui Augustus. Tiberius îl lăsă să vorbească ore întregi; în cele din urmă Senatul arătă prin tuse, bătăi din picioare și lovituri de tăblițe că era timpul să fie ascultați principalii martori, altfel lucrurile se vor încurca. Cei patru prieteni ai lui Germanicus își pregătiseră rechizitoriul cu grijă. Fiecare se ridică pe rând și depuse mărturie asupra faptelor lui Piso: subminarea disciplinei militare în Siria, purtarea insultătoare față de Germanicus și de ei înșiși, nesocotirea ordinelor comandantului, intrigile cu Vonones și asupra provincialilor. Ei îl acuzară de a-l fi asasinat pe Germanicus întrebuițând otravă și vrăjitorie, de a fi oferit sacrificii de mulțumire aflând de moartea sa, în sfârșit, de a fi atacat provincia cu arme și cu trupe ridicate în mod ilegal.

Piso nu negă acuzațiile de subminare a disciplinei militare, de jignire a lui Germanicus și de nesupunere sau de asupraire a provincialilor; spuse doar că erau exagerate. Dar protestă cu indignare împotriva acuzației de otrăvire și de vrăjitorie. Acuzatorii nu pomeniseră despre evenimentele supranaturale întâmplate în Antiohia, de teamă să nu provoace râsete sceptice; nici nu-l puteau acuza pe Piso de a se fi înțeles cu servitorii sau cu sclavii lui Germanicus, dat fiindcă se stabilise că aceștia nu aveau nimic de-a face cu crima. Așa că Piso fu acuzat de a-l fi otrăvit pe Germanicus la un banchet dat chiar în casa acestuia, unde fusese așezat alături de el. Piso luă acuzațiile în răs. Cum ar fi putut face un asemenea lucru fără să-l observe cineva, atunci când toți cei de la masă, fără a mai vorbi de servitori, îi supravegheau fiecare gest? Poate prin magie?

El ținea în mână un pachet de scrisori pe care toți cei de față le recunoscură — după dimensiune, după culoare, după modul în care erau prinse — ca fiind ale lui Tiberius. Prietenii lui Germanicus propuseră să fie citite toate instrucțiunile pe care Piso le primise de la Roma. Piso refuză, sub cuvânt că scrisorile erau investite cu sigiliul Sfinxului — vechiul sigiliu al lui Augustus — ceea ce le făcea inviolabile, sub pedeapsa pentru înaltă trădare. Tiberius respinse propunerea: ar fi o pierdere de timp, spuse el, să se citească scrisorile acestea, care nu cuprindeau nimic însemnat. Senatul nu putea stărui. Piso îi întinse scrisorile lui Tiberius, pentru a arăta că-și depunea soarta în mâinile sale.

În clipa aceea se auziră afară strigătele mânioase ale mulțimii, care afla treptat de mersul procesului. Un om cu o voce puternică și răgușită strigă pe fereastră: "Poate că vouă, senatorilor, o să vă scape, dar nouă nu ne va scăpa!" I se raportă lui Tiberius că mulțimea doborâse mai multe statui de-ale lui Piso și că le târa spre a le sfărâma pe Scara Lacrimilor. Scara aceasta era așezată la poalele colinei Capitolin. Aici se expuneau cadavrele ucigașilor, înainte de a li se împlânta un cârlig în gât spre a fi târați și aruncați în Tibru. Tiberius porunci ca statuile să fie luate și reasezate pe pedestale. Se plânse însă că nu putea judeca un proces în asemenea condiții și îl amână până seara. Piso fu condus acasă sub escortă.

Plancina, care până atunci se lăudase că va împărtași soarta soțului ei, oricare ar fi aceasta, și că, de va fi nevoie, va muri alături de el, se alarmă. Se hotărî deci să-și apere pielea proprie, sperând că Livia, cu care era în relații foarte bune, o va scoate din încurcătură. Piso nu află nimic de această trădare.

Când procesul reîncepu, Tiberius nu-i arătă nici un semn de simpatie și, deși le spuse acuzatorilor c-ar fi trebuit să aducă dovezi mai convingătoare asupra otrăvirii, îl avertiză pe Piso că încercarea lui de a recâștiga provincia prin puterea armelor nu putea fi iertată. Ajuns acasă, Piso se încuie în odaia sa; a doua zi de dimineață fu găsit străpuns de o lovitură mortală, cu sabia lângă el. Totuși, nu fusese o sinucidere.

Într-adevăr, Piso păstrase cea mai compromițătoare scrisoare, scrisă de Livia, în numele ei și-al lui Tiberius, dar fără sigiliul Sfinxului, pe care Tiberius și-l rezerva pentru uzul lui personal. El o trimise pe Plancina să propună scrisoarea în schimbul vieții lor. Plancina se adresă Liviei, care îi spuse să aștepte până ce-l va consulta pe Tiberius. Pentru întâia oară, mama și fiul se certară deschis. Tiberius era furios pe Livia pentru că scrisese această scrisoare; Livia răspunse că greșeala era a lui: pentru ce n-o lăsa să se servească de sigiliul Sfinxului? De altfel, de câtva timp, se arăta o-braznic față de ea. Tiberius o întrebă cine era împărat, ea sau el? Livia răspunse că, dacă era împărat, ei i-o datora și că făcea o mare greșală purtându-se nerespectuos cu ea, căci ceea ce făcuse putea să și desfacă. Ea scoase o scrisoare din pungă și începu s-o citească; era o scrisoare veche, scrisă de Augustus în timpul șederii lui Tiberius la Rodos. Augustus își acuza fiul vitreg de trădare, cruzime și bestialitate și spunea că, de nu ar fi fost mama sa, nu l-ar mai fi lăsat să trăiască nici o zi.

— Asta e numai o copie — adăugă ea — dar păstrez originalul la loc sigur. Mai am multe de același fel. Nu ți-ar plăcea să le vezi circulând prin Senat, nu-i așa?

Tiberius se stăpâni și își ceru iertare pentru izbucnirea lui.

— Desigur — spuse el — fiecare dintre noi îl are pe celălalt în mână; deci este absurd să ne certăm. Dar cum să-l cruț pe Piso, când doar crima de a ridica o armată pentru a năvăli într-o provincie merită pedeapsa cu moartea?

— Plancina n-a ridicat nici o armată, nu-i așa?

— Nu văd ce importanță are asta. Piso nu-mi va înapoia scrisoarea numai în schimbul făgăduielii că o voi cruța pe Plancina.

— Dacă te obligi să o cruți, voi obține scrisoarea. Bizuie-te pe mine. Dacă Piso va fi ucis, opinia publică va fi satisfăcută. Iar dacă ți-e teamă să

o cruți pe Plancina pe propria ta răspundere, poți să spui că eu am stăruit pentru ea. De fapt e drept să spui așa, fiindcă recunosc că scrisoarea scrisă de mine a produs toată încurcătura. Livia se întoarse la Plancina. Îi spuse că Tiberius nu voia să audă de nimic și că mai curând și-ar sacrifica mama urii populare, decât să-și riște pielea apărându-și prietenii. Tot ce-i putuse smulge era iertarea Plancinei, în schimbul scrisorii. Așa că Plancina îi înmână lui Piso o scrisoare falsă de-a lui Tiberius, fabricată de Livia, și îi spuse că totul se aranjase și că-i aducea promisiunea de achitare din partea lui Tiberius. Iar de îndată ce Piso îi dădu în schimb faimoasa scrisoare, ea îi înfipse un pumnal în gât. În timp ce el își dădea sufletul, înmuie în sânge vârful săbiei lui și îi puse mânerul în mâna dreaptă. Apoi luă scrisoarea și falsa făgăduială și le aduse Liviei, după cum fusese învoiala.

A doua zi, Tiberius citi în Senat o presupusă declarație a lui Piso, care ar fi fost scrisă înainte de sinucidere. Piso susținea că era complet nevinovat de crimele ce i se atribuiău, își exprima credința față de Livia și de Tiberius și le implora ocrotirea pentru fiii săi, care nu participaseră în nici un fel la evenimentele ce formau obiectul acuzațiilor aduse lui. Apoi începu procesul Plancinei. Se dovedi că fusese văzută în tovărășia Martinei, iar reputația de vrăjitoare a acesteia era bine stabilită. Se află de asemenea că, atunci când cadavrul Martinei fusese pregătit pentru înmormântare, se găsisse un flacon de otravă ascuns în părul ei. Bătrânul Pomponius, ordonanța lui Germanicus, depuse mărturie despre oribilele resturi descompuse, împrăștiate prin casă, și despre vizita făcută de Plancina, însoțită de Martina, în lipsa lui Germanicus. Apoi, la întrebarea lui Tiberius, povesti pe îndelete istoria fantomelor. Nimeni nu se ridică să o apere pe Plancina. Ea își susținu nevinovăția cu lacrimi și jurăminte, spunând că nu știuse nimic despre faima de otrăvitoare a Martinei și că se mărginise să cumpere parfumuri de la ea. Mai spuse că femeia care venise cu ea în casa lui Germanicus nu fusese Martina, ci soția unuia dintre colonei și că nu era nimic criminal în a vizita o casă și a nu găsi acolo decât un băiețaș. Cât despre jignirile ce le adusesese Agrippinei, le regreta din inimă și-și cerea cu umilință iertare pentru ele, dar nu făcuse decât să asculte de ordinele soțului ei, după cum era datoria oricărei soții. Și întrucât soțul ei îi dezvăluise că Agrippina complota cu Germanicus împotriva statului, făcuse cu atât mai bucuros cele ce se așteptau de la ea.

Tiberius trase concluziile. Păreau să existe anumite dubii asupra nevinovăției Plancinei. E drept că se dovediseră relațiile cu Martina, cât și reputația de otrăvitoare a acesteia: dar de aici nu se putea conchide că legăturile lor fuseseră criminale. Acuzarea nu adusesse în instanță nici măcar fiola ce se pretindea că ar fi fost găsită în părul Martinei. Nimic nu dovedea că era otravă; poate că era un soporific sau un afrodisiac. Mama sa, Livia, avea o părere foarte bună despre Plancina și cerea Senatului să-i acorde beneficiul îndoielii, dacă dovezile de vinovăție nu erau suficient de convingătoare; umbra iubitului ei nepot îi apăruse în somn, rugând-o să nu permită ca niște ființe nevinovate să sufere pentru crimele soțului sau tatălui lor.

Pe scurt, Plancina fu achitată, iar dintre fiii lui Piso, unul moșteni averea tatălui său, iar celălalt, care luase parte la bătălia de la Cilicia, fu doar exilat pentru câțiva ani. Atunci, un senator propuse să fie votate mul-

țumiri oficiale familiei defunctului erou — adică lui Tiberius, Liviei, mamei mele Antonia, Agrippinei și lui Castor — pentru răzbunarea morții lui. Propunerea era pe cale de a fi votată, când unul dintre prietenii mei, un fost consul, care fusese guvernator al Africii înaintea lui Furius, se ridică spre a adăuga un amendament. Propunerea, spuse el, nu era completă: se emisese un nume important, cel al fratelui eroului, Claudius, care făcuse mai mult decât oricine pentru pregătirea acuzării și protejarea martorilor.

Tiberius ridică din umeri, arătându-se surprins că se recursese la mine, căci, spuse el, fără ajutorul meu, acuzațiile ar fi fost probabil mai clar formulate. (Era adevărat că eu prezidasem adunarea prietenilor fratelui meu și hotărâsem ce anume să declare fiecare martor; între altele, îi sfătuisem să nu-l acuze pe Piso că la banchet ar fi turnat otravă în mâncare cu mâinile lui, dar ei nu mă ascultaseră. Și îi ținusem ascunși în siguranță până în ziua procesului într-o vilă ce o aveam la Capua, pe Pomponius, pe un nepot al său și pe trei dintre libertzii fratelui meu. Încercasem s-o ascund și pe Martina în casa unui negustor cunoscut din Brundisium, dar Sejanus dăduse de urma ei.)

În cele din urmă, Tiberius îngădui ca numele meu să figureze în votul de mulțumire, dar aceasta nu înseamnă nimic pentru mine față de recunoștința ce mi-o arată Agrippina: acum înțelegea, spuse ea, ce voia să zică Germanicus când îi repetase, chiar în preajma morții, că nu avea alt prieten mai credincios decât pe bietul său frate Claudius.

Opinia publică era atât de revoltată împotriva Liviei, încât Tiberius se folosi de acest motiv ca să nu ceară Senatului titlul ce i-l făgăduise de atâtea ori. Toată lumea se întreba însă ce ascundea faptul că o bunică o primea prietenos pe ucigașa nepotului ei, sustrăgând-o răzbunării Senatului. Răspunsul nu putea fi altul decât că bunica era ea însăși instigatoarea omorului și că era atât de copleșită de rușine, încât nu încăpea îndoială că se va îngriji ca soția și copiii victimei să nu-i supraviețuiască prea mult.

Capitolul XXII

Germanicus murise, dar Tiberius nu se simțea mai în siguranță decât înainte. Sejanus venea și-i povestea ce sușotise împotriva lui, în timpul procesului intentat lui Piso, cutare sau cutare personaj. Vorbind despre soldații săi, Tiberius, în loc să spună ca pe vremuri: "Să se teamă de mine, numai să mă asculte!" îi spunea acum lui Sejanus: "Să mă urască, numai să se teamă de mine!" Trei cavaleri și doi senatori care îl criticaseră mai pe față fură executați pe baza acuzației ridicole de a-și fi arătat bucuria aflând de moartea lui Germanicus. Denunțătorii își împărțiră averile lor.

Cam în același timp, fiul mai mare al lui Germanicus, Nero⁶⁷, ajunsese la majorat și, deși nu părea să fi moștenit darurile militare sau administrative ale tatălui său, avea înfățișarea frumoasă și blândețea lui, iar Roma își puna multe speranțe în el. Mari petreceri populare avură loc cu prilejul căsătoriei sale cu fiica lui Castor și a Livillei, cu acea Iulia care fusese mai

⁶⁷ Să nu se confunde acest Nero cu cel care a devenit împărat (n. a.).

întâi supranumită Elena, pentru marea ei frumusețe, apoi Heluo, adică Lacomă, pentru că-și strica frumusețea îndopându-se cu tot felul de mâncăruri. Nero era favoritul Agrippinei. Ca la toți ceilalți Claudieni, familia se împărțea în buni și răi; sau, cum spune balada, în mere dulci și mere acre, cele acre întrecându-le pe cele dulci. Dintre cei nouă copii pe care Agrippina îi dăruise lui Germanicus, trei muriseră de mici — două fete și un băiat. Din câte am putut să-mi dau seama, băiatul și fata mai mare fuseseră cei mai buni dintre toți nouă copiii. Băiatul, care murise la opt ani, fusese atât de îndrăgit de Augustus, încât acesta avea în camera lui portretul copilului în costum de Cupidon și-l săruta în fiecare dimineață, de cum se dădea jos din pat. Dintre cei rămași în viață, doar Nero avea cu adevărat o fire bună. Drusus era posomorât, arțăgos și ușor de ispitit la rele. Drusilla îi semăna. Caligula, Agrippinilla și mica Lesbia, iar dintre cei morți fetița mai mică, erau cu adevărat răi. Dar Cetatea judeca întreaga familie după Nero, care singur avea vârsta la care putea face o impresie mai vie asupra poporului. Caligula avea doar nouă ani.

Într-o zi, pe când mă găseam la Roma, Agrippina veni deznădăjduită la mine și-mi ceru sfatul. Pretutindeni unde mergea, se simțea urmărită și spionată, ceea ce aproape c-o îmbolnăvisese. Oare numai Sejanus avea influență asupra lui Tiberius? Era sigură că aștepta doar un pretext ca s-o ucidă sau să o exileze. I-am spus că nu cunosc decât două persoane cu influență bună asupra lui Tiberius; una era Cocceius Nerva, iar cealaltă era Vipsania. Tiberius nu putuse smulge niciodată din inimă dragostea ce i-o purtase. Ea avea o nepoată de cincisprezece ani, care îi semăna uimitor, așa cum fusese la aceeași vârstă, pe când mai era soția lui Tiberius. Acesta nu putea suferi gândul ca altul decât el să se însoare cu fata; singurul lucru ce-l împiedica să o facă era faptul că era nepoata lui Castor, ceea ce, legal, ar fi făcut căsătoria incestuoasă. O numi deci Mare Vestală, ca urmașă a bătrânei Occia, care de-abia murise.

I-am spus Agrippinei că, dacă va reuși să se împrietenească și cu Nerva, și cu Vipsania — iar aceasta, fiind mama lui Castor, ar face totul s-o ajute — ea și cu copiii ei vor fi în siguranță. Îmi urmă sfatul. Vipsania și Gallus, care o compătimeau, îi puseră la dispoziție casa lor din Roma și cele trei case pe care le aveau la țară. De asemenea, își dădură multă osteneală cu copiii ei. Gallus, de pildă, găsi noi profesori pentru băieți, fiindcă Agrippina bănuia că cei vechi ar fi spionii lui Sejanus. Nerva nu îi fu de mare ajutor. Era un mare jurist și cel mai bun cunoscător în viață al legislației contractuale, despre care publicase câteva cărți; dar în toate celelalte privințe era atât de distrat și de lipsit de spirit de observație, încât părea aproape nătâng. Se purtă amabil cu ea, așa cum se purta cu toată lumea, dar nu înțelese nimic din ce aștepta de la el.

Din nenorocire, Vipsania muri în curând și efectul dispariției sale asupra lui Tiberius nu se lăsă așteptat. Acesta nici nu mai încercă acum să-și ascundă depravarea, despre care circulau zvonuri de necrezut. Unele dintre perversitățile lui erau atât de nemaiauzite și de oribile, încât nimeni nu înțelegea cum le putea săvârși un împărat al romanilor, urmașul ales al lui Augustus. Nici femeile, nici băiețașii nu erau în siguranță alături de el — nici chiar femeile sau copiii senatorilor. Cele care țineau la viața lor sau la viețile soților și părinților lor trebuiau să admită de bunăvoie ceea ce le

cerea. Dar una din femei, o soție de consul, se sinucise apoi în fața prietenilor săi, spunându-le că nu-și putuse salva fetița de poftele lui Tiberius decât primind să i se prostitueze, ceea ce era și așa destul de rușinos; dar bătrânul ȋap se folosise de docilitatea ei pentru a o constrânge la acte atât de groaznice, încât prefera să moară decât să trăiască mai departe cu amintirea lor.

Pretutindeni se repeta un cântec începând astfel: "De ce, de ce Țapul Bătrân...?" Mi-ar fi rușine să citez mai mult, dar cântecul era tot atât de spiritual pe cât era de obscen și se bănuia că fusese scris de însăși Livia. Ea era autoarea mai multor cuplete satirice la adresa lui Tiberius, pe care le puneă în circulație prin mijlocirea Urgulaniei. Știa că, mai devreme sau mai târziu, Tiberius va afla de ele și se gândea că, atât timp cât se va teme de spiritul ei, nu va cuteza să o înfrunte.

Acuma, ea căuta să se arate prietenoasă cu Agrippina. Îi spuse chiar în taină că însuși Tiberius îi poruncise lui Piso să-i întindă o cursă lui Germanicus. Agrippina nu avea deloc încredere în Livia; dar dușmănia dintre Livia și Tiberius devenea vădită și, dacă ar fi trebuit să aleagă între ei doi, îmi spunea ea, ar fi ales-o totuși pe Livia.

Eram înclinat să gândesc la fel. Observasem că nici unul dintre protejații Liviei nu fusese încă victima spionilor lui Tiberius. Dar presimțeam ce se va petrece după moartea ei.

Un lucru începea să-mi pară de rău augur, deși nu mi-aș fi putut explica simțămintele: intimitatea strânsă care exista între Livia și Caligula. În general, Caligula avea doar două feluri de purtări: era sau obraznic sau servil. De pildă, cu Agrippina sau cu mama mea, cu mine, cu frații săi și cu Castor era obraznic. Cu Sejanus, cu Tiberius sau cu Livilla era servil. Dar cu Livia purtarea lui era deosebită și greu de caracterizat. S-ar fi spus că era iubitul ei. Nu era legătura afectuoasă ce-i unește de obicei pe băiețași de bunicile lor indulgente, deși e drept că el își dăduse multă osteneală să-i copieze niște versuri afectuoase, când Livia împlinise șaptezeci și cinci de ani, iar ea îi tot aducea daruri. Aveai impresia că împărtășeau nu știu ce secret rușinos, deși nu vreau să insinuez că ar fi existat vreun raport indecent între ei. Agrippina îmi spunea că și ea simțea același lucru ca și mine, fără să poată descoperi ceva mai precis.

Într-o zi, am înțeles de ce era Sejanus totdeauna atât de politicoș față de mine. Îmi propuse să-l logodesc pe fiul meu Drusillus cu fata lui. M-am gândit că fetița, care părea drăgălașă, va fi foarte nefericită cu Drusillus, care, pe zi ce trecea, se arăta a fi tot mai grosolan. Dar nu o puteam spune deschis. Și mai puțin puteam exprima dezgustul ce-l simțeam la ideea unei alianțe, chiar îndepărtate, cu un ticălos ca Sejanus. El observă șovăiala mea și mă întrebă dacă priveam această căsătorie ca fiind nedemnă de familia mea. Am bâiguit că nu... desigur că nu... ramura familiei Aelia, din care se trăgea el, era dintre cele mai onorabile. Căci Sejanus, fiul unui simplu cavaler de la țară, fusese adoptat în adolescență de un senator bogat din familia Aelia, care îi lăsase întreaga avere. Din această cauză izbucnise și un scandal, dar Sejanus rămăsese un Aelius. Îmi ceru să mă explic și-mi spuse că, dacă aveam ceva împotriva căsătoriei, regreta că pomenise de ea, dar adăugă că ideea nu pornise de la el, ci de la Tiberius. I-am spus atunci că, deoarece Tiberius o dorea, voi fi bucuros să consimt

la căsătorie. Am făcut numai observația că o fetiță de patru ani era prea tânără pentru a fi logodită cu un băiat de treisprezece, care va avea douăzeci și unu de ani înainte de a se celebra căsătoria și până atunci va încheia alte legături. Sejanus zâmbi și spuse că se încredea în mine că voi ști să-mi împiedic fiul să facă prostii.

Vestea că Sejanus va intra în familia imperială pricinui o mare neli-niște în oraș, dar lumea se grăbi să ne felicite pe amândoi. După câteva zile, Drusillus muri. Fu găsit după un gard, în grădina unei vile din Pompei, unde îl invitaseră niște prieteni ai Urgulanillei. În gâtul lui se găsi înfundată o pară mică. La anchetă se afirmă că fusese văzut aruncând în joacă fructele în aer și prinzându-le în gură. Moartea se datora, desigur, unui accident. Numai că nimeni nu o crezu. Era limpede că Livia, nefiind consultată asupra căsătoriei unui strănepot de-al ei, pusese la cale gâtuirea copilului, para fiindu-i mai apoi înfundată în gâtlej.

După obicei, părul fu acuzat de omor și condamnat să fie smuls din rădăcini și azvârlit în foc.

Tiberius ceru Senatului să-l numească pe fiul său Castor "Protector al poporului", ceea ce însemna că îl indica oficial ca succesor al său. Această cerere produse o ușurare generală. Lumea văzu în ea un semn că Tiberius, la curent cu manevrele ambițioase ale lui Sejanus, căuta să le stăvilească. După ce decretul fu votat, cineva propuse să fie înscris cu litere de aur pe zidurile Senatului. Nimeni nu ghici însă că lui Sejanus îi datora Castor această onoare. Sejanus îi sugerase lui Tiberius că atât Castor, cât și Agrip-pina, Livia și Gallus conspirau împreună, și inventase această stratagemă pentru a-i descoperi pe ceilalți membri ai clicii lor. Un prieten al lui Sejanus făcuse propunerea, iar numele senatorilor care susținuseră această mișcare extravagantă fură notate cu grijă. Într-adevăr, Castor era mai popular ca oricând printre oamenii cinstiți. Se lăsase de beție: se părea că moartea lui Germanicus îl cumintise. Dar, deși tot mai vădea o pasiune excesivă pentru vărsările de sânge la luptele de gladiatori, deși se mai îmbrăca extravagant și paria sume enorme la cursele de care, era un magistrat conștiincios și un prieten credincios. Nu prea aveam de-a face cu el, dar, când mă întâlnea, mă trata cu mai multă considerație decât înaintea morții lui Germanicus.

Dușmănia dintre el și Sejanus amenințase mereu să izbucnească într-o ceartă deschisă, dar Sejanus se ferise să-l provoace, înainte de a fi sigur că putea trage folos de pe urma certei. Clipa aceasta sosise. Sejanus se duse la palat, spre a-l felicita pe Castor pentru numire, și îl găsi în camera lui de lucru, împreună cu Livilla. Nu erau de față nici liberti și nici sclavi, așa încât Sejanus putea spune ce pofta. Cât o privește pe Livilla, era atât de îndrăgostită, încât se putea bizui pe ea pentru a-l trăda pe Castor, după cum îl trădase odinioară pe Postumus. Căci Sejanus aflase de acea întâmplare. Ba chiar discutaseră între ei ce bine ar fi fost să fie împărat și împărăteasă, ca să poată face tot ce le-ar trece prin minte.

Sejanus începu:

— Ei, ce zici, Castor, am lucrat bine pentru tine. Te felicit!

Castor încruntă sprâncenele. Era numit "Castor" doar de câțiva intimi. Fusese poreclit astfel din cauza asemănării lui cu un gladiator cunoscut, dar numele îi rămăsese după ce într-o zi își pierduse firea într-o ceartă

cu un cavaler. La un banchet, acesta îi spusese în față că era beat și neisprăvit, iar Castor, ridicându-se anevoie de pe pat, zise: "Beat și neisprăvit, zici? O să-ți arăt cât sunt de beat și de neisprăvit" — și îi dăduse un pumn atât de grozav în stomac, încât acesta vărsase pe loc tot ce mâncase.

Acum Castor îi răspunse lui Sejanus:

— Nu permit să fiu numit astfel decât de un prieten sau de un egal, iar tu nu ești nici una, nici alta. Pentru tine sunt Tiberius Drusus Cezar. Nu știu ce ai "lucrat" pentru mine, dar, orice ai fi făcut, n-am nevoie de felicitările tale. Ieși afară!

Livilla interveni:

— Dacă vrei să-mi cunoști părerea, Castor, găsesc că e laș să-l insulti pe Sejanus în felul acesta — fără să mai vorbim de nerecunoștința ce i-o arăți, izgonindu-l ca pe un câine atunci când vine să te felicite pentru titlu. Știi bine că, fără stăruințele lui, tatăl tău nu ți l-ar fi acordat niciodată.

— Spui prostii, Livilla — răspunse Castor. Spionul ăsta murdar nu are mai mult de-a face cu numirea mea decât eunucul meu Lygdus. Își dă doar importanță. Și spune-mi te rog, Sejanus, ce vrea să însemne cuvântul "laș".

— Soția ta are dreptate — zise Sejanus. Ești un laș. N-ai fi îndrăznit să-mi vorbești astfel înainte de a fi fost numit — cu ajutorul meu — "Protector al poporului" și de a fi ajuns sacrosanct. Știi prea bine că te-aș fi snopit în bătaie.

— Și ai fi meritat-o — adăugă Livilla.

Castor îi privi pe rând și spuse apoi încet:

— Așadar, există ceva între voi, nu-i așa?

Livilla zâmbi disprețuitor:

— Și chiar dacă ar fi? Care din voi este oare mai tare?

— Foarte bine, fata mea — strigă Castor — vom vedea noi! Uită o clipă că sunt "Protector al poporului", Sejanus, și apără-te!

Sejanus își încrucișa brațele.

— Apără-te, îți spun, lașule!

Sejanus nu răspunse și atunci Castor îl lovi violent în față, cu palma deschisă.

— Și acum pleacă!

Sejanus făcu o plecăciune ironică și ieși, urmat de Livilla.

Palma aceasta hotărî soarta lui Castor. Cu obrazul încă aprins de urma loviturii, Sejanus se duse drept la Tiberius și-i povesti că, ducându-se să-l felicite pe Castor pentru numire, îl găsisese beat. Castor îl lovise peste față, spunând: "Da, e plăcut să știi că poți să lovești acum, fără să ți se răspundă! Și poți spune tatălui meu că voi face la fel cu oricare dintre spionii lui murdari". Livilla îi întări vorbele a doua zi, când veni să se plângă că fusese bătută de Castor, fiindcă îndrăznise să-i spună cât de scârbită fusese de lovirea unui om care nu-i putea răspunde și de insultele aduse împăratului. Tiberius îi crezu. Nu-i spuse nimic lui Castor, dar puse să i se ridice lui Sejanus o statuie în Teatrul lui Pompei — o cinste extraordinară acordată unui om în viață. Lumea înțelese că, în pofida titlului, Castor era în dizgrație (căci Sejanus și Livilla puseseră în circulație versiunea lor asupra celor întâmplare) și că doar prietenia lui Sejanus merita să fie căutată. Se făcură numeroase reproduceri după statuia sa, pe care partizanii săi le

așezară în sălile lor de primire, la dreapta statuilor lui Tiberius. În schimb, statui de-ale lui Castor se vedeau puține. El își arăta atât de limpede supărarea de câte ori dădea ochii cu tatăl său, încât sarcina lui Sejanus deveni ușoară. Acesta îi spuse lui Tiberius că fiul său făcuse sondaje printre senatori pentru a afla dacă putea conta pe ajutorul lor în cazul când ar uzurpa tronul; unii dintre ei îi și făgăduiseră sprijinul. Cei ce păreau mai priemjdioși fură arestați, sub acuzația obișnuită de sacrilegiu față de Augustus. Unul dintre ei fu ucis pentru că se dusesse la latrină ținând în mână o monedă de aur ce purta efigia lui Augustus. Un altul fu judecat pentru că pusese și o statuie a lui Augustus într-o listă ce conținea mobile de vânzare. Ar fi fost condamnat la moarte, în cazul în care consulul care îl judeca nu l-ar fi rugat pe Tiberius să voteze el cel dintâi; lui Tiberius îi fu rușine să ceară pedeapsa cu moarte, așa încât omul fu achitat. Dar în curând fu condamnat sub alt pretext.

Castor se înfricoșă și ceru sprijinul Liviei împotriva lui Sejanus. Ea îl asigură că nu avea motive de teamă: în scurt timp îl va readuce pe Tiberius la dreapta judecată. Dar nu avea încredere în Castor ca aliat. Se duse deci la Tiberius și îi spuse că acesta îl acuza pe Sejanus de a o fi corupt pe Livilla, de a abuza de încrederea lui Tiberius, șantajându-i pe unii bogătași în numele lui, și de a năzui la monarhie. Dacă Tiberius nu-l va îndepărta în curând pe șarlatan, va trebui să se ocupe el de asta; îi ceruse ei ajutor. Prezintănd astfel lucrurile, nădăjduia să-l facă pe Tiberius tot atât de bănuitor față de Sejanus pe cât era față de Castor și să-l readucă sub puterea ei. O vreme reuși. Dar se ivi o întâmplare care îl convinse pe Tiberius că Sejanus îi era într-adevăr atât de credincios pe cât pretindea și pe cât se arătase până atunci.

Petreceau împreună cu un grup de prieteni la țărmul mării, într-o peșteră, când deodată o parte din boltă se prăbuși cu mare zgomot, blocând ieșirea. Câțiva însoțitori fură uciși, alții îngropați sub sfărâmături. Sejanus se culcă atunci deasupra lui Tiberius — nici unul din ei nu pățise nimic — pentru a-l apăra de o altă prăbușire. Când soldații îi scoaseră la lumină, după un ceas, se afla în aceeași poziție. De altfel, și Thrasyll își spori faima din acest accident, căci îi prezisese lui Tiberius că în ziua aceea va fi o oră de întuneric în timpul prânzului. Tiberius avea asigurarea lui Thrasyll că îi va supraviețui cu mult lui Sejanus, care nu va fi primejdios pentru el. Bănuiesc că Thrasyll se înțeleșese cu Sejanus, deși nu am nici o dovadă. Thrasyll nu era cu totul incoruptibil, dar profețiile pe care le aranja spre a fi pe placul clienților săi se realizau la fel de exact ca și celelalte. Într-adevăr, Tiberius îi supraviețui cu câțiva ani lui Sejanus.

După câțva timp, Tiberius își exprimă în public nemulțumirea față de Castor, cenzurându-l în plin Senat pentru o scrisoare de-a lui. Castor se scuza că nu participase la sacrificiul adus la deschiderea Senatului după vacanța de vară. Scria că o altă însărcinare publică îl împiedicase să se reîntoarcă la timp în oraș.

Tiberius spuse cu dispreț că s-ar putea crede că era vorba de o campanie în Germania sau de o vizită diplomatică în Armenia — când de fapt toată această "însărcinare publică" consta doar în băi și plimbări cu barca la Terracina. El însuși, adăugă Tiberius, fiind la apusul vieții sale, ar mai fi iertat să lipsească uneori din oraș: s-ar putea justifica prin îndelungatele

servicii aduse statului cu sabia și cu pana. Dar ce altă scuză decât obrăznicia avea fiul său?

Era nedrept. În timpul vacantei, Castor fusese însărcinat să facă un raport asupra apărării coastelor și, neputându-l termina la termen, preferase să evite pierderea de vreme a două călătorii, și să rămână pe loc ca să-și termine treaba.

Aproape îndată după întoarcere, el se îmbolnăvi. Simptomele erau cele ale unei tuberculoze galopante. Fu cuprins de paloare, pierdu din greutate și începu să scuipe sânge. Îi scrise tatălui său, rugându-l să vină să-l vadă fiindcă era pe moarte — locuia la celălalt capăt al palatului — și îl rugă să-l ierte dacă îl jignise în vreun fel. Sejanus îl sfătui pe Tiberius să nu se ducă. Boala putea fi adevărată, dar putea fi și un șiretlic pentru a-l asina. Tiberius îi urmă sfatul și după câteva zile Castor muri.

Moartea lui nu fu deplânsă prea mult. Felul lui de-a fi violent și reputația lui de om crud stârniseră la Roma temeri față de cele ce s-ar putea întâmpla dacă va succeda tatălui său. Prea puțini credeau în recenta lui schimbare. Cei mai mulți socoteau că era doar o stratagemă pentru a câștiga dragostea poporului și că, odată ajuns în locul tatălui său, ar fi fost la fel de tiranic ca și acesta.

Între timp, cei trei fii ai lui Germanicus creșteau — Drusus ajunsese chiar la majorat — și erau, fără îndoială, moștenitorii lui Tiberius.

Din respect pentru Tiberius, Senatul îl plânse pe Castor cât de zgotos putea și îi votă aceleași onoruri ca și lui Germanicus. Cât despre Tiberius, el nu se prefăcu îndurerat și rosti cu o voce sigură panegiricul ce și-l pregătise. Văzând cum curgeau lacrimile pe obrajii unora dintre senatori, el se aplecă spre Sejanus și observă aproape cu glas tare: "Ptiu! Asta miroase a ceapă!" După ce sfârși, Gallus se ridică și îl felicită pentru felul în care își stăpânea durerea, însuși Zeul Augustus, în timpul existenței sale muritoare, se lăsase într-atâta copleșit de durere în clipa morții lui Marcellus, care era doar fiul său adoptiv, încât, mulțumind Senatului pentru condoleanțe, trebuise să se oprească la mijloc, neputându-și stăpâni emoția. Pe când cuvântarea pe care tocmai o ascultaseră era o capodoperă de reținere. (Trebuie să adaug că, după patru sau cinci luni, niște delegați veniră din Troia spre a-i exprima lui Tiberius condoleanțe pentru moartea unicului său fiu. Tiberius le mulțumi: "Și eu vi le aduc pe ale mele, pentru moartea lui Hector!")

Trimise apoi după Nero și Drusus și, luându-i de mână, îi prezentă Senatului. "Cu trei ani în urmă i-am incredințat pe acești orfani unchiului lor, scumpul meu fiu pe care astăzi îl plângem atât de amar. Doream să-i adopte, deși avea și el fii, și să-i educe ca demni moștenitori ai tradiției familiale. (Gallus strigă: "Ascultați! Ascultați!" și de pe toate băncile izbucniră aplauze.) Dar fiindcă soarta crudă ni l-a răpit (gemete și tânguiri), vă fac vouă aceeași cerere. În fața zeilor, în fața statului nostru iubit, incredințez protecției voastre pe acești nobili strănepoți ai lui Augustus, coborâtori din niște strămoși al căror nume răsună cu faimă în istoria Romei: aveți grijă ca datoria voastră și a mea față de ei să fie îndeplinită cu cinste. Copii, acești senatori sunt acum părinții voștri, și însăși nașterea voastră face ca destinul bun sau rău ce vă e hărăzit să hotărască destinul întregu-

lui stat." (Aplauze zgomotoase, lacrimi, binecuvântări, declarații de credință.)

Din păcate, în loc să se oprească aici, el strică tot efectul cuvântării adăugând la ea vechiul refren despre retragerea sa și despre restabilirea republicii, spunând că poate "consulii sau alții" vor lua "povara guvernării" de pe "umerii lui bătrâni". Dacă nu voia să-i desemneze pe Nero și Drusus (sau pe unul dintre ei) drept moștenitori ai imperiului, ce voia oare să spună identificând destinele lor cu cele ale statului?

Funeraliile lui Castor fură mai puțin mișcătoare decât cele ale lui Germanicus, dar mult mai mărețe. Toate măștile Cezarilor și ale Claudienilor luară parte la procesiune, începând cu Enea, fondatorul familiei Iulia, și cu Romulus, fondatorul Romei, și sfârșind cu Caius, Lucius și Germanicus. Apăru și masca lui Iulius Cezar, deoarece acesta, ca și Romulus, nu era decât semizeu — pe când cea a lui Augustus lipsi, căci era o divinitate de mărimea întâi.

Sejanus și Livilla se întrebau acum în ce fel vor putea ajunge împărat și împărăteasă. Nero, Drusus și Caligula le stăteau în cale și constituiau piedicile de înlăturat. Trei persoane erau cam mult, dar, după cum observă Livilla, bunica ei izbutise să scape de Caius, Lucius și Postumus, când voise să-l așeze pe Tiberius pe tron. Iar Sejanus se afla într-o situație mult mai prielnică decât fusese Livia pentru a-și duce planurile la îndeplinire. Ca să arate Livillei că avea într-adevăr intenția să o ia în căsătorie, el își repudie soția, pe Apicata, de la care avea trei copii. O acuză de adulter, spunând că era pe cale de a deveni mama unui copil ce nu era al lui. Dar nu arată în public numele vinovatului; lui Tiberius îi destăinuie însă că-l bănuia pe Nero. Acesta, spuse el, avea reputația de a întreține aventuri amoroase cu soțiile mai multor personaje însemnate, ba mai mult, lăsă să se înțeleagă că își putea îngădui orice ca moștenitor probabil al tronului.

Între timp, Livilla făcea totul pentru a o despărți pe Agrippina de Livia: îi spuse Agrippinei că Livia se servea de ea ca de o unealtă împotriva lui Tiberius — ceea ce, în trecere fie spus, era adevărat — iar Liviei, că Agrippina se sluzea de ea în același mod — ceea ce era tot atât de adevărat. Le asigură pe fiecare că cealaltă îi jurase moartea, de îndată ce nu va mai avea nevoie de ea.

Cei doisprezece pontifi începură să-i pomenească pe Nero și pe Drusus în rugăciunile ce le făceau pentru viața și prosperitatea împăratului, iar ceilalți preoți le urmară pilda. Ca Mare Pontif, Tiberius îi muștră că nu făceau deosebirea între acești băieți și între dânsul, un om care îndeplinise câteva dintre cele mai înalte funcții în stat cu douăzeci de ani înainte de nașterea lor, iar după aceea le îndeplinise chiar pe toate: lucrul nu era cuviincios. Apoi îi convocă la el pe pontifi și îi descusu, căutând să afle dacă Agrippina reușise să-i convingă prin lingușiri să pomenească numele băieților în rugăciuni sau îi silise să o facă prin amenințări. Ei tăgăduiră că ea ar fi făcut ceva în privința asta, dar Tiberius nu-i crezu; patru dintre cei doisprezece, inclusiv Gallus, erau legați de ea prin rudenie, iar alți cinci întrețineau legături foarte prietenești cu ea și cu băieții ei. Tiberius îi dojeni cu asprime. În următoarea lui cuvântare, avertiză Senatul împotriva "atribuirii de distincții prea timpurii, care pot da naștere la aspirații prezumțioase în creierul necopt al tinerilor".

Agrippina găsi un aliat neașteptat în Calpurnius Piso. Acesta o înștiința că-l apăraseră pe unchiul lui, Gneus Piso, doar din respect față de onoarea familiei, dar că n-ar vrea ca ea să-l socotească dușman. Va face totul ca s-o ocrotească pe ea și pe copiii ei. Dar Calpurnius nu mai apucă să trăiască decât foarte puțin după aceea. Fu acuzat în Senat de a fi rostit "cuvinte trădătoare în cerc restrâns", de a ține otrăvuri în casă și de a veni în Senat înarmat cu un pumnal. Ultimele două acuzații erau atât de absurde, încât nici nu fură reținute. Se fixă însă o zi pentru judecarea "cuvintelor trădătoare". Calpurnius se omorî înainte de începerea procesului.

Tiberius crezu născocirea lui Sejanus că Agrippina ar fi format un partid secret, numit Partidul Verde, ai cărui membri se recunoșteau după felul entuziast cum sprijineau culoarea verde la cursele de care. La aceste curse existau patru culori: roșu aprins, alb, albastru marin și verde, în timpul din urmă, ultima devenise culoarea favorită, iar cea roșie cea mai puțin populară. Asistând la curse în zilele de sărbătoare — după cum era obligat prin funcția sa — Tiberius, care până atunci nu luase în seamă, ba chiar oprise vorbăria fără rost despre curse atât la palat, cât și la banchelele la care lua parte, începu să observe pentru prima oară modul cum erau sprijinite diferitele culori de către partizanii lor și fu profund tulburat văzând cât era de aclamat verdele. Sejanus îi spusese că verzii îi numeau în taină roșii pe partizanii împăratului. Tiberius observă că atunci când un car roșu câștiga — ceea ce se întâmpla rar — era primit cu huiduieli și cu fluierături. Sejanus nu era prost: știa că Germanicus pariase întotdeauna pe verde și că Agrippina, Nero și Drusus, din motive sentimentale, rămăneau credincioși acestei culori.

Silius era un patrician care comandase mulți ani în șir un corp de armată la Rin. Mi se pare că am amintit de el ca despre generalul celor patru regimente din provincia superioară a Germaniei care nu luaseră parte la răscoală. Fusesse unul dintre ajutoarele cele mai capabile ale fratelui meu și i se decernaseră podoabe triumfale pentru victoriile lui împotriva lui Hermann. De curând, în fruntea unor corpuri de armată strânse din provinciile superioară și inferioară, înăbușise o revoltă primejdioasă a triburilor franceze din preajma orașului meu natal, Lyon. Nu era deosebit de modest, dar nici lăudăros. Spusese, e drept, în public că numai datorită tăcutului cu care se purtase cu cele patru regimente ele nu s-au alăturat revoltei și că, deci, de n-ar fi fost el, Tiberius n-ar mai fi avut un imperiu de guvernat. Dar toate acestea nu erau prea departe de adevăr. Firește că Tiberius se mânie, căci regimentele revoltate erau, după cum am mai spus, cele pe care le comandase el însuși. Soția lui Silius, Sosia, era prietena cea mai apropiată a Agrippinei.

Din întâmplare, la marile jocuri romane de la începutul lui septembrie, Silius parie sume mari pe verde. Sejanus îi strigă:

— Pariez împotriva ta orice sumă vrei. Am mizat pe roșu.

— Greșești, prietene — îi strigă Silius. Conducătorul roșu nu are nici cea mai mică idee de felul cum trebuie ținute hățurile. Vrea să facă totul numai cu biciul. Pariez pe o mie că va câștiga verdele. Iar tânărul Nero, care este un îndrăcit partizan al verdelui, îmi spune că urcă până la o mie cinci sute.

Sejanus îi aruncă o privire semnificativă lui Tiberius, care auzise tot schimbul de cuvinte și rămăsese uimit de îndrăzneala lui Silius. El văzu un semn de bun augur în faptul că, la penultima cotitură, conducătorul carului verde se răsturnă și roșul sosi primul, fără rivali.

După zece zile, Silius fu adus înaintea Senatului pentru crimă de înaltă trădare. Era acuzat că tolerase revolta la începuturile ei și ceruse o treime din pradă în schimbul neintervenției sale, că profitase de victoriile lui pentru a jefui niște provinciali credincioși și că impusese provincialilor impozite exagerate pentru a acoperi cheltuielile campaniei sale. Sosia fu și ea acuzată de complicitate. De fapt, Silius era în dizgrație la palat încă din timpul revoltei francezilor. I se imputase atunci lui Tiberius că nu pornise el însuși împotriva răsculaților și că arătase mai mult interes pentru procesele de trădare care se judecau pe atunci decât pentru campanie. El se justificase în fața Senatului pretextând vârsta lui înaintată — Castor era și el prins cu alte treburi importante — și explicase că ținuse legătura cu statul-major al lui Silius, trimițându-i sfaturi prețioase. Tiberius se mânia ușor când era vorba de revolta franceză. După înfrângerea francezilor, fusese ridiculizat de un senator glumeț, emul al lui Gallus, care propusese să se voteze un triumf împăratului, ca fiind adevăratul autor al victoriei. Tiberius, vizibil atins, răspunse că în orice caz victoria aceasta nu merita nici măcar să fie pomenită, așa că nimeni nu îndrăznise să-i voteze lui Silius podoabele triumfale pe care le merita cu prisosință. Acesta, dezamăgit, rostise cuvintele relatate mai sus asupra revoltei de la Rin, dar numai din resentiment față de Tiberius.

Silius ascultă acuzațiile în tăcere. Nu era vinovat de vreo înțelegere cu rebelii, iar dacă soldații de sub conducerea lui nu făcuseră întotdeauna deosebire între averile răzvrătiților și averile celor rămași credincioși, lucrul era de înțeles: mulți dintre așa-zișii supuși ajutau în taină rebeliunea cu bani. În ce privește taxele, Tiberius îi promisese un fond cu care să acopere cheltuielile campaniei și să-i despăgubească pe cetățenii romani de pierderea caselor, recoltelor și vitelor, în așteptarea alocației, Silius impusese un impozit câtorva triburi nordice, făgăduind să le înapoieze banii când îi va primi și el de la Tiberius; dar alocația lui Tiberius nu mai venise niciodată. După potolirea revoltei, averea lui Silius scăzuse cu douăzeci de mii de monede de aur, fiindcă strânsese trupe de călăreți pe care îi înarmase și plăti-se din banii lui. Principalul lui acuzator, unul dintre consuli din acel an, insistă cu viclenie asupra pretenției vinii a lui Silius în jefuirea populației. Era prieten cu Sejanus și fiul guvernatorului militar al provinciei inferioare, care dorise să capete el comanda supremă a trupelor romane trimise împotriva francezilor și fusese nevoit să renunțe în favoarea lui Silius. Silius nici măcar nu putea aduce dovada făgăduielii lui Tiberius, căci scrisoarea care o conținea era investită cu sigiliul Sfînxului. În orice caz, acuzațiile de a fi jefuit populația erau în afara procesului, care fusese intentat pentru trădare și nu pentru furt. În cele din urmă, Silius izbucni: "Senatori, aș putea spune multe în apărarea mea, dar nu voi spune nimic, fiindcă procesul nu se desfășoară legal, iar verdictul vostru e de mult pregătit. Știu că adevărata mea vină e faptul că am spus că regimentele din Germania superioară s-ar fi răsculat cu siguranță, dacă n-aș fi știut cum să le tratez. Nu voi discuta acum vina mea. Vreau doar să spun că, dacă Tiberi-

us nu ar fi comandat trupele din Germania inferioară, ele nu s-ar fi răsculat. Senatori, sunt victima celui mai lacom, celui mai pizmaș, celui mai sângheros, celui mai tiranic, ce..." Restul fu înecat în protestele indignate ale Senatului. Silius îl salută pe Tiberius și ieși cu capul sus. Ajungând acasă, își sărută soția și copiii, trimise un rămas-bun drăgăstos Agrippinei, lui Nero, Gallus și altor prieteni, intră în camera sa și își înfipse sabia în gât.

Insulte aduse lui Tiberius fură socotite drept dovada suficientă a crimei lui Silius. Toate bunurile îi fură confiscate, stipulându-se că impozitul pus pe nedrept va fi restituit provincialilor, că denunțatorii vor primi, după lege, un sfert din rest și că banii care îi fuseseră lăsați de Augustus ca o cheazășie de credință se vor întoarce în tezaurul public, fiindu-i plătiți dintr-o neînțelegere. Provincialii nu îndrăzniră să-și reclame partea și Tiberius păstră trei sferturi din avere: căci, începând de atunci, nu mai există nici o deosebire între tezaurul armatei, tezaurul public și caseta lui particulară.

Pentru prima oară beneficia direct de pe urma confiscării unei averi sau lăsa ca o insultă adusă lui să poată fi considerată dovadă de trădare.

Sosia avea averea ei proprie; pentru a-i salva viața și a-i scăpa copiii de sărăcie, Gallus propuse ca ea să fie exilată, jumătate din averea ei să fie confiscată în favoarea acuzatorilor, iar cealaltă jumătate lăsată copiilor ei. Dar un văr prin alianță al Agrippinei, înțeles cu Gallus, ceru ca acuzatorii să capete doar un sfert din avere, ceea ce reprezenta minimul legal, spunând că Gallus era mai credincios împăratului decât drept față de Sosia — căci, spuse el, se știa că Sosia își muștrase soțul pe patul de moarte pentru cuvintele lui trădătoare și nerecunoscătoare. Astfel, Sosia fu doar exilată și se mută la Marsilia. De îndată ce înțelesese că vor încerca să-l răpună, Silius incredințase lui Gallus și altor prieteni aproape toți banii pe care îi avea, spre a-i păstra în taină pentru copiii lui. Familia sa ieși deci destul de bine la socoteală. Fiul său cel mai mare trăi îndeajuns ca să-mi pricinuiască multe necazuri.

Tiberius, care rezervase până atunci acuzația de înaltă trădare pentru cei care comiteau presupuse sacrilegii față de Augustus, întări tot mai mult edictul emis în primii ani ai domniei sale, care socotea o crimă orice atingere a onoarei și reputației proprii. El acuză pe un senator, pe care îl bănuia că aparținea partidului Agrippinei, de a fi recitat o epigramă josnică împotriva lui. În realitate, soția senatorului zărise într-o dimineață o foaie de hârtie agățată sus, deasupra porții casei. Îl rugase pe soțul său să i-o citească, fiindcă era mai înalt. El descifrase încet:

Nu-l mai desfată astăzi vinul — Robitu-s-a altei beții...

Licoare purpurie-i umple cupa: E sângele celor răpuși de vii!

Ea îl întrebă cu naivitate ce însemna aceasta și el răspunse: "Nu e prudent că ți-o explic în public, scumpa mea". Un spion dădea târcoale pe lângă poartă în nădejdea că, la citirea epigramei — care era opera Liviei —, va auzi ceva meritând a fi reprodus. El se duse întins la Sejanus. Tiberius însuși îl interogă pe senator: îl întrebă ce vruse să spună prin: "Nu e prudent" și la cine, după părerea lui, făcea aluzie epigrama. Senatorul dă-

du din colț în colț, fără să îndrăznească să răspundă ceva lămurit. Tiberius spuse atunci că pe vremea tinereții sale circulară multe pamflete care îl acuzau de beție, dar că în anii din urmă, fiind predispus la gută, doctorii i-au interzis vinul. Pe de altă parte, pamfletele de curând ivite îl numeau setos de sânge. Nu auzise acuzatul de toate acestea? Și epigrama se putea referi, după părerea sa, la altcineva decât la împăratul său? Nenorocitul mărturisi că auzise vorbindu-se în trecut de pretinsa patimă a beției a lui Tiberius, dar că bineînțeles știa că nu avea nici un temei și că, de altfel, nu făcuse nici o apropiere între aceste vechi calomnii și epigrama de pe poartă. Atunci fu întrebat de ce nu raportase aceste vechi calomnii Senatului, cum îi era datoria. El răspunse că, în vremea aceea, faptul de a compune sau repeta o epigramă, oricât de grosolană, îndreptată chiar împotriva lui Augustus, nu constituia o crimă, cu condiția să nu fie răspândită în scris. Tiberius îl întreabă despre ce timp vorbea, căci spre sfârșitul vieții Augustus emisese un edict împotriva grosolăniilor vorbite.

— Este vorba — răspunse senatorul — de cel de-al treilea an al șederii tale la Rodos.

Atunci Tiberius strigă:

— Senatori, cum puteți îngădui acestui om să mă insulte astfel?

Senatul îl condamnă pe bietul om să fie aruncat de pe Stânca Tarpeia, pedeapsă rezervată de obicei celor mai josnici trădători — generali care vindeau o bătălie inamicului — sau alții de teapa asta.

De asemenea, un alt cetățean, un cavaler, fu executat pentru că scrisese o tragedie în care soția lui Agamemnon, care îl ucide în timp ce se află în baie, strigă ridicându-și securea:

Și ține minte, dacă în ăst chip m-am răzbunat, Tiraniile, nu-i crimă fapta mea...

Tiberius pretinse că autorul voise să-l reprezinte sub chipul lui Agamemnon și că aceste versuri constituiau un îndemn la asasinat. Așa că tragedia, de a cărei slăbiciune toată lumea își bătuse joc, căpătă un soi de demnitate datorită faptului că autorul fu executat și toate exemplarele aruncate în foc.

După doi ani — și pomenesc acum această întâmplare pentru că istoria lui Agamemnon mi-a amintit-o — fu rândul lui Cremutius Cordus, un bătrân care se certase cu Sejanus pentru un fleac. Sejanus, venind la Senat pe o zi ploioasă, își agățase mantaua de cuiul lui Cremutius; când aceasta sosise, neștiind că mantaua aparținea lui Sejanus, o dăduse la o parte, ca să și-o agate pe a lui. Mantaua lui Sejanus căzuse de pe noul cui și cineva încălțat cu sandale murdare o călcase din greșeală. Sejanus se răzbună prin mii de șicane, încât Cremutius ajunsese să fie îngreșat și de pomenirea numelui lui; auzind într-o zi că se amplasa statuia lui Sejanus la Teatrul lui Pompei, strigă: "O să pângărească Teatrul!" Fu semnalat îndată lui Tiberius ca unul din principalii partizani ai Agrippinei. Dar cum era un bătrân venerabil și blând, care în toată viața nu-și făcuse nici un dușman în afară de Sejanus și care nu rostise niciodată o vorbă de prisos, era greu să-i aduci vreo acuzație pe care chiar un Senat terorizat s-o poată accepta. În cele din urmă, Cremutius fu acuzat că scrisese un panegiric pentru Cassius și Brutus, omorătorii lui Iulius Cezar. Opera incriminată

data de treizeci de ani și Augustus însuși, fiul adoptiv al lui Iulius, o așezase în biblioteca sa personală și o consultase din când în când.

Cremutius se apără inteligent împotriva acestei acuzații. Brutus și Cassius erau morți de atâta vreme și fuseseră de atâtea ori lăudați de diferiți istorici pentru fapta lor, încât nu putea fi vorba decât de o glumă proastă, de felul celei făcute unui călător tânăr din Larissa. Băiatul fusese acuzat de omorul a trei oameni, când de fapt era vorba doar de trei burdufuri cu vin atârinate în fața unei prăvălii și pe care el le străpunsese cu lovitură pe întuneric, luându-le drept hoți. Dar procesul din Larissa avusese loc de Sărbătoarea Nebunilor, ceea ce motiva întâmplarea. De altfel, tânărul era un bețivan căruia îi sărea lesne muștarul și merita, poate, o lecție. El, Cremutius Cordus, era prea bătrân și prea cumpătat pentru a fi luat astfel în bătaie de joc; pe de altă parte, nu era Sărbătoarea Nebunilor, ci, dimpotrivă, a patru sute șaptezeci și șasea aniversare a promulgării solemne a Legilor celor Douăsprezece Table⁶⁸, acest monument glorios al geniului legislativ și al înaltei valori morale a strămoșilor noștri. Apoi bătrânul se întoarse acasă și se lăsă să moară de foame. Toate exemplarele cărții sale fură arse, în afară de două sau trei pe care fiica sa le putu ascunde și pe care le puse în circulație cu mulți ani mai târziu, după moartea lui Tiberius. De altfel, cartea nu prea era bine scrisă și nu merita reputația ce o căpătase.

În ce mă privește pe mine, îmi tot spuneam: "Claudius, tu ești doar un nenorocit, care nu aduce prea mult folos pe lume, dar măcar viața nu ți-e în primejdie." Moartea bătrânului Cremutius, pe care îl cunoșteam bine pentru că stătusem adesea de vorbă cu el la bibliotecă, mă tulbură mult. Mă simțeam ca un om așezat la poalele unui vulcan care deodată începe să erupă cenușă și pietre arzătoare. Într-adevăr, scrisesem odinioară lucruri mult mai subversive decât Cremutius. Istoria mea despre reformele religioase ale lui Augustus cuprindea unele fraze care puteau deveni ușor un cap de acuzare. Desigur, averea mea era mică pentru a ispiți pe vreun spion, cu atât mai mult cu cât n-ar fi obținut decât un sfert din ea. Dar îmi dădeam seama limpede că toate victimele recente erau prieteni de-ai Agripinei, pe care continuam s-o vizitez de câte ori veneam la Roma. Nu mai eram sigur că eram îndeajuns de protejat prin calitatea de cumnat al lui Sejanus.

Căci devenisem, de puțin timp, cumnatul lui Sejanus, și acum vă voi povesti cum se întâmplase asta.

Capitolul XXIII

Într-o zi, Sejanus îmi spuse că ar trebui să mă recăsătoresc, deoarece nu păream să fiu în relații prea bune cu soția mea. I-am răspuns că Urgu-

⁶⁸ Legile celor Douăsprezece Table — În anul 449 î.Hr., o comisie specială formată din zece bărbați (decemviri), investiți cu cele mai mari împuterniciri, au întocmit un cod de legi care au fost săpate pe douăsprezece tăblițe de aramă și expuse spre a fi cunoscute de toată lumea.

lanilla îmi fusese aleasă de Livia și că nu o puteam repudia fără îngăduința ei.

— Desigur că nu — spuse el. Înțeleg prea bine. Dar trebuie să te simți nefericit fără soție.

— Mulțumesc — i-am răspuns eu — mă descurc foarte bine.

Prefăcându-se că ia răspunsul meu drept o glumă bună, începu să râdă zgomotos, spunându-mi că sunt un înțelept. Dar, adăugă, dacă reușesc să găsesc vreun mijloc să o repudiez pe Urgulanilla, să vin la el. Avea pe cineva care mi se potrivea întocmai: o femeie nobilă, tânără și frumoasă. I-am mulțumit, dar m-am simțit stânjenit. Și tocmai când eram gata să plec, îmi spuse:

— Claudius prietene, am un sfat să-ți dau. Pariază mâine pe roșu, la fiecare cursă, chiar de-ar fi să pierzi puțin la început: până la sfârșit tot vei câștiga. Și, mai ales, nu cumva să mizezi pe verde. E o culoare ce aduce nenoroc. Și să nu spui nimănui ce ți-am șoptit la ureche.

M-am simțit ușurat. Sejanus socotea că mai meritam osteneala să-mi caute prietenia. Dar n-am înțeles rostul cuvintelor lui. Totuși, a doua zi la curse — era de Sărbătoarea lui Augustus — Tiberius mă văzu așezându-mă în circ. Fiind din întâmplare bine dispus, puse să mă cheme și mă întrebă:

— Ce-ai mai făcut în ultima vreme, nepoate?

Gângăvind, i-am răspuns că scriu o istorie a vechilor etrusci.

— Într-adevăr? Nu ești prost. Vechii etrusci nu mai sunt de față ca să protesteze, iar celor noi nu le pasă; poți povesti ce vrei. Și altceva ce mai faci?

— S-s-scriu o istorie a vechilor c-c-cartaginezi.

— Foarte bine. Și altceva? Dar bâlbâie-te mai repede, că am treabă.

— În clipa de față mă pregăteam să p-p...

— Să povestești o istorie cu cocosul roșu?

— Nu... Să p-pariez pe roșu.

El mă privi cu un aer pătrunzător și-mi spuse:

— Văd, nepoate, că nu ești chiar un imbecil... Și de ce joci pe roșu?

Eram tare încurcat, căci nu-i puteam spune lui Tiberius că sfatul venise de la Sejanus.

— Am visat — i-am povestit eu — că verdele se d-des-califică servindu-se de bici împotriva c-c-concurenților săi și că roșul sosește primul, iar albastrul și albul — la mare distanță după el.

El îmi strecură o pungă în mână și-mi șopti la ureche:

— Nu spune nimănui că sunt banii mei, dar joacă asta pe roșu și să vedem ce se întâmplă.

Era o zi favorabilă pentru roșu și, pariind la fiecare cursă împotriva tânărului Nero, am câștigat aproape două mii de monede de aur. Seara am socotit prudent să mă duc la Tiberius să-i spun:

— Iată punga norocoasă și o droaie de pungi mai mici pe care prima le-a ouat în timpul zilei.

— Totul pentru mine? strigă el. Ei bine, sunt într-o zi norocoasă! Trăiască roșul!

Era o purtare demnă de unchiul meu. El nu precizase cui îi va aparține câștigul și îmi închipuisem că mie. De-aș fi pierdut, ar fi izbutit el să

mă facă să simt că-i datoram banii, însă ar fi putut să-mi dea măcar un comision!

Data următoare când am venit la Roma, am găsit-o pe mama atât de furioasă, încât la început nici nu am îndrăznit să spun ceva, de teamă să nu izbucnească și să nu-mi tragă o palmă. Am înțeles că supărarea era datorită lui Caligula, pe atunci în vârstă de doisprezece ani, și Drusillei, de treisprezece ani, care amândoi locuiau cu ea. Drusilla era închisă în camera ei, fără mâncare; Caligula era în libertate, dar părea să moară de frică. Pe seară veni la mine.

— Unchiule Claudius — îmi zise el — roag-o pe mama ta să nu ne spună împăratului, îți jur că nu făceam nimic rău. Era doar un joc. Spune-i că nu poți să crezi așa ceva despre noi. Spune-i așa!

După ce mi-a explicat ce nu trebuia spus împăratului și mi-a jurat pe cinstea tatălui său că Drusilla și cu el erau nevinovați, m-am simțit obligat să fac tot ce-mi stătea în putință pentru acești copii. M-am dus la mama mea și i-am spus:

— Caligula jură că te-ai înșelat. El jură pe cinstea tatălui său și, chiar dacă păstrezi cea mai mică îndoială, ar trebui să respecti acest jurământ. Eu nu pot crede că un copil de doisprezece ani...

— Caligula e un monstru. Drusilla la fel, iar tu ești un idiot. Cred mai mult în ochii mei decât în jurămintele lor sau în prostiile tale. Mă voi duce mâine dis-de-dimineată la Tiberius.

— Dar, mamă, dacă-i vorbești împăratului, nu numai copiii vor avea de suferit. Să vorbim o dată deschis, fără frică de spioni! Poate că sunt un idiot, dar știi tot atât de bine ca și mine că Tiberius o bănuiește pe Agripina de a-l fi otrăvit pe Castor, pentru ca fiii ei să ajungă pe tron. E stăpânit tot timpul de teama unei răscoale în favoarea lor. Dacă tu, bunica lor, îi vei acuza pe acești copii de incest, nu crezi că va găsi un mijloc să cuprindă în acuzare și pe ceilalți membri ai familiei?

— Îți spun că ești un idiot! Nu pot suferi să te văd cum îți scuturi capul sau cum îți bătaie mărul lui Adam...

Dar vedeam că vorbele mele o impresionaseră. Am hotărât să mă țin departe de casă în timpul restului șederii mele la Roma, de teamă ca prezența mea să nu-i reamintească de sfatul meu; în acest caz, erau șanse ca Tiberius să nu afle nimic despre cele întâmplare. Mi-am împachetat deci câteva lucruri și m-am dus să cer ospitalitate cumnatului meu Plautius. (Plautius făcuse progrese în cariera lui, iar peste patru ani urma să devină consul.) Când am sosit, cina se sfârșise de mult. Plautius citea niște acte oficiale în biroul său. Îmi spuse că soția sa se culcase.

— Ce mai face? l-am întrebat. Ultima dată când am văzut-o părea mâhnită.

El începu să râdă:

— Cum, provincialule, nu știi nimica? Am repudiat-o pe Numantina de mai bine de o lună. Când spun "soția mea", vorbesc de cea nouă, Apro-nia, fiica generalului care de curând l-a bătut atât de zdravăn pe Tacfarinas.

Mi-am cerut iertare și am adăugat că ar fi cazul să-i prezint felicitări.

— Dar pentru ce ai repudiat-o pe Numantina? Credeam că vă înțelegeți bine.

— Destul de bine. Dar, ca să-ți spun adevărul, mă cam înglodasem în datorii. Am avut necazuri în prima perioadă a magistraturii mele. Știi doar cât de mult se cuvine să cheltuim pentru jocuri. La început am cheltuit mai mult decât mă ținea punga și apoi ții minte, poate, cât ghinion am avut. În două rânduri, niște greșeli de formă m-au silit să reîncep jocurile a doua zi. Prima dată, a fost din vina mea: întrebuișasem o formulă de rugăciune oprită de doi ani de zile. A doua oară, gornistul care trebuia să dea semnalul cel lung nu și-a luat destul suflu și a fost silit să se oprească brusc. Așa că i-am plătit pe gladiatori și pe conducătorii de care trei zile la rând, în loc de una singură. De atunci n-am mai putut scăpa de datorii. Creditorii mă înghesuiau. Trebuia să găsec ceva. Cheltuisem de mult zestre Numantinei, dar unchiul său a consimțit să o ia înapoi fără bani, dacă îi îngăduiam să-l adopte pe fiul nostru cel mai mic. Dorea un moștenitor și prinsese dragoste de copil. Apronia e foarte bogată și acum sunt în largul meu. Desigur, Numantina n-a vrut să mă părăsească. A trebuit să-i povestesc că o fac numai fiindcă o anumită prietenă a unei anumite persoane mi-a dat de înțeles că, dacă nu mă căsătoresc cu Apronia — care s-a îndrăgostit de mine și are protectori la Curte — voi fi acuzat de sacrilegiu împotriva lui Augustus. S-a potrivit bine că, înainte cu câteva zile, unul dintre sclavii mei s-a împiedicat și a lăsat să cadă în mijlocul sălii un vas de alabastru plin cu vin. Aveam un bici în mână și, când am auzit zgomotul, m-am repezit la el gata să-l sfâșii în bucăți, atât eram de furios. Dar el mă preveni: "Oprește-te, stăpâne, privește unde suntem!" Bestia avea un picior pe pătratul sacru de marmură albă care înconjura statuia lui Augustus. Am aruncat îndată biciul, dar desigur că mă văzuseră câțiva liberti. Cred că pot avea încredere în ei să nu mă părăscă, numai că incidentul acesta a tulburat-o mult pe Numantina. M-am folosit de el ca s-o fac să accepte ideea divorțului. Dar, Claudius, totul să rămână între noi. Nu-i vorbi nimic Urgulanillei. Nu e nevoie să-ți spun că povestea asta cu Numantina o frământă.

— N-o mai văd niciodată.

— În orice caz, dacă o vezi, să nu-i repeți ce ți-am povestit. Jură-mi-o!

— Ți-o jur pe divinitatea lui Augustus.

— E de ajuns. Ții minte camera care ți s-a dat ultima oară când ai propozit aici?

— Da, mulțumesc. Dacă lucrezi, eu mă duc să mă culc. Am făcut o călătorie obositoare și am avut multe necazuri pe-acasă. Mama aproape că m-a dat pe ușă afară.

Ne-am spus apoi noapte bună și m-am urcat la primul etaj. Un libert mi-a dat o lampă, aruncându-mi o privire ciudată, și am intrat în camera care răspundea pe coridor aproape în fața celei a lui Plautius. După ce am încuiat ușa, am început să mă dezbrac. Patul era ascuns după o perdea. Mi-am scos hainele și mi-am spălat mâinile și picioarele în vasul așezat la celălalt capăt al camerei. Deodată, un pas greoi răsună în dosul meu și lampa se stinse. "Ești pierdut, Claudius, mi-am spus în gând. Vine cineva cu pumnalul." Am reușit totuși să spun tare, cu o voce cât mai calmă cu putință:

— Oricine ai fi, aprinde te rog lampa și să încercăm să stăm mai întâi de vorbă. Dacă ești hotărât să mă ucizi, vei vedea mai bine cu lampa aprinsă.

O voce groasă îmi răspunse:

— Rămâi acolo unde ești.

Am auzit niște pași, niște mormăieli și zgomotul cuiva care se îmbracă, apoi sunetul oțelului lovit de cremene — și lampa s-a aprins în sfârșit. Am recunoscut-o pe Urgulanilla. Nu o mai văzusem de la înmormântarea lui Drusilius și cei cinci ani trecuți nu o făcuseră mai frumoasă. Era mai grasă ca oricând — teribil de grasă — și cu fața umflată. Acest Hercule feminin avea putere cât o mie de Claudii. Am destulă forță în brațe, dar ar fi fost de ajuns să se arunce peste mine ca să mă înăbușe.

Se apropie de mine și rosti încet:

— Ce cauți în camera mea?

Am explicat cum am putut mai bine: era o glumă proastă de-a lui Plautius, care mă trimisese în această cameră fără să mă înștiințeze că ea era acolo. Mi-am cerut sincer iertare; eram plin de respect față de ea și voiam să plec pe loc și să petrec noaptea pe un divan la baie.

— Nu, dragul meu. Acum, că ești aici, rămâi. Nu am atât de des plăcerea prezenței soțului meu. Înțelege că, o dată intrat aici, nu mai poți ieși. Urcă-te în pat și culcă-te: voi veni și eu mai târziu. Vreau să citesc, până mi se face somn. De multe nopți nu mai pot să închid ochii.

— Îmi pare foarte rău că te-am deșteptat adineauri...

— Culcă-te!

— Îmi pare foarte rău de divorțul Numantinei. Nu știam nimic până adineauri, când mi-a povestit-o libertul.

— Culcă-te și taci!

— Noapte bună, Urgulanilla. Îmi pare...

— Tac!

Ea se apropie și trase perdeaua. Eram mort de oboseală și abia îmi puteam ține ochii deschiși, dar mă sileam din răspuțuri să rezist somnului. Eram sigur că Urgulanilla aștepta să adorm spre a mă strânge de gât. Între timp, citea foarte încet, cu voce joasă, o carte plictisitoare: o idilă greacă dintre cele mai searbede. Auzeam zgomotul paginilor întoarse și vocea care silabisea încet, într-un murmur răgușit.

— O, în-vă-ța-tu-le — spuse ea — ai gustat mierea și fierea. Bagă de sea-mă ca dul-cea-ța plăcerii să nu la-se loc mâine a-mă-răciu-nii re-muș-cării.

— Nu — am răspuns eu — dra-go-stea mea. Sunt gata, pentru altă să-ru-tare, să fiu pră-jit pe foc ca un pui sau un rățoi.

Ea râse încet, apoi adăugă cu voce tare:

— Dormi, bărbate, aștept să te aud sforăind.

Eu am protestat:

— Atunci de ce citești asemenea povestiri pasionante?

După o clipă, l-am auzit pe Plautius culcându-se. "O, ze! mi-am zis. În câteva minute, el va fi adormit și, cu aceste două uși ce ne despart, nu mă va auzi strigând atunci când Urgulanilla mă va strânge de gât." Ea încetă cititul; șoaptele și zgomotul paginilor care mă ajutau să rămân treaz se opriră. Am simțit cum adorm... Dormeam... Știam că dorm și că trebuia

să mă trezesc cu orice preț; luptam cu deznădejde să izbutesc. În sfârșit m-am trezit. Am auzit un zgomot surd și un fâșâit de hârtie. Cartea căzuse de pe masă pe lespede. Lampa se stinsese și în cameră era un curent puternic. Ușa rămăsese, probabil, deschisă. Am ascultat cu atenție câteva minute. Cu siguranță că Urgulanilla nu era în cameră.

Încercam să-mi adun gândurile, când un strigăt groaznic răsună, din apropiere, după cum mi se păru. O femeie striga cu disperare: "Iertare! Iertare! E Numantina, ah!" Apoi se auzi căderea unui obiect greu de metal, un zgomot de sticlă spartă, un alt strigăt, o izbitură surdă în depărtare, în sfârșit pași grăbiți pe coridor. Cineva intră din nou în cameră. Ușa fu închisă și zăvorâtă cu grijă. Am recunoscut răsuflarea găfâitoare a Urgulanillei. Ea își scoase veșmintele, le puse pe un scaun și se întinse lângă mine. Mă prefăceam că dorm; ea îmi căuta gâtul pe întuneric. Atunci am murmurat, prefăcându-mă că mă trezesc încet:

— Oprește-te, scumpo! Mă gâdili. Și trebuie să mă duc mâine la Roma să-ți cumpăr niște parfumuri.

Apoi, cu o voce mai sigură:

— Ah, tu ești, Urgulanilla? Ce e cu zgomotul acesta? Cât e ceasul? Am dormit mult?

Ea răspunse:

— Nu știu. Am dormit cam trei ore. În curând se face ziuă. S-ar spune că s-a întâmplat o nenorocire. Haide să vedem.

Ne-am îmbrăcat în grabă și am deschis ușa. Plautius, aproape gol sub un veșmânt îmbrăcat în grabă, stătea în picioare în mijlocul unei mulțimi agitate purtând torțe. El repeta cu un aer rătăcit:

— N-am făcut-o eu. Dormeam. Am simțit cum mi-o smulge cineva din brațe; a purtat-o prin aer și am auzit-o strigând după ajutor. Apoi ceva s-a izbit de podea, căzând, și după aceea a fost zgomotul acela când a zburat pe fereastră. Era noapte neagră. Ea striga: "Iertare! E Numantina!"

— Povestește asta judecătorilor și o să vezi dacă te vor crede — spuse fratele Aproniei, apropiindu-se. Ai ucis-o. Are craniul sfărâmat.

— Nu eu — spuse Plautius. Cum aș fi putut s-o fac? Dormeam. Asta e vrăjitorie. Numantina e vrăjitoare.

În zori, tatăl Aproniei îl duse înaintea lui Tiberius, care îl interogă cu asprime. De data aceasta, Plautius povesti că, în timp ce el dormea, Apronia se smulsese din brațele lui, alergase prin cameră strigând și sărise pe fereastră. Tiberius îi porunci să-l întovărășească la locul crimei. Primul lucru ce-l observă intrând în cameră fu darul de nuntă ce i-l făcuse lui Plautius: un frumos candelabru egiptean, din bronz aurit, provenind din mormântul unei regine, care zăcea sfărâmat pe lespede. Tiberius ridică ochii și văzu că fusese smuls din tavan.

— Ea s-a agățat de candelabru și l-a făcut să cadă — spuse Tiberius. Prin urmare, cineva o purta pe umeri. Și priviți la ce înălțime este gaura. Nu s-a aruncat singură. A fost aruncată pe fereastră.

— Asta e vrăjitorie! strigă Plautius. A fost purtată prin aer de o forță necunoscută. Ea a strigat și a acuzat-o pe prima mea soție, pe Numantina.

Tiberius ridică din umeri. Prietenii lui Plautius înțeleseseră: va fi socotit vinovat de crimă, executat și bunurile sale confiscate în totalitate. Bunica sa, Urgulania, îi trimise un pumnal, spunându-i să se gândească la moște-

nitorii săi, care vor avea dreptul să păstreze averea dacă prevenea verdictul printr-o sinucidere imediată. Dar Plautius era laș și nu se putu hotărî să-și împlânte pumnalul. În cele din urmă se așeză într-o baie caldă și puse un chirurg să-i deschidă vinele, spre a muri încet și fără dureri.

Moartea lui îmi provocă multe remușcări. N-o denunțasem numaidecât pe Urgulanilla, de teamă să nu fiu întrebat de ce nu alergasem îndată în ajutorul Aproniei, auzind primele strigăte. Hotărâsem să aștept deschiderea procesului și să vorbesc numai dacă viața lui Plautius ar fi fost în primejdie. N-am aflat de pumnal decât prea târziu. M-am mângâiat spunându-mi că Plautius, fără a vorbi de cruzimea sa față de Numantina, se purtase întotdeauna destul de urât cu mine. Spre a-i reabilita memoria, fratele lui Plautius o acuză pe Numantina că-i făcuse vrăji. Dar Tiberius afirmă că Plautius era în deplină stăpânire a facultăților sale în clipa crimei, așa că Numantina fu achitată.

N-am mai vorbit nici un cuvânt cu Urgulanilla. Dar după o lună, Sejanus, trecând pe la Capua, îmi făcu o vizită neașteptată. Îl însoțea pe Tiberius la Capri, o insulă vecină cu Napoli, unde Tiberius avea douăsprezece vile și unde se ducea adesea spre a-și petrece vremea în mod plăcut.

— Acum — îmi spuse el — o vei putea repudia pe Urgulanilla. E însărcinată în a cincea lună, după cum m-au înștiințat informatorii mei. De altfel, mie mi-o datorezi. Cunoșteam patima Urgulanillei pentru Numantina. Am descoperit întâmplător un tânăr sclav grec care ar fi putut trece drept fratele geamăn al Numantinei. I l-am dăruit Urgulanillei, care s-a îndrăgostit de el la prima vedere. Se numește Boter.

Ce puteam face, decât să-i mulțumesc?

— Și cine — l-am întrebat — va fi noua mea soție?

— Ah! Ți-ai amintit de convorbirea noastră? Ei bine, doamna la care mă găsesc este sora mea adoptivă, Aelia. O cunoști, desigur!

O cunoșteam. Mi-am ascuns decepția și l-am întrebat cum se va împăca o femeie atât de tânără, frumoasă și inteligentă cu un idiot bătrân, infirm și bâlbâit ca mine.

— Oh! îmi răspunse el cu brutalitate. Aceasta îi e indiferent. Ea se căsătorește cu nepotul lui Tiberius și cu unchiul lui Nero, și asta e totul. Să nu-ți închipui că te iubește. S-ar putea hotărî să aibă un copil cu tine, din cauza strămoșilor tăi, dar în ce privește sentimentele...

— Așa că, în afară de cinstea de a ajunge cumnatul tău, altă schimbare nu ar fi în viața mea. Aș putea tot atât de bine să o păstrez pe Urgulanilla!

— Lasă că te descurci tu! îmi spuse el râzând. Nu duci o viață prea singuratică; după cum se vede după înfățișarea acestei camere, îmi închipui că nici zâna cea bună nu e departe. Mănuși, o oglindă de mână, un cadru de broderie, o cutie de bomboane, flori aranjate cu gust... Aelia nu va fi geloasă. Are și ea, probabil, prietenii săi... deși nu mă amestec în treburile ei.

— Foarte bine — am spus. Primesc.

— Nu te arăți prea recunoscător.

— Nu-i ingratitudine. Ți-ai dat multă osteneală pentru mine și nu știu cum să-ți mulțumesc, însă mă cam tem. Din câte știu despre Aelia, e puțin cam... caustică, înțelegi ce vreau să spun.

El izbucni în râs.

— Are limba ascuțită ca un ac. Dar, de atâta vreme, trebuie să te fi obișnuit cu ocările. Maică-ta te va fi învățat, îmi închipui.

— Am încă pielea simțitoare pe alocuri.

— Ei bine, scumpul meu Claudius, nu pot sta mai mult. Tiberius se va întreba ce s-a întâmplat cu mine. Am încheiat afacerea?

— Da, și îți mulțumesc mult.

— Ah! Și fiindcă veni vorba... Nu-i așa că Urgulanilla e cea care a ucis-o pe biata Apronia? Mă cam așteptam la o dramă. Urgulanilla promise de la Numantina o scrisoare prin care aceasta o implora să o răzbune. Nu mai că nu o scrisese Numantina, înțelegi?

— Nu știu nimic. Dormeam când s-au întâmplat toate acestea.

— Ca Plautius?

— Da, dar mai adânc decât el.

— Deștept băiat! La revedere, Claudius.

— La revedere, Aelius Sejanus.

Se îndepărtă. Am repudiat-o pe Urgulanilla, după ce am cerut în scris învoirea Liviei. Ea îmi răspunse că pruncul va fi expus încă de la naștere; era voința ei și a Urgulaniei. Am trimis îndată pe un libert de încredere la Herculaneum să o prevină pe Urgulanilla că singurul mijloc de a-și salva copilul era să-l schimbe îndată după naștere cu un copil mort. Îi trebuia un copil de expus și orice cadavru de sugar, de nu era prea vechi, putea conveni. Copilul fu deci salvat; mai târziu, Urgulanilla îl luă înapoi de la părinții săi adoptivi, aceiași care îi procuraseră și micuțul cadavru. Nu știu ce s-o mai fi întâmplat cu Boter, dar copilul — o fată — deveni mai târziu imaginea vie a Numantinei.

Au trecut ani și ani de când a murit Urgulanilla. După moartea ei, a trebuit să se doboare un zid ca să se poată scoate din casă trupul enorm — și era doar carne cinstită, fără hidropizie. În testamentul ei, îmi aducea un curios omagiu: "Oamenii pot spune ce vor, dar Claudius nu este un imbecil"... Îmi lăsa o colecție de nestemate grecești, niște broderii persane și portretul Numantinei.

Capitolul XXIV

Tiberius și Livia nu se mai întâlneau niciodată. Livia îl jignise pe Tiberius așezându-și numele înaintea lui, la consacrarea unei statui a lui Augustus. Ca să se răzbune, el făcu singurul lucru pe care ea nici nu se putea măcar prefăca că-l iartă: când niște ambasadori din Spania cerură învoirea să ridice un templu dedicat amândurora, el refuză scurt. Spuse Senatului că putuse, într-o clipă de slăbiciune, să îngăduie să se dedice un templu în Asia "Senatului și conducătorului său" (adică lui însuși), ca un simbol al guvernării paterne a Romei. Numele mamei sale apăruse în inscripția dedicatorie ca înaltă Preoteasă a cultului lui Augustus. Dar să autorizeze zeificarea sa și a mamei lui însemna să meargă într-adevăr, prea departe. "Cât despre mine, care sunt muritor și supus scăderilor firii omenești și care ocup un loc de frunte în mijlocul vostru spre mulțumirea

voastră — nădăjduiesc — vă declar solemn că atâta mi-e de ajuns: doar astfel aş vrea să fiu pomenit de urmaşi. Dacă posteritatea mă va socoti demn de strămoşii mei, grijuliu fată de interesele voastre, neclintit în priemejdii şi sprijin al imperiului, nepăsător la duşmăniile personale — mă voi socoti mulţumit. Recunoştinţa plină de dragoste a Senarului şi a poporului roman, ca şi a aliaţilor noştri, este cel mai frumos templu pe care l-aş ridica — un templu durat nu în marmură, ci, mai trainic decât marmura, un templu al inimilor. Atunci când fiinţele sfinţite căroră le-au fost dedicate îşi pierd onoarea, templele de marmură sunt dispreţuite ca nişte simple mor-minte. De aceea implor Cerul să-mi hărăzească până la capătul vieţii o minte limpede şi puterea de discernământ în toate îndatoririle mele ome-neşti şi religioase; şi de aceea îi rog pe toţi cetăţenii şi aliaţii noştri ca, atunci când acest înveliş muritor al meu va pieri, să-mi pomenească viaţa şi faptele (dacă ele o vor merita) prin recunoştinţă şi laudă lăuntrică, mai cu-rând decât prin fast exterior şi clădire de temple sau sacrificii anuale. Dra-gostea adevărată pe care a simţit-o Roma pentru tatăl meu Augustus pe când mai trăia printre noi ca om, e umbrită atât de teama pe care zeitatea lui o stârneşte în minţile religioase, cât şi de întrebuiţarea fără noimă a numelui său ca jurământ în treburile cele mai de rând. Şi fiindcă am ajuns la acest subiect, propun ca de azi înainte să fie socotită o ofensă mortală întrebuiţarea numelui sacru al lui Augustus, în afară de prilejurile cele mai solemne şi cer aplicarea acestei legi cu toata străşnicia."

Nici un cuvânt despre părerea Liviei. Iar în ajun, el refuzase să nu-mească un judecător desemnat de ea, în afară de cazul când ar fi putut a-dăuga la numire: "Ales de mama mea, Livia Augustusa, la stăruinţele căre-ia am fost silit să cedez, împotriva judecăţii mele."

După puţin timp, Livia le invită pe toate patricienele din Roma la o serbare care dură o zi întreagă. Fură prezentaţi prestidigitatori, acrobaţi, se recitară versuri, se serviră prăjituri şi dulciuri, nemaipomenite băuturi şi se aduse câte o podoabă frumoasă pentru fiecare invitată, ca amintire. Pentru a încheia serbarea, Livia citi mai multe scrisori de-ale lui Augustus. Ea avea acum optzeci şi trei de ani; vocea îi era slabă şi s-urile şuierătoare, dar timp de o oră şi jumătate îşi ţinu auditoarele încordate. Primele scri-sori pe care le citi vorbeau de politică şi păreau să pună în gardă Roma fa-ţă de starea actuală a lucrurilor. Unele observaţii păreau a face aluzie la procesele de înaltă trădare:

Deşi a trebuit să mă apăr prin mijloace legale împotriva a tot felul de calomnii, nădăjduiesc, scumpă Livia, că am evitat ridicolul de a acuza de trădare pe istoricul, pe pictorul sau pe autorul de epigrame, care m-au luat drept ţintă a spiritului sau a elocinţei lor. Tatăl meu, Iulius Cezar, l-a ier-tat pe poetul Catul pentru atacurile cele mai dezgustătoare; "Încerci oare, îi scria el, să dovedeşti prin aceasta că nu eşti un măgulitor slugarnic, cum sunt cei mai mulţi poeţi? Ei bine, ai făcut-o şi te poţi întoarce la subiecte mai poetice decât anomaliiile sexuale ale unui om de stat îmbătrânit. În aş-teptare, vrei să prânzeşti mâine cu mine şi să aduci cu tine pe oricare prie-ten vrei? " Catul veni şi de atunci fură cei mai buni prieteni. Să te serveşti de lege pentru a te răzbuna de mici insulte personale înseamnă să dove-deşti în public slăbiciune, meschinărie şi laşitate.

Mai era acolo şi un paragraf demn de reţinut despre spioni.

Dacă nu sunt convins că un delator nu poate trage nici un folos, direct sau indirect, de pe urma acuzațiilor sale, că acționează doar din spirit social sau patriotic, nu numai că nu acord nici o valoare denunțului, ci pun un semn negru lângă numele său și nu-i mai dau niciodată acestui om vreo misiune de încredere....

Livia păstrase la sfârșit scrisorile cele mai revelatoare. Ea poseda zeci de mii de scrisori ale lui Augustus, înșirate pe o perioadă de cincizeci și doi de ani, cusute în formă de cărți și înzestrate cu un indice. Alesese cincisprezece, cele mai distrugătoare pe care le găsisese. Era vorba de Tiberius: mai întâi de purtarea respingătoare a copilului, apoi de nepopularitatea adolescentului printre camarazii săi de clasă, după aceea de zgârcenia și aroganța tânărului. Formula: De nu ar fi copilul tău, scumpă Livia... revenea adesea, cu o iritație crescândă. Mai târziu, apăreau aluzii la asprimea brutală a tânărului ofițer față de trupele pe care le comanda — aproape un îndemn la răscoală — și la obiceiul său de a temporiza în clipa atacului; erau acolo niște comparații puțin favorabile între metodele sale și cele ale tatălui meu. Apoi venea un refuz categoric de a-l socoti pe Tiberius ca pe un ginere posibil, aducând ca dovadă lista viciilor sale. Alte scrisori se refereau la dureroasa întâmplare a Iuliei și exprimau față de Tiberius o ură și o repulsie aproape bolnăvicioase. Ea citi apoi o scrisoare mai importantă, care se referea la chemarea lui Tiberius din Rodos.

Prea scumpă Livia,

Cu prilejul celei de-a patruzeci și doua aniversări a căsătoriei noastre, țin să te felicit din toată inima pentru serviciile extraordinare pe care le-ai adus statului, din clipa în care ne-am unit forțele. Dacă sunt numit Părinte al Patriei, mi se pare absurd ca tu să nu fii numită Mamă a Patriei, căci meritul tău, ți-o jur, este desigur îndoit cât al meu. De ce îmi ceri să mai aștept câțiva ani înainte de a ruga Senatul să-ți acorde această cinste? Singurul mod în care îți pot dovedi toată încrederea mea și îți voi răsplăti credința dezinteresată și judecata profundă este să cedez în sfârșit rugămintilor tale în privința rechemării lui Tiberius. Dar îți mărturisesc că acesta continuă să-mi inspire dezgustul cel mai adânc și rog zeii să facă astfel încât, cedându-ți, să nu pun Republica într-o grea primejdie. ..

Ca încheiere, urmă o scrisoare datând cam cu un an înainte de moartea lui Augustus:

Discutând ieri politică împreună cu Tiberius, prea scumpa mea soție, m-a cuprins deodată o deznădejde cumplită la gândul că Roma e menită să fie pironită de ochii aceștia bulbucați, lovită de acest pumn noduros, măcinată de fălcile acestea leneșe și călcată de picioarele acestea monstruoase... Dar în clipa aceea uitasem de tine și de scumpul nostru Germanicus. Dacă n-aș nădăjdui că, după moartea mea, Tiberius se va lăsa călăuzit de tine în toate treburile statului și împins de pilda lui Germanicus măcar spre un simulacru de viață decentă, îți jur că n-aș șovăi să-l dezmoștenesc și să cer Senatului să-i retragă toate titlurile. Este o brută stupidă: are nevoie de păzitori.

După ce sfârși, Livia se ridică și spuse:

— Poate că ar fi mai bine, doamnelor, să nu le vorbiți soților voștri despre aceste scrisori... ciudate. De fapt, când am început să le citesc, nu mi-am dat nici eu seama cât de ciudate sunt. Vă cer tăcere nu pentru mine, ci de hatărul imperiului.

Tiberius află totul din gura lui Sejanus, în clipa când se pregătea să intre în Senat; fu năpădit de rușine, furie și teamă, în acea după-amiază, trebuia să se judece acuzația de trădare adusă lui Lentulus, unul dintre pontifii care deveniseră suspecti în ochii săi de când cu rugăciunile pentru Nero și Drusus, cât și cu votul său pentru ușurarea sentinței împotriva Sosiei. Lentulus era un bătrân cumsecade, cunoscut atât prin nașterea lui aleasă, prin victoriile repurtate în Africa în timpul lui Augustus, cât și prin proverbiala lui blândețe — era poreclit "Oaia". Aflând că era acuzat de complot împotriva statului, el izbucni în râs. Tiberius, în rătăcirea lui, își pierdu cu desăvârșire capul și strigă, aproape plângând:

— Dacă și Lentulus mă urăște, nu sunt demn să mai trăiesc!

Gallus îi răspunse:

— Curaj, maiestate!! Iartă-mă, uitasem că nu-ți place acest titlu — curaj, voiam să spun, Tiberius Cezar! Lentulus nu râdea de tine, ci împreună cu tine. Se bucura și el văzând că, o dată, se prezintă Senatului o acuzație de trădare cu totul lipsită de temei.

Lentulus fu achitat. Dar Tiberius pricinuisese moartea tatălui lui Lentulus, un om extrem de bogat. Acesta fusese atât de înspăimântat de bănuielile lui Tiberius împotriva-i, încât se omorî lăsând — în semn de loialitate — întreaga lui avere pe numele lui Tiberius. Și Tiberius nu putea crede că Lentulus, rămas sărac lipit, nu-l dușmănea.

Timp de două luni, el nu mai apăru în Senat. Nu mai îndrăznea să-i privească pe senatori în față, de când știa că soțiile lor auziseră faimoasele scrisori ale lui Augustus. Sejanus îi sugera că ar fi bine pentru sănătatea lui să părăsească Roma pentru un timp și să se retragă într-una din vilele sale, la adăpost de povara vizitelor oficiale și de zarva și agitația orașului. Tiberius îi urmă sfatul.

Cât privește pe Livia, el o scoase din scenă, ca să spun așa; făcu să dispară numele ei de pe documentele oficiale și suprimă onorurile ce i se aduceau de ziua ei, lăsând să se înțeleagă că orice alăturare a numelui ei cu al său și orice laudă i s-ar aduce în Senat ar fi socotite aproape drept trădare. Dar nu cuteză să se răzbune într-un mod mai direct. Știa că ea mai era în posesia scrisorii din Rodos, prin care el îi jura ascultare pe viață, și o credea în stare să o citească în public, chiar cu riscul de a fi bănuită de omorârea lui Caius și Lucius.

După cum se va vedea, țăntoșa bătrână nu era încă învinsă. Într-o zi, am primit un bilet:

Nobila Livia Augustusa nădăjduiește că scumpul ei nepot Tiberius Claudius e pe deplin sănătos și îl roagă să prânzească cu dânsa de ziua aniversării ei.

Nu înțelegeam nimic. Scumpul ei nepot! Și această grijă față de sănătatea mea! Nu știam dacă trebuia să râd sau să mă tem. Nu avusesem voie

niciodată, în tot timpul vieții, să o vizitez la aniversarea sa; nu prânzisem niciodată la masa ei, și de zece ani nu mai schimbasesm vreun cuvânt cu ea, în afară de cele rituale, cu prilejul Sărbătoririi lui Augustus. Ce voia de la mine? În sfârșit, aveam să aflu peste trei zile. În așteptare, trebuia să-i fac un dar cu adevărat măreț. M-am hotărât pentru un obiect care trebuia să-i placă: un vas pentru vin, din bronz, cu mânere în formă de cap de șarpe și cu numeroase încrustații de aur și argint. Provenea din China și, după părerea mea, era mult mai meșteșugit lucrat decât vasele din Corint, pentru care colecționarii plătesc astăzi prețuri fabuloase. În mijloc era prins un medalion al lui Augustus, care, nu știu cum, se rătăcise în țara aceea îndepărtată. Vasul nu avea decât optsprezece degete înălțime, dar m-a costat cinci sute de monede de aur.

Dar înainte de a vorbi de întrevvedere mea cu Livia, trebuie să pun lucrurile la punct în privința lui Tiberius. După toate câte le-am povestit despre procesele de înaltă trădare și despre alte grozăvii de același fel, veți fi înțeles, poate, că totul mergea pe dos în imperiu. Dar asta nu era nici pe departe adevărat. Deși nu întreprinse nici un fel de lucrări publice mai vaste și se mulțumi să le ducă la bun sfârșit pe cele începute de Augustus, menținu puterea de luptă a armatei și a flotei, plăti cu regularitate funcționarii, punându-i să-i trimită de patru ori pe an rapoarte amănunțite, asigură aprovizionarea regulată cu grâne a Italiei, repară la timp drumurile și apeductele, reduse risipa publică și particulară prin măsuri potrivite, stabilizează prețurile alimentelor, stârpi hoția și pirateria și strânse în tezaur o cantitate importantă de bani pentru împrejurări grele. Menținu în posturi ani de-a rândul pe acei guvernatori care se arătaseră destoinici, pentru a nu produce perturbații în serviciu, dar îi controla totdeauna îndeaproape. Din exces de zel, unul dintre guvernatori îi trimise impozite mai mari decât cele prevăzute. Tiberius îl muștră: "Doresc să-mi tund oile, nu să le rad." Ca urmare, la granițe nu se mai produsese decât ciocniri cu totul neînsemnate, după ce problema germană se rezolvă prin stabilirea la Roma a lui Marobodus și prin moartea lui Hermann. Tacfarinas rămânea inamicul principal. Multă vreme fu supranumit "Furnizorul de lauri", fiindcă trei generali — prietenul meu Furius, apoi Apronius, tatăl Aproniei, și un al treilea, Blaesus, unchiul după mamă al lui Sejanus — îl învinseseră rând pe rând și primiseră ornamentele triumfale. Blaesus, care risipi armata lui Tacfarinas și-l captură pe fratele acestuia, obținu onoarea neobișnuită de a fi numit generalisim — titlu rezervat de obicei membrilor familiei imperiale. Tiberius declară în Senat că era bucuros să-l cinstească astfel pe Blaesus, datorită rudeniei lui cu prietenul său credincios, Sejanus; iar când, la trei ani după aceea, un al patrulea general, Dolabella, puse capăt definitiv războiului african — care reîncepuse cu furie sporită — nu numai învingându-l pe Tacfarinas, ci și ucigându-l, Dolabella căpătă doar ornamentele triumfale, "astfel ca laurii lui Blaesus, unchiul credinciosului meu prieten Sejanus, să nu-și piardă strălucirea".

Dar vorbeam de faptele bune ale lui Tiberius, nu de slăbiciunile lui; și, într-adevăr, din punctul de vedere al imperiului, Tiberius fu, vreme de doisprezece ani, un stăpân drept și înțelept. Aceasta nimeni n-o poate tăgădui.

Viermele care rodea inima mărului — să mi se îngăduie comparația — nu ajungea până la coajă și nu strica nimic din calitatea miezului. Din cinci milioane de cetățeni romani, doar două-trei sute fură victimele spai-meii bolnăvicioase a lui Tiberius. Și nu mai vorbesc de milioanele de sclavi, de provinciali și de aliați, care traseră foloase din sistemul imperial întemeiat de Augustus și Livia și continuat întocmai de Tiberius. Cât despre mine, care trăiam — ca să zic așa — în inima mărului, mi se poate ierta dacă vorbesc mai mult de putreziciunea lăuntrică decât de partea exterioară, neatinsă și gustoasă.

...Ți-ai îngăduit, prin excepție, să faci o comparație, Claudius, și iată că o împingi prea departe. Ai uitat cumva recomandările lui Athenodor? Haide, numește-l pe Sejanus vierme și sfârșește. Reîntoarce-te acum la stilul fără pretenții cu care ești obișnuit.

Sejanus hotărî să se slujească de rușinea lui Tiberius, pentru a-l îndepărta din Roma pentru o perioadă mai lungă de două luni. După îndemnul său, unul din ofițerii gărzii acuză pe un om vestit prin istețimea lui, numit Montanus, că ponegrise reputația împăratului. Dar, în timp ce până atunci le fusese interzis acuzatorilor să raporteze la tribunal altceva decât insulte cu totul generale — ca tiran, crud etc... — acest ofițer îi atribui lui Montanus defăimări foarte precise și dintre cele mai personale. Sejanus veghe ca ele să fie pe cât de adevărate, pe atât de dezgustătoare; bineînțeles că Montanus, nefiind atât de informat ca el de cele ce se petreceau la palat, nu spusese nimic din toate acestea. Martorul, care era cel mai priceput ofițer instructor din gardă, urlă pretinsele obscenități ale lui Montanus cu cea mai puternică voce de comandă, fără a trece peste cuvintele mai tari sau a se lăsa oprit de protestele indignate ale senatorilor. "Am jurat să spun tot adevărul — zbiera el — pentru a apăra cinstea lui Tiberius Cezar, fără a înlătura nici un cuvânt din conversația josnică pe care am surprins-o la data amintită și în împrejurările amintite! Acuzatul a declarat că împăratul devine impotent de pe urma orgiilor și a întrebuințării exagerate a afrodisiacelor, și că pentru a-și reînvia virilitatea muribundă dă cam la fiecare trei zile reprezentații particulare, într-o sală din subsolul palatului, împodobită special în acest scop. Acuzatul a declarat că actorii acestor reprezentații — sprintienii, după cum sunt numiți — intră zbenguindu-se, trei câte trei, complet goi..."

Tiberius îl lăsa să continue în felul acesta timp de o jumătate de oră, fără a îndrăzni să-l oprească — poate că voia totuși să afle cât de multe erau cunoscute.

În sfârșit, martorul rosti un cuvânt în plus — nu are importanță care. Tiberius, pierzându-și capul, sări în sus, cu fața stacojie, și declară că ținea să se justifice pe loc vizavi de aceste acuzații monstruoase, dacă nu, va ordona o anchetă judiciară. Sejanus încercă să-l calmeze, dar Tiberius rămase în picioare, rotind niște ochi fioroși; în cele din urmă, Gallus îi aminti cu voce blândă că Montanus era acuzatul și nu el; că reputația sa era deasupra oricărei bănuieli; că dacă zvonul despre o atare anchetă ar ajunge până la hotare, provinciile și națiunile aliate l-ar putea interpreta greșit.

După puțin timp, Tiberius fu prevenit de Thrasyll — care nu era la curent, întrucât totul fusese pus la cale de Sejanus — că urma să părăsească în curând Roma și că întoarcerea însemna moarte. El se retrase la Capri

și-l însărcina pe Sejanus să-l înlocuiască la Roma. Luă totuși parte la un ultim proces de trădare, cel al verișoarei mele Claudia Pulchra, văduva lui Varus, care, după exilul Sosiei, rămăsese prietena cea mai bună a Agrippinei. Era acuzată de desfrâu, de a-și fi prostituat fiicele și de a fi practicat vrăji împotriva lui Tiberius. Cred că nici una dintre acuzații nu era îndreptățită. Agrippina, îndată ce află vestea, alergă la palat; îl găsi pe Tiberius aducând sacrificii lui Augustus. Aproape fără să aștepte sfârșitul ceremoniei, ea se apropie de el și-i zise:

— Nu ești logic, Tiberius. Sacrifici flamingi și păuni lui Augustus și-i persecuți pe nepoții săi.

El răspunse încet:

— Nu te înțeleg. Am persecutat oare pe vreunul din nepoții pe care nu i-a persecutat el însuși?

— Nu vorbesc nici de Postumus, nici de Iulilla. Vorbesc de mine. Ai exilat-o pe Sosia fiindcă îmi era prietenă. L-ai silit pe Silius să se omoare, pentru același motiv. Și de asemeni pe Calpurnius, tot fiindcă îmi era prieten. Acum iat-o pe scumpa mea Pulchra condamnată, deși nu are altă vină decât imprudenta ei dragoste pentru mine. Lumea începe să fugă de mine, spunând că aduc nenoroc.

Tiberius o luă de umeri și îi spuse încă o dată:

De nu mai ești regină, draga mea,
Socoti tu oare-a fi nedreptățită?

Pulchra fu condamnată și executată. Procurorul care pronunță rechizitoriul, un anumit Afer, fusese ales anume pentru elocința sa. După câteva zile, Agrippina îl întâlni din întâmplare în fața teatrului: el întoarse capul, cu un aer rușinat. Dar ea se apropie și-i spuse: "Nu ai nici un motiv să te ascunzi de mine, Afer." Apoi cită, schimbându-l după împrejurare, răspunsul încurajator pe care Homer îl pune în gura lui Ahile, când se adresează trimișilor care îi aduc, încurcați, mesajul umilitor al lui Agamemnon:

Haide încoace. Nu tu, Agamemnon e numai de vină...

Fraza ajunsese la urechile lui Tiberius (deși nu prin Afer) și cuvântul "Agamemnon" îi redeșteptă temerile.

Agrippina se îmbolnăvi și se crezu otrăvită. Ea se urcă în lectică și merse la palat pentru a apela ultima dată la mila lui Tiberius. Era atât de slabă și de palidă, încât el fu încântat: poate că, totuși, avea să moară în curând.

— Sărmana mea Agrippina — spune — arăți tare bolnavă! Ce ai?

Ea răspunse cu voce slabă:

— Te-am calomniat, poate, acuzându-te că-mi persecuți prietenii numai pentru că îmi sunt prieteni. Poate că i-am ales rău, sau că judecata mi-e rătăcită. Dar îți jur că și tu mă calomniezi, socotindu-mă neleală față de tine sau setoasă de putere. Tot ce-ți cer este să fiu lăsată în pace și să-mi ierți răul pe care ți l-am putut face fără să știu. Și... și...

Ea izbucni în suspine.

— Și mai ce?

— O, Tiberius, fii bun cu copiii mei! Fii bun cu mine! Lasă-mă să mă recăsătoresc. Sunt atât de singură! De la moartea lui Germanicus, nu izbutesc să-mi uit nenorocirile. Nu mai pot dormi. Dacă mă lași să mă recăsătoresc, mă voi liniști și voi deveni cu totul altă femeie; atunci nu mă vei mai bănuî de complot împotriva ta. Sunt sigură că înfățișarea mea nenorocită e de vină că mă crezi dușmănoasă față de tine.

— Și cu cine ai vrea să te măriți?

— Cu un om de treabă, generos, lipsit de ambiție; un om matur, și unul din cei mai credincioși miniștri ai tăi.

— Cum se numește?

— Gallus. A spus că e gata să se însoare cu mine.

Tiberius se întoarse și părăsi camera fără să răspundă un cuvânt.

După câteva zile, el o invită pe Agrippina la un banchet. Invita adesea pe oamenii în care n-avea deloc încredere. În timpul prânzului, îi fixa cu privirea, ca și cum ar fi încercat să le citească cele mai ascunse gânduri, ceea ce în general îi făcea să-și piardă cumpătul. Dacă se arătau speriați, îi considera vinovați; dacă rămâneau calmi, îi considera și mai vinovați și obraznici pe deasupra.

În ziua aceea, Agrippina, bolnavă încă și incapabilă să guste cât de puțină mâncare fără să i se facă rău, se simți foarte chinută sub privirea stăruitoare a lui Tiberius. Nu era vorbăreață. Discuția despre meritele relative ale muzicii și filozofiei nu o interesa câtuși de puțin și nu se simțea în stare să ia parte la ea. Se prefăcea că mănâncă, dar Tiberius, care nu o slăbea din ochi, vedea că înapoia mereu farfuriile pline. Crezu că ea îl bănuiește de o încercare de otrăvire și, ca să se asigure, îi alesese cu grijă un măr de pe o tavă ce se găsea în fața lui și i-l întinse spunând:

— Draga mea Agrippina, nu ai mâncat aproape nimic; gustă măcar acest măr. E minunat. Regele părților mi-a dăruit niște merișori acum trei ani și fac întâia dată fructe.

Fiecare din noi are, pot spune, un "dușman natural". Pentru anumite persoane, miera e o otravă violentă. Alții sunt bolnavi dacă ating un cal sau intră într-un grajd, uneori chiar dacă se culcă pe un divan umplut cu păr de cal. Alții, de asemenea, sunt neplăcut impresionați de prezența unei pisici și spun, intrând într-o cameră: "A fost o pisică aici, îngăduiți-mi să plec." În ce mă privește, simt un dezgust de neînvins pentru parfumul de măceș înflorit. Iar "dușmanul natural" al Agrippinei era tocmai mărul. Ea îl luă pe cel ce i-l oferea Tiberius și mulțumi, fără a-și putea reține un fior; apoi spuse că va păstra fructul pentru a-l mânca acasă.

— O singură înghițitură, ca să vezi ce bun e.

— Iartă-mă, dar, într-adevăr, mi-e cu neputință.

Ea dădu mărul unui servitor, sfătuindu-l să-l învelească bine într-un șervet.

De ce nu puse Tiberius să fie arestată pe loc pentru înaltă trădare, așa cum îl îndemna Sejanus? Pentru că Agrippina era încă sub protecția Liviei.

Capitolul XXV

Și iată-mă ajuns la prânzul meu cu Livia. Mă primi cu multă bunăvoință și păru sincer încântată de darul meu. În afară de mine, nu mai erau alți invitați decât bătrâna Urgulania și Caligula; acesta era acum un băiețandru înalt și palid de vreo paisprezece ani, cu ochii încercănați și cu fața presărată cu bubițe. Livia mă uimi prin vioiciunea spiritului și prin limpezimea memoriei. M-a întrebat de lucrările mele și când am început să vorbesc despre primul război punic, punând la îndoială unele amănunte date de poetul Naevius, care participase la lupte, Livia mi-a dat dreptate, dar mi-a corectat un citat inexact.

— Acum îmi ești recunoscător — spuse ea — că te-am împiedicat să scrii biografia tatălui tău? Crezi că, dacă nu mă ascultai, ai mai fi fost aici, astăzi?

De câte ori sclavul îmi umpluse cupa, o golisem dintr-o sorbitură; acum, după vreo zece sau douăsprezece cupe, mă simțeam curajos ca un leu. Am răspuns cu îndrăzneală:

— Foarte recunoscător, bunico, pentru că mă aflu la adăpost printre cartaginezi și etrusci. Dar îmi vei spune oare pentru ce mă aflu astă-seară aici?

Ea zâmbi:

— Da, îți mărturisesc că prezența ta la această masă tot îmi mai produce un anume... Dar nu are importanță. Dacă m-am abătut de la unul din cele mai vechi principii ale mele, e treaba mea și nu a ta. Nu-i așa că nu mă poți suferi, Claudius? Fii sincer.

— Pesemne că tot atât de puțin cât mă suferi și tu pe mine, bunico. (Eu vorbeam oare?)

Caligula rânji, Urgulania chicoti, iar Livia izbucni în râs.

— Iată o vorbă deschisă. Dar, spune, l-ai observat pe monstrul acesta? A stat neobișnuit de cuminte în timpul mesei.

— Pe cine, bunico?

— Pe nepotul tău.

— Este deci un monstru?

— Nu te prefac că nu știi. Ești un monstru, nu-i așa, Caligula?

— Cum socotești, bunico — răspunse Caligula cu ochii plecați.

— Ei bine, Claudius, vreau să-ți spun ceva despre monstrul acesta, nepotul tău. El va fi viitorul împărat.

Am crezut că e vorba de o glumă.

— Dacă spui tu, bunico — am replicat zâmbind —, o cred. Dar care îi sunt titlurile? E cel mai tânăr din familie și, deși dă dovadă de mari calități naturale...

— Vrei să spui că nici unul dintre ei nu are vreo șansă împotriva lui Sejanus și a surorii tale Livilla?

Libertatea convorbirii m-a uluit.

— N-am vrut să spun nimic de felul acesta. Eu nu mă amestec nicio dată în politica înaltă. Vreau să spun doar că e încă foarte tânăr — mult prea tânăr pentru a ajunge împărat — și că profetia este poate puțin prematură.

— Nu e deloc prematură. Tiberius îl va numi urmașul său — nu e nici o îndoială. Și pentru ce? Pentru că Tiberius e așa cum este. Are aceeași vanitate ca și bietul Augustus: nu poate suferi gândul că urmașul său va fi mai popular decât el. Dar, în același timp, face tot ce poate pentru a fi temut și urât. Și astfel, când va simți că i se apropie ceasul, va căuta ca succesor pe altul mai rău de cât el. Și îl va găsi pe Caligula. Caligula a și săvârșit o faptă, în ierarhia crimei, ce îl așează mult mai sus decât locul la care Tiberius va putea ajunge vreodată.

— Te rog, bunico — o imploră Caligula.

— Bine, monstrule, îți voi păstra secretul cât timp vei rămâne la locul tău.

— Urgulania știe despre ce e vorba? am întrebat eu.

— Nu; e un secret între acest monstru și mine.

— L-a mărturisit de bunăvoie?

— Firește că nu; nu e dintre cei ce mărturisesc. L-am descoperit întâmplător. Într-o seară i-am scotocit camera de culcare, pentru a vedea dacă nu pregătește vreo farsă băiețească împotriva mea — ceva magie neagră, de pildă, sau niște otravă distilată — și am găsit...

— Te rog, bunico.

— Un obiect verde, care mi-a lămurit o istorie foarte interesantă. Dar i l-am înapoiat.

Urgulania spuse rânjind:

— Thrasyll mi-a spus că voi muri în anul acesta; așa că nu voi avea plăcerea să trăiesc sub domnia ta, Caligula, dacă nu te grăbești să-l ucizi pe Tiberius!

M-am întors spre Livia:

— O va face într-adevăr, bunico?

Caligula o întrerupse:

— E prudent să vorbim față de unchiul Claudius? Sau ai cumva de gând să-l otrăvești?

— Nu, nu riscăm nimic: nu e nevoie de otravă. Aș vrea să vă cunoașteți mai bine amândoi și acesta e unul din motivele prânzului. Ascultă, Caligula. Unchiul tău, Claudius, e un fenomen. E de modă atât de veche, încât jurământul său de a iubi și ocroti pe copiii fratelui său îți îngăduie să abuzezi de el tot restul zilelor tale. Ascultă, Claudius! Nepotul tău Caligula e un fenomen. Este perfid, laș, desfrânat, vanitos, mincinos și o să-ți mai joace multe feste murdare. Dar amintește-ți un lucru: nu te va ucide niciodată.

— Pentru ce? am întrebat eu, golind încă o dată cupa.

Convorbirea semăna cu cele din vise: fără șir, dar pasionantă.

— Pentru că tu o să-i răzbuni moartea.

— Eu? Cine a spus-o?

— Thrasyll.

— Și Thrasyll nu se înșeală niciodată?

— Niciodată. Caligula va fi ucis și tu ești acela care îi vei răzbuna moartea.

O tăcere mohorâtă ne învălui până la sfârșitul mesei. Atunci, Livia îmi spuse:

— Haide, Claudius, restul convorbirii noastre va fi confidențial.

Ceilalți doi se ridicară și ne lăsară singuri.

— Ce convorbire ciudată, bunico! am spus. E din vina mea? Poate am băut prea mult? Unele glume, în zilele noastre, sunt primejdioase. Nu am mers prea departe? Nădăjduiesc că servitorii...

— Sunt surdomuți. Nu. Să nu-ți pară rău că ai băut. Vinul dezvăluie adevărul și, în ce mă privește, convorbirea a fost dintre cele mai serioase.

— Dar dacă crezi cu adevărat că acest Caligula e un monstru, pentru ce îl încurajezi? Pentru ce nu-l susții pe Nero, care este un băiat de treabă?

— Pentru că nu Nero, ci Caligula va fi viitorul împărat.

— Dar dacă este așa cum spui, va fi un împărat cumplit. Iar tu, care ți-ai închinat toată viața binelui Romei...

— Da. Dar nu poți face nimic împotriva destinului. Și acum, când Roma e atât de nerecunoscătoare și de nechibzuită spre a-l lăsa pe nelegiuitul meu fiu să mă dea la o parte și să mă insulte pe mine, mama sa — pe mine, care sunt poate cea mai mare suverană ce a avut-o lumea vreodată...

Vocea-i deveni ascuțită. M-am grăbit să schimb vorba.

— Liniștește-te, bunico. După cum spui, nu te poți pune împotriva destinului. Dar nu ai ceva deosebit să-mi destăinuiești, legat de toate astea?

— Ba da, e vorba de Thrasyll. Îl consult adesea. Tiberius nu știe nimic, dar el a venit deseori pe aici. Mi-a prezis cu câțiva ani în urmă tot ce se va întâmpla între noi, că Tiberius se va revolta împotriva autorității mele și va lua singur conducerea imperiului. În clipa aceea, nu l-am crezut. Mi-a mai spus și altceva: că, deși voi muri slăbită și învinsă, voi fi proclamată zeiță la mulți ani după moarte. Înainte de asta îmi spusese că cineva care trebuia să moară într-un anumit an (mai târziu am aflat că era chiar anul morții mele) va deveni cea mai mare divinitate a lumii, așa că, în cele din urmă, nu va mai exista nici la Roma, nici în întregul imperiu vreun templu consacrat altui zeu. Nici măcar lui Augustus.

— Și când trebuie să mori?

— Peste trei ani, în primăvară. Cunosc și ziua.

— Dorești atât de mult să ajungi zeiță? Unchiul Tiberius nu prea pare să țină la acest lucru.

— Nu mă gândesc decât la asta, de când mi-am îndeplinit sarcina. Și de ce n-aș fi? Dacă Augustus este zeu, e absurd să fiu numai preoteasa lui. Doar eu am făcut totul, nu-i așa? El nu avea mai multă stofă de mare conducător decât Tiberius.

— Da, bunico. Dar nu e destul să înțelegi cele ce le-ai făcut, fără a mai avea nevoie de adorația plebei?

— Claudius, lasă-mă să-ți explic. Sunt de părerea ta în ce privește plebea. Nu mă gândesc la renumele meu pe pământ, ci la locul ce trebuie să-l ocup în cer. Am săvârșit în viața mea multe fărădelegi — nici un conducător cu adevărat mare nu poate proceda altfel. Am pus binele imperiului înaintea oricărei considerații umane. Pentru a-l libera de facțiuni, a trebuit să făptuiesc multe crime. Augustus împingea imperiul spre ruină printr-un favoritism ridicol: Marcellus împotriva lui Agrippa, Caius împotriva lui Tiberius. Cine a salvat Roma de un nou război civil? Eu. Eu mi-am atribuit neplăcuta sarcină de a-i face să dispară pe Marcellus și

Caius. Să nu-mi spui că nu m-ai bănuir niciodată că i-am otrăvit. Și cum poate fi răsplătit conducătorul care a săvârșit asemenea crime pentru binele supușilor săi? Desigur, zeificându-l. Spune-mi, crezi că sufletele criminalilor suferă chinuri eterne?

— Așa mi s-a spus întotdeauna.

— Dar zeii nemuritori nu au a se teme de pedeapsă, oricare le-ar fi crimele!

— Del... Jupiter și-a detronat tatăl, și-a ucis nepoții, s-a căsătorit prin incest cu sora sa... Nici unul dintre ceilalți zei nu are o reputație fără pată. E limpede că judecătorii muritorilor nu au nici o putere asupra lor.

— Tocmai. Vezi acum pentru ce este indispensabil să ajung zeiță. De vrei să știi, pentru aceasta îl suport pe Caligula. Mi-a jurat că, dacă îi păstrez secretul, mă va face zeiță, îndată ce va ajunge împărat. Vreau ca și tu să-mi juri că vei face tot ce-ți va sta în putință ca să ajung zeiță cât mai repede. Gândește-te că până în acea clipă voi suferi cele mai groaznice, rafinate și de neînălțurat chinuri.

Schimbarea bruscă a vocii sale, trecerea de la recea aroganță imperială la un ton de rugămintă îngrozită mă uimi mai mult decât tot ce-mi fusese dat să aud.

— Nu văd — am spus într-o doară — ce influență va putea avea vreodată bietul unchi Claudius, fie asupra împăratului, fie asupra Senatului.

— Nu-mi pasă de ce vezi sau nu vezi tu, idiotule! Juri că vei face ce-ți cer? Juri pe capul tău?

— Bunico — am răspuns — voi jura pe capul meu, pe cât valorează el, dar cu o condiție.

— Îndrăznești să-mi pui condiții, mie!

— Da, după a douăzecea cupă de vin. Este de altfel o condiție simplă. După treizeci și șase de ani de neglijare și de dezgust, nu te aștepți să-ți fac vreun serviciu fără condiții, nu-i așa?

Ea zâmbi:

— Să vedem condiția.

— Sunt multe lucruri pe care aș vrea să le aflu. Mai întâi, cine l-a ucis pe tatăl meu? Cine l-a ucis pe Agrippa? Cine l-a ucis pe fratele meu Germanicus? Cine l-a ucis pe fiul meu Drusillus?

— Ce nevoie ai să știi toate astea? Vreo nădejde stupidă de a răzbuna moartea lor folosindu-te de mine?

— Nu, chiar dacă tu ai fi ucigașa. Nu mă răzbun niciodată, decât dacă sunt obligat s-o fac printr-un jurământ sau în legitimă apărare. Cred că răul poartă în sine propria pedeapsă. Tot ce aș vrea este să cunosc adevărul. Sunt istoric: singurul lucru care mă interesează cu adevărat este să aflu pentru ce și cum se întâmplă lucrurile. Scriu istorie mai mult pentru a mă lămuri pe mine, decât pentru a-mi informa cititorii.

— Pe cât văd, bătrânul Athenodor a avut multă influență asupra ta.

— A fost bun cu mine și i-am fost recunoscător; am ajuns astfel stoic, ca și el. Nu m-am amestecat niciodată în discuțiile filozofice — nu mă interesează — dar am adoptat modul stoic de a privi lucrurile. Poți fi sigură că nu voi repeta nici un cuvânt din cele ce-mi vei spune.

A sfârșit prin a se lăsa convinsă și, timp de peste patru ore, i-am pus cele mai amănunțite întrebări. Ea răspundea fără șovăială, cu calmul unui

intendent de la țară povestind proprietarului, aflat în trecere, micile neajunsuri întâmplare în gospodărie.

Da, îl otrăvisese pe bunicul meu — pe tatăl meu nu, cu toate bănuielele lui Tiberius; cauza morții lui fusese cu adevărat cangrena. Da, îl otrăvisese pe Augustus, ungând cu otravă smochinele verzi ce mai creșteau în pom. Mi-a povestit pe îndelete istoria Iuliei și pe cea a lui Postumus, ale căror amănunte am reușit să le notez. Da, ea îi otrăvisese nu numai pe Marcellus și Caius, dar și pe Agrippa și pe Lucius. Da, interceptase scrisorile mele către Germanicus, dar nu ea îl otrăvisese, Plancina o făcuse, din proprie inițiativă. Totuși, ea îl condamnase, ca și pe tatăl meu, de altfel — și pentru același motiv.

— Ce motiv, bunico?

— Voia să restabilească republica, înțelege-mă, fără a-și viola jurământul de credință față de Tiberius. M-ar fi dat pe mine la o parte; apoi l-ar fi convins pe Tiberius să ia singur inițiativa mișcării și să culeagă tot meritul, în timp ce el, Germanicus, ar fi rămas în umbră. Aproape că izbutise. Știi ce fricos e Tiberius. A trebuit să lupt din răspuțeri, să fac nenumărate falsuri și să spun o sumedenie de minciuni ca să-l împiedic să facă prostii. Ideile acestea republicane sunt o boală în familie. Și bunicul tău le avea.

— Și eu le am.

— Și acum? E ciudat. Nero de asemenea, mi se pare: și asta nu-i va purta noroc. E fără folos să discuți cu voi, republicanii. Nu vreți să vedeți că a încerca restabilirea republicii în epoca noastră înseamnă să vrei, de pildă, să impui soțiilor și bărbaților moderni sentimentul castității antice. E ca și cum ai încerca să dai înapoi umbra de pe un cadran solar: este cu neputință.

Îmi mărturisii că ea pusese să fie sugrumat Drusillus. Apoi îmi spuse cât de aproape fusesem de moarte, când îi scrisesem prima oară lui Germanicus despre Postumus. Mă cruțase numai în nădejdea că vreuna din scrisorile mele îi va arăta ascunzătoarea lui. Dar lucrul cel mai interesant ce mi-l destăinui fu metoda sa de otrăvire. I-am pus întrebarea lui Postumus: dacă prefera otrăvurile lente sau pe cele rapide. Îmi răspunse fără urmă de stînghereală că prefera dozele repetate dintr-o otravă lentă și fără gust, ale cărei efecte semănau cu simptomele ofticiei.

Am mai întrebat-o cum reușise să-și șteargă atât de bine urmele și să lovească atât de departe: căci Caius fusese ucis în Asia Mică, iar Lucius la Marsilia.

Ea îmi aminti că nu săvârșise niciodată un omor din care ar fi putut trage un folos direct și imediat. De pildă, nu-l otrăvisese pe bunicul meu decât după un anumit timp de la divorț și nici nu-și otrăvisese vreodată vreuna dintre rivale — nici pe Octavia, nici pe Iulia, nici pe Scribonia. Victimele sale erau de cele mai multe ori personaje a căror dispariție apropia de tron pe fiii și pe nepoții ei. Nu avusese niciodată altă confidentă decât pe Urgulania. Iar aceasta era atât de discretă, îndemânatică și devotată, încât nu numai că crimele lor nu puteau fi descoperite, dar, chiar de-ar fi fost, nu li s-ar fi putut atribui niciodată.

Confesiunile anuale făcute Urgulaniei cu prilejul Sărbătorii Zeiței Bune fuseseră un mijloc potrivit pentru îndepărtarea celor ce stăteau în calea

planurilor ei. Livia mi-o explică amănunțit. Se întâmpla uneori ca o femeie să mărturisească nu numai un adulter, ci un incest cu vreun fiu sau frate. Urgulania declara că singura ispășire cu putință era moartea bărbatului. Femeia începea să implore să i se arate vreun alt mijloc de ispășire. Urgulania răspundea că Zeița ar îngădui, poate, și o altă soluție. Femeia se putea purifica acceptând să contribuie, cu ajutorul complicei sale, la răzbunarea Zeiței Bune. Căci, povestea ea, o destăinuire asemănătoare îi fusese făcută, cu câțva timp înainte, de o altă femeie; aceasta își ispășise crima, dar infamul încă trăia. "Infamul" fusese pe rând Agrippa, Lucius și Caius. Agrippa fu acuzat de incest cu fiica sa, Marcelina, a cărei sinucidere neexplicată se petrecu la momentul potrivit; Caius și Lucius — de incest cu mama lor Iulia, înaintea exilului ei, pe baza reputației acesteia. În fiecare caz, vinovata era prea fericită să pregătească omorul, iar complicele ei — să-l execute. Urgulania dădea sfaturi și procura otrava. Livia era liniștită și la adăpost de orice bănuială. Criminalul, chiar prins asupra faptului, nu ar fi putut arăta motivul actului său fără a se compromite singur și mai mult.

Am întrebat-o dacă nu simțea vreo remușcare pentru asasinarea lui Augustus și uciderea sau exilarea atâtor din urmașii săi.

— Niciodată — îmi răspunse ea — nu am uitat a cui fiică sunt.

Asta explica multe. Tatăl Liviei, Claudian, fusese proscris de Augustus după lupta de la Actium și preferase să se sinucidă decât să cadă în mâinile lui.

Îmi explică astfel tot ce voiam să știu, în afară de fantomele ce bântuiseră casa lui Germanicus în Antiohia. Îmi repetă că nu pusese la cale nimic din toate acestea, că nici Piso și nici Plancina nu îi spusese nimic și că eu aveam tot atâtea mijloace de a lămuri misterul cât și ea. Văzând că stăruințele erau fără de folos, i-am mulțumit pentru răbdarea ei și i-am jurat că voi face tot ce îmi va sta în putere ca să o zeific.

La plecare, îmi dădu o cârtică, spunându-mi să o citesc după ce mă voi întoarce la Capua. Era colecția de versuri sibiline de care am vorbit la începutul acestei cărți. Când am ajuns la profetia asupra succesiunii celor șase păroși, am început să înțeleg de ce mă chemase Livia la masă și îmi ceruse acel jurământ. La drept vorbind, nici nu știu dacă-l făcusem. Totul era confuz în capul meu din pricina beției.

Capitolul XXVI

Sejanus îi scrisese lui Tiberius, rugându-l să se gândească la dânsul dacă va căuta un soț pentru Livilla. E drept că era doar cavaler, dar și Augustus voise odată să-și dea unica fiică unui cavaler. Oricum, Tiberius nu avea un servitor mai credincios decât acesta. El nu năzuia la rangul de senator și nu cerea decât să rămână ceea ce era: santinela vigilentă a siguranței nobilei sale împărat. Adăuga că această căsătorie ar da o lovitură nimicitoare partidului Agrippinei, care îl considera drept dușmanul cel mai activ. Aceasta îi va împiedica, poate, să atace pe fiul rămas în viață al lui

Castor și al Livillei, pe tânărul Tiberius Gemellus, al cărui frate geamăn tocmai murise, fără îndoială, datorită Agrippinei.

Tiberius răspunse cu amabilitate că, în ciuda recunoștinței ce i-o purta lui Sejanus, nu-i putea da îndată un răspuns favorabil. Livilla, ai cărei doi soți precedenți fuseseră oameni de neam mare, nu se va mulțumi, probabil, ca Sejanus să rămână un simplu cavaler; pe de altă parte, dacă el ar fi urcat în grad, intrând și în familia imperială, invidiile care ar lua naștere ar putea întări partidul Agrippinei. Tocmai pentru a înlătura asemenea invidii se gândise Augustus să-și căsătorească fata cu un cavaler, un om retras, fără legături cu politica. Termină totuși pe un ton încurajator: Nu voi destăinui încă planurile mari ce le nutresc pentru a te lega mai strâns de mine. Voi spune doar atât: nici o plată nu mi se pare îndeajuns de strălucită pentru credința ta și, când prilejul dorit se va ivi, mă voi bucura să îndeplinesc ce mi-am pus în gând.

Sejanus îl cunoștea prea bine pe Tiberius ca să nu-și dea seama că vorbise prea devreme — o făcuse numai îndemnat de insistentele Livillei — și că-l jignise adânc. Hotărî că Tiberius trebuia convins să părăsească Roma fără întârziere și să-l numească guvernator al Cetății — magistratură ce avea ca instanță superioară doar pe împărat, în calitate de comandant al gărzilor, avea sub ordinele lui atât corpul de ordonanță, cât și curierii imperiali; în felul acesta, toată corespondența lui Tiberius îi va trece prin mână. Tot el urma să hotărască cine putea fi primit de împărat: și cu cât mai puțini oameni va vedea acesta, cu atât va fi mai mulțumit. Cu încetul, Guvernatorul Romei ar pune astfel mâna pe putere și ar putea proceda după plac, fără să se teamă de amestecul împăratului.

În sfârșit, Tiberius părăsi Roma, sub cuvânt că trebuia să consacre un templu lui Jupiter la Capua, și unul lui Augustus la Nola. Dar nu avea de gând să se întoarcă. Se știa că luase această hotărâre din cauza prevestirii lui Thrasyll. Tot ce prezicea Thrasyll era acceptat fără discuție ca o certitudine. Tiberius avea atunci șaiszeci și șapte de ani. Era îngrozitor la vedere: slab, încovoiat, chel, țeapăn, cu fața plină de bube ascunse cu plasuri. Lumea își închipuia că va muri curând. Nimeni nu ar fi crezut că îi era sortit să mai trăiască unsprezece ani. Poate că datoră acești unsprezece ani tocmai faptului că nu trecu niciodată de marginile Cetății. Oricum, așa se petrecură lucrurile.

Tiberius luă cu el la Capri mai mulți învățați greci, niște soldați aleși cu grijă, printre care și garda sa personală de germani, și un șir de creaturi ciudate, fardate, de sex îndoielnic, îl luă și pe Thrasyll și — cea mai surprinzătoare alegere — pe Cocceius Nerva. Capri e o insulă în golful Napoli, așezată la vreo trei mile de coastă. Clima e dulce în timpul iernii și răcoroasă vara. Debarcarea nu e posibilă decât într-un singur loc, restul coastei fiind apărat de stânci ascuțite și desigur de nepătruns. Cum își petrecea Tiberius timpul, când nu discuta poezie sau mitologie cu învățații greci, sau legislație și politică în compania lui Nerva, e un subiect prea revoltător chiar și pentru un istoric. Voi spune doar că adusese cu el colecția completă a faimoaselor cărți ale lui Elefantis — enciclopedia pornografică cea mai bogată ce fusese adunată vreodată. La Capri putea face ceea ce la Roma nu-i era cu putință: să se dedea jocurilor sale obscene în aer liber, sub arbori, printre flori, la marginea apei, să facă gălăgie după bunul lui

plac. Cum unele din aceste jocuri erau deosebit de crude, suferințele partenerilor săi contribuind îndeosebi la plăcerea lui, așezarea izolată a însulei îi oferea deci mai multe foloase decât inconveniente. Nu rămânea tot timpul acolo, obișnuind să facă vizite la Capua, Baiae și Antium. Dar cartierul său general rămânea la Capri.

După câțva timp, el îl autoriză pe Sejanus să termine cu șefii partidului Agrippinei cum îi va considera potrivit. Era în contact permanent cu Sejanus, aprobându-i toate acțiunile în scrisorile ce le adresa Senatului. Odată, de sărbătoarea Anului Nou, el oficia în calitate de Mare Pontif la Capua și recita binecuvântările rituale, când deodată, întorcându-se spre un cavaler numit Sabinus, care se găsea lângă el, îl acuză că încerca să-i corupă libertii. Unul din oamenii lui Sejanus ridică atunci toga lui Sabinus, îi acoperi capul cu ea, îi petrecu un laț în jurul gâtului și îl trase afară. Sabinus strigă cu o voce înăbușită: "Ajutor, prieteni, ajutor!" Dar nimeni nu se mișcă și Sabinus, a cărui singură vină era că fusese prietenul lui Germanicus și că se lăsase atras de o iscoadă a lui Sejanus să exprime într-o convorbire privată simpatie pentru Agrippina, fu executat fără alte formalități. A doua zi se citi în Senat o scrisoare a lui Tiberius, vestind moartea lui Sabinus și descoperirea, datorită zelului lui Sejanus, a unei primejdioase conspirații. Fie-vă milă, senatori, de un bătrân nenorocit, silit să trăiască într-o continuă teamă, în timp ce membrii propriei familii conspiră perfid împotriva lui. Aluzia la Agrippina și la Nero era limpede. Gallus se ridică și propuse să se ceară împăratului să-și expună temerile în fața Senatului: fără îndoială că acesta va ști să i le potolească. Dar Tiberius nu se simțea încă destul de tare pentru a se răfui cu Gallus.

În vara aceluia an, Livia și Tiberius — prima în lectică, celălalt călare — se întâlniră întâmplător pe strada mare din Napoli. Tiberius debarcase de la Capri, iar Livia se întorcea de la Herculaneum. El vru să treacă fără să salute, dar puterea obișnuinței îl făcu să tragă de hățuri și să se intereseze de sănătatea mamei sale, pe un ton ceremonios.

— Îmi merge mai bine de când te interesezi atât de amabil de mine, fiule — zise ea. Și vreau să-ți dau un sfat matern. Nu te încrede în mreana ce se mănâncă pe insula ta. Se pescuiesc unele foarte veninoase.

— Mulțumesc, mamă — răspunse el. Dat fiind că înștiințarea vine de la tine, mă voi mărgini de acum încolo numai la ton și chefal.

Livia pufni și, întorcându-se spre Caligula, care o întovărășea, spuse cu glas tare:

— Cum eram pe cale să-ți povestesc, soțul meu (străbunicul tău, copile) și cu mine coboram pe această stradă, într-o noapte întunecoasă, acum șaiszeci și cinci de ani, alergând spre portul în care era ancorată corabia noastră. Ne așteptam în orice clipă să fim opriți și uciși — pare ciudat! — de soldații lui Augustus. Fiul meu mai mare — pe vremea aceea aveam un singur copil — era călare pe umerii tatălui său. Deodată, iată că jivina asta mică începe să zbiere îngrozitor: "Tată, vreau să mă în torc la Peru-u-sia!" Eram descoperiți. Doi soldați au ieșit dintr-o tavernă și au strigat după noi. Ne-am ascuns sub un portic întunecos, ca să-i lăsăm să treacă. Dar Tiberius continua să urle: "Vreau să mă întorc la Peru-u-sia". "Ucide-l", am spus. "Ucide copilul. E singurul mijloc de scăpare." Dar soțul

meu, care era un prostănac cu inima prea simțitoare, a refuzat. Am scăpat ca prin minune.

Tiberius, care se opri pentru a asculta sfârșitul povestirii, își înfipse pintenii în burta calului și se îndepărtă furios, în galop. Nu mai aveau să se revadă niciodată.

Înștiințarea Liviei cu privire la pește era menită doar să-l neliniștească pe Tiberius, făcându-l să creadă că ea îi corupsese bucătarii. Știa că lui îi plăcea mult mreana și că va fi cu timpul frământat de poftă și de teama de-a fi asasinat. Dar întâmplarea avu urmări tragice. Într-o zi Tiberius era așezat sub un pom, în partea de vest a insulei, bucurându-se de briza mării și ocupat cu compunerea unui dialog în versuri grecești, între iepure și fazan, în care fiecare revendica întâietatea gastronomică. Nu era o idee originală: de curând, dăduse două mii de monede de aur unuia dintre poeții săi, pentru o lucrare asemănătoare, în care rivalii erau o ciupercă, o ciocârlie, o stridie și un sturz. În introducere, Tiberius mătură toate argumentele lor, proclamând că numai iepurele și fazanul meritau să-și dispute coroana de pătrunjel ce constituia premiul luptei; doar carnea lor avea demnitate fără grosolănie, delicatețe fără meschinărie.

Tocmai căuta un adjectiv disprețuitor pe care să-l aplice stridiei, când auzi un foșnet neașteptat printre mărăcini și văzu apărând un om cu înfățișarea sălbatică și cu părul încâlcit. Hainele îi erau ude și sfâșiate, fața sângerândă, iar în mână ținea un cuțit. El sări afară din desis, strigând:

— Privește, Cezar, nu e o minune?

Din sacul pe care îl ducea pe umeri, el scoase o mreană enormă pe care o aruncă, zvârcolindu-se încă, la picioarele lui Tiberius. Era doar un pescar, care izbutise să pescuiască acest exemplar nemaivăzut și, zărindu-l pe împărat la țărm, avusese ideea să i-l dăruiască. El își legase barca de o stâncă, se cățăraseră pe o potecă abruptă și își făcuse drum printre spini cu cuțitul.

Dar Tiberius se speriasă îngrozitor, pierzându-și capul. Fluieră și răcni în germană:

— Ajutor! Ajutor! Încoace! Wolfgang! Siegfried! Adelstan! Un asasin! Schnell⁶⁹!

— Sosim, prea înalte și atotputernice stăpâne! răspunseră de îndată germanii.

Stătuseră de pază la dreapta, la stânga și în spatele lui, dar firește că nu se afla nimeni în față. Sosiră în goană, agitându-și sulile.

Omul, care nu înțelegea germana, continuă cu veselie, vârând cuțitul în traistă:

— L-am prins acolo, lângă peșteră. Cât crezi că trage la cântar? O adevărată balenă, nu-i așa? Aproape că m-a smuls din barcă.

Tiberius, mai liniștit, dar cu gândul tot la vorbele Liviei și crezând peștele veninos, strigă germanilor:

— Nu, nu-l străpungeți. Tăiați peștele în două și frecați-i mutra cu cele două jumătăți.

Voinicul Wolfgang îl apucă pe bărbat pe la spate, ținându-i mâinile, iar ceilalți doi îi frecară fața cu pestele crud. Nenorocitul strigă:

⁶⁹ Repede (germ.)

— Ei, opriți-vă! Ce glumă-i asta! Noroc că nu i-am dăruit de la început împăratului ce mai am în sac!

Unul din soldați deschise sacul și găsi înăuntru o langustă uriașă.

— Ia freacă-i fața cu ea — spuse Tiberius —, freacă-i-o bine!

Nenorocitul își pierdu amândoi ochii.

— Ajunge — spuse atunci Tiberius — îl puteți lăsa.

Pescarul se împleticea de colo-colo urlând, nebun de durere; în cele din urmă trebuiră să-l arunce în mare, de pe cel mai apropiat colț de stâncă.

Sunt fericit să spun că nu am fost niciodată invitat să-l vizitez pe Tiberius pe insula lui. Am evitat să mă duc acolo și după aceea, deși urmele grozăviilor sale s-au șters de mult, iar cele douăsprezece vile sunt, după cum se spune, nemaipomenit de frumoase.

Cerusem Liviei permisiunea de a mă căsători cu Aelia. Ea mi-o dădu, cu urări ironice, ba chiar asistă la nuntă. Fu o ceremonie măreață — Sejanus se ocupă de toate. Dar una dintre urmări fu înstrăinarea Agrippinei, a lui Nero și a prietenilor lor. Ei își închipuiau că nu voi putea ascunde nimic Aeliei și că ea va povesti totul fratelui său. Asta m-a întristat foarte mult, dar mi-am dat seama că nu avea rost să încerc s-o conving pe Agrippina de contrariu. Ea era atunci în doliu după sora sa Iulia, care murise, după douăzeci de ani de exil, pe mica insulă Tremerus. Ca s-o scutesc de situații penibile, am încetat s-o vizitez acasă. Totuși, Aelia și cu mine nu eram soți și soție decât cu numele. Primul lucru ce mi-l spuse, pătrunzând în camera nupțială, fu:

— Să-ți fie limpede, Claudius, că nu vreau să mă atingi. Dacă vreodată vom mai fi siliți să împărțim patul, ca în seara aceasta, vom pune între noi o învelitoare și, la cel dintâi gest de-al tău — afară! Și încă ceva: tu îți vezi de treaba ta, iar eu de a mea.

— Mulțumesc — i-am răspuns —, îmi iei o mare greutate de pe suflet.

Era o femeie îngrozitoare. Avea elocvența zgomotoasă și stăruitoare a unui vânzător de la târgul de sclavi. În scurt timp am renunțat să-i fac față. Continuam, firește, să locuiesc la Capua, dar ea nu venea niciodată acolo; Sejanus ținea însă ca, de câte ori vizitam Roma, să fiu văzut cât de mult împreună cu ea.

Nero nu era în stare să lupte cu Sejanus și cu Livilla. Deși Agrippina îi repeta adesea să-și cântărească fiecare cuvânt, el avea o fire prea deschisă pentru a putea ascunde ce gândea. Printre tinerii patricieni în care avea încredere, câțiva erau agenții lui Sejanus și notau tot ce spunea el în public. Mai mult, soția sa, pe care el o numea Helena sau Heluo, și care era fiica Livillei, repeta mamei sale toate confidențele lui. Dar cel mai rău era însuși fratele său Drusus, în care se încredea chiar mai mult decât în soția sa și care era invidios pe el, pentru că era primul născut și cel mai iubit fiu al Agrippinei. Drusus se duse la Sejanus și îi povesti că Nero îi propusese să se imbarce în taină cu el spre Germania, să se pună sub protecția regimentelor lui Germanicus și să pornească împotriva Romei, dar că el refuzase cu indignare.

— Mai așteaptă puțin — îi spuse Sejanus. Vom povesti toate acestea lui Tiberius, dar încă nu a sosit clipa.

Între timp, Sejanus stârni zvonul că Tiberius se pregătea să-l acuze pe Nero de trădare. Prietenii săi începură să-l părăsească, îndată ce unii dintre ei îi refuzară invitațiile și apoi îi răspunseră rece la salut, ceilalți le urmară pilda. După câțeva vreme, nu mai rămaseră în jurul lui Nero decât adevărații săi prieteni, printre care se găsea și Gallus, care, acum când Tiberius nu mai venea deloc în Senat, își îndrepta săgețile ironiei împotriva lui Sejanus. El propunea mereu să i se voteze mulțumiri și onoruri extraordinare: statui, arcuri de triumf, titluri, rugăciuni publice. Senatul nu îndrăznea să se opună: Sejanus, nefiind senator, nu avea drept de vot, iar Tiberius nu voia să-și exprime veto-ul de teamă să nu-l nemulțumească pe Sejanus, sau să pară că își pierduse încrederea în el. Pe atunci, de câte ori senatorii doreau să întreprindă ceva, trimiteau mai întâi reprezentanți care să-i ceară lui Sejanus îngăduința de a vorbi cu Tiberius; și dacă Sejanus nu era de acord, renunțau.

Într-o bună zi, Gallus propuse să se procedeze ca și cu urmașul lui Torquatus și Cincinnatus. Pentru cinstirea serviciilor aduse statului de către strămoșii lor, aceștia purtau, printr-un decret al Senatului, ca semn, o insignă a familiei — unii câte un colan de aur, ceilalți, un cârlionț de păr. Gallus ceru ca lui Sejanus și urmașilor săi să le fie acordată drept insignă a familiei o cheie de aur, ca semn de prețuire a serviciilor sale credincioase în folosul împăratului. Senatul votă propunerea în unanimitate, iar Sejanus, neliniștit, îi scrisese lui Tiberius, plângându-se că Gallus propusese cu gând rău toate onorurile din trecut, în speranța că va trezi pizma Senatului, ba poate chiar bănuiala împăratului că ar nutri ambiții insolente. Noua propunere era și mai răuvoitoare — voia să sugereze împăratului că admiterea la audiențe se afla în mâinile cuiva care își întrebuinta puterea în folosul îmbogățirii personale. Îl ruga pe împărat să găsească un pretext legal pentru a-și exprima veto-ul și, pe de altă parte, un mijloc de a-i închide gura lui Gallus. Tiberius răspunse că nu putea să se împotrivescă propunerii fără a submina reputația lui Sejanus, dar că va lua măsuri pentru a-l reduce la tăcere pe Gallus. Sejanus nu trebuia să-și facă nici un fel de griji, iar scrisoarea lui era un model de credință și judecată subtilă. Dar aluzia lui Gallus nimerise la țintă. Tiberius înțelese deodată că, în timp ce toate intrările și ieșirile la Capri erau cunoscute și în mare măsură controlate de Sejanus, el nu știa despre cele ce se petreceau la ușa lui Sejanus decât din ce găsea acesta de cuviință să-i comunice.

Și iată-mă ajuns la o cotitură în povestirea mea: moartea bunicii mele Livia, în vârstă de optzeci și sase de ani. Ar mai fi putut trăi mult, căci își păstrase intacti ochii, urechile și folosința membrelor — fără a mai vorbi de memoria și de inteligența sa. Dar de câțeva vreme suferea mereu de răceală, datorită unei infecții la nas; în cele din urmă, răceala coborî la plămâni. Mă chemă la căpătâiul ei. Din întâmplare, mă aflu la Roma, așa că m-am dus îndată. Mi-am dat seama că moare. Ea îmi aminti de jurământ.

— Nu voi avea odihnă până ce nu-l voi îndeplini, bunico — i-am spus.

Când vezi murind o femeie bătrână — mai ales propria ta bunică — spui orice ca s-o potolești.

— Dar, după câte știam, Caligula și-a luat sarcina asta.

Ea tăcu o clipă, apoi reluă cu o furie neputincioasă:

— A fost aici cu zece minute în urmă. Și-a bătut joc de mine. Mi-a spus că, dacă ar fi după el, n-am decât să mă duc în infern și să clocotesc acolo în vecii vecilor. O dată ce mor, nu mai are de ce să mă ia în seamă: și apoi, nu se socotește legat de un jurământ care i-a fost smuls cu forța. A adăugat că el, și nu eu voi fi zeul atotputernic din profeții. Și că...

— Lasă, bunico, tot tu vei avea ultimul cuvânt. Când vei fi Regina Cerurilor și când, în fundul Infernului, oamenii lui Minos îl vor zdrobi încet pe roata eternă...

— Și când mă gândesc că te-am socotit întotdeauna un tâmpit! spuse ea. Acum mă duc, Claudius. Închide-mi ochii și pune-mi în gură moneda ce o vei găsi sub pernă. Luntrașul o va recunoaște. Va avea tot respectul...

A murit. I-am închis ochii și i-am pus moneda în gură. Era o monedă de aur cum nu mai văzusem niciodată: pe o față purta capul lui Augustus și cel al Liviei privindu-se, iar pe cealaltă parte un car triumfal.

Nu vorbise nici un cuvânt despre Tiberius. Am aflat în curând că acesta fusese anunțat despre starea mamei sale și că ar fi avut destulă vreme să vină să-i prezinte ultimele omagii. El scrisese Senatului că fusese foarte ocupat, dar că în orice caz va veni la Roma pentru funeralii. Între timp, Senatul votase Liviei diferite onoruri extraordinare, printre care și titlul de Mamă a Patriei, și propusese chiar să o facă semizeită. Dar Tiberius se opuse aproape la toate propunerile. Livia, scrisese el, fusese o femeie deosebit de modestă, dușmana onorurilor publice, împotrivindu-se cu hotărâre oricărui cult religios ce i s-ar fi adus după moarte. Scrisoarea se sfârșea cu reflecții asupra neplăcerilor ce apar când femeile se amestecă în politică, sarcină pentru care nu sunt făcute și care ațâță în ele acea aroganță și impertinență către care sexul lor e, prin natură, înclinat.

Bineînțeles că el nu se întoarce la Roma pentru înmormântare, deși, doar cu scopul de a-i micșora fastul, aranja toate amănuntele. El întârzie atât de mult, încât corpul, oricât de bătrân și de zbârcit era, atinsese, când fu dus pe rug, o stare de putrefacție înaintată. Spre surprinderea generală, Caligula pronunță cuvântarea funebră pe care ar fi trebuit s-o rostească Tiberius, iar dacă nu el, măcar Nero, ca moștenitor al tronului. Senatul votase Liviei un arc de triumf: pentru întâia dată în istoria Romei, o femeie primea o asemenea cinste. Tiberius nu se opuse decretului, dar făgădui că va construi arcul pe cheltuiala sa — și uită să o facă. Cât despre averea Liviei, cea mai mare parte trebuia să revină prin lege lui Tiberius, ca moștenitor firesc; dar ea lăsase tot ce era îngăduit de lege membrilor casei sale sau altor persoane de încredere. Nu mai e nevoie să spun că Tiberius nu a respectat nici unul din aceste legate. Eu aș fi trebuit să moștenesc douăzeci de mii de monede de aur.

Capitolul XXVII

Nu mi-aș fi închipuit ca, după moarte, Livia să-mi poată lipsi. Când eram copil, mă rugam noapte de noapte pe ascuns zeilor infernului să vină să o ia. Iar acum aș fi oferit cele mai bogate jertfe — tauri albi fără de pată, antilope din deșert, zeci de ibiși și de flamingi — ca să se întoarcă la viață.

Căci de mult se vădise că Tiberius mai era ținut în frâu doar de teama mamei sale. La câteva zile după moartea ei, el își îndreptă atacul împotriva Agrippinei, care se însănătoșise după boala de care suferise, și împotriva lui Nero. Nu îi acuză de trădare. Dar se plânse Senatului de desfrâul nerușinat al lui Nero și de purtarea trufașă și de limba clevetitoare a Agrippinei, propunând să se ia măsuri severe împotriva amândurora.

După citirea scrisorii, în Senat se lăsă o tăcere îndelungată. Fiecare cântărea ce sprijin ar putea găsi urmașii lui Germanicus pe lângă popor, acum când Tiberius se pregătea să-i sacrifice, și se întreba dacă nu era mai prudent să se opună împăratului decât populației. În cele din urmă, un prieten al lui Sejanus se ridică și ceru să se dea ascultare dorinței împăratului și să se voteze împotriva celor două persoane amintite. Era însă un senator care funcționa ca raportor oficial în toate dezbaterile Senatului și al cărui cuvânt avea mare greutate. Până atunci, votase întotdeauna, fără discuție, toate propunerile aflate în scrisorile lui Tiberius, și Sejanus se biziua pe supunerea lui. Totuși, tocmai el se ridică acum împotriva acestei propuneri. Problema moravurilor lui Nero și a purtării Agrippinei trebuia amânată. După părerea lui, împăratul fusese, desigur, rău informat și scrisese prea în grabă. De aceea, în interesul său propriu, ca și în cel al lui Nero și al Agrippinei, era mai bine să nu se voteze nici un decret și să i se dea timp să se gândească mai bine la aceste acuzații atât de grave aduse rudelor sale apropiate.

Între timp, știrea conținutului scrisorii se răspândise prin toată Roma, deși dezbaterile Senatului trebuiau să rămână secrete până când împăratul dădea ordin să fie publicate oficial. O mulțime imensă se și adunase în jurul Senatului, manifestând pentru Nero și Agrippina. "Trăiască Tiberius! se striga. Scrisoarea e ticluită! Trăiască Tiberius! Sejanus a uneltit totul!"

Sejanus îi trimise în grabă un curier lui Tiberius, care, pentru această împrejurare, se instalase într-o vilă așezată la câteva leghe de Roma. Îl anunța că Senatul, după instigația raportorului, nu voia să țină seama de scrisoare; poporul era gata de răscoală; Nero era numit salvatorul, iar Agrippina, adevărata Mamă a Patriei. Dacă Tiberius nu proceda cu fermitate, sângele va curge înainte de sfârșitul zilei.

Tiberius, înspăimântat, urmă totuși sfatul lui Sejanus și trimise Senatului o scrisoare amenințătoare. El îl învinui pe raportor de insulta fără precedent ce o adusesse demnității imperiale și ceru ca, întrucât senatorii aveau atât de puțină tragere de inimă pentru interesele sale, să i se dea în întregime afacerea pe mână. Senatul cedă. Tiberius puse garda să defileze în oraș, cu sabia scoasă și cu trompetele în frunte, apoi amenință poporul că va înjumătăți împărțirile gratuite de grâu, dacă se vor mai produce manifestații subversive. Pe Agrippina o exila la Pandataria, insulița unde fusese exilată pe vremuri mama ei Iulia, iar pe Nero la Ponza, o altă insulă stâncoasă, așezată la jumătatea drumului dintre Capri și Roma, dar foarte departe de coastă. Senatului i se aduse la cunoștință că cei doi prizonieri încercaseră să fugă din Cetate, cu speranța că aveau să corupă regimentele de la Rin.

Înainte de a o trimite pe Agrippina în exil, Tiberius puse să fie adusă înaintea lui și o întrebă ironic cum își propunea să guverneze regatul ce-l

moștenise de la mama sa (defuncta și virtuoasa lui soție). Va trimite oare ambasadori fiului ei, Nero, în noul lui regat și vor încheia împreună o mare alianță militară? Ea nu scoase un cuvânt. El se înfurie și îi porunci cu violență să vorbească: și fiindcă tăcea în continuare, dădu ordin unui căpitan de gardă să o lovească, în cele din urmă, ea vorbi:

— Noroi amestecat cu sânge, iată ce ești. Așa mi s-a spus că te numea Theodor din Gadara, pe când urmaai cursul său de retorică la Rodos.

Tiberius apucă varga căpitanului și o lovi peste corp și peste față până leșină. Ea își pierdu un ochi de pe urma acestor brutalități groaznice.

În scurt timp, și Drusus fu acuzat de instigarea regimentelor de la Rin. Spre a sprijini acuzația, Sejanus aduse niște scrisori pe care pretindea că le interceptase, dar care, în realitate, erau ticluite. El aduse de asemenea o mărturie scrisă a Lepidei, soția lui Drusus, cu care avusese o aventură. Drusus, spunea ea, o însărcinase să se pună în legătură cu marinarii de la Ostia, care, nădăjduia el, nu uitaseră că Nero și cu dânsul erau nepoții lui Agrippa. Senatul i-l predă pe Drusus lui Tiberius; acesta puse să fie închis, sub paza oamenilor lui Sejanus, într-o mansardă îndepărtată a palatului.

Victima următoare fu Gallus. Tiberius scrisese Senatului că acesta, invidios pe Sejanus, făcea tot ce putea ca să stârnească împotriva lui mânia împăratului, prin laude ironice și alte metode răuvoitoare. Senatorii, tulburați de sinuciderea raportorului, de care aflaseră chiar în ziua aceea, trimiseră numaidecât pe un magistrat să-l aresteze pe Gallus. La locuința acestuia, i se spuse magistratului că Gallus se găsea afară din Cetate, la Baiae; acolo, el fu îndreptat către vila lui Tiberius, unde îl găsi pe Gallus prânzind cu împăratul. Tiberius bea în sănătatea lui Gallus, care îi răspundea prietenește. Domnea în sală o atmosferă de bună dispoziție și de veselie, încât magistratul, încurcat, nu mai știa ce să spună. Tiberius îl întreabă pentru ce venise.

— Din ordinul Senatului, să arestez pe unul din invitații tăi, Cezar.

— Pe cine? întreabă Tiberius.

— Pe Asinius Gallus — răspunse magistratul —, dar trebuie să fie o greșeală.

Tiberius se prefăcu a lua o înfățișare gravă.

— Dacă Senatul are ceva cu tine, Gallus, și a trimis pe acest magistrat să te aresteze, mă tem că plăcuta noastră seară va trebui să ia sfârșit. Știi doar că nu pot face nimic împotriva Senatului. Totuși, pentru că noi doi ne înțelegem atât de bine, voi cere Senatului, ca o favoare personală, să nu pornească nici o procedură împotriva ta, până nu le dau de știre. Asta înseamnă că vei fi doar arestat, sub paza consulilor, dar fără fiare și fără nimic degradant; și voi căuta să fii achitat cât de curând cu putință.

Gallus se văzu obligat să-i mulțumească lui Tiberius pentru bunăvoința sa, dar era sigur că sub aceasta se ascundea ceva: Tiberius îi plătea ironiile tot prin ironie. Nu se înșela. Fu dus la Roma, unde fu închis într-o sală subterană a Senatului. Nu putea să vadă pe nimeni, nici măcar un servitor, și nici să trimită vreo știre prietenilor sau familiei. Hrana i se strecura zilnic printre gratii. Bezna din încăpere era întreruptă doar de lumina sărăcăcioasă ce pătrundea printre gratii, iar singura mobilă era un morman de paie. I se spunea că totul era temporar, că Tiberius se va ocupa în

curând de cazul lui. Dar zilele se prefăceau în luni, lunile în ani și el rămănea tot acolo. Mâncarea era mizerabilă și calculată cu îngrijire de Tiberius ca să-l lase veșnic flămând, dar în viață. Nu avea voie să țină un cuțit sau o altă unealtă ascuțită, ca să nu se poată omorî, și nici vreun obiect care l-ar fi putut distra, adică unelte de scris, cărți sau zaruri. De băut i se dădea apă foarte puțină, iar de spălat, deloc. Dacă se vorbea despre el în fața lui Tiberius, bătrânul spunea rânjind: "N-am încheiat încă pacea cu Gallus."

Aflând de arestarea sa, am avut remușcări, fiindcă abia mă certasem cu el. Fusesse doar o dispută literară. El scrisese o carte ridicolă, intitulată: *Comparație între talentul oratoric al tatălui meu Asinius Pollion și al amicului său Marcus Tullius Cicero*. Dacă le-ar fi comparat valoarea morală, capacitățile politice sau chiar erudiția, Pollion ar fi câștigat ușor. Dar Gallus încerca să arate că tatăl său fusese un orator mai iscusit decât celălalt. Era absurd și am scris o cărțuție în sensul acesta; dar, dat fiind că apăru îndată după criticile mele asupra părerilor lui Pollion despre Cicero, Gallus se simți jignit. Mi-aș fi retras bucuros volumul din circulație, dacă aș fi putut îndulci astfel cât de puțin soarta nenorocită a prizonierului; dar era o idee ridicolă.

Sejanus putu în sfârșit să-l anunțe pe Tiberius că forța Partidului Verde era sfărâmată și că nu mai avea a se teme de nimic. Tiberius, pentru a-l răsplăti, spuse că hotărâse să-l însoare cu nepoata sa Heluo (a cărei căsătorie cu Nero o anulase), lăsând să se întrevadă onoruri și mai mari pe viitor. Dar aici interveni mama mea, care, după cum vă amintiți, era și mama Livillei. Livilla, care de la moartea lui Castor locuia la ea, făcuse imprudența să o lase să descopere corespondența secretă pe care o avea cu Sejanus. Mama fusese dintotdeauna foarte econoamă, dar la bătrânețe marea ei mulțumire era să adune capete de lumânări, pe care le topea pentru a face altele noi, să vândă resturile de la bucătărie crescătorilor de porci, sau să amestece praf de cărbune cu nu știu ce lichid și să facă un fel de turte care, uscate, ardeau aproape ca și cărbunele. Livilla, dimpotrivă, era foarte risipitoare, fapt pentru care mama o dojenea necontenit. Într-o zi, trecând prin fața camerei Livillei, văzu un sclav ieșind de la ea cu un coș plin de hârtii.

— Unde te duci, băiete? îl întrebă ea.

— Să le pun pe foc din porunca stăpânei Livilla.

Mama protestă:

— E o adevărată risipă să pui pe foc bucăți de hârtie încă bune de întrebuințat. Știi măcar cât costă? Cel puțin de trei ori cât pergamentul. Și sunt porțiuni aproape albe.

— Stăpâna Livilla mi-a poruncit cu strășnicie...

— Stăpâna Livilla se va fi gândit la altceva când a poruncit să se distrugă bunătate de hârtie. Dă-mi coșul. Părțile albe vor sluji pentru liste sau alte nevoi în casă. Cine nu risipește, nu duce lipsă.

Luă hârtiile în camera sa și era gata să taie părțile albe, când îi veni ideea că ar fi mai bine să șteargă cerneala de pe toate foile. Până atunci se ferise să citească ce era scris, dar, tot frecând foile, începu să le citească aproape fără voie. Își dădu seama deodată că foile erau ciorna sau începutul, refăcut de mai multe ori, al unei scrisori către Sejanus; și după ce în-

cepu să citească, nu se mai putu opri. În curând înțelese totul. Livilla era vădit furioasă că Sejanus consimțea să se însoare cu o altă femeie — și mai ales cu propria ei fiică! Dar încerca să-și ascundă sentimentele: fiecare copie avea un stil parcă ceva mai blând decât celelalte. Îi scria lui Sejanus să acționeze rapid, înainte ca Tiberius să poată bănui că el nu dorea cu adevărat căsătoria cu Heluo. Și dacă Sejanus nu era încă pregătit pentru asasinarea lui Tiberius și preluarea monarhiei, n-ar fi mai bine ca ea s-o otrăvească singură pe Heluo?

Mama îl chemă pe Pallas, care lucra pentru mine în bibliotecă, cerce-tând unele date despre etrusci, și îl trimise să ceară — în numele meu — lui Sejanus îngăduința de a merge la Capri, pentru a-i oferi lui Tiberius Istoria Cartaginei. (Tocmai o terminasem și, înaintea publicării, îi trimise-sem un exemplar mamei.) Ajuns la Capri, trebuia, tot în numele meu, să-i ceară împăratului îngăduința de a-i dedica lucrarea. Sejanus consimți fără greutate. Știa că Pallas era unul din sclavii noștri și nu bănui nimic. Dar în volumul al doisprezecelea al istoriei, mama lipise scrisoarea Livillei, cu o explicație scrisă de propria mână. Ea îi recomandase lui Pallas să nu lase pe nimeni să se atingă de cărți, care erau sigilate, și să i le înmâneze doar lui Tiberius. Trebuia să-i mai transmită presupusele mele salutări și, în a-fara cererii pomenite, să adauge: "Nobila Antonia îți trimite și dânsa salu-tări devotate, dar socotește că opera fiului ei nu-l poate interesa pe împă-rat, în afară de volumul al doisprezecelea, unde se găsește o digresiune foarte curioasă, care — e sigură — va fi de un interes imediat pentru dân-sul."

Pallas se opri la Capua, pentru a-mi spune unde era trimis. Mama îi interzisese cu asprime să-mi pomenească ceva, dar, oricum — îmi spuse el — serviciile sale îmi aparțineau mie și nu ei, iar el nu voia să-mi pricinuiască nici un rău; de altfel, era sigur că nu mă gândisem niciodată să ofer această dedicație împăratului. Am fost intrigat, mai ales când mi-a vorbit de volumul al doisprezecelea și, folosindu-mă de timpul cât el se spăla și își schimba hainele, am rupt sigiliul. Găsind scrisorile, am fost atât de în-spăimântat, încât m-am gândit o clipă să ard totul. Dar asta era la fel de primejdios ca și a le trimite, astfel că, în cele din urmă, am sigilat din nou volumul. Mama întrebuințase un sigiliu identic cu al meu, pe care i-l lăsa-sem pentru nevoile gospodăriei, așa încât nimeni nu putea bănui că desfă-cusem pecetea, nici măcar Pallas. Acesta porni în grabă spre Capri: la în-toarcere îmi povesti că Tiberius luase volumul al doisprezecelea și se duse-se în pădure, spre a-l cerceta. El îmi trimitea vorbă că îi puteam oferi ope-ra, cu condiția să nu întrebuințez expresii nepotrivite în dedicație. Lucrul acesta mă mai liniști puțin, dar nu te puteai încrede niciodată în aparen-țele de prietenie ale lui Tiberius. Eram, desigur, foarte tulburat de cele ce aveau să se întâmple și simțeam multă amărăciune față de mama pentru că mă amestecase în cearta dintre Tiberius și Sejanus, punându-mi viața în primejdie. M-am gândit chiar să fug, dar nu aveai unde fugi.

Primul lucru care se întâmplă fu boala lui Heluo. Mai târziu am aflat că era prefăcută. Livilla îi dăduse să aleagă între situația de a se așeza în pat, prefăcându-se bolnavă, și între aceea de a se culca în pat, fiind în-tr-adevăr bolnavă. Fu trimisă de la Roma la Napoli, al cărui climat era so-cotit mai prielnic. Tiberius permise amânarea fără termen a nunții, dar îi

vorbea lui Sejanus ca și cum ar fi fost într-adevăr ginerele său. Îl ridică la rangul de senator și pontif, și îl numi colegul său de consulat. Dar apoi făcu un gest care reduse la neant semnificația acestor favoruri. Îl invită pe Caligula la Capri, pentru câteva zile, și la înapoiere îi dădu o scrisoare de cea mai mare importanță către Senat. În scrisoare spunea că îl cercetase pe tânărul Caligula, care îi era moștenitor, și că-l găsisese foarte deosebit ca fire și purtări față de frații săi; în consecință, va refuza să creadă orice acușări ce i s-ar aduce cu privire la moravurile sau la credința lui. Îl încredința pe Caligula grijii lui Aelius Sejanus, colegul său de consulat, rugându-l să-l ferească pe tânăr de orice neajuns. De asemenea, îl numi pontif și preot al lui Augustus.

Când se auzi la Roma despre scrisoare, orașul fu cuprins de bucurie. Făcându-l pe Sejanus răspunzător de siguranța lui Caligula, Tiberius îi dădea să înțeleagă că lupta împotriva familiei lui Germanicus trebuia să înceteze. De altfel, Roma socotea numirea lui Sejanus la consulat ca rău prevestitoare pentru el. Era al cincilea mandat al lui Tiberius și fiecare din foștii lui colegi sfârșise rău: Varus, Gnaeus Piso, Germanicus, Castor. Lumea începea să spere că nenorocirile publice vor lua în curând sfârșit: un fiu al lui Germanicus se va urca pe tron. Tiberius îi va ucide, poate, pe Nero și pe Drusus, dar era sigur că hotărâse să-l cruce pe Caligula; nu Sejanus va fi viitorul împărat. Toți erau convinși că acest fiu al lui Germanicus moștenise toate virtuțile tatălui său, iar Tiberius, care se pricepea în materie de vicii, și de altfel îi spusese deschis lui Caligula că îl socotea un șarpe veninos, se amuză copios văzând ușurarea produsă de alegerea lui. Dar popularitatea crescândă a lui Caligula îi era necesară, ca o armă împotriva lui Sejanus și a Livillei.

El își destăinuie în parte proiectele lui Caligula și îl însărcina să afle, pălăvrăgind îndemânatic cu soldații din gardă, care dintre căpitanii lor avea mai multă influență în lagăr, după Sejanus: trebuia să fie totodată sângeros și neînfricat. Caligula, împopoțonându-se cu o perucă și haine femeiești, se întovărăși cu două prostituate tinere și începu să colinde împreună cu ele tavernele din mahala, unde se strângeau seara soldații la băutură. Cu bustul umplut cu câlți, cu fața fardată, el putea trece drept o femeie — prea înaltă, desigur, și deloc seducătoare — dar femeie. El povestea în tavernă că era întreținut de un negustor bogat, care îi dădea câți bani voia, și oferi de băut tuturor, lucru care îl făcu în curând foarte popular. Fu repede la curent cu toate bârfelile din lagăr. Numele care se ivea mai des pe buzele soldaților era cel al lui Macro, fiul unui libert al lui Tiberius și, după părerea tuturor, bruta cea mai îndrăzneată din Roma. Soldații vorbeau cu admirație de orgiile sale, de autoritatea pe care o avea asupra altor căpitani și de prezența lui de spirit în situații grele. Chiar Sejanus se temea de el — spuneau soldații — Macro fiind singurul om care-l înfruntau vreodată. Într-o seară, Caligula făcu cunoștință cu Macro, destăinuindu-i cine era; porniră la plimbare împreună, având o lungă convorbire.

Apoi Tiberius începu să trimită Senatului un șir de scrisori ciudate. Ba era bolnav, aproape de moarte, ba se vindecase subit și urma să sosească la Roma dintr-o clipă într-alta. Vorbea și de Sejanus într-un chip ciudat, amestecând laude extravagante cu imputările cele mai vii. Impresia generală era că dăduse în mintea copiilor. Sejanus, nedumerit, se întrebă

dacă să pornească de îndată revolta sau să rămână pe pozițiile sale, care încă erau foarte puternice, până ce moartea sau senilitatea îl vor fi scăpat de Tiberius. Ar fi vrut să meargă la Capri, pentru a-și da seama de ceea ce se petrecea într-adevăr. Dar când îi ceru lui Tiberius îngăduința să vină să-l vadă de ziua lui, acesta răspunse că unul din cei doi consuli trebuia să rămână la Roma: era destul de nelegal faptul că el însuși lipsea întotdeauna. Sejanus stăruie. Heluo era grav bolnavă la Napoli; nu putea merge să o vadă, măcar o zi? De la Napoli ajungi la Capri doar într-o oră. Tiberius răspunse că Heluo era îngrijită de cei mai buni medici și că trebuia să aibă răbdare. De altfel, el însuși urma să vină la Roma și voia ca Sejanus să-i pregătească primirea. Cam în același timp, el casă condamnarea unui fost guvernator al Spaniei pe care Sejanus îl acuzase de fraude, sub cuvânt că mărturiile se contraziceau. Era întâia oară când nu îl susținea pe Sejanus cu un asemenea prilej. Acesta începu a se teme. Mandatul său de consul era pe cale să expire.

În ziua fixată de Tiberius pentru sosirea sa, Sejanus aștepta în fruntea unui batalion din gardă, în fața templului lui Apollo, unde se țineau pe atunci ședințele Senatului, din cauza reparațiilor ce se făceau în clădirea principală. Deodată, Macro se apropie călare și îl salută. Sejanus îl întreabă pentru ce părăsise lagărul. Macro răspunse că avea de predat Senatului o scrisoare a lui Tiberius.

— Pentru ce tocmai tu? întreabă Sejanus, cu un aer bănuitor.

— Și de ce nu eu?

— Dar de ce nu mi-a dat-o mie?

— Pentru că scrisoarea te privește pe tine.

Și Macro îi șopti la ureche:

— Felicitările mele, generale. Scrisoarea cuprinde o surpriză pentru tine. Vei fi numit "Protector al poporului". E ca și sigur că tu vei fi viitorul nostru împărat.

Sejanus nu se așteptase cu adevărat la sosirea lui Tiberius, dar tăcerea acestuia în ultima vreme îl liniștise. Acum, nebun de bucurie, intră grăbit în Senat.

Atunci Macro îi puse pe soldați să ia poziție de drepti.

— Băieți — le spuse el —, împăratul m-a numit general în locul lui Sejanus. Iată împuternicirea mea. Întoarceți-vă de-a dreptul în tabără. Garda voastră s-a sfârșit. Veți spune celorlalți că acum comandă Macro și că treizeci de monede de aur îi așteaptă pe cei care vor ști să asculte. Cine e cel mai vechi căpitan? Tu? Preia comanda oamenilor și pleacă, dar fără prea mult zgomot.

Gărzile se retraseră, și Macro îl însărcină pe comandantul paznicilor, care fusese prevenit, să aducă un pluton spre a-i înlocui. Apoi intră în Senat după Sejanus, întinse scrisoarea consulilor și ieși înainte de a se începe citirea. Văzând că paznicii erau la posturile lor, ajunse gărzile în galop, pentru a preîntâmpina vreo tulburare la sosirea lor în tabără.

Între timp, vestea protectoratului lui Sejanus se răspândise în Senat: lumea începu să-l aclame și să-l felicite.

Decanul consulilor ceru să se facă tăcere și începu să citească scrisoarea. Tiberius se scuza ca de obicei că nu lua parte la ședință — împiedicat fiind de prea multă muncă și de sănătatea lui șubredă — apoi trecea

la subiecte de ordin general, dojenindu-l în treacăt pe Sejanus pentru graba cu care-l acuzase pe fostul guvernator, fără dovezi suficiente. Sejanus zâmbi: de obicei, aceste imputări ale lui Tiberius serveau ca introducere pentru acordarea unor noi onoruri. Dar scrisoarea continua pe același ton, cu o asprime crescândă, și pe fața lui Sejanus zâmbetul pieri treptat. Senatorii care îl aclamaseră tăceau acum stânjeniți, iar unul sau doi dintre cei așezați lângă el găsiră o scuză oarecare pentru a se muta la celălalt capăt al sălii. Tiberius sfârșea spunând că Sejanus se făcuse vinovat de nereguli grave: după părerea sa, doi dintre prietenii săi, unchiul lui Iunius Blaesus, căruia îi fusese decernat un triumf pentru învingerea lui Tacfarinas, și încă unul ar trebui pedepsiți, iar Sejanus însuși ar trebui arestat. Consulul, căruia Macro îi explicase cu o seară înainte ce aștepta Tiberius de la el, strigă:

— Sejanus, vino încoace!

Sejanus nu-și putea crede urechilor. El tot mai aștepta sfârșitul scrisorii și numirea ca "Protector al poporului". Consulul trebui să strige de două ori, până să înțeleagă.

— Eu? spuse el. Cu mine vorbești?

De cum își dădură seama dușmanii săi că, în sfârșit, Sejanus se prăbușise, huiduielile și fluierăturile izbucniră. Prietenii și rudele lui, temându-se pentru propria viață, se alăturară celorlalți. Într-o clipă, el rămase cu desăvârșire singur. Consulul puse întrebarea: trebuia aprobată părerea împăratului?

— Da, da! strigă adunarea într-un singur glas.

Fu chemat comandantul paznicilor. Când Sejanus văzu că gărzile dispăruseră și că paznicii le luaseră locul, înțelese că era pierdut. Fu dus la închisoare. Populația, prinzând de veste ce se petrecuse, se îngrămădi în jurul lui, vociferând și împroșcându-l cu murdării. El își acoperi fața cu toga, dar fu amenințat cu moartea dacă nu și-o arată. Se supuse și fu împroșcat și mai tare. După-amiaza, Senatul, văzând că nu se iveau gărzile și că mulțimea era pe cale să năvălească în închisoare pentru a-l ucide pe Sejanus, hotărî să ia asupra-i meritul morții lui și hotărî execuția. Caligula îi comunică îndată vestea lui Tiberius prin semnale luminoase.

Acesta avea o flotă pregătită pentru a-l duce în Egipt, dacă lucrurile s-ar fi sfârșit prost. Sejanus fu executat și corpul său azvârlit pe Scara Lacrimilor, unde plebea îl acoperi cu insulte vreme de trei zile. Când sosi momentul să fie târât la Tibru cu un cârlig de gât, se observă că i se luase capul la baia publică, spre a sluji de minge, și că nu mai rămăsese decât jumătate din trunchi. Străzile Romei erau presărate cu membrele sfărâmate ale nenumăratelor sale statui.

Printr-un decret, copiii care-i avusese cu Apicata fură condamnați la moarte. Avea un băiat major, unul minor și o fată, care fusese logodită cu fiul meu Drusillus și care împlinise paisprezece ani. Cum fiul său minor nu putea fi executat legal, se urmă un exemplu din războiul civil și i se puse roba virilă, pentru această împrejurare. Fetița, fiind fecioară, era și mai mult apărată de lege. Nu mai existase vreun precedent în care o fecioară să fie executată numai fiindcă era fiica tatălui ei. Când fu dusă la închisoare, neînțelegând ce se petrecea, ea strigă: "Nu la închisoare! Bateți-mă mai bine cu biciul: n-o să mai fac!" Avea desigur pe conștiință vreo greșală copi-

lărească. Pentru a nu aduce nenorocire Cetății, fiind executată o fecioară, Macro porunci călăului să o violeze înainte. La auzul acestei fapte, mi-am spus: "Roma este pierdută: nu există ispășire pentru o crimă atât de groaznică." I-am luat pe zei ca martori că, deși rudă a împăratului, nu participasem la conducerea statului și că, nefiind în stare să răzbun această crimă, o uram cel puțin tot atât cât și ei.

Când Apicata află ce se întâmplase cu copiii ei și când văzu populația batjocorindu-le trupurile pe Scara Lacrimilor, își luă viața. Dar, mai înainte, ea îi scrisese lui Tiberius, înștiințându-l că fiul său, Castor, fusese otrăvit de Livilla și că aceasta, împreună cu Sejanus, plănuise să pună mâna pe tron. Aruncă toată vina pe Livilla. Mama nu știuse nimic de otrăvirea lui Castor. Tiberius o chemă la Capri, îi mulțumi pentru serviciile sale însemnate și îi arată scrisoarea Apicatei. Apoi îi spuse să-și aleagă singură răsplata. Ea ceru doar ca numele familiei să nu fie necinstit, prin executarea publică a fiicei sale.

— Arunci cum să o pedepsesc? întrebă tăios Tiberius.

— Dă-mi-o mie — spuse mama — mă însărcinez eu cu aceasta.

Deci, Livilla nu fu sancționată legal. Mama o închise într-o cameră vecină cu a ei și o lăsă să moară de foame. Zi de zi, nopți de nopți, auzea cum strigătele ei de deznădejde și blestemele deveneau din ce în ce mai slabe, dar o ținu acolo, în auzul său, până ce muri. Nu pentru că s-ar fi complăcut în această tortură, căci o făcea să sufere îngrozitor, ci pentru a se pedepsi singură întrucât crescuse o fiică atât de ticăloasă.

Moartea lui Sejanus fu urmată de o adevărată avalanșă de execuții: mai întâi, toți prietenii săi care nu se grăbiseră să-l părăsească, apoi o bună parte dintre cei ce o făcuseră. Când nu preîntâmpinau execuția prin sinucidere, ei erau aruncați de pe Stânca Tarpeia a Capitoliului. Bunurile le erau confiscate. Tiberius, care devenise econom, îi plătea prost pe acuzaatori. După sfatul lui Caligula, el născocea acuzații împotriva celor care ar fi trebuit să profite cel mai mult de pe urma delațiunilor și îi jefuia la rândul lor. Șaizeci de senatori, două sute de cavaleri și cam o mie de oameni din popor pieriră în felul acesta. Rudenia mea prin alianță cu Sejanus m-ar fi putut costa viața, de nu aș fi fost fiul mamei mele. Am fost autorizat să o repudiez pe Aelia, păstrând a opta parte din zestre. Dar i-am înapoiat-o toată: ea m-a socotit fără îndoială un imbecil, dar îi datoram ceva în schimbul fetei noastre Antonia, pe care i-am luat-o îndată după naștere. Căci Aelia ținuse să devină însărcinată de pe urma mea, de cum simțise că poziția lui Sejanus începuse să se clatine. Socotea că asta i-ar fi pavăză dacă Sejanus va fi răsturnat: Tiberius n-ar fi putut s-o execute cât timp era însărcinată de pe urma nepotului său. Eram încântat să mă despart de ea, dar nu i-aș fi luat copilul, dacă nu ar fi insistat mama: ea o voia pe Antonia, pentru a putea alinta pe cineva din sângele ei — setea de a fi bunică, după cum se zice.

Singurul membru al familiei lui Sejanus care scăpă cu viață fu fratele său: și aceasta, lucru ciudat, pentru că batjocorise în public chelia lui Tiberius. La ultima serbare anuală în cinstea Florei, pe care o prezidase el, pusese numai oameni cu chelie să officieze ceremoniile. Seara, la ieșirea din teatru, spectatorilor li se luminează drumul de către cinci mii de copii, cu torțe în mână și rași în cap. Un senator povesti întâmplarea lui Tiberius, în

prezența lui Nerva; iar Tiberius, ca să facă impresie bună asupra acestuia, declară că-l iartă pe vinovat. "Dacă Iulius Cezar îngăduia glume cu privire la chelia sa, de ce m-aș supăra eu?" După căderea lui Sejanus, el hotărî, printr-un capriciu asemănător, să-și reînnoiască mărinimia. Ca pedeapsă pentru că se prefăcuse bolnavă, Heluo fu căsătorită cu Blandus, un individ vulgar, al cărui bunic, un cavaler de provincie, venise odinioară la Roma ca profesor de retorică. Toți fură de părere că Tiberius procedase josnic față de nepoata lui, dezonorându-și familia prin această alianță. Se spunea că nu trebuia să cauți prea departe printre înaintașii lui Blandus ca să dai de sclavi.

Gărzile, cărora Macro le făgăduise câte treizeci de monede de aur, primiră cincizeci. Tiberius își dădea seama acum că ele reprezentau singurul lui sprijin sigur împotriva poporului și a Senatului. "Nu există om în Roma — îi spuse el lui Caligula — care n-ar mânca bucuroși din carnea mea." Soldații din gardă, pentru a-și arăta credința față de Tiberius, se plânseră că fuseseră nedreptățiți prin însărcinarea paznicilor cu misiunea de a-l duce pe Sejanus la închisoare. În semn de protest, ieșiră din lagăr și jefuiră suburbiile Romei. Macro îi lăsă în voia lor o noapte întreagă, dar a doua zi în zori, când sună adunarea, toți cei ce nu se întoarseră până în două ore fură biciuiți aproape până la moarte.

După câțva timp, Tiberius proclamă o amnistie. Nimeni nu mai putea fi judecat pentru că avusese legături cu Sejanus. Ba chiar, dacă cineva voia să-și amintească de faptele lui nobile, acum după ce cele rele fuseseră pe deplin răzbunate, și voia cumva să-i poarte doliu, îi era îngăduit. Mai mulți cetățeni o făcură, închipuindu-și că aceasta era voia lui Tiberius — dar se înșelau, în curând, ei trebuiră să-și apere capetele împotriva unor acuzații cu desăvârșire neîntemeiate, dintre care cea mai obișnuită era cea de incest. Toți fură executați.

Vă veți fi întrebat, poate, cum de mai rămăseseră senatori sau cavaleri după acest măcel; dar Tiberius umplea golurile prin promovări dese. Să fii născut liber, să nu fi fost condamnat niciodată, să posezi atâtea mii de monede de aur era de ajuns pentru a deveni cavaler, și candidații nu lipseau, deși taxele de inițiere erau foarte ridicate. Tiberius devenea din ce în ce mai lacom. Acum, bogătașii trebuiau să-i lase prin testament cel puțin jumătate din bunurile lor. Dacă n-o făceau, Tiberius descoperea în testament vreun viciu legal care îl anula și își însușea toată averea, fără a mai lăsa nimic moștenitorilor. Nu cheltuia aproape nimic cu lucrările publice; nu sfârșise nici măcar templul lui Augustus. Reduse împărțirile de grâu și fondul pentru jocuri. Doar trupele le plătea regulat, și atâta tot. Cât despre provincii, nici nu se mai ocupa de ele, atâta timp cât impozitele și tributul erau încasate regulat. Nici nu-și mai dădea osteneala să numească guvernatori noi, când mureau cei vechi. O delegație de spanioli veni să i se plângă într-o zi că rămăseseră de patru ani fără guvernator, iar funcționarii guvernatorului precedent jefuiau provincia fără rușine.

— Cum — spuse Tiberius — ați vrea un guvernator nou? Dar un guvernator nou vă va aduce funcționari noi și va fi și mai rău. Să vă spun o poveste. Un soldat, grav rănit, aștepta pe câmpul de luptă ca medicul să-i lege rana plină de muște. Unul din camarazii săi, rănit mai ușor, văzând muștele, a vrut să le gonească.

"O, nu! a strigat rănitul. Nu face asta. Muștele astea sunt acum îndopate cu sânge și mă chinuiesc mult mai puțin decât la început: dacă le vei goni, vor veni altele înfometate și se va sfârși cu mine."

Le îngădui parților să cotopească Armenia, iar triburilor de peste Dunăre să facă incursiuni în Balcani; germanii, trecând Rinul, jefuiră Franța. Confiscă bunurile unui mare număr de căpetenii aliate și de regi mai mărunți din Franța, Spania, Siria și Grecia. Întrebuințând pretextele cele mai neverosimile, îl ușură pe Vonones de averile sale — vă amintiți, poate, că Vonones era fostul rege al Armeniei, din pricina căruia izbucnise conflictul dintre fratele meu Germanicus și Gnaeus Piso — trimițând oameni de-ai săi care îl ajutaseră să fugă din cetatea Cilicia, unde fusese trimis sub pază de Germanicus, și care apoi îl urmăriră și-l asasinară.

Spionii începură să-i acuze pe oamenii bogați că dădeau bani cu împrumut depășind dobânda legală. O lege fixa dobânda la unu și jumătate la sută, dar ea căzuse de mult în desuetudine și nu se găsea printre senatori măcar unul care să nu o fi încălcat. Dar Tiberius menținu validitatea ei. O delegație veni la el, rugându-l să lase debitorilor un interval de un an și jumătate ca să se pună în regulă cu dispozițiile legii. Tiberius acordă răgazul, ca o favoare nemaiîntâlnită. Rezultatul fu executarea imediată a tuturor datoriilor și răpirea monedei. Enorme rezerve imobile de aur și de argint cu care Tiberius umpluse tezaurul fuseseră motivul principal al urcării procentului dobânzii; acum se dezlănțui panica și bunurile funciare își pierdură orice valoare. În cele din urmă, Tiberius fu nevoit să rezolve situația împrumutând bancherilor, fără dobânda, un milion de monede de aur din banii publici, pentru ca aceștia să aibă cu ce plăti creditorilor, în schimbul garanțiilor imobiliare. Și nu ar fi făcut nici măcar atâta, fără sfatul lui Nerva. Din când în când, îl mai consulta pe Nerva, care trăia la Capri, unde era cu grijă ferit de vederea scenelor de desfrâu ale lui Tiberius, fără prea multe vești din Roma, rămânând poate singurul om din lume care mai credea în noblețea lui. Lui Nerva (după cum mi-a povestit Caligula mai târziu) el își prezenta favoriții sulemenți ca pe niște bieți orfani, adunați din milă și cu mintea puțin scrântită, ceea ce le explica îmbrăcămintea și purtarea ciudată. Dar Nerva era oare într-adevăr atât de naiv și atât de orb ca să-l creadă?

Capitolul XXVIII

Cu cât se va vorbi mai puțin de ultimii cinci ani ai domniei lui Tiberius, cu atât va fi mai bine. Nu mă pot hotărî să povestesc amănunțit despre Nero, omorât prin înfometare, nici despre Agrippina, căreia vestea căderii lui Sejanus îi redase puțină nădejde; când înțelese însă că nu-i va folosi la nimic, refuză să se mai hrănească. Un timp fu silită să mănânce cu forța, dar, în cele din urmă, lăsată să moară după cum dorea. Și despre Gallus, care muri de tuberculoză; sau despre Drusus, care, transferat din mansarda sa într-o subterană întunecoasă, fu găsit mort, cu gura plină de câlți smulși din salteaua sa, pe care îi mestecase spre a-și înșela foamea... Trebuie să mai pomenesc de scrisorile trimise de Tiberius Senatului, în care

se bucura de moartea lui Nero și a Agrippinei — pe care o acuza acum de trădare și de adulter cu Gallus — și regreta în cazul lui Gallus că "aglomerarea treburilor publice îi amânase într-atâta procesul, încât murise înainte de a i se fi putut dovedi vina". Cât îl privește pe Drusus, scria că tânărul fusese cel mai josnic și mai ticălos trădător pe care-l întâlnise vreodată. Tiberius îl puse pe căpitanul gărzilor care îl supravegheaseră să citească în public toate reflecțiile subversive ale lui Drusus în închisoare. Niciodată nu se citise în Senat un document mai cutremurător. Reieșea limpede că tânărul fusese bătut, chinuit și batjocorit de căpitan și de soldați, ba chiar și de sclavi, și că din zi în zi i se împușinase hrana și apa cu o cruzime rafinată, fărâmbă cu fărâmbă, picătură cu picătură.

Tiberius porunci căpitanului să citească și blestemul lui Drusus pe patul de moarte. Era o imprecuație sălbatică, dar bine compusă. Îl acuza pe Tiberius de avariție, de trădare, de obscenitate, de sadism, de omorul lui Germanicus, Postumus și de alte crime (pe care le săvârșise, în cea mai mare parte, dar despre care nu se pomenise până atunci niciodată în public). El cerea zeilor ca toată suferința și nenorocirea pricinuită de Tiberius altora să apese asupra lui, ca o povară înăbușitoare, în somn și veghe, zi și noapte, în toate clipele vieții sale, să-l copleșească în ora morții și să-l dea pradă chinurilor veșnice.

Senatorii întrerupeau citirea prin exclamații de groază prefăcută: dar aceste "oh"-uri și "vai"-uri ascundeau uluirea lor, văzând că Tiberius făcea de bunăvoie cunoscută o atare denunțare a crimelor sale. După cum am aflat mai târziu de la Caligula, Tiberius suferea pe atunci de insomnie și de temeri superstițioase, și se aștepta într-adevăr la compătimirea Senatului. El îi explicase lui Caligula cu lacrimi în ochi că uciderea rudelor sale îi fusese impusă atât de ambiția lor nemăsurată, cât și de politica transmisă de Augustus (spunea Augustus și nu Livia) — de a așeza liniștea publică mai presus de sentimentele sale personale. Caligula, care nu dăduse niciodată nici cea mai mică dovadă de durere sau de mânie la vederea felului în care îi trata Tiberius pe mama sau pe frații săi, aproba tot ce-i spunea moșneagul, apoi, numaidecât, începea să-i povestească despre un viciu nou, pe care-l învățase de la niște sirieni. Era singurul mijloc de a-l liniști pe Tiberius, când avea accese de remușcări.

Lepida, care îl trădase pe Drusus, nu-i supraviețui multă vreme. Acuzată de adulter cu un sclav și neputând nega învinuirea (căci fusese găsită în pat cu el), își luă viața.

Caligula își petrecea cea mai mare parte din timp la Capri; totuși, din când în când, Tiberius îl trimitea la Roma spre a-l supraveghea pe Macro. Acesta îndeplinea acum toate atribuțiile lui Sejanus, și le îndeplinea bine: avusese înțelepciunea să dea a înțelege senatorilor că cel dintâi care se va încumeta să-i voteze vreun titlu va trebui să-și apere capul împotriva unei acuzații de fals, de trădare sau de incest.

Tiberius îl desemnase pe Caligula ca succesor pentru mai multe motive. Primul era că popularitatea lui Caligula, ca fiu al lui Germanicus, îi ținea în frâu pe cei care ar fi uneltit dezordini, dacă nu s-ar fi temut că ar atrage uciderea tânărului. Apoi, Caligula îl sluja ca nimeni altul, fiind în același timp unul dintre puținii oameni destul de stricați pentru ca Tiberius, prin comparație, să se simtă o persoană virtuoasă. În al treilea rând,

nici nu credea că de fapt Caligula va ajunge vreodată împărat. Thrasyll, în care avea desăvârșită încredere (căci nu se întâmplase ca vreo prezicere de-a lui să nu se îndeplinească), îi spusese: "Caligula nu poate ajunge împărat, după cum nu poate galopa prin golf, de la Baiae la Puteoli." El mai spusese: "Și peste zece ani, tot Tiberius Cezar va fi împărat." Și, într-adevăr, așa se întâmplă, dar cu un alt Tiberius Cezar.

Tiberius știa multe, dar existau lucruri pe care Thrasyll nu i le spunea. De pildă, știa de soarta lui Gemellus, care nu îi era cu adevărat nepot, căci nu Castor, ci Sejanus îi fusese tată. Într-o zi îi spuse lui Caligula:

— Te fac succesorul meu principal, îl numesc pe Gemellus al doilea urmaș al meu, dacă mori înaintea lui, dar asta e doar o formalitate. Știu că îl vei omorî pe Gemellus, dar apoi alții te vor omorî pe tine.

Spunea acestea cu gândul că avea să le supraviețuiască amândurora. Apoi adăugă, citând dintr-unul din tragediile grece:

— "După moartea mea, focul poate cuprinde tot pământul".

Dar între timp, Tiberius era în viață. Spionii mai erau la lucru și, din an în an, execuțiile se înmulțeau. Dintre toți senatorii din timpul lui Augustus, abia doi sau trei mai supraviețuiseră. Macro șovăia mult mai puțin decât Sejanus să verse sânge. Și, oricum, Sejanus fusese fiul unui cavaler, pe când tatăl lui Macro se născuse sclav. Printre noile victime se găsea Plancina, care, de la moartea Liviei, nu mai avea pe nimeni să o apere. Fu din nou acuzată că-l otrăvise pe Germanicus, căci era foarte bogată. Tiberius nu voise să o condamne cât timp trăise Agrippina, ca să nu-i ofere nenorocitei această ultimă bucurie. În ce mă privește, am aflat fără supărare că trupul Plancinei fusese azvârlit de pe Scara Lacrimilor, deși ea se sinucisese, ca să evite execuția.

Într-o zi, așezându-se la masă cu Tiberius, Nerva declară că nu-i era foame și se scuză că nu mănâncă. Cum el era pe deplin sănătos și părea cu totul mulțumit de viața sa liniștită la Capri, Tiberius se gândi mai întâi că luase în ajun un purgativ și că voia să-și odihnească stomacul. Dar postul continuă și a doua zi, apoi în zilele următoare, și Tiberius începu să se teamă că Nerva voia să moară de foame. Veni să se așeze lângă el și îl întreabă de ce nu mănâncă. Nerva se scuză din nou și spuse că nu-i era foame. Tiberius se gândi că era supărat pe el pentru că nu-l consultase mai curând cu privire la criza financiară.

— Ai mânca mai cu poftă — îl întreabă el — dacă aș anula toate legile care fixează procentul împrumuturilor la o cifră pe care o socotești prea mică?

— Nu e asta — spuse Nerva. Nu mi-e foame, atât.

A doua zi, Tiberius îi spuse:

— Am scris Senatului. Mi s-a povestit că există la Roma doi-trei indivizi care au ca meserie delațiunea și își câștigă viața acuzându-i pe ceilalți. Nu-mi trecuse niciodată prin cap că, răsplătind credința față de stat, riscam să-i încurajez pe oameni să-și îndemne prietenii la fărădelegi, ca apoi să-i trădeze, dar asta se pare că s-a întâmplat în mai multe rânduri. Am spus Senatului să execute îndată pe toți cei ce vor fi dovediți de asemenea fapte infame. Și acum, poate vei mânca ceva?

Nerva îi mulțumi, îl felicită pentru hotărârea luată, dar adăugă că tot nu avea poftă deloc. Tiberius fu disperat:

— Dar dacă nu mănânci, Nerva, vei muri — și atunci ce se va întâmpla cu mine? Tu știi ce înseamnă pentru mine prietenia și sfaturile tale. Mănâncă, te implor! Dacă mori, lumea va gândi că eu sunt de vină, sau cel puțin că ai murit de foame din scârbă față de mine. Nu muri, Nerva! Ești singurul prieten adevărat ce mi-a rămas.

— N-are rost, Cezar — spuse Nerva. Nu-mi cere să mănânc. Stomacul meu nu ar păstra nimic. Nimeni, sunt sigur, nu va avea vreodată ideile de care vorbești. Ești cunoscut ca bun și înțelept, iar pe mine nimeni nu are motiv să mă considere ingrat, nu-i așa? Dacă trebuie să mor, trebuie să mor, asta e tot. Moartea este soarta comună a oamenilor. Voi avea măcar mângâierea să mor înaintea ta.

Tiberius nu se lăsă convins, dar în curând Nerva nu mai avu putere nici măcar să răspundă la întrebările sale. El muri după nouă zile.

Apoi fu rândul lui Thrasyll. Moartea sa fu vestită de o șopârlă — o șopârlă micuță, ce străbătu masa de piatră și i se sui pe deget, în timp ce el prânzea la soare împreună cu Tiberius.

— Vii să mă vestești, frate? întrebă Thrasyll. Te așteptam.

Apoi, întorcându-se către Tiberius, îi spuse:

— Viața mea și-a atins capătul, Cezar, adio. Nu ți-am spus niciodată vreo minciună. Tu mi-ai spus multe. Dar bagă de seamă când te va vesti șopârla ta!

Închise ochii: după câteva clipe era mort.

Tiberius îndrăgise animalul cel mai extraordinar ce fusese văzut vreodată la Roma. Girafele stârniseră uimirea generală când fuseseră aduse prima oară, la fel și rinocerii, dar acesta, deși nu era atât de mare, avea o înfățișare mult mai stranie. Venea dintr-o insulă numită Java, așezată dincolo de Indii. Era un fel de șopârlă acoperită cu solzi, lungă de nouă picioare, al cărei cap îngrozitor adăpostea o limbă lungă și ascuțită. Când Tiberius o găsisese prima oară, spusese că de aci înainte va crede în existența monștrilor răpuși de Hercule și Teseu. Era numit dragonul fără aripi; Tiberius însuși o hrănea în fiecare zi cu gândaci, cadavre de șoareci și tot felul de mortăciuni. Avea un miros nesuferit, dispoziții urâte, crude și apucături respingătoare. Tiberius și acest monstru se înțelegeau de minune. După prevestirea lui Thrasyll, Tiberius, socotind că acesta voise să spună că dragonul îl va mușca într-o zi, închise animalul într-o cușcă, cu gratii prea strâmte ca să-și poată scoate afară capul pocit.

Tiberius ajunsese la șaptezeci și opt de ani; întrebuințarea permanentă a myrhului și a altor afrodisiace îl slăbise mult, dar se îmbrăca elegant și încerca să se poarte ca un om în puterea vârstei. După moartea lui Nerva și a lui Thrasyll, se plictisi de Capri și hotărî la începutul lui martie să înfrunte soarta, întorcându-se la Roma. Înaintă în etape scurte și se opri în cele din urmă într-o vilă așezată pe Via Appia, aproape de zidurile Cetății. Dar abia sosit acolo, dragonul îi dădu prevestirea anunțată de Thrasyll. Venind la amiază să-i dea de mâncare, Tiberius îl găsi mort în cușcă, acoperit cu un roi de furnici mari și negre, care încercau să-i smulgă bucăți din carnea fragedă. El văzu într-asta un semn că, de va merge mai departe, va muri ca și dragonul, iar mulțimea îi va sfâșia cadavrul în bucăți. Se întoarse repede înapoi. Dar călătorind pe o vreme cu vânt de la răsărit, prinse o răceală care se agravă, fiindcă luă parte la niște jocuri organizate

de soldații unei garnizoane așezate în drumul său. Fu rugat să arunce o sulită într-un mistreț introdus în arenă. Aruncă una și nu nimeri ținta; supărat, ceru alta. Fusese întotdeauna mândru de îndemânarea sa la aruncarea sulitei și nu voia să-i lase pe soldați să creadă că bătrânețea îi împuținase puterile. Se încălzi și se înfurie aruncând sulită după sulită, încercând să atingă mistrețul de la o depărtare prea mare. În cele din urmă, oboseala îl sili să renunțe. Mistrețul nu fusese atins; Tiberius porunci să fie eliberat pentru a i se răsplăti iscusința cu care îi evitase sulitele.

Răceala îi coborî la fîcat; își urmă totuși drumul spre Capri. Ajunse la Misenum, punctul cel mai apropiat de golful Napoli; acolo își avea cartierul general flota de vest. Marea era prea agitată pentru traversare, ceea ce îl mânie pe Tiberius. Pe promontoriul de la Misenum avea o vilă splendidă, care aparținuse odinioară faimosului epicurian Lucullus. Se instalează acolo cu suita sa, printre care se găseau Caligula și Macro. Pentru a arăta că nu suferea de nimic grav, Tiberius oferă un ospăț bogat tuturor funcționarilor din oraș. Cheful dura de câțeva vreme, când medicul lui Tiberius îi ceru îngăduința să se retragă; unele ierburi, după cum se știe, au putere mai mare când sunt culese la miezul nopții sau într-o anumită fază a lunii și Tiberius era obișnuit să-și vadă medicul ridicându-se de la masă pentru asemenea motive. Dar, luându-i mâna să i-o sărute, medicul o ținu mai mult decât era nevoie și Tiberius ghici că îi pipăia pulsul, pentru a-i măsura slăbiciunea. Pentru a-l pedepsi, îl sili să se reazeze și prelungi banchetul până dimineața, ca să arate că nu era bolnav. A doua zi abia mai sufla: vestea că era pe moarte se întinse în tot orașul, ajungând până la Roma. În urmă cu câțiva timp, Tiberius îi poruncise lui Macro să-i acuze de trădare pe unii senatori de frunte care îi displăceau și să aibă grijă să fie condamnați, indiferent prin ce mijloc.

Macro îi cuprinse pe toți într-un rechizitoriu pe care fel pregătea împotriva unei femei, soția unui spion al lui Janus, cu care avea o răfuială de încheiat: femeia îi respinsese propunerile amoroase. Toți cei vizați fură învinuiți de adulter cu această femeie, cât și de luarea în deșert a numelui lui Tiberius. Intimidând libertii și torturând sclavii, Macro obținu toate mărturiile de care avea nevoie — trebuie spus că pe vremea aceea libertii și sclavii pierduseră de mult orice urmă de atașament și credință față de stăpânii lor. Procesul începu. Dar prietenii acuzaților observară că, deși Macro condusesse el însuși anchetarea martorilor și torturarea sclavilor, nu fusese depusă obișnuita scrisoare imperială care îi aproba faptele; de aici traseră concluzia că Macro putuse foarte bine adăuga, din proprie inițiativă, câteva nume ale dușmanilor săi pe lista alcătuită de Tiberius. Victima principală a acestor acuzații vădit absurde era Arruntius, cel mai în vârstă și mai respectat dintre senatori. Cu un an înaintea morții sale, Augustus declarase că, în lipsa lui Tiberius, doar Arruntius ar fi meritat să fie ales împărat. Tiberius mai încercase o dată să-l acuze de trădare, dar în zadar: bătrânul Arruntius era singura legătură ce mai rămânea cu epoca lui Augustus, și sentimentul public se ridicase cu atâta violență împotriva acuzaților săi, deși se bănuia că acționaseră din porunca lui Tiberius, încât aceștia fură judecați la rândul lor, dovediți ca sperjuri și condamnați la moarte. Se știa că, de curând, Macro avusese o ceartă cu Arruntius într-o problemă bănească, așa încât procesul fu amânat până la sosirea confir-

mării imperiale. Dar cum Tiberius neglijase să răspundă Senatului, Arruntius și ceilalți acuzați petrecură un timp în închisoare, în sfârșit, Tiberius își trimise aprobarea și ziua procesului fu fixată. Arruntius se hotărâse să se ucidă înainte de deschiderea dezbatărilor, pentru a preîntâmpina confiscarea averii sale și pentru a nu-și lăsa nepoții pe drumuri. Tocmai își lua rămas-bun de la câțiva prieteni vechi, când sosi la Roma știrea despre boala gravă a lui Tiberius. Prietenii săi îl rugară atunci să-și amâne sinuciderea până în ultima clipă: dacă îi va supraviețui lui Tiberius, va fi, desigur, achitat de urmașul lui.

— Nu — spuse el —, am trăit prea mult. Viața mea a fost îndeajuns de grea pe vremea când Tiberius împărțea puterea cu Livia. A ajuns aproape de nesuferit pe când o împărțea cu Sejanus. Dar Macro este mai scelerat decât Sejanus și veți vedea cum Caligula, cu educația primită la Capri, va fi un împărat și mai rău decât Tiberius. Nu vreau să ajung la bătrânețe sclavul unui astfel de stăpân.

Luă apoi un pumnal și își tăie venele de la mâini. Vorbele lui stârniră indignare, căci Caligula era iubit de toți și lumea se aștepta ca el să devină un al doilea Augustus, chiar mai bun decât primul. Nimeni nu se gândea să-i reproșeze aparenta credință față de Tiberius; dimpotrivă, se admira iscusința cu care își salvase capul și cu care își ascundea pretinsele sentimente.

Tiberius intră în agonie. Medicul îi spuse lui Macro că mai avea cel mult două zile de trăit. Toată curtea era în fierbere. Macro și Caligula erau cu desăvârșire înțeleși. Caligula respecta popularitatea lui Macro printre soldații din gardă, iar Macro pe cea a lui Caligula în rândurile întregului popor, fiecare bazându-se pe sprijinul celuilalt. Apoi, Macro îi datora lui Caligula ascensiunea la putere. Și, în plus, Caligula întreținea o legătură cu soția lui Macro, iar acesta închidea ochii. Tiberius comentase odată destul de acru atașamentul lui Macro față de Caligula. "Ai dreptate, îi spusese el, să părăsești soarele apus pentru cel ce răsare."

Macro și Caligula începură să trimită curieri către toți comandanții de armate, anunțându-i că împăratul era pe moarte și că îl numise pe Caligula urmaș, înmânându-i inelul. Într-adevăr, Tiberius, într-un moment de luciditate, îl chemase pe Caligula și își scosese inelul de pe deget. Dar imediat își schimbase gândul: pusese inelul la loc pe deget și apoi își strânsese pumnii cu toată puterea ce-i mai rămăsese, pentru a împiedica parcă să-i fie scos. Când își pierdu din nou cunoștința și încetă să mai dea vreun semn de viață, Caligula îi scoase liniștit inelul: acum se fălea cu el, arătându-l tuturor și primind felicitări și dovezi de supunere.

Dar Tiberius nu era încă mort. El gemu, făcu o mișcare, apoi se așeză în pat și își chemă servitorii. Deși slăbit de postul lung pe care îl ținuse, era cu totul restabilit. Nu făcea pentru prima oară pe mortul pentru ca apoi să-și revină. Strigă din nou, dar nimeni nu-l auzi. Servitorii erau cu toți în cămara cu vinuri, pe cale să bea în sănătatea lui Caligula. Dar în curând, un sclav mai cutezător se apropie pentru a vedea ce se putea fura din camera mortuară, cât timp nu se afla nimeni acolo. Camera era întunecoasă. Fu aproape să înnebunească de groază, auzindu-l deodată pe Tiberius strigând:

— Unde sunt servitorii? Nu m-au auzit ? Vreau niște pâine, brânză, o omletă, două felii bune de vițel și un pahar de vin de Chios, repede! Dar mii de draci! Cine mi-a furat inelul?

Sclavul se năpusti afară din cameră, izbindu-se aproape de Macro care trecea.

— Împăratul trăiește, stăpâne! Vrea de mâncare și își cere inelul!

Vestea se răspândi în palat: urmă o scenă ridicolă. Mulțimea care îl înconjura pe Caligula se împrăstie în toate direcțiile. "Mulțumiri zeilor, se striga, știrea a fost falsă! Trăiască Tiberius!" Caligula se găsea într-o stare jalnică de umilință și de groază. El își scoase inelul din deget, căutând un loc unde să-l ascundă.

Numai Macro își păstră sângele-rece.

— Ce minciună absurdă! strigă el. Sclavul e nebun! Poruncește să fie crucificat, Cezar! Acum o oră l-am părăsit pe bătrânul împărat mort!

El șopti câteva vorbe la urechea lui Caligula, care dădu din cap cu vădită ușurare și recunoștință. Apoi plecă grăbit spre camera lui Tiberius. Acesta, în picioare, înjurând și gemând, se târa anevoie spre ușă. Macro îl ridică în brațe, îl aruncă înapoi pe pat și îl înăbuși cu o pernă. Caligula stătea și privea.

Tovarășii de captivitate ai lui Arruntius fură eliberați — dar mulți dintre ei aveau să regrete mai târziu că nu-i urmaseră exemplul. În afară de senatori, se mai găseau în închisoare vreo cincizeci de bărbați și femei acuzați de trădare. Nu aveau nici o trecere în Senat, cei mai mulți dintre ei fiind negustori care nu voiseră să plătească "tributul de protecție" cerut de căpitanii lui Macro în toate cartierele orașului. Fuseseră judecați și condamnați, urmând să fie executați la 16 martie. La auzul morții lui Tiberius, aproape că înnebuniră de bucurie la gândul că erau salvați. Dar Caligula se găsea încă la Misenum și apelul lor nu putea să-i fie înmănat la timp; iar guvernatorul închisorii se temu să nu-și piardă locul, dacă amâna execuția. Prizonierii fură deci uciși și aruncați de pe Scara Lacrimilor, după obicei.

Fu semnalul unei izbucniri de furie populară împotriva lui Tiberius. "Înțepă ca o viespe moartă!" strigă cineva. Mulțimea se adună la colțul străzilor, rugând solemn pe mama noastră Gea și pe Judecătorii Morților să nu acorde cadavrului și sufletului acestui monstru nici odihnă, nici pace, până în ziua dezagregării universale. Corpul lui Tiberius fu adus la Roma sub o puternică escortă de gărzi. Caligula urma convoiul funerar pe jos și țărani se adunau în jurul lui nu în doliu, ci în haine de sărbătoare, plângând de recunoștință că zeii le păstrasera ca stăpân pe un fiu al lui Germanicus. Țărânci bătrâne strigau: "Caligula, scumpul nostru, pușorul nostru! Micuțul nostru! Steaua noastră!"

La câteva leghe de Roma, el plecă înainte, pentru a pregăti primirea solemnă a corpului în oraș. Dar, după trecerea sa, mulțimea baricadă Via Appia cu scânduri și cu blocuri de piatră. Când avangarda escortei apăru, începură urletele: "Tiberius în Tibru! Să-l aruncăm de pe Scara Lacrimilor! Fie veșnic blestemat!" Conducătorul grupului strigă: "Soldați, noi, romanii, nu vrem acest cadavru blestemat în Cetate. Ne va aduce nenoroc. Duceți-l în Atella și ardeți-l pe jumătate în amfiteatru." Trebuie să spun că arderea pe jumătate era soarta obișnuită a cerșetorilor și a nenorociților. Atella era

un oraș renumit printr-un soi de mascaradă câmpenească organizată în fiecare an acolo de Sărbătoarea recoltei. Tiberius, care avea aici o vilă, transformase aceste nevinovate petreceri țărănești într-un model de corupție rafinată, îi silise pe locuitorii din Atella să construiască un amfiteatru unde se reprezenta noul spectacol, pe care îl concepute chiar el.

Macro porunci oamenilor săi să atace baricadele. Mulți cetățeni fură uciși sau răniți, iar trei-patru soldați doborâți cu lovituri de bolovani. În sfârșit, Caligula făcu să înceteze dezordinea, și corpul lui Tiberius fu ars, după reguli, pe Câmpul lui Marte. Caligula ținu cuvântarea funebră, care avu un caracter convențional și ironic. Lumea aprecie faptul că vorbise îndeosebi despre Augustus și Germanicus și foarte puțin despre Tiberius.

În seara aceea, în timpul bancherului, Caligula povesti o întâmplare care îi făcu să plângă pe toți cei de față și care îi aduse multă cinste. Într-o dimineață, la Misenum, deșteptat ca de obicei de durerea ce i-o pricinuia soarta mamei și a fraților săi, el se hotărâse în sfârșit să se răzbune cu orice preț pe omorător. Cu pumnalul tatălui său în mână, intrase cu îndrăzneală în camera lui Tiberius. Împăratul, pradă unui vis urât, gemea și se zvârcolea în pat. Caligula ridică încet pumnalul, când o voce divină îi răsuna în urechi:

"Oprește-te, strănepoate! E o fărădelege să-l ucizi!"

"O, zeule Augustus! răspunsese Caligula. Mi-a ucis mama și frații, urmașii tăi. Nu e de datoria mea să-i răzbun, chiar dacă întreaga lume se va feri de mine ca de un paricid?"

"Fii generos — spusese Augustus — tu, care vei fi împărat după el, ceea ce vrei să faci e nefolositor. Din porunca mea, Furiile îi răzbună pe scumpii tăi dispăruți în fiecare noapte, în timp ce doarme."

Caligula pusese atunci pumnalul pe masă și părăsise camera. Nu explică ce spusese Tiberius la deșteptare, găsind pumnalul pe masă; se putea crede că acesta nu îndrăznise să pomenească de incident.

Capitolul XXIX

Când deveni împărat, Caligula avea douăzeci și cinci de ani. Nici un stăpânitor în toată istoria lumii nu fusese salutat cu mai multă dragoste și nu găsisese înainte-i o sarcină mai ușoară. Poporul nu cerea decât pacea; tezaurul era plin, armata bine pregătită; cât despre sistemul administrativ, îi trebuia doar puțină îngrijire spre a-și regăsi perfecțiunea, căci, cu toată nepăsarea lui Tiberius, impulsul dat de Livia dăinuia încă. Socotiți apoi dragostea și încrederea nelimitată acordate unui fiu al lui Germanicus și adăugați ușurarea ce o resimțea toată lumea pentru că scăpase de Tiberius. Ce prilej minunat pentru Caligula să se înscrie în istorie sub numele de "Caligula cel bun", "Caligula cel înțelept" sau "Caligula salvatorul"! Dar la ce bun să mai revin asupra acestui lucru? Dacă ar fi fost așa cum și-l închipuia lumea, Caligula n-ar fi trăit mai mult decât frații săi și n-ar fi fost niciodată ales ca urmaș de Tiberius. Amintește-ți, Claudius, de disprețul cu care trata bătrânul Athenodor contingentele imposibile. "De-ar fi avut mânji calul troian, spunea el, astăzi caii ar fi mai ieftin de hrănit."

La început, lui Caligula i se păru amuzant să întărească ideea absurdă pe care întregul imperiu — în afară de mama mea, de mine, de Macro și de încă una sau două persoane — și-o făcea asupra lui, ba chiar să înfăptuiască unele lucruri care s-o confirme. Voia totodată să-și asigure poziția. Libertatea lui completă de acțiune întâlnea, de altfel, două piedici. Cea dintâi era Macro, a cărui autoritate îl făcea primejdios. Cea de-a doua, Gemellus. Căci, deschizându-se testamentul lui Tiberius — pe care acesta, din prudență, îl alcătuisese fără alți martori decât niște liberti și niște pescari neștiutori de carte — se văzu că moșneagul, din dorința de a încurca lucrurile, în loc să-l numească pe Caligula singurul moștenitor și pe Gemellus al doilea la rând. În cazul vreunui accident, îi numise pe amândoi, cu sarcina să domnească pe rând, câte un an fiecare. Gemellus însă era minor și deci nu făcea încă parte din Senat, pe când Caligula era magistrat de rangul al doilea, cu câțiva ani înainte de vârsta legală, și apoi era și pontif.

Așa încât Senarul acceptă cu ușurință punctul de vedere al lui Caligula, după care Tiberius nu se găsea în deplina posesie a facultăților sale mintale în clipa când redactase testamentul; el obținu deci toată puterea, fără restricții. Caligula opri și partea lui Gemellus din Caseta Privată, sub cuvânt că ea făcea parte integrantă din privilegiile suveranității. În afară de acest amănunt, el execută toate clauzele testamentului și plăti, fără întârziere, toate legatele lui Tiberius.

Fiecare om din gardă trebuia să obțină câte cincizeci de monede de aur. Spre a-și asigura credința lor pentru momentul când ar vrea să scape de Macro, Caligula le plăti îndoit. Achită poporului roman cele patru sute cincizeci de mii de monede de aur lăsate de Tiberius și mai adăugă trei pe cap de om, spunând că vrusese să o facă încă de la majoratul său, dar că fostul împărat se împotrivise. Pentru soldații din armată era prevăzută aceeași sumă ca și în testamentul lui Augustus, dar de data aceasta fu plătită de îndată. Mai mult încă, el achită toate sumele lăsate prin testament de Livia, pe care noi, legatarii ei, le socoteam de mult pierdute. Mie mi se părură cele mai interesante articole din testament acelea prin care Tiberius îmi lăsa toate operele istorice dăruite odinioară mie de Pollion, și care îmi fuseseră luate, ca și un mare număr de alte volume de preț, precum și o sumă de douăzeci de mii de monede de aur. Tiberius mai lăsă și Marii Vestale, nepoata Vipsaniei, o sută de mii de piese de aur, spre a le cheltui după dorința ei, pentru sine sau pentru Ordinul Vestalelor. Marea Vestală, care era nepoata lui Gallus, cel ucis de Tiberius, topi monedele făcând o urnă de aur pentru cenușa lui.

Grație legatelor Liviei și ale lui Tiberius, mă găseam acum la largul meu. Spre marea mea uimire, Caligula îmi înapoie și cele cincizeci de mii de monede de aur ce i le trimisesem lui Germanicus în timpul războaielor; auzise toată povestea de la maică-sa. Mă sili să-i primesc, spunându-mi că, dacă mai protestam, îmi va plăti și dobânda: era o datorie față de memoria tatălui său.

Când i-am pomenit Calpurniei de proaspăta mea bogăție, ea a părut mai curând mâhnită decât veselă.

— Asta nu îți va aduce noroc — spuse ea. Era mai bine să ai asigurat un trai modest, cum aveai mai înainte, decât să riști să-i vezi pe denunțatori luându-ți averea întreagă, după ce te vor fi acuzat de trădare.

Calpurnia, după cum am spus, luase pe lângă mine locul Acteei. Era foarte înțeleaptă pentru cei șaptesprezece ani ai ei.

— Ce vrei să spui, Calpurnia? am întrebat-o. Spioni? Nu mai există astăzi spioni la Roma și nu se mai intentează procese de trădare.

— Nu am auzit ca spionii să fi fost imbarcați pe aceeași corabie cu sprintenii — spuse ea. (Căci Caligula îi exilase pe "orfani" fardați ai lui Tiberius. Într-un gest public de respect față de morală, îi trimisese pe toți în Sardinia, o insulă foarte nesănătoasă, unde le spusese să-și câștige cinstit existența, construind drumuri. Câțiva dintre ei, de cum li se puseră în mână târnăcoape și lopeți, se culcară la pământ și muriră; dar ceilalți, chiar cei mai delicați, se hotărâră să muncească, sub amenințarea biciului. Dar în scurt timp norocul le surâse. Fură capturați de niște pirați și duși la Tyr, fiind vânduți ca sclavi unor desfrânați bogați.)

— Dar, Calpurnia, nu vor îndrăzni să-și reînceapă denunțurile!

Ea își puse deoparte lucrul.

— Claudius, nu sunt nici cunoscătoare în politică, nici învățată, dar știu să mă slujesc de simplul meu bun-simț de prostituată și să fac adunări. Câți bani a lăsat bătrânul împărat?

— Cam douăzeci și șapte de milioane de monede de aur. O grămadă de bani.

— Și cât a cheltuit împăratul cel nou plătind legate și daruri?

— Cel puțin trei milioane și jumătate.

— Și, de când e împărat, câte pantere și urși, câți lei și tigri, câți tauri sălbatici a adus pentru amfiteatre și circ?

— Douăzeci de mii, poate; probabil mai mult.

— Și câte alte animale au fost sacrificate în temple?

— Nu știu. Cred că între o sută și două sute de mii.

— Acești flamingi și antilope, zebre și castori trebuie să-l fi costat ceva! Ei bine, prețul animalelor, salariul vânătorilor, cel al gladiatorilor — mi s-a spus că ei câștigă acum de patru ori mai mult decât pe timpul lui Augustus — banchetele oficiale, carele împodobite, reprezentațiile teatrale — se spune că, rechemându-i pe actorii exilați de Tiberius, le-a plătit pentru toți anii când n-au putut munci — frumos, nu? — și, zei! tot ce-a mai cheltuit pentru curse! Așa că, una peste alta, nu cred să-i fi rămas mai mult de douăzeci de milioane, așa e?

— Cred că nu greșești cu mult, Calpurnia.

— Șapte milioane în trei luni! În felul acesta, cum i-ar putea ajunge banii, chiar dacă bogătașii care vor muri îi vor lăsa toată averea lor? Veniturile imperiului nu mai sunt cele de pe timpul când bunica ta conducea și controla socotelile.

— Poate că va deveni mai econom după ce îi vor trece primele fumuri ale bogăției. Are de altfel o scuză bună: sub domnia lui Tiberius, păstrarea banilor în lăzile tezaurului a avut un efect dezastruos pentru comerț. El vrea să repună câteva milioane în circulație.

— În sfârșit, tu îl cunoști mai bine decât mine. Poate că va ști să se oprească la timp. Dar, dacă urmează în felul acesta, în doi ani nu va mai

avea un ban — și atunci cine va plăti? De aceea am vorbit de spioni și de procese de trădare.

— Calpurnia — i-am spus — cât timp mai am bani, vreau să-ți cumpăr un colier de perle. Ești tot atât de deșteaptă pe cât ești de frumoasă. Nădăjduiesc numai că ești și tot atât de discretă.

— Dacă nu te superi, aș prefera să-mi dai bani — spuse ea.

A doua zi i-am dat cinci sute de monede de aur. Calpurnia, prostituată și fiică de prostituată, era mai inteligentă, mai leală, mai bună la suflet și mai cinstită decât oricare dintre cele patru patriciene cu care am fost căsătorit. Am început să-i împărtășesc toate tainele mele și pot spune de pe acum că nu am regretat niciodată.

De cum se sfârșiră funeraliile lui Tiberius, Caligula porni, în ciuda vremii proaste, spre insulele unde erau înmormântați Nero și Agrippina; culese resturile lor, pe jumătate arse, puse să fie incinerate cum se cuvine și le așază în cavoul lui Augustus. El institui o nouă sărbătoare anuală, cu lupte de gladiatori și curse de tauri, în memoria mamei sale, precum și sacrificii anuale pentru manii ei și ai fraților săi. Dădu lunii septembrie numele de Germanicus, după cum se dăduse lunii precedente cel de Augustus. Printr-un singur decret, o potopi pe mama mea cu tot atâtea onoruri câte îi fuseseră decernate Liviei într-o viață întreagă, numind-o și Preoteasă a lui Augustus.

Proclamă apoi amnistia generală, îi rechemă pe toți exilații și puse în libertate prizonierii politici. El strânse chiar un teanc de acte de acuzare privindu-i pe mama și frații săi și le arse în public, în Forum, jurând că nu le citise, așa că toți denunțatorii și cei care contribuiseră cu ceva la nenorocirea rudelor sale iubite nu mai aveau a se teme de nimic. Orice urmă a acestor zile nefaste pierise în flăcări, în realitate, el arsese doar copiile, păstrând originalele. Ca și Augustus, supuse unei verificări severe cele două ordine și-i elimină pe toți membrii nedemni. Ca și Tiberius, refuză orice alt titlu în afară de cel de împărat și de "Protector al poporului" și interzise să i se ridice statui. Mă întrebam cât o să țină această toană a lui și cât timp va respecta făgăduiala dată senatorilor cu ocazia investirii lui cu puterea supremă, că o va împărți cu ei și va rămâne slujitorul lor credincios.

După șase luni, în septembrie, mandatul consulilor expiră și Caligula își acordă sieși rangul de consul. Și pe cine credeți că și-l alese drept coleg? Pe mine însumi! Iar eu, care cu douăzeci și trei de ani în urmă îl implorasem pe Tiberius să-mi acorde însărcinări reale, nu onoruri goale, mi-aș fi dat acum bucuros demisia în favoarea oricui. Nu pentru că aș fi dorit să mă reîntorc la scrierile mele, căci tocmai sfârșisem istoria etruscilor și nu începusem nimic nou. Dar uitasem toate regulile procedurii și toate formulele legale pe care odinioară le învățasem cu atâta osteneală și, mai ales, mă simțeam grozav de stânjenit în Senat. Nu mă pricepeam să trag sfori, nu posedam arta de a pune în mișcare oamenii sau de a mă adresa celor de care depindeau într-adevăr lucrurile. Chiar de la început am dat de bucluc, din pricina lui Caligula. Mă însărcinase să pun în lucru niște statui ale lui Nero și Drusus, ce trebuiau ridicate în Forum. Întreprinderea grecească unde le comandasem se obligase să mi le predea la data fixată pentru inaugurare, la începutul lui decembrie. Cu trei zile înainte, am vrut să arunc o privire asupra statuilor. Ticăloșii nici nu le începuseră! Ei

născociră o poveste oarecare despre o marmură de anumită culoare ce, spuneau ei, abia sosise.

M-am infuriat grozav (cum mi se întâmplă des, dar supărarea mea nu ține niciodată mult) și le-am declarat că, dacă statuile nu erau gata pentru ziua hotărâtă, voi pune să fie alungați din oraș cu toții: proprietarul, conducătorul întreprinderii și lucrătorii. Poate că i-am înfricoșat, în orice caz, în ajunul ceremoniei, statuia lui Nero era gata — și chiar foarte asemănătoare. Dar un sculptor neîndemânatic lovise mâna lui Drusus deasupra pumnului. Asemenea spărturi se pot repara, dar lipitura e totdeauna vizibilă și nu puteam, la o asemenea solemnitate, să-i prezint o cârpăceală lui Caligula. Nu-mi rămânea decât să-l previn pe Caligula că statuia lui Drusus nu va fi gata. Zei! Cum s-a mai mâniat! Nu vru să asculte de nimic și mă amenință că mă va scoate în mod rușinos din consulat. Din fericire, se hotărâse dinainte să-și dea a doua zi demisia din consulat și-mi spuse și mie să fac la fel, în favoarea primilor candidați aleși; așa încât amenințarea lui n-a avut nici o urmare; ba chiar am fost desemnat din nou, împreună cu el, pentru viitorul mandat pe timp de patru ani.

Trebuia să locuiesc într-un apartament la palat și cuvântările aspre pe care Caligula — după pilda lui Augustus — le rostea împotriva decăderii moravurilor mă împiedicau să o aduc pe Calpurnia, deși eram necăsătorit. Spre marea mea părere de rău, a trebuit să o las la Capua; doar arareori puteam să mă duc s-o văd. În ce-l privește pe Caligula însuși, moravurile sale nu se potriveau defel cu asprele lui principii. Îi ceruse lui Macro să-și repudieze soția, pe Ennia, obligându-se să o ia în căsătorie. Apoi se plictisi de ea, iar acum alerga în fiecare noapte după aventuri, întovărășit de o ceată de secături vesele, pe care îi numea cercetașii săi. Printre ei se găseau trei ofițeri de stat-major, doi gladiatori faimoși, actorul Apelles, precum și Eutychus, cel mai bun conducător de care din Roma, câștigător al aproape tuturor curselor la care lua parte. Acum Caligula paria mereu pe verde; trimise emisari în întreaga lume, să-i caute caii cei mai iuți. Găsea pretexte religioase ca să organizeze curse de câte douăzeci de probe aproape ori de câte ori era vreme senină. El câștiga mult, provocându-i pe bogătași să parieze împotriva lui pe alte culori. Dar câștigurile acestea nu erau decât o picătură în oceanul cheltuielilor sale. Ca să ne întoarcem la cercețași, Caligula, deghizat, străbătea noaptea, împreună cu ei, cartierele cele mai deocheate ale orașului; ei se luau, de obicei, la ceartă cu paznicii și provocau scandaluri pe care comandantul paznicilor avea grijă să le înăbușe.

Surorile lui Caligula — Drusilla, Agrippinilla și Lesbia — erau toate căsătorite cu oameni de neam, dar el le pretinse să locuiască la palat. Agrippinilla și Lesbia veniră cu soții lor; Drusilla trebui să-l părăsească pe al ei — Cassius Longinus — care fu numit guvernator al Asiei Mici. Caligula pretinse ca toate trei să fie tratate cu cel mai mare respect și le acordă privilegiile de care se bucurau vestalele. El pusese să se adauge și numele lor după al său, în rugăciunile publice și în jurământul ce-l pronunțau funcționarii și preoții în ziua consacării lor: "Și nici viața mea, nici cea a copiilor mei nu vor trece pentru mine înaintea vieții Sale și a surorilor Sale"... Se purta cu ele într-un mod ce-i nedumerea pe toți, tratându-le mai curând ca pe niște soții, decât ca pe surori.

Favorita lui era Drusilla. Deși nu-și regreta deloc soțul, ea părea mereu nenorocită, și cu cât se arăta mai tristă, cu atât mai afectuos devenea Caligula. O căsători, de formă, cu unul din verii săi, Emilius Lepidus, fratele acelei Emilia cu care fusesem aproape să mă căsătoresc. Emilius Lepidus, poreclit Ganymede⁷⁰ din cauza înfățișării lui efeminate, era unul din principalii cercetași. Deși cu șapte ani mai în vârstă decât Caligula, era tratat de acesta ca un copil, lucru ce părea să-i placă. Drusilla însă nu-l putea suferi. Dar Agrippinilla și Lesbia își petreceau tot timpul ba intrând în camera lui Caligula, ba ieșind, râzând, glumind și făcându-i tot felul de farse. Soții lor se arătau nepăsători.

Viața la palat îmi părea foarte dezordonată. Nu că aș fi fost rău instalat, că servitorii n-ar fi fost desăvârșiți sau că vizitatorii ar fi fost tratați nepoliticos. Dar niciodată nu știam exact ce fel de legături amoroase existau între o persoană și alta. Uneori, Agrippinilla și Lesbia păreau a-și fi schimbat soții între ele; alteori, Apelles părea intim cu Lesbia, iar conducătorul de care, cu Agrippinilla. Cât despre Caligula și Ganymede... Dar am spus destule ca să fac să se înțeleagă ce vreau să spun prin "dezordonată". Eram singurul om mai în vârstă și purtările tinerei generații mă puneau în încurcătură.

Gemellus locuia și el la palat. Era un copil delicat și timid, care își rodea unghiile până la sânge; stătea de obicei în câte un colț, desenând nimfe și satiri pentru împodobirea vaselor. În câteva rânduri, am încercat să stau de vorbă cu el. Îl plângeam, căci îmi părea tot atât de înstrăinat printre ceilalți ca și mine; dar el se temea, fără îndoială, că încercam să-l fac să se plângă de Caligula, căci îmi răspundea doar prin monosilabe. În ziua în care își îmbracă toga virilă, Caligula îl adoptă ca fiu și moștenitor și îl numi conducătorul tineretului; aceasta însă nu era același lucru cu participarea la monarhie.

Caligula se îmbolnăvi și timp de o lună întreagă toți îl crezură pe moarte. Medicii declarau că era vorba de o febră cerebrală. Disperarea poporului fu atât de mare la Roma, încât zi și noapte o mulțime care nu scădea niciodată sub zece mii de oameni stătea neclintită în jurul palatului, în așteptarea unui buletin favorabil. Șoaptele și vorbele lor înăbușite ajungeau sub ferestrele mele ca șipotul unui pârâu îndepărtat, strecurându-se printre pietre. Oamenii dădură dovezi neobișnuite de mâhnire. Unii își atârnară tăblițe pe porțile caselor, făgăduind că se vor jertfi ei morții, dacă aceasta îl cruța pe împărat. Poporul hotărî în unanimitate că toate zgomotele străzii, orice strigăte sau cântece trebuiau să înceteze la cel puțin o jumătate de leghe în jurul palatului. Niciodată nu se ajunsese până acolo, nici chiar în timpul bolii lui Augustus, aceea de care se spunea că l-ar fi vindecat Musa. Dar buletinele sunau la fel: "Stare staționară".

Într-o seară, Drusilla bătu la ușa mea.

— Unchiule Claudius — spuse ea — împăratul vrea să te vadă cât mai repede. Vino îndată. Nu întârzia sub nici un motiv.

— Ce vrea cu mine?

⁷⁰ Ganymede — în mitologia greacă, adolescent de o rară frumusețe, fiul lui Tros, regele Troiei, și al nimfei Callirrhoe. A fost răpit de vulturul lui Zeus spre a servi ca paharnic al zeilor în Olimp.

— Nu știu. Dar, pe toți zeii, încearcă să-l potolești. Are o sabie în mână și te va ucide dacă nu spui ce vrea el. Azi-dimineață mi-a pus sabia în gât, zicea că nu-l iubesc. A trebuit să jur și să repet că-l iubesc. "Omoară-mă dacă vrei, scumpule", i-am spus. Ah, unchiule Claudius, pentru ce m-am născut? E nebun. Și a fost întotdeauna nebun. Dar acum parc-ar fi mai mult decât nebun. E apucat.

M-am îndreptat spre camera lui Caligula, care era împodobită cu perdele groase și covoare grele. O lampă de ulei ce răspândea o lumină slabă ardea la căpătâiul său. În cameră stăruia un miros greu. Vocea sa morocănoasă mă întâmpină:

— Întotdeauna ești în întârziere. Ți-am poruncit doar să te grăbești.

Nu părea bolnav, ci numai ieșit din minți. Doi surdomuți voinici, înarmați cu securi, stăteau de pază de fiecare parte a patului.

— De-ai ști cât m-am grăbit — am spus, salutându-l. De n-ar fi fost piciorul meu beteag, aș fi ajuns aproape înainte de-a pleca. Ce bucurie să te văd în viață și să-ți mai aud vocea, Cezar. Pot îndrăzni să nădăjduiesc că te simți mai bine?

— Nu am fost niciodată cu adevărat bolnav. M-am odihnit doar. Și am suferit o metamorfoză. Este cel mai însemnat eveniment religios din istorie. Nu-i de mirare că Cetatea își ține răsuflarea.

Aveam impresia că se aștepta să-l compătimesc.

— Metamorfoza a fost dureroasă, împărate? Nădăjduiesc că nu.

— La fel de dureroasă ca și cum aș fi fost propria mea mamă. Am avut o naștere foarte grea. Din fericire, am uitat totul. Sau aproape totul. Căci am fost un copil foarte precoc: îmi amintesc limpede chipurile admiringale ale moașelor care m-au spălat după ivirea mea pe lume, ca și gustul vinului ce mi l-au vărsat între buze, ca să mă întărească după eforturile făcute.

— Ce memorie uimitoare, Cezar! Dar pot să te întreb cu umilință care este această metamorfoză glorioasă?

— Cum, nu se vede de la sine? Întrebă el iritat.

Cuvântul "apucat", întrebuințat de Drusilla, și convorbirea mea cu Livia pe patul ei de moarte îmi dădură cheia enigmei. M-am aruncat cu fața la pământ și l-am adorat ca pe un zeu.

După câteva clipe l-am întrebat de jos dacă eram primul care se bucura de această favoare. Mi-a răspuns că da și atunci am izbucnit în exclamații de mulțumire. El, stând pe gânduri, îmi înțepa gâtul cu sabia. M-am socotit pierdut.

— Recunosc — spuse — că mai port încă masca de muritor. Deci nu e de mirare că nu ai observat imediat divinitatea mea.

— Nu știu cum am putut să fiu atât de orb. În lumina aceasta tulbură, chipul tău luminează ca o lampă.

— Într-adevăr? mă întrebă el cu interes. Ridică-te și dă-mi oglinda.

I-am întins o oglindă de oțel lustruită și el a fost de acord că fața sa împrăștiă o lumină strălucitoare. Într-o izbucnire de bună dispoziție, începu să-mi facă destăinuiri:

— Am știut dintotdeauna că așa se va întâmpla — spuse el. Mi-am simțit întotdeauna divinitatea. Gândește-te! La numai doi ani, am înăbușit o răscoală în armata tatălui meu și am salvat Roma. A fost cu adevărat o

minune, ca și isprăvile zeului Mercur pe când era copil sau ale lui Hercule, care a gătit șerpi în leagăn.

— Și Mercur n-a făcut decât să fure niște boi și să ciupească vreo câteva coarde la liră. Nici nu se poate compara.

— Mai mult, la vârsta de opt ani mi-am ucis tatăl. Nici măcar Jupiter nu a făcut ceva asemănător. El s-a mulțumit să-l exileze pe bătrân.

Crezând că tot mai delirează, l-am întrebat cu un aer cât mai firesc:

— Și de ce-ai făcut-o?

— Prea mă încurca. Voia să mă țină în frâu — pe mine, închipuiește-ți, un tânăr zeu! Dar l-am făcut să moară de spaimă. Am ascuns animale moarte sub lespezile casei noastre din Antiohia; am mâzgălit farmece pe ziduri; am ascuns apoi un cocoș în camera mea, ca să-l vestesc că i-a sosit ceasul. Și i-am furat-o pe Hecate. Privește-o! O păstrez întotdeauna sub pernă.

Îmi arată statueta de jasp verde. Inima mi s-a strâns când am recunoscut-o.

— Așadar, tu ai fost? l-am întrebat cu o voce îngrozită. Tu te-ai strecurat prin ferestruica aceea în camera zăvorâtă, ca să desenezi pe ziduri?

El dădu mândru din cap și urmă turuind:

— L-am ucis nu numai pe adevăratul meu tată, ci și pe tatăl meu adoptiv, pe Tiberius. Și pe când Jupiter nu s-a culcat decât cu o singură soră, eu m-am culcat cu toate trei. Martina mi-a spus că așa se cuvine, dacă vreau să semăn cu Jupiter.

— Deci, o cunoșteai bine pe Martina?

— Desigur, în timp ce părinții mei erau în Egipt, mă duceam să o văd în fiecare seară. Era o femeie tare iscusită. Să-ți mai spun ceva: Drusilla e și ea divină. Voi anunța divinitatea ei în același timp cu a mea. Cât de mult o iubesc pe Drusilla! Aproape cât mă iubește și ea...

— Te pot întreba de sacrele tale intenții? Metamorfoza aceasta va influența, desigur, considerabil soarta Romei.

— Fără îndoială. Mai întâi, mă voi face temut și respectat de întreaga lume. Nu mă voi lăsa condus de o ceată de moșnegi sâcâitori. Vreau să arăt... dar îți aduci aminte de bătrâna ta bunică, Livia? A fost o glumă, își vârâse în cap că ea era acel zeu etern de care vorbesc, de o mie de ani, profețiile Orientului. Cred că Thrasyll o făcuse să creadă asta. Thrasyll nu mințea niciodată, dar îi plăcea să păcălească oamenii. Înțelege, Livia nu cunoștea termenii exacti ai profeției. Zeul trebuie să fie un bărbat, nu o femeie: nu va fi născut la Roma, deși la Roma va domni (iar eu m-am născut la Antium), va veni pe lume în timp de pace (ca și mine), deși moartea sa va fi pricina a nenumărate războaie. Trebuie să moară tânăr, după ce va fi fost mai întâi iubit, apoi urât de poporul său, și are să sfârșească în mod nenorocit, părăsit de toți. "Servitorii săi îi vor bea sângele." Apoi, după moarte, va domni peste toți ceilalți zei ai lumii, în țări încă necunoscute. Toate semnele arată că doar eu pot fi acela. De altfel, Martina mi-a spus că în Orient au apărut tot felul de minuni arătând limpede că acest zeu s-a născut, în sfârșit. Evreii au fost mai stârniți decât toți ceilalți, își închipuiau că faptul îi privea pe ei în special. Fără îndoială, pentru că am vizitat odinioară orașul lor, Ierusalim, împreună cu tatăl meu, și că tot acolo mi-am arătat pentru întâia oară divinitatea.

Se opri puțin.

— Aș fi fericit să aflu cum — i-am spus.

— Oh! Nimic de seamă. Ca să mă distrez, am intrat odată într-o casă unde câțiva preoți și învățați de-ai lor discutau teologie și am strigat deodată: "Sunteți o ceată de bătrâni mincinoși și neștiutori. Nu pricepeți nimic!" Strigătul meu a făcut vâlvă. Un bătrân, cu barbă lungă și albă, m-a întrebat: "Dar tu cine ești, copile? Ești cel care trebuie să vină?" "Da" — am răspuns eu cu îndrăzneală. "Atunci învață-ne!" a spus el, plângând de bucurie. Dar eu am răspuns: "Nu! Nu e de demnitatea mea" — și am luat-o la fugă. De le-ai fi văzut fețele! De fapt, Livia era o femeie inteligentă și capabilă în felul ei — un Ulise feminin, cum i-am spus și ei odată — și poate că într-o zi o voi diviniza, după cum i-am promis, dar nu e nici o grabă. Nu va fi niciodată o divinitate însemnată. Poate că o voi face zeița contabililor — pentru că era tare la aritmetică. Poate că îi voi mai da și otrăvitorii, după cum Mercur are sub protecția sa atât hoții, cât și călătorii și negustorii.

— E foarte drept — am aprobat eu. Dar un lucru aș vrea să știu acum: sub ce nume trebuie să te adorăm? Cred că e nepotrivit, de pildă, să te numim Jupiter! Nu ești mai presus decât el?

— O! Fără îndoială, mai presus, dar sunt încă anonim. Pentru moment, mă voi numi totuși Jupiter — Jupiter Latinul, ca să mă deosebesc de cel grec. De altminteri, trebuie să sfârșesc cu el, într-o zi. Prea și-a făcut de cap tot timpul!

— Cum se face — l-am întrebat — că tatăl tău nu a fost și el zeu? Nu am auzit niciodată vorbindu-se de un zeu al cărui tată să nu fi fost de spiță divină.

— Foarte simplu. Zeul Augustus e tatăl meu.

— Totuși, el nu te-a adoptat niciodată. Adoptându-i pe frații tăi mai mari, te-a lăsat să duci mai departe numele tatălui tău.

— Nu vorbesc de adopție, îmi este tată prin incestul său cu Iulia. Așa trebuie să fie. Nu cumva crezi că sunt fiul Agrippinei, al cărui tată era un nimic? E ridicol!

Nu am făcut prostia să-i atrag atenția că, în cazul acesta, Germanicus nu-i fusese tată și că, prin urmare, surorile sale nu-i erau decât nepoate. I-am cântat în strună, după cum mă sfătuisese Drusilla, apoi am adăugat:

— Iată ceasul cel mai minunat din viața mea. Îngăduie-mi să mă retrag și, cu puținele puteri ce-mi mai rămân, să-ți aduc imediat un sacrificiu. Aerul divin pe care-l răspândești e prea tare pentru nările mele de muritor. Simt că mă sfârșesc.

Într-adevăr, atmosfera camerei era de nerespirat. Caligula nu îngăduise să se deschidă ferestrele, de când căzuse la pat.

— Mergi în pace — îmi răspunse. Mă gândisem să te omor, dar mi-am schimbat părerea. Spune-le cercetașilor mei că sunt zeu și că fața mea strălucește, dar nici un cuvânt mai mult. Despre toate celelalte, tăcere sacră.

M-am târât iarăși pe jos și am ieșit cu spatele. Ganymede mă opri pe coridor, ca să-mi ceară ultimele vești.

— A devenit zeu — i-am răspuns eu —, un zeu foarte însemnat, după cum spune. Fața îi strălucește.

— Vești proaste pentru noi, muritorii — spuse Ganymede. Dar mă așteptam la asta. Mulțumesc pentru informație. O voi transmite și celorlalți. Drusilla știe? Nu? Atunci o voi preveni.

— Spune-i că și ea e zeiță, în cazul când n-a observat-o singură.

M-am întors în camera mea, spunându-mi: "Totul e spre bine. Lumea își va da seama că e nebun și-l va închide. Dar Augustus nu are alt urmaș în vârstă să ocupe tronul, în afară de Gemellus, care nu are nici popularitatea, nici tăria de caracter necesară. Vor trebui, prin urmare, să restabilească republica. Socrul lui Caligula e omul care ne trebuie. Este cel mai influent senator, îl voi susține. Numai de-am putea scăpa de Macro și de-am găsi un om destoinic, care să fie comandant al gărzii; arunci totul va merge bine. Soldații din gardă sunt principala piedică. Ei știu că niciodată un Senat republican nu le va vota daruri de câte cincizeci și o sută de monede de aur de căciulă. Da, făcând din gardă un fel de armată personală a lui Tiberius, Sejanus a dat monarhiei un caracter de absolutism oriental. Tabăra lor ar trebui distrusă, iar soldații risipiți prin case particulare, ca pe vremuri."

Dar — cine ar fi crezut-o? — divinitatea lui Caligula fu acceptată fără nici un comentariu. Câtva timp, el se mulțumi să pună vestea în circulație pe ascuns, rămânând oficial un simplu muritor. Desigur că legăturile sale atât de plăcute și libere cu cercetași! ar fi fost stânjenite, iar cele mai multe din plăceri i-ar fi fost ciuntite, dacă fiecare din ei ar fi trebuit să se arunce cu fața la pământ de cum îl vedea. Într-un răstimp de zece zile după vindecarea sa — care fu întâmpinată cu o bucurie de nedescris — făcu să i se decerneze toate onorurile acordate lui Augustus într-o viață întreagă, ba și câteva pe deasupra. Deveni Cezar cel Bun, Cezar Părintele Armatei, Cezar Preablândul și Atotputernicul, și primul titlu pe care Tiberius îl refuzase cu îndărătnicie toată viața — Cezar Părintele Patriei.

Prima sa victimă fu Gemellus. Caligula chemă un colonel din gardă și îi spuse: "Omoară-l imediat pe fiul meu: e un trădător." Colonelul se duse fără șovăire în camera lui Gemellus și-i zbură capul dintr-o lovitură. Apoi fu rândul socrului său. Acesta făcea parte din familia Silana: Caligula se căsătorise cu fiica lui, Iunia, dar aceasta murise la facere, cu un an înainte ca el să ajungă împărat. Silanus era singurul senator a cărui cinste Tiberius nu o pusese niciodată la îndoială: de aceea, nu acceptase niciodată să ia în considerare apelurile care se refereau la sentințele acestuia. Caligula îi trimise o înștiințare: "Măine în zori trebuie să fii mort." Nenorocitul își luă rămas-bun de la familia sa și își tăie gâtul cu un brici. Caligula explică Senatului — într-o scrisoare — că Gemellus sfârșise ca un trădător: în timpul bolii sale, departe de a se ruga pentru vindecarea lui, încercase să-și atragă simpatia ofițerilor din gardă. Mai mult, de câte ori prânzea la palat, lua împotriva otrăvii antidoturi al căror miros se simțea de departe. "Dar există oare un antidot împotriva lui Cezar?" În ce-l privește pe Silanus, era și el un trădător, în ziua când Caligula se imbarcase pe timp de furtună spre a merge la Pandataria și Ponza ca să aducă rămășițele mamei și fraților săi, Silanus refuzase să-l întovărășească, rămânând la țarm, în nădejdea să pună mâna pe tron, dacă furtuna ar fi scufundat corabia. Senatul primi aceste explicații. Dar adevărul era cu totul altul. Silanus nu avea virtuți de navigator și, de câte ori se urca într-o corabie, aproape că-și dădea

sufletul din pricina răului de mare, chiar dacă vremea era liniștită; de altfel, Caligula însuși îl refuzase cu bunăvoință când Silanus se oferise să-l însoțească în acea călătorie. Cât despre Gemellus, acesta suferea de o tuse rebelă și mirosul de care vorbea Caligula provenea de la un medicament pe care băiatul îl lua ca să-și înmoaie gâtul și să nu-și tulbure vecinii în timpul mesei.

Capitolul XXX

Aflând de uciderea lui Gemellus, mama, mâhnită, se duse la palat și ceru să-i vorbească lui Caligula. El o primi îmbufnat, știind că venea să-i facă imputări.

— Nepoate — îi spuse ea — îți pot vorbi între patru ochi? E vorba de moartea lui Gemellus.

— Nu, nu între patru ochi — răspunse Caligula. Spune ce ai de spus de față cu Macro. Dacă ceea ce vrei să-mi spui e atât de important, trebuie să am și un martor.

— Atunci, mai bine tac. E o chestiune de familie, ce nu e făcută pentru urechile acestui fiu de sclav. Tatăl acestui individ era fiul unuia din păzitorii mei de la vie. L-am vândut cumnatului meu, pentru patruzeci și cinci de monede de aur.

— Fă-mi plăcerea și spune-mi îndată ce vrei, fără să-mi insulti miniștrii. Nu știi că am puterea să silesc pe oricine să facă ce vreau?

— Poate că nu vei auzi bucuros ce-ți voi spune.

— Vorbește.

— După voia ta. Am venit să-ți spun că omorârea sărmanului meu Gemellus e un asasinat josnic și că renunț la toate onorurile ce le-am primit din mâinile tale criminale.

Caligula se întoarse râzând către Macro.

— După părerea mea, ce are mai bun de făcut această doamnă bătrână este să se întoarcă acasă și să împrumute un cosor de la unul din vierii ei, ca să-și taie coardele vocale.

— Asta i-am spus-o întotdeauna și eu bunicii mele — rânji Macro — dar zgripturoaica nu a vrut să mă asculte.

Mama veni la mine și-mi spuse:

— Mă voi omori, Claudius. Vei găsi toate lucrurile mele în orânduială. Am câteva mici datorii: plătește-le fără întârziere. Fii bun cu servitorii mei, toți până la unul sunt muncitori și credincioși. Îmi pare rău că fetița ta rămâne fără nimeni care s-o îngrijească. Cred că ai face bine să te recăsătorești, pentru a-i face rost de o mamă. E un copil bun.

— Cum, mamă, să te omori? Dar pentru ce? Nu face asta!

Ea zâmbi cu amărăciune.

— Viața mea îmi aparține, cred. De ce mă sfătuiești să nu o curm? Îmi închipui că nu-ți voi lipsi prea mult.

— Ești mama mea. Orice om are o mamă.

— Respectul tău filial mă surprinde. Nu am fost prea drăgăstoasă față de tine. Cum să fi putut fi? Am fost dintotdeauna dezamăgită de tine: o fi-

ință slabă, bolnavă, fricoasă, de pe altă lume... Dar zeii m-au pedepsit crunt fiindcă te-am neglijat. Neasemuitul meu Germanicus — asasinat; bieții mei nepoți Nero, Drusus și Gemellus — asasinați; fiica mea Livilla — pedepsită de propriile mele mâini, pentru crimele ei îngrozitoare — acesta a fost lucrul gel mai rău: nici o mamă nu a suferit ce am suferit eu. Și cele patru nepoate ale mele, care au alunecat toate în mocirlă, apoi acest dezgustător și sângeros Caligula... Dar îi vei supraviețui. Cred că ai supraviețui și unui potop universal...

Vocea ei, calmă la început, își regăsise tonul certăreț și învinuitor.

— Mamă — i-am spus — nu ai nici măcar în clipa aceasta un cuvânt bun să-mi spui? Te-am supărat sau ți-am călcat vreodată cuvântul cu bună știință?

Dar ea nu părea să mă audă.

— Am fost crunt pedepsită — repetă iarăși și continuă: Vreau să vii la mine peste cinci ore: până atunci voi fi terminat pregătirile. Mă bizui pe tine spre a-ți îndeplini ultimele îndatoriri. Nu e nevoie să-mi culegi ultima suflare; dacă nu sunt moartă când sosești, așteaptă în vestibul până ce slujnica mea Briseis îți va face semn. Să nu bâlbâi formulele mortuare — ai fi în stare s-o faci! Am lăsat în scris instrucțiuni pentru funeralii. Tu vei conduce doliul. Nu vreau nici o cuvântare funebră. Nu uita să-mi tai mâna și să o înmormântezi separat, căci va fi sinucidere. Nu vreau parfumuri pe rug. Se pun adesea, dar e împotriva legii și întotdeauna am socotit-o ca o risipă, îi dau libertate lui Pallas: el trebuie să poarte semnul de libert în cortegiu, nu uita. Și măcar o dată în viața ta, încearcă să duci o ceremonie până la capăt, fără să faci vreo prostie.

Aceasta fu totul, în afară de un "adio" de formă. Nici sărutări, nici lacrimi, nici binecuvântare. Ca fiu respectuos, am executat cuvânt cu cuvânt ultimele ei dorințe. Dar era ciudat că-i dăduse mână liberă lui Pallas, care îmi aparținea. Făcuse același lucru cu Briseis.

După câteva zile, privind de la fereastra palatului cum ardea rugul ei, Caligula îi spuse lui Macro:

— Mi-ai ținut bine partea față de bătrână. Te voi răsplăti dându-ți sarcina cea mai de seamă din tot imperiul. E o funcție care, după o vorbă a lui Augustus ridicată la rangul de principiu de guvernare, nu trebuie să cadă în mâna vreunui aventurier. Te voi numi guvernator al Egiptului.

Macro fu încântat, fiindcă în ultima vreme nu prea știa ce gând îi poartă Caligula. În Egipt, cel puțin, era la adăpost. După cum spusese Caligula, funcția era însemnată: guvernatorul Egiptului putea înfometa Roma, încetând trimiterea rezervelor de grâu; garnizoana putea fi întărită cu recruți locali, astfel încât provincia putea rezista împotriva oricărei armate din afară.

Macro încetă deci să mai fie comandantul gărzii. La început, Caligula nu puse pe nimeni în locul lui, ci îi lăsă pe cei nouă colonei să preia pe rând comanda provizoriu, timp de o lună, sub cuvânt că voia să-l aleagă pe cel mai credincios și mai destoinic. De fapt, el făgăduise pe ascuns această funcție colonelului batalionului ce asigura garda palatului, aceluiași viteaz Cassius Chaerea al cărui nume nu se poate să-l fi uitat oricine a citit cu cât de puțină atenție povestirea mea. Era omul care îl ucisese pe germanul în lupta din amfiteatru; omul care-i salvase de la masacru pe cei

optzeci de supraviețuitori din armata lui Varus; cel care apăraseră capul de pod. Era totodată omul care-și croise drum printre răsculații din lagărul de la Bonn și care odinioară îl purtase pe umeri pe Caligula, când Agrippina împreună cu celelalte femei părăsiseră lagărul pe jos, sub conducerea și protecția lui. Deși nu avea încă șaiszeci de ani, părul îi era alb, spatele ușor încovoiat și mâinile tremurătoare din cauza unor friguri care aproape că îl doborâseră în Germania; dar încă mânua sabia cu iscusință și era cunoscut ca omul cel mai viteaz din Roma. Într-o zi, un soldat bătrân din gardă, devenit dintr-o dată nebun furios, străbătu curtea palatului înarmat cu lancea, convins că ucidea rebeli francezi. Toți fugiră care încotro, în afară de Cassius, care, singur și neînarmat, îl lăsă pe nebun să se arunce asupra lui și în ultima clipă dădu liniștit ordinul militar: "Companie, stai! La picior... arm!" Nebunul, la care ascultarea ordinului ajunsese o a doua natură, se opri și își puse lancea la pământ. Cassius ordonă atunci: "Stânga împrejur! Marș!" și îl dezarmă. Cassius fu deci numit primul în funcția de comandant al gărzii și ținu oamenii din scurt în timpul desfășurării procesului lui Macro.

Căci numirea lui Macro în Egipt nu fusese decât o viclenie a lui Caligula — cam aceeași viclenie pe care o întrebuintase și Tiberius față de Sejanus. Macro fu arestat la Ostia, în clipa când se pregătea să se imbarce, și readus în lanțuri la Roma. Fu acuzat că pricinuisese moartea lui Arruntius și a multor alți nevinovați, în afară de aceasta, Caligula afirmă că jucase rolul unui proxenet, împingându-l în brațele soției sale Ennia, ispită la care — mărturisirea — tinerețea și lipsa lui de experiență aproape că-l făcuseră să cedeze. Macro și Ennia fură siliți să se omoare. Am fost surprins văzând cât de ușor scăpase Caligula de Macro.

Într-o zi, în calitate de Mare Pontif, el celebra căsătoria dintre un membru al familiei Piso și o femeie numită Orestilla. Aceasta îi plăcu, iar după ceremonie, în timp ce aproape toată marea nobilime romană, strânsă la nuntă, petrecea după obicei, el strigă deodată către mire:

— Ei, prietene, încetează s-o îmbrățișezi pe această femeie! E soția mea.

El se ridică și, în mijlocul unei tăceri mormântale, porunci gărzii să o ia pe Orestilla și să o ducă la palat. Nimeni nu îndrăzni să protesteze. A doua zi se căsătorii cu ea. Soțul ei trebui să ia parte la căsătorie și să conducă el însuși mireasa la altar.

Caligula scrisese Senatului că își celebrase căsătoria în stilul lui Romulus și al lui Augustus — cred că făcea aluzie la răpirea sabinelor și la căsătoria lui Augustus cu bunica mea, în prezența primului ei soț. După două luni, o repudie pe Orestilla și o exilă, împreună cu fostul ei soț, sub pretext că amândoi îl înșelaseră. Ea fu trimisă în Spania, el la Rodos. I se îngădui să ia doar zece sclavi cu el: când ceru permisiunea să ia de două ori pe atâta, Caligula spuse:

— Poți să iei câți vrei, dar pentru fiecare sclav în plus, vei avea încă un soldat care să te păzească.

Drusilla muri. Fără să am vreo dovadă, sunt sigur că a fost ucisă de Caligula. Mi s-a povestit că, atunci când îmbrățișa o femeie, zicea: "Gâtul acesta drăgălaș și alb, doar un singur cuvânt să spun și, hârști!... va fi tăiat!" Uneori, când gâtul era deosebit de alb și de drăgălaș, nu se putea îm-

potrivi ispitei să nu schimbe lăudăroșenia în faptă. Cât o privește pe Dru-silla, cred că-i dăduse el însuși lovitura. În orice caz, nimeni nu avu voie să-i vadă cadavrul. El spuse că murise de slăbiciune și îi organiză funeralii impunătoare. Fu zeificată sub numele de Panthea, i se ridicară temple, cu preoți și preotese alese din aristocrație, și sărbătoarea anuală instituită în cinstea ei fu mai măreață decât toate celelalte din calendar. Un om primi zece mii de monede de aur, pentru că îi văzuse spiritul întâmpinat în cer de către Augustus. În zilele de doliu ordonate în cinstea ei de Caligula, era o crimă capitală să râzi, să cânti, să te razi, să mergi la baie sau măcar să prânzești în familie. Tribunalele erau închise: nu se celebrau căsătorii, nici chiar trupele nu făceau instrucție. Caligula puse să fie executat un om pentru că vânduse apă caldă în stradă, și pe un altul pentru că expusese brice de vânzare.

Tristețea pricinuită de această stare de lucruri era atât de adâncă, încât el însuși nu o mai putu răbda (poate avea și remușcări); pe scurt, într-o seară părăsi orașul și coborî spre Siracuza, escortat numai de o gardă de onoare. Nu avea nimic de făcut acolo, dar călătoria îl distra. Dar nici nu trecuse de Messina, când vederea unei mici erupții a vulcanului Etna îi pricinui o asemenea spaimă, încât se întoarse de îndată înapoi. Sosit la Roma, restabili petrecerile obișnuite: lupte de gladiatori și fiare sălbatice, curse de care. Apoi își aduse brusc aminte că cetățenii care își oferiseră viața în schimbul vindecării sale nu se omorâseră încă; îi sili să o facă, nu numai din principiu, ca să-i ferească de sperjur, ci mai ales ca să împiedice moartea să anuleze contractul ce-l încheiase cu dânșii.

După câteva zile, la masă, eu fiind cam băut, tocmai expuneam sentențios legea asupra transmiterii prin moștenire a frumuseții feminine, susținând prin exemple că ea sărea de obicei peste o generație, trecând de la bunică la nepoată. Din nenorocire, am adăugat: "Femeia cea mai frumoasă din Roma, de pe vremea copilăriei mele, a reapărut aidoma, sub chipul nepoatei sale, Lollia, soția actualului guvernator al Greciei. Cu excepția unei singure doamne, al cărei nume nu-l voi pronunța, căci e de față, socotesc că Lollia e cea mai frumoasă femeie a vremii noastre." Am spus-o doar de politețe, căci Lollia era mult mai frumoasă decât nepoatele mele Agrippinilla sau Lesbia, sau decât oricare altă femeie din societatea noastră. Nu eram îndrăgostit de ea, dar văzând-o într-o zi am găsit-o desăvârșit de frumoasă și mi-am amintit că gândisem același lucru despre bunică ei, pe când eram copil. Caligula, interesat, îmi ceru amănunte. Fără să-mi dau seama, că vorbisem prea mult, am adăugat câteva. În aceeași seară, Caligula scrisese soțului Lolliei să se întoarcă la Roma, pentru a i se acorda o mare cinste. Reieși că această mare cinste consta în a-și repudia soția și a o da împăratului în căsătorie.

O altă observație întâmplătoare de a mea avu asupra lui Caligula un efect neașteptat. Venind vorba odată despre epilepsie, am atras atenția că în analele Cartaginei se pomenea că Hannibal fusese epileptic și că Alexandru și Iulius Cezar suferiseră de asemenea de această boală misterioasă, care părea să fie corolarul inevitabil al geniului militar. Caligula ciuli urechile și, după câteva zile, el ne dădu în plin Senat o imitație desăvârșită a unei crize de epilepsie, cu zvârcoliri pe jos, strigăte ascuțite, spume la gură — probabil, clăbuci de săpun.

Populația din Roma era însă destul de fericită. Caligula o ținea într-o petrecere cu reprezentații teatrale și lupte, cu întreceri de care, cu bani aruncați mulțimii de la înălțimea tribunei oratorice sau de la ferestrele palatului. Mulțimii puțin îi păsa de faptul că se însura și divorța după plac sau că mai omora câțiva curteni. Caligula pretindea ca toate locurile teatrului și circului să fie ocupate și toate intervalele pline; așa că în zilele de spectacol amâna toate procesele și suspenda toate doliile, ca să nu existe nici un pretext pentru a lipsi. Făcuse și mai multe inovații, îngădui să se aducă perne, să se poarte pălării de pai în zilele cu soare și să se vină cu picioarele goale — chiar în cazul senatorilor, care trebuiau să fie un exemplu de austeritate.

Când am putut în sfârșit, prima oară după aproape un an, să petrec câteva zile la Capua, prima întrebare ce mi-a pus-o Calpurnia a fost:

— Cât crezi, Claudius, că a mai rămas în Caseta Privată din cele douăzeci de milioane?

— Cred că mai puțin de cinci. A construit bărci de agrement din lemn de cedru, le-a împodobit cu aur, le-a încrustat cu pietre prețioase, le-a înzestrat cu băi și grădini; a început șaizeci de temple noi, și e vorba să sape un canal prin istmul Corint. Se îmbăiază în esențe de parfumuri și ulei de violete. Acum două zile, a dăruit douăzeci de mii de monede de aur lui Eutychus, conducătorul verde, pentru că a câștigat o cursă după o luptă foarte strânsă.

— Verdele câștigă întotdeauna?

— Întotdeauna. Sau aproape întotdeauna. Acum câteva zile, roșul a sosit primul și poporul l-a aclamat. Lumea se plictisise văzând verdele mereu câștigător. Împăratul era furios. A doua zi, conducătorul roșu și caii săi erau morți. Otrăviți. Nu e prima oară când se întâmplă asemenea lucruri.

— Peste un an pe vremea aceasta, lucrurile vor merge rău pentru tine, bietul meu Claudius. Vrei să vezi socotelile? După cum ți-am scris, a fost un an prost. Vitele moarte, furtişaguri ale sclavilor la tot pasul, grăul incendiat... Pierzi cel puțin două mii de monede de aur. Nu e vina administratorului. Face tot ce poate și măcar e cinstit. Dar lipsește ochiul stăpânului.

— Ce pot face? i-am răspuns. La drept vorbind, în vremurile noastre tremuri mai curând pentru viață decât pentru avere.

— Se poartă urât cu tine?

— Da, îşi bat joc tot timpul de mine. Şi nu-mi place. Iar împăratul mă chinuieşte cel mai mult.

— Şi ce-ţi fac?

— Farse! Vase cu apă așezate deasupra ușii mele; broaște ascunse în pat sau băiețași sulemenți și mirosind a smirnă. Știi ce scârbă mi-e de broaște și de obscenități. Dacă adorm după prânz, sunt improșcat cu sămburi de curmale, mi se leagă sandalele de mâini sau pun să-mi urle la ureche semnalul de alarmă de incendiu. Nu am niciodată răgaz pentru lucru. De câte ori mă apuc, îmi răstoarnă cerneala pe manuscris. Și niciodată nu iau în serios ce le spun.

— Ești singura lor victimă?

— În orice caz, cea favorită, cea oficială.

— Claudius, ai mai mult noroc decât îți închipui. Păstrează-ți locul cu strășnicie. Nu lăsa pe nimeni să ți-l ia!

— Ce vrei să spui, copilă?

— Vreau să spun că asemenea țapi ispășitori nu sunt uciși. Sunt tratați cu cruzime, înspăimântați, jefuiți, dar nu sunt uciși.

— Calpurnia — i-am spus —, ești foarte înțeleaptă. Acum ascultă-mă: mai am ceva bani. O să-ți cumpăr o rochie de mătase, o cutie de aur cu cosmetice, o maimuță dresată și o legătură cu bucăți de scorțișoară.

Ea zâmbi.

— Aș prefera darul în bani. Cât aveai de gând să cheltuiești?

— Cam șapte sute de monede.

— Foarte frumos. Ne vor prinde bine într-o zi. Mulțumesc, bunul meu Claudius.

Întorcându-mă la Roma, am aflat că acolo fuseseră tulburări. Într-o noapte, cu puțin înaintea zorilor, Caligula fusese trezit de zgomotul îndepărtat al mulțimii, care se îngrămădea în jurul amfiteatrului, ca să pătrundă înăuntru încă de la deschiderea porților și să ocupe locurile cele mai bune. El trimise o companie din gardă, înarmată cu bastoane, ca să restabilească ordinea. Nemulțumite că fuseseră trezite cu noaptea în cap, gărzile loviră la întâmplare și uciseră multă lume, printre care și pe câțiva cetățeni mai de vază. Apoi, ca să-și arate nemulțumirea că fusese tulburat din somn atât de gălăgia din zori, cât și de strigătele desperate ale mulțimii care se risipea sub loviturile soldaților, Caligula nu apărură în amfiteatru decât târziu după-amiază. Mulțimea era înfometată și moleșită de căldură. Când călăreții verzi dădură o reprezentație, fură huiduiți. Caligula, furios, sări de la locul lui:

— Aș vrea să aveți cu toții laolaltă un singur gât! L-aș tăia dintr-o lovitură!

A doua zi trebuiau să aibă loc lupte cu săbiile și cu fiarele sălbatice. Caligula anulă tot programul prevăzut și trimise la amfiteatru cea mai nenorocită colecție de fiare din câte găsisese pe piață: lei și pantere râioase, urși bolnavi, tauri slăbiți de bătrânețe; acestea erau animale ce se trimiteau în garnizoanele din provincie, unde publicul nu are pretenții mari și unde luptătorilor amatori nu le place să aibă de-a face cu animale viguroase, de calitate prea bună. El înlocui, de asemenea, pe luptătorii așteptați cu oameni pe potriva animalelor: veterani grași, reumatici cu suflul scurt. Unii dintre ei fuseseră, poate, buni la timpul lor — în epoca vârstei de aur a lui Augustus. Mulțimea îi primi cu sarcasme și huiduieli. Asta aștepta și Caligula. Puse pe ofițerii săi să aresteze pe cei ce făcuseră mai mult zgomot și porunci să fie introduși în arenă, spre a se vedea dacă ei se vor comporta mai bine. Panterele și leii râioși, urșii bolnavi și taurii bătrâni îi sfâșiară într-o clipită.

Astfel începu să devină nepopular. Oamenilor le plac sărbătorile, se știe; dar când tot anul nu e decât o lungă sărbătoare, când nimeni nu mai are vreme să se ocupe de treburile sale, iar plăcerea ajunge obligatorie — atunci e altceva. Lumea se plictisise de curse. Era o îndeletnicire potrivită, desigur, pentru Caligula, care se interesa personal de cai și de conducători, ba chiar conducea uneori singur câte un car. Se pricepea destul de bine să mânuiască hățurile și biciul, iar concurenții săi aveau mare grijă

să nu-l întreacă. Lumea începea să se plictisească și de teatru; în afară de cunoscători, pentru oamenii de rând toate piesele păreau că semănau între ele: cel puțin asta e părerea mea. Caligula se considera mare cunoscător. Și apoi, avea o puternică afecțiune pentru actorul tragic filistin Apelles, care scrisese cele mai multe dintre piesele pe care le juca. Una dintre aceste piese, din care câteva pasaje le sugerase chiar el lui Apelles, îi plăcea cu deosebire: o puse să se joace mereu, până ce toată lumea se scârbi de ea.

Și mai mult decât la Apelles ținea însă la Mnester, principalul dansator în baletele mitologice, pe atunci la modă. În zilele când acesta se distingea în mod deosebit, îl săruta față de toți. Într-o zi, un cavaler, apucat de un acces de tuse în timpul reprezentației, nu se putu opri și trebui să iasă din teatru. Zgomotul ce-l făcu strecurându-se printre genunchii celorlalți și cerându-și iertare, tușind și croindu-și drumul prin coridoarele înțesate de lume, îl tulbură pe Mnester, care se opri în mijlocul unuia din dansurile sale cele mai grațioase, acompaniat de un flaut în surdină, așteptând să se facă tăcere. Caligula se înfurie pe cavaler, îl chemă la dansul și-l lovi cu sete. Apoi îl trimise în grabă la Tanger, să ducă un mesaj sigilat regelui Marocului. Regele, care mi-e rudă — mama lui era mătușa mea Selena, fiica lui Antoniu și a Cleopatrei — fu uimit citind mesajul, care suna astfel: "Fii bun și trimite înapoi la Roma pe purtătorul scrisorii." Întâmplarea îi supăra mult pe ceilalți cavaleri. Mnester, care era doar un simplu libert, își dădea aere de general biruitor. Caligula luă de la el și de la Apelles lecții particulare de dans și de elocință; după câțeva vreme, începu să se suie pe scenă și să-i înlocuiască. După o tiradă tragică, obișnuia să se întoarcă spre culise și să-i strige lui Apelles: "Desăvârșit, nu-i așa? Nici tu nu ai fi făcut mai bine." De asemenea, în câte un balet, după câteva mișcări, oprea orchestra, cerea să se facă tăcere și reîncepea dansul fără muzică.

Tiberius avusese un dragon dresat. Caligula avea un armăsar favorit. La grajd îl numeau Porcellus (purceluș), dar, socotind că nu era un nume prea distins, Caligula îl botează Incitatus, adică cel repede. Incitatus nu pierduse niciodată vreo cursă și Caligula îl iubea atât de mult, încât îl numise mai întâi cetățean roman, apoi senator; în cele din urmă, îl înscrisese pe lista viitorilor consuli. Incitatus căpătase o casă și servitori. Avea o cameră de culcare din marmură, cu un pat de paie, ce i se schimbau în fiecare zi, o iese de fildeș, un hârdău de aur și, pe pereți, picturi ale unor artiști renumiți. De câte ori câștiga o cursă, era invitat să prânzească împreună cu noi, dar el prefera cărnii și peștelui ce i le oferea Caligula o porție de ovăz. Noi eram obligați însă să bem în sănătatea lui de câte douăzeci de ori la rând.

Banii se scurgeau din ce în ce mai repede, în cele din urmă, Caligula se hotărî să facă economii. "La ce bun, spuse el, să trimit oamenii la închisoare pentru fals sau pentru furt? Ei o duc rău acolo, iar pe mine mă costă scump. Pe de altă parte, dacă îi pun în libertate, își vor reîncepe crimele. Voi vizita închisorile și mă voi ocupa mai îndeaproape de lucrul acesta." Așa și făcu. Alese pe criminalii cei mai periculoși și porunci să fie executați: carnea li se tăie în bucăți, pentru hrana fiarelor sălbatice menite amfiteatrelor, făcându-se astfel două economii în loc de una. De atunci încolo, făcu în fiecare lună câte un control în închisori.

Criminalitatea scăzu într-o oarecare măsură. Într-o zi, Callist, păzitorul tezaurului său, îl anunță că în tezaur nu mai rămăseseră decât un milion de monede, iar în Caseta Privată numai o jumătate de milion. Caligula își dădu atunci seama că economiile singure nu ajungeau; trebuiau mărite veniturile. El începu să vândă funcțiile sacerdotale, magistraturile și concesiunile, ceea ce se dovedi productiv, dar nu îndestulător. Atunci, după cum prevăzuse Calpurnia, îi însărcină pe spioni să-i denunțe pe cetățenii bogați, pentru crime adevărate sau imaginare, ca să le poată confisca averile. Când se urcase pe tron, desființase pedeapsa capitală pentru trădare, dar mai rămăneau destule alte crime ce puteau aduce pedeapsa cu moartea.

Primul val de condamnări fu sărbătorit printr-o luptă de fiare, deosebit de fastuoasă. Dar mulțimea era în dispoziție proastă. Cârtea și huiduia, nevrând să se intereseze de spectacol. Deodată, la capătul cel mai îndepărtat al arenei de loja lui Caligula, răsună un strigăt: "Alungă spionii! Alungă spionii!" Caligula se ridică pentru a impune tăcerea, dar strigătele îi acoperiră vocea. Atunci trimise soldați din gardă, înarmați cu bastoane, spre locul unde se striga mai tare. Ei împărțiră câteva lovituri nemulțumiților, dar scandalul reîncepu în altă parte, și mai violent. Caligula se înfricoșă. Părăsi amfiteatrul în grabă, însărcinându-mă pe mine să prezidez în locul său. M-aș fi lipsit cu plăcere, dar am răsuflat foarte ușurat văzând că, în momentul când m-am ridicat, mulțimea m-a ascultat cu o atenție curtenitoare; se auziră chiar câteva strigăte de "Feliciter", ceea ce înseamnă "noroc". Dar vocea mea nu răsuna destul de puternic. Nu era ca a lui Caligula, care se putea face auzită de la un capăt la celălalt al Câmpului lui Marte. Trebui să caut pe cineva care să repete ce spuneam. Mnester se oferă și, prin glasul lui, cuvântarea mea păru mult mai bună decât era în realitate.

Am anunțat mai întâi că, din nenorocire, împăratul fusese rechemat la palat pentru o afacere însemnată. Toată lumea râse: Mnester făcu câteva gesturi frumoase pentru a ilustra însemnătatea și urgența acestor afaceri de stat. Am adăugat că îndatorirea de a prezida cădea pe nedemna și nenorocita mea persoană. Ridicarea neputincioasă din umeri a lui Mnester și gestul său cu degetul la tâmplă exprimară de minune sentimentul acesta. Apoi am propus: "Să continuăm jocurile, prieteni." Dar se ridică același strigăt: "Nu mai vrem spioni!" "Și dacă împăratul consimte să-i alunge, am întrebat eu, ce se va întâmpla? Se va găsi cineva care să-i spioneze și pe ei!" Răspunsul fu un zgomot confuz. "Ce există mai rău, am continuat eu, decât spionul spionului unui spion?" Le-am spus că, pe cât se mergea mai departe, pe atât răul se întindea și cuprindea mai multă lume. Cea mai bună apărare împotriva spionilor era să nu faci nimic care să le dea temei de denunț. Dacă fiecare ar trăi după virtutea strictă, seminția lor blestemată s-ar stinge din lipsă de hrană, ca șoarecii din bucătăria unui avar. Gluma aceasta provacă o furtună de râsete. Cu cât o glumă e mai simplă și mai proastă, cu atât mulțimea o gustă mai mult. (Succesul cel mai mare l-am obținut odată la circ, într-o zi când prezidam în lipsa lui Caligula. Mulțimea cerea furioasă pe un gladiator poreclit Porumbelul, care fusese anunțat, dar nu apăruse încă. "Răbdare, prieteni, le-am spus. Prindeți întâi Porumbelul, îl veți jupui pe urmă." În schimb, glumele mele cu adevărat spi-

rituale nu au fost câtuși de puțin gustate.) "Să continuăm jocurile, prieteni", am repetat. De data aceasta, strigătele se opriră.

Jocurile s-au dovedit a fi excelente. Doi gladiatori s-au ucis unul pe altul, lovindu-se în același timp în pânțele. Cazul e foarte rar. Am cerut cele două arme și am dat ordin să se facă din ele cuțitașe. Sunt cele mai bune talismane împotriva epilepsiei. Caligula îmi va fi recunoscător pentru dar, dacă mă va ierta că am izbutit să liniștesc mulțimea, pe când el nu reușise. Căci se speriasse atât de rău, încât plecase în goană din Roma la Antium și nu reapăru în Cetate timp de câteva zile.

Totul se sfârși cu bine. El fu încântat de darul meu, care îi dădu prilej să-mi vorbească îndelung despre măreția bolii sale. Când m-a întrebat ce se petrecuse în amfiteatru, i-am răspuns că amenințasem mulțimea cu mânia lui dacă nu se va căi pentru necredința și nerecunoștința ei. I-am spus că atunci ei și-au schimbat strigătele de răzvrătire în urlete de spaimă vinovată și rugăminți de iertare.

— Da — spuse el —, sunt prea blând cu ei. Dar sunt hotărât să nu le mai îngădui nimic. "Asprime de neclintit" va fi de acum încolo cuvântul meu de ordine.

Ca să-și reamintească această hotărâre, obișnuia să facă în fiecare dimineață strâmbături groaznice în fața oglinzii din dormitor și să scoată strigăte înspăimântătoare în camera de baie, care avea un ecou frumos.

— Dar de ce nu îți anunți în mod oficial divinitatea? l-am întrebat eu. E cel mai bun mijloc să le impui respect.

El răspunse:

— Mai am câteva lucruri de făcut sub deghizarea mea omenească.

Primul lucru fu să ordone căpitanilor porturilor din Italia și Sicilia să rețină toate vasele trecând de un anumit tonaj, să păstreze încărcăturile și să le trimită goale în golful Napoli, sub escorta unor vase de război. Nimeni nu înțelegea ce voia. Se bănuia că plănuia o debarcare în Britania și că avea de gând să întrebuințeze aceste vase pentru transportul trupelor. Nicidecum. El voia doar să răspundă frazei lui Thrasyl: "Nu poate ajunge împărat, cum nu poate străbate călare golful Baiae."

Adună cam patru mii de vase, dintre care o mie construite anume în acest scop, și le ancoră în golf, unul lângă altul, pe două rânduri, începând de la docurile portului Puteoli și până la vila sa de la Bauli. Prorele erau întoarse în afară, pupele legate una de alta. Dar cum erau prea înalte pentru ceea ce voia să facă, le nivelă, tăind locul timonierului și figura de la pupa, spre marea deznădejde a echipajelor, care socoteau această figură drept divinitatea apărătoare a vasului. Apoi puse să se așeze scânduri între ele, iar acestea să fie acoperite cu pământ udat și bătătorit. Făcu astfel un drum larg și solid, lung de vreo sase mii de pași. Când mai sosiră și alte vase din Orient, el puse să fie legate împreună, pentru a forma cinci insule, care fură fixate de drumul principal, una la fiecare mie de pași. Tot drumul fu mărginit cu prăvălii pe care municipalitatea Romei trebui în zece zile să le înzestreze cu marfă și vânzători. Instală conducte de apă potabilă și plantă grădini, iar insulele le transformă în sate.

Din fericire, în tot timpul acestor pregătiri, vremea rămase frumoasă și marea liniștită ca un lac. Când totul fu gata, Caligula își puse platoșa lui Alexandru (căci Augustus nu fusese demn să poarte inelul lui Alexandru,

dar Caligula îi purta platoșal) și pe deasupra o mantie de mătase purpurie, înțesată cu broderii de aur și pietre prețioase. Apoi luă sabia lui Iulius Cezar, vestita secure de luptă a lui Romulus și pretinsul scut al lui Enea, toate păstrate în Capitoliu (ultimele două le socotesc neautentice, dar sunt falsificate atât de demult, încât au aproape tot atâta valoare ca și cele autentice), și se încunună cu o ghirlandă de frunze de stejar. După ce-i jertfi lui Neptun o focă — un animal amfibiu — iar Invidiei un păun, de teamă, spuse el, să nu se trezească gelozia vreunui zeu, se sui pe Incitatus și începu să călărească pe pod, pornind de la Bauli. După el venea toată cavaleria gărzii, apoi mai multe escadroane aduse din Franța, urmate de douăzeci de mii de infanteriști. Când ajunse la ultima insulă, înainte de Puteoli, puse gornistii să sune atacul și năvăli în oraș ca și cum ar fi urmărit un dușman pus pe fugă.

Petrecu noaptea și o bună parte din cea de-a doua zi la Puteoli, de parcă s-ar fi odihnit după o bătălie. Apoi spre seară, se întoarse într-un car triumfal, împodobit cu aur, tras de Incitatus și de iapa Penelopa — cu care își căsătorise armăsarul, după îndeplinirea întregului ritual. Caligula era îmbrăcat cu aceleași veșminte splendide ca la venire, doar că purta o cunună de frunze de laur în locul celei din frunze de stejar. Un lung șir de căruțe ducea așa-zisa pradă de război: mobilă și statui jefuite din casele negustorilor bogați din Puteoli. Ca prizonieri, îi luase pe ostaticii lăsați de unii regi mărunți din Orient, drept cheazășie a bunei lor purtări, și pe toți sclavii străini pe care putuse pune mâna, împodobiți cu costumele lor naționale și încărcăți de lanțuri. Prietenii săi îl urmau în care bogat împodobite, îmbrăcați cu togi brodate și cântându-i osanale. Apoi venea armata și, după ea, un cortegiu de două sute de mii de persoane în veșminte de sărbătoare. Nenumărate focuri străluceau de-a lungul șirului de coline ce înconjurau golful: fiecare soldat și fiecare membru al cortegiului purta câte o torță. Cred că era cel mai frumos spectacol de teatru ce s-a văzut vreodată — dar și cel mai inutil. Toată lumea petrecea. O pădure de pini luă foc la sud-vestul capului Misenum, răspândind o văpaie orbitoare. De îndată ce ajunse la Bauli, Caligula descălecă, ceru tridentul său cu vârful de aur și o altă manta de purpură, brodată cu pești și cu delfini de argint. Se urcă apoi pe una din cele cinci nave de cedru care îl așteptau lângă pod și porni spre insula de la mijloc, cea mai mare din cele cinci; majoritatea trupelor îl urmă pe vase de război.

Ajuns acolo, el debarcă, se urcă pe o estradă îmbrăcată în mătase și începu o cuvântare adresată mulțimii care trecea pe pod. Paznicii sileau mulțimea să treacă înainte, așa că nimeni nu putu auzi mai mult de câteva cuvinte, în afară de prietenii lui așezați pe platformă — printre ei mă găseam și eu — și de soldații de pe vasele de război cele mai apropiate, cărorora nu li se permisesese să debarce. Între altele, el îl făcu pe Neptun laș, pentru că se lăsase dus în fiare fără de luptă, și făgădui că într-o zi apropiată îi va da bătrânului zeu o lecție și mai aspră. (Părea că uitase de jertfa făcută înainte lui Neptun.) Caligula îl batjocori grozav și pe împăratul Xerxes, care întinsese odinioară un pod peste Helespont, în timpul nefericitei lui expediții împotriva Greciei. Spuse că faimosul pod al lui Xerxes avea lungimea pe jumătate cât a acestuia și nu era nici pe departe atât de traianic. Apoi anunță că dăruia două monede de argint fiecărui om din mulți-

me, ca să le bea în cinstea lui. Aplauzele durară o jumătate de oră, ceea ce păru să-i placă. În sfârșit, el le opri și începu îndată să împartă banii. Toată mulțimea defila din nou; sacii cu monede soseau și se goleau unul după altul. După câteva ore, banii se sfârșiră; Caligula îi sfătui pe codașii dezamăgiți să se răzbune pe hrăpăreții dinaintea lor. Aceasta stârni, firește, o bătaie generală.

Noaptea următoare depăși în beții, în cântece, în violență și în nebunii tot ce se văzuse până atunci. Băutura îl ațâța totdeauna pe Caligula la rele. În fruntea cercetașilor și a gărzii germane, el porni la asalt de-a lungul prăvăliilor, împingând pe toată lumea în apă. Marea era atât de liniștită, că numai cei beți morți, bătrânii neputincioși și copiii mici nu reușiră să scape. Numărul înecaților nu depăși două-trei sute.

La miezul nopții, Caligula organizează atacul naval asupra uneia din micile insule. El tăie puntea din ambele părți și trimise vasele spre insulă unul după altul; locuitorii se îngrămădeau încetul cu încetul pe spațiul strâmt rămas la mijloc. Asaltul final era rezervat vasului-amiral, pe a cărui punte înaltă din față se afla el, agitându-și tridentul. Se aruncă împotriva supraviețuitorilor înspăimântați și îi azvârli pe toți în mare.

Printre victimele acestei bătălii navale fu și făptura cea mai neobișnuită aflată în procesiunea triumfală a lui Caligula: Eleazar, ostaticul part, omul cel mai înalt de pe lume. Avea o înălțime de peste unsprezece picioare. Totuși, nu era tot atât de puternic pe cât era de înalt. Glasul lui semăna cu un strigăt de cămilă. Avea spatele îngust și era sărac cu duhul. Din naștere era evreu. Caligula puse să fie împăiat și îmbrăcat într-o armură și îl așeză la ușa camerei lui de culcare, pentru a-i speria pe cei ce ar fi avut de gând să-l asasineze.

Capitolul XXXI

Cheltuielile celor două zile de petreceri secară cu desăvârșire Tezaurul și Caseta Privată. Ca să înrăutățească lucrurile, Caligula, în loc să înapoieze vasele căpitanilor și echipajelor lor, porunci să se repare spărtura punții și călări înapoi spre Roma, unde se apucă de alte treburile. Ca să arate că nu era laș, Neptun dezlănțui o furtună violentă și scufundă vreo mie de vase; dintre celelalte, cea mai mare parte fură smulse din ancore și aruncate la mal. Vreo două mii rezistară la furtună sau fură trase în siguranță la țărm. Dar pierderea celorlalte pricinui împuținarea corăbiilor pentru transportul grânelor din Egipt și din Africa și deci o gravă lipsă de alimente la Roma. Caligula jură să se răzbune pe Neptun. Avea acum mijloace foarte ingenioase de procurat banii, care îi amuzau pe toți, în afară de victime, de prietenii și de clienții acestora. De pildă, pe tinerii pe care îi îngloda în datorii prin amenzi și confiscări, și care deveneau astfel sclavii săi, îi trimitea la școala de gladiatori și apoi, după sfârșitul antrenamentului, îi puneă să lupte în amfiteatru. Fiind sclavi, ei nu primeau salarii și deci nu cheltuiau decât pentru hrana și locuința lor. Dacă erau uciși, se încheia socoteala; dacă erau învingători, Caligula îi vindea la licitație unor magistrați, care aveau îndatorirea să organizeze jocuri pe socoteala lor —

cei ce aveau parte de asemenea cinste erau desemnați prin tragere la sorți — sau îi vindea oricui plătea suma convenită. El ridica prețurile în mod absurd, prefăcându-se a crede că oamenii supralicitau, atunci când ei doar se scărpinau în cap sau își frecau nasul. Ticul meu nervos îmi atrase și multe supărări: mi se vândură astfel trei gladiatori, cu prețul mijlociu de două mii monede de aur fiecare. Dar am fost mai norocos decât un magistrat numit Aponius, care adormi în timpul licitației. Caligula îi vându niște gladiatori pe care nu-i voia nimeni, ridicând prețul de câte ori se clătina în somn capul lui Aponius. Trezindu-se, acesta descoperi că avea de plătit nouăzeci de mii de piese de aur pentru treisprezece gladiatori de care n-avea defel nevoie. Unul dintre gladiatorii pe care îi cumpărasem era un excelent luptător. Dar Caligula pariașe o sumă mare împotriva lui; în ziua luptei, nenorocitul abia se putea ține pe picioare. I se amestecaseră droguri în mâncare. Mulți bogătași veneau la aceste licitații și ofereau de bunăvoie sume mari, nu pentru că ar fi avut nevoie de gladiatori, ci pur și simplu pentru că, desfăcându-și din timp băierile pungii, Caligula avea să fie mai puțin înclinat să născocească împotriva lor vreo acuzație care să-i coste și viața, nu numai banii.

În ziua când fu bătut gladiatorul meu, se întâmplă în amfiteatru un incident amuzant. O luptă trebuia să opună cinci retiari unui același număr de urmăritori, înarmați cu săbii și scuturi. Caligula pariașe cinci mii pe cei din urmă, silindu-mă să pariez o mie de monede pe cei dintâi. Dar abia începuse lupta, când am văzut că retiarii fuseseră plătiți să se lase bătuți. Stăteam lângă Caligula, căruia i-am spus:

— Se pare că o să câștigi, dar părerea mea e că retiarii nu și-au dat prea multă osteneală.

Rând pe rând, urmăritorii îi puseră la pământ pe retiari, care se predară unul câte unul; în cele din urmă stăteau cu toții întinși pe nisip, fiecare cu urmăritorul său aplecat deasupra lui, cu sabia ridicată. Spectatorii arătau cu degetul gros în jos, cerând moartea. Ca autoritate supremă, Caligula o putea acorda sau refuza. O acordă.

— Ucideți-l! strigă el. N-au încercat să câștige!

Dar, în secret, el făgăduise retiarilor să le cruțe viața dacă se lăsau bătuți. Căci nu numai eu fusesem obligat să pariez pe ei. Caligula urma să câștige optzeci de mii de monede dacă erau învinși.

Unul dintre retiari, indignat de această trădare, îl apucă deodată în brațe pe urmăritorul său, îl răsturnă, apucă de jos un trident și o plasă și se îndepărtă dintr-un salt. Cât ar părea de necrezut, dar eu am sfârșit prin a câștiga cele cinci mii de monede! Furios, retiarul ucise întâi pe la spate pe doi dintre urmăritori, care tocmai își sfârșiseră victimele și răspundeau uralelor mulțimii, apoi pe ceilalți trei, unul după altul, pe măsură ce se aruncau asupra lui. Caligula plângea de necaz.

— Monstru! strigă el. Să ucidă cinci tineri gladiatori de viitor, cu îngrozitorul lui trident de păstrăvi!

Când spun că am câștigat cele cinci mii de monede, vreau să spun că le-aș fi câștigat, dacă nu aș fi avut tactul să anulez pariul.

— Unul singur să omoare cinci, nu e corect — am declarat eu.

Până atunci, Caligula vorbise mereu despre Tiberius ca de un ticălos și-i îndemnase și pe ceilalți să facă la fel. Dar, într-o zi, el intră în Senat și

începu o lungă apologie a unchiului său, spunând că fusese un om neînțeles și că nimeni să nu se încumete a vorbi ceva împotriva lui. "Eu, ca împărat, îl voi critica dacă o să am poftă, dar voi nu aveți acest drept. De fapt, sunteți vinovați de trădare. N-a pretins un senator, acum câteva zile, că frații mei Nero și Drusus au fost acuzați pe nedrept și apoi asasinați de Tiberius? Ce acuzații uluitoare!" El scoase atunci rapoartele pe care odinioară se prefăcuse că le distrusese și citi pasaje întregi. Dovedi că, departe de a pune la îndoială acuzațiile aduse fraților săi, Senatul îi predase în unanimitate pe aceștia lui Tiberius, însărcinându-l să-i pedepsească. Unii chiar depuseseră de bunăvoie acuzații împotriva lor. "Dacă știați că acuzațiile sunt false, spuse Caligula, voi sunteți ucigași și nu el, pentru că el, cel puțin, era de bună credință; și i-ați așteptat moartea pentru a cuteza să aruncați asupra lui trădarea și crimele voastre. Dacă ați socotit la vremea aceea că dovezile sunt reale, atunci el n-a fost ucigaș și comiteți o trădare atunci când îl defăimați. Dacă ați socotit că sunt false și că el le știe false, atunci sunteți tot atât de vinovați de asasinat ca el și mai sunteți și lași." Încruntă sprâncenele în felul lui Tiberius și imită gestul lui brusc cu mâna, gest care redeșteptă amintirea înfiorătoare a proceselor de trădare. Apoi spuse, cu vocea aspră a lui Tiberius: "Ai vorbit bine, fiule! Încrederea ta în aceste javre să nu depășească o lovitură de picior. Știi cât l-au lingușit pe Sejanus înainte de a-l încolți și a-l sfâșia în bucăți! Vor face și cu tine la fel, dacă vor avea prilejul. Te urâsc cu toții și se roagă pentru pieirea ta. Iată sfatul meu: nu asculta decât de propriul tău interes, pune mai presus de orice plăcerea ta. Nimănui nu-i place să i se poruncească și eu nu mi-am putut păstra locul decât intimidând acest gunoi. Fă ca mine. Cu cât îi vei trata mai aspru, cu atât te vor cinsti mai mult!"

Apoi Caligula reintroduse pedeapsa cu moartea pentru trădare, porunci ca discursul său să fie gravat pe o placă de bronz așezată pe peretele Senatului, deasupra jilțurilor consulilor, și plecă în grabă. În ziua aceea, ședința nu mai continuă. Prea eram descurajați cu toții. Dar a doua zi l-am copleșit pe Caligula cu felicitări și am votat un sacrificiu anual Clementei Sale. Ce altceva puteam face? El avea armata în spate și dreptul de viață și de moarte asupra noastră. Până ce unul dintre noi nu va avea destulă îndrăzneală și inteligență să organizeze o conspirație împotriva lui, nu puteam face altceva decât să încercăm să-l potolim și să nădăjduim la zile mai bune. După câteva seri, la un banchet, el izbucni deodată într-un hohot de râs formidabil. Nimeni nu pricepu care era pricina veseliei sale. Cei doi consuli, care erau vecinii săi de masă, îl întrebară dacă le era îngăduit să-i împărtășească voioșia. Atunci Caligula hohoti și mai tare, până îi dădură lacrimile. "Nu, spuse el, încându-se de râs, tocmai asta e! Voi nu veți socoti că gluma are haz. Râd la gândul că, dintr-o singură înclinare a capului, pot face să vi se taie pe loc beregata."

Douăzeci dintre cetățenii socotiți cei mai bogați din Roma fură acuzați în scurt timp de trădare. Nedându-li-se răgazul să se omoare înaintea procesului, fură condamnați cu toții la moarte. După aceea se descoperi că unul dintre ei, un magistrat superior, fusese de fapt foarte sărac. "Idiotul! spuse Caligula. De ce se prefăcea că are avere? Am crezut-o și eu. N-ar fi fost nevoie să moară." Singurul care izbuti să scape de acuzarea de trădare fu Afer, un avocat renumit pentru elocința sa, acuzatorul verișoarei mele

Pulchra. Crima lui era de a fi așezat în sala de primire a casei sale o statuie a lui Caligula, cu inscripția: "La douăzeci și șapte de ani, consul pentru a doua oară." Caligula afirmă că era vorba de trădare, deoarece își bătea joc de tinerețea sa, insinuând că îndeplinea o funcție la care nu avea dreptul. Compuse un lung rechizitoriu împotriva lui Afer și îl recită Senatului cu toată elocința de care era în stare, cu intonații și gesturi bine studiate. Se fălea că era cel mai bun avocat și orator din lume, și de fapt dorea mai curând să întrecă gloria oratorică a lui Afer, decât să-i obțină condamnarea și să-i confiște bunurile. Înțelegând aceasta, Afer se prefăcu uluit și copleșit de geniul oratoric al lui Caligula. El repeta acuzațiile una după alta, apreciindu-le cu detașare profesională și murmurând: "Da, e de necombătut" sau: "A exploatat argumentul până la ultimele consecințe" și: "O adevărată dilemă... Ce extraordinară stăpânire a limbii!" În cele din urmă, când Caligula se așeză cu un zâmbet triumfător, Afer fu întrebat dacă mai avea ceva de spus. "Nimic, răspunse el, decât că nu am nici un pic de noroc. Mă bizuiam pe talentul meu oratoric pentru a domoli puțin mânia împăratului față de zăpăceala mea de neiertat în privința acelei nenorocite inscripții. Dar soarta a potrivit zarurile împotriva mea. Împăratul are puterea absolută, toate dovezile trebuincioase și de o mie de ori mai multă elocința decât pot eu nădăjdui să dobândesc, chiar dacă aș scăpa de condamnare și aș munci până la o sută de ani." Fu condamnat la moarte, dar a doua zi obținu grațierea.

Pentru că veni vorba de zaruri ticluite: de câte ori soseau la Roma, provincialii bogați erau poftiți să prânzească la palat și să joace apoi o partidă de zaruri în intimitate. Îi uimea și-i înspăimânta norocul împăratului: el nimerea pe Venus la fiecare lovitură și își jefuia oaspeții de tot ce aveau în buzunar; într-adevăr, Caligula juca numai cu zaruri false.

De pildă, el îi scoase acum din funcție pe consuli și le aplică o amendă grea pentru că sărbătoriseră, după datină, victoria lui Augustus la Actium, asupra lui Antoniu. Era, spuse el, o insultă la adresa strămoșului său Antoniu. (Cu acest prilej, îl numi pe Afer într-una din funcțiile de consul devenite vacante.) Cu câteva zile înainte de sărbătorire, ne spusese la o masă că-i va pedepsi pe consuli, oricum ar proceda. Căci dacă nu vor celebra sărbătoarea, îl vor insulta pe strămoșul său Augustus. Cu acest prilej, Ganymede făcu o greșală care urma să-i fie fatală.

— Ești foarte tare, scumpule! strigă el. Îi prinzi, orice ar face. Dar dacă sârmanii idioți au cât de puțin bun-simț, ei vor celebra sărbătoarea, căci la Actium aproape toată treaba a făcut-o Agrippa: și doar e și el strămoșul tău. Așa că vor onora măcar pe doi dintre cei trei strămoși ai tăi.

— Ganymede — spuse Caligula —, nu mai suntem prieteni.

— Ah! strigă Ganymede. Nu spune asta, scumpule! Ce-am spus de te-am jignit?

— Pleacă de la masă! porunci Caligula.

Eu am priceput îndată care fusese greșeala lui Ganymede. Comisese o îndoită eroare. Înruit cu Caligula dinspre mamă, Ganymede se trăgea și el din Augustus și Agrippa — dar nu și din Antoniu. Toți strămoșii săi făcuseră parte din partidul lui Augustus. Ar fi fost deci mai prudent să nu atingă acest subiect. În afară de aceasta, Caligula nu suporta să se pome-

nească de rudenia lui cu Agrippa, un om de origine umilă. Totuși, pentru moment, nu luă nici o măsură împotriva lui Ganymede.

Împăratul o repudie pe Lollia, sub cuvânt că era sterilă, pentru a se căsători cu o femeie numită Cesonia. Nici frumoasă, nici tânără, aceasta era fiica unui căpitan de paznici și soția unui brutar sau a altui meseriaș, cu care avusese trei copii. Dar ea exercita asupra lui Caligula o atracție inexplicabilă pentru ceilalți și, în primul rând, chiar pentru el. Caligula obișnuia să spună că va căuta să-i smulgă, la nevoie prin tortură, secretul dragostei copleșitoare ce-o avea pentru dânsa. Se spunea că îi dăduse de băut un filtru de dragoste care îl înnebunise. Dar povestea cu filtrul era doar o ipoteză — în orice caz, nebun fusese el cu mult înainte de a o fi întâlnit. Pe scurt, ea rămase însărcinată de pe urma lui și ideea de a ajunge tată îi stârni atâta bucurie, încât — după cum am mai spus — o luă în căsătorie.

Puțin după căsătoria lui cu Cesonia, Caligula își proclamă oficial divinitatea. Se afla împreună cu Apelles în templul lui Jupiter de pe colina Capitolului. Îl întrebă pe Apelles: "Care zeu are întâietate, Jupiter sau eu?" Apelles șovăi, presupunând că împăratul glumea și nevrând să comită un sacrilegiu împotriva lui Jupiter chiar în templul zeului. Caligula fluieră doi soldați germani și îi puse să-l biciuiască în fața statuii zeului. "Nu atât de repede, spuse el soldaților. Mai rar, ca să simtă mai bine!" Îl biciuiri până leșină, dar îl treziră cu apă sfințită și îl loviri din nou, până ce-și dădu sufletul. Apoi Caligula anunță Senatul printr-o scrisoare de divinitatea sa și puse să i se construiască numaidecât un mare altar lângă templul lui Jupiter de pe colina Capitolului, "ca să locuiesc alături de fratele meu Jupiter". Comandă să i se ridice acolo o statuie de aur de trei ori mai înaltă decât el, statuie care în fiecare zi trebuia să fie îmbrăcată cu alte haine.

Dar în scurt timp se certă cu Jupiter; fu auzit amenințându-l: "Dacă nu vrei să înțelegi cine e stăpânul aici, te trimit în Grecia". S-a considerat că Jupiter și-ar fi cerut scuze. "Păstrează-ți Capitolul tău nenorocit, spuse Caligula. Mă voi muta pe Palatin; așezarea e mai frumoasă. Voi clădi acolo un templu demn de mine, bătrân jerpelit, coate goale!"

Un alt lucru ciudat se întâmplă peste câțiva vreme. În timp ce vizita templul Dianei împreună cu un fost guvernator al Siriei, numit Vitellius. Acesta obținuse acolo un succes strălucit, oprind, printr-un marș forțat dincolo de Eufrat, pe regele parților, care se pregătea să năvălească în provincie. Surprins pe un câmp de luptă neprielnic, regele part fusese silit să semneze un tratat de pace umilitor și să-și dea fiii drept ostatici. Am uitat să spun că, arunci când trecuse podul, Caligula ducea ca prizonier, în urma carului său, pe fiul cel mai mare al regelui part. Invidios pe Vitellius, Caligula se gândise să-l condamne la moarte; dar Vitellius era prietenul meu și, îndată ce a debarcat, l-am învățat printr-o scrisoare cum trebuia să se poarte. Abia sosit la Roma și dus în fața lui Caligula, el căzu cu fața la pământ și îl adoră ca pe un zeu. Pe vremea aceea, divinitatea lui Caligula nu fusese încă anunțată oficial, așa încât acesta socoti că omagiul era sincer; Vitellius deveni prietenul lui intim și-mi dovedi recunoștința în mai multe rânduri. După cum spuneam, aflându-se cu Vitellius în templul Dianei, Caligula se adresa zeiței — nu statuii — ci unei prezențe invizibile.

— O vezi și tu — îl întrebă pe Vitellius — sau vezi numai lumina lunii?

Tremurând din tot corpul, ca și cum ar fi fost copleșit de groază, Vitellius răspunse, cu ochii plecați:

— Numai voi, zeii, aveți putința să vă vedeți între voi.

Caligula fu încântat.

— E foarte frumoasă, Vitellius — spuse el. Vine adesea la palat, să se culce cu mine.

Cam pe vremea aceea am avut iarăși necazuri. Mi-am închipuit mai întâi că era un vicleșug de-al lui Caligula ca să scape de mine — de fapt, nici acum nu sunt sigur că nu a fost așa. Unul dintre cunoscuții mei — un om cu care jucasem adesea zaruri — ticlui un testament fals și imită sigiliul meu, ca să mă treacă drept martor. Din fericire, el nu observase, la marginea pietrei, o spărtură minusculă, ce lăsa totdeauna urmă pe ceară. În ziua când am fost închis pentru complicitate la fals și adus în fața tribunalului, am trimis printr-un soldat prietenului meu Vitellius rugămintea să-mi salveze viața, cum i-o salvasem și eu pe a lui. I-am cerut să atragă atenția lui Caligula asupra spărturii sigiliului și să aibă la îndemână unul autentic, spre a-l compara cu cel fals. Dar trebuia ca împăratul însuși să observe deosebirea și să-și atribuie întreg meritul. Vitellius izbuti de minune. Caligula observă spărtura, se felicită pentru finețea vederii sale și mă achită, sfătuindu-mă cu asprime ca, pe viitor, să-mi aleg mai bine cunoștințele. Falsificatorului i se tăiară mâinile și i se atârnară în jurul gâtului, drept avertisment. Dacă aș fi fost recunoscut vinovat, aș fi plătit-o cu capul. Caligula mi-o spuse în aceeași seară la masă.

— Zeule preaclement — i-am răspuns eu —, nu înțeleg de ce te preocupă atâta viața mea.

E în firea nepoților să fie măguliți de lingurișirile unchilor lor. El se înveseli puțin și, făcând cu ochiul către restul comesenilor, mă întrebă:

— Și ce valoare ai acorda astă-seară vieții tale?

— Am și calculat-o: un gologan.

— Cum ai ajuns la o cifră atât de modestă?

— Se poate atribui o anumită valoare fiecărei vieți. Când Iulius Cezar a fost prins și amenințat cu moartea de către pirați, familia lui, după multe tocmeli, le-a plătit acestora douăzeci de mii monede de aur. Prin urmare, viața lui Iulius Cezar nu valora mai mult de douăzeci de mii de monede. Soția mea Aelia, fiind atacată într-o zi de hoți la drumul mare, a scăpat cu viață dându-le o broșă de ametist care nu valora decât cincizeci de monede. Deci, Aelia nu valora decât cincizeci de monede. Cât despre mine, viața mea a fost salvată de o spărtură de agată ce nu cântărește, cred, mai mult de a patruzecea parte dintr-un scrupul. Felul acesta de agată costă, probabil, cam o monedă de argint scrupulul. Spărtura, dacă ar fi găsită — ceea ce e greu — și dacă ar găsi cumpărător — ceea ce e și mai greu — ar valora prin urmare a patruzecea parte dintr-o monedă de argint, adică tocmai un ban. Deci, viața mea nu valorează nici ea mai mult de un ban...

— Dacă ar găsi cumpărător! râse el, încântat de propria glumă.

Toată lumea aplaudă, și eu cel dintâi. Multă vreme am fost numit la palat doar Teruncius Claudius, în loc de Tiberius Claudius: Teruncius, în latină, înseamnă bănuț.

Pentru cultul său, Caligula avea nevoie de preoți. El însuși era propriul său mare preot; subordonații lui erau Cesonia, Vitellius, Ganymede, paisprezece foști consuli, nobilul său prieten, calul Incitatus, și cu mine. Fiecare preot plătea optzeci de mii de monede de aur pentru această cinste. Pe Incitatus îl ajută să găsească banii punând un impozit pe toți caii din Italia: cei ce nu plăteau urmau să fie duși la abator. O ajută și pe Cesonia, punând, în numele ei, o taxă asupra tuturor bărbaților căsătoriți, pentru dreptul de a se culca cu soțiile lor. Ganymede, Vitellius și ceilalți erau oameni bogați. E drept că unii trebuiră să vândă în pierdere unele proprietăți ca să-și procure repede banii, dar rămaseră în largul lor. Nu același lucru se petrecea însă cu bietul Claudius. Farsa anterioară a lui Caligula, atunci când îmi vânduse gladiatorii, cât și banii grei pe care mi-i cerea pentru privilegiul de a trăi și a mânca la palat, îmi lăsaseră numai treizeci de mii de monede de aur. Dintre proprietăți, nu mai aveam decât moșioara de la Capua și casa pe care mi-o lăsase mama. I-am dat lui Caligula cele treizeci de mii de monede și l-am informat, chiar în aceeași seară, la masă, că îmi scot bunurile la vânzare, ca să-i plătesc restul, de cum voi găsi un cumpărător.

— Nu mai am nimic altceva de vândut — i-am explicat eu.

Asta i se păru o glumă bună.

— N-ai nimic de vândut? Dar hainele pe care le porți?

Observasem că, pentru mine, atitudinea cea mai prudentă era să mă prefac cu desăvârșire imbecil.

— Pe zei! am strigat. Uitasem de ele. Vei avea bunătatea să le scoți la licitație chiar aici? Tu ești cel mai minunat conducător de licitație din lume.

Am început să mă dezbrac și n-am păstrat pe mine decât un șervet, pe care mi-l pusese el în grabă în jurul șalelor. Caligula îmi vându sandalele cu o sută de monede de aur fiecare, toga cu o mie și așa mai departe. La fiecare ofertă nouă, îmi exprimam zgomotos bucuria. După ce sfârși, vru să vândă și șervetul.

— Modestia mea naturală — i-am spus — nu m-ar împiedica să jertfesc și cel din urmă petic, dacă m-ar putea face să-mi achit datoria. Dar în cazul de față sunt oprit de un sentiment mai puternic decât modestia.

El încruntă sprâncenele.

— Ce poate fi mai tare decât modestia?

— Venerația mea pentru tine, Cezar. Șervetul îți aparține. Mi l-ai pus cu dărnicie la dispoziție pe durata acestei mese excelente.

Tertipul acesta nu-mi micșoră datoria decât cu trei mii de monede. Dar îl convinse pe Caligula de sărăcia mea.

Trebui să-mi părăsesc camerele și locul la masă și să locuiesc câtva timp la bătrâna Briseis, fosta servitoare a mamei, care păzea casa, în așteptarea unui cumpărător. Calpurnia veni să stea cu mine. Era de necrezut! Draga de ea mai avea încă banii ce-i dădusem pentru coliere, maimuțe și rochii de mătase, și îmi propuse să mi-i împrumute. Mai mult: vitele mele nu muriseră și holdele nu arseseră, după cum se zvonise; fusese doar un vicleșug ca să le vândă în taină pe un preț bun și să pună banii deoparte, spre a servi la nevoie. Mi-i înapoie pe toți — două mii de monede — cu

socoteala exactă, semnată de intendentul meu. Trăiam deci destul de bine. Dar ca să întrețin aparențele unei sărăcii absolute, mă duceam în fiecare seară, schiopătând, cu o cârjă în loc de lectică, să cumpăr vin din taverne.

Bătrâna Briseis obișnuia să-mi spună:

— Stăpâne Claudius, toată lumea socotește că am fost liberta mamei tale. Nu e așa. Am devenit sclava ta când ai ajuns major și tu mi-ai dat libertatea, nu ea, nu-i așa?

— Desigur, Briseis — îi răspundeam eu, într-o bună zi o să dezvălui toate acestea.

Era o bătrână cumsecade și-mi era pe deplin devotată. Locuiam în patru camere, cu un sclav bătrân ca portar, și, pot spune, eram foarte fericiți.

Copilul Cesoniei, o fată, veni pe lume la o lună după căsătoria ei cu Caligula. Acesta declară că era o minune. Așeză fetița pe genunchii statuii lui Jupiter — era înainte de a se fi certat cu el — de parcă ar fi vrut să-l socotească pe zeu coleg de onoare întru paternitate, apoi în brațele Minervei, lăsând copilul să sugă o clipă sânul de marmură al zeiței. O numi Drusilla, nume ce-l purtase sora sa moartă, înainte de a ajunge zeița Panthea. O făcu și preoteasă. Pentru a-și procura banii de inițiere, adresă poporului un apel patetic, prin care se plângea de sărăcia lui și de grelele sarcini ale paternității, și înființa un fond pe care-l numi fondul Drusillei. În fiecare stradă erau așezate cutii de colecte cu inscripțiile: "Hrana Drusillei", "Băutura Drusillei". Nimeni nu îndrăznea să treacă pe lângă garda așezată alături fără să arunce câte o monedă sau două.

Caligula o adora pe Drusilla, care în curând se arătă tot atât de precoce precum fusese și el. Abia putea vorbi și merge, când el se și apucă s-o învețe "asprimea lui de neclintit". O îndemna să chinuiască animale și să încerce să scoată, cu unghiile, ochii tovarășilor ei de joacă. "Nu e chip să te reneg, frumoasa mea", spunea el mândru, când copilul dădea dovadă de aptitudini speciale. Într-o zi, de față cu mine, el se aplecă asupra ei și îi spuse cu un aer tainic:

— La cel dintâi omor serios ce-l vei săvârși, comoara mea, chiar de-ar fi numai sârmanul și bătrânul unchi Claudius, te voi face zeiță.

— Mă vei face zeiță dacă o ucid pe mama? gângăvi micul monstru. O urăsc!

Statuia de aur din templul lui Caligula cerea alte cheltuieli. El anunță printr-un edict că, de Anul Nou, va primi daruri la poarta principală a palatului. În ziua aceea, el trimise gărzile să strângă cu sabia toată populația Romei lângă colina Palatin și-i sili pe cetățeni să depună toți banii ce-i aveau asupra lor, în niște butoaie mari, anume pregătite. Lumea fusese prevenită că cine încerca să ocolească garda sau să păstreze vreun ban risca moartea pe loc. Spre seară, două mii de butoaie enorme fuseseră umplute.

Cam tot pe atunci, Caligula le spuse lui Ganymede, Agrippinillei și Lesbiei:

— Ar trebui să vă fie rușine, trântori netrebnici ce sunteți! Cum vă câștigați voi viața? Sunteți niște paraziti. Vă dați seama cât de greu muncește fiecare cetățean din Roma ca să mă întrețină? Cel mai nenorocit hamal și cea mai săracă prostituată îmi dau a opta parte din salariul lor.

— Dar, frate — spuse Agrippinilla — nu ne-ai luat, sub diferite pre-texte, aproape toți banii pe care i-am avut? Nu e destul?

— Destul? Nicidecum! Banul moștenit nu e totuna cu banul câștigat. Vă voi pune pe toți la muncă.

El anunță Senatul, prin afișe, că în cutare noapte se va deschide în palat un lupanar rafinat și aristocratic, cu plăceri pentru toate gusturile, procurate de persoane de cea mai ilustră origine. Intrarea: doar o mie de monede. Băutura: gratuită. Agrippinilla și Lesbia, regret că trebuie să o spun, nu prea se împotrivesc propunerii rușinoase a lui Caligula; dimpotrivă, o socotiră destul de amuzantă. Cerură doar dreptul de a-și alege singure clienții și de a nu-i da lui Caligula o parte prea mare din câștig. Spre marele meu dezgust, am fost obligat să iau parte la comedie, deghizat în portar. Caligula, mascat și cu vocea schimbată, făcea pe proxenetul. El puse în joc toată șiretenia unui proxenet, ca să-i jefuiască pe clienți și de bani, și de plăcere. Când protestau, eu eram însărcinat să-i dau afară. Am brațele destul de robuste — pot spune chiar mai robuste decât ceilalți — deși picioarele nu-mi slujesc prea mult, și amuzam mulțimea mai întâi prin salturile mele neîndemânatică, apoi prin loviturile neașteptate pe care le dădeam clienților, când izbuteam să pun mâna pe ei. Cu o intonație teatrală, Caligula declama versuri din Homer:

Zeii în hohote lungi de râs se porniră cu toții,
Cum îl văzură pe șchiop găfâind și trudindu-se-n sală.

E un pasaj din primul cânt al Iliadei, în care Zeul Șchiop⁷¹ saltă prin Olimp, urmărit de râsetele celorlalți zei.

Eu eram întins pe jos, tăbăcindu-l cu pumnii pe soțul Lesbiei — nu aveam prea des prilejul de a-mi încheia vechile socoteli. Ridicându-mă, am continuat:

Dânsul apoi începu de la dreapta pe rând în pahare
Zeilor dulce nectar să le toarne din cămile pline

și m-am îndreptat, clătinându-mă, spre masa cu băuturi. Caligula, încântat, cită alte două versuri:

Ia-l cu frumosul și spune-i cuvinte blăjine, că-ndată
El ne va fi-ndurător, părintele Olimpului.

De atunci începu să mă numească Vulcan, titlu ce mă bucură mult, căci mă ferea oarecum de capriciile sale.

Apoi Caligula ieși pe furiș, își scoase costumul și reapăru sub înfățișarea lui obișnuită la poarta palatului, unde mă pusese să stau. El se prefăcu surprins și indignat de priveliștea ce se arăta în fața ochilor săi și reîncepu să declame din Homer — rușinea și mânia lui Ulise, față de purtarea femeilor din palat.

⁷¹ Vulcan (sau Hefest) — zeul fierului și al metalului

...Ieșise
Din cas-atunci un rând de roabe care
S-aveau cu pețitorii și-ncepură
A râde și-a se veseli-mpreună,
Și sufletu-i se-nviforă. Prin minte-i
Trecură multe gânduri: să dea buzna
Pe toate să le-omoare? Ori să lase
Pe dată cea din urmă să se-nhaite
Cu tinerii? Și inima într-însul urla.
Cum o cățea dă roată-n jurul
Căteilor plăpânzi și latră la un
Necunoscut și-i gata să se-nhațe,
Așa lătra și inima într-însul,
Că-i sângera de ciudă-n faț-atător
Blăstămății. În piept își da cu pumnul
Și inima-și certa: "Mai rabdă încă,
O, inimă. Tu ai răbdat odată
Ceva mai fioros, pe când ciclopul
Nesățios îmi tot mânca pe soții
Voinici ai mei. Te-ai stăpânit acolo
Și tare-ai stat până ce sfatul mintii
Din peșteră te-a scos, unde crezuseși
Că vei muri"...¹⁷²

— În loc de "ciclop" — explică el — citiți "Tiberius".
Apoi bătu din palme spre a chema garda, care sosi în goană.
— Să vie numaidecât Cassius Chaerea!
Cassius Chaerea fu chemat.

— Ah! spuse Caligula. Cassius, bătrâne erou, tu care mi-ai servit de cal în copilărie, tu, cel mai vechi și mai credincios prieten al meu, ai văzut vreodată ceva atât de trist și de înjositor ca acest spectacol? Cele două surori ale mele prostituându-și trupul senatorilor în propriul meu palat, unchiul meu Claudius vânzând bilete la poartă. Ce-ar spune, dacă ar vedea asta, biata mea mamă și tatăl meu?

— Să-i arestez pe toți, Cezar? întrebă repede Cassius.

— Pe toate să le-omoare? Ori să lase
Pe data cea din urmă să se-nhaite...

răspunse Caligula, cu un aer resemnat, imitând mârâitul unei cățele.

Cassius primi ordin să plece cu oamenii săi.

Nu fu ultima orgie de felul acesta pe care o văzurăm la palat. Mai apoi, Caligula îi obligă pe senatorii care asistaseră la spectacol să-și aducă fiicele și soțiile, ca să le fie de ajutor Agrippinillei și Lesbiei. Dar problema găsirii unor noi surse de bani deveni iarăși acută și Caligula se hotărî să plece în Franța, pentru a vedea ce-ar putea găsi pe-acolo.

⁷² Homer, Odiseea

Mai întâi strânse un număr foarte mare de trupe, cerând detașamentele fiecărui regiment regulat, formând detașamente noi și adunând recruți de pretutindeni. Părăsi Italia în fruntea a 150 000 de oameni, iar în Franța spori numărul lor la 250 000. Cheltuiala înarmării și a echipării unei armate atât de enorme împovăra orașele prin care trecea; tot lor le ceru să-l aprovizioneze cu hrană. Uneori pornea în galop și silea armata să mășăluiească patruzeci și opt de ore în șir ca să-l ajungă: alteori înainta câte o leghe-două pe zi, admirând peisajul dintr-o lectică purtată de opt oameni și oprindu-se adesea pentru a culege flori.

Trimise înainte scrisori, poruncind tuturor ofițerilor cu grad superior celui de căpitan din Franța și din provinciile de peste Rin să se adune la Lyon. Printre aceia care se supuseră ordinului se găsea și Gaetulicus, unul dintre ofițerii cei mai prețuiți ai fratelui meu Germanicus, care comanda de câțiva ani cele patru regimente din provincia superioară. Era foarte iubit de soldați pentru că păstrase tradiția pedepselor blânde și a disciplinei bazate mai curând pe afecțiune decât pe teamă. Era iubit și de regimentele din provincia inferioară, comandate de socrul lui, Apronius; căci Gaetulicus se însurase cu o soră a acelei Apronia pe care se spunea că o aruncase pe fereastră cumnatul meu Plautius. După prăbușirea lui Sejanus, fusese pe cale să fie condamnat la moarte de către Tiberius, pentru că făgăduise s-o dea pe fiica lui de soție fiului lui Sejanus. Dar scăpă cu viață trimițând împăratului o scrisoare plină de mândrie. Scrise că, atâta vreme cât va păstra comanda, împăratul se putea bizui pe credința lui și a trupelor sale. Din prudență, Tiberius nu se atinse de el. Dar Caligula îi pizmuia popularitatea și, de cum sosi, puse să fie arestat.

Cum Caligula nu mă invitase să iau parte la expediție, nu am fost de față la cele ce urmează și nu le pot povesti amănunțit. Tot ce știu este că, sosind la Lyon, îi acuză pe Ganymede și pe Gaetulicus de complot — pe Ganymede de a fi năzuit la tron, iar pe Gaetulicus de a-l fi instigat — și puse să fie executați fără judecată. Lesbia și Agrippinilla (soțul celei de-a doua murise de curând de dropică) fură de asemenea acuzate că ar fi luat parte la complot. Fură exilate pe o insulă de lângă coasta africană, din dreptul Cartaginei. Insula era uscată și stearpă; pescuitul bureților era singura îndeletnicire a locuitorilor ei și Caligula porunci și surorilor lui să o învețe, căci, spunea el, mijloacele lui nu-i îngăduiau să le întrețină. Dar, înainte de a pleca în exil, mai avură de ispășit o pedeapsă: trebuiră să se întoarcă de la Lyon la Roma pe jos, sub escortă, purtând pe rând urna cu cenușa lui Ganymede. Vor ispăși astfel, spuse Caligula într-o scrisoare grandilocventă adresată Senarului, numeroasele lor adulteruri cu Ganymede. Stăruî asupra clemenței de care dădea dovadă necondamnându-le la moarte. Nu erau ele oare mai rele decât prostituatele? Care prostituată cumsecade ar putea să ceară drept preț pentru orgiile ei sumele pe care ele le cereau — și le obțineau!

Nu aveam nici un motiv să-mi plâng nepoatele. Erau, în felul lor, tot atât de vicioase ca și Caligula și se purtau cu mine foarte disprețuitor. Cu trei ani înainte, la nașterea copilului Agrippinillei, aceasta îl rugase pe Caligula să-i sugereze un nume pentru copil. "Numește-l Claudius, spusesese el, și desigur că va fi o frumusețe." Agrippinilla, furioasă, aproape că-și lo-vise fratele; apoi se întorsese repede, scui-pase în direcția mea și izbucnise

în lacrimi. Copilul fusese numit Lucius Domitius⁷³. Iar Lesbia era prea mândră ca să-mi dea atenție ori să observe măcar că eram de față. Dacă mi se întâmpla să o întâlnesc într-un coridor strâmt, ea continua să meargă pe mijloc, fără a-și încetini pasul, silindu-mă astfel să mă lipesc de pereți. Îmi era greu să-mi amintesc că aceștia erau copiii fratelui meu și că făgăduisem mamei lor să veghez asupra-le.

Am primit dificila misiune să plec în Franța, în fruntea unei delegații de patru foști consuli, ca să-l felicit pe Caligula pentru înăbușirea conspirației. Era prima dată, din copilărie, când mă întorceam în Franța, lucru de care m-aș fi lipsit bucuros. Am fost silit să împrumut bani pentru călătorie de la Calpurnia, căci moșioara și casa mea încă nu găsiseră cumpărător, și nici măcar nu știam dacă lui Caligula îi va face plăcere să mă vadă. M-am imbarcat la Ostia și am debarcat la Marsilia.

După ce-și exila surorile, Caligula scoase la licitație giuvaierurile, poadoabele și hainele lor. Obținui un preț atât de bun, încât vându apoi și pe sclavii acestora și chiar pe liberi, prefăcându-se că-i ia drept sclavi. Participau la licitație mulți provinciali bogați, care erau mândri să poată spune: "Da, astea aparțineau surorii împăratului. Le-am cumpărat de la el personal." Lucrul acesta îi dădu lui Caligula o nouă idee. Fostul palat al Liviei era acum nelocuit și plin de mobile prețioase, de tablouri, de amintiri de la Augustus. Caligula ceru să i se aducă tot acest mobilier și mă făcu răspunzător de sosirea lui în bună stare la Lyon. "Trimite-l pe pământ, nu pe apă, scrisese el. Sunt certat cu Neptun." Deoarece scrisoarea a sosit chiar în ajunul plecării mele, l-am însărcinat pe Pallas cu expedierea. Greutatea stătea în faptul că toți caii și căruțele disponibile fuseseră rechiziționate pentru transportul armatei lui Caligula. Dar Caligula poruncise, așa încât trebuiau găsiți într-un fel sau altul caii și căruțele. Pallas arătă scrisoarea consulilor; se rechiziționa totul: căruțele ce transportau poșta, căruțele brutarilor, caii care învârteau roțile morilor — toate spre marea pagubă a populației.

Așa se întâmplă că, într-o seară de mai, la apusul soarelui, Caligula, așezat pe podul din Lyon și stând de vorbă în închipuire cu zeul fluviului, mă văzu înaintând pe drum. El recunoscuse lectica mea după masa de joc pe care o fixasem înăuntru, ca să gonesc plictiseala călătoriilor lungi jucând zaruri de unul singur.

— Hei! strigă el mânios. Unde sunt căruțele? De ce nu aduci căruțele?

Am răspuns de departe:

— Zeii să te binecuvânteze, maiestate! Căruțele, mă tem, vor sosi abia peste câteva zile. Ele vin pe drum, prin Genoa. Colegii mei și cu mine am venit pe apă.

— Atunci întoarce-te în apă, băiete — spuse el. Vino aici!

Când am ajuns pe pod, doi soldați m-au smuls din lectică și m-au așezat pe parapet, cu spatele la fluviu, deasupra arcadei centrale. Caligula se aruncă asupra mea și mă împinse. M-am rostogolit de două ori și am avut senzația căderii de la o mie de picioare înălțime, înainte de a atinge apa. Îmi amintesc că mi-am spus: "Născut la Lyon, mort la Lyon!" Ronul

⁷³ Viitorul împărat Nero (n. a.)

este foarte rece, adânc și repede. Toga grea îmi împiedica mișcările; totuși, am izbutit, de bine de rău, să mă țin la suprafață și să mă cațăr pe mal în spatele unor bărci, la o jumătate de leghe mai jos, nevăzut de pe pod. Înot mult mai bine decât umblu; în primul rând, am brațele puternice; apoi, lipsa silită de mișcare și plăcerile mesei m-au îngrășat atât, încât plutesc pe apă ca un dop. În paranteză fie spus, Caligula nu era în stare să înoate nici o jumătate de stânjen. După câteva minute, rămase uimit văzându-mă că mă întorc șchiopătând pe drum și răsese cu hohote de noroiul rău mirositor cu care eram acoperit.

— De unde vii, scumpul meu Vulcan? strigă el.
Aveam răspunsul pregătit:

...E-ngrozitor când te pui cu-Olimpianul...
...M-a luat de picior și din pragul ceresc mi-a dat drumul.
Și m-am tot dus cât e ziua de mare, și numai spre seară
Bietul căzut-am în Lemnos⁷⁴, și-abia era suflet în mine.
Cum am picat la pământ, bărbați sintieni mă luară⁷⁵.

— În loc de "Lemnos" să se citească "Lyon" — am precizat eu.

Caligula era așezat pe parapet, iar cei trei colegi ai mei, întinși înaintea lui, cu fața la pământ. Avea picioarele rezemate de grumazul primilor doi; vârful săbiei lui oscila între umerii celui de-al treilea, soțul Lesbiei, care-i implora mila, suspinând.

— Claudius — gemu el, auzindu-mi vocea —, roagă-l pe împărat să ne elibereze: noi veniserăm doar ca să-i aducem felicitările noastre afectuoase.

— Am nevoie de căruțe, nu de felicitări — zise Caligula.

S-ar fi spus că Homer prevăzuse acest prilej. I-am răspuns soțului Lesbiei:

...Fii cu răbdare și-ndură...
Inima-mi plânge de drag ce îmi ești, când te văd toropit.
Nu voi putea să-ți ajut, cu toată nespusa-mi durere;
E-ngrozitor când te pui cu-Olimpianul. Știi bine⁷⁶...

Caligula era încântat. Se adresă celor trei:

— La cât vă prețuiți viața? La cincizeci de mii de monede de aur de cap?

— Cum vrei tu, Cezar — răspunseră ei cu glasul stins.

— Atunci să-i plătiți această sumă sârmanului Claudius, de cum vă veți întoarce la Roma. Vioiciunea limbii lui v-a salvat.

Le îngădui să se ridice și îi puse să semneze pe loc făgăduiala că îmi vor plăti o sută cincizeci de mii de monede, până în trei luni.

— Preabunule Cezar — i-am spus lui Caligula —, nevoile tale sunt mai mari decât ale mele. Vei vrea tu oare, când voi primi banii, să accepți o sută de mii de monede, ca semn de recunoștință pentru că m-ai cruțat? De

⁷⁴ Lemnos — veche denumire a unei insule grecești din Marea Egee.

⁷⁵ Homer, *Iliada*

⁷⁶ Homer, *Iliada*

consimți, îmi vor mai rămâne cincizeci de mii de monede ca să-mi plătesc inițierea în întregime. Gândul acestei datorii m-a chinuit mult.

— Voi face tot posibilul ca să contribui la liniștea ta — spuse Caligula, și de atunci mă porecli banul lui de aur.

Homer îmi salvase viața. Dar, după câteva zile, Caligula îmi interzise să-l mai citez pe viitor.

— E un autor învechit. Voi aduna poemele lui și le voi arunca pe foc. De ce să nu pun în practică sfaturile filozofice ale lui Platon? Cunoști *Republica*? Un dialog admirabil. Platon voia să excludă din statul lui ideal pe toți poeții.

— Maiestatea sa sacră — l-am întrebat — are de gând să mai ardă și pe alți poeți, în afară de Homer?

— Desigur. Pe toți cei învechiți. Mai întâi pe Virgiliu. Prea e plictisitor. Ar vrea să ajungă un Homer și nu reușește.

— Și dintre istorici?

— Da, pe Titus Livius. E și mai plictisitor. Ar vrea să ajungă un Virgiliu, dar nu reușește nici el.

Capitolul XXXII

După ce examinează ultimul recensământ oficial, Caligula îi convocă la Lyon pe oamenii cei mai bogați din Franța, ca să fie sigur că la sosirea mobilierului imperial va obține prețuri cât mai bune. Înainte de începerea licitației, el rosti o cuvântare, în care se asemui cu un sărman falit, împovărat de un pasiv enorm: nădăjduia că, din dragoste pentru imperiu, scumpii săi prieteni provinciali și aliați recunoscători nu vor căuta să se folosească de încurcăturile lui financiare; îi ruga să nu prețuiască, sub valoarea lor reală, scumpele amintiri pe care — spre marea lui durere — era nevoit să le vândă.

În afară de trucurile obișnuite ale conducătorilor de licitații, el inventă numeroase altele, care întreceau cu mult pe cele ale paiațelor din piețele publice, a căror vervă o imita. De pildă, vindea același obiect în mai multe rânduri unor cumpărători diferiți, descriind de fiecare dată în alt chip natura, întrebuințarea și istoria obiectului. Mai mult, prin "valoarea reală", cumpărătorul trebuia să înțeleagă "valoarea sentimentală", adică mai mult de o sută de ori valoarea obiectului în sine. Astfel, Caligula anunța: "Iată fotoliul favorit al străbunicului meu Marc Antoniu" sau: "Zeul Augustus a băut din această cupă de ziua nunții sale"... "Veșmântul acesta a fost purtat de sora mea, Zeița Panthea, la recepția dată de regele Herod Agrippa, pentru a sărbători ieșirea sa din închisoare", și așa mai departe. Mai vân-du și ceea ce numea el surprize — obiecte mici, învelite în bucăți de pânză. Când izbutea să ademenească pe cineva să plătească două mii de monede pentru o sandală veche era pe deplin fericit.

Totdeauna, ofertele începeau de la un preț foarte ridicat.

Caligula făcea semn câte unui francez bogat: "Ai oferit, prin urmare, patruzeci de mii pentru caseta aceasta de alabastru? Mulțumesc. Dar ia să vedem dacă nu putem obține mai mult. Cine spune patruzeci și cinci de

mii?" E ușor de închipuit că teama însuflețea licitația. El jupui astfel întreaga adunare și-și sărbători succesul printr-o serbare splendidă, care dură zece zile.

Își reluă apoi călătoria spre provinciile Rinului. Jură că va duce împotriva germanilor un război care nu se va sfârși decât prin stărpirea lor definitivă. Va desăvârși astfel cu pietate opera începută de tatăl și de bunicul său. Două regimente fură trimise peste fluviu, ca să observe pozițiile dușmane. Acestea aduseră cu ele vreo mie de prizonieri. Caligula îi trecu în revistă și alese trei sute de tineri frumoși pentru garda lui personală, apoi îi înșiră pe ceilalți de-a lungul malului, așezând la fiecare capăt un om chel. "Ucide, îi spuse el lui Cassius, de la un chel până la celălalt, ca să răzbuni moartea lui Varus."

Auzind de măcel, germanii se retraseră în adâncurile codrilor celor mai deși. Caligula trecu fluviul cu toată armata și găsi întreaga regiune pustiiță. În prima zi, pentru a înviora campania, trimise într-o pădure vecină câțiva soldați din garda germană și, în timpul prânzului, puse să i se aducă știrea că dușmanul era aproape. Apoi, în fruntea cercetașilor săi și a unui regiment de cavalerie, porni la asalt. Readuse ca prizonieri în lanțuri pe soldații trimiși și puse să se anunțe că repurtase o victorie zdrobitoare împotriva unui dușman superior ca număr. Apoi acordă tovarășilor săi de arme o nouă decorație militară, numită "Coroana Cercetașilor" — o coroană de aur, împodobită cu pietre prețioase, reprezentând soarele, luna și stelele.

A treia zi, drumul trecea printr-un defileu strâmt. Armata până atunci desfășurată trebui să înainteze în coloană. Cassius îi povesti lui Caligula:

— Într-un asemenea loc, Cezar, a căzut Varus în cursă. Nu voi uita ziua aceea cât voi trăi. Mergeam în fruntea companiei mele și ajunsesem la o cotitură a drumului — una la fel ca asta — când deodată de sus a răsunat un strigăt de război înspăimântător și câteva sute de sulite au căzut şuierând asupra noastră...

— Repede, iapa mea! strigă Caligula, cuprins de groază. Loc! Loc!

Sări din lectică, încalecă pe Penelopa (Incitatus rămăsese la Roma, unde lua parte la curse) și goni înapoi în galop de-a lungul coloanei. În patru ore ajunse la pod, pe care îl găsi plin de furgoane militare; dar era atât de grăbit, încât descălecă și puse soldații să-l treacă așezat într-un jilt din furgon în furgon, până la malul celălalt. Acolo își rechemă imediat armata, sub cuvânt că dușmanul era prea laș ca să-l înfrunte în luptă deschisă, iar el, Caligula, voia să caute cuceriri în altă parte. Când toate trupele fură adunate la Colonia, el coborî Rinul și merse până la Boulogne, cel mai apropiat port de îmbarcare pentru Britania. Din întâmplare, fiul lui Cymbelin, regele Britaniei, se certase cu tatăl său; aflând de sosirea lui Caligula, el traversă Marea Mânecii cu câțiva partizani și veni să se pună sub protecția romanilor. Caligula, care vestise Senarului de supunerea întregii Germanii, scrise de data aceasta că regele Cymbelin i-l trimisese pe fiul său pentru a recunoaște suveranitatea romană asupra întregului arhipelag britanic, de la insulele Sorlinge la Orcade.

L-am întovărășit pe Caligula în tot timpul expediției și nu mi-a fost ușor să-i intru în voie. Se plângea de insomnii; spunea că dușmanul său

Neptun nu înceta să-l chinuie, asurzindu-l cu zgomotul mării, și că noaptea venea să-l amenințe cu tridentul.

— Neptun? i-am spus eu. Dacă aș fi în locul tău, nu m-aș lăsa intimidat de acest neobrăzat. Pentru ce nu-l pedepsești cum i-ai pedepsit pe germani? Îmi amintesc că l-ai și amenințat odată, spunându-i că, dacă te mai batjocorește, să nu se mai bizuie pe îndurarea ta.

El mă privi cu un aer bănuitor printre pleoapele pe jumătate închise.

— Mă crezi nebun? mă întrebă el după o clipă.

Am râs neliniștit.

— Nebun, Cezar? Mă întrebi dacă te cred nebun? Dar tu ești, pentru universul locuit, modelul însuși al rațiunii.

— Vezi tu, Claudius — urmă el pe un ton de confidență —, e greu să fii un zeu deghizat în om. Am crezut de multe ori că înnebunesc. Se spune că e foarte folositoare cura de elleboră din Anticyra. Ce zici?

Am răspuns:

— Unul dintre cei mai de seamă filozofi greci — am uitat care anume — a făcut o cură de elleboră numai ca să limpezească și mai mult un creier foarte limpede. Dar, dacă îmi ceri părerea, îți voi spune să nu o faci. Creierul tău e limpede ca apa de munte.

— Da — spuse el —, dar tare aș vrea să pot dormi mai mult de trei ore pe noapte.

— Aceste trei ore le datorezi deghizării tale muritoare. Când nu sunt travestiți, zeii nu dorm niciodată.

El se însenină. A doua zi, își așază trupele în ordine de bătaie pe malul mării: mai întâi arcașii și aruncătorii cu praștia, apoi auxiliarii germani cu sulite și, în sfârșit, grosul armatei romane, cu francezii în ariergardă. Cavaleria forma aripile; mașinile de război, aruncătoarele de pietre, catapultele erau așezate pe dune. Nimeni nu știa ce avea să se întâmple. Caligula, călare pe Penelopa, intră în mare până la genunchii iepei, apoi strigă:

— Neptun, vechiul meu dușman, apără-te! Te chem la luptă pe viață și pe moarte. Ai scufundat prin trădare flota tatălui meu! Încearcă-ți acum puterea și asupra mea, dacă îndrăznești.

Apoi cântă sfidarea lui Ajax către Ulise:

Saltă-mă-n sus ori te salt, și fie ce-o fi de la Zeus...

Un val mic se rostogoli pe lângă el; cu un râs disprețuitor, Caligula îl lovi cu sabia. Apoi se retrase liniștit și dădu semnalul de luptă. Arcașii își aruncară săgețile, aruncătorii cu praștia pietrele, lăncierii sulitele; infanteria regulată intră în apă până la subsuori și lovi cu sabia valurile mărunte; cavaleria șarjă pe două flancuri și înaintă înot, lovind cu sabia în dreapta și în stânga; aruncătoarele zvârleau bucăți de stâncă, catapultele aruncau proiectile enorme și grinzi cu vârfuri de fier. Apoi Caligula se urcă pe un vas de război și aruncă ancora departe, dincolo de locul improșcat cu proiectile. De acolo, îi zvârli sfidări absurde lui Neptun și scuipă din toate puterile peste bord. În afară de faptul că un om fu ciupit de un homar, iar altul înțepat de o meduză, Neptun nu încercă nici să se apere, nici să răspundă.

În sfârșit, Caligula puse să se sune adunarea; oamenii primiră ordin să șteargă sângele de pe săbii și să strângă prada — adică scoicile de pe țărm! Fiecare trebui să adune o cască plină și să o golească în grămada comună; mai târziu, scoicile fură alese, împachetate în lăzi și trimise la Roma, ca dovadă a acestei victorii nemaiauzite. Oamenii petreceau de minune; la anunțul unei răsplăți de patru monede de aur pentru fiecare, ei izbucniră în aclamații frenetice. În amintirea victoriei, Caligula ridică pe locul acela un far foarte înalt, după modelul celui din Alexandria, care și astăzi e de mare folos marinarilor care navighează în apele pline de primejdii ale locului.

Caligula se îndreptă apoi spre Rin. Odată ajunși la Bonn, el mă luă la o parte și îmi șopti cu un aer întunecat:

— Regimentele nu au fost încă pedepsite pentru insulta ce mi-au adus-o răsculându-se împotriva tatălui meu. În lipsa mea din tabără, îți amintești, am fost nevoit să mă întorc, ca să restabilesc ordinea.

— Firește că-mi aduc aminte — am spus. Dar nu găsești că e cam mult de atunci? După douăzeci și șase de ani, nu cred să mai fi rămas sub arme mulți oameni de pe vremea aceea. Tu și cu Cassius Chaerea sunteți, probabil, singurii veterani supraviețuitori ai acelei zile nenorocite.

— În cazul acesta, poate că mă voi mulțumi doar să-i decimez.

Soldații Regimentelor I și XX fură chemați la o adunare extraordinară și autorizați să-și lase armele în tabără, din cauza căldurii. Cavaleria gărzii fu chemată și ea, dar i se porunci să-și aducă nu numai săbiile, ci și lăncile. Printre soldați am descoperit un sergent atât de bătrân, atât de acoperit de cicatrice, încât părea a fi luat parte la lupta de la Philippi.

— Sergent — l-am întrebat —, știi cine sunt eu?

— Nu, stăpâne. Nu știu, stăpâne. Pari un fost consul, stăpâne.

— Sunt fratele lui Germanicus.

— Adevărat? Nici nu știam că avea un frate, stăpâne.

— Nu am grad militar și nu sunt o persoană însemnată. Dar am ceva deosebit să-ți spun ție și camarazilor tăi. Nu vă lăsați săbiile prea departe când vă duceți la adunarea de astăzi.

— Dar pentru ce, stăpâne, dacă mi-e îngăduit să te întreb?

— Pentru că s-ar putea să aveți nevoie de ele. Poate că veți fi atacați de germani, sau poate de altcineva.

El mă privi ținând și văzu că vorbeam serios.

— Mulțumesc, stăpâne, îi voi preveni și pe ceilalți.

Infanteria era adunată în fața estradei tribunelor. Caligula vorbea cu un aer furios, cu fața încruntată, lovind pământul cu piciorul și gesticulând. El evoca o anumită seară de început de toamnă, cu mulți ani înainte, când, sub un cer negru și plin de blesteme... Aici, unii soldați începură să se strecoare printre grupurile de cavaleriști, ducându-se să-și ia săbiile. Alții și le scoaseră cu îndrăzneală pe-ale lor, pe care le ținuseră ascunse sub mantale. Fără îndoială că împăratul observă ce se întâmpla, căci în mijlocul unei fraze, el schimbă brusc tonul, începu să descrie contrastul dintre zilele acelea triste, din fericire uitate, și domnia actuală a gloriei, bogăției și biruințelor.

— Micul vostru tovarăș a ajuns bărbat, cel mai mare împărat pe care l-a cunoscut vreodată lumea. Nici un dușman, chiar cel mai cumplit, nu cutează să sfideze armele sale invincibile...

Deodată, bătrânul meu sergent se repezi în față.

— Totul e pierdut, Cezar! strigă el. Dușmanul a trecut fluviul la Colonia cu trei sute de mii de oameni. Vor să jefuiască Lyonul, apoi vor trece Alpii și vor porni asupra Romei!

Nimeni nu dădu crezare acestei povești absurde, în afară de Caligula. El se făcu galben de frică, sări de pe estradă, puse mâna pe un cal, se azvârli în șa și dispăru fulgerător din lagăr. Un slujitor îl urmă în galop.

— Mulțumesc zeilor! îi strigă Caligula. Mai am Egiptul. Măcar acolo voi fi în siguranță. Germanii nu sunt marinari.

Vă închipuiți ce haz s-a stârnit printre soldați! Dar un colonel porni în urma lui Caligula pe un cal bun și îl ajunse din urmă nu după mult timp. El îl asigură că știrea fusese exagerată. Spuse că doar o mică ceată dușmană trecuse fluviul. Dar ea fusese respinsă și malul roman era liber.

Caligula se opri într-un oraș apropiat și scrisese Senatului, informându-l că, toate războaiele sale sfârșindu-se în mod glorios, se pregătea să se reîntoarcă la Roma, cu trupele încununate de lauri. Mostra cu asprime pe lașii din Roma, care continuaseră să-și ducă viața lor obișnuită — teatre, băi, banchete — în timp ce el îndurase toate greutățile campaniei, mâncând, bând și dormind ca un simplu soldat.

Senatorii nu știau cum să-i intre în voie, căci îi oprise cu strășnicie să-i voteze onoruri din propria lor inițiativă. Totuși, ei îi trimiseră o delegație ca să-l felicite pentru mărețele sale victorii și să-l roage să-și grăbească întoarcerea la Roma, unde lipsa lui era regretată amar. Caligula fu adânc jignit că, în ciuda ordinelor sale, nu i se votase un triumf; mai mult, mesajul nu îl numea Jupiter, ci numai împăratul Caius Cezar. El își lovi cu palma mânerul săbiei, strigând:

— Să-mi grăbesc întoarcerea? Voi reveni, desigur, dar cu asta în mână!

Se pregătise pentru un triplu triumf: asupra germanilor, asupra Britaniei și asupra lui Neptun. Ca prizonieri britanici, avea pe fiul lui Cymbelin, cu suita lui, fără a mai socoti echipajul câtorva vase de comerț pe care le reținuse la Boulogne. Ca prizonieri germani, avea trei sute de captivi adevărați, la care adăugase pe oamenii cei mai înalți pe care îi putuse găsi în Franța și care purtau peruci galbene și veșminte germane, și vorbeau un dialect ce putea trece drept germană. Dar, după cum am spus, Senatul nu îndrăznise să-i voteze un triumf oficial. Trebui deci să se limiteze la unul neoficial. El străbătu Cetatea cum străbătuse odinioară podul de la Baiae: numai intervenția soției sale, Cesonie, femeie cu bun-simț, îl împiedică să treacă întreg Senatul prin sabie. Răsplăti mulțimea pentru generozitatea ei din trecut, aruncând aur și argint de pe acoperișurile palatului. Dar, ca să arate că nu iertase încă cetățenilor purtarea lor din amfiteatru, amestecă printre monede discuri de fier înroșite în foc. Le îngădui soldaților să facă oricâtă zarvă voiau și să bea după pofta inimii pe socoteala publică. Ei se folosiră din belșug de permisiune, jefuind străzi întregi și dând foc cartierului prostituatelor. Ordinea nu fu restabilită decât după zece zile.

Era în luna septembrie. În lipsa lui Caligula, meseriașii înaintaseră cu lucrul la templul său de pe Palatin, așezat alături de templul lui Castor și Pollux, lângă palatul nou. Clădirea se întindea până la Forum. Caligula transformă templul lui Castor și Pollux într-un vestibul al noului templu și puse să se taie un drum printre statuile celor doi zei. "Gemenii cerești sunt portarii mei", spunea el cu mândrie. Scrise apoi guvernatorului Greciei să ridice din temple statuile cele mai frumoase ale diferiților zei și să le trimită la Roma. Avea de gând să le schimbe capetele, punându-l în loc pe al său. Dorința lui cea mai fierbinte era să aibă statuia gigantică a lui Jupiter Olimpianul. Puse să se construiască un vas special pentru a o transporta la Roma. Dar vasul fu lovit de trăsnet în ajunul zilei când trebuia să fie lansat. Cel puțin așa suna raportul. Eu cred mai curând că echipajul, superstițios, îi dăduse foc dinadins. Oricum, Caligula ne anunță că Jupiter Capitolinul, regretând cearta lor, îi cerea să revină și să locuiască alături de el. Caligula răspunse că, deși aproape că își sfârșise noul său templu, luând în considerare faptul că Jupiter Capitolinul îi cerea scuze atât de umile, avea să facă un compromis, construind un pod deasupra văii, care să unească cele două coline. Așa și făcu; podul trecea pe deasupra acoperișului templului lui Augustus.

Acum Caligula era, în mod oficial, Jupiter. Nu numai Jupiter Latinul, ci Jupiter Olimpianul, și nu numai atât, ci și toți ceilalți zei și zeițe, cărora le înlocuise capetele. Era când Apollo, când Mercur, când Pluton, de fiecare dată îmbrăcat în costumul potrivit și cerând sacrificiile rituale respective. L-am văzut plimbându-se îmbrăcat ca Venus, cu fața fardată, cu bustul umplut cu câlți, împopoțonat cu o perucă roșie, cu o haină lungă de mătase și cu pantofi cu tocuri înalte. Lucru deosebit de scandalos, el o întruchipa pe Zeița Bună la sărbătoarea ei, în decembrie. Și Marte era unul dintre favoriții săi. Dar cea mai mare parte din timp era Jupiter: purta o cunună din frunze de măslin, o barbă din fire de aur, o manta de mătase de un albastru viu și ținea în mână o bară de electrum⁷⁷ zimțuită, care reprezenta fulgerul.

Într-o zi, îmbrăcat ca Jupiter, stătea la tribună în Forum și vorbea poporului.

— Am de gând — anunță el — să-mi construiesc un oraș în vârful Alpilor. Noi, zeii, preferăm piscurile văilor nesănătoase. De pe înălțimile Alpilor, îmi voi vedea tot imperiul — Franța, Italia, Tirolul, Elveția și Germania. Dacă am să văd undeva mocnind trădarea, am să tun în semn de avertisment cam așa (el scoase un mârâit). Dacă înștiințarea nu va fi luată în seamă, îl voi trăsni pe trădător, cam așa (și aruncă din toate puterile "fulgerul" în mulțime: "fulgerul" lovi o statuie și ricoșă, fără a face stricăciuni).

Un străin, un cizmar din Marsilia, care vizita Roma, izbucni în râs. Caligula puse să-l aresteze și să-l aducă lângă tribună, apoi, aplecându-se spre el, îl întrebă, încruntând sprâncenele:

— Cine crezi că sunt eu?

— Un mare șugubăț — răspunse cizmarul.

Caligula rămase uimit.

— Șugubăț? repetă el. Eu, un șugubăț?

⁷⁷ Electrum — aliaj de aur și argint

— Da — spuse omul. Eu sunt doar un biet cizmar francez și vin pentru întâia oară la Roma. Dar dacă cineva de la noi ar face ce faci tu, ar fi numit un mare șugubăț.

Caligula începu să râdă și el.

— Sărmane prostânac — spuse el. Desigur că ar fi un șugubăț. Tocmai asta e deosebirea.

Oamenii râdeau ca nebunii, dar nu se știa dacă de cizmar sau de Caligula. După câțva timp, el puse să i se construiască o mașină de trăsnete. Când o pornea, mașina scotea un bubuit, arunca scântei și azvârlea bolovani în direcția dorită. Eu însă știu din izvor sigur că noaptea, când izbucnea vreo furtună adevărată, el se ascundea sub pat. Se povestește o întâmplare nostimă în această privință. Într-o zi izbucni o furtună, pe când el se plimba îmbrăcat ca Venus. Atunci începu să strige: "Tată, tată, cruță pe frumoasa ta fiică!"

Banii aduși din Franța se scurgeau repede și el născoci noi mijloace spre a-și mări venitul. Acum, metoda lui favorită era să examineze din punct de vedere juridic testamentele oamenilor care muriseră fără să-i lase nimic. Reamintea binefacerile primite de testator de la el și declara că acesta, redactându-și testamentul, dăduse dovadă fie de demență, fie de necunoștință; dintre aceste ipoteze, lui îi plăcea să creadă că era vorba de demență. Atunci anula testamentul și se instituia legatar principal.

Sosea la tribunal dis-de-dimineață și scria pe o tablă neagră suma pe care o voia în acea zi — în general, două sute de mii de monede de aur. Când suma se împlinea, el închidea tribunalul. Într-o bună dimineață, el emise o nouă ordonanță, reglementând orele de deschidere îngăduite diferitelor negoțuri. Porunci să fie scrisă cu litere foarte mici și așezată foarte sus, pe un stâlp, în Forum. Nimeni nu-i bănuia importanța și nu-și dădu osteneala s-o citească. După-amiază, ofițerii săi strânseseră numele mai multor sute de comercianți care călcaseră fără voie ordonanța. În ziua judecării, făgădui îndulcirea pedepsei tuturor celor care puteau dovedi că îl trecuseră în testament, alături de copiii lor. Nu se găsiră însă prea mulți.

Oamenii bogați își luaseră obiceiul să-l prevină pe vistiernic că îl desemnaseră pe Caligula drept moștenitorul lor principal. Dar nu era totdeauna o prevedere bună, pentru că acesta se servea de cutia de medicamente moștenită de la Livia. Într-o zi, el trimise în dar fructe cu miere mai multor testatori recenți: toți muriră în aceeași zi. De asemenea, îl chemă la Roma pe vărul meu, regele Marocului, și puse să-l omoare, spunându-i doar: "Am nevoie de averea ta, Ptolemeu."

Cât timp se aflase în Franța, fuseseră relativ puține condamnări la Roma, și închisorile erau aproape goale; lipseau deci victimele pentru fiarele sălbatice. Caligula găsi soluția, întrebându-l în acest scop oameni din public, cărora li se tăia mai întâi limba, ca să nu poată striga după ajutor. Devenea din ce în ce mai capricios. Într-o zi, când îl întruchipa pe Apollo, un preot se pregătea să-i sacrifice un taur tânăr. După rit, ajutorul preotului ametea mai întâi victima cu o secure de piatră, apoi preotul îi tăia gâtul. Caligula intră purtând îmbrăcămintea sacerdotală și puse întrebarea rituală: "Să lovesc?" Când preotul răspunse: "Fă-o!" el sfărâmă preotului capul cu securea.

Continuam să trăiesc în sărăcie împreună cu Briseis și Calpurnia; nu aveam datorii, dar nici bani, în afară de micul venit al fermei. Aveam grijă ca împăratul să știe de sărăcia mea; el îmi îngăduia cu bunăvoință să rămân senator, deși nu mai aveam capacitatea financiară cerută. Dar simțeam că poziția mea devenea tot mai nesigură. Odată, la începutul lui octombrie, am fost trezit la miezul nopții de niște lovituri violente la ușă. M-am dus la fereastră.

— Cine e acolo? am strigat.

— Ești chemat imediat la palat.

— Tu ești, Cassius Chaerea? Nu știi dacă vrea să mă ucidă?

— Am poruncă doar să te duc neîntârziat.

Calpurnia izbucni în plâns, Briseis la fel; mă îmbrățișară amândouă dragăstos, în timp ce mă ajutau să mă îmbrac, le dădeam în grabă ultimele recomandări privitoare la bunurile ce-mi rămăneau, la mica Antonia, la funeraliile mele și așa mai departe. Era o scenă foarte înduioșătoare, dar nu îndrăzneam să o prelungesc. Am luat-o șchiopătând spre palat, alături de Cassius. El mă anunță pe un ton morocănos că alți doi foști consuli fuseseră convocați în același timp cu mine. Când mi-a spus numele lor, m-am speriat și mai tare. Erau oameni bogați — tocmai de felul celor pe care Caligula îi putea acuza de conspirație împotriva lui. Dar de ce pe mine?

Venisem primul, dar ceilalți doi sosiră imediat după mine, cu respirația tăiată de fugă și de teamă. Am fost duși în sala de judecată și așezați pe un fel de eșafod, care se înălța deasupra estradei tribunalului. Un șir de gărzi germane stătea în spatele nostru, vorbind pe înfundate în limba lor. Camera era luminată doar de două lămpi mici cu ulei, așezate pe estradă. Am observat că ferestrele erau acoperite cu draperii negre, brodate cu stele de argint. Tovarășii mei și cu mine ne-am strâns mâinile în semn de adio. Suferisem de la oamenii aceștia nenumărate jigniri, dar în pragul morții asemenea fleacuri se uitau. Am așteptat, fără să știm ce anume, până în pragul zorilor. Deodată am auzit sunet de cimbale, apoi o muzică veselă de oboi și de vioară. Printr-o ușă laterală intră un șir de sclavi, purtând fiecare câte două lămpi, pe care le lăsară pe masă. Apoi o voce puternică de eunuc intonă cunoscutul cântec: "Când lungile ceasuri de veghe în noapte..." Sclavii dispărură. Se auzi un zgomot de pași și în curând o siluetă înaltă, deșirată, intră dansând, înveșmântată în văluri femeiești, cu o coroană de trandafiri artificiali pe cap. Era Caligula.

Apoi, cu mândre degete trandafirii,

Zeița vălul înstelat dădu deoparte...

Aici el dădu la o parte draperiile ferestrei, descoperind primele raze ale zorilor. Mai târziu, când eunucul ajunse la partea în care zeița cu degete trandafirii sufla pe rând în lămpi, dansul mimă și acest moment: Pfu! Pfu!...

Ibovnicii în taină mi se smulg

Din dulcile trudiri ale iubirii...

Dintr-un pat pe care nu-l observasem, pentru că se găsea într-un alcov, zeița Aurora scoase un bărbat și o femeie, amândoi goi, și le arătă prin gesturi că era timpul să se despartă. Fata era foarte frumoasă. Bărbatul era eunucul care cânta. Ei se îndepărtară în direcții opuse, cu un aer de adâncă disperare. La ultima strofă:

Tu, Auroră, a zeitelor regină,
Cu pasul tău de vrajă vină
Tristețile ne spulberă-n lumină...

am avut prezența de spirit să mă culc cu fața la pământ. Tovarășii mei s-au grăbit să-mi urmeze pilda. Caligula a ieșit săltând și, după câteva clipe, am fost poftiți să prânzim cu el.

— Zeu al zeilor — i-am spus —, niciodată vreun dans nu mi-a produs o plăcere spirituală mai intensă decât cel la care am asistat. Nu găsesc cuvinte să-mi exprim încântarea.

Tovarășii mei făcură la fel și declarară că era păcat ca acest spectacol incomparabil să fie reprezentat în fața unei asistențe atât de reduse. Mulțumit, Caligula răspunse că era numai o repetiție. Reprezentația va avea loc în curând în amfiteatru, în fața întregii Rome. Nu vedeam cum va putea realiza efectul cu perdeaua într-un amfiteatru lung de câteva sute de picioare. Dar m-am ferit să i-o spun. Am mâncat excelent. Exconsulul cel mai în vârstă era așezat pe jos, fiind ocupat, pe rând, să mănânce din pateul de prepeliță și să sărute piciorul lui Caligula. Eu mă gândeam la bucuria Calpurniei și a lui Briseis, când mă vor revedea; dar Caligula, care era într-o dispoziție foarte amabilă, îmi spuse deodată:

— Frumoasă fată, nu-i așa, Claudius, libertin bătrân.

— Foarte frumoasă, zeule.

— Și încă fecioară, din câte știu. Ai dori să o iei în căsătorie? Poți, dacă vrei. M-am gândit o clipă la ea, dar, e ciudat, nu-mi plac femeile tinere. Nici cele coapte, de altfel, în afară de Cesonia. Ai recunoscut-o pe fată?

— Nu, zeule. La drept vorbind, te priveam numai pe tine.

— E verișoara ta, Messalina, fiica lui Barbatus. Bătrânul proxenet nici n-a deschis gura când i-am cerut să mi-o trimită. Ce lași sunt toți oameniiăștia, Claudius!

— Da, zeule.

— Ei bine, ne-am înțeles, te voi căsători mâine. Acum cred că voi merge la culcare.

— Mii de mulțumiri și mii de omagii, stăpâne!

Îmi întinse celălalt picior să-l sărut. A doua zi își ținu făgăduiala și ne celebră căsătoria. El acceptă ca onorariu a zecea parte din zestrea Messalinei, dar, în afară de aceasta, se purtă destul de prietenos. Calpurnia fu tare fericită văzându-mă în viață și se prefăcu nepăsătoare aflând de căsătoria mea.

— Bine, dragul meu — spuse ea pe un ton practic. Mă voi întoarce la fermă și mă voi ocupa de afacerile tale, ca în trecut. Cu soția asta frumoasă, nici nu-mi vei observa lipsa. De altfel, acum, când ești bogat, va trebui să trăiești din nou la palat.

Am asigurat-o că această căsătorie îmi era impusă și că, dimpotrivă, îmi va lipsi mult. Dar Calpurnia ridică din umeri. Messalina era de două ori mai frumoasă decât ea, de trei ori mai inteligentă, era, pe deasupra, de viță nobilă, avea avere...

— Te-ai și îndrăgostit de ea — îmi spuse.

Mă simțeam stânjenit. În timpul celor patru ani de mizerie, Calpurnia fusese singura mea prietenă adevărată. Ce nu făcuse pentru mine? Totuși, avea dreptate. Eram îndrăgostit de Messalina și aceasta urma să-mi devină soție. Nu era loc pentru amândouă la mine în casă.

Părăsindu-mă, Calpurnia plângea. Plângeam și eu. Nu eram îndrăgostit de ea, dar îmi era cea mai bună prietenă și știam că, de voi avea vreodată nevoie de ea, o voi găsi gata să mă ajute. E inutil să mai spun că nu am uitat-o când am primit banii de zestre.

Capitolul XXXIII

Messalina era nespus de frumoasă, zveltă și cu mișcări agere, cu ochii de jad și cu părul negru, buclat. Vorbea foarte puțin și avea un zâmbet tainic care mă înnebunea. Plină de bucuria de a fi scăpat de Caligula, ea înțelese repede foloasele ce le putea avea de pe urma căsătoriei noastre și se purtă într-un fel care să mă convingă că mă iubea pe cât o iubeam și eu. Eram îndrăgostit pentru prima oară — pot spune — din adolescență, și când un om de cincizeci de ani, nici prea frumos, nici prea inteligent, se îndrăgostește de o fată de cincisprezece ani, foarte inteligentă și foarte frumoasă, de obicei nu e bine pentru el. Căsătoria avu loc în octombrie; în decembrie, Messalina era însărcinată de pe urma mea. Părea că o iubește mult pe mica Antonia, care împlinise zece ani, și eram fericit că fetița avea de-acum înainte o ființă căreia să-i spună "mamă" — o ființă destul de apropiată ca vârstă ca să-i fie prietenă și destul de cunosătoare a obiceiurilor lumii nobile, așa cum nu era Calpurnia.

Messalina și cu mine am fost invitați să locuim la palat. Dar am sosit într-un moment neprielnic. Un negustor numit Bassus întrebese pe un căpitan din gardă despre obiceiurile lui Caligula. Era adevărat că nu putea dormi și că se plimba noaptea prin curțile palatului? La ce oră? În care curte? Cu ce escortă? Căpitanul raportă incidentul lui Cassius, iar acesta — lui Caligula. Bassus fu arestat și anchetat. El mărturisi că vruse să-l ucidă pe împărat, dar susținu, chiar sub tortură, că nu avea complici. Atunci, bătrânul său tată fu chemat să ia parte la execuție. Bătrânul, care nu știa nimic nici de planurile și nici de arestarea fiului său, rămase îngrozit văzându-l că geme pe lespezile palatului, cu oasele sfărâmate de tortură. Totuși, el se stăpâni și-i mulțumi lui Caligula că îi îngăduia să închidă ochii fiului său. Caligula izbucni în râs:

— Să-i închizi ochii! Ucigașul ăsta n-o să aibă ochi de închis. Eu însumi îi voi scoate! Și pe ai tăi la fel.

Tatăl lui Bassus îl imploră:

— Cruță-ne, Cezar. Suntem doar niște unelte în mâinile unor oameni însemnați, îți voi spune toate numele.

Caligula rămase vădit impresionat, iar când bătrânul îl numi pe comandantul gărzilor, pe cel al germanilor, pe Callist vistiernicul, pe Cesonia, Mnester și vreo alți trei-patru, el păli de groază.

— Și pe cine voiau să pună în locul meu? întrebă el.

— Pe unchiul tău Claudius.

— Făcea și el parte din complot?

— Nu, trebuia să fie doar un fel de om de paie.

Caligula plecă în grabă și ne chemă într-o cameră alăturată, pe comandantul germanilor, pe cel al gărzilor, pe vistiernic și pe mine. Arătându-mă cu degetul celorlalți trei, întrebă:

— E în stare asta să fie împărat?

— Nu, dacă nu o spui tu, Jupiter.

Atunci Caligula le spuse, zâmbind patetic:

— Sunt singur, voi sunteți trei; doi dintre voi sunt înarmați, iau eu sunt fără apărare. Dacă vreți să mă ucideți, faceți-o numaidecât și puneți în locul meu pe acest sărman idiot.

Noi am căzut cu fața la pământ și cei doi soldați, fără să se ridice, i-au întins săbiile lor.

— Departe de noi acest gând criminal, stăpâne. Dacă nu ne crezi, ucide-ne.

Să știți că a fost cât pe-aci s-o facă. Dar, folosindu-mă de șovăiala sa, am spus:

— Zeule atotputernic, colonelul care m-a adus aici mi-a vorbit de acuzația scornită împotriva acestor credincioși slujitori ai tăi de către tatăl lui Bassus. Este o minciună vădită. Dacă Bassus ar fi cu adevărat în slujba lor, ce nevoie ar mai fi avut să-l întrebe pe căpitan de obiceiurile tale? Nu putea cere chiar generalilor toate lămuririle de care avea nevoie? Nu, tatăl lui Bassus a încercat doar, prin această minciună neîndemânatică, să salveze viața fiului său și pe a sa.

Caligula păru convins de argumentele mele. Îmi dădu mâna să i-o sărut, ne puse să ne ridicăm și le înapoie soldaților săbiile. Bassus și tatăl său fură tăiați în bucăți de către gărzi. Dar Caligula nu-și putea alunga groaza de asasinat, care-i fu în curând sporită de un șir de semne rele. Mai întâi, trăsnetul căzu pe loja portarului de la palat. Apoi, într-o seară când fu adus la masă, Incitatus se ridică în două picioare, spărgând o cupă de alabastru ce aparținuse lui Iulius Cezar și vărsând vinul pe lespezi. Dar întâmplarea cea mai sinistră avu loc pe muntele Olimp, când muncitorii din templu începură, din ordinul lui Caligula, să desfacă statuia lui Jupiter, pentru a o transporta la Roma. Ei trebuiau să înceapă cu capul, care urma să servească de măsură pentru capul lui Caligula, ce trebuia pus în loc. Fixaseră scripetele pe acoperișul templului, trecuseră o frânghie după gâtul statuii și se pregăteau să tragă, când, deodată, un hohot tunător de râs răsună în toată clădirea. Muncitorii fugiră înspăimântați. Nu se mai găsiră alții destul de îndrăzneți ca să le ia locul.

Văzând că "asprimea de neclintit" a lui Caligula făcea să tremure întreaga lume la auzul numelui său, Cesonia îl sfătui să încerce a guverna cu blândețe și să câștige dragostea poporului, în loc să inspire spaimă. Ea își dădea seama de pericolul situației lor: dacă va fi răsturnat Caligula, va plăti și ea cu capul, în afară de cazul când ar putea dovedi că făcuse tot

ce-i stătuse în putință pentru a-i domoli cruzimea. Acum, el se purta foarte neprevăzător. Se ducea pe rând la comandantul germanilor, la cel al gărzii și la Callist, și se prefăcea că le face confidențe. "Mă încred în tine — îi spunea el fiecăruia —, dar ceilalți complotază împotriva mea și vreau să-i privești ca pe dușmanii mei de moarte." Ei își comunicau unul altuia aceste confidențe și de aceea, atunci când fu organizat cu adevărat un complot, închiseră ochii. Caligula îi mulțumi Cesoniei pentru sfaturile sale și făgădui să le urmeze de îndată ce va face pace cu dușmanii săi. Adună Senatul și ne vorbi astfel: "În curând, dușmanilor, vă voi acorda o amnistie și voi domni o mie de ani în dragoste și în pace. Aceasta este profeția. Dar, înainte de sosirea acestei epoci de aur, mai trebuie să se rostogolească unele capete pe lespezile acestei case și sângele să țâșnească șiroaie. Vor fi cinci minute îngrozitoare." Noi am fi preferat să vină întâi cei o mie de ani și abia pe urmă cele cinci minute.

Complotul fu pus la cale de Cassius Chaerea. Acesta era un soldat de modă veche, obișnuit să asculte orbește de ordinele superiorilor săi. Împrejurările trebuie să fi fost deosebit de grave pentru ca un om de felul său să plănuiască un atentat la viața comandantului-sef, căruia îi jurase cu toată solemnitatea credință veșnică. Caligula se purta foarte urât cu Cassius. După ce îi făgăduise comanda gărzii, dăduse titlul, fără un cuvânt de explicație sau scuză, unui căpitan de promoție recentă, fără nici o distincție militară, ca răsplată pentru o ispravă făcută la beție. Omul se prinsese că va goli un ulcior cu vin de treisprezece litri, fără să-l ia de la gură; nu numai că izbutise — eram și eu de față —, dar nu eliminase vinul. Caligula îl numi și senator.

Cassius era întotdeauna însărcinat cu misiunile cele mai neplăcute — încasarea impozitelor nedatorate, confiscările de bunuri pentru delictе inexistente, executarea celor nevinovați. De curând fusese pus să tortureze o fată frumoasă și de obârșie nobilă, numită Quintilia. Povestea ei era următoarea: câțiva tineri doriseră s-o ia de soție, dar ei nu-i plăcuse cel ales de tutorele ei, un cercetaș. Rugă să fie lăsată să aleagă pe altul. Tutorele se învoi și se hotărî ziua nunții. Cercetașul respins se duse la Caligula și îl acuză pe rivalul său de lezmaiestate, spunând că acesta l-ar fi numit pe Augustusul Suveran "târfa aia cheală". O chemă ca martoră pe Quintilia. Quintilia și logodnicul ei fură aduși în fața lui Caligula. Amândoi tăgăduiră. Dar fură supuși torturii. Chipul lui Cassius trăda silă, pentru că numai sclavii puteau fi torturați. De aceea Caligula îi porunci să supravegheze torturarea Quintiliei și să răsucescă șurubul cu mâna lui. Quintilia nu scoase nici o vorbă și nici un țipăt în timpul chinului iar apoi îi spuse lui Cassius, căruia i se prelingeau lacrimile pe față:

— Sărmane colonel! Nu-ți port pică. Câteodată trebuie să fie tare greu să te supui ordinelor.

Cassius răspunse cu amărăciune:

— Aș fi preferat să pier o dată cu Varus în Pădurea Teutoburgică.

Quintilia fu dusă din nou înaintea lui Caligula, și Cassius raportă că nu mărturisise nimic și nu scosese nici un strigăt. Cesonia îi spuse lui Caligula:

— Înseamnă că își iubește logodnicul. Dragostea înfrânge totul. Poți s-o tai în bucăți, nu-l va trăda niciodată.

Caligula întrebă:

— Ai fi și tu tot atât de vitează din dragoste pentru mine?

— Știi bine că așa fi — răspunse ea.

Astfel, logodnicul Quintiliei nu mai fu torturat și dobândi iertarea, iar Quintilia primi ca zestre opt mii de monede din averea cercetașului, care fu executat pentru sperjur. Dar Caligula auzise de lacrimile lui Cassius în timpul torturii și îl batjocori, numindu-l prunc bătrân și plângăreț. "Prunc plângăreț" n-a fost cea mai urâtă poreclă pe care a scornit-o. Prefăcându-se că-l ia drept un bătrân afemeiat, Caligula făcea mereu glume murdare pe socoteala sa, în fața altor ofițeri, care erau obligați să râdă. Cassius venea în fiecare zi la prânz să ceară parola. Până atunci, ea fusese de obicei "Roma", "Augustus", "Jupiter", "Victoria" sau ceva asemănător, dar acum, ca să-și bată joc de Cassius, Caligula dădea parole ridicole, ca: "Panglicuțe", "Mii de sărutări", "Fier de coafat", "Sărută-mă, sergent". Cassius trebuia să le comunice camarazilor săi și să le suporte glumele. El hotărî să-l ucidă pe Caligula.

Acesta era mai nebun ca oricând. Într-o zi intră în camera mea și îmi declară brusc:

— Voi avea trei orașe imperiale, dar Roma nu va fi printre ele. Voi avea mai întâi orașul meu din Alpi, apoi voi clădi din nou Roma la Antium, pentru că e orașul meu natal și merită această cinste, și pentru că e la țărmul mării. Și voi avea Alexandria, pentru cazul când germanii le vor cuceri pe celelalte două. Alexandria e un oraș foarte cultivat.

— Da, zeule — am răspuns eu cu umilință.

Deodată, el își aminti că fusese numit "tărfă cheală" — acum avea părul foarte rar în creștetul capului.

— Cum îndrăznești — strigă el — să te plimbi în fața mea cu claia asta groaznică de păr? E un sacrilegiu. Se întoarse către gărzi: Tăiați-i capul!

Încă o dată m-am crezut pierdut. Dar am avut prezența de spirit să-i spun repede soldatului care se repezea cu sabia în mână:

— Ce faci, imbecilule, zeul n-a spus "capul", a spus "părul". Du-te și adu foarfecele!

Caligula, surprins, crezu că spusese într-adevăr "părul". Îl lăsă pe german să caute foarfecele. Astfel am fost tuns chilug. Am cerut îngăduința să consacru șuvițele tăiate divinității sale, ceea ce el îmi acordă cu bunăvoință. Puse apoi să fie tunsă toată lumea de la palat, în afară de germani. Când veni rândul lui Cassius, Caligula strigă:

— Ce păcat de buclele acestea mici și fermecătoare, la care sergentul ține atât!

În seara aceea, Cassius îl întâlni într-un coridor pe Marcus Vinicius, soțul Lesbiei. Fusese cel mai bun prieten al lui Ganymede și, după un cuvânt rostit în dimineața aceea de Caligula, părea sortit să nu trăiască mult.

— Salut — spuse el — Cassius Chaerea, prietene. Care e parola în seara aceasta?

Niciodată Marcus Vinicius nu-l numise pe Cassius "prietene". Acesta îl privi în ochi. Vinicius continuă:

— Cassius, ne leagă multe lucruri și când spun "prietene", o gândesc. Care este parola?

— Este — spuse Cassius — "Bucle mici". Dar, Marcus Vinicius, prietene — dacă te pot numi astfel cu adevărat — dă-mi parola "Libertate" și sabia mea e în serviciul tău.

Vinicius îl strânse în brațe.

— Nu suntem singuri. Și Tigrlul e cu noi.

"Tigrlul", pe adevăratul său nume Cornelius Sabinus, era un alt colonel din gardă, care îl înlocuia pe Cassius când acesta nu era de serviciu.

Marea sărbătoare a Palatinului începea a doua zi. Această sărbătoare, orânduită de Livia în cinstea lui Augustus la începutul domniei lui Tiberius, se ținea o dată pe an în curtea de sud a palatului vechi. Ea începea prin sacrificii aduse lui Augustus și printr-o procesiune simbolică, urmată de trei zile de reprezentații teatrale, dansuri, cântece și jonglerii. Se ridicau tribune de lemn cu bănci pentru șazeci de mii de persoane. La sfârșitul spectacolelor, tribunele se desfăceau și se păstrau pentru anul următor. Anul acesta, Caligula făcuse din trei zile opt, adăugând cursele de care și luptele nautice. Voia să petreacă fără întrerupere până în ziua îmbarcării sale spre Alexandria, stabilită la 25 ianuarie. Pleca în Egipt să viziteze țara, să găsească bani prin aceleași mijloace ca în Franța, să pregătească reconstrucția Alexandriei și, în sfârșit — se lăuda el —, să pună un nou cap Sfînxului.

Serbarea începu. Caligula aduse sacrificii lui Augustus, dar cu o neglijență disprețuitoare, ca un stăpân care, într-o împrejurare oarecare, trebuia să aducă un serviciu unui sclav. Când sfârși, proclamă că era gata să acorde oricărui cetățean de față orice i s-ar cere pe măsura puterilor lui. De curând se supăraseră pe populație pentru că aceasta nu arătase destul entuziasm într-o luptă de animale sălbatice și o pedepsise închizând grănarele publice timp de zece zile. Dar fără îndoială că de atunci o iertase, căci împărțise pe urmă bani de pe acoperișul palatului. Un strigăt vesel se ridică: "Mai multă pline și mai puține impozite, Cezar! Mai multă pâine și mai puține impozite!" Caligula se înfurie. Trimise un pluton de soldați de-a lungul băncilor și vreo sută de capete căzură.

Incidentul îi tulbură pe conspiratori, reamintindu-le de brutalitatea soldaților din gardă și de devotamentul lor extraordinar față de Caligula. În acea vreme, nu exista nici un cetățean roman care să nu dorească moartea împăratului și care n-ar fi mâncat bucuros din carnea lui — după cum se spune. Dar pentru acești soldați germani, el era eroul cel mai glorios de pe lume. Când se îmbrăca în femeie, când își părăsea în galop armata în campanie, când le-o arăta pe Cesonia goală, lăudându-i frumusețea, când ardea cea mai frumoasă vilă a sa din Herculaneum, sub cuvânt că mama sa Agrippina fusese închisă acolo două zile, înainte de a fi dusă spre insula unde murise — toate aceste acțiuni de neînțeles îl făceau în ochii lor și mai demn de a fi adorat ca zeu. Ei dădeau din cap cu un aer înțelegător: "Da, așa sunt zeii: niciodată nu știi ce au de gând să facă! Tuisco și Mann din patria noastră scumpă sunt la fel."

Cassius disprețuia primejdia și nu-i păsa de ce i s-ar putea întâmpla, numai să fie ucis Caligula. Dar ceilalți conjurați, mai puțin aprinși, se întreba cum vor răzbuna gărzile moartea eroului lor. Ei începură să dea

înapoi. Cassius nu izbutea să-i facă să se înțeleagă în privința unui plan potrivit de acțiune. Propuneau să lase lucrurile la voia întâmplării. Cassius se neliniști, îi numi lași și îi acuză că încercau să târăgăneze lucrurile. De fapt, spunea el, ei ar vrea să-l lase să plece în liniște în Egipt. Sosi ultima zi a serbării și Cassius îi convinse cu mare greutate să aleagă un plan acceptabil, când Caligula anunță brusc că mai prelungea serbarea cu trei zile. Voia să joace și să cânte el însuși într-o piesă alegorică pe care o compusese ca să-i desfete pe locuitorii din Alexandria, dar socotea drept să o arate mai întâi compatrioților săi.

Cei mai fricoși dintre conspiratori găsiră acum un nou prilej de amânare.

— Cassius, iată că lucrurile se schimbă. Totul devine mult mai ușor. Îl putem ucide în ultima zi, când va părăsi scena. E mult mai bine. Sau când se va sui pe scenă, cum vrei.

— Am alcătuit un plan, jurând să-l îndeplinim, și-l vom îndeplini. E un plan excelent. Nu are nici un cusur.

— Dar acum avem destulă vreme. De ce să nu mai așteptăm încă trei zile?

— Bine — spuse Cassius. Dacă nu vreți să executați planul acesta astăzi, după cum ați jurat, o voi face singur. Nu am mulți sorți de izbândă față de gardă, dar voi face tot ce-mi va sta în putință. Dacă sunt prea puternici pentru mine, voi striga: "Vinicius, Asprenas, Bubo, Aquila, Tigrule, de ce nu sunteți aici, cum ați făgăduit?"

Atunci ei se învoiră să urmeze planul întocmit la început. Vinicius și Asprenas trebuiau să-l hotărască pe Caligula să părăsească teatrul la prânz, ca să facă o baie în piscină și să ia o scurtă masă. Cu câteva minute înainte, Cassius, Tigrul și ceilalți căpitani din complot urmau să se strecoare fără zgomot prin spatele scenei și să stea la pândă la intrarea trecerii ce ducea de la teatru la palatul nou.

Asprenas și Vinicius urmau să-l facă pe Caligula să treacă pe acolo.

Piesa anunțată pentru ziua aceea era Ulise și Circe. Caligula făgăduise că la sfârșit va arunca mulțimii fructe, prăjituri și bani. Desigur că urma să le arunce de la extremitatea de lângă poartă, unde se găsea loja lui, așa că, de cum se deschiseră porțile, mulțimea năvăli în teatru și se repezi spre locurile cele mai apropiate; în general, femeile se așezau în altă parte și existau locuri separate pentru cavaleri și senatori, ca și pentru străinii de seamă. Dar în acea zi, toată lumea se amestecase. Am văzut un senator sosit cu întârziere, silit să se așeze între un sclav african și o femeie cu părul vopsit, îmbrăcată cu rochia de culoare închisă a prostituatelor.

— Cu atât mai bine — îi spuse Cassius Tigrului. Cu cât va fi încurcătura mai mare, cu atât avem mai mulți sorți de izbândă.

În afară de gardă și de Caligula însuși, bietul Claudius era aproape singurul om din palat care nu știa nimic despre complot. Aceasta pentru că bietul Claudius, ca unchi al lui Caligula, trebuia să fie și el ucis. Conjurații se temeau să nu ajung împărat și să-l răzbun pe Caligula. Erau hotărâți să restabilească republica. Dacă imbecilii mi-ar fi împărtășit taina lor, lucrurile s-ar fi sfârșit altfel, căci eram mai bun republican decât oricare dintre ei. Dar n-au avut încredere în mine și m-au condamnat, fără milă, la moarte.

Într-o anumită privință, chiar Caligula știa mai mult decât mine despre complot, căci tocmai primise un oracol al templului Fortunei de la Antium: "Ferește-te de Cassius!" Numai că el înțelese greșit și îl rechemă din Asia Mică, unde era guvernator, pe un alt Cassius Longinus, primul soț al Drusillei. Longinus putea să-l urască pentru că o ucisese pe Drusilla și cobora din acel Cassius care luase parte la uciderea lui Iulius Cezar.

Am sosit la teatru dimineața la ora opt și am văzut că ușierii îmi rezervaseră un loc. Eram așezat între comandantul gărzii și comandantul germanilor. Comandantul gărzii se aplecă și întreabă deasupra capului meu:

— Știi noutatea?

— Ce noutate? întrebă comandantul germanilor.

— Azi se reprezintă o nouă dramă.

— Care?

— Moartea Tiranului.

Comandantul germanilor îi aruncă o privire tăioasă și recită, încruntând sprâncenele:

... Taci, bun tovarăș. Nici o șoaptă,
Grecul pândește — doar atât așteaptă.

— Da — am spus eu. E o schimbare în program. Mnester va juca Moartea Tiranului. Nu s-a mai jucat de ani de zile. E povestea regelui Cinyras, care refuză să participe la războiul Troici și e ucis pentru lașitatea sa.

Piesa începu. Mnester era într-o zi bună. În scena în care era ucis Apollo, sângele îi șiroia pe haine, dintr-o bășică ascunsă în gură. Caligula îl chemă și îl sărută pe amândoi obraji. Cassius și Tigru îl întovărășiră în loja sa, ca și cum ar fi vrut să-l apere de admiratori, apoi ieșiră prin ușa ce ducea spre culise. Căpitani se folosiră de zăpăceala pricinuită de împărțirea darurilor imperiale ca să dispară și ei.

— A fost minunat — îi spuse Asprenas lui Caligula, Ce-ai zice acum de o baie în piscină și de un prânz ușor?

— Nu — răspunse Caligula — vreau să le văd pe micile acrobate. Se spune că sunt foarte iscusite. Cred că voi rămâne până la sfârșit. E ultima zi.

Era foarte bine dispus.

Vinicius se ridică pentru a-i înștiința pe Cassius, pe Tigru și pe ceilalți să nu mai aștepte. Caligula îl trase de manta.

— Nu pleca, scumpule. Trebuie să le vezi pe fetițele astea. Au un dans numit Dansul Peștelui, care te face să crezi că ești pe fundul apei.

Vinicius se reasează și asistă la Dansul Peștelui. Dar trebui mai întâi să vadă un interludiu melodramatic numit Laureolus sau Căpetenia Hoților. Acesta cuprindea măceluri îmbelșugate, iar actorii, o trupă de mâna a doua, își puseseră toți în gură bășici pline de sânge, imitându-l pe Mnester. Vă puteți închipui în ce stare de rău augur lăsară scena. După ce se sfârși Dansul Peștelui, Vinicius se ridică din nou.

— Ca să fiu sincer, zeule, aș vrea să pot rămâne, dar Cloacina mă cheamă. Nu știu ce-am mâncat.

Prinosul fie cu temei și spor —
Nici prea zăbavnic, nici prea repejor...

Caligula începu să râdă.

— În orice caz, scumpule, nu e vina mea. Ești unul dintre prietenii mei cei mai buni. Nu ți-aș fi otrăvit hrana pentru nimic în lume.

Vinicius ieși pe ușa culiselor și îi găsi pe Cassius și pe Tigru în curte.

— E mai bine să vă întoarceți — spuse el. Vrea să rămână până la sfârșit.

— Foarte bine — spuse Cassius. Să ne întoarcem. Îl voi ucide chiar acolo unde se găsește. Nădăjduiesc că nu mă veți părăsi.

Chiar în clipa aceea, un soldat din gardă se apropie de Cassius și îi spuse:

— Au sosit tinerii, stăpâne.

Caligula ordonase de curând orașelor grecești din Asia Mică să-i trimită fiecare câte zece tineri de sânge nobil, ca să danseze la serbare dansul național al săbiilor și să cânte un imn în cinstea sa. Acesta era doar un pretext pentru a pune mâna pe băieți; aveau să-i servească drept ostatici când își va întoarce furia împotriva Asiei Mici. Ei ar fi trebuit să sosească de multă vreme, dar o furtună pe Marea Adriatică îi reținuse la Corfu.

— Du-te îndată și înștiințează-l pe împărat! porunci Tigru.

Soldatul alergă spre teatru.

Între timp, mi se făcuse tare foame. I-am șoptit lui Vitellius, care se afla în spatele meu:

— De-ar da împăratul semnalul și ar pleca de aici! Am putea merge și noi să mâncăm ceva!

În clipa aceea, soldatul din gardă aduse știrea sosirii tinerilor.

— Foarte bine — îi spuse Caligula lui Asprenas. Vor putea dansa chiar în după-masa asta. Trebuie să-i văd numaidecât și să-i pun să repete imnul. Haideți, prieteni! Mai întâi repetiția, apoi o baie, prânzul și ne vom întoarce la spectacol.

Am ieșit cu toții. Caligula se opri la poartă, ca să dea ordine cu privire la spectacolul de după-amiază. Mergeam în față, cu Vitellius, cu un senator numit Sentius și cu cei doi generali. La intrarea trecerii dintre teatru și palat, i-am observat pe Cassius și pe Tigru. Dar nu m-au salutat, ceea ce mi s-a părut ciudat, căci pe însoțitorii mei i-au salutat. Am ajuns la palat.

— Mi-e tare foame — am spus — și simt miros de vânat. Nădăjduiesc că repetiția nu va dura mult.

Ne aflam în anticamera sălii de festivități. Ciudat, mi-am zis, nici un căpitan. Numai sergenți! M-am întors către tovarășii mei, dar — o nouă surpriză — toți dispăruseră fără zgomot, în clipa aceea am auzit în depărtare țipete ascuțite, apoi strigăte puternice. Mă întrebam ce se întâmplă. Cineva trecu prin fața ferestrei strigând:

— S-a isprăvit totul, e mort!

După două minute, urlate groaznice izbucniră în întregul teatru, ca și cum s-ar fi dezlănțuit un măcel general. Aceasta dură mult timp, după care se lăsă liniștea urmată de aclamații zgomotoase. M-am dus în grabă în camera mea de lectură și am căzut tremurând pe un scaun.

În fața mea, pe stâlpi, se aflau busturile lui Herodot, ale lui Polibiu, Tucidide și Asinius Pollion. Figurile lor calme păreau a spune: "Un istoric adevărat se ridică întotdeauna deasupra tulburărilor politice ale timpului său." M-am hotărât să mă port ca un istoric adevărat.

Capitolul XXXIV

Iată ce se întâmplase. Caligula ieșise din teatru. O lectică îl aștepta ca să-l ducă la palat pe drumul cel mai lung, printre două rânduri de soldați din gardă. Dar Vinicius spuse:

— Să luăm drumul mai scurt. Mi se pare că tinerii greci așteaptă acolo, lângă intrare.

— Foarte bine, să mergem! spuse Caligula.

Mulțimea încercă să-l urmeze, dar Asprenas rămase în urmă și o izgoni.

— Împăratul nu vrea să fie plictisit — spuse el — înapoi!

El porunci paznicilor să închidă porțile. Caligula se apropie de intrarea trecerii. Cassius înaintă și salută:

— Parola, Cezar?

— Ei! spuse Caligula. A! Da! Parola! Îți voi da una frumoasă: "Rochie de bătrân."

În spatele lui, Tigrul strigă:

— Trebuie?

Era semnalul stabilit.

— Fă-o! urlă Cassius, scoțându-și sabia și lovindu-l pe Caligula din toate puterile.

Voia să-i despice capul până la bărbie, dar, în furia lui, nu nimeri ținta și îl lovi între gât și umeri. Osul pieptului primi toată puterea loviturii. Clătinându-se de durere și uimire, Caligula privi în jurul său cu un aer sălbatic, apoi se întoarse și o luă la fugă. Pe când se întorcea, Cassius îl lovi din nou și îi crăpă falca. Apoi Tigrul îl doborî cu o lovitură neîndemânică în cap. El se ridică încet în genunchi.

— Mai lovește! strigă Cassius.

Caligula își ridică fața îngrozită spre cer.

— O, Jupiter! se rugă el.

— Așa! strigă Tigrul, retezându-i o mână.

Un căpitan numit Aquila îi dădu lovitura de grație — o lovitură adâncă în vîntre — dar, pentru mai multă siguranță, zece săbii se mai înfipseră o dată în pîntecele și în pieptul său. Un căpitan numit Bubo își înmuie mâna într-o rană de pe coapsa lui Caligula și își linse degetele, strigând:

— Am jurat să-i beau sângele!

Mulțimea se strângea. Se dădu alarma: "Germanii!" Ucigașii nu puteau înfrunta un batalion întreg de oameni. Ei se repeziră în casa învecinată, casa mea de naștere, întrebuințată de Caligula ca locuință pentru ambasadorii străini, pe care nu voia să-i găzduiască la palat. Intrară pe poartă și ieșiră pe ușa de serviciu. Toți scăpară la timp, în afară de Tigru și de Asprenas. Prefăcându-se că nu făcea parte dintre asasini, Tigrul se alătură

gărzilor, cerând prin strigăte răzbunare. Cât despre Asprenas, el fugi prin trecerea acoperită, unde gărzile îl ajunseră din urmă și îl uciseră. Uciseră de asemenea și doi senatori întâlniți din întâmplare.

Dar aceștia nu erau decât o mică parte din soldații gărzii. Restul batalionului năvăli în teatru și închise porțile, cu gândul să răzbune moartea eroului lor printr-un măcel în masă. De aici proveneau urletele ce le auzisem. În amfiteatru nu se știa de moartea lui Caligula și nici de atentat. Dar intenția gărzilor era limpede, căci își mângâiau sulițele și le vorbeau ca unor oameni, așa cum obișnuiau totdeauna când se pregăteau să verse sânge. Nu exista scăpare. Deodată, pe scenă trompeta sună: "Drepti!", urmată de cele șase note care însemnau: "Ordinul împăratului." Mnester apărură și ridică brațul. Zgomotul se potoli îndată, lăsând loc unor suspine și gemete înăbușite, căci atunci când Mnester apărea pe scenă, porunca era să nu se rostească nici un cuvânt, sub pedeapsa morții pe loc. Chiar gărzile germane încetară cu mângâiatul armelor și cu incantațiile lor. "Ordinul împăratului" îi preschimbă în statui. Mnester strigă:

— Nu a murit, cetățeni. Nici gând de așa ceva. Asasinii s-au aruncat asupra lui și l-au făcut să cadă în genunchi — așa. Dar el s-a ridicat — astfel. Săbiile nu-i pot face nimic divinului nostru Cezar. Deși rănit și sângerând, el a ridicat augustul său cap și s-a îndepărtat cu pasul său divin — așa — printre rândurile asasinilor săi uluiți și înfricoșați. Și — minune — rănilor sale s-au închis!

Acum e în Forum și vorbește poporului de la tribună.

Urale asurzitoare se înălțară, soldații din gardă își puseră la loc săbiile în teacă și părăsiră teatrul. Minciuna spusă la momentul potrivit de Mnester (și sugerată de fapt de Herod Agrippa, regele evreilor, singurul om din Roma care își păstrase sângele-rece în după-amiaza aceea) a salvat pe puțin șaiszeci de mii de vieți.

Dar la palat se aflase acum adevărul și se iscase o zăpăceală desăvârșită. Câțiva soldați bătrâni se gândiră că nu trebuia pierdut un asemenea prilej de jaf. Aveau să spună că îi urmăreau pe ucigași. Fiecare cameră avea o clanță de aur, lesne de retezat cu o sabie ascuțită, care valora cât șase luni de soldă. Auzind strigătele: "Ucideți-i! Ucideți-i! Să-l răzbunăm pe Cezar!" m-am ascuns după o perdea. Doi soldați au intrat. Ei mi-au văzut picioarele, care depășeau perdeaua.

— Ieși de acolo, asasinule! Nu căuta să te ascunzi de noi!

Am ieșit și m-am aruncat cu fața la pământ.

— Nu mă u-u-cideți — i-am implorat. N-n-nu știu nimic. .. de tot ce s-a întâmplat.

— Cine e bătrânelul ăsta? întrebă unul din soldați, nou venit la palat. Nu pare primejdios.

— Cum, nu știi? E fratele infirm al lui Germanicus. Un bătrân cumsecade. Nu e în stare să facă nici un rău. Ridică-te, stăpâne. Nu vei păți nimic.

Soldatul acela se numea Gratus.

M-au pus să cobor cu ei în sala de ospete, unde sergenții și caporalii țineau sfat de război. Un sergent tânăr, suit pe o masă, își agita brațele, strigând:

— În infern cu republica! Singura noastră nădejde e să găsim un nou împărat. Oricine ar fi, numai să putem convinge gărzile germane să-l recunoască.

— Incitatus — propuse cineva, pufnind în râs.

— Da, pe zei! Mai bine cu bătrânul armăsar decât fără împărat. Ne trebuie cineva, numaidecât, ca să liniștim gărzile. Altfel vor sfârâma totul.

Cei doi soldați care mă descoperiseră străbătură mulțimea, târându-mă după ei.

— Hei! Sergent! strigă Gratus. Ia te uită pe cine am găsit! Cred că e o întâmplare norocoasă! Pe bătrânul Claudius. Pentru ce să nu-l alegem împărat pe bătrânul Claudius? Nu vom găsi la Roma pe cineva mai potrivit, chiar dacă șchiopătează și bâlbâie puțin.

Aclamații, râsete, strigăte de: "Trăiască împăratul Claudius." Sergentul își ceru iertare:

— Cum, stăpâne, te credeam cu toții mort! Dar desigur că ești omul nostru. Ridicați-l, băieți, să-l vedem cu toții.

Doi caporali grași mă apucară de picioare și mă ridicară pe umerii lor. "Trăiască împăratul Claudius!"

— Lăsați-mă jos! am strigat eu furios. Lăsați-mă jos! Nu vreau să fiu împărat! Refuz să fiu împărat! Trăiască republica!

Mi-au râs doar în nas.

— Asta e bună! Spune că nu vrea să fie împărat. E modest.

— Dați-mi o sabie! am strigat. Mai bine mă omor!

Messalina alergă spre noi.

— Din dragoste pentru mine, Claudius, fă ce ți se cere. Fă-o pentru copilul nostru! Dacă refuzi, ne vor omori pe toți. Au și ucis-o pe Cesonia. Pe fetiță au apucat-o de picioare și i-au sfârâmat creierii de zid.

— O să meargă totul de minune, stăpâne, după ce o să te mai obișnuiești — spuse Gratus rânjind. Viața de împărat nu e chiar atât de neplăcută.

Nu m-am mai împotrivit. La ce bun să lupti împotriva sortii? Am fost dus în curtea de onoare, în sunetele imnului ridicol compus pentru urcarea pe tron a lui Caligula: Germanicus s-a-ntors acasă iară, va lua sfârșit a chinurilor pară! Căci și eu mă numesc Germanicus. Am fost silit să-mi pun coroana de aur a lui Caligula închipuind frunze de stejar, care fusese luată de la unul dintre jefuitori. Ca să-mi țin echilibrul, trebuia să mă rezem de umerii caporalilor. Coroana îmi aluneca mereu pe o ureche. Mă simțeam teribil de caraghios. Mi s-a spus că semănăm cu un criminal dus la execuție. Trompetele adunate sunară "Salutul imperial".

Gărzile germane veneau urlând spre noi. Acum știau că vestea morții lui Caligula era adevărată; o aflaseră de la un senator care le ieșise în cale îmbrăcat în doliu. Furioși că fuseseră păcăliți, dăduseră să se întoarcă la teatru, dar teatrul era gol și rămaseră descumpăniți. Nu se puteau răzbu- na decât pe soldați, dar aceștia erau înarmați. "Salutul imperial" îi hotărî. Se repeziră spre mine strigând: "Hoch! Hoch! Trăiască împăratul Claudius!" și începură să-mi închine cu frenezie sulitele lor, luptându-se să străbata rândurile pentru a veni să-mi sărute picioarele. Le-am strigat să rămână pe loc. Ei ascultară și ingenuncheară în fața mea. Am fost purtat în triumf de jur-împrejurul curții.

Încercați să ghiciți care erau gândurile și amintirile ce-mi treceau prin minte, în aceste împrejurări extraordinare? Mă gândeam oare la profeția sibilei, la prevestirea puiului de lup, la sfaturile lui Pollion, la visul lui Briseis? La bunicul meu și la libertate? La tatăl meu și la libertate? La viața și moartea celor trei înaintași ai mei din imperiu, Augustus, Tiberius, Caligula? La tot ce mai aveam de înfruntat din partea conspiratorilor, a Senatului și a batalioanelor din garda rămasă în tabără? La Messalina și la copilul nostru pe cale de a se naște? La bunica mea Livia, căreia îi făgăduisem să o fac zeiță, dacă ajungeam vreodată împărat? La Postumus și la Germanicus? La Agrippina și la Nero? La Camilla?

Nu, nimeni nu va ghici vreodată ce-mi trecea prin minte. Dar voi fi sincer și o voi spune, deși mărturisirea mă acoperă de rușine. Mă gândeam: "Iată-mă, prin urmare, împărat. Ce prostie! Dar măcar acum voi putea face să mi se citească operele. Voi organiza audiții în fața unui public numeros. Și sunt opere bune — treizeci și cinci de ani de muncă sângeroasă! Merită. Pollion, ca să-și găsească auditori, dădea banchete costisitoare. Și totuși a fost un istoric bun și totodată ultimul roman. Istoria Cartaginei scrisă de mine e plină de anecdote amuzante. Sunt sigur că va plăcea."

Iată ce gândeam. Mă gândeam și la toate prilejurile pe care le voi avea ca împărat de a consulta arhivele secrete și de a ști exact ce se petrecuse în cutare sau cutare împrejurare. Câte întâmplări încurcate n-aveam de lămurit! Ce noroc extraordinar pentru un istoric!

După cum s-a văzut, m-am folosit pe larg de aceste înlesniri. Și nu am recurs aproape deloc nici măcar la privilegiul ce îl are istoricul de a-și închipui conversații din care nu cunoaște decât fondul.

